

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ АПК

УДК 631.11 (477.87)

Березівський П.С., д.е.н., професор[©]
Львівський національний аграрний університет

РЕГІОНАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ У РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проведено аналіз трансформаційних процесів у розвитку сільськогосподарських підприємств стосовно регіональних особливостей. Запропоновано шляхи подальшого становлення і функціонування організаційно-правових структур ринкового типу.

Ключові слова: *сільськогосподарське підприємство, трансформаційні процеси, регіональні особливості, перспективи розвитку.*

Поставка проблеми. Реформування аграрного сектора економіки спричинило кардинальні зміни в існуючих організаційних структурах, зокрема, вищезазначені процеси завершилися руйнацією цілісності майнових комплексів, подрібненням аграрних підприємств. В умовах нашої держави існує потреба у розвитку різноукладності аграрного сектора. В цей же час розвиток різноукладності на основі реформування організаційних структур сільськогосподарського виробництва - складний багатогранний процес, який зачіпає всі галузі агропромислового комплексу і сфери аграрних відносин. Від його спрямованості й результатів залежить і майбутнє сільського господарства. Практично будь-які наукові розробки з проблем сільського господарства повинні враховувати перспективи його розміщення в різних за характером організації виробничих процесів і масштабами виробництва господарських структурах. Переваги сільськогосподарських підприємств ґрунтуються на великих масштабах виробництва. Виробництво у великих масштабах дозволяє економити на постійних затратах, суттєво зменшуючи собівартість продукції.

Слід погодитись з міркуваннями Д.І.Шеленко, яка відмічає, що залишаються маловивченими особливості й результативність розвитку сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових типів, їх позитивні й негативні тенденції. Бракує глибокого аналізу процесів перетворення підприємств одних типів на інші, перспектив їх розвитку,

[©] Березівський П.С., 2011

здобутків успішно діючих агроформувань, характеру орендних відносин. Мало досліджень присвячено місцю й ролі аграрних підприємств у розвитку сільських територій. Недостатньо вивчено можливості ефективнішого використання в новостворених агроформуваннях кращого виробничо-господарського досвіду [16, с.9].

Сьогодні є необхідність дати оцінку регіональним зрушенням в організаційно-правових формах господарювання та окреслити перспективи їх розвитку, що й зумовило актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичні, методологічні, методичні та прикладні аспекти реформування аграрного сектора економіки, формування нових організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві і різноукладності, кооперування і розвитку інтегрованих формувань досліджені й опубліковані в наукових працях вітчизняних учених економістів-аграрників. Вагомий внесок у дослідження цих проблем внесли такі вчені, як В.Я.Амбросов, В.Г.Андрійчук, І.Ф. Баланюк, В.Х.Брус, В.Д.Дієсперов, І.Г.Кириленко, О.В.Крисальний, І.І.Лукінов, М.Й.Малік, В.Я.Месель-Веселяк, О.М.Онищенко, П.Т.Саблук, Д.І.Шеленко, О.М.Шпичак, В.В.Юрчишин та інші.

Проблемам розвитку сільськогосподарських підприємств присвячено ряд наукових публікацій. В контексті цього В.Г.Андрійчук розглядає питання реструктуризації та аналізує ефективність діяльності аграрних підприємств [1], І.Ф.Баланюк дослідив процеси реформування колективних господарств [2], М.В.Вишиванюк розглянув науково-практичні засади організаційного, соціального і кадрового забезпечення пореформеного розвитку аграрного сектора економіки [3]. В.С. Дієсперовим проаналізовано економічну ефективність виробництва у сільськогосподарських підприємствах країни за критеріями продуктивності та оплати праці, собівартості продукції, інтенсивності, рентабельності, дохідності виробництва [4], В.Я.Месель-Веселяк вивчає розвиток форм господарювання в сільському господарстві [6], В.М.Нелеп досліджує перспективи розвитку реструктуризованих агроформувань [7], О.М.Онищенко обґрунтував фінансову результативність сільськогосподарських підприємств [9]. Важливе місце мають розробки К.М.Пугачової щодо законодавчого забезпечення функціонування підприємств [10] і В.В.Росохи щодо підвищення ефективності виробничого потенціалу підприємств агропромислового комплексу [12].

Звідси, проведені наукові дослідження вченими-економістами є ґрунтовними, але все-таки існує необхідність проводити більш глибокі дослідження даної форми господарювання, особливо стосовно конкретних регіонів, давати оцінку організаційно-економічним трансформаціям сільськогосподарських підприємств і розробляти шляхи їх розвитку на перспективу.

Мета статті. Метою дослідження є здійснити аналіз трансформаційних процесів у розвитку сільськогосподарських підприємств стосовно регіональних

особливостей і запропонувати шляхи їх подальшого становлення і функціонування.

Приватний сектор охоплює сільськогосподарські підприємства на засадах приватної власності та колективних форм організації праці, яких на початок 2010 р. налічувалось: 118 господарських товариств (51,1 %) проти 213 одиниць на початок 2005 р. і 253 одиниць на початок 1999 р., 101 приватне підприємство (43,7%) проти 178 і 142 одиниць відповідно, 2 сільськогосподарських виробничих кооперативи (0,9%) проти 6 одиниць на початок 2005 р. і 21 одиниці на початок 1999 р. і 4 міжгосподарських та інших підприємств (1,7%). На початок 1999р. у Львівській області функціонувало 219 інших сільськогосподарських підприємств, серед яких 146 спілок селянських господарств, 57 колективних сільськогосподарських підприємств, 12 агрофірм і агроторгів. Крім цього виробництвом сільськогосподарської продукції в області у 2009 р. займалось 1033 дрібних фермерських господарств, 321,6 тис. особистих селянських господарств, а також 245,5 тис. власників землі в колективних садах і городах. Усі ці виробники сільськогосподарської продукції і утворюють приватний сектор.

Аналіз наведених даних засвідчує передусім те, що відбувається процес поступового зменшення кількості всіх сільськогосподарських підприємств (в 1,8 рази на початок 2010 р. порівняно з їх кількістю на початок 2005 р.). Уже в 2001 р. в області були реформовані всі колективні сільськогосподарські підприємства, спілки селянських господарств, агрофірми й агроторги в нові організаційно-правові структури. За 2005-2009 рр. кількість господарських товариств зменшилась в 1,8 рази, приватних підприємств (включаючи великі фермерські господарства) - теж в 1,8 рази, сільськогосподарських виробничих кооперативів - в 3,0 рази. Кількість державних сільськогосподарських підприємств зменшились на 25,0%.

За 2000-2009 рр. відбулися досить суттєві зміни у структурі сільськогосподарських товаровиробників. Зокрема, частка валової продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005 р.), виробленої сільськогосподарськими підприємствами, в загальному обсязі її виробництва в усіх категоріях господарств, починаючи з 2003 р., має загальну тенденцію до збільшення. Це є свідченням того, що відбувається процес нарощування виробництва сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах, в окремих випадках відродження деяких галузей виробництва. Якщо питома вага виробництва валової продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005 р.) сільськогосподарськими підприємствами у загальному обсязі її виробництва в усіх категоріях господарств у 2003 р. складала 7,8%, у тому числі 9,3% продукції рослинництва і 6,4% продукції тваринництва, то у 2009 р. відповідно вона становила 24,0%, 20,7% і 27,7%.

У користуванні сільськогосподарських підприємств знаходиться незначна кількість сільськогосподарських угідь. На початок 2010 р. у користуванні сільськогосподарських підприємств знаходилось 22,8%

сільськогосподарських угідь, з них: ріллі - 28,4%, сіножатей і пасовищ -13,3%, багаторічних насаджень-5,2% проти 43,2, 49,3, 31,7 і 7,0% відповідно на початок 2001 р. У зв'язку із таким розподілом земель між сільськогосподарськими підприємствами і особистими селянськими господарствами, відбулося зміщення в сектор особистих селянських господарств виробництва певних видів продукції рослинництва і тваринництва.

Вважаємо позитивною тенденцією щодо концентрації виробництва зерна, цукрових буряків (фабричних) і м'яса худоби та птиці (у живій вазі) у сільськогосподарських підприємствах, що є свідченням використання масштабу виробництва. І все-таки особистими селянськими господарствами у 2009 р. вироблено зерна 43,3% від загального обсягу його виробництва в усіх категоріях господарств проти 60,6% у 2003 р., цукрових буряків (фабричних) відповідно 11,1% проти 71,8% у 2003 р., м'яса худоби та птиці (у живій вазі) - 57,4% проти 91,8% у 2000 р.

Ґрунтово-кліматичні, географічні, соціально-економічні та психологічні чинники значною мірою зумовлюють регіональні особливості розвитку організаційно-правових форм господарювання. Зокрема, у Львівській області ці особливості певним чином зумовлені традиціями місцевого населення, що й спричинило значний розвиток особистих селянських господарств.

Що стосується регіональної специфіки розвитку різних організаційно-правових форм господарювання серед сільськогосподарських підприємств Львівської області за відношенням до України в середньому, то частка приватних підприємств і господарських товариств в області переважає середні показники в Україні. Не знайшли в області свого розвитку сільськогосподарські виробничі кооперативи. Дослідження свідчать, що зростання кількості приватних господарств і господарських товариств у Львівській області у перші роки після проведення реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств було зумовлене, насамперед виконанням на місцях розпорядження вищих урядових структур про реорганізацію сільськогосподарських виробничих кооперативів у приватні сільськогосподарські підприємства або господарські товариства, адже новостворені великою чисельністю осіб сільськогосподарські виробничі кооперативи мало чим відрізнялися від колективних сільськогосподарських підприємств. Аналогічну думку висловили В.В. Юрчишин і Л.М. Шевченко, які вказують, що якщо причини зменшення кількості сільськогосподарських підприємств після того, коли відповідні перетворювальні процеси в основному вже закінчилися, можна було б вивчити лише при детальному, умовно кажучи «поіменному» (в розрізі підприємств) аналізі, то в частині стосовно виробничо-кооперативного субукладу із значною часткою ймовірності висновок можна зробити вже зараз. Як і в усіх інших субукладах, тут проявилися різні чинники, проте більше ніж очевидно те, що визначальним серед них була до цього часу незрозуміла адміністративна кампанія, яка почалася практично зразу після масового створення кооперативів відносно необхідності їх повторного реформування в інші організаційно-правові структури.

За ініціативою і під тиском певних адміністративних структур вона набула масового характеру і мала у своїй основі нічим не підкріплований ні в той час, ні зараз висновок стосовно того, що виробничі сільськогосподарські кооперативи - це не ринкові структури, бо базуються на колгоспній основі. Адміністративний тиск зробив свій вплив, внаслідок чого кількість підприємств цього типу зменшилась [11, с.80].

Тому необхідно стосовно регіональних умов диференційовано вивчати соціально-економічну активність сільського населення, що надає перевагу інституту приватної власності як в індивідуальній, так і колективній формі використання, що в майбутньому визначатиме напрями трансформації певних організаційно-правових структур.

Площа сільськогосподарських угідь з розрахунку на одне господарство теж досить різниться у розрізі організаційно-правових формувань. Регіональні особливості Львівської області досить специфічні. В результаті реструктуризації та роздержавлення в області не вдалося зберегти земельні і майнові комплекси. Тому розміри сільськогосподарських підприємств за площею сільськогосподарських угідь є невеликі, хоча в останні роки прослідковуються позитивні тенденції до їх збільшення. У 2009 р. середній розмір сільськогосподарського підприємства за площею сільськогосподарських угідь складав 903 га проти 549 га у 2006 р., у тому числі недержавного відповідно 887 га проти 532 га і державного підприємства -1483 га. Серед недержавних організаційно-правових форм господарювання середній розмір приватного підприємства у 2009р. складав 648 га проти 457 га у 2006 р., господарського товариства відповідно 1112 га проти 600 га, сільськогосподарського виробничого кооперативу - 1500 га проти 1400 га.

Про соціальну складову розвитку свідчить чисельність працівників в різних організаційно-правових формуваннях. У 2009 р. в середньому на одне сільськогосподарське підприємство припадало 36 середньорічних працівників проти 39 у 2006 р., у тому числі на недержавне відповідно 36 осіб проти 39 і на державне - 40 осіб проти 56. В середньому у кожному приватному підприємстві у 2009 р. працювало 24 особи проти 30 у 2006 р., господарському товаристві - 44 особи проти 46, сільськогосподарському виробничому кооперативі - 109 осіб проти 133 осіб.

Крім виробничих чинників, важливе значення у подальшому розвитку має результативність функціонування відповідних організаційно-правових структур. У 2009 р. у Львівській області було збиткових 49 приватних підприємств (68,3%), 67 господарських товариств (56,8%), 3 міжгосподарських та інших підприємств (75,0%) і 4 державних підприємства (66,7%). Аналогічна ситуація спостерігається і щодо рівня рентабельності. У 2009 р. рівень рентабельності продукції сільського господарства у господарських товариствах склав 26,1 %, у тому числі рослинництва - 41,4%, а тваринництво було збиткове (-10,1%), у приватних підприємствах рівень рентабельності продукції сільського господарства відповідно становив тільки 11,6%, у тому числі рослинництва - 18,8%, тваринництва-0,7%. Рівень рентабельності продукції сільського

господарства у сільськогосподарських виробничих кооперативах становив тільки 1,4%, а у міжгосподарських і державних підприємствах виробництво продукції сільського господарства було збиткове - відповідно (-9,6%) і (-13,6%).

Рівень рентабельності формується як результат відношення двох величин: середньої ціни реалізації продукції та її собівартості. Якщо він підвищується (рівносильно зменшується рівень збитковості) в умовах зростання собівартості, це свідчить про те, що реалізаційні ціни зростають швидшими темпами. Проведений аналіз засвідчує, що незначний ріст собівартості окремих видів сільськогосподарської продукції і вищі темпи росту середніх цін реалізації дали змогу знизити: рівень збитковості виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції і забезпечити її рентабельне виробництво. І все-таки господарська діяльність сільськогосподарських підприємств усіх організаційно-правових форм є низько прибутковою, хоча за 2000-2009р. окреслились позитивні тенденції.

Аналіз рентабельності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції у різних організаційно-правових формах господарювання Львівської області свідчить, що у 2009 р. виробництво зерна було найбільш рентабельне у господарських товариствах - 17,4%, міжгосподарських та інших підприємствах -16,7%, виробництво цукрових буряків (фабричних) у господарських товариствах - 109,0%, приватних підприємствах - 82,4%. Виробництво картоплі високорентабельне було у міжгосподарських та інших підприємствах - 119,0%, а овочів відкритого ґрунту - у приватних підприємствах - 84,3% сільськогосподарських виробничих кооперативах - 56,3%. Виробництво молока було рентабельне у сільськогосподарських виробничих кооперативах - 19,2 %, приватних підприємствах - 10,8% і господарських товариствах -4,1%. Решта видів продукції (крім м'яса свиней у господарських товариствах, приватних підприємствах і сільськогосподарських виробничих кооперативах) в усіх організаційно-правових формах було збитковим. Звідси, найефективніше (за рівнем рентабельності) здійснюють виробничо-господарську діяльність господарські товариства і приватні підприємства (включаючи великі фермерські господарства).

Висновки. Узагальнення механізму формування організаційно-правових форм господарювання у Львівській області відображає певні регіональні особливості, серед яких найважливішою є переважаючий розвиток особистих селянських господарств. Зрушення в організаційно-правових формах серед сільськогосподарських підприємств засвідчують загальні тенденції до зменшення кількості сільськогосподарських підприємств із переважаючим розвитком господарських товариств і приватних підприємств. Перспективний їх розвиток повинен відбуватися шляхом збільшення розмірів усіх видів сільськогосподарських підприємств до оптимальних розмірів за рахунок оренди земельних часток (паїв) односельчан, які отримали їх у приватну власність і на сьогодні використовують їх неефективно. Важливою проблемою є формування нових організаційно-правових форм господарювання на базі особистих селянських господарств шляхом проведення їх трансформації,

об'єднання та інтеграції із сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами.

Тому, економічно правильним напрямом подальшого розвитку особистих селянських господарств буде передача земельних часток (паїв) в оренду, кооперація між собою іншими організаційно-правовими структурами, входження в різного роду організаційно-правові форми на основі асоційованого членства, що в кінцевому підсумку створить відповідне синергетичне середовище для формування ефективних організаційно-правових структур ринкового типу.

Література

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз /В.Г.Андрійчук: монографія. -К.: КНЕУ, 2005. - 292 с.
2. Баланюк І.Ф. Реформування в аграрному секторі регіону /І.Ф.Баланюк.- К.:ІАЕ,1999. -270 с.
3. Вишиванюк М.В. Новий етап розвитку аграрної реформи в області /М.В.Вишиванюк. -Івано-Франківськ: Плай, 2001.-218с.
4. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві: монографія /В.С.Дієсперов. -К.: ННЦ ІАЕ, 2008. -340 с.
5. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи. -К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.
6. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. /В.Я.Месель-Веселяк //Економіка АПК. - 2005. - №6.-С.17-26.
7. Нелеп В.М. Планування в аграрних підприємствах /В.М.Нелеп. -К.: КНЕУ, 2004. – 496 с.
8. Онищенко О. Зрушення в організаційній структурі сільськогосподарських підприємств /О.Онищенко //Економіка України. - 2004. - №11. - С. 58-68.
9. Онищенко О. Фінансова результативність сільськогосподарських підприємств /О.Онищенко //Економіка України. - 2005. - №2. - С. 59-70.
10. Пугачова К.М. Підприємства у новому законодавчому полі України /К.М.Пугачова //Економіка: проблеми теорії і практики: Зб.наук.праць. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. -Вип.194: У 4т. -С.450-456.
11. Розвиток різноукладності на селі: особливості, проблеми /В.В.Юрчишин, Л.М.Шевченко, В.Х.Брус та ін. За ред. В.В.Юрчишина. -К.: ННЦ ІАЕ, 2004. - 446с.
12. Россоха В.В. Організаційно-економічні передумови підвищення ефективності виробничого потенціалу підприємств АПК /В.В.Россоха //Економіка АПК. -2004. -№1. -С.43-48.

13. Сільське господарство Львівщини у 2003 році / Статистичний збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2004. - 148 с.
14. Сільське господарство Львівщини у 2005 році / Статистичний збірник. -Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2006. - 157 с.
15. Сільське господарство Львівщини у 2009 році / Статистичний збірник. - Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2010. - 172 с.
16. Шеленко Д.І. Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківського Прикарпаття після реформи /Д.І. Шеленко. - Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. -180 с.

Summary

Bereziv's'kyi P.S.

Lviv National Agrarian University, Lviv

Regional transformation in development of organisational and juridical forms of agricultural enterprises

Transformations in the development of agricultural enterprises concerning their regional peculiarities are examined. The ways of their further strengthening and functioning of organizational and legal structures of market type are suggested.

Key words: *agricultural enterprise, transformational processes, regional peculiarities, perspectives of development.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

Березівський Я.П., к.е.н. ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЯК КОРПОРАТИВНА ФОРМА АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Узагальнено виробничо-господарську діяльність господарських товариств у сільському господарстві Львівської області як корпоративних форм аграрного бізнесу. Дано оцінку пріоритетності їх розвитку як організаційно-правової форми господарювання.

Ключові слова: корпоративні форми, господарські товариства, організаційно-правова форма, виробничо-господарська діяльність.

Постановка проблеми. Характерною рисою відносин власності в сучасних умовах є наявність різних форм власності і господарювання, а економіці пореформеного періоду притаманне так зване «розщеплення прав власності», яке знаходить свій прояв у реалізації ринкових угод, оптимізуючи при цьому власний капітал і обумовлюючи можливість відчуження економічної влади на користь угоди, а в цілому на збереження прибутковості і бізнесу. Трансформація форм власності і розвиток корпоративного сектора в структурі ринкової економіки України набули незворотного характеру, що потребує вивчення світового досвіду і формування власної моделі розвитку корпоративних форм аграрного бізнесу, здатних забезпечувати інтереси всіх учасників корпоративних відносин, здійснювати конкурентні позиції та фінансову стійкість аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням становлення та розвитку організаційно-правових форм господарювання, у тому числі корпоративного типу, присвячено чимало наукових публікацій вчених економістів-аграрників, зокрема П.С. Березівського, І.Г. Кириленка, П.М.Макаренка, Т.Г. Маренич, М.Й. Маліка, П.М.Федієнка, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишина, П.Т. Саблука, а також економістів Я.С. Піцур, М.О. Гориня, О.С. Сенишин та інших. У них досить ґрунтовно висвітлені теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування та розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі економіки, їх результативність. Однак, на сьогодні існує необхідність у регіональному аспекті досліджувати і давати оцінку функціонування окремих організаційно-правових форм господарювання.

Мета статті. Метою дослідження є узагальнити виробничо-господарську діяльність господарських товариств у сільському господарстві Львівської області, дати оцінку пріоритетності їх розвитку як організаційно-правової форми господарювання.

Виклад основного матеріалу. Реформування аграрного сектора економіки, реструктуризація і приватизація колективних і державних сільськогосподарських підприємств привели до появи та становлення корпоративного сектора як нової організаційно-правової форми господарювання.

У новостворених аграрних формуваннях власність повинна стати основою матеріальної зацікавленості та відповідальності працівників підприємств. Але, як показує аналіз розвитку виробничих сільськогосподарських структур різних організаційно-правових структур форм господарювання, цього не відбулося. В результаті роль власності як капіталу в процесі виробництва не стала визначальною, а це негативно відображається на кінцевих результатах діяльності підприємств. На думку Т.Г. Маренич, це могло реально відбутися тоді, коли чинник матеріальної заінтересованості власників, які сумісно використовують землю та майно, став би визначальним порівняно з інтересами держави, засновників, інвесторів, трейдерів, комерційних і банківських структур [4, с.183].

Форма господарювання, як і будь-яка форма взагалі, виконує функцію вираження змісту – в даному випадку реалізації економічного інтересу. Тобто, перспективу матимуть ті форми, де відчуття власності є максимальним, а мотивація праці наближена до мотивації фермера. Одна з основних проблем реформування відносин власності в сучасних умовах – це недосконалий розподіл прав власності, що означає одержання селянами об'єктів земельної та майнової власності незалежно від намірів щодо характеру їх продуктивного використання. З цього приводу В.Л. Валентинов відмічає, що економічний зміст проблеми оптимальності розподілу прав власності пояснюється так званою теоремою Коуза: якщо права власності чітко визначені і трансакційні витрати дорівнюють нулю, незалежно від розподілу прав власності буде досягнуто найкращий з точки суспільного добробуту результат [1, с.198-199].

Слід погодитись з думкою І.Г. Кириленка, що з позицій відносин власності всі товариства ґрунтуються на приватній власності. Її об'єктом є земля й інші засоби виробництва. Кожний приватний власник добровільно погоджується на їх спільне використання. Відповідно основні функції власника – володіння, користування, розпорядження, отримання певної частки доходу від колективного використання об'єднаних виробничих ресурсів – кожний член асоціації чи товариства починає виконувати не одноосібно, а спільно з іншими членами товариства. Саме у цьому контексті приватна власність набуває форми приватно-спільної (або колективно-персоніфікованої). Її природа залишається, оскільки визначена частка кожного у спільному майні [2, с.195-196].

Розглядаючи сутність корпоративного товариства, корпоративних відносин та корпоративного інтересу, а також принципи обмеженої відповідальності та відділення управління від власності можна визначити складові корпоративного сектора. На думку Я.С. Піцур, М.О. Горинь і О.С.Сенишин, до корпоративних форм господарювання можна віднести акціонерні товариства закритого та відкритого типів і товариства з обмеженою відповідальністю, в яких власність відділена від управління [5, с. 87].

Вважаємо, що до корпоративного сектора економіки Львівської області слід віднести господарські товариства, серед яких у сільському господарстві області основне місце займають товариства з обмеженою відповідальністю. При цьому, як вказують М.Й. Малік і П.М. Федієнко, корпоративні засади організації виробництва базуються на корпоративному праві – праві власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи право на управління та одержання відповідної частки прибутку [3, с. 80].

Аналіз виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема дані про розміри за чисельністю працівників і кількістю сільськогосподарських угідь з розрахунку на одне підприємство різних організаційно-правових форм господарювання Львівської області за 2006-2009рр. свідчить, що є суттєва різниця між основними формами господарювання. Серед сільськогосподарських підприємств у 2009 р. в області функціонувало 51,1% господарських товариств і 43,7% приватних підприємств, тому зупинемось на цих двох формах господарювання. У 2006 р. на одне приватне підприємство припадало 30 осіб, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, а на одне господарське товариство – 46 осіб або в 1,5 раза більше, площа сільськогосподарських угідь на одне приватне підприємство складала 457 га, а на одне господарське товариство – 600 га або на 31,3% більше, ріллі відповідно 390 га і 506 га або на 29,7% більше. У 2009 р. на одне приватне підприємство припадало 24 особи, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, а на одне господарське товариство - 44 особи або 1,8 раза більше, площа сільськогосподарських угідь на одне приватне підприємство складала 648 га, а на одне господарське товариство – 1112 га або 1,7 раза більше, ріллі відповідно 563 і 842 га або в 1,5 раза більше. Наведені дані засвідчують те, що по-перше, господарські товариства все-таки більших розмірів за чисельністю працівників і площею сільськогосподарських угідь та ріллі на одне підприємство, а по-друге, прослідковуються чіткі тенденції в динаміці до збільшення розмірів господарських товариств і приватних підприємств. Слід відмітити, що господарські товариства використовують 99,3% орендованих сільськогосподарських угідь і 99,4% ріллі, приватні підприємства – відповідно 97,7% і 97,4%.

Отже, господарські товариства у Львівській області займають все ширше місце серед форм господарювання. У їх користуванні знаходиться 62,9% сільськогосподарських угідь і 65,0% ріллі від загальних площ у сільськогосподарських підприємства, а у сільськогосподарському виробництві зайнято 62,7% працівників.

У валовому виробництві зерна господарські товариства займали у 2009р. 75,8% проти 53,4% у 2000 р. Відповідно урожайність зернових культур у сільськогосподарських підприємствах у 2009 р. становила 34,1 ц/га проти 15,7 ц/га у 2006 р. або збільшилась у 2,2 раза, а у господарських товариствах збільшилась у 3,0 рази і становила у 2009 р. 36,8 ц/га проти 12,2 ц/га у 2000 р. Аналогічні тенденції спостерігаються і у виробництві цукрових буряків та картоплі. Питома вага господарських товариств у виробництві цукрових

буряків зросла з 48,7% у 2000 р. до 63,1% у 2009 р., картоплі відповідно з 36,4% до 91,1%. Галузь овочівництва відкритого ґрунту у господарських товариствах дещо менш розвинута.

Виробництво продукції тваринництва у господарських товариствах області займає теж вагоме місце. Зокрема, виробництво продукції скотарства (молока і приросту великої рогатої худоби) у господарських товариствах у 2000-2008 рр. займало понад 40,0%, у 2009 р. воно зменшилось до 32,5% у виробництві молока і 31,6% у виробництві приросту великої рогатої худоби. Виробництво яєць і приросту свиней в основному концентрується у господарських товариствах. Середньорічний надій молока від однієї корови у господарських товариствах збільшився з 1671 кг у 2000 р. до 2746 кг у 2009 р. або в 1,6 раза, а у сільськогосподарських підприємствах відповідно з 1913 кг до 3192 кг або в 1,7 раза і він є господарських товариствах помітно менший, ніж в середньому у сільськогосподарських підприємствах.

У 2009 р. було збиткових 49 приватних підприємств (68,3%) і 67 господарських товариств (56,8%). Рівень рентабельності продукції сільського господарства за 2009 р. у господарських товариствах склав 26,1%, у тому числі рослинництва – 41,4%, а тваринництво було збиткове (-10,1%). Найбільш рентабельним у господарських товариствах за 2009 р. було виробництво цукрових буряків (фабричних) – 109,0%, овочів відкритого ґрунту – 20,9%, зерна – 17,4%, молока і молочних продуктів – 4,1%, м'яса свиней – 1,9%. Усі інші види продукції були збитковими. Отже, господарські товариства як організаційно-правова форма господарювання у Львівській області займають провідну позицію і мають перспективність розвитку.

Висновки. Економічні переваги сільськогосподарського виробництва в складі створених у Львівській області корпоративних формувань полягають не тільки у вагомих економічних показниках їх розвитку, а й у посиленні соціальної справедливості, ефективному управлінні виробництвом підприємства, а також особливо кожного працівника на основі ефективного використання їх майнових і земельних паїв. Корпоративний рух, виходячи з цього, набуває нового економічного змісту в сільськогосподарському виробництві, дієвого механізму функціонування суб'єктів господарювання.

Література

1. Валентинов В.А. Регулювання міжгалузевих відносин в системі аграрної політики / В.Л. Валентинов. – К.: ІАЕ, 2003. – 322 с.
2. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / І.Г. Кириленко. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2005. – 452 с.
3. Малік М.Й. Аграрна реформа і розвиток підприємництва / М. Й. Малік, П.М. Федієнко. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 271 с.
4. Маренич Т.Г. Трансформаційна динаміка та механізми економічного регулювання агроформувань (питання теорії, методології, практики): монографія / Т.Г. Маренич. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 454 с.

5. Піцур Я.С. Ділове планування корпоративного сектора економіки України: монографія / Я.С. Піцур, М.О. Горинь, О.С. Сенишин. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008. – 288 с.

Summary

Berezivskiy Ya. P., candidate of economic sciences
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

Economic partnership as a corporative form of agricultural business

Productive and economic activities of Lviv region agricultural economic partnerships as a corporative form of agribusiness are generalized. Priority of their development as an organizational and legal form of economic activity is evaluated.

Key words: corporative forms, economics partnerships, organizational and legal form, productive and economic activity.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК: 336:631.11/.16:338.43:658.14/.17

Бричка Б.Б., аспірант*[©]

* Науковий керівник – д.е.н., професор Музика П.М.

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто фінансовий механізм в контексті управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств. Автор пропонує власне розуміння цієї економічної категорії. Описано складові елементи механізму управління фінансовою стійкістю.

Ключові слова: фінансова стійкість, сільськогосподарське підприємство, управління, фінансовий механізм.

Вступ. Конкуренція є найкращим стимулом, але водночас й смертельною зброєю. В умовах ринкової конкуренції одні підприємства виживають та досягають небаченого успіху, інші ж назавжди зникають та йдуть у небуття. Підприємства змушені постійно боротись за своє «місце під сонцем». Конкуренція створює стимули для впровадження інновацій, напруженої праці, зниження витрат та підвищення рентабельності. Вона ж спричиняє чимало банкрутств. Сільськогосподарські підприємства чи не найбільше потерпають від конкуренції, оскільки сільське господарство є прикладом досконало-конкурентного ринку. Це означає, що проблема фінансової стійкості підприємств аграрного сектора ніколи не втратить своєї актуальності. Фінансово стійке підприємство здатне до певної міри протидіяти негативним збуренням зовнішніх факторів та ефективно організувати систему внутрішнього менеджменту для досягнення високого рівня ефективності. Однак, досягнення фінансової стійкості, як і її підтримання на досягнутому рівні, є непростим завданням, що передбачає ефективну систему менеджменту усіх ланок механізму управління фінансовою стійкістю. Управління фінансовою стійкістю повинно базуватись на відповідному фінансовому механізмі, ефективне використання елементів якого створить передумови для досягнення та підтримання фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми теоретико-методологічних аспектів фінансового механізму, його складових елементів та шляхів вдосконалення знайшли відображення в працях відомих вітчизняних та зарубіжних вчених таких як: Балабанов І.Т. [1], Бланк І.О., Брігхем Є.Ф., Ван Хорн Д.К., Кірейцев Г.Г., Кизим М.О., Ковалюк О.М. [2], Коробов М.Я., Стоянова Е.С. [6], Федотова М.А., Шеремет А.Д. та інших. Попри значну кількість публікацій, що присвячені дослідженню фінансового механізму, доводиться констатувати про відсутність єдиного погляду на визначення його сутності, складових елементів та особливостей в контексті управління фінансовою стійкістю.

Результати дослідження. Ефективне функціонування фінансового механізму, в тому числі й механізму управління фінансовою стійкістю неможливе без чіткого усвідомлення його сутності, складових елементів та механізму дії. В цьому контексті постійний пошук якнайкращого визначення фінансового механізму набуває важливого значення. Однак, науковці мають відмінні погляди як щодо сутності фінансового механізму, так і його складових елементів.

Наприклад, І.Д. Балабанов визначає механізм фінансового управління як «сукупність елементів, взаємодіючих на процес розробки і реалізації управлінських рішень в області фінансової діяльності підприємства». Це визначення є достатньо лаконічним, однак з такого його формулювання незрозуміло, які саме елементи є складниками фінансового механізму [1].

В.Й. Плиса та І.І. Приймак під механізмом управління фінансами розуміють «скоординовану взаємодію форм і методів управління фінансовими ресурсами, що ґрунтується на інформаційно-аналітичному, нормативно-правовому та програмно-технічному забезпеченні, з метою виконання його функцій та досягнення довгострокових фінансових цілей» [4, с.37-38]. Дане визначення акцентує увагу на досягненні довгострокових фінансових цілей, виконанні функцій фінансового механізму, використовуючи форми і методи управління фінансовими ресурсами за допомогою відповідних забезпечень. Відтак таке формулювання механізму управління фінансами є, на нашу думку, досить повним та лаконічним. Водночас, фінансовий механізм повинен містити також такі його елементи як фінансові форми та інструменти.

На думку О.М. Ковалюка, фінансовий механізм – «це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємства за відповідного нормативного, правового та інформаційного їх забезпечення фінансовою політикою на мікро-макрорівні» [2, с. 22]. Автор справедливо розрізняє фінансовий механізм та механізм управління фінансами під яким розуміє «сукупність форм і методів управління фінансовими ресурсами» [2, с. 30].

Г.П. Скляр розглядає механізм забезпечення фінансової стійкості підприємства як «систему форм, методів, прийомів, важелів, норм і нормативів, а також нормативно-правового, інформаційного, програмно-технічного та кадрового забезпечення, за допомогою яких на підприємстві досягається такий стан фінансових ресурсів, їх формування, розподілу та використання, що дозволяє підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику» [5].

Нормативно-
правове
забезпечення

Інформаційно-
аналітичне
забезпечення

Програмно-
технічне
забезпечення

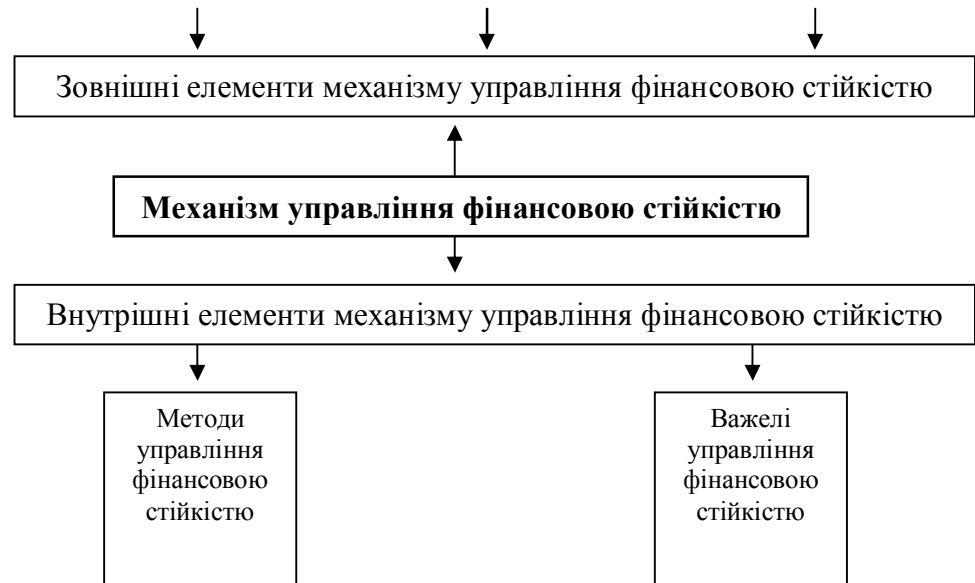

Рис. 1. Механізм управління фінансовою стійкістю

Підсумовуючи підходи різних науковців до визначення фінансового механізму, з врахуванням всіх позитивних аспектів та намаганням уникнути недоліків, механізм управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств пропонуємо розглядати як цілісну систему фінансових методів та відповідних важелів, а також форм та інструментів, що використовуються підприємством для досягнення та підтримання фінансової стійкості на належному рівні за відповідного нормативно-правового, інформаційно-аналітичного та програмно-технічного забезпечення.

Очевидно, ефективне управління фінансовою стійкістю передбачає комплексний підхід до розгляду складових елементів його механізму. У даному випадку ця комплексність означатиме цілісність, як сукупність взаємопов'язаних елементів однієї системи [3].

Фінансові методи доцільно розглядати як систему фінансових способів, що використовуються підприємством для досягнення та підтримання фінансової стійкості. Серед фінансових методів виділяють планування та прогнозування, фінансування та ціноутворення, кредитування, страхування та інші. Фінансовий важіль – «це спосіб дії при використанні фінансового методу». При цьому одному фінансовому методу управління фінансовою стійкістю може відповідати кілька фінансових важелів. Так, такому фінансовому методу як фінансування відповідають такі важелі, як оренда, факторинг, лізинг, франчайзинг та трансферт [2, с. 38].

Правове забезпечення механізму управління фінансовою стійкістю відіграє важливу роль, оскільки створює «правила гри» для громадян та підприємств. Серед правового забезпечення виділяють Конституцію України, Закони Верховної Ради, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів, накази, листи міністерств та відомств, статuti юридичних осіб.

Нормативне забезпечення фінансового механізму це, передусім, інструкції, норми, нормативи, накази, роз'яснення, методичні рекомендації та інша нормативна документація [2, с. 53].

В умовах постіндустріального суспільства інформація перетворилась не тільки на важливий фактор виробництва, відсутність якого суттєво нівелює ймовірність досягнення позитивних економічних результатів, але й на цінний ресурс, вага якого постійно зростає. В цьому контексті інформаційно-аналітичне забезпечення фінансового механізму стає невід'ємною складовою механізму управління фінансовою стійкістю. Інформаційне забезпечення охоплює економічну, фінансову, комерційну та іншу інформацію. Серед її носіїв виділяють засоби масової інформації, Інтернет, статистичні збірники, фінансову звітність підприємств тощо.

Висновки. Отже, досягнення як і підтримання фінансової стійкості передбачає ефективне функціонування її фінансового механізму як цілісної системи взаємопов'язаних елементів. Механізм управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств пропонуємо розглядати як цілісну систему фінансових методів та відповідних важелів, а також форм та інструментів, що використовуються підприємством для досягнення та підтримання фінансової стійкості на належному рівні за відповідного нормативно-правового, інформаційно-аналітичного та програмно-технічного забезпечення.

Література

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 456 с.
2. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики). Монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка. - 2002. – 296 с.
3. Минів Р.М., Ковальчук Р.Л. Механізм фінансового менеджменту аграрних підприємств // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З.Гжицького, Том 12 №2 (44), Частина 5, 2010. – С. 89-93.
4. Плиса В.Й., Приймак І.І. Стратегія забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в економіці України: Монографія. – Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2009. – 144 с.
5. Скляр Г.П. Механізм забезпечення фінансової стійкості підприємств споживчої кооперації та його удосконалення в умовах перехідної економіки. Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/num/Cskljar.htm>
6. Финансовый менеджмент: теория и практика: учебник / Под ред. Е.С. Стояновой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во «Перспектива», 2001. – 656 с.

Summary

Brychka B.B., PhD student

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskyj*

Mechanizm of the management of financial stability of agricultural enterprises

The financial mechanism in the context of financial stability of agricultural enterprises is considered in the article. The author offers his own understanding of this economic category. The constituent components of the mechanism of management of financial stability are described.

Keywords: *financial stability, agricultural enterprise, management, financial mechanism.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.11

Брус В.Х., к.е.н., доцент[©]
Івано-Франківська обласна державна адміністрація

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Досліджено сучасний стан розвитку аграрного сектора економіки регіону. Обґрунтовано пріоритетні напрямки функціонування агропромислового комплексу області.

Ключові слова: сільське господарство, рослинництво, садівництво, тваринництво, інфраструктура аграрного ринку, інвестиції.

Постановка проблеми. Пріоритетність розвитку аграрного сектора зумовлюється винятковою значущістю виробництва сільськогосподарської продукції в життєдіяльності людини, потребою відродження селянства.

У розвитку агропромислового комплексу залишається низка складних проблем, які потребують вирішення. Існуючий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси призводить до постійного дефіциту фінансів, унеможливує забезпечення належного рівня техніко-технологічного переоснащення виробництва, переведення його на якісно новий рівень функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку аграрного сектора сприяли формуванню серед науковців різних поглядів. Більшість із них ґрунтуються на аналізі сучасного стану економіки та зорієнтовані на пошук шляхів виведення сільського господарства із кризи. Цим проблемам присвячені дослідження регіональних науковців – І.Ф. Баланюка, О.І. Жук, П.Є. Матковського [1], [2], О.А. Біттера, Г.В. Ковальнової, О.В. Мазуренко [3], К.В. Васьківської, І.В. Сембай [4], М.В. Вишиванюка [5], П.М. Музики, Д.В. Мороза [6], В.П. Мікловди, М.В. Газуди [7], Д.І. Шеленко [8] та інші.

Здебільшого автори дотично аналізують стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу регіону в контексті проблематики власних досліджень. Однак ситуація, що склалась у сільському господарстві потребує аналізу практичної діяльності обласних, районних райдержадміністрацій та впливу на пріоритетні напрямки розвитку села й сільських територій.

Мета статті – аналіз стану агропромислового комплексу та обґрунтування доцільності формування комплексної стратегії розвитку аграрного сектора Прикарпаття в контексті задекларованих Президентом України та Урядом загальнонаціональних програм розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу. За географічним розташуванням Івано-Франківська область належить до числа регіонів України, природні умови яких дають можливість отримувати високоякісну продукцію рослинництва. У

структурі посівних площ переважають зернові (42 %), на картоплю та овочі припадає 22 %, технічні культури – 10 %, решту посівного клину займають кормові. Середня багаторічна врожайність зернових в області складає 30-33 ц/га (в Україні – 29 ц/га). В окремих господарствах Івано-Франківщини, де застосовуються сучасні технології вирощування сільськогосподарських культур, урожайність пшениці, цукрових буряків, кукурудзи на зерно перевищує середньообласні показники більше ніж удвічі. Вся посівна площа під урожай 2011 р. прогнозується на рівні 322,5 тис. га. Осимі зернові культури посіяно на площі 57,9 тис. га, передбачається посів 188 тис. га ярих [9]. З метою ефективного використання сільськогосподарських угідь шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвесторів будуть введені в обробіток землі, які раніше не оброблялися

Одним із важливих питань агропромислового комплексу області є створення сучасної селекційної та насінневої бази. На Івано-Франківщині діють два селекційні центри, п'ять елітних господарств і 21 спеціалізованих насінневих господарств, які забезпечують потреби товаровиробників у посівному матеріалі сільськогосподарських культур.

В області відновлюється бурякоцукрова галузь. Вже в 2011 р. посівні площі цукрових буряків буде розширено до 5 тис. га (2009 р. було посіяно лише 450 га), що дасть змогу забезпечити Городенківський цукровий завод достатньою кількістю цукросировини (250-280 тис. т). Для налагодження взаємодії між виробниками й переробними підприємствами створено обласну асоціацію цукровиробників. У результаті відновлення цукрової галузі на Івано-Франківщині створено нові робочі місця та збільшено бюджетні надходження.

Умови регіону сприятливі для розвитку тваринництва. Тут його частка складає майже 60 % валової продукції сільського господарства [10]. Однак за останні роки в галузі відбувся суттєвий спад, особливо це позначилося на поголів'ї молочних корів. Зокрема, кількість великої рогатої худоби скоротилася на 134,8 тис. голів (42 %), в тому числі корів – на 80,8 тис. голів (40 %), овець і кіз – на 21,5 тис. голів (47 %). Це пов'язано з тим, що тваринництво є високозатратною галуззю. Однак, завдяки залученням інвестиціям, як вітчизняним так і зарубіжним, розвиваються свинарство та птахівництво – галузі, які донедавна були в занепаді. Створено спеціалізовані господарства – ТзОВ “Даноша” Калуського, ТзОВ “Росан-Агро” Рогатинського, ЗАТ “Авангард” Тисменицького, ТзОВ “Варто” та ТзОВ “Снятинська Нова” Снятинського, ТзОВ “Добробут Прикарпаття” Надвірнянського, ТзОВ “Велес” Долинського районів. За три місяці 2011 р. вдалося припинити скорочення чисельності поголів'я великої рогатої худоби, на 26,3 тис. голів збільшено чисельність свиней, на 5,3 тис. голів – овець і кіз. Збільшено виробництво м'яса на 3,7 тис. т, яєць – на 65,0 млн. шт.

У наступному році очікується збільшення поголів'я худоби в АПФ “Родник Плюс” (на 700 корів) Снятинського, ЗАТ “Степан Мельничук” (на 500 корів) Коломийського та ТзОВ “Валевінвест” (на 1200 свиноматок) Тлумацького районів.

Ситуація у тваринництві потребує радикальних заходів з боку органів виконавчої та представницької влади, господарюючих сільськогосподарських суб'єктів усіх рівнів – від області до села – для невідкладного вирішення низки стратегічних проблем, зокрема формування високопродуктивних стад молочних порід; залучення до селекційного процесу високоцінних бугаїв-плідників із заборону використання доморощених бугаїв; відновлення роботи пунктів штучного осіменіння в кожному селі; розведення спеціалізованих м'ясних порід худоби в передгірських та гірських районах, де є значні площі природних пасовищ.

Також для області характерний розвиток садівництва, зокрема, під садами та ягідниками у 1990-х рр. було зайнято 9,5 тис. га, у т.ч. у плодоносному віці – 8,6 тис. га. Впродовж останніх п'яти років площі насаджень не зазнавали суттєвих змін, проте у порівнянні з 1990 р. вони скоротились наполовину. У сільськогосподарських підприємствах площа багаторічних насаджень складає 2,0 тис. га, а в індивідуальному секторі – 7,5 тис. га (у т.ч. у плодоносному віці – 6,8 тис. га). Впродовж останніх десяти років структура багаторічних насаджень майже не зазнала змін. Видова структура садівницької продукції визначається кількісним складом плодоносних насаджень. У структурі цих площ основну частину (60 %) становлять зерняткові, серед яких переважає яблуна (86 % загальної площі зерняткових), решта площ знаходиться під грушами та айвою. Більше чверті всіх багаторічних насаджень припадає на кісточкові. Ця група представлена в основному сливою, вишнею та черешнею. Незначні площі – під абрикосом та персиком. Під горіхоплідними – 6 %, під ягідниками – 9 %. Найбільш розповсюдженими ягідними культурами в регіоні є полуниця (суниця) й смородина. За територіальним розміщенням найбільші площі садів та ягідників зосереджено в Коломийському, Косівському, Снятинському, Городенківському, Тисменицькому та Тлумацькому районах.

Характерною особливістю сучасного садівництва є старіння насаджень. Тому ефективне функціонування галузі передбачає їх постійне відтворення та оптимізацію вікової структури. Протягом 2010 р. сільськогосподарськими підприємствами закладено 35 га нових садів (у 2009 р. – 17 га). Ягідники висаджено на площі 22 га проти 0,3 га у 2009 р. Такому зростанню сприяло відновлення у 2010 р. в обласній державній адміністрації управління садівництва, фахівці якого надають консультаційну та організаційну підтримку як діючим, так і новоствореним сільськогосподарським підприємствам, що займаються садівництвом.

У розвитку садівництва багато важить забезпеченість якісним посадковим матеріалом. У 2010 р. сільськогосподарськими підприємствами на площі 2,5 га вирощено 42,0 тис. шт. плодкових саджанців. Розсадництвом в області займаються ПП “Степан Мельничук” Коломийського та ТзОВ “Покуття-Фрукт” Снятинського районів.

Висновки. В умовах сьогодення актуальною проблемою рослинництва є ефективне використання сільськогосподарських угідь. Вона буде вирішуватись шляхом залучення до обробітку земель, що раніше не оброблялися, та створення

сучасної селекційної і насінневої бази. В галузі тваринництва до першочергових завдань слід віднести: інтенсифікацію кормовиробництва, впровадження прогресивних технологій вирощування, раціональний підбір кормових культур і сортів, створення й покращення культурних пасовищ, а також поліпшення природних кормових угідь, що дасть змогу створити умови для подальшого інтенсивного розвитку скотарства. Перспективний також розвиток галузі садівництва в області, для стимулювання якого розроблено програму “Сади Прикарпаття”, якою передбачається щорічна посадка 120 га нових садів та ягідників. В комплексі ці заходи мають сприяти покращенню розвитку агропромислового комплексу регіону.

Література

1. Баланюк І.Ф. Галузева структура виробництва в сільськогосподарських підприємствах / І.Ф. Баланюк, О.І. Жук. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2011. – 184 с.
2. Баланюк І.Ф. Формування власника землі в аграрному секторі економіки / І.Ф. Баланюк, П.Є. Матковський. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2010. – 201 с.
3. Біттер О.А. Економічна ефективність виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах / О.А. Біттер, Г.В. Ковальова, О.В. Мазуренко. – Івано-Франківськ: Галицька Академія, 2011. – 184 с.
4. Васьківська К.В. Функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій: наукові основи, стан і перспективи розвитку / К.В. Васьківська, І.В. Сембай. – Львів: ПАІС, 2009. – 196 с.
5. Вишиванюк М.В. Новий етап розвитку аграрної реформи в області / М.В. Вишиванюк. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 218 с.
6. Музика П.М. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві на регіональному рівні / П.М. Музика, Д.В. Мороз // Наук. вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. – Т. 12 – № 1 (43) – 2010. – С. 400-407.
7. Мікловда В.П. Агропромислове виробництво в умовах ринкових трансформацій / В.П. Мікловда, М.В. Газуда. – Ужгород: Ліра, 2008. – 224 с.
8. Шеленко Д.І. Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківського Прикарпаття після реформи / Д.І. Шеленко. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 180 с.
9. Сільське господарство Івано-Франківщини: Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2010. – 332 с.
10. Валова продукція сільського господарства Івано-Франківської області за 2009 рік (у порівнянних цінах 2005 р.): Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2010. – 51 с.

Summary

Brus V.H., candidate of economic sciences, assistant professor
Ivano- Frankivsk State Administration

**The state and perspectives of the development of agroindustrial complex of
the region**

The modern State of the development of agroidustrial sector of economics in region is investigated. The prevailing trends of the functioning of agroidustrial complex of the region are grounded.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

Липчук Т.В., асистент[©]

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються необхідність, засади, система показників та особливості застосування методів оцінки людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: людський капітал, показники, метод зваженої бальної оцінки, профіль оцінки.

Постановка проблеми. Зростаюче значення людського капіталу в формуванні вартості підприємства та його конкурентної позиції зумовили в останні роки значний інтерес до даної тематики з боку теоретиків і практиків ринкової економіки. В сучасній економіці людський капітал виступає головним ресурсом підприємства, від якого залежить подальший їх розвиток, ефективність функціонування та конкурентна позиція на ринку. Поняття «людський капітал» є новим для вітчизняної економічної науки, свідченням чого є поодинокі публікації з даної тематики. Насамперед це стосується аграрної економіки, де традиційно існують особливості відтворення трудового потенціалу.

Аналіз останніх публікацій Більшість дослідників даної проблеми розглядають лише сутність «людського капіталу», його складові, показники та, частково, методи оцінки, причому найчастіше ототожнюючи поняття «людський капітал», «персонал», «кадри», «трудова ресурси» [1, 2, 4]. Натомість практично відсутні дослідження щодо комплексної оцінки людського капіталу сільськогосподарських підприємств, що формує актуальність опрацювання пропозицій щодо застосування відповідних методів.

Мета статті. Метою публікації є висвітлення можливості застосування методу зваженої бальної оцінки та профілю оцінки людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Значення оцінки людського капіталу визначається, передусім потребами в:

- оцінці достовірної ринкової вартості підприємства;
- опрацюванні кадрової політики та розробки персональних стратегій підприємства;
- розвитку ключових компетенцій працівників;
- моніторингу досягнення цілей діяльності підприємства.

Оцінка людського капіталу підприємства передбачає вирішення двох ключових проблем: підбір відповідної системи показників та застосування відповідних методів. Особливою проблемою є відбір відповідних показників та їх конструкція. Це залежить передусім від керівництва (власників чи керівників) підприємства і може здійснюватись таким чином, щоб впливати на поведінку

працівників. Треба також виходити з того, що головною метою є тут вимір фактичного стану людського капіталу. Важливо, щоб відібрані показники в достатньою мірою характеризували сферу діяльності, потужність підприємства, його потенціал та позицію на ринку. Тобто повинні бути враховані всі суттєві чинники, оскільки в протилежному випадку це може негативно позначитися на результатах його діяльності підприємства в тривалішому періоді. Варто також з'ясувати, чи працівники мають дійсний вплив на вартість показника, оскільки в наведеній системі критеріїв можуть опинитися такі, які тільки в незначній мірі залежать від роботи однієї особи, а будуть результатом неформальної взаємодії колективу виконавців.

Традиційно для оцінки людського капіталу підприємства застосовуються показники, які стосуються насамперед результатів його роботи: кількість виробленої продукції (в натурі чи вартісному виразі) на одного працівника чи на одиницю витрат. В сучасних умовах спостерігається, що вартість фірми, її конкурентна позиція все більше залежить від знання працівників і цілої організації.

Вимір людського капіталу підприємства буде може бути проведений за різними методами. В їх сукупності особливе місце займають методи, доступні керівництву більшості сучасних вітчизняних підприємств, тобто без застосування особливих інструментів виміру та наявних знань. На наш погляд, такий підхід успішно може бути реалізований на основі зваженої бальної оцінки, достатньо поширеної в стратегічному та маркетинговому аналізах, та профілю оцінки, який є наглядним підтвердженням реальної ситуації, особливо у випадку її співставлення з ідеальною ситуацією у відповідному секторі.

Техніка зваженої бальної оцінки складається з декількох фаз. На першому етапі визначається перелік показників оцінки рішень даної проблеми, а також встановлюється їх вага. Це можна зробити за допомогою методів експертної оцінки. Наступний етап - визначення масштабу оцінки полягає в установленні інтервалу балів, які надаються кожному з рішень залежно від ступеня значимості.. Найчастіше така шкала може бути трьохбальною (від 1 до 3), п'ятибальною парною (від 1 до 5), альтернативною парною чотирибальною (від -2 до +2), або десятибальною (від -5 до +5), або альтернативною непарною, якщо є проміжне значення рівне 0. На наступному етапі кожному показнику приписується відповідне кількісне значення, добуток якого на величину ваги дає зважену оцінку, а їх сума - синтетичний показник оцінюваного рішення.

При формуванні показників оцінки людського капіталу підприємства цьому доцільним є дотримання наступних засад:

- показники можуть бути як кількісні, так і якісні;
- показники повинні бути універсальними і застосовуватися в різних сферах чи галузях;
- показники повинні бути еластичними, тобто враховувати як зміни в навколишньому середовищі, так і зміну в самому підприємстві та корекцію його стратегічних цілей.

Попередній аналіз літературних джерел [3] стосовно людського капіталу та оцінка можливості одержання відповідної інформації дозволили виділити

наступні критерії для оцінки людського капіталу сільськогосподарських підприємств (таблиця 1).

Таблиця 1

Оцінка людського капіталу сільськогосподарських підприємств

Показники	Вага, балів	Оцінка		
		1	2	3
1.Частка осіб, що пройшли навчання чи підвищення кваліфікації	3	до 33%	33–66%	більше 66%
2.Кількість днів навчання, що припадає на одного працівника	1	0-2	3-4	більше 4
3.Частка фінансів, призначених на навчання	1	до 0,05%	0,05-0,1%	більше 0,1%
4.Частка осіб з вищою освітою	3	до 33%	33 – 66 %	більше 66%
5.Середня тривалість зайнятості працівників на підприємстві, років	1	0-3	4-6	більше 6
6.Середній вік працівників, років	2	старші 55 р.	До 33	33-55
7.Річна міграція працівників з вищою освітою	3	більше 20%	10-20%	До 10%
8.Кількість ініціатив на одного працівника протягом року	2	0-0,49	0,50-1	більше 1
9.Частка реалізованих ініціатив	1	до33%	33-66%	більше 66%
10.Частка менеджер-ського персоналу, що знає стратегію підприємства	2	до 33%	33-66%	більше 66%
11.Кількість працівник-ків, що працюють на керівних посадах більше 3-хроків	2	до 33%	33-66%	більше 66%
12.Вміння менеджерського персоналу працювати з комп'ютером	2	до 50%	50-80%	більше 80%
13.Знання іноземних мов менеджерським персоналом	1	до 33%	33-66%	більше 66%
14.Частка менеджерів з економічною освітою	1	до	33%	33-66%
15.Частка осіб, що проживають на селі	1	до 50%	51-80%	більше 80%

Відмітимо, що окремі з вказаних показників можуть застосовуватися окремо для менеджерського персоналу і рядових працівників.

Профіль оцінки є методом, що базується на визначенні часткових оцінок відповідно прийнятих показників. При цьому на спеціальну діаграму наноситься ламану лінію, яка з'єднує точки, що визначають значення часткових

оцінок. Ця діаграма має вигляд таблиці, в якій строки відповідають показникам, а графи - класам оцінки. З'єднання цих точок дає лінію, яка має назву профілю оцінок і дозволяє швидко ідентифікувати значення оцінюваного рішення як цілісності, а також відносно кожного з оцінюваних показників.

Приклад побудови профілю оцінки людського капіталу підприємства наведений в таблиці 2.

Таблиця 2

Профіль оцінки людського капіталу підприємства

Показники	Вага	Оцінка		
		1	2	3
1.Частка осіб, що пройшли навчання чи підвищення кваліфікації на протязі року	3			
15.Частка осіб, що проживають на селі	1			

Наведені методи, на наш погляд, дозволяють дати комплексну оцінку людського капіталу сільськогосподарського підприємства, що може бути основою формування відповідних кадрових стратегій та оцінки його реальної ринкової вартості.

Висновки. Безперечно, що запропонований підхід щодо оцінки людського капіталу сільськогосподарських підприємств може бути достатньо дискусійним і потребує певних уточнень та корегувань, зокрема в частині оцінок різних показників та їх границь. Однак, він може служити доброю основою для з'ясування проблемних місць в розвитку підприємствах, зокрема з огляду на перспективи діяльності та реалізацію стратегічних цілей.

Література

1. Ажажа М.А. Людський капітал як фактор сталого економічного розвитку регіону / М.А.Ажажа // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Випуск 215: В 4 т. – Т.І. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 30-38.
2. Бородіна О. Людський капітал на селі: наукові основи, стан, проблеми розвитку / О.Бородіна - К.:ІАЕ УААН, 2003.- 277 с.
3. Возняк Г., Бенюська Л. Інтелектуальний капітал підприємства: проблеми ідентифікації та оцінки/ Г.Возняк, Л. Бенюська Л // Вісник Львів. Ун-ту. Серія економ., 2009. - Вип. 41.- С.115-123.
4. Михайлова Л.І.Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах. Монографія / Л.Михайлова.-К.: Центр учбової літератури, 2008. - 388 с.
5. Brooking A. Corporate memory. Strategies for Knowledge Memory/ A.Brooking.- London: International Thomson Business Press, 1999.- 346 p.

6. Edvinsson L., Malone M.S. Kapitał intelektualny. Poznaj prawdziwa wartość swego przedsiębiorstwa odnajdując jego ukryte korzenie./ L. Edvinsson, M.S.Malone.– Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.- 336 с.

Summary

Лупчук Т.В.

Lviv National Agrarian University

The methods of estimation of human capital of agricultural enterprises

In the article are examined necessity, principles, system of indexes and feature of application of methods of estimation of human capital of agricultural enterprises.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 636.025

Лисецька Ю.М., аспірант*[©]

* Науковий керівник – д.е.н., професор Васильчак С.В.

© Лисецька Ю.М., 2011

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ПЛЕМІННА СПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті аналізується функціонування племінної служби як одного із елементів інфраструктури сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: племінна справа, племрепродуктор, племзавод, сільськогосподарське виробництво.

Постановка проблеми. Елементом виробничої інфраструктури виробництва у сільському господарстві, від якого залежить поголів'я та продуктивність сільськогосподарських тварин, є племінна служба. Її робота спрямована на надання аграрним товаровиробникам виробничих послуг у сфері поліпшення природного складу поголів'я тварин. Підприємства у племінній справі організовують племінну роботу, масово поліпшують породу й продуктивну якість худоби шляхом широкого застосування штучного осіменіння і направлено вирошування молодняку [3].

Аналіз останніх досліджень. Над темою дослідження виробничої інфраструктури сільськогосподарського виробництва працювали такі науковці, як: М.Я Дем'яненко, С.Л. Дусановський, П.А Лайко, І.І Лотоцький, І.І Лукінов, М.Й Малік, П.Т. Саблук, О.М Шпичак, В.В. Юрчишин та інші. Ці вчені створили міцний теоретичний фундамент названої проблеми, вирішено багато її практичних аспектів.

Метою статті є аналіз формування і розвитку обслуговування у племінній справі, що є одним із елементів виробничої інфраструктури сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу. Продовольча проблема є найгострішою для людства. Належить вона до довгострокових і найскладніших не тільки в Україні, а й світовій економіці. Якщо у розв'язанні інших важливих проблем існують альтернативні рішення, то у продовольчих питаннях такі резерви відсутні. Забезпечення населення України високоякісними продуктами харчування та гарантування продовольчої безпеки країни ніколи не втрачали актуальності [2].

Для забезпечення цих завдань, згідно з Державною програмою, Міністерством аграрної політики України атестовано та ліцензовано для проведення селекційно-племінної роботи 6 регіональних Центрів з тваринництва, в тому числі по західному регіону головним виконавцем державної, обласної та місцевих програм селекції у тваринництві та координатором селекційно-племінної роботи всіх суб'єктів племінної справи області визначено ТОВ Львівський науково-виробничий центр «Західплемресурси».

Тут господарям, що вирощують молочну чи м'ясну худобу, пропонується спермопродукція бугаїв породи голштин, симентал, шароле, ангус, лімузин – американської, канадської, французької, австрійської та угорської селекції та провідних світових ліній з продуктивністю матерів по молочних породах від 9000 до 14000 кг молока. Лабораторія Центру укомплектована найсучаснішим технологічним обладнанням німецької компанії, що забезпечує високоякісне, стерильне виробництво спермодози за євростандартами.

Крім ТОВ ЛНВЦ «Західплемресурси», у Львівській області племінною справою займаються племзаводи, племрепродуктори, пункти штучного запліднення, які поліпшують породну і, відповідно, продуктивну якість худоби шляхом широкого застосування штучного осіменіння й направленою вирощування молодняку [3].

У досліджуваній області налічується 44 зоотехніки-селекціонери, що займаються племінною роботою, 4 техніки племінних записів та 366 техніків штучного осіменіння сільськогосподарських тварин (табл. 1).

Таблиця 1

Забезпеченість кадрами племінної служби Львівської області*

Показники	Роки			
	2007	2008	2009	2010
Зоотехніки-селекціонери, осіб				
Племінних підприємств:				
потреба	21	21	21	21
наявність	21	21	21	21
рівень забезпеченості, %	100	100	100	100
Племінних заводів:				
потреба	7	7	7	8
наявність	7	7	7	8
рівень забезпеченості, %	100	100	100	100
Племінних репродукторів:				
потреба	31	29	21	17
наявність	28	26	20	15
рівень забезпеченості, %	90.3	89.6	95.2	88.2
Техніки по племзаписах, осіб				
потреба	4	4	4	4
наявність	4	4	4	4
рівень забезпеченості, %	100	100	100	100
Техніки (оператори) по осіменінню сільськогосподарських тварин	427	420	418	366

*Джерело: Дані ТОВ ЛНВЦ «Західплемресурси».

Як бачимо з даних таблиці, племінні підприємства забезпечені зоотехніками-селекціонерами повною мірою, така ж ситуація і у племінних заводах та із техніками з племінних записів, проте рівень забезпеченості кадрами племінних репродукторів нижчий від потреби і становить 88%. Основним

чинником, що впливає на недостачу кадрів можна вважати невисокий рівень матеріального забезпечення, що і уповільнює оновлення кадрів.

Кількісні та якісні показники таблиці 2 свідчать про те, як проводиться робота племінної служби у Львівській області.

Таблиця 2

Кількісні та якісні показники ТОВ ЛНВЦ «Західплемресурси»*

Показники	Роки			
	2007	2008	2009	2010
Поголів'я плідників, усього	24	24	26	22
Наявність сперми у сховищах, тис. доз	410	387	368	375,4
Реалізація сперми: усього, тис. доз	132	192	152	107
на одне плідне осіменіння, доз	1.8	2.0	2.0	2.0
Обсяги штучного осіменіння в зоні обслуговування усього, тис. гол.	81	68	65.4	66,3
у т. ч. осіменіння тварин у населення, тис. гол.	73	59	59.1	59.3
Використано сперми бугаїв-плідників, включеної до каталогу для відтворення маточного поголів'я, %	100	100	100	100
Вихід молодняку на 100 маток с.-г. підприємств усіх форм власності	63	70	67	68
Придбання сперми, тис. доз	29.3	8.9	23.7	1.5
Використання коштів, виділених на виконання Державної програми селекції у тваринництві – усього, тис. грн.	2253.1	1272	3840	2253
у т. ч. на придбання племінних (генетичних) ресурсів та розширення власної племінної бази	1183	500	1784	1189
часткове здешевлення реалізованих племінних (генетичних) ресурсів	620	480	1216	620
здешевлення вартості штучного осіменіння	360	360	200	200

*Джерело: Дані ТОВ ЛНВЦ «Західплемресурси».

У Львівській області ТОВ ЛНВЦ «Західплемресурси» станом на 1 січня 2011 року утримує 22 гол. бугаїв-плідників, з яких 16 гол. молочної і 6 гол. м'ясної порід. Сім'я реалізується згідно із закріпленням бугаїв за маточним поголів'ям залежно від продуктивності стад, їх племінної цінності й ротації ліній. Проводились заходи щодо зменшення перегулів і підвищення заплідненості від штучного осіменіння.

Прибуток ТОВ ЛНВЦ «Західплемресурси» за останній рік зменшився у 4.87 рази і становив у 2010 році 8 тис. грн., рівень рентабельності – 0.4%.

На сьогоднішній день племрепродуктори з молочного скотарства утримують 3244 голів корів, середній надій на корову становить 3724 кг молока. Вихід телят на 100 корів – 76.6 голови (табл. 3).

Таблиця 3

**Виробничі показники племрепродукторів Львівської області
по молочному скотарству***

Показники	Роки			
	2007	2008	2009	2010
Наявність корів, гол.	5249	4512	3514	3244
Надій на корову, кг	3429	3464	3991	3724
Продано племмолодняка, гол.	269	242	54	46
Одержано телят на 100 корів, гол.	78.83	80	81.86	76.6

*Джерело: Дані ТОВ ЛНВЦ «Західплемресурси».

Основними породами, які утримуються на племрепродукторах, є українська чорно-ряба, симентальська та голштинська. Кращих результатів досягнуло ДГДВ «Радехівське», Радехівського району, де середній надій на корову становить 4986 кг молока. Племінний репродуктор по українській чорно-рябій породі СВК ім. Стефаніка, Бродівського району досяг у спіхив по одержанню телят – 111 телят на 100 корів. Також цей племрепродуктор утримує найбільшу кількість корів – 500 голів.

Оцінюючи вищенаписане, слід відмітити, що не вдалося вийти на передбачені племінні показники. Значного поліпшення потребує робота з питань організації відтворення поголів'я, вирощування ремонтного молодняка для поповнення стада, з організації пунктів штучного осіменіння корів і телиць в особистих селянських господарствах. Ще одним питанням, яке потребує вирішення залишається ліквідація доморощених бугаїв, особливо у приватному секторі.

Висновки. Всі тваринницькі галузі, в тому числі і підприємства у племінній справі опинилися в глибокому кризовому стані, подолання якого потребує значних зусиль і коштів та державної підтримки для відновлення матеріально-ресурсного потенціалу [3]. Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що для збереження і нормального відтворення поголів'я та зростання продуктивності сільськогосподарських тварин необхідно: удосконалити і поліпшити державну підтримку як племінної справи, так і галузі тваринництва загалом; здійснювати розробку інвестиційних проектів в галузь тваринництва, їх впровадження та супровід; розширити мережу пунктів штучного осіменіння; не допускати використання в господарствах населення доморощених бугаїв та провести інформаційну кампанію для поліпшення породного складу тварин у сільськогосподарських підприємствах і в господарствах населення.

Література

1. Лисецька Ю.М. Розвиток виробництва продукції тваринництва: сучасний стан та перспективи // Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. – 2009. - Том 11, №2(41), Ч. 5. – С. 213 - 215.

2. Місюк М.В. Про державне регулювання розвитку галузі скотарства// Економіка АПК. – 2009. - №4. – С. 113 – 116.

3. Чорнобай Л.М. Функціонування племінної служби як складової виробничої інфраструктури сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2010. - №11 – С. 41 – 47.

Summary

Lysetska J.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

Breeding as a part of production infrastructure in agricultural production

In the article, functioning of pedigree service is analysed as one of elements of infrastructure of agricultural production.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК:002.6.504.03(075.8)(477)

Лукаш С. В., к. е. н. ©

Львівська державна фінансова академія

© Лукаш С.В., 2011

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Розглянуто деякі аспекти розвитку органічної сільськогосподарської продукції в Україні. Проаналізовано переваги і недоліки біовиробництва. Запропоновано окремі напрями та шляхи удосконалення ринку органічних сільськогосподарських продуктів.

Ключові слова: *біопродукти, екологічне маркування, органічне сільське господарство, біоекономіка, органічні стандарти, сертифікаційні компанії, екологічна свідомість.*

Постановка проблеми. Пріоритетними завданнями сьогодення є створення сучасної сильної біоіндустрії, спроможної забезпечити потреби населення в основних продуктах біотехнології, бути рушійною силою розвитку біоекономіки та сильним фактором розвитку науки і освіти, вирішувати актуальні проблеми продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень. Питання розвитку виробництва та якості біопродукції в Україні, формування мережі оптових ринків і кооперативних каналів збуту органічної сільськогосподарської продукції висвітлені у працях таких вчених: Гойчук О.І., Журавков В.В., Зверева О.В., Мазаракі А.А., Месель-Веселяк В.Я., Миценко І.М., Притульська Н.В., Саблук П.Т., Скальський В.В., Трегобчук В.М., Школьний О.О. та інші. Вченими докладно висвітлені проблеми формування і розвитку ринкових відносин, що вимагають від держави удосконалення правової бази, що забезпечувала б відповідальність виробників сировини перед суспільством [1, 3].

Мета статті. Органічне сільське господарство - виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, що характерні для певних місцевих умов. При цьому потрібно уникати використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяє розвитку ринкових взаємовідносин і належного рівня життя. Сприятливі умови для підвищення індустрії нових біопродуктів і біопереробки забезпечуються поєднанням багатих ресурсів біомаси і розвинутою науковою базою для її переробки. Як показують дослідження, сегмент продуктів "біо" в Європі невпинно зростає. В Україні очікується, що бренд "біо" стане одним з найбільш виражених в найближчі роки. Тому вивчення даного питання є актуальним, оскільки дослідження і розробки даної сфери приведуть до покращення якості і безпеки продукції на продовольчому споживчому ринку України, зниження вартості технологій і систем збору біомаси, а також витрат на її переробку в біопродукти і біоенергію.

Виклад основного матеріалу. Поглиблене дослідження даних питань допоможе швидше здійснити перехід до світових стандартів у галузі безпеки харчових продуктів. З перших днів роботи, урядом України здійснюється

реалізація зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку аграрного сектора національної економіки відповідно до положень законів України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві", "Про державну підтримку сільського господарства України", "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року", Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [7].

Продукція агропромислового комплексу рослинного і тваринного походження повинна і може бути біопродукцією, якщо вирощується, переробляється, транспортується, зберігається та реалізується з врахуванням Законів природи, які доповнюються цивільно-правовими актами різноманітних державних установ. Для отримання статусу "органік, біо, еко..." територія яка готується до сертифікації спочатку обстежується, проводяться певні аналізи, готуються ґрунти, застосування будь-яких хімічних засобів не допускається. Для вирощування всього спектру органічної продукції використовуються тільки спеціально дозволені засоби виключно біологічного походження. Такі препарати виробляються й в Україні. Щороку їхній спектр розширюється. В Україні екологічна сертифікація сільськогосподарської продукції здійснюється відповідно до критеріїв, встановлених такими міжнародними організаціями як Глобальна мережа екологічного маркування (GEN) та в деяких випадках - Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) [4].

Якщо статус "біо" повинен бути присвоєний продукції рослинного походження, то, для її вирощування застосовується більше ручної праці. Насіння, яке закладається в ґрунт, теж повинно вже мати присвоєний йому статус "біо". Використання насіння, приготованого з застосуванням генної інженерії, недопустиме. Зібрана "ЕКО" продукція зберігається, транспортується та реалізується окремо від традиційно вирощеної. Природний відхід такої продукції є дещо більшим, ніж в добре "законсервованої" традиційної.

Для вирощування тваринної продукції зі статусом "біо" теж застосовуються нормальні природні умови для неї. Життя тварин до забою проходить без стресів, у повній гармонії їхніх інстинктів з природою. Світове законодавство чітко регулює такі вимоги для правильного поводження з тваринами і детально регламентує кожен пункт в цій галузі. Вищенаведені чинники сприяють подорожчання такої "біо" продукції.

Станом на початок 2010 року функціонує 118 сільгосппідприємств, які здійснюють свою діяльність за принципами органічного господарювання та сертифіковані відповідно до чинних міжнародних стандартів. Площа, зайнята під органічним виробництвом, становить понад 270 тис гектарів [7]. За цими показниками Україна увійшла до двадцятки світових лідерів органічного руху і посіла одне з провідних місць серед країн Східної Європи. Органічна продукція та органічні продукти харчування виробляються: - без застосування повністю розчинних мінеральних добрив; - із застосуванням альтернативних методів захисту від хвороб, паразитів та бур'янів; - без застосування речовин, що прискорюють ріст, та гормонів; - без застосування ГМО; - без застосування

іонізуючого випромінювання; - з урахуванням біологічних та етіологічних потреб тварин; - із використанням рослин та тварин, пристосованих до місцевих умов довкілля; - без застосування небезпечних хімічних домішок; - на основі правил та системи директив.

Основний напрям спеціалізації вітчизняних органічних господарств є вирощування зернових, зернобобових та олійних культур. Більшість виробленої органічної продукції спрямовується на експорт, хоча останніми роками відомі приклади успішного її виходу й на внутрішній ринок (крупни, соки, мед й ін.). Процедури експорту здійснюються переважно іноземними компаніями відповідно до стандартів ринків експорту.

З 2009 року міжнародну акредитацію отримала й українська сертифікаційна структура "Органік Стандарт". З 2005 року в Україні функціонує Федерація органічного руху, членами якої є понад 100 юридичних та фізичних осіб, громадських та державних наукових організацій [7].

Проте всі вони сертифіковані іноземними сертифікаційними компаніями відповідно до західних "органічних" стандартів [8]. Українська система екологічної сертифікації почала впроваджуватися лише з 2004 року. Велику допомогу в цьому надає Швейцарське агентство зі співробітництва та розвитку (SDC) та Швейцарський державний секретаріат з економічних питань (SECO). Триває робота з підготовки проекту закону України "Про органічне сільське господарство", який має регулювати всю діяльність з органічного виробництва. Внутрішній ринок України стимулює споживачів активно переключатися на товари з бездоганною "репутацією". В якості альтернативи стандартним товарам в Україні починає поступово зароджуватися попит на органічні товари. Підтверджують зацікавленість українських споживачів у купівлі органічних товарів і данні останніх соціологічних опитувань [5]. У Федерації органічного руху щодо екологічних перспектив України налаштовані оптимістично. Відповідно до Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року планується стимулювати ведення органічного сільського господарства, створити систему його сертифікації та збільшити показник вирощування органічних культур до 10% [6].

Безперервний ріст вимог до технічного рівня та якості виробництва продукції на державному рівні, орієнтація на максимальне задоволення вимог споживачів в умовах конкуренції на рівні окремих підприємств зумовлюють необхідність істотного підвищення ефективності й обґрунтованості заходів і рішень в галузі забезпечення якості продукції [2].

Слід зазначити, що екологічна сертифікація в усьому світі є добровільною та підкреслює найвищий рівень якості продукту з мінімальним впливом на стан навколишнього середовища протягом всіх стадій життєвого циклу.

Згідно з даними ZMP (Zentrale Markt- und Preisberichtsstelle), найбільшим європейським ринком продукції «біо» була і залишається Німеччина. Останнім часом спостерігається виразне збільшення зацікавленості торгових фірм і клієнтів асортиментом продуктів «біо». В наших західних сусідів пропозиція біопродуктів постійно представлена в торгових мережах. Деякі країни з

національного бюджету фінансують рекламу та інформування громадян про те, що таке органічні продукти. В країнах Східної Європи цей бізнес розвивається значно повільніше [10].

В Україні ринок цих продуктів знаходиться на початковій фазі розвитку, що не заважає декільком фірмам пропонувати вже ці продукти. Серед них: ТзОВ «АгроІст Бейкінг енд Міллінг», Міжнародна громадська організація "Асоціація учасників біовиробництва "БІОЛан Україна", Всеукраїнська громадська організація "Клуб органічного землеробства", ТзОВ "Торговий дім Клубу Органічного Землеробства", ТзОВ "Центр Підтримки Органічного Виробництва", Установа "Федерація органічного руху України", ТзОВ "Украгрофін", ТзОВ "Торговий Дім Чиста Флора БІО", ТМ "ПАН ЕКО" та ін. Збільшення зацікавленості біопродуктами пов'язане із зростанням свідомості українських споживачів, які прагнуть здорового харчування. Органічні продукти можуть стати присутні щораз ширше в українських гіпермаркетах. Окреме розташування полиць з біомолокопродуктами дозволило б знайти у величезній масі звичайних продуктів саме ті, які найкорисніші. Завдяки біотехнологіям врожайність чистих культур поступиться хімічним і трансгенним лише на 10-15%, а відтак і вартість органічного продукту буде по кишені більшості споживачів.

Українські виробники біопродукції більше орієнтуються на експорт. Представник Німецького аграрного центру в Україні Гайнріх Шюле запевняє, що низка підприємств на півдні України вже отримала від інститутів країн ЄС сертифікати, які підтверджують екологічність продукції за європейськими стандартами. Це дозволило українським фермерам постачати до Європейського союзу овочі, фрукти, а також натуральні комбікорми. Але бути "біо"-виробником непросто: контролюючі органи Євросоюзу регулярно перевіряють господарства за десятками критеріїв [9].

Переважна кількість учасників ринку органічної продукції ЄС вважають, що біопродукти відіграватимуть дуже важливу роль в майбутньому. Їхній потенціал є величезним. Криза останніх років свідчить про спад продаж таких категорій як хліб, м'ясо, овочі і фрукти, на відміну від молочних біопродуктів, які є найпоширенішими. Спостерігається це зокрема там, де участь молочнопромислових біопродуктів в продажі є висока: у Німеччині, Данії, Великобританії, Швеції і Голландії.

Італія є європейським лідером за площею сільськогосподарських угідь (понад мільйон га), на яких вирощують органічні продукти. Також ця країна є першою за кількістю аграрних підприємств, які спеціалізуються на вирощуванні біорослин, повідомляє римська кореспондентка Радіо Свобода. Минулого року, понад 50% італійців заявили, що купують переважно продукцію органічного сільського господарства. Найчастіше це фрукти, овочі, злакові, вино, олія, молочні продукти та дитяче харчування. Деяко обмежене виробництво і попит на м'ясо. Стабільне збільшення попиту на внутрішньому ринку можна пояснити двома причинами: розвиненіша мережа пунктів продажу та постійна популяризація натуральних продуктів через рекламу і освітні заходи.

Висновки. Біопродукти споживають люди в усіх європейських країнах, з огляду на прагнення до здорового способу життя. Велике зацікавлення органічними продуктами відзначається на тих ринках, де чистота навколишнього середовища є частиною національної ментальності (Фінляндія, Швеція, Норвегія і Данія). В процесі пошуку нових споживачів важливе значення має чистота навколишнього середовища, з якого походять органічні вироби. З іншого боку напис "біо" це своєрідна марка преміум. Якщо збільшиться реалізація органічної продукції, це вплине на зменшення різниці між цінами і завдяки цьому зросте продаж біопродуктів.

Український ринок органічних молокопродуктів має широкі можливості динамічного розвитку. Для початку, ми пропонуємо створення біоринків або біобазарів у містах на передодні великих свят. Продукція, що пропонуватиметься повинна бути безпосередньо від виробників. Наші споживачі повинні бути більш свідомими екологічно. Екологічне усвідомлення здорового способу життя це тривалий процес, на який сьогоднішня криза впливу не має. Сучасний клієнт повинен цінувати якість продукту і бути готовим заплатити за "здоров'я". У зв'язку з цим, ціни на всі екологічно чисті продукти будуть трохи вищі ніж на звичайні і не кожен клієнт готовий на такі видатки, в ситуації обмежених доходів. Наші виробники біопродукції повинні використовувати екологічні методи землеробства без застосування штучного гною і пестицидів, пропонувати постійний широкий асортимент товарів, використовувати інноваційні методи ведення бізнесу. І тоді зацікавленими в органічних продуктах будуть не лише великі торгові мережі, а й традиційний оптовий ринок.

Література

1. Березін О.В. Ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва / Березін О.В., Ващук О.В. // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С.30.
2. Зорова Ж.В. Вплив підвищення якості на фінансові показники підприємства, або вигідно чи ні вкладати кошти в якість? / Зорова Ж.В. // Молочное дело. – 2007. - № 2. – С. 60 – 62.
3. Школьний О.О. Трансформація механізмів управління системою аграрних ринків у Великобританії / Школьний О.О. // Економіка АПК. – 2009. - № 4. – 143-148.
4. One Earth, Many Minds - 2009 Annual Report - International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) e.V. / Trial Court Bonn, Association Register no. 8726.
5. «Більшість споживачів бажають купувати більш дорогі екологічно чисті товари», інформаційна агенція «РБК-Україна». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/finance/>.
6. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?3800>.

7. Міністерство аграрної політики. Панорама аграрного сектора країни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minagro.kiev.ua/files/00006351Pan_10.pdf.

8. «Органічне сільське господарство – що це таке?» Український журнал з питань агробізнесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=1972&number=61>.

9. Ринок біо–продуктів в Україні: повільний розвиток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4543916,00.html>.

10. ZMP центрального ринку і цін звітності агентства з сільськогосподарської, лісової та харчової промисловості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zmp.de/>.

Summary

Lukash S. V.

Lviv State Academy of Finance

Some aspects of development of production of organic goods are in ukraine

Some aspects of development of organic agricultural produce are considered in Ukraine. Advantages and lacks of bio-production are analysed. Separate directions and ways of improvement of market of organic agricultural foods are offered.

Key words: *bio-products, eco-labeling, organic agriculture, bio-economics, organic standards, certification companies, ecological consciousness.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК 657.1:004.4:061.5

Людвенко Д.В., к.е.н., доцент[©]

Білоцерківський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

© Людвенко Д.В., 2011

Різні форми власності, а навіть різні галузі народного господарства потребують відповідного обліково-інформаційного забезпечення управління підприємством. Його формуванню допомагає спеціальна типологія, а також інформація фінансового менеджменту та фінансового обліку. Традиційний підхід до оцінювання роботи підприємства – його стандартні звіти про прибуток і обсяги продажу – не завжди відображає об'єктивну картину діяльності фірми.

Ключові слова: система управління витратами, облікова інформація, методика обліку витрат.

Постановка проблеми. Процес управління підприємством нерозривно пов'язаний зі збором, переробкою і виданням інформації, яка одночасно є предметом і продуктом управлінської праці, а відповідно система збору, збереження і перетворення інформації – найважливішим елементом системи управління.

Для реалізації різноманітних цілей управління використовується інформація з облікових і не облікових джерел. Однак провідна роль зберігається за обліковою інформацією. Даний пріоритет визначається тим, що бухгалтерський облік, функціонуючи і охоплюючи процеси виробництва, обігу та розподілу продукції, формує повну інформацію про кругообіг засобів. В обліку і контролі формуються інформаційні потоки зворотного зв'язку. Отже, призначення зазначених функцій полягає в організації інформації таким чином, щоб найбільш точно можна було оцінити реальний стан процесів, які регулюються у порівнянні з очікуваним і прийняти оптимальне рішення.

В управлінському аспекті облік виконує дві під функції:

- інформаційно-творчу (формування необхідної для управління інформації та її смислових блоків);
- обґрунтування управлінських рішень (ув'язування мети управлінського впливу з факторами і умовами її реалізації).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що у теоретичному плані проблему обліково-інформаційного забезпечення управління не можна вважати новою. Її досліджували багато вітчизняних вчених: Ф.Ф. Бутинець, А. М. Герасимович, С.Ф. Голов, М.Я. Дем'яненко, Г.Г. Кірейцев, М.Ф. Кропивко, В.Г. Лінник, Ю.Я. Литвин, Л.В. Нападівська, О.В. Олійник, М.С. Пушкар, П.Т. Саблук, В.В. Сопко, Л.К. Сук, В.О. Шевчук, В.П. Ярмоленко та інші. Це питання традиційно в складі облікової проблематики розглядався закордонними авторами, серед яких Р. Ентоні, Дж.Ріс, К. Друрі, Ч. Т. Хорнгрена, Дж.Фостера, Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл, М. Х. Мескон та російські вчені, а саме: А.Ф. Аксененко, М.Т. Білуха, П.С. Безруких, Е.К. Гільде, В.М. Єрофєєва, В.Б. Івашкевич, К.Н. Нарібаєв, А.С. Наринский, В.Ф. Палій, Я.В. Соколов, М.Т. Чумаченко, А.А. Шапошников.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка пропозицій щодо інтеграції функції управління та вдосконалення обліково-інформаційної

інфраструктури аграрних підприємств та, як наслідок, їх конкурентоспроможності.

Результати дослідження та їх обговорення. Сучасний рівень розвитку інформаційної технології називається новою інформаційною технологією, ознаки якої — розвинута комп'ютерна техніка, «дружнє» програмне забезпечення, надійні комунікації, діалоговий режим спілкування користувача з комп'ютером [1, с.22].

Аналізуючи розвиток системи обліку і аналізу на принципах інформатики, академік Чумаченко М.Г. і професор Пушкар М.С. досить доречно відзначають, що вирішальним фактором економічного зростання в сучасному світі стали інформаційні ресурси, а їх використання дає значний економічний ефект на заощадженні факторів виробництва за рахунок впровадження нових інформаційних технологій [4, с.107].

Інтенсифікацію процесів управління сучасним підприємством можна забезпечити лише на основі використання нових принципів управління. Завдання полягає в створенні інформаційних систем, за допомогою яких будуть краще і швидше виконуватись операції із сприйняття, вимірювання, реєстрації, передачі, обробки, зберігання, пошуку і видачі інформації. Йдеться про організацію такої системи, мета якої - автоматизація комплексу формальних процедур, а у ряді випадків і неформальних операцій (вирішення логічних завдань), пов'язаних з виконанням управлінських робіт.

Використання нових інформаційних технологій у системі управління передбачає інтеграцію процесу перетворення інформації, створення єдиного інформаційного фонду, класифікацію, систематизацію і уніфікацію понять, показників і документів, визначення цінності і корисності інформації, впорядкування потоків інформації [2, с.24].

Виконавши ранжування проблем, які виникають у процесі проектування та функціонування інформаційних систем, можна виділити три блоки рис.1.

До першого блоку входять проблеми, що пов'язані із захистом інформації, яка циркулює у інформаційній системі підприємства. У внутрішньому інформаційному середовищі підприємства існують різні категорії суб'єктів, які виступають по відношенню до певної інформації постачальниками, користувачами, розпорядниками, власниками. При успішному здійсненні діяльності щодо управління інформаційною системою усі вони зацікавлені у забезпеченні, як своєчасного доступу до інформації певним користувачам, конфіденційності частини інформації, повноти та цілісності даних, так і захисту від дезінформації, від тиражування, викрадення.

Забезпечення безпеки інформаційної системи – це безперервний цілеспрямований процес, що ведеться паралельно з розробкою самої інформаційної системи та розвивається і удосконалюється у процесі її експлуатації.

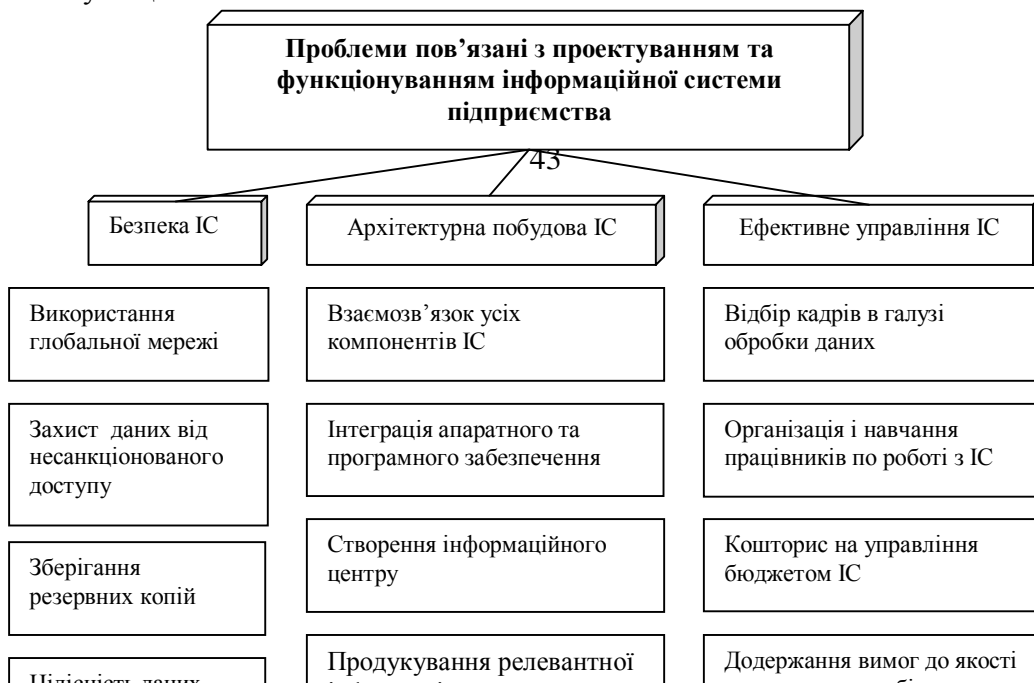

Рис.1. Проблеми пов'язані з проектуванням та функціонуванням інформаційної системи підприємства [1, с. 112]

Увесь процес проектування та впровадження інформаційної системи, яка б забезпечувала ефективну і безперебійну роботу потребує системного підходу до її структури. Останнім часом, коли впровадження складних інформаційних систем на основі комплексу різноманітних технологій набуває все ширшого розповсюдження використовується облікова постановка системи. Підхід облікової постановки – це новітня концепція проектування складних систем, що може бути визначена як певний підхід до розробки структури інформаційних систем, що має на меті спільний взаємопов'язаний і злагоджений розгляд функцій підприємства. Тобто проектування інформаційної системи, а в

подальшому і її структура повністю пов'язані з існуючими можливостями і обмеженнями підприємства. Це підтверджує той факт, що стратегія розвитку підприємства повністю проектується на побудову інформаційної системи цього ж підприємства.

Однією з актуальних і складних проблем, які виникають при створенні ефективної інформаційної системи, є проблема управління інформаційними ресурсами, вирішення якої полягає в створенні інформаційних систем, які використовують пристрої, особливі методи і способи для впорядкування і перетворення інформації, побудови єдиної комунікаційної мережі циркуляції даних. До традиційної системи "людина-виробництво" додається новий елемент - "інформаційна система", який створює фактично нову систему відносин в процесі управління підприємством. У цій тріаді інформаційна система відіграє роль проміжної ланки (допоміжного механізму), яка забезпечує реалізацію функцій управління, опосередкованих через людину.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підхід до формування обліково-інформаційної структури менеджменту забезпечує, на наш погляд, з'єднання науково обґрунтованих методів обліку і передових інформаційних технологій з метою ефективного і оперативного обґрунтування управлінських рішень.

Автоматизована система управління повинна ґрунтуватись на принципах і закономірностях науки управління, мати чітко визначені цілі і задачі системи в цілому і окремих її підсистем, її проектування повинно базуватись на системному принципі, забезпечувати розвинену систему інформаційного забезпечення, розвинутий комплекс апаратно-програмних засобів для збирання і обробки інформації, передбачати активну участь всіх працівників системи управління у розробці і експлуатації системи.

Література

1. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / С.В. Івахненко. – Київ: Знання, 2006. - 350с.
2. Матвієнко О.В. Педагогічні основи підготовки менеджерів інформаційних систем / О.В.Матвієнко. -К., 2001.- 273 с.
3. Нападівська Л. В. Облік у системі управління підприємствами / Л. В. Нападівська // Економіка України . –1999. – № 9. – С. 44-52.
4. Чумаченко М.Г. Розвиток системи обліку на принципах інформатики і кібернетики / М.Г.Чумаченко, М.С.Пушкар // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 4.—2004. – С. 107-114.

Summary

Lyudvenko D.

Bila Tserkva National Agrarian University

Different forms of ownership, and even different sectors of the economy need, appropriate accounting and information management software helps the formation of

his special typology and information about financial management and accounting. The traditional approach to the evaluation of the company - its standard income statements and sales - not necessarily reflect an objective picture of the company.

Key words: *cost management system, accounting information, methods of cost accounting.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 657.32

Макаренко А.П., д.е.н., професор¹©, **Васильчак С.В.**, д.е.н., професор²
Іванченко І.М., магістр¹,

¹*Запорізька державна інженерна академія*

²*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ І АУДИТУ

© Макаренко А.П., Васильчак С.В., Іванченко І.М., 2011

ПОТОЧНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

Розглянуто теоретичні і практичні аспекти організації обліку та визначено суть проведення аудиторської перевірки поточної дебіторської заборгованості з покупцями і замовниками.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, поточна дебіторська заборгованість, аудит дебіторської заборгованості.

Вступ. У даний час в Україні відбуваються істотні зміни в господарській, економічній і соціальній діяльності підприємств. Це призводить до об'єктивної необхідності зміни системи контролю.

Для нормального функціонування всіх ланок національного господарства необхідно, щоб підприємці, ухвалюючи рішення, мали достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства. Зокрема, про стан дебіторської заборгованості, законність підтвердження господарських операцій, в результаті яких вона виникла.

Зараз, коли Україну охопила криза платежів, коли дебіторська заборгованість підприємств один одному досягла величезних сум, проведення аудиту дебіторської заборгованості є досить актуальним питанням. Адже це стимулює підприємство до більш ретельного і регулярного вивчення дебіторської заборгованості, до активного проведення заходів щодо стягнення заборгованості з неплатників через арбітраж.

Як відомо, дебіторська заборгованість істотно погіршує фінансовий стан підприємства, вона є іммобілізацією грошових засобів, відверненням їх з господарського обороту. Це приводить до зниження темпів виробництва і результативних показників діяльності підприємства, оскільки прострочена дебіторська заборгованість, по якій закінчився термін позовної давності, підлягає віднесенню на збитки підприємства.

Постанова завдання. Метою написання даної статті є дослідження сутності теоретичних і методичних засад аудиту поточної дебіторської заборгованості з покупцями та замовниками та розробка практичних пропозицій щодо її організації на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Дебіторська заборгованість є складною економічною категорією, яка виникає на більшості підприємствах в процесі їх господарської діяльності. На думку авторів, дебіторська заборгованість є закономірним явищем в сучасних ринкових умовах господарювання, тому що свідчить про конкурентний ринок у державі. Є різні визначення дебіторської заборгованості. Встановлено, що дебіторська заборгованість – це частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від господарюючих суб'єктів. Тому, на наш погляд, найбільш точна її дефініція наступна: “Дебіторська заборгованість – це матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу грошових коштів.”

Наведене визначення дає уявлення про економічну природу дебіторської заборгованості і подає її місце в бухгалтерському обліку.

Для проведення економічного аналізу стану дебіторської заборгованості на підприємствах, необхідно здійснити групування видів дебіторської заборгованості відповідно до різних класифікаційних ознак.

Так, згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №10 «Дебіторська заборгованість», остання поділяється на довгострокову та поточну. Цей поділ здійснюється відповідно до строку погашення та у зв'язку з нормальним операційним циклом.

Як відомо, довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу, а поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу [1]. Згідно П(С)БУ 10 класифікація дебіторської заборгованості представлена на рис.1.

Погоджуючись із запропонованою класифікацією, на наш погляд, необхідно також проводити розподіл дебіторської заборгованості відповідно до об'єктів, стосовно яких вона виникла та в залежності від своєчасності погашення. Зокрема, остання класифікаційна ознака погашення дебіторської заборгованості дозволяє виокремити:

- дебіторську заборгованість, визначений угодою, строк оплати якої не настав;
- дебіторську заборгованість, не сплачену в строк.

Виникнення дебіторської заборгованості має ряд негативних наслідків. Зокрема, вона вилучає із обороту підприємства обіговий капітал, зумовлює додаткові витрати підприємства на виникнення факторингових операцій та форфайтингу. Вона знижує стабільність підприємства в ринкових умовах та сприяє можливості невчасних розрахунків із кредиторами, характеризує рівень маркетингової служби підприємства.

Рис.1. Класифікація дебіторської заборгованості згідно П(С)БУ 10

Поточна дебіторська товарна заборгованість (за товари, роботи, послуги) враховується по групах залежно від термінів непогашення заборгованості, які визначаються умовами договору і встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Так, з метою достовірного віддзеркалення активів кожне підприємство повинне визначати резерв сумнівних і безнадійних боргів. Поточна дебіторська заборгованість (товарна) включається в підсумок балансу за чистою реалізаційною вартістю. Тобто для визначення такої вартості необхідно від дебіторської заборгованості на дату балансу відняти величину резерву сумнівних боргів. Форма Балансу містить рядок (код 162) для віддзеркалення величини резерву сумнівної заборгованості лише в ув'язці з дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги. Величина резерву сумнівних боргів згідно з п. 8 П(С)БУ 10 визначається за одним з варіантів:

- на основі методу класифікації дебіторської заборгованості;
- виходячи з конкретної оцінки платоспроможності кожного окремого дебітора.

При проведенні оцінки поточної дебіторської заборгованості (товарної) чинним законодавством передбачені певні особливості. Так, відповідно до принципу обачності у момент визначення доходу від реалізації підприємство має врахувати можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями.

Тобто суб'єкт господарювання має постійно враховувати критерії, відповідно до яких ведеться її облік. Зокрема, за об'єктами, по відношенню до яких виникла дебіторська заборгованість: за строком погашення та його зв'язкам з нормальним операційним циклом; за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості [3, с.56].

Якщо об'єкт до якого виникла дебіторська заборгованість може пов'язуватись з реалізацією робіт і послуг, то така заборгованість може бути забезпечена або незабезпечена вексями. Строк погашення дебіторської заборгованості або не настав, а якщо настав, то вона може бути не сплачена в терміни, обумовлені договором. Прострочена дебіторська заборгованість за реалізовані роботи чи послуги може формуватись у таку, за якою минув строк позовної давності.

З іншого боку, об'єкти по відношенню до яких виникла дебіторська заборгованість можуть бути не пов'язані з реалізацією робіт і послуг, а включати заборгованість: за виданими авансами, за розрахунками з бюджетом, за нарахованими доходами, за внутрішніми розрахунками та іншу поточну заборгованість. Виходячи із множини цих процесів та об'єктів дебіторської заборгованості, в економічній роботі важливе значення надається економічному контролю, а саме незалежному аудиторському контролю. Вивчення аудиту зумовлено економічною необхідністю незалежного, об'єктивного контролю діяльності підприємств різних форм власності та підтвердження достовірності фінансової звітності відповідно концептуальній основі бухгалтерського обліку. Аудиторська діяльність – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик підприємницька діяльність щодо надання аудиторських послуг із метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності, у порядку, встановленому законодавством.

Мета аудиту дебіторської заборгованості – це підтвердження достовірності, повноти, реальності та законності обліку дебіторської заборгованості в фінансовій звітності.

Основними завданнями аудиту поточної дебіторської заборгованості є:

- перевірка фінансової звітності, розрахунків, декларацій та інших документів для встановлення їх достовірності й відповідності здійснених господарських і фінансових операцій чинному законодавству;
- виявлення і попередження (профілактика) порушень у фінансово-господарській діяльності підприємств;
- реальність визначення фінансових результатів;
- оцінка ефективності внутрішнього контролю [4, с.89];

Для побудови ефективної системи контролю дебіторської заборгованості потрібно здійснювати її аналіз, формувати стандарти оцінки показників, забезпечувати форми рефінансування, визначати ліміти обігового капіталу, що направляються на її покриття.

Формуючи програму аудиту дебіторської заборгованості, перевіряючий має провести визначення відповідності в звітності дебіторської заборгованості згідно П(С)БО 10 та здійснити перевірку наявності залишків заборгованості за даними Головної книги (ГК) та реєстрів.

Нами розроблено і рекомендується наступний порядок оформлення документу для реалізації програми дебіторської заборгованості (форма 1).

Відносно виникнення, обліку дебіторської заборгованості, правильної її оцінки, аудитору необхідно оцінити мінімальний перелік інформації, яка повинна бути представлена клієнтом або отримана самим аудитором чи його асистентом в ході опитування. Такий перелік може бути стандартним, розроблятися аудиторською фірмою та доповнюватися аудитором з урахуванням специфіки клієнта та відображатися у відповідних робочих документах (РД) – записах, у яких аудитор фіксує проведення аудиторської перевірки. А саме, запис процедур планування, характер, строки та масштаб виконаних

аудиторських процедур, їх результати, а також висновки, складені на основі одержаних аудиторських доказів [7, с.182].

Форма 1

Рекомендації для реалізації програми аудиту дебіторської заборгованості

	Якісні аспекти	Мета аудиту	Процедури аудиту	Аудиторські докази	Метод аудиту	Період	ПІБ виконавця	Індекс РД	Примітки
1	а,б,в	А	Звірка залишків заборгованості за даними ГК з залишками в облікових регістрах		Співставлення, звірка		Іваненко	ДЗ-1	

Л.П. Кулаковська пропонує робочий документ із звірки залишків дебіторської заборгованості, який включає: рахунок у Головній книзі, залишок по Головній книзі, залишок по журналу ордеру, відхилення по вказаних залишках та причини відхилення [7, с. 184].

Нами пропонується робочий документ, який допоможе якісніше висвітлити хід перевірки та дасть змогу краще здійснити аудиторську перевірку та контроль над процесом її проведення. Зокрема такий документ має включати рахунок у Головній книзі та залишки за даними підприємства і за даними аудиту. При цьому сам залишок фіксується по даті, за даними Головної книги, за даними журналу ордеру та вказується сума відхилення. Сума відхилення розраховується як різниця між даними підприємства та аудиту. Крім того фіксуються примітки (форма 2).

Форма 2

Робочий документ із звірки залишків дебіторської заборгованості

Рахунок у ГК	За даними підприємства				За даними аудиту				Відхилення за даними підприємства і аудиту	Примітки
	Дата	Залишок по ГК	Залишок по жур. ордеру	Сума відхилення	Дата	Залишок по ГК	Залишок по жур. ордеру	Сума відхилення		

Запропоновані нами форми реалізації програми проведення аудиту та робочого документа із звірки залишків дебіторської заборгованості сприятимуть

удосконаленню аудиту поточної дебіторської заборгованості підприємств, що має важливе значення для прийняття управлінських рішень з регулювання взаєморозрахунків.

Висновки. Дефініція дебіторської заборгованості має давати уявлення про її економічну природу та місце в бухгалтерському обліку.

Визначено, що існуючі класифікації заборгованості є неповними і охоплюють лише одну ознаку. В роботі запропоновано доповнити класифікацію дебіторської заборгованості відповідно до об'єктів, в яких вона виникла та за своєчасністю погашення. Це надає можливості в подальшому, чітко окреслити заборгованість, за якою потрібно нараховувати резерв сумнівних боргів.

Запропоновані форми для реалізації програми аудиту та робочого документа, за яким здійснюється перевірка дебіторської заборгованості з питань співвідношення залишків заборгованості за даними Головної книги з залишками в облікових регістрах, надасть змогу встановити відповідність у звітності дебіторської заборгованості згідно з П(С)БО 10.

Література

1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
2. Матицина Н. Основы регулирования расчетных отношений путем управления дебиторской задолженностью / Н. Матицина // Бухгалтерский учет и аудит. – 2006. - №12. – С. 38-42 .
3. Городянская Л. Особенности организации учета дебиторской задолженности на предприятии // Бухгалтерский учет и аудит – 2007. - №6. - С. 9-16.
4. Бескоста Г.М. «Аудит»: Конспект лекції / Г.М. Бескоста. – Запоріжжя, 2007. – 85 с.
5. Сахарцева И.А. Организация и методика аудиту / И.А. Сахарцева. - Запоріжжя, 2002. - 182 с.
6. Петрик Е. Аудит дебиторской задолженности в соответствии с национальными нормативами аудита и положениями (стандартами) бухгалтерского учета // Бухгалтерский учет и аудит. – 2000. - №7. – С.10-19.
7. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основы аудиту: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – Львів: Новий світ, 2002. – 504 с.

Summary

The basic theoretical and practical debt is exposed with buyers and customers aspects of organization of account and certainly essence of leadthrough of public accountant verification are considered of floating debtor.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 332.122:338.43

Майданевич П.Н., к.э.н., профессор ©

*Южный филиал Национального университета биоресурсов и
природопользования Украины «Крымский агротехнологический университет»,
г. Симферополь, Украина*

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ
АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ КЛАСТЕРОВ**

*В статье рассмотрены теоретические основы формирования
отраслевых кластеров для повышения эффективности деятельности*

© Майданевич П.Н., 2011

предприятий и увеличения их инвестиционной привлекательности. Отдельное внимание уделено особенностям создания агропромышленных кластеров.

Ключевые слова: отраслевой кластер, агропромышленный кластер, инвестиционная привлекательность, формирование кластера, конкурентоспособность, интеграция.

Постановка проблемы. В условиях трансформации экономики Украины большинство сельскохозяйственных предприятий оказались без государственной поддержки, государственного регулирования цен на производственные ресурсы и диспаритета цен на сельскохозяйственную продукцию при несформированной инфраструктуре аграрного рынка. В результате сформировалась инвестиционная несостоятельность таких предприятий, что усложнило осуществление воспроизводственных процессов и привело к потере конкурентных позиций.

Предприятия перерабатывающей сферы АПК испытывают нестабильность и недостаточность сырьевой базы, что приводит к снижению их конкурентоспособности на рынке продовольствия. В такой ситуации целесообразным будет создание интегрированных формирований, направленных на объединение процессов производства сырья и конечной продукции, поиск возможностей инвестирования производственных процессов.

Анализ последних исследований. Теоретические основы формирования отраслевых кластеров в своих исследованиях рассматривал Портер М. [4]. В дальнейшем проблемы их создания и функционирования исследовали Цихан Т.В. [5], Мигранян А.А. [3], Длугопольский О. [1], однако особенности формирования и функционирования кластерных образований в агропромышленном комплексе не достаточно изучены в экономической литературе.

Цель статьи. Изучить особенности формирования кластерных образований в агропромышленном комплексе как одного из инструментов повышения инвестиционной привлекательности предприятий.

Изложение основного материала. Одним из перспективных направлений развития агропромышленных формирований является создание агропромышленного кластера. В современной научной литературе нет однозначного определения экономического термина «кластер». Так, М. Портер определяет кластер как географически сконцентрированную группу взаимосвязанных компаний, специализированных поставщиков, а также связанных с ними организаций (органы государственного управления, инфраструктурные компании, образовательные учреждения, торговые объединения), действующих в определенной сфере и взаимодополняющих друг друга, но при этом конкурирующих [4].

Принято различать 3 вида кластеров по приоритетам их функционирования:

- региональные (территориальные) группы внутри одной или родственных отраслей народного хозяйства на определенной территории, часто привязанные к научным школам (НИИ, университеты);

- вертикальные производственные цепочки, в которых объединены смежные этапы производственного процесса. В эту категорию попадают организации, формирующиеся вокруг головных компаний;

- объединения большого масштаба, определенные относительно какой-либо основной отрасли (агропромышленный, химический кластеры и др.).

В западной экономической литературе кластеры структурированы в четыре группы моделей [2]:

1) сконцентрированные на ограниченной территории конкурирующие компании, выпускающие дифференцированный продукт и имеющие особую маркетинговую стратегию за ее пределами (европейская модель);

2) совокупность территориально-сконцентрированных компаний, связанных между собой экономическими отношениями по принципу территориальной специализации (североамериканская модель);

3) вертикально-интегрированная специализированная территория, созданная в рамках государственной экономической политики (азиатская модель);

4) совокупность малых организаций и фирм, сконцентрированных вокруг организации-монополиста, специализирующихся на выпуске товаров-полуфабрикатов по заказу головной организации и конкурирующих между собой по цене и качеству за право поставки (японская модель).

Первая и вторая модели в качестве основного фактора развития предполагают внутрикластерную конкуренцию; третья – руководящую и направляющую роль государства; четвертая – конкуренцию в рамках изначально заданного направления развития предприятия.

В отечественной экономике агропромышленный кластер можно определить как территориальное сочетание предприятий, связанных производственно-сбытовой деятельностью с целью повышения конкурентоспособности продукции и активизации инвестиционной деятельности. В связи со сложной структурой агропромышленного сектора экономики кластер здесь следует рассматривать как процесс объединения предприятий различных сфер деятельности в едином воспроизводственном цикле от производства сырья до реализации готовой продукции с включением всех стадий производства, результатом которого должно быть получение синергетического эффекта. Этот эффект образуется от объединения усилий всех участников, а также эффекта их взаимодействия, измерить который можно только косвенным путём. Возникающая в интегрированных структурах синергетическая связь при совместных действиях независимых элементов системы обеспечивает увеличение их общего эффекта до величины, большей, чем сумма эффектов тех же элементов, действующих независимо. Основным синергетический результат интегрирования – уменьшение транзакционных издержек, наращивание конкурентных преимуществ.

Целью создания агропромышленного кластера может быть маркетинговый аспект: удержание доли рынка, освоение нового рынка, повышение инвестиционной привлекательности предприятий и инвестиционной

активности отрасли и др. В составе агропромышленного кластера должны присутствовать транспортные организации, производители ресурсов для сельскохозяйственного производства, сельскохозяйственные и перерабатывающие предприятия, сбытовые организации.

В отличие от обычных форм кооперации и интеграции, кластерные системы характеризуются следующими особенностями:

- наличие крупного предприятия-лидера, определяющего долговременную хозяйственную, инвестиционную и иную стратегию всей системы;
- территориальная локализация основной массы хозяйствующих субъектов-участников кластера;
- устойчивость хозяйственных связей участников кластерной системы;
- долговременная координация участников кластера в рамках производственных программ, инновационных процессов, контроля качества и др. [5].

Таким образом, сочетание конкуренции, кооперации и интеграции на географически ограниченной специализированной территории являются основными признаками кластера. Кооперация и интеграция важны для достижения территориального синергетического эффекта.

Центрами кластера могут быть несколько предприятий, при этом между ними сохраняются конкурентные отношения, что отличает кластер от финансовой группы. Концентрация соперников, покупателей и продавцов способствуют росту эффективной специализации производства. Кластер обеспечивает вовлечение в производственный процесс множества мелких организаций и малого бизнеса. Объединение в кластер на основе вертикальной интеграции формирует определенную систему продвижения знаний и технологий. При этом важнейшим условием эффективной трансформации изобретений в инновации и конкурентные преимущества является формирование сети устойчивых связей между всеми участниками кластера.

Формирование агропромышленных кластеров возможно по основным направлениям: межхозяйственная кооперация; территориальная кооперация на районном и региональном уровнях; межрегиональная кооперация. Развитие этих направлений обусловлено объективным экономическим процессом, связанным, с одной стороны, с общественным разделением труда и его специализацией, научно-техническим прогрессом, природно-экономическими условиями, с другой – необходимостью взаимодействия между специализированными отраслями и видами аграрного и промышленного производства. Чтобы увязать интересы участников регионального отраслевого подкомплекса необходимо создать агропромышленные формирования, способствующие вертикальной интеграции, объединяющие сельскохозяйственное производство с переработкой и сбытом продукции, материально-техническим обеспечением и агросервисным обслуживанием.

Целью участия сельскохозяйственных предприятий в этих объединениях является снижение риска, связанного с производством, его зависимостью от

климатических условий, стихийностью рынка сельскохозяйственной продукции, диктатом перерабатывающих организаций, необходимостью повышения конкурентоспособности производства. Перерабатывающие и обслуживающие организации также стремятся обеспечить себе стабильные доходы благодаря наличию надежной сырьевой базы, лучшему использованию сырья, повышению качества своей продукции и услуг, их удешевлению и расширению рынков сбыта.

Выбор того или иного направления интеграции зависит от производственно-экономической обстановки в регионе, состояния продовольственного рынка, форм объединения капитала и участия их в управлении, возможностей головной организации. Участники системы обеспечивают продвижение продукта как собственности корпорации по всей цепочке: финансирование – производство – переработка – реализация – финансирование. Экономический эффект достигается за счет:

- снижения себестоимости продукции путем организации поставок товаропроизводителям необходимых ресурсов по стабильным (трансфертным) ценам;

- сокращения сроков оборота денежных средств и ресурсов, необходимых для нового цикла производства.

Процесс формирования агропромышленного кластера состоит из нескольких этапов независимо от типа экономического механизма.

На первом этапе определяются основные направления развития производственной и научно-технической деятельности, технического и технологического перевооружения организаций, научно-исследовательской деятельности; на втором этапе разрабатываются программы производства на долгосрочную, среднесрочную и краткосрочную перспективу, определяются направления диверсификации производства, разрабатывается программа НИОКР; на третьем этапе разрабатывается стратегия маркетинга, прогнозируется рыночный спрос на продукцию; на четвертом этапе определяется объем финансовых средств и источники для осуществления программы развития, разрабатывается программа привлечения инвестиций; на пятом – определяется эффект сотрудничества для каждого участника интегрированной структуры.

Таким образом, задача агропромышленного кластера состоит в том, чтобы придать производству сельскохозяйственных продуктов законченную форму организации управления с рациональным решением технических, технологических, экономических вопросов, связанных с получением сырья, заготовкой, транспортировкой, переработкой, хранением и реализацией готовой продукции.

В последние годы значительное распространение получают агропромышленные формирования, где в качестве инвесторов выступают динамично развивающиеся перерабатывающие и обслуживающие организации АПК. Реальные предпосылки для развития холдинговых отношений возникают в условиях, когда убыточные сельскохозяйственные организации не в состоянии

вести самостоятельно производство, и в целях его сохранения они могут (или вынуждены) перейти в подчинение перерабатывающего или иного предприятия. Такая форма интеграции в ряде случаев может быть наиболее обоюдно приемлемой как для сельскохозяйственных, так и для перерабатывающих организаций с целью обеспечения стабилизации, дальнейшего развития производства и может развиваться по следующим направлениям:

- создание агроформирований путём присоединения неплатёжеспособных сельскохозяйственных предприятий к финансово-устойчивым. При этом сельскохозяйственное предприятие укрупняется или создаётся новое агроформирование, когда один из участников интеграции – не сельскохозяйственное предприятие;

- создание агроформирований при слиянии юридических лиц;

- учреждение интегрированных агроформирований путём объединения капитала – это создание агрохолдингов, финансово-агропромышленных групп с привлечением большого количества сельскохозяйственных предприятий.

Существуют три основных подхода к определению параметров агропромышленного формирования.

Во-первых, максимально возможная загрузка мощностей перерабатывающих предприятий.

Во-вторых, поиск резервов увеличения производства сельскохозяйственного сырья в зоне интеграции и за её пределами. Сложность заключается в том, что изношенная материально-техническая база сельскохозяйственных организаций не позволяет в краткосрочный период обеспечить необходимый уровень производства.

В-третьих, определение тех отраслей и видов продукции сельскохозяйственных предприятий, которые относятся к интегрированной деятельности.

В агропромышленных формированиях экономические отношения строятся в основном по двум моделям:

- отношения осуществляются по стадиям технологического процесса – от производителя до переработчика. Обосновывается цена на продукцию или вначале осуществляется авансирование в размере 50-60%, а затем производится заключительный расчёт путём прямого распределения выручки;

- экономические отношения между участниками интегрированного формирования основываются на распределении денежной выручки от реализации конечной продукции по нормативам, рассчитанным исходя из определенных показателей (себестоимости, ресурсоёмкости и др.).

Выводы. Непременным условием эффективного функционирования агропромышленного кластера является развитая инфраструктура рынка. Ее субъекты выполняют очень важные функции: упаковка, хранение товаров на складах, в холодильниках, сокращение или увеличение объемов поставок, транспортировка и доставка продукции; предоставление информации о спросе, предложении, ценах, условиях продажи, местонахождении товаров; финансовая помощь для поддержки производства в некоторых случаях и т.д.

Инфраструктура должна создавать условия для поддержания необходимого соотношения спроса и предложения, сокращения времени реализации товаров, ускорения оборота капитала, снижения издержек товародвижения и цен, формирования эффективной конкурентной среды.

Литература

1. Длугопольский О. Кластерна модель розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ (на прикладі Тернопольської області) / О.Длугопольский. – Ж. «Економічний Часопис-XXI». – №2 – 2003
2. Карасюк Е. Кластероискатели / Е. Карасюк // Секрет фирмы. – 2007. – № 8(95). – С. 10-16
3. Мигранян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров [Электронный ресурс] / Режим доступа к статье: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/v3/a15.html>
4. Портер М. Конкуренция / М. Портер; пер. с англ. – М.: Изд-кий дом «Вильямс», 2007. – 608 с.
5. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития / Т.Цихан // Теория и практика управления. — 2005. — № 5. — С. 74-81

Summary

Maydanevich P.N.

Southern branch of National University of life and environmental Sciences of Ukraine «Crimean Agrotechnical University»

The theoretical basis of formation of Agro-industrial clusters

The article considers the theoretical basis of forming industrial clusters to enhance the efficiency of enterprises and increase their investment attractiveness. Special attention is paid to the features of the creation of agro-industrial clusters.

Key words: *industrial cluster, agro-industrial cluster, investment attractiveness, forming a cluster, competitiveness, integration.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК 338: 636.4

Максим В.Л., аспірант*[©]

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

У статті розглянуто стан і тенденції розвитку виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах України та Західного регіону зокрема.

* Науковий керівник – д.е.н., професор Музика П.М.

© Максим В.Л., 2011

Проаналізовано динаміку виробництва та реалізації свинини. Визначено основні причини занепаду та передумови розвитку галузі.

Ключові слова: виробництво, реалізація, поголів'я свиней, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Розвиток виробництва свинини є пріоритетним завданням аграрної політики України. Однак, попри надзвичайну важливість галузі для вітчизняної економіки, фактичний стан її впродовж останніх років не відповідає потенційним можливостям. За роки незалежності України, негативні соціально-економічні процеси обумовили скорочення поголів'я свиней та обсягів виробництва продукції. На сьогоднішній час обсяг виробництва свинини не забезпечує внутрішні споживчі потреби. Тому одним із основних завдань агропромислового комплексу країни є відродження галузі та подальше прибуткове її ведення. Враховуючи наявність власної кормової бази та сприятливих ринкових умов, виробництво свинини характеризується коротким виробничим циклом і здатністю в короткі терміни забезпечити нарощування достатніх обсягів продукції для формування продовольчої незалежності держави та експортного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням питань розвитку тваринництва, та виробництва свинини зокрема, займалися багато вчених та науковців. Серед них можна зазначити таких відомих вчених, як О.А. Бугуцький, С.В. Васильчак, О.П. Дрига, П.К. Канінський, С.Й. Кутіков, О.В. Мазуренко, П.М. Музика, В.П. Рибалко, І.В. Свиноус, С.М. Приліпко, І.С. Трончук, В.Г. Чабан та інші.

Мета статті. Визначення стану і тенденцій розвитку виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах України та Західного регіону. Оцінка причин занепаду та передумов розвитку галузі в умовах ринкових відносин.

Результати дослідження. У господарствах України в загальному поголів'ї свиней переважають такі породи, як велика біла, українська степова біла і миргородська, частка яких становить понад 96%. Серед них високопродуктивні породи універсального напрямку, є м'ясні і сальні. За багатьма ознаками вітчизняні породи свиней не поступаються зарубіжним.

Пріоритетність галузі визначається її важливими біологічно-господарськими особливостями. Це - багатоплідність, скоростиглість, всеїдність та економне використання кормів [1].

При потребі в 30 кг свинини на 1 особу, в Україні фактично виробляється лише 16,1 кг, а фонд споживання становить 741 тис. т. за рік. Щорічно в Україну імпортується до 200 тис. т свинини. Розвиток виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах України представлено табл. 1.

Таблиця 1

Розвиток виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах України*

(станом на 1 січня)

Показник	1991 р.	1996 р.	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2009 р.
Поголів'я, тис. голів	14071,2	7152,5	2414,4	2602,4	2730,9	3307,9	121,1
Обсяг виробництв а у ж.м., тис. т	1119,0	291,2	117,6	198,8	301,4	344,9	114,4
Обсяг реалізація у ж.м. тис. т.	1169,7	281,5	127,5	151,5	282,3	278,2	98,5

*Розраховано за джерелом: [5; 6; 7].

З табл. 1 видно, що розвиток виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах характеризується фазами спаду, піднесення та зростання. Так, за 1991 – 2001 рр. поголів'я свиней швидкими темпами скорочувалося та у 2001 р. становило лише 2414,4 тис. голів. Враховуючи це, виробництво та реалізація свинини сільськогосподарськими підприємствами України у 2001 р. знизилися в 9,5 та 9 разів відносно 1991 р. В період з 2001 р. поголів'я незначними темпами зростає та у 2009 р. становить 2730,9 тис. голів. У зв'язку з цим, обсяг виробництва свинини підвищився на 183,8 тис. т у живій масі. Вдвічі зросла реалізація продукції, яка у 2009 р. становила 282,3 тис. т у живій масі. З 2009 р. у сільськогосподарських підприємствах України розпочинається фаза зростання виробництва свинини. Станом на 1 січня 2011 р. ними вироблено 412 тис. т свинини у живій вазі, що на 19,5 % більше, ніж у 2010 р. Відповідно на 25,9% зросли обсяги реалізованої продукції, а поголів'я збільшилося до 3625 тис. голів.

Причиною зниження поголів'я свиней є диспаритет цін. З 1990 року темпи зростання цін на промислову продукцію та послуги для потреб села в декілька разів перевищили підвищення цін на сільськогосподарську продукцію. Диспаритет цін у 2003 році порівняно з 1990 досяг шестикратного розміру, в результаті чого тваринництво стало збитковим, а збитковість м'яса свиней у 2002 році становила мінус 16,9 %. Другою причиною зменшення поголів'я свиней у суспільному секторі України є розпад свинокомплексів через неможливість придбати корми за дотованими цінами. В той же час дотації виробникам та споживачам було скасовано, контроль за цінами - ліквідовано. Крім того, були відмінені нетарифні імпорتنі обмеження. Ці фактори призвели до напливу м'ясних продуктів із Заходу. Через більш високі темпи зростання цін у порівнянні із заробітною платою, реальні доходи населення, а отже, й попит на м'ясопродукти, значно знизилися. Виробники, у свою чергу, опинилися у „цінових ножицях", з одного боку, ціни на корми та інші ресурси швидко досягли світового рівня, а з другого знизилась на кінцеву продукцію. Іншими факторами, що негативно вплинули на тваринництво, є реструктуризація

колишніх сільськогосподарських підприємств і запровадження нових організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств призводить до невизначеності в господарствах. Розпались ферми репродуктори, які забезпечували свинокомплекси поголів'ям [1].

У Західному регіоні ситуація щодо розвитку виробництва свинини ідентична, як і в цілому по Україні. Основні тенденції зміни поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах Західного регіону представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах Західного регіону, тис. голів.*

(станом на 1 січня)

Назва області	1991 р.	1996 р.	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2009 р.
Волинська	197,3	110,7	33,1	43,3	64,2	74,2	115,6
Закарпатська	75,8	35,8	8,7	13,8	24,0	24,6	102,5
Івано-Франківська	127,6	60,5	11,3	29,2	43,0	87,8	204,2
Львівська	169,3	79,5	19,8	33,6	70,0	104,1	148,7
Рівненська	209,9	122,4	29,5	41,5	54,8	49,9	91,1
Тернопільська	296,6	170,8	38,5	53,3	68,9	88,0	127,7
Хмельницька	507,1	365,8	145,3	94,1	62,9	83,9	133,4
Чернівецька	200,1	99,5	16,8	25,8	51,5	54,6	106,0
Разом	1783,7	922,6	303,0	334,6	439,3	567,1	129,1

*Розраховано за джерелом: [5; 6; 7].

Найбільше поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах налічувалося у 1991 р. – 1783,7 тис. голів. Необхідно зазначити, що лише у Хмельницькій області, як видно з табл. 2, було більше 500 тис. голів. Проте до 2001 р. в усіх областях регіону кількість свиней скоротилася у 6 разів. Найбільше скорочення спостерігалось у Чернівецькій (12,2 раза) та Івано-Франківській (11,3 раза) областях. Зокрема, у сільськогосподарських підприємствах Львівської області поголів'я за цей період зменшилося у 8,5 раза. Проте з 2001 р., аналізуючи наведені дані, в усіх областях Західного регіону, крім Хмельницької, де спад продовжився до 2009 р., сукупне поголів'я свиней регіону зростає до 567 тис. голів у 2010 р. У тому числі кількість свиней, які налічувалися у сільськогосподарських підприємствах Львівщини, зросла у 5,2 раза протягом даного періоду.

Динаміка кількості поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах практично пропорційно вплинула на оновні тенденції у виробництві та реалізації продукції, які видно з табл. 3 та 4.

Таблиця 3

Виробництво свинини у сільськогосподарських підприємствах Західного регіону у живій масі, тис. т.*

(станом на 1 січня)

Назва області	1991 р.	1996 р.	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2009 р.
Волинська	15,9	4,0	1,4	3,1	7,8	7,8	100,0
Закарпатська	6,2	1,4	0,5	0,7	2,0	2,3	115,0
Івано-Франківська	13,0	2,1	0,7	2,8	7,7	11,4	148,1
Львівська	14,8	3,1	0,9	2,5	6,6	12,3	186,3
Рівненська	15,5	5,2	1,3	3,5	6,4	4,5	70,3
Тернопільська	20,2	6,3	1,4	2,6	5,6	7,0	125,0
Хмельницька	30,9	13,8	5,3	5,1	5,1	5,8	113,7
Чернівецька	15,0	4,3	0,8	2,9	8,0	7,1	88,8
Разом	131,5	40,2	12,3	23,2	49,2	58,2	118,3

*Розраховано за джерелом: [5; 6; 7].

Скорочення поголів'я за 1991 – 2001 рр. призвело до зменшення обсягів виробництва та реалізації свинини у 10 разів. У 2001 р. сільськогосподарськими підприємствами Західного регіону вироблено всього 12,3 тис. т свинини у живій масі та реалізовано 12,5 тис. т. Найбільший спад виробництва спостерігався у Чернівецькій (20 раз) та Івано-Франківській (15,6 раза) областях, а обсяги реалізації свинини знизилися у 18,5 раза відповідно. Зокрема, у Львівській області виробництво свинини сільськогосподарськими підприємствами скоротилося у 12 разів, а реалізація – у 19,4 раза.

С.М. Приліпко зазначає, що незадовільний стан забезпечення кормами, незбалансованість кормових раціонів, недосконалість племінних і продуктивних якостей тварин, недотримання технології в сільськогосподарських підприємствах у значній мірі призводять до зменшення середньодобових приростів свиней на вирощуванні і відгодівлі. А це в свою чергу впливає на скорочення обсягів виробництва свиней в живій масі. Разом з тим, однією з причин зменшення виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах є скорочення виходу приплоду поросят від основних свиноматок та рівень падежу свиней [3]. Проте, з 2001 р. по 2010 рр., аналізуючи дані з табл 3 та 4, в наслідок збільшення поголів'я в більшості областях регіону, обсяги виробництва зростають у 4,7 раза, відповідно реалізація зросла у 3,6 раза. В тому числі на Львівщині, виробництво та реалізація свинини у сільськогосподарських підприємствах зросли у 13 разів.

Таблиця 4

Реалізація свинини у сільськогосподарських підприємствах Західного регіону у живій масі тис. т.*

(станом на 1 січня)

Назва області	1991 р.	1996 р.	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2009 р.
Волинська	14,6	3,2	1,3	2,2	7,6	6,6	86,8
Закарпатська	6,4	1,6	1,0	0,4	1,6	1,7	106,3
Івано-Франківська	12,5	2,9	0,8	2,5	6,8	8,5	125,0

Львівська	13,6	3,2	0,7	2,0	5,1	9,1	178,4
Рівненська	14,2	4,8	1,3	2,8	6,9	5,0	72,5
Тернопільська	17,2	5,6	1,4	1,5	5,4	5,1	94,4
Хмельницька	28,1	12,1	4,9	3,4	4,0	3,4	85,0
Чернівецька	22,0	4,3	1,1	2,6	7,6	6,5	85,5
Разом	128,6	37,7	12,5	17,4	45,0	45,9	102,0

*Розраховано за джерелом: [5; 6; 7].

Динамічний розвиток виробництва та реалізації свинини пояснюється такими показниками як скороспілість та багатоплідність. Необхідно також врахувати позитивні зміни ринкових відносинах за цей період, що стало поштовхом для розвитку галузі. Зміни частки сільськогосподарських підприємств у поголів'ї, виробництві та реалізації свинини в Україні показано у табл. 5.

Таблиця 5

Частка сільськогосподарських підприємств у поголів'ї, виробництві та реалізації свинини в Україні за 1991 – 2010 рр., %

Показник	1991 р.	1996 р.	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2010р. до 2009р. + пунктів
Поголів'я,	72,4	54,4	31,6	36,9	41,8	43,7	1,9
Обсяг виробництва у ж.м.	53,3	26,8	14,0	27,3	39,1	42,7	3,6
Обсяг реалізація у ж.м.	56,6	25,2	13,5	19,0	22,2	34,9	12,7

У 1991 р. частка поголів'я, що утримувалося сільськогосподарськими підприємствами становила 72,4 %, а це найбільше за досліджуваний період. Відповідно, половина від усієї виробленої та реалізованої свинини, припадає на сільськогосподарські підприємства. Протягом десяти наступних років, частка у поголів'ї знизилася до 31,6%, враховуючи це, підприємствами було вироблено та реалізовано всього до 14% усієї свинини в державі. Проте за 2001 – 2010 рр. частка сільськогосподарських підприємств у поголів'ї зросла до 44%, відповідно зросла частка у виробництві та реалізації продукції.

Висновки. Розвиток виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах характеризується фазами спаду, піднесення та зростання. За 1991 – 2001 рр. поголів'я скоротилося у 5,8 раза. Основними причинами занепаду галузі є диспаритет цін, розпад свинокомплексів, зниження ефективності виробництва. Враховуючи це, виробництво та реалізація свинини сільськогосподарськими підприємствами України у 2001 р. знизилася в 9,5 та 9

разів відносно 1991 р. В період з 2001 р. поголів'я зростає та у 2011 р. становить 3625 тис голів. У зв'язку з цим, зростає обсяг виробництва та реалізації. Аналогічна ситуація склалася в областях Західного регіону, зокрема у сільськогосподарських підприємствах Львівщини.

Література

1. Економіка свинарства. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=2073>
2. Наказ 17.09.2010 N 569/72 “Про затвердження Програми розвитку свинарства на період до 2015 року”.
3. Приліпко С.М. Стан виробництва та реалізації свинини в Україні: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://intkonf.org/prilipko-sm-stan-virobnitstva-ta-realizatsiyi-svinini-v-ukrayini/>
4. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осауленка.– К.: Держкомстат України, 2010. – 566 с.
5. Статистичний збірник “Регіони України” 2010 р. -К.: Держкомстат, 2010. - 805 с.
6. Статистичний бюлетень “Стан тваринництва в Україні” 2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Статистичний збірник “Тваринництво України” за 2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Summary

Maxym V.L., PhD student

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj*

The state and progress of pork production trends are in agricultural enterprises of Ukraine

In the article the state and progress of production of pork trends are considered in the agricultural enterprises of Ukraine and Western region in particular. The dynamics of production and realization of pork is analysed. Principal reasons of decline and development of industry are certain.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 332.72 (477)

Мартин О.М., к.е.н., доцент¹®, **Москва М.Г.**, к.е.н.²

¹ Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

² Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Звертається увага на екологічні аспекти формування і розвитку ринку землі. Обґрунтовано необхідність прийняття низки законів з врахуванням екологобезпечного використання землі.

© Мартин О.М., Москва М.Г., 2011

Ключові слова: ринок землі, оренда, іпотечне кредитування, державне регулювання.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в аграрному секторі національної економіки України призвели до радикальних змін у формах власності на землю та земельних відносинах, які обумовили включення землі в ринковий оборот та поступове формування ринку сільськогосподарських земель. Стан земельних ресурсів і ефективність їх використання визначає результативність функціонування як сільськогосподарського формування, так і аграрної галузі в цілому, є основою продовольчої безпеки держави. Протягом останніх років розвиток аграрного сектора економіки України супроводжувався посиленням використання наявних сільськогосподарських угідь, деградацією земель і навіть повною їх втратою. Тому питання ефективності використання сільськогосподарських земель та екологобезпечного функціонування земельного ринку в Україні сьогодні є особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень. В економічній літературі питанням ефективного землекористування та екологобезпечного функціонування ринку сільськогосподарських земель приділяється значна увага. Ці проблеми досліджують Білик Ю. Д. [2], Галушко В. П. [2], А. Є. Данкевич [4; 5], Л.Ю.Мельник [9], С.Осипчук [11], М.Г.Ступень [12; 13], В.М.Трегобчук [14], А.М.Третяк [15], М. М. Федоров [16], А.Юрченко [20] та інші. Проте безліч аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого опрацювання.

Мета статті. Проаналізувати сучасний етап розвитку ринку сільськогосподарських земель, окреслити перспективи його розвитку через призму посилення екологобезпечного використання землі як найважливішого ресурсу в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Земля є важливим економічним ресурсом, від його використання залежить економічне зростання та рівень життя. Використання земельних ресурсів в Україні забезпечує на 95-97% формування обсягу продовольчого фонду та 2/3 фонду товарів споживання [19, с.30]. В Україні земля у аграрному виробничому потенціалі відіграє найбільшу роль. Так, частка землі в ресурсному забезпеченні економічного розвитку складає 40-44%, основного і оборотного капіталу – 20-21%, трудових ресурсів – 38-39% [19, с.30].

Україна – унікальна держава щодо забезпеченості земельними ресурсами. По-перше, вона має найвищий рівень забезпеченості землею в розрахунку на одиницю населення серед європейських держав. Якщо в середині 90-х років в Польщі на одиницю населення припадало 0,38 га ріллі, Франції – 0,30 га, то в Україні – 0,64 га, що відповідно в 1,7 і 2,1 раза більше [14, с.96]. По-друге, Україна має ґрунти високої якості і родючості. Наявний високий біопродуктивний потенціал, за експертними оцінками, за умови раціональної структури землекористування і ресурсного забезпечення дозволяє виробити на українських землях продуктів харчування для 135-140 млн чол. [15, с.60]. По-третє, характерною є висока розораність земельних угідь, яка є найвищою у світі.

Розвиток ринкових відносин об'єктивно передбачає залучення землі до ринкового обороту, розвиток земельного ринку. Без ринку землі в Україні неможливий успішний розвиток підприємницької діяльності, підвищення ефективності аграрного виробництва, продовольча безпека держави і екологічнобезпечне використання земельних ресурсів.

Ринок землі ми розглядаємо як еколого-економічне поняття, оскільки раціональне використання земель передбачає досягнення економічного ефекту із одночасним збереженням і поліпшенням земель у процесі їх використання. Ринок землі – це особлива сфера товарної економіки, в якій виникають економічні відносини з приводу купівлі–продажу, застави, оренди та обміну землі, спрямовані на ефективну господарську діяльність і використання цього ресурсу з позиції екологічної безпеки [8, с.137]. Отже, ринок землі реалізується за допомогою таких ринкових операцій, як купівля-продаж, оренда, іпотека, обмін.

Формування цивілізованого ринку землі – процес дуже складний, поступовий і тривалий у часі. Умовами ефективного функціонування ринку сільськогосподарських земель є: створення широкого нормативно-правового поля; формування конкурентного середовища; наявність платоспроможного попиту на землю; поява мотивації виходу на земельний ринок продавців земельних ділянок; ефективна система ціноутворення на землю; створення спеціалізованої інфраструктури ринку землі; наявність контролю над ринком землі з боку держави; дієва система захисту землевласників і землекористувачів. Існування цих умов визначає зрілість і ефективність функціонування земельного ринку. Формуванню цивілізованого земельного ринку в Україні перешкоджають непродумані дії влади, зміни пріоритетів та змісту політичних намірів.

На сучасному етапі становлення ринку сільськогосподарських земель купівля-продаж земельних ділянок не здійснюється, існує мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення до 1 січня 2012 р. На наш погляд, вагомими аргументами для продовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення є, по-перше, відсутність повноцінної законодавчої і нормативної бази; по-друге, недопущення спекуляції із землею і зростання масштабів тіньового ринку; неможливість реалізації інституту цільового використання земель за існуючих умов фактично відсутнього державного регулювання земельного ринку; відсутність науково обґрунтованої методики оцінки вартості землі та її ціни; несформована інфраструктура земельного ринку; невідрегульований доступ іноземних фірм та фізичних осіб на вітчизняний ринок сільськогосподарських земель; відсутність повноцінного земельного кадастру; можливість посилення процесу парцеляції продуктивних земель, який в Україні набув неконтрольованого характеру.

На даному етапі ринок землі реалізується за допомогою оренди. В Україні близько 90% сільськогосподарських угідь є об'єктом орендних відносин [6, с.10]. Більшість селян реалізує своє право на сільськогосподарську землю за допомогою орендних відносин з новоствореними агроформуваннями, селянськими (фермерськими) господарствами та іншими суб'єктами

господарювання, з якими вони як власники земельних паїв і земельних ділянок станом на 1 січня 2010 року уклали 4,6136 млн договорів оренди земельної частки (паю) [10].

Оренда землі є основною формою ринкових операцій із землею на Заході. Так, в Бельгії орендується близько 70% земель, у Франції та Німеччині – більше 60%, а в середньому по країнах ЄС орендовані землі складають 40% усіх сільськогосподарських земель [10, с.14]. В Німеччині частка орендованої землі становить 80%, причому орендар має сам обробляти землю та проживати у відповідній сільській місцевості, де знаходиться земля [11, с.25].

Оренда повинна сприяти підвищенню ефективності використання земельних ресурсів. Проте в Україні повною мірою це не спостерігається. В більшості орендні договори укладаються на короткі строки (до 5 років). У 2009 році частка договорів оренди в Україні терміном від 1 до 5 років становила 59%, а частка орендних договорів на 10 років і більше – 10,4% [10]. Короткострокова оренда не сприяє збереженню земель в єдиних масивах. На запобігання надмірному подрібненню земельних ділянок звертається увага у законодавстві розвинутих країн, зокрема, Італії, Португалії, Іспанії. У них введено таке поняття, як «мінімальне життєздатне господарство». Оренда ферм меншого розміру не допускається [18, с.9]. Не допускається також парцеляція земельних ділянок за умови її продажу. Так, в Німеччині згідно Закону «Про поліпшення агроструктури і забезпечення сільськогосподарських і лісогосподарських підприємств (закон про оборот земельних ділянок)» місцеві органи влади не дають дозвіл на купівлю-продаж земельної ділянки, коли це зумовить зниження родючості або надмірне подрібнення. Дозвільний порядок придбання земельних ділянок в Австрії відповідно до Закону «Про оборот земельних ділянок» також передбачає відмову у видачі дозволу за умови, коли угода призведе до надмірного подрібнення земельних ділянок [2, с.25-26].

Короткострокова оренда не задовольняє інтересів орендарів і не забезпечує умов для раціонального використання та охорони ґрунтів і дотримання вимог сівозмін, орендарі не здійснюють капіталовкладень з метою покращення родючості земель. У більшості розвинутих країнах світу частка довгострокових договорів оренди становить 90% (термін оренди від 9-10 років і більше) [6, с.12]. В цих країнах законодавством встановлений мінімальний термін оренди землі.

Орендна плата виплачується в основному в натуральній формі. На наш погляд, грошова форма орендної плати повинна переважати. Станом на 1 січня 2010 р. середній розмір орендної плати в розрахунку на один гектар орендованої землі в середньому дорівнював 260,2 грн [10], а у 2003 р. - лише 111,6 грн [4, с.44]. В Україні орендна плата є значно нижчою порівняно з розвинутими країнами. Орендна плата за один гектар ріллі в Японії становить 1685,7 доларів, Нідерландах – 310 доларів, Німеччині – 260 доларів [5, с. 140-142].

Короткострокова оренда не сприяє ефективному використанню земель, збереженню і зростанню родючості ґрунтів, оскільки строки оренди повинні бути пов'язані із періодами ротації сівозмін. Також виникає проблема

збереження орендованих земель в єдиному масиві господарюючого суб'єкта. Практика господарювання підтверджує, що чимало українських фермерів не дотримуються сівозмін, спостерігається перенасичення посівів ґрунтовиснажливими сільськогосподарськими культурами, недостатнє використання гербіцидів, органічних і мінеральних добрив.

Щоб уникнути екологічних втрат, пов'язаних з деградацією ґрунтів, зниженням їх родючості, в Україні 19 червня 2003 р. прийнято Закон України "Про охорону земель". Захист від ерозії ґрунтів, інвестиції на підвищення їх родючості, агрохімічне обстеження покладаються як на орендаря, так і на власника землі. В орендному договорі запроваджено обов'язкові умови використання землі, збереження і підвищення родючості ґрунтів, визначається сума інвестицій в земельну ділянку, спрямованих на підвищення родючості. Ця сума вкладень включається в орендну плату, поділяється порівну, а частка вкладу, що припадає власнику землі, вираховується із орендної плати. Проте вимоги цього закону не реалізуються на практиці. В Україні продовжується деградація і навіть повна втрата сільськогосподарських угідь внаслідок ерозії, зменшення гумусу в ґрунті, зростання площ засолених та заболочених земель.

Однією з основних причин втрати продуктивності ґрунтів є змив гумусу та незбалансоване внесення органічних і мінеральних добрив. За даними Інституту ґрунтознавства і агрохімії УААН, за останні роки внесення органіки скоротилося майже у 20 разів, мінеральних добрив – в 5 [16, с. 11]. Особливо відчутним є дефіцит фосфору, якого вноситься майже в 10 разів менше від потреби [1, с. 47].

А. М. Третяк і Д. І. Бамбідра, аналізуючи екологічну стабільність землекористування в Україні, визначили її стабільно-нестійкою – коефіцієнт екологічної стабільності менший, ніж 0,33 (коефіцієнт екологічної стабільності при екологічно стабільно-нестійкому землекористуванні коливається у межах 0,34-0,35, при середньостабільному – 0,51-0,66, стабільному – більше 0,67) [15, с.60].

За даними Держкомзем України, 13,2 млн га сільськогосподарських угідь країни зазнають водної ерозії, 19,3 млн га – вітрової, 10,7 млн га – заболочені і перезволожені. Площа еродованої ріллі протягом останніх 25 років збільшилась на третину і щорічно розширюється на 90-100 тис. га, а вміст гумусу в ґрунтах знизився на 20% [19, с.31]. За останніх 15 років загальна площа рекультивованих земель зменшилась з 19,2 до 2,1 тис. га або у 9,1 раза, а ріллі – з 8,9 до 0,3 (у 29,7 раза) [19, с.32]. Така ситуація, на наш погляд, пояснюється, по-перше, відсутністю належного державного контролю за виконанням вимог законів та дотриманням агрокультури, по-друге, зменшенням витрат держави та суб'єктів господарювання на землеохоронні, протиерозійні і меліоративні роботи та роботи по рекультивації земель.

В західних країнах держава бере на себе значні витрати для землевпорядкування та проведення меліоративних робіт. Так, у США існує комплекс законодавчих актів, які стосуються регулювання земельного ринку та землекористування. Детальні карти ґрунтів дозволяють розробляти та

впроваджувати багатоваріантні програми боротьби із ерозією земель. Так, у США фермер позбавляється права на одержання будь-якої фінансової підтримки з боку уряду та користування кредитами, якщо він не матиме схваленого Службою охорони ґрунтів плану ефективних ґрунтозахисних заходів і не здійснюватиме їх на еродованих землях [7, с.34-35].

Ефективність аграрного виробництва на Заході, де більшість сільськогосподарських земель орендується, є дуже високою. Так, виробництво валової продукції сільського господарства в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь в Україні в останні роки становило в середньому 270 євро, тоді як у країнах ЄС – понад 2 тис. євро, тобто у 8 разів більше [3, с.44].

В Україні, на нашу думку, важливо сформувані сприятливі макроекономічні умови і створити широке правове поле. На наш погляд, в Законі України “Про оренду землі” необхідно внести зміни, зокрема, по-перше, передбачити створення спілок власників земельних ділянок як суб’єкта ринку землі, які регулюватимуть орендні відносини шляхом укладання орендних договорів, контролюватимуть дотримання орендарями умов договору, а при необхідності контролюватимуть процес виділення земельних паїв в натурі одним масивом, не допускаючи парцелізації земельних масивів, а також сприятимуть збільшенню довгострокової оренди шляхом посилення екологічного контролю. По-друге, в законі повинна бути передбачена чітка вимога відображення в договорі оренди якісного стану земельної ділянки, що стане реальною підставою фактичних зобов’язань орендаря щодо збереження орендованої землі. З цією метою органам державної системи управління земельними ресурсами необхідно прискорити роботи з проведення суцільної паспортизації земель сільськогосподарського призначення. По-третє, доцільно законом передбачити адміністративну відповідальність орендарів за несвоєчасну виплату орендної плати.

Для забезпечення ефективного функціонування ринку землі в Україні необхідно розробити та прийняти закони України: “Про ринок сільськогосподарських земель”, “Про іпотеку землі”, “Про державний (іпотечний) банк”, “Про державний земельний кадастр”. На нашу думку, зокрема, в Законі України “Про ринок землі” доцільно запровадити механізм підвищеної відповідальності за використання земель, а також запровадити систему економічного стимулювання раціонального використання земель. На досягнення цієї мети повинні бути передбачені такі механізми державного регулювання використання землі:

1. Цільове використання сільськогосподарських земель, при цьому звільнення від земельного податку строком на 5 років.

2. З метою стимулювання довгострокового використання землі запровадження високого рівня оподаткування на доходи від продажу землі при короткостроковому використанні (наприклад, 100%-й податок на доходи від продажу землі, якою людина володіла менше року) і регресивної шкали оподаткування залежно від строку володіння (наприклад, 90%-й податок на доходи від продажу землі, якою володіли до 2 років, 80%-й – до 3 років, 70%-й –

до 5 років, 60%-й – до 6 років, 50%-й – до 7 років, 45%-й – до 8 років, 40%-й – до 9 років, 35%-й – до 10 років, 30% - більше 10 років).

В Україні доцільно було б використати досвід Чехії щодо податку на землю, де розмір податку за землю диференційовано залежно від ґрунтово-кліматичних умов. Усі земельні угіддя тут поділені на 44 податкові групи: за кращі землі податок становить 930 крон/га, а найменш родючі землі – тільки 10 крон/га [13, с.463]. При цьому землекористувачі найбільше зацікавлені в господарюванні саме на землях кращої якості.

3. В законі необхідно законодавчо обмежити неконтрольований процес парцеляції земель. При продажі сільськогосподарських угідь необхідно зберігати їх в єдиних масивах і обумовити це в законодавчому порядку.

У Законі України “Про іпотеку землі” слід передбачити всі можливі варіанти економічних відносин за умов іпотечного кредитування. По-перше, закон повинен запровадити механізм перерозподілу землі, рух землі до ефективного власника. Так, якщо сільськогосподарське підприємство не може повернути кредит, банк може надати цю землю в довгострокову оренду сільськогосподарським підприємствам, які працюють ефективно. Це сприятиме ефективному використанню землі як найважливішого економічного ресурсу і формуванню оптимальних за розмірами господарських одиниць в аграрній сфері.

По-друге, до закону слід обов’язково включити вимогу цільового призначення іпотечних кредитів під заставу сільськогосподарських земель і спрямовувати їх на купівлю сільськогосподарської техніки, впровадження нових технологій, реалізацію заходів, пов’язаних із підвищенням продуктивності землі, збереження і примноження їх родючості. Через загрозу втрати селянами своїх земельних ділянок іпотечне кредитування орендованих земель повинно жорсткого контролюватися державою. Цьому сприятиме створення державного Земельного (іпотечного) банку, який є структурним елементом розвиненої інфраструктури ринку землі. В Законі України “Про державний (іпотечний) банк” необхідно передбачити умови кредитування під заставу землі; умови надання довгострокового кредиту для купівлі земельної ділянки; умови здійснення інвестицій в землю з метою підвищення її родючості; забезпечення механізму регулювання процесу ціноутворення на землю і запобігання різким коливанням цін та встановленню занижених цін на землю; забезпечення перерозподілу землі на користь того власника, який працює на землі ефективніше та екологічно безпечніше.

Згідно з прийнятими законами, необхідно розробити програми збереження родючості землі як на національному, так і регіональному рівнях. Ці програми повинні передбачати, по-перше, вилучення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель, по-друге, зменшення розораності земельного фонду, по-третє, запровадження системи економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель. Це сприятиме раціональному використанню та охороні продуктивних земель, збереженню, відтворенню та примноженню її родючості.

Висновки. Отже, подальший розвиток ринку сільськогосподарських земель повинен базуватись на критеріях оптимізації землекористування, охорони і збереження земель, екологічної безпеки довкілля, сталого розвитку національної економіки та підвищення життєвого рівня. Вирішення існуючих проблем на земельному ринку можливе лише за умови посилення державного регулювання. З цією метою на державному рівні необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на зниження розораності земель та розробку економіко-екологічного механізму землекористування. Для досягнення екологічної оптимізації потрібно вивести з інтенсивного обробітку непридатні для сільськогосподарського використання землі, запровадити нормативи і стандарти землекористування, розробити регіональні програми підвищення родючості ґрунтів та контролювати їх виконання.

Література

1. Бамбідра Д., Слінчук В. Трансформація існуючих і формування нових землекористувань на екологічних засадах / Д. Бамбідра, В. Слінчук // Землевпорядний вісник. – 2006. – №1. – С. 46-48.
2. Галушко В. П. Формування ринку землі в Україні / В. П. Галушко, Ю. Д. Білик, А. С. Даниленко. – К.: Урожай, 2006. – 277 с.
3. Ганганов В.М. Орендні земельні відносини у новостворених господарських формуваннях та напрями їх удосконалення / В.М.Ганганов, Н.В.Потривасва // Трансформація земельних відносин до ринкових умов господарювання. Матеріали Других річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників південного регіону України 12-13 січня 2009 року. – Миколаїв, 2009. – С.41-45.
4. Данкевич А. Є. Розвиток орендних земельних відносин у сільському господарстві / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С.43-45.
5. Данкевич А. Є. Світовий досвід оренди земель / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2007. - №3. – С. 138-144.
6. Єрмаков О.Ю. Розвиток регіонального ринку оренди сільськогосподарських земель / Єрмаков О. Ю., Кравченко А. В. // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 10-14.
7. Ковальов В.В. Державне регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері / В.В. Ковальов. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 152 с.
8. Мартин О.М. Проблеми формування ринку сільськогосподарських земель в Україні / О.М.Мартин // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С.136-141.
9. Мельник Л.Ю., Литвин Ю.О. Соціально-економічні аспекти приватної власності на землю сільськогосподарського призначення / Л.Ю. Мельник, Ю.О. Литвин // Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво. – 2004. – № 2. – С.135-142.
10. Оренда земельних часток (паїв) у 2009 році в Україні: офіційна інформація Державного комітету України із земельних ресурсів станом на 1 січня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://myland.org.ua>.

11. Осипчук С. Історично-соціальні аспекти створення ринку земель сільськогосподарського призначення / С.Осипчук // Землевпорядний вісник. – 2006. № 4. – С.23-30.
12. Ступень М. Г. Теоретичні основи державного земельного кадастру: Навч. посібник / М.Г.Ступень, Р.Й. Гулько, О.Я. Микула. – 2-ге видання, стереотипне. – Львів: «Новий Світ-2000», 2006. – 336 с.
13. Ступень М.Г. Інвестиційна привабливість земельних ресурсів / М.Г.Ступень, Р.Й. Гулько, О.Я. Микула, Н.М. Музика // Аграрний вісник Причорномор'я: Спец. вип. Збірник наукових праць. Вип. № 22. – Одеса: Астропринт, 2003. – С.460-467.
14. Трегобчук В.М. Еколого-економічна концепція ефективного і сталого розвитку національної економіки // Економіка АПК.- 1998.- № 6.- С.94-98.
15. Третяк А. М. Земельні ресурси України та їх використання / А.М. Третяк, Д.І. Бамбідра. – К.: ТОВ «ЦЗРУ», 2003. – 143 с.
16. Федоров М. М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 4-18.
17. Шибанін В.С. Щодо напрямів удосконалення механізму земельних відносин в Україні / В.С., Шибанін, І.І.Червен, І.Д.Бурковський // Трансформація земельних відносин до ринкових умов господарювання. Матеріали Других річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників південного регіону України 12-13 січня 2009 року. – Миколаїв, 2009. – С.12-18.
18. Шибаніна О.В. Орендні земельні відносини: сучасний стан та основні напрями удосконалення / О.В. Шибаніна // Економка АПК. – 2008. – № 7. – С.7-13.
19. Шибаніна О.В. Щодо проблеми землекористування та становлення в Україні раціонального ринку сільгоспземель / О.В. Шибаніна // Трансформація земельних відносин до ринкових умов господарювання. Матеріали Других річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників південного регіону України 12-13 січня 2009 року. – Миколаїв, 2009. – С.30-36.
20. Юрченко А. Стан земельної політики в Україні / А. Юрченко // Державна земельна політика в Україні: Матеріали круглого столу «Стан і стратегія сучасної земельної політики в Україні» 21 травня 2009 року / А.Юрченко. – К.: 2009. – С. 75-85.

Summary

Martyn O.M.,¹ Mockva M.H.²

¹LSU VAS

²*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

The ecology aspects of function the land market in ukraine

The article attention is paid to the ecology aspects of development the land market. Necessity pass the series of laws with taking into account ecology safe use the land are grounded.

Key words: land market, lease, ecology safe use the land, state regulation.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 334.012:332

Матковський П.Є., к.е.н. [©], **Твердохліб В.В.**, магістр
*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ*

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО І ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Досліджено теоретичні аспекти підприємницького середовища. Розглянуто його зовнішні та внутрішні фактори і їхній вплив на розвиток аграрного підприємництва.

Ключові слова: підприємницьке середовище, підприємницький клімат, зовнішнє підприємницьке середовище, внутрішнє підприємницьке середовище.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування ринкової економіки значною мірою залежить від рівня активності підприємництва. В аграрній сфері його розвиток набуває суспільно важливого значення.

Постає необхідність у дослідженні підприємницького середовища та його складових, оскільки вони є передумовою ефективного функціонування підприємництва загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню підприємницького середовища в аграрній сфері присвятили свої праці Л. Гром'як, А. Загородній, І. Комарницький, Н. Малиш, М. Малік, В. Перебийніс, Л. Романова, О. Сердюк, О. Шпикуляк та інші вчені.

Проте, враховуючи незавершеність і актуальність аграрних трансформацій, мінливість параметрів підприємницького середовища та неоднозначність запропонованих науковцями теоретичних обґрунтувань питання, вважаємо доцільним поглибити дослідження проблеми.

Мета статті. Розглянути та узагальнити запропоновані вченими теоретичні обґрунтування чинників впливу підприємницького середовища та його складових на розвиток аграрного підприємництва.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі для визначення комплексу умов, в яких відбувається формування й розвиток підприємництва, використовують термін “підприємницьке середовище”.

Підприємницьке середовище є сукупністю різнопорядкових складових, що оточують підприємця в його господарській діяльності, при чому воно “об’єднує не лише підпорядковані складові, а й ті, що мають визначальний чи нейтральний характер” [1, с. 52].

Окремі дослідники ототожнюють поняття “підприємницьке середовище” із категорією “підприємницький клімат”. Проте остання є вужчою за значенням і охоплює ті складові підприємницького середовища, з якими підприємець у певний момент часу взаємодіє та які регулюють і регламентують його діяльність. Підприємницький клімат визначає умови здійснення підприємництва та змінюється під його впливом. Підприємницьке середовище за відношенням до підприємництва характеризується пасивністю та набуває активності й ознак підприємницького клімату за умови взаємодії з підприємцями.

Діапазон поглядів науковців на проблему широкий, відсутній єдиний підхід до теоретичного обґрунтування чинників впливу підприємницького середовища та його складових на розвиток аграрного підприємництва.

У найбільш загальному плані підприємницьке середовище та його основні складові обумовлюються економічною системою держави, а вихідним методичним положенням для його визначення є можливість здійснення підприємницької функції, насамперед новаторсько-координуючої із забезпечення суспільних потреб з метою одержання прибутку [1, с. 55].

Підприємницьке середовище в аграрному секторі має низку особливостей, оскільки на розвиток підприємництва, окрім інших факторів, значно впливають природні чинники.

Серед характеристик підприємницького середовища в аграрній сфері виокремлюють сезонність виробництва, використання землі як основного фактора виробництва, залежність результатів діяльності від природних умов та фактора часу [6, с. 135].

Більшість дослідників поділяють підприємницьке середовище на зовнішнє та внутрішнє кожне з яких є сукупністю взаємопов'язаних складових.

Зовнішнє середовище підприємництва незалежне від самих підприємців, але впливає на рівень підприємницької активності в суспільстві.

У науковій літературі різні вчені виокремлюють у складі зовнішнього підприємницького середовища такі складові:

- базові, активні, допоміжні, соціально-культурні та тіньову економіку [1, с. 55];
- економічні, політичні, правові, соціально-культурні, технологічні, географічні, інституційні та організаційно-технічні [1, с. 53];
- зовнішні природні та зовнішні суспільні [2, с. 12];
- політико-правові, соціально-культурні, технологічні, економічні, екологічні, міжнародні [3, с. 98];
- фактори прямої і опосередкованої дії [3, с. 98];
- базові та доповнюючі [4, с. 66].

На нашу думку, поділ підприємницького середовища на зовнішнє і внутрішнє є доцільним і визначається ступенем впливу на нього підприємця та активністю складових щодо підприємця. На основі узагальнення вищенаведених поглядів науковців, вважаємо за доцільне у зовнішньому середовищі виокремлювати політико-правову, економічну, соціально-культурну, технологічну, географічну, геодезичну, екологічну та міжнародну складову. Кожна з них впливає на розвиток аграрного підприємництва (див. табл. 1).

Внутрішнє середовище підприємництва, на нашу думку, слід розглядати як систему активних чинників, що визначаються самим підприємцем у процесі підприємницької діяльності.

Таблиця 1

Вплив складових зовнішнього підприємницького середовища на розвиток аграрного підприємництва*

Складові зовнішнього підприємницького середовища	Фактори впливу	Вплив складових зовнішнього підприємницького середовища на розвиток аграрного підприємництва
Політико-правова	Законодавча і нормативно-правова система, політична стабільність, органи уряду, судової і виконавчої влади в центрі і на місцях	Створює правове поле підприємницької діяльності, впливає на умови підприємництва
Економічна	Рівень розвитку галузей народного господарства, підприємств і організації та стан інфраструктури аграрного сектора	Впливає на розвиток відносин власності, наявність і доступність грошових, матеріальних ресурсів, наявність робочих місць тощо
Соціально-культурна	Чисельність населення країни і місцевості, його демографічні характеристики, рівень доходів	Впливає на види діяльності, перелік продуктів, що пропонується. Місцеве населення

	населення, життєві цінності, традиції, моральні і релігійні норми тощо	для підприємства є головним джерелом формування персоналу
Технологічна	Патенти, авторські свідоцтва, раціоналізаторські пропозиції, науково-технічні розробки, інформація, технічні засоби	Використання досягнень науково-технічного прогресу, зокрема технологій вирощування рослин і тварин, відновлення родючості ґрунтів, використання сучасної техніки, що сприяє розвитку підприємництва
Географічна	Природні й кліматичні умови, запаси сировини, енергоресурси	Географічне середовище є джерелом ресурсів для розвитку підприємництва
Геодезійна	Стан і властивості земельних ресурсів	Оскільки земля в аграрному секторі є основним фактором виробництва, її наявність і властивості безпосередньо впливають на розвиток підприємництва
Екологічна	Рівень забруднення повітря, землі, води, реальний і допустимий рівні несприятливого впливу підприємництва на навколишнє середовище тощо	Аграрне підприємництво впливає на природне середовище, тому необхідні заходи спрямовані на його відтворення і збереження
Міжнародна	Міжнародні економічні відносини, що сприяють розвитку міжнародних бізнесових зв'язків	Вплив на підприємництво через відносини між окремими державами й міжнародними організаціями

*Джерело: Власна розробка автора

Вчені характеризують внутрішнє підприємницьке середовище як:

–комплекс вмінь, навичок, здібностей і компетенцій підприємця [5, с. 167];

- сукупність правил, норм, схем та інших внутрішньофірмових інститутів, які проєктуються на організаційну поведінку та взаємовідносини із зовнішнім середовищем [5, с. 167];

- особисті та професійні здібності людей, які стають на шлях підприємницької діяльності, зокрема рівень їх психологічної готовності, рівень мотивації, професійну підготовку та ін. [3, с. 99];

- цілі, структуру, завдання підприємства, технологію і людей [3, с. 99];

- базові, активні та організаційно-технічні [1, с. 65];

- стратегію діяльності, модель діяльності, види й форми діяльності, ресурси та їх використання, ділову активність [2, с. 14].

Внутрішнє підприємницьке середовище перебуває в тісному взаємозв'язку із підприємництвом, оскільки впливає на його розвиток, і водночас змінює свої параметри під його впливом.

До факторів внутрішнього підприємницького середовища належать:

– особистість підприємця із властивими їй індивідуальними здібностями, мотивацією, професійними даними;

- здатність підприємця до організації та координування ефективної діяльності;
- професійний потенціал працівників;
- співвідношення цілей підприємства із завданнями й потенціалом працівників;
- стратегія і тактика досягнення визначених цілей підприємства.

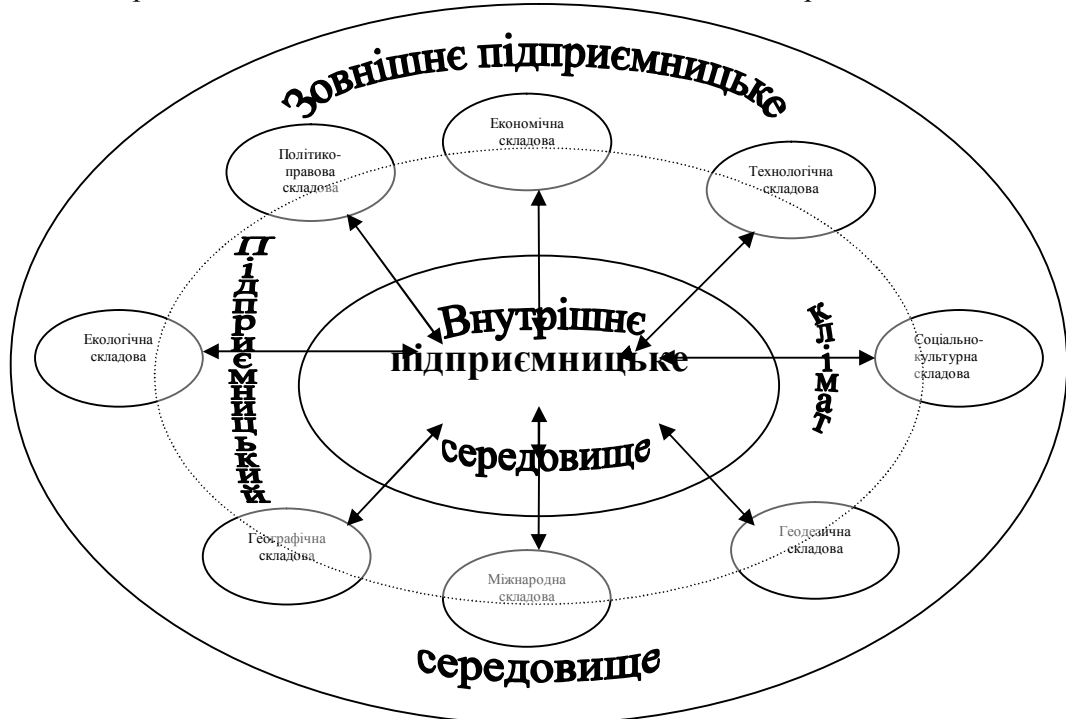

Рис. 1. Вплив підприємницького середовища на підприємництво*

*Джерело: (розробка автора).

Отже, підприємницьке середовище за характером впливу на розвиток підприємництва можна поділити на зовнішнє та внутрішнє. Зовнішнє середовище формує комплекс складових, які не залежать від підприємництва. Проте фактори зовнішнього середовища впливають на становлення й розвиток підприємництва через політико-правові, економічні, соціально-культурні, технологічні, географічні, геодзичні, екологічні та міжнародні складові. Вплив на підприємницьке середовище може відбуватися лише в межах підприємницького клімату, яким визначається функціонування підприємництва в певний момент часу. Внутрішнє підприємницьке середовище визначає параметри розвитку підприємництва та зазнає змін під впливом його функціонування (рис. 1).

Загальний стан підприємницького середовища обумовлюється економічною системою держави, а кожна його складова впливає на рівень розвитку підприємництва в суспільстві.

Враховуючи вищенаведене, вважаємо, що за умов ринкової економіки для формування сприятливого підприємницького середовища в аграрній сфері необхідна активна політика держави спрямована розвиток аграрного підприємництва, сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки населення.

Висновки. На рівень розвитку й активності підприємництва визначальний вплив мають параметри підприємницького середовища. Підприємницьке середовище аграрного сектора характеризується низкою особливостей, що зумовлюють необхідність його підтримки з боку держави задля розвитку галузі й забезпечення продовольчої безпеки країни.

Підприємець в аграрному секторі діє в певному зовнішньому та внутрішньому підприємницькому середовищі. Від їх стану залежить рівень розвитку підприємництва зокрема та економіки країни загалом. Зважаючи на незавершеність трансформацій аграрного сектора та мінливість економічної ситуації, подане нами теоретичне обґрунтування складових підприємницького середовища та їхнього впливу на розвиток підприємництва може доповнюватись. Також вважаємо його теоретичним підґрунтям для подальшого опрацювання проблеми, що зумовлює перспективи досліджень у цьому напрямку.

Література

1. Романова Л.В. Становлення підприємництва в сільському господарстві / Л.В. Романова. – К.: ІАЕ, 1997. – 272 с.
2. Малиш Н.М. Мале підприємництво як складова стратегії розвитку сільських територій / Н.М. Малиш, В.І. Перебийніс, О.І. Сердюк // Зб. Наук. праць Луганського нац. аграр. ун-ту / За ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ: Вид-во ЛНАУ, 2006. – № 62 (85). – 473 с.
3. Комарницький І. Вплив системи факторів на формування та розвиток підприємництва / І. Комарницький // Регіональна економіка. – 2002. – № 3. – С. 97-106.
4. Загородній А. Фактори, що визначають розвиток малого бізнесу в Україні / А. Загородній, Л. Гаром'як // Економіка України. – 1996. – № 5. – С. 65-70.
5. Хвостенко О.А. Концептуальні засади класифікації середовища підприємства / О.А. Хвостенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С. 166-173.
6. Малік М.Й. Інституціоналізація аграрного підприємництва: трансформація та ефективність / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 132-139.

Summary

Matkovskij P., Tverdohlib V., magister
The Precarpathion National University named after V. Stefanyk

The influence of the internal and external environment on the development of on agrarian enterprenership

The theoretical aspects of the enterprise's environment are investigated. Its internal and external factors and their influence on the development of the agrarian enterprenership are considered.

Key words: *an enterprise's environment, an enterprise's climate, the internal and external enterprise's environment.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК.338.43:631.11

Мегедин Н.Р., аспірант*[©]

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті висвітлено основні тенденції розвитку тваринницької та рослинницької галузей аграрного виробництва сільськогосподарськими підприємствами Івано-Франківської області.

* Науковий керівник – д.е.н., професор Баланюк І.Ф.

© Мегедин Н.Р., 2011

Ключові слова: організація, господарська діяльність, рослинництво, тваринництво, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Сільськогосподарські підприємства є невід'ємною складовою аграрного виробництва, а також продовольчого забезпечення України загалом. Для об'єктивної оцінки їх місця та ролі в даних системах, а також для подальшої оптимальної організації їх господарської діяльності важливим і актуальним є дослідження розвитку основної сфери діяльності сільськогосподарських підприємств – сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику основних тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств досліджувала та аналізувала у своїх працях ціла низка вітчизняних вчених. Серед них варто виокремити таких, як: С.П. Азізов, І.Ф. Баланюк, В.С. Дієсперов, П.К. Канінський, В.М. Нелеп, В.Д. Савченко, В.М. Скупий, В.В. Юрчишин, В.К. Ярмолицький та ін. Проте тенденції розвитку організації функціонування сільськогосподарських підприємств в ході проходження ними етапів розвитку (життєвого циклу) висвітлені в науковій літературі недостатньо.

Мета статті. Стаття має на меті аналіз тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств у виробничій сфері, зокрема виокремлення основних аспектів розвитку тваринницької і рослинницької галузей.

Виклад основного матеріалу. Розвиток організації функціонування сільськогосподарських підприємств передбачає проходження етапів їх народження, формування, становлення, утвердження, спаду та відродження або ліквідації сільськогосподарського підприємства.

На нашу думку, з метою досягнення більш повного бачення тенденцій розвитку виробничої сфери сільськогосподарських підприємств області варто аналізувати їхню господарську діяльність за період від 1990 р. до сьогодні. Оскільки одна стадія розвитку організації триває приблизно 3-5 років, вважаємо за доцільне період від 2000 р. до 2009 р. дослідити з проміжками 3 роки, а період з 1990 р. по 2000 р. – з проміжками 5 років.

Аналіз тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств доречно здійснювати за такими основними напрямками:

- 1) виробництво валової продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах;
- 2) виробництво основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах;
- 3) виробництво, основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

1. Виробництво валової продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах.

Проаналізувавши показники виробництва валової продукції в сільськогосподарських підприємствах можна виокремити його характерні риси:

Різне зниження обсягів виробництва валової продукції сільського

господарства в період з 1990 р. по 2000 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво валової продукції сільськогосподарськими підприємствами, млн. грн.*

Показники	Роки					
	1990	1995	2000	2003	2006	2009
Вся продукція	1427,1	605,5	196,1	157,9	327,7	508,3
у тому числі:						
- рослинництва	739,4	347,3	122,7	76,9	84,1	152,8
- тваринництва	687,7	258,2	73,4	81,0	243,6	355,5
Приріст (спад) обсягу виробництва всієї продукції порівняно з 1990 р., %	-	42,4	13,74	11,1	23,0	35,6
у тому числі:						
- рослинництва	-	47,0	13,7	10,4	11,4	20,7
- тваринництва	-	37,5	16,6	11,8	35,4	51,7
Приріст (спад) обсягу виробництва всієї продукції порівняно з попереднім роком, %	-	42,4	32,4	80,5	207,5	155,1
у тому числі:						
- рослинництва	-	47,0	35,3	62,7	109,4	181,7
- тваринництва	-	37,5	28,4	110,4	300,7	145,

*Джерело: [1, с. 9].

Дана частина досліджуваного періоду характеризується стрімким падінням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції як у тваринництві, так і в рослинництві. Зокрема, валове виробництво продукції рослинництва за 10 років знизилось на 86,3 %, при цьому за 5 років (у 1995 р.) становило 47 % від обсягу виробництва у 1990 р., а ще через 5 років (у 2000 р.) – 13 % від обсягу виробництва у 1990 р.

Аналогічна різко спадна ситуація спостерігається і з галузю тваринництва, обсяг виробництва валової продукції якої скоротився за 10 років на 84,4 %. При цьому за 5 років (у 1995 р.) її розмір становив 37,5 % від обсягу виробництва у 1990 р., а ще через 5 років (у 2000 р.) – 16,6 % від обсягу виробництва у 1990 р.

Зрозуміло, що така ситуація спричинена впровадженням аграрної реформи, в період якої відбувалися значні реорганізаційні зміни в системі розвитку організації сільськогосподарських підприємств та аграрного сектору економіки загалом.

Поступове нарощення обсягів виробництва валової продукції сільського

господарства в період з 1990 р. по 2000 р. Так, друге десятиліття досліджуваного періоду характеризується поступовим зростанням обсягів виробництва валової продукції сільського господарства та середнім приростом всієї сільськогосподарської продукції на 12 % в кожному етапі періоду. Проте, незважаючи на позитивну загалом тенденцію, у 2009 р. обсяг валового виробництва всієї продукції сільського господарства не досягає обсягу 1990 р. і становить тільки 35,6 % від його рівня, а обсяги валового виробництва продукції рослинництва і тваринництва – 20,7 % і 51,7% відповідно.

Подібне структурне співвідношення валового виробництва продукції рослинництва і тваринництва в період з 1990 р. по 2000 р.

Упродовж першого десятиліття досліджуваного періоду обсяг валового виробництва продукції рослинництва з незначним переважанням практично дорівнював обсягові валового виробництва продукції тваринництва. Структурне співвідношення галузей у 1990 р. становило 51,8 % та 48,2 %; у 1995 р. – 57,4 % і 46,6 %; у 2000 р. – 62,6 % і 47,4 % відповідно.

Зростаюча перевага тваринництва у структурі валового виробництва продукції сільського господарства у другому десятилітті досліджуваного періоду. З 2003 р. тенденція структурної рівноваги галузей тваринництва і рослинництва відчутно змістилась на користь виробництва продукції тваринництва. Зокрема, дане співвідношення у 2003 р. становило 48,7 % і 51,3 %; у 2006 р. – 25,7 % і 74,3 %; а у 2009 р. – 30,1 % і 69,9 % відповідно.

2. Виробництво основних видів продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами. Слід зазначити, що позитивні тенденції у валовому виробництві продукції тваринництва зумовлені в основному розвитком свинарства та птахівництва (табл. 2).

Аналізуючи тенденції виробництва основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах, можна виокремити деякі з них:

Постійне скорочення молочної підгалузі тваринництва. Молочне скотарство фактично не витримало реорганізаційних аграрної реформи. Якщо в період з 1990 р. по 2000 р. різкий спад спостерігається в усіх галузях сільського господарства, й виробництво молока не є винятком (зниження надою молока з 239,2 тис.т у 1990 р. до 30,5 тис.т у 2000 р.), то в другому десятилітті досліджуваного періоду дана підгалузь продовжує скорочувати обсяги виробництва – від 30,5 тис.т у 2000 р. до 10,1 тис.т у 2009 р. А це свідчить про значні труднощі розвитку організації молочного скотарства і про поступову втрату галузі.

Таблиця 2

**Виробництво основних видів продукції тваринництва
сільськогосподарськими підприємствами, тис. т**

Вид продукції	Роки					
	1990	1995	2000	2003	2006	2009
Надій молока	239,2	123,6	30,5	14,8	13,7	10,1
Приріст ВРХ	40,3	14,6	4,3	1,8	1,4	1,0

Приріст свиней	13,0	2,1	0,7	2,4	3,6	10,3	*
Приріст овець і кіз	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	Джерело: [2,
Приріст птиці	9,4	1,0	0,4	3,7	10,8	13,9	с. 28], [3, с. 18 –
Яйця, млн. шт.	126,4	38,7	26,4	22,5	278,8	411,9	22], [4, с. 16 –
Вовна, т	142,0	10,0	1,0	1,0	0,0	0,0	18].

Стрімке скорочення приросту великої рогатої худоби впродовж всього досліджуваного періоду. Аналогічні негативні тенденції спостерігаються і в розвитку галузі скотарства, де в першому десятилітті обсяг приросту ВРХ з 40,3 тис.т у 1990 р. скоротився до 14,6 тис.т у 1995 р., а ще за наступні 5 років – до 4,3 тис.т у 2000 р. Ця тенденція й надалі спостерігається: у другій частині досліджуваного періоду приріст ВРХ скоротився до 1,8 тис.т у 2003 р. і надалі знизився до 1,4 тис.т у 2006 р. та до 1,0 тис.т у 2009 р.

Втрата галузі вівчарства, яка має значний природний потенціал розвитку на території Івано-Франківської області. Якщо в 1990 р. були ознаки присутності цієї галузі в структурі тваринництва області, зокрема приріст овець і кіз становив 0,4 тис.т, то вже надалі він знизився до такого рівня, який офіційні джерела статистики області прирівнюють до нуля. Деяко довше протрималась підгалузь виробництва вовни, скоротившись при цьому з 142,0 т у 1990 р. до 1,0 т у 2003 р. і до зникнення виробництва в наступних стадіях розвитку організації функціонування сільськогосподарських підприємств.

Різкий спад свинарства в першій половині досліджуваного періоду з поступовим нарощенням обсягів виробництва в другій половині. Так, в період з 1900 р. по 1995 р. приріст свиней скоротився більш ніж у 6 разів і становив у 1995 р. 2,1 тис.т порівняно із 13,0 тис.т у 1990 р., а за наступні 5 років даний показник знизився ще втричі і в 2000 р. становив 0,7 тис.т. У 2003 р. було зафіксовано зростання до 2,4 тис.т, 3,6 тис.т у 2006 р. та 10,3 тис.т у 2009 р.

Різкий спад птахівництва в першій половині досліджуваного періоду з поступовим нарощенням обсягів виробництва в другій половині. З 1900 р. по 1995 р. приріст птиці скоротився більш ніж у 9 разів і становив у 1995 р. 1,0 тис.т порівняно із 9,4 тис.т у 1990 р., а за наступні 5 років даний показник знизився ще 2,5 рази і в 2000 р. становив 0,4 тис.т. Проте вже до 2003 р. розпочалося зростання до 3,7 тис.т, 10,8 тис.т у 2006 р. та 13,9 тис.т у 2009 р.

3. Виробництво основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах також характеризує низка тенденцій.

Постійне скорочення обсягу виробництва, врожайності та площі збирання зернових і висхідною тенденцією наприкінці досліджуваного періоду. Так, впродовж 16 років у галузі рослинництва розвиток підгалузі зернових культур характеризується тривалим спадом. Зокрема обсяг валового збору зерна знизився з 458,1 тис.т у 1990 р. до 52,3 тис.т у 2006 р.; аналогічно площа збирання зернових зменшилась із 132,5 тис.га у 1990 р. до 24,9 тис.га у 2006 р.; а рівень урожайності скоротився з 34,6 ц/га у 1990 р. до 21,1 ц/га у 2006 р. (табл. 3). Слід також наголосити на більш поступовому характер даної спадної тенденції на відміну від різких спадів в галузі тваринництва.

Позитивним моментом у розвитку організації галузі рослинництва слід вважати зростання зазначених показників у 2009 р. до 161,2 тис.т, 49,1 тис.га та 32,8 ц/га відповідно. Це може свідчити про відновлення та перехід на новий етап розвитку організації виробництва зернових у загальній системі розвитку організації рослинництва.

Постійне скорочення обсягу виробництва, врожайності та площі збирання цукрових буряків впродовж всього досліджуваного періоду. Протягом останніх 20 років розвиток підгалузі цукрових буряків характеризується постійною спадною тенденцією. Зокрема, обсяг валового збору цукрових буряків знизився з 665,4 тис.т у 1990 р. до 10,5 тис.т у 2009 р.; аналогічно площа збирання зернових зменшилась із 20,2 тис.га у 1990 р. до 0,4 тис.га у 2009 р; а рівень урожайності знизився з 329,1 ц/га у 1990 р. до 256,1 ц/га у 2009 р.

Така ситуація, звісно, свідчить про неспроможність сільськогосподарських підприємств самостійно встояти на ринку і про поступову втрату галузі.

Різкий спад виробництва картоплі та овочів з тенденцією до його можливого відновлення. Як і вся галузь рослинництва, підгалузі картоплярства та овочівництва також характеризуються спадними тенденціями. Так, обсяг валового збору картоплі та овочів скорочується впродовж усього досліджуваного періоду. Виробництво картоплі у 2009 р. становило 0,5 тис.т порівняно з 135,9 тис.т у 1990 р., а виробництво овочів – 3,3 тис.т порівняно з 59,4 тис.т у 1990 р. Аналогічно відбувається скорочення площі збирання (картоплі – з 9,1 тис.га у 1990 р. до 0,01 тис.га у 2006 р. та овочів – з 4,2 тис.га у 1990 р. до 0,02 тис.га у 2006 р.) та урожайності (картоплі – з 149,3 тис.га у 1990 р. до 58,2 тис.га у 2006 р. та овочів – з 140,8 тис.га у 1990 р. до 213,2 тис.га у 2003 р.). Проте у 2009 р. спостерігається незначна висхідна тенденція у розвитку даних галузей. Зокрема, в 4 рази збільшується площа збирання картоплі – до 0,04 тис.га, а овочів – удвічі, до 0,02 тис.га. Також зростає рівень урожайності культур: картоплі – до 120,1 ц/га у 2009 р., а овочів – до 760,0 ц/га у 2006 р. та до 808,2 ц/га у 2009 р. Даний фактор свідчить про можливе технологічне оновлення виробництва та зростання продуктивності праці, що є важливим фактором переходу організації господарської діяльності підприємства на новий етап її розвитку.

Таблиця 3

Виробництво, площа збирання та врожайність основних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах*

Вид продукції	Показник	1990	1995	2000	2003	2006	2009
Зернові культури	валовий збір, тис. т	458,1	333,8	126,8	77,7	52,3	161,2
	площа збирання, тис. га	132,5	110,7	66,9	42,0	24,9	49,1
	урожайність, ц/га	34,6	30,2	19,0	18,5	21,1	32,8
Цукрові буряки	валовий збір, тис. т	665,4	401,9	106,6	45,9	53,0	10,5

(фабричні)	площа збирання, тис. га	20,2	15,3	4,6	1,9	1,9	0,4
	урожайність, ц/га	329,1	262,6	233,7	242,9	280,8	256,1
Картопля	валовий збір, тис. т	135,9	17,1	6,2	2,9	0,7	0,5
	площа збирання, тис. га	9,1	2,0	0,6	0,3	0,01	0,04
	урожайність, ц/га	149,3	85,3	105,1	99,3	58,2	120,1
Овочі	валовий збір, тис. т	59,4	15,7	7,3	8,3	7,6	3,3
	площа збирання, тис. га	4,2	1,2	0,4	0,4	0,02	0,04
	урожайність, ц/га	140,8	130,8	169,9	213,2	760,0	808,2
Плоди і ягоди	валовий збір, тис. т	3,1	3,0	3,0	1,5	0,5	1,3
	площа збирання, тис. га	2,9	2,2	2,0	1,6	0,7	0,7
	урожайність, ц/га	10,6	13,2	14,8	9,4	7,1	18,6

* Джерело: [5, с. 13, 16, 18], [3, с. 3, 9, 10 – 13, 61, 63 – 67], [4, с. 2, 8, 11 – 13, 64, 68 – 70] і розрахунки автора на основі [3, с. 3, 9, 10 – 13, 61, 63 – 67], [4, с. 2, 8, 11 – 13, 64, 68 – 70].

Тенденція до поступового скорочення виробництва, врожайності та площі збирання плодів та ягід з його можливим подальшим відновленням. Виробництво плодів і ягід характеризується плавною спадною тенденцією з 1990 р. по 2006 р. Зокрема, в першій половині досліджуваного періоду обсяг валового збору плодів і ягід знизився з 3,1 тис.т у 1990 р. до 3,0 тис.т у 1995 р. і підтримувався до 2000 р. Проте у 2003 р. обсяг валового збору знизився вдвічі і становив 1,5 тис.т, а до 2006 р. зменшився ще втричі й становив 0,5 тис.т. Схожа ситуація спостерігається й зі скороченням площі збирання плодів і ягід – з 2,9 тис.га у 1990 р. до 0,7 тис.га у 2006 р. (розмір площ зберігся і в 2009 р.). Дещо інша ситуація – з урожайністю плодів і ягід, рівень якої в першій половині досліджуваного періоду виріс з 10,6 ц/га до 14,8 ц/га, проте вже в 2003 р. знизився до 9,4 ц/га та 7,1 ц/га у 2006 р. Позитивним явищем слід вважати зростання валового збору плодів та ягід у 2009 р. до 1,3 тис.т та зростання врожайності до 18,6 ц/га, що свідчить про поступове відновлення галузі.

Висновки. Проаналізувавши основні тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств, можемо стверджувати, що хоча після проведення аграрної реформи пройшло вже чимало часу й сільськогосподарські підприємства мали б перебувати на початковій стадії утвердження чи на завершальній стадії становлення. Проте аналіз свідчить, що вони продовжують

своє функціонування лише за рахунок розвитку окремих підгалузей аграрного виробництва, а не системи аграрного виробництва в цілому.

Література

1. Валова продукція сільського господарства Івано-Франківської області за 2009 рік (у порівняних цінах 2005 р.). Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики Івано-Франківській області. – 2010. – 51 с.

2. Тваринництво Івано-Франківщини: Стат. зб. – Івано-Франківськ: – Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – 2005. – 135 с.

3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (за організаційно-правовими формами) за 2006 рік. – Івано-Франківськ: Івано-Франківське гол. управління статистики. – 2007. – 110 с.

4. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (за організаційно-правовими формами) за 2009 рік. – Івано-Франківськ: Івано-Франківське гол. управління статистики. – 2010. – 110 с.

5. Рослинництво Івано-Франківської області: – Стат. зб. – Івано-Франківськ: – Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – 2005. – 162 с.

Summary

Megedyn N.R.

Precarpathian national university of the name of Vasyl Stefanyk

Progress trends of agricultural enterprises of ivano-frankivsk region

In article the main tendencies of development cattle-breeding and plant-grower branches of agrarian manufacture are reflected by the agricultural enterprises of the Ivano-Frankovsk region.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

УДК 631.158:658.32

Ментей О.С., викладач ©

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Здійснено аналіз динаміки та структури оплати праці в сільськогосподарських підприємствах Харківської області. Розглянуто основні проблеми та наслідки сучасного рівня оплати праці.

Ключові слова: мотивація праці, заробітна плата, оплата праці.

Постановка проблеми. Важливим фактором забезпечення високого рівня доходності сільськогосподарського виробництва є соціальний аспект формування трудових відносин. Негативним фактором щодо формування трудових відносин є гірші, порівняно з міськими, соціальні та побутові умови, занепад сільської інфраструктури і неможливість її поліпшення. Тому, для

© Ментей О.С., 2011

забезпечення привабливості галузі працівникам в сучасних умовах, наявні несприятливі соціальні фактори повинні бути компенсовані вищими доходами, але в сільськогосподарських підприємствах України цього не відбувається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотивація праці тривалий період впливає на працівника і має на меті зміну структури ціннісних орієнтацій та інтересів, формування відповідного мотиваційного ядра й розвиток на цій основі трудового потенціалу. Тому теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми постійно знаходяться в центрі уваги дослідників, таких як: М.О. Беседін [1], Д.П. Богиня [2], В.К. Горкавий [3], О.Д. Гудзинський [4], М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк [5], Л.І. Михайлова, С.Г. Турчіна [6], Т.І. Олійник [7], К.І. Якуба [8], В.В. Ярова [9] та інші вчені, але питання належної мотивації праці в сільськогосподарських підприємствах у сучасних умовах залишаються невирішеними.

Метою статті є аналіз динаміки та структури оплати праці в сільськогосподарських підприємствах Харківської області.

Виклад основного матеріалу. Заробітна плата є інструментом, який визначає робочу силу як товар і ціну за неї, а також забезпечує життєдіяльність людини, тобто просте відтворення робочої сили, і поєднує в собі такі основні функції: стимулювальна, відтворювальна, розподільна, соціальна. Зменшення рівня оплати праці адекватно призводить до скорочення обсягів споживання, а відтак до звуження ємності аграрного ринку.

Аналізуючи динаміку середньомісячної заробітної плати в сільському господарстві та порівнюючи її з заробітною платою в середньому по Харківській області за період 2000-2009 рр., на основі даних табл. 1., відмітимо постійне відставання рівня оплати праці в сільськогосподарських підприємствах порівняно з іншими галузями.

Таблиця 1

**Динамічне порівняння заробітної плати в галузях економіки
Харківської області**

Показник	Нараховано штатному працівнику, грн.			2009 р. у % до	
	2000 р.	2008 р.	2009 р.	2000 р.	2008 р.
В середньому по області	230	1679	1804	в 7,8 рази	107,44
Сільське господарство	156	1187	1310	в 8,4 рази	110,36
Сільське господарство до середніх показників по області, %	67,83	70,70	72,62	+4,79*	+1,92*

* у відсоткових пунктах

Так, заробітна плата в сільському господарстві в 2000 р. була нижчою на 32,17% від середнього рівня, тоді як в 2009 р. даний показник склав 27,38%.

Тобто, поступово розрив в оплаті праці скорочується, але одночасно з цим все ще залишається досить відчутним. Оцінюючи динаміку за останні десять років, відмітимо, що в середньому по області заробітна плата збільшилась в 7,8 раза, а в сільському господарстві – в 8,4 раза, тобто зростання оплати праці в даній галузі в 1,1 раза випереджає усереднений показник.

За даними державної статистики, фінансово-економічна криза негативно вплинула на розмір заробітної плати в усіх галузях економіки Харківщини. Так, у середньому на одного штатного працівника області у 2009 році рівень оплати праці складав 1804 грн., а для сільськогосподарських підприємств – 1310 грн., що на 7,40% та 10,36% відповідно перевищує дані 2008р., тоді, як у 2008р., відносно даних за 2007р., темп росту заробітної плати був значно вищим – 34,3% [10].

Оцінюючи загальний розмір номінальної заробітної плати одного штатного працівника області у 2009 р., відмітимо, що він перевищував законодавчо встановлені державні соціальні стандарти, а саме: рівень мінімальної заробітної плати та прожитковий мінімум для працездатної особи (744 грн.) – у 2,4 раза, а в сільському господарстві – в 1,8 раза. Одночасно з цим, доходи працівників області в 2009 р. були на 5,4%, або на 102 грн. менше, ніж середній показник по країні.

Фонд оплати праці, нарахований штатним працівникам області за 2009 рік, складав 14,2 млрд. грн. (з нього на сільське господарство приходиться 482,4 тис. грн., тобто 3,4%) та майже дорівнював даним попереднього року.

Оцінюючи структуру заробітної плати, на основі даних табл. 2, виділимо, що протягом 2007-2009 рр. в сільськогосподарських підприємствах Харківської області значних структурних змін у формуванні фонду заробітної плати не спостерігалось. Головним елементом залишається фонд основної заробітної плати, на який припадає 82-83% від загальної величини оплати. Додаткова оплата в структурі займає 15-16%, а на інші види оплати приходиться всього 1,02-1,88%. В цілому, номінальний фонд заробітної плати зріс на 27,79%, в основному, за рахунок зростання фонду основної заробітної плати – на 29,56% та доплат за кваліфікаційними характеристиками – на 52,57%.

Таблиця 2

Динаміка структури фонду оплати праці у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, тис.грн.

Рік	Фонд оплати праці	У тому числі		
		фонд основної заробітної плати	фонд додаткової заробітної плати	
			усього	заохочувальні та компенсаційні виплати
2007 р.	377496,1	309568,6	60815,0	7112,5
2009 р.	482405,6	401071,0	76368,3	4966,3
2009 р. у % до 2007 р.	127,79	129,56	125,57	69,82

Одночасно з цим, спостерігається зниження в 2009 р. проти 2007 р. доплат і надбавок соціального характеру: заохочувальні та компенсаційні виплати на 30,18%; тарифні ставки та посадові оклади – на 23,40%; доплати за виробничі результати на 7,53%. Тобто, все більше власники сільськогосподарських підприємств в оплаті праці використовують прямий підхід до оплати, коли оплачується виконана робота без будь-яких додаткових соціальних стимулів працівника. Важливо наголосити, що використання простої відрядної оплати праці при виконанні більшості робіт веде до зниження якості виробленої продукції, адже фактор оплати має лише кількісні параметри. Тому використовувана система оплати є однією з причин зниження конкурентоздатності сільськогосподарської продукції, і як результат неефективного управління виробництвом в цілому та менеджменту трудових ресурсів зокрема.

Позитивним досягненням в 2009 р. проти 2007 р. у стимулюванні праці є зростання у фонді додаткової заробітної плати виплат у порядку компенсації втрати заробітної плати внаслідок зростання споживчих цін, на 9,2%. Але, в цілому, існуючий в більшості аграрних підприємств мотиваційний підхід є результатом відсутності в господарствах довгострокової перспективи закріплення кадрів та формування їх лояльності до підприємства.

Висновки. Отже, заробітної плата в сільськогосподарських підприємствах за останні десять років зростала в 1,1 раза швидше, ніж в середньому по Харківській області, проте її рівень в 2009 році відстає на 27,4% від середньообласного. Темпи зростання додаткової оплати праці відстають від основної, що спричиняє втрату інтересу працівників до результатів своєї праці.

Таким чином, на рівні сільськогосподарських підприємств потрібно переглянути заробітну плату як ціну робочої сили і головний фактор мотивації праці шляхом збільшення заробітків працівників за допомогою заохочувальних премій і введення прогресуючих тарифних ставок. Це позитивно вплине на повноцінне відтворення робочої сили і зацікавленість її в кінцевих результатах.

Література

1. Бесєдін М.О. Основи менеджменту: оцінко-ситуаційний підхід (модульний варіант) / М.О. Бесєдін, В.М. Нагаєв: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 496с.
2. Богиня Д.П. Основи економіки праці: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова. – К.: "Знання-Прес", 2000. – С. 21.
3. Горкавий В.К. Управління продуктивністю праці в аграрному секторі економіки / В.К. Горкавий // Вісник ХНАУ, Серія «Економіка і природокористування». – 2008. – №3. – С. 54-62.
4. Гудзинський О.Д. Менеджмент в системі агробізнесу / О.Д. Гудзинський. – К.: "Урожай", 1994. – 240 с.
5. Малік М.Й. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк. К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. — 370 с.

6. Михайлова Л.І. Проблеми формування та використання кадрового потенціалу в сільському господарстві / Л.І. Михайлова, С.Г. Турчіна // Вісник ХДАУ, 2001.– №9. – С. 127-130.

7. Олійник Т.І. Ціна робочої сили як чинник нарощування аграрного ресурсного потенціалу / Т.І. Олійник // Економіка АПК. – 2007. – №7. – С.120-125.

8. Якуба К.І. Безробіття селян: економічний і соціальний аспект / К.І. Якуба // Економіка АПК. – 2010. – №6. – с.107-112.

9. Ярова В.В. Актуальні проблеми зайнятості сільського населення і формування соціальної інфраструктури села // Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: Кол. монографія у 2-х томах. Т.2. / В.В. Ярова [За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева]. – К.: ІАЕ, 2000. – С. 142-146.

10. Статистичний збірник: праця Харківської області 2009 / за ред. О.С. Никифорова – Харків: Головне управління статистики у Харківській області, 2010. – 347 с.

Summary

Mentej O.S.

Kharkiv National Agrarian University named V.V. Dokuchaev

Problems of payment of labour are in agricultural enterprises

The analysis of dynamics and structure of payment of labour is carried out in the agricultural enterprises of the Kharkiv area. Basic problems and consequences of modern level of payment of labour are marked.

Key words: *motivation, salary, wages.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 334.735:658.6/8

Міценко Н.Г., к.е.н., доцент[©]
Львівська комерційна академія

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЛОКАЛЬНИМИ ІНТЕГРОВАНИМИ СИСТЕМАМИ

Розглянуто сутність локальної інтегрованої системи „заготівлі-переробка-реалізація” в споживчій кооперації. Виокремлені моделі локальних інтегрованих систем. Запропоновані підходи до управління створенням і розвитком локальних інтегрованих систем.

Ключові слова: локальна інтегрована система, управління локальною системою, моделі локальних інтегрованих систем.

Постановка проблеми. Як доведено світовою практикою, дієвими резервами концентрації економічного потенціалу, підвищення ефективності та зростання конкурентоспроможності агропромислового виробництва на мікрорівні є інтеграційні тенденції. Особливе місце відводиться локальним інтегрованим системам, утворюваним внаслідок поєднання різних видів економічної діяльності (передусім, тих, де створюється додана вартість) та

[©] Міценко Н.Г., 2011

окремих ланок технологічного процесу (заготівлі сировини, виробництво, логістичні процеси, збут продукції та ін.). Їх створення та розвиток в споживчій кооперації потребує вирішення питань організації ефективного управління на інноваційних засадах.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню теоретико-методологічних основ діяльності споживчої кооперації, її місця і ролі в АПК присвячені праці В. Апопія, С. Бабенка, О. Березіна, Л. Молдаван, П. Саблука, В. Семчика та ін. Окремі питання інтеграційних та господарських зв'язків АПК й споживчої кооперації розглядалися в роботах П. Гайдуцького, Б. Зими, Н. Карпенко, М. Маліка, В. Матусевич, Н. Пархоменко. Однак, проблеми управління локальними інтегрованими системами комплексно не вивчалися, що і обумовлює актуальність дослідження зазначених питань.

Мета статті – розглянути економічну сутність локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” та засади управління нею. Для досягнення цієї мети поставлені завдання: визначити сутність локальної інтегрованої системи; виявити особливості управління нею; представити моделі створення локальних інтегрованих систем в споживчій кооперації та підходи до управління ними.

Виклад основного матеріалу. Локальна інтегрована система – це організована сукупність засобів виробництва, праці, предметів праці та забезпечуючої інфраструктури, яка поєднує в просторі і часі заготівельні, переробні та торговельні операції з метою кількісного і якісного забезпечення запитів ринку.

З огляду на необхідність визначення теоретичних основ як побудови, так і управління розвитком локальних інтегрованих систем, зауважимо, що локальна інтегрована система типу “заготівлі-переробка-реалізація” є економічною, проте, актуальним є й її соціальний характер, передусім, з огляду на зв'язок з місцерозташуванням і впливом на соціально-економічний розвиток в зоні господарювання, залучення місцевих сировинних і трудових ресурсів, їх ефективне використання, розвиток людського капіталу, зміцнення просторово-структурних характеристик соціальної безпеки, підвищення рівня якості життя персоналу. Аспект соціальності локальної інтегрованої системи апіорі обумовлюється за умови її побудови на базі учасників системи споживчої кооперації, адже соціальні цілі та ідеї історично закладалися в основні завдання функціонування споживчих кооперативів.

Локальна інтегрована виробничо-торговельна система не відповідає певному єдиному типу, а за кожною з класифікаційних ознак поєднує ті чи інші різновиди. Так, за природою системи, вона є соціально-економічною, матеріальною, стохастичною, штучною та мікромасштабною; за рівнем побудови – багатоелементною, відкритою, координаційно-ієрархічною, організованою, складною та змішаною; за рівнем функціонування – багатофункціональною, рівноважною, багатоцільовою, ефективною та результативною; за рівнем розвитку – адаптивною, динамічною та стабільною.

Концептуальні основи управління локальними системами потребують

уточнення як мети інтеграції, так і мети функціонування інтегрованого об'єднання. Метою об'єднання інтересів окремих економічних агентів та інших організацій в межах утворень кластерного типу, як правило, є підвищення рівня конкурентоспроможності продукції (послуг) та створення позитивного соціально-економічного ефекту на регіональному чи місцевому рівнях. Синхронізація основних бізнес-процесів та моделей планування, управління на основі єдиних інформаційних каналів з постачальниками і споживачами вздовж логістичного ланцюга, спеціалізація на ключових компетенціях, поширення партнерських взаємин для підвищення загального рівня конкурентоспроможності, на думку М. Кизим, А. Пилипенка та В. Зінченко, є метою таких форм міжфірмової формальної чи неформальної кооперації, як маркетинг партнерських відносин, коопераційна логістика, мультиагентські системи, інституціолізовані об'єднання підприємств [3, с. 65-66]. А. Пилипенко виокремлює ще один аспект потреби формування інтегрованих структур бізнесу - зростання потенціалу новоутвореної структури. Очевидно, що більшість охарактеризованих вище завдань, пов'язаних з реалізацією проектів інтегрування діяльності економічних агентів, необхідно поставити й при формуванні локальних виробничо-торговельних систем, але, з огляду на певну специфіку функціонування та роль споживчої кооперації в соціально-економічному розвитку держави, їх перелік має бути розширеним. Зокрема, йдеться про вирівнювання диспропорцій соціально-економічного розвитку на сільських територіях порівняно з великими містами та обласними центрами, істотну соціальну роль споживчої кооперації, відновлення задля цього її економічного потенціалу. Ці аспекти визначають місію споживчої кооперації. Крім того, зміцнення конкурентоспроможності продукції та учасників інтегрованого об'єднання хоча й є важливим, але для системи споживчої кооперації в умовах посттрансформаційного етапу розвитку економіки менш перспективним завданням, ніж стабільне нарощування економічного потенціалу та відновлення ринкових позицій. Як наслідок наведених міркувань, доцільно виокремити такі пріоритетні (стратегічні) цілі формування локальних інтегрованих систем споживчої кооперації "заготівлі-переробка-реалізація", як:

1) забезпечення розширеного відтворення ресурсного потенціалу за рахунок інвестицій у перспективні напрями економічної діяльності (із значною доданою вартістю та стабільно високим попитом на товари (послуги) кінцевого споживання) та високої їх ефективності на основі синергетичного ефекту та економії на масштабах діяльності;

2) збільшення обсягів фінансово-господарської діяльності та покращення ринкових позицій (включно з витісненням імпоротної продукції нижчої якості) через покращення якості продукції, оптимізацію витрат та цінової політики внаслідок забезпечення системного управління всіма етапами технологічного процесу від заготівлі продукції АПК до продажу товарів кінцевому споживачеві, а також використання задля цього можливостей (включно з ресурсозаміщенням, поширенням інформаційного, науково-методичного забезпечення, використанням франчайзингових форм діяльності тощо) потужної системи

споживчої кооперації, поширеної у регіонах країни;

3) покращення параметрів як життєздатності, так і економічної безпеки окремих суб'єктів та системи споживчої кооперації загалом як наслідку кращого доступу до ресурсів та ринків, диверсифікації діяльності та створення належних передумов для подальшого розвитку;

4) підвищення рівня якості життя населення та забезпечення покращення характеристик соціально-економічного розвитку сільських поселень, районних центрів, малих міст та прилеглих до них територій.

Таким чином, визначені пріоритети необхідно враховувати як при прийнятті рішення про створення локальної системи, оцінці ефективності її функціонування, а також при формуванні стратегічних альтернатив розвитку. Сукупність завдань в їх межах утворює підсистему оцінки ефективності створення та управління локальною інтегрованою системою споживчої кооперації «заготівлі-переробка-реалізація», подальший розвиток якої доводить значно більш вагомий характер проблеми утворення локальних інтегрованих виробничо-торговельних об'єднань в забезпеченні розвитку соціально-економічних систем вищих рівнів, а також може слугувати доповненням концептуальної інституційно-системної моделі просторово-структурної конкурентоспроможності економіки регіону, обґрунтованої А. Мокієм та Т. Васильцівим [6, с. 22-23], набуваючи такого вигляду:

$$LSE = F \left\{ \begin{array}{l} LRP \uparrow (IA_p \uparrow; IA_{PR} \uparrow; IA_T \uparrow; IP_p \uparrow; IP_{PR} \uparrow; IP_T \uparrow) \\ AMP \uparrow (MP \uparrow; QL \uparrow; CL \downarrow; PL \downarrow; DL \uparrow) \\ ES \uparrow (RA \uparrow; MA \uparrow; EA \uparrow; PI \uparrow; R \downarrow) \\ SED \uparrow (QOL_L \uparrow; EG_L \uparrow) \end{array} \right\},$$

де LSE – модель оцінки ефективності створення та управління локальною інтегрованою системою споживчої кооперації «заготівлі-переробка-реалізація»;

LRP – рівень забезпечення розширеного відтворення ресурсного потенціалу учасників об'єднання (індекс ринкової вартості суми активів: у сфері заготівель (IA_p), у сфері переробки (IA_{PR}), у сфері торгівлі (IA_T); індекс капіталізованого прибутку: у сфері заготівель (IP_p), у сфері переробки (IP_{PR}), у сфері торгівлі (IP_T));

AMP – оцінка обсягів фінансово-господарської діяльності та стану ринкових позицій локальної інтегрованої системи (частка в загальних обсягах реалізації товарів (послуг) (MP), рівень якості продукції (QL), витратомісткість продукції (послуг) (CL), відношення вартості товарів (послуг) до середньоринкового (PL), рівень поширення локальної інтеграції в межах системи споживчої кооперації (DL));

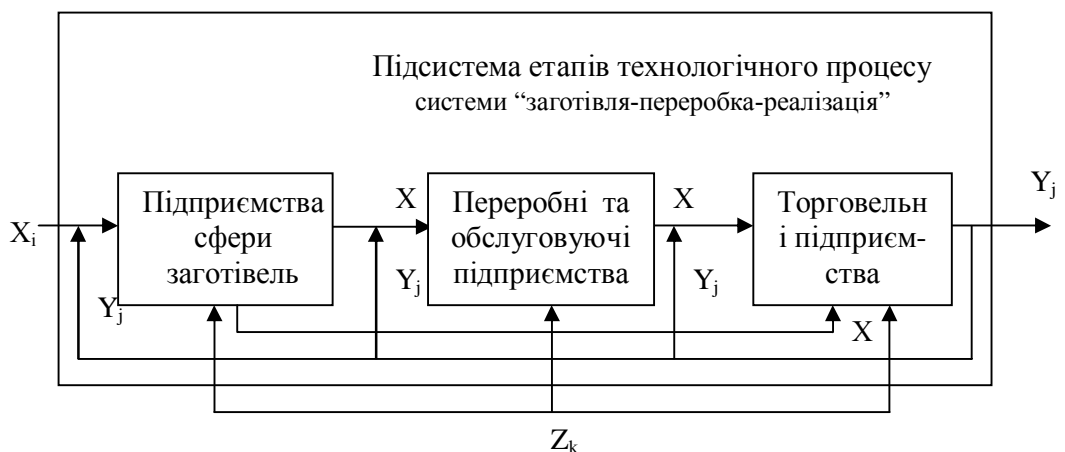
ES – інтегральна оцінка стану економічної безпеки системи (експертна оцінка рівня доступу до ресурсного забезпечення (RA); експертна оцінка рівня доступу до ринків збуту продукції (надання послуг) (MA); експертна оцінка рівня сформованості передумов для розвитку системи (EA); інвестиції (сума капіталізованого прибутку) на одного найманого працівника (на одного

пайовика) (PI); інтегральна оцінка рівня економічного ризику діяльності (R);

SED – рівень виконання ролі в забезпеченні структурних складових соціально-економічного розвитку території (QOL_L – рівень якості життя населення; EG_L – рівень економічного зростання).

Окремим важливим аспектом теоретико-методологічного дослідження інтегрованих систем, що власне й обумовлює подальші особливості управління їх діяльністю, включно з описом конфігурацій моделі, є обґрунтування концептуальних основ поняття «інтеграція». Аналіз літературних джерел з аналізованої проблеми дозволяє виокремити такі трактування поняття інтеграції, як: 1) об'єднання зусиль, дій, можливостей [1, с. 22; 2, с. 559]; 2) одночасне об'єднання певних дій та інформації в межах організаційної єдності [4, с. 261]; 3) побудова організаційних відносин [5, с. 312]; 4) об'єднання функціональних сфер діяльності суб'єкта господарювання на операційному рівні [1, с. 32]. Звідси зробимо висновок про те, що процес інтеграції не обов'язково має бути інституціолізованим. Мається на увазі, що аспект інтегрованості можна розглядати в межах окремого суб'єкта господарювання у вигляді інтегрованої структури бізнесу (що поєднує розрізнені операції, функції, етапи технологічного процесу тощо), співпраці окремих підприємств (об'єднаних у формі кооперації чи концентрації), а також звичайної договірної співпраці окремих економічних контрагентів (постачальник сировини – промислове підприємство; постачальник товарів – торговельне підприємство, підприємство, що надає та що отримує послуги тощо). Разом з тим, принципи та позиції системного підходу потрібно враховувати при побудові та управлінні локальними інтегрованими системами. Тому доцільно розглядати щонайменше чотири типи таких моделей:

1. Локальна інтегрована система «заготівлі-переробка-реалізація» з чітко відокремленими (суб'єктно) головними етапами технологічного процесу (рис. 1). Побудову, а також подальше управління діяльністю та розвитком інтегрованої системи цього типу моделі варто вважати найбільш складними та витратними. Проте, до переваг можна віднести ширші можливості щодо залучення ресурсного забезпечення (з огляду на більший перелік учасників), менший рівень ризику кожного з учасників, створення ефекту синергії, менший рівень залежності від одного з учасників за умови можливості його заміни або диверсифікації діяльності іншого учасника в напрямі вперед або назад.

де X_i – i -й елемент входу в підсистему та в кожний етап технологічного процесу, $i = \overline{1, n}$; n – кількість різновидів вхідних елементів;
 Y_j – j -й елемент виходу з підсистеми та з кожного етапу технологічного процесу, $j = \overline{1, m}$; m – кількість різновидів вихідних елементів;
 Z_k – k -й фактор впливу на підсистему та на кожен з етапів технологічного процесу, $k = \overline{1, l}$; l – кількість різновидів факторів впливу.

Рис. 1 Конфігурація локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” з чітко виокремленими (суб’єктно) головними етапами технологічного процесу

2. Локальна інтегрована система “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-переробною функцією (рис. 2):

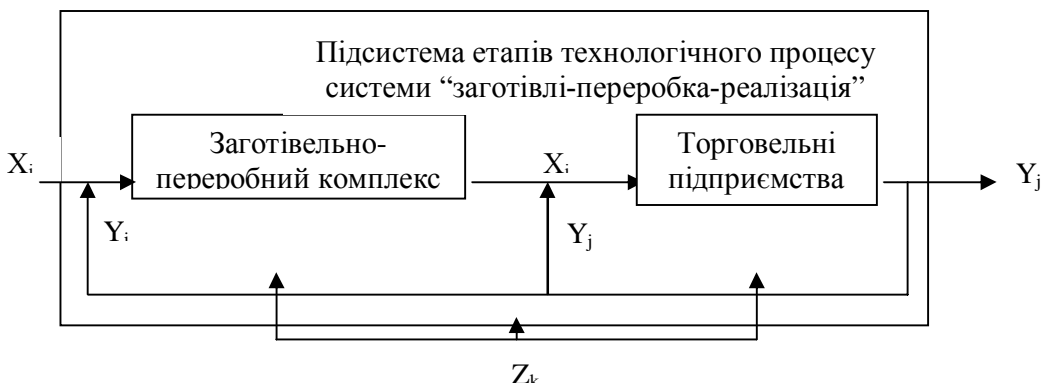
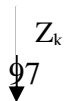

Рис. 2 Конфігурація локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-переробною функцією

До переваг такого типу моделі слід віднести менші витрати на управління та вищу мобільність. Водночас, недоліками є більша залежність між учасниками та відповідальність, менші синергетичний момент та можливості доступу до фінансових ресурсів.

3. Локальна інтегрована система “заготівлі-переробка-реалізація” як внутріорганізаційна структура (рис. 3):

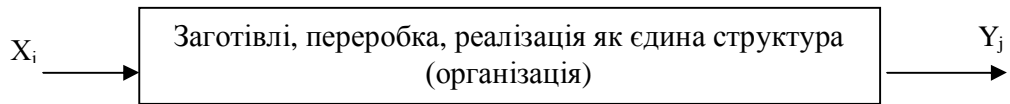

Рис. 3. Конфігурація локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” як внутріорганізаційної структури

Головними перевагами такого типу моделі є швидкість створення та мобільність діяльності, а також істотно простіший механізм управління і контролю ефективності, але недоліками – відсутність практично всіх переваг, характерних для об’єднання підприємств (синергетичний ефект, доступ до ресурсів, підвищення конкурентоспроможності, зростання потенціалу тощо).

4. Локальна інтегрована система “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-збутовою функцією (рис. 4). Особливість такого типу моделі передбачає можливість її застосування більшою мірою у сільському господарстві при створенні оптово-заготівельних центрів, кооперативних агроторгових домів тощо, де частина продукції може реалізовуватися безпосередньо після її придбання у населення чи інших організацій, а частина – надходити на переробку. Крім суто мікроекономічних, до переваг такої моделі можна віднести виконання важливих функцій у сприянні розвитку та істотної детінізації АПК регіону, покращенні інфраструктури збуту продукції АПК, збільшенні зайнятості та підвищенні якості споживчих товарів.

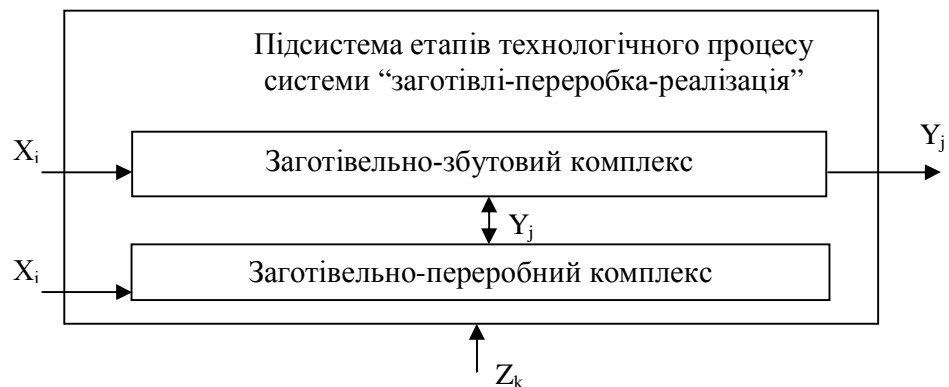

Рис. 4. Конфігурація локальної інтегрованої системи “заготівлі-переробка-реалізація” з об’єднаною заготівельно-збутовою функцією

Охарактеризовані моделі є концептуальними: на їх основі можуть формуватися більш досконалі і розлогі конфігурації локальних інтегрованих систем, у т.ч. із урахуванням суб’єктів допоміжної інфраструктури (транспортні, логістичні, складські, маркетингові, консалтингові підприємства). Від обраної моделі, товарної спеціалізації, маркетингової стратегії та особливостей району

функціонування залежить й тип організаційної структури управління, хоча найбільш прийнятним видається один з варіантів дивізійної структури – регіональний, споживацький або ринковий.

Висновки. Ефективне управління як створенням, так і розвитком локальної інтегрованої системи об'єктивно потребують визначення збалансованої системи показників їх оцінювання. Якщо йдеться про міжорганізаційну інтеграцію, то системну сукупність її учасників необхідно розглядати як єдину систему, а механізм взаємодії описувати тривимірною системою координат за напрямками: етапи технологічного процесу (від входу до виходу); функціональні характеристики (фінансова, маркетингова, логістична, кадрова, техніко-технологічна, інституційно-правова, інформаційна); структурні аспекти (участь суб'єктів системи у створенні доданої вартості, витратах (у т.ч. трансакційних), формуванні інвестиційного та ресурсного забезпечення діяльності, інноваційній активності, організації діяльності тощо).

Подальше обґрунтування рекомендацій з удосконалення управління локальними інтегрованими системами споживчої кооперації “заготівлі-переробка-реалізація” доцільно здійснювати диференційовано за економічними та соціальними аспектами, що є предметом наступного дослідження.

Література

1. Гаврилов Д. А. Управление производством на базе MRP-П: принципы и практика / Д. А. Гаврилов. – СПб.: Питер, 2002. – 320 с.
2. Джонсон Дж. Современная логистика/Дж. Джонсон.–М.: Вильямс, 2002.–624с.
3. Кизим М. О. Збалансована система показників: Монографія / М. О. Кизим, А. А. Пилипенко, В. А. Зінченко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 192 с.
4. Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок / Под. общ. ред. В. С. Лукинського. – СПб.: Питер, 2004. – 312 с.
5. Сергеев В. И. Логистика. Информационные системы и технология / В. И. Сергеев, М. Н. Григорьев, С. А. Уваров. – М.: Альфа-прес, 2008. – 608 с.
6. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону: Монографія / За ред. А. І. Мокія, Т. Г. Васильціва. – Львів: Ліга Прес, 2010. - 490 с.

Summary

Mitcenko N.G.

Lviv commercial academy

Theoretic-methodological principles of local integrated systems management

The essence of „procurement-processing-realization” local integrated system of consumer cooperation is examined. Local integrated systems models are singled. Approaches to local integrated systems development and creating management are

proposed.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011 р.

УДК: 333:519:637.5

Минів Р.М., к.е.н., доцент¹©, **Батюк О.Я.**, асистент²¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького²Львівський національний аграрний університет

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ НА РИНКУ М'ЯСА

У статті окреслено методичні підходи до моделювання економічної рівноваги на ринку м'яса, що ґрунтується на складних економічних розрахунках міжгалузевих відносин.

Ключові слова: ринок м'яса, моделювання, економіко-математична модель, економічна рівновага.

Вступ. На важливості застосування складних методів у вирішенні питань ринкової рівноваги наголошують багато вчених. Головним критерієм вибору з альтернативних шляхів розвитку має бути баланс “витрати-випуск” [4, с.20]. Таблиця витрат і результатів являє собою вид аналізу загальної рівноваги, яка показує всеосяжну структуру економіки, зосереджуючись на взаємозалежностях, які існують між її різними секторами або галузями. Будь-яке первинне порушення рівноваги, як зміна в попиті, зміна в технології або зміна в пропозиції ресурсів, приведе в рух надзвичайно складну економічну ланцюгову реакцію [5, с.194].

Метою дослідження є вивчення методичних підходів до моделювання економічної рівноваги на ринку м'яса.

Результати дослідження. Найбільш поширеним засобом вивчення складних систем є моделювання. Модель – деяке відображення оригіналу, [6, с.66] а процес її побудови, яка в тій чи іншій мірі відповідає оригіналу, вивчення та застосування називається моделюванням [1, с.16].

Найбільш потужним засобом дослідження, аналізу і синтезу є математичні моделі. Однак, як вказує Л.М. Анічин, до цього часу головною причиною, яка стримує реалізацію переваг економіко-математичних методів, є ігнорування закону загального взаємозв'язку та взаємозумовленості, уява про те, що ту чи іншу господарську задачу можна вирішити поза зв'язком із усією сукупністю хоча б головних умов функціонування підприємства [15, с.23-29].

Найбільш потужним засобом дослідження, аналізу і синтезу є математичні моделі. Побудова математичних моделей починається із параметризації – описування кожного елемента системи, кожного її входу та виходу за допомогою певних параметрів, які їх характеризують, потім на основі вивчення реальної системи встановлюють види залежностей між параметрами,

що вводяться [7, с.47]. Відповідно до загальної класифікації математичних моделей [1, с.28] вони поділяються на функціональні та структурні, а також на проміжні форми (структурно-функціональні).

Функціональні та структурні моделі доповнюють одна одну. З одного боку, при вивченні функціональних моделей виникають гіпотези про внутрішню структуру об'єкта, який пояснює його функціонування, і тим самим відкривається шлях для структурного моделювання. З другого боку, аналіз структурних моделей дає цінну інформацію про те, як об'єкт реагує на зміни навколишніх умов. Перший підхід придатніший при конструюванні, створенні нових систем. У цьому разі спочатку визначають функції та процеси, які треба виконувати, а потім підбирають структури, які здатні це робити [8, с.42].

За рахунок застосування математичних моделей і методів структурно-функціональний принцип дає змогу вирішувати задачі синтезу, тобто нормативно-конструктивні задачі: розраховувати, проектувати, конструювати і створювати об'єкти – системи із наперед заданими властивостями, функціями та критеріями якості [3, с.22]. Для структурно-функціональної організації систем властиві специфічні зв'язки і відношення [9, с.52]. Найбільш характерні із них є координація (просторова упорядкованість елементів системи “по горизонталі”) і субординація (“вертикальна” організованість системи).

Розрізняють дві групи моделей: дескриптивні (статистичні або економетричні, евристичні, балансові, в яких відсутній критерій оцінки стану та розвитку об'єкта в явному вигляді) і нормативні (оптимізаційні й ігрові та їх поєднання – імітаційні) [10, с.103].

Досягнення паритетності можуть забезпечити структурні балансові (дескриптивні) моделі у взаємодії з оптимізаційними (функціональними). Балансові моделі належать до типу матричних економіко-математичних моделей. У матричних моделях балансовий метод має чітке математичне вираження. За економічним змістом у міжгалузевому балансі виділяють чотири розділи (квадранти).

Схема міжгалузевого балансу виробництва й розподілу суспільного продукту у вартісному вираженні наведена в таблиці 1.

Перший квадрант являє собою шахової форми таблицю міжгалузевих потоків. Показники, що містяться на перетині рядків і стовпчиків, є обсягами міжгалузевих потоків продукції x_{ij} , що показують розподіл тієї частини продукції i -ї галузі, яка йде на споживання в j -й галузі (склад матеріальних витрат виробництва). Загальна сума продукції, що відображається в першому квадранті, одержала назву проміжного продукту (сума по рядках або стовпчиках). Сума по стовпчиках показує вартість спожитих у виробництві продуктів, а по рядках – обсяг міжгалузевих поставок.

У другому квадранті подана кінцева продукція всіх галузей матеріального виробництва, де під кінцевою продукцією мається на увазі продукція, що виходить зі сфери виробництва в кінцеве використання (на споживання та накопичення). У таблиці [11, с.278] цей розділ подано в узагальненому вигляді як один стовпчик величин Y_i ; у розгорнутій схемі балансу кінцевий продукт

кожної галузі можна подати диференційовано за напрямками використання: на особисте споживання населення, суспільне споживання, на накопичення, відшкодування збитків, експорт тощо.

Таблиця 1

Економіко-математична модель міжпродуктового балансу

Галузі-виробники [61, 8]	Галузі-споживачі						Продукт	
	1	2	...	<i>J</i>	...	<i>N</i>	кінцевий	валовий
1	X_{11}	X_{12}		X_{1j}		X_{1n}	Y_1	X_1
2	X_{21}	X_{22}		X_{2j}		X_{2n}	Y_2	X_2
3	X_{31}	X_{32}		X_{3j}		X_{3n}	Y_3	X_3
...
<i>I</i>				X_{ij}			Y_i	X_i
...
<i>N</i>	X_{n1}	X_{n2}		X_{nj}		X_{nn}	Y_n	X_n
...
Валовий продукт	X_1	X_2	...	X_3	...	X_n	...	$\sum_{i=1}^n X_i = \sum_{j=1}^n X_j$

*Джерело: [12, с.54].

Систему рівнянь міжгалузевого балансу можна подати у вигляді:

$$X_i = \sum a_{ij} * X_j + Y_i; \quad i=1,2,\dots,n,$$

де X_i – загальний обсяг виробництва продукції i –ї галузі;

X_j – загальна вартість продукції j –ї галузі;

a_{ij} – коефіцієнт прямих матеріальних затрат ($a_{ij} = x_{ij}/X_j$);

x_{ij} – обсяг продукції i –ї галузі, що використовується для виробництва продукції j –ї галузі (тут i – номер галузі, що виробляє, j – номер галузі, що споживає).

У матричній формі модель міжгалузевого балансу можна подати наступним чином:

$$X=AX+Y,$$

де A – матриця коефіцієнтів прямих матеріальних затрат ($A=a_{ij}$);

X – вектор-стовпчик валової продукції;

Y – вектор-стовпчик кінцевої продукції.

Для досягнення еквівалентності обміну між конкретними галузями достатньо розглядати ці два квадранти (баланс у цінах кінцевого споживання) як традиційний міжгалузевий баланс (матриця розміром $n \times n$). За рахунок доповнення балансу третім квадрантом – питомими витратами ресурсів на одиницю валової продукції є можливість розраховувати затрати виробництва кожної галузі (методика такого розрахунку наведена у працях професора

А.С. Лисецького) [13, 14], які структурно (у технологічних пропорціях) поєднані між собою. Тобто для виробництва конкретних обсягів кінцевої продукції в кожній із галузей витрачаються раціональні обсяги ресурсів.

Висновки. Отже, за допомогою міжгалузевого балансу м'ясопродуктового підкомплексу розраховуються як необхідні обсяги валового виробництва за наперед заданими обсягами кінцевої продукції, так і еквівалентні ціни. Якщо м'ясна продукція буде реалізуватися за прийнятними цінами, то всі учасники інтеграції одержать рівновеликі прибутки.

Література

1. Гранберг А.Г. Моделирование социалистической экономики. – М.: Экономика, 1988. – 486 с.
2. Темников П.П. Системный подход к управлению экономическими системами / Проблемы функционирования больших экономических систем. – М.: Наука, 1969. – с. 89-96.
3. Система. Симметрия. Гармония. – М.: Мысль, 1988. – С. 22.
4. Каменской А.С. Управление сельскохозяйственными производственными процессами с применением ЭВМ. – М.: ВНИИТЭИСХ, 1985. – 65 с.
5. Межотраслевые эконометрические модели (вопросы построения и использования). – Новосибирск: Наука, 1983. – С.194, 197.
6. Рыбальский В.И. Проектирование и создание больших производственных систем. – М.: Экономика, 1971. – 197 с.
7. Мамиконов А.Г. Принятие решений и информация. - М.: Наука, 1983. – 183 с.
8. Основы управления: Учебник для вузов по спец. „Экономика и организация машиностроительной промышленности”/ Под ред. В. П. Радукіна. – М.: Высшая школа, 1986. – 270 с.
9. Балашов Е.П. Эволюционный синтез систем. – М.: Радио и связь, 1985. – 328 с.
10. Рожнов В.С., Косарев В.П. Машинная обработка экономической информации. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 214 с.
11. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 406 с.
12. Федосеев В.В., Эриашвили Н.Д. Экономико-математические методы и модели в маркетинге: Учеб. пособие для вузов / Под ред. В.В. Федосеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТА ДАНА, 2001. – 110 с.
13. Лисецкий А.С. Модели факторного анализа экономической эффективности формирования АПК (методические рекомендации). – К.: УНИИЭОСХ, 1992. – 56 с.
14. Лисецкий А.С. Проблемы повышения экономической эффективности промышленного птицеводства (информационно-аналитический аспект). Автореф. на соиск. учен. степ. д. е. н. – К., 1992. – 31 с.

15. Аничин Л.М. Оптимизационные методы и рынок. – В зб.: Проблеми реформування відносин власності та господарювання в агропромисловому комплексі. – Харків: ХДАУ, 1997. – С. 23-29.

Summary

Myniv R.M.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

Methodical approaches to modelling of economical equilibrium in meat market

In the article considering main methodical approaches to modeling of economical equilibrium in meat market, which grounded on significantly economical of interfiled relations.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.341.1

Музика П.М., д.е.н., професор[©], Душка В.І., к.е.н., доцент*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ВПЛИВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК НА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

Поглиблено теоретико-методологічні засади формування й розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки та його вплив на забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Рушіями інноваційного процесу в аграрному секторі мають бути науково-дослідні установи та структури, створені на їхній базі.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, інновації, продовольча безпека.

Постановка проблеми. Сьогодні необхідність вирішення проблем, пов'язаних з інноваційним розвитком суспільства, набуває особливого значення.

Варто наголосити, що інновація – це нововведення у будь-якій сфері діяльності чи кінцевий результат інноваційної діяльності, який отриманий реалізацією у вигляді:

– нового чи удосконаленого процесу, який запроваджений в практичній діяльності;

– нового чи удосконаленого продукту, який реалізується на ринку.

Сучасний період розвитку нашої держави визначається суттєвим зростанням ролі науки і техніки, інтелектуальної діяльності, духовного збагачення.

Україна впевнено набуває авторитету держави з високим інтелектуальним потенціалом та сучасною державною системою правової охорони інтелектуальної власності.

З приводу цього варто наголосити, чи готова Україна перейти на нову модель розвитку національної економіки, засновану на ефективному використанні інтелектуальної діяльності наших вчених, винахідників тощо? Адже для цього необхідно відкинути традиційні підходи, чітко визначити цю нову модель інноваційного розвитку і наполегливо дотримуватись обраного шляху. Як не прикро, але Україна поки що суттєво відстає за обсягом використання результатів інтелектуальних досягнень в національній економіці порівняно з розвинутими країнами.

Для вирішення цієї проблеми виникає потреба створення ефективної інфраструктури, функціонування якої має бути спрямоване на інноваційний розвиток держави та просування національної продукції на світовий ринок інтелектуальної власності. Для цього має бути підтримка держави. Насамперед – у створенні сприятливих умов для ефективної комерціалізації результатів

вітчизняних науково-технічних розробок як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Як свідчить світовий досвід, інноваційні зрушення в національних економіках (Фінляндія, Японія, Південна Корея та ряд інших) відзначалися не лише науковими та технічними досягненнями, але й загальним інтелектуальним проривом в цих країнах за рахунок створення відповідних інституцій соціального, освітнього, науково-технічного та маркетингового спрямування, які поєднали інтелект, виробництво, бізнес.

Інновації не абияке значення відіграють у вирішенні продовольчої безпеки в нашій державі і світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розробки інноваційної стратегії присвячено праці Й. Шумпетера, К. Фрімана, Р. Фостера, М. Портера, Л. Антонюка, В. Савчука та інших вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів [1; 2; 3]. Проблема продовольчої безпеки в Україні присвячено праці П. Саблука, О. Білоруса, В. Власова [4] та інших. Проте проблеми формування стратегії інноваційного розвитку в АПК та вплив цього розвитку на продовольчу безпеку залишаються маловивченими й потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є формування методологічних засад розвитку інноваційної діяльності в АПК та визначення впливу цього розвитку на продовольчу безпеку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна має у своєму розпорядженні понад 70 відсотків сільськогосподарських угідь, з них орні землі – майже 33 млн. га, або 80% їх площі. Освоєння всього земельного фонду – на рівні 60% (для порівняння: 12% у США) [4].

Для забезпечення продовольчої безпеки в нашій державі варто взяти на озброєння у цій важливій справі, в першу чергу, досвід Англії.

Ця країна, з населенням 58,3 млн. чоловік має в обробітку землі лише 6,1 млн. га і левову долю продуктів має власних. Успішно вирішується продовольча безпека у Чехії, Угорщині і ряді інших країн, де приватизовано землі лише в межах 12-15%. У США останніми роками одержавили 40% землі, що в обробітку [3].

Необхідно всім нам усвідомити і, в першу чергу, аграріям, на розв'язання проблем продовольчих ресурсів вкрай негативно впливає погіршення природної продуктивності наших ланів, особливо за роки незалежності. Враховуючи те, що Україна займає перше місце у світі по питомій вазі чорноземів. На чорноземні ґрунти з високим вмістом гумусу в Україні припадає 63% ґрунтового покриття, що становить майже 20 млн. га орних земель [4].

Отже, аграрний сектор економіки країни має досить потужний природний потенціал. Як вже згадувалося, ґрунти України за своєю родючістю дуже різноманітні. Крім чорноземів високим рівнем родючості майже 40% земельної площі займають малородючі, бідні на поживні речовини ґрунти: дерново-підзолисті, підзолисті, солонцеві, болотні, гірські й велика площа еродованих земель. На всіх цих ґрунтових різновидах можливо розв'язати продовольчу проблему лише в

комплексі багатьох складових. Тобто підвищення родючості ґрунтів може бути реалізовано шляхом ряду факторів – меліоративних (корінне поліпшення природних властивостей ґрунтів), агрохімічного (поліпшення кругообігу речовин), фізичного (обробітку ґрунту, боротьби з ерозією) і біологічного (удосконалення сівозмін тощо)

В агропромисловому комплексі України відбуваються складні й суперечливі процеси, викликані входженням у ринкову економіку, що значною мірою негативно впливає на розв'язання проблеми продовольчої безпеки, безпеки харчування та якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Важливою необхідністю для життєдіяльності людського організму є забезпечення його високоякісними продуктами харчування.

Серед невідкладних завдань є відпрацювання таких механізмів і підходів, які б дали змогу забезпечити населення нашої країни високоякісними вітчизняними продуктами харчування за доступними цінами.

Розв'язання даної проблеми вимагає застосування комплексу заходів, спрямованих з одного боку, на забезпечення безперервного надходження на споживчий ринок зростаючої кількості різноманітних продуктів харчування високої якості, а з іншого – підвищення купівельної спроможності населення України. Варто ще наголосити, що й надалі продуктивність наших ланів порівняно з розвинутими країнами залишається низькою, що у великій мірі відбивається на продовольчій безпеці. Виснажується земля, повільно зростає віддача гектара, зношуються основні фонди, катастрофічно старіє техніка, втрачається генетичний потенціал у рослинництві та тваринництві, проявляється ресурсна і фінансова незбалансованість.

Якщо 15-20 років тому ставилося завдання про стабілізацію і накопичення гумусу в ґрунті, то нині питання з питань – уповільнити темпи зниження гумусу в ґрунті і в цілому продуктивність ланів. На 100 тис. га щорічно зростають площі еродованих земель, що рівнозначно площі середнього району України.

Нині доводиться констатувати: поки що не вдалося призупинити спад життєвого рівня населення в світі і, зокрема, в Україні, про що наочно свідчать дані таблиць 1-2.

Особливо бездумне використання землі було з 1960 по 1990 роки. Розораність в ті роки в Україні досягла понад 80% сільськогосподарських угідь, у деяких областях – понад 90%, а у великій кількості районів і господарств цей показник сягає 95%. Такої розораності не мала і не має жодна цивілізована країна. Для прикладу, в США розораність угідь становить лише 25%, в Угорщині – 37%, у Франції – 48%. Аналогічні показники у Німеччині, Канаді та ряді інших країн [4].

Переводячи рілля в природні угіддя, можна знизити величезні витрати енергії в землеробстві. Втрати ґрунту від ерозії зменшаться більше ніж у п'ять разів, і в стільки ж разів знизяться втрати енергії, що містяться в органічній речовині ґрунту й елементах живлення, поліпшиться родючість ґрунтів, збережуться природні ресурси для майбутніх поколінь.

Таблиця 1

**Споживання продуктів харчування у домогосподарствах України
(в перерахунку в первинний продукт) в середньому на одну особу за рік, кг***

Продукти харчування	Рік						
	1999	2000	2002	2004	2006	2008	2009
М'ясо і м'ясопродукти	44,4	39,6	39,6	48,0	56,4	61,2	57,6
Молоко і молочні продукти (у перерахунку на молоко)	224,4	205,2	225,6	242,4	267,6	271,2	237,6
Яйця, штук	228	216	204	216	228	240	240
Риба і рибні продукти	15,6	15,6	16,8	19,2	22,8	25,2	21,6
Цукор	32,4	42,0	37,2	43,2	38,4	40,8	38,4
Олія та інші рослинні жири	18,0	21,6	24,0	22,8	20,4	21,6	22,8
Картопля	122,4	124,8	123,6	121,2	104,4	100,8	96
Овочі та баштанні	120,0	114,0	114,0	104,4	112,8	111,6	121,2
Плоди, ягоди, виноград (без переробки на вино)	24,0	30,0	28,8	32,4	36,0	44,4	43,2
Хлібні продукти (хліб, макаронні вироби у перерахунку на борошно, крупи, бобові)	109,2	128,4	128,4	124,8	117,6	115,2	111,6

*Власні розрахунки за даними Держкомстату України, 1998-2011. - <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2

Продовольче споживання базових продуктів харчування в Україні та розвинутих країнах Західної Європи на душу населення, кг/особу*

Продукти харчування	Раціо-нальні норми ¹	Україна (2009 р.)	Велика Британія	Німеччина	Італія	Франція
М'ясо і м'ясопродукти	80	52,0 ²	76,9	84,5	91,9	76,9
Молоко і молокопродукти	380	198,4 ²	221,3	231,6	264,6	221,3
Яйця, шт.	290	272	9,6	12,2	12,4	9,6
Риба і рибопродукти	20	15,1	21,6	14,5	24,6	21,6
Хліб і хлібопродукти	101	111,7	107,8	97,2	160,3	107,8
Картопля	124	133,0	109,3	79,8	40,3	109,3
Овочі і баштанні	161	137,1	83,9	73,9	185,5	83,9
Плоди, ягоди, виноград	90	45,6	83,9	131,7	141,0	83,9
Цукор, кондвироби	38	37,9	35,3	42,1	30,6	35,3
Олія	13	15,4	19,6	20,7	26,8	19,6

¹ Затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656.

² Споживання за 2010 рік.

*Джерело: [5].

Варто мати на увазі, що насичення ґрунтів органічною речовиною, підвищення їх біологічної активності сприяє не лише збільшенню врожайності, а й розвитку хвороб. Безперечно, необхідно максимально використовувати всі агробіологічні заходи, що допомагають запобігти появі захворювань, але якщо врожаю загрожують хвороби, бур'яни і шкідники, необхідно застосовувати хімічні засоби захисту. І це необхідно робити. Адже втрати врожаю при поганому захисті рослин від шкідників, хвороб і бур'янів становлять 30-40% і більше.

Японія порівняно з Україною в 15-20 разів більше, з розрахунку на гектар посівів застосовує засобів захисту рослин, а живуть японці найдовше в світі й дитяча смертність значно нижча, ніж в Україні. Там це робиться виключно на науковій основі. Варто ще і ще раз наголосити, що великі надії тут покладаються на агрохімічну службу, яка, до речі, за роки незалежності практично майже знищена.

Для одержання високих урожаїв належної якості продукції, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно щоб усі фактори чітко спрацьовували. З цього приводу один із найвидатніших агрохіміків світу Д.М. Прянішніков писав: «Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб всі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди росту і розвитку».

На продовольчу безпеку та якість сільськогосподарської продукції і продуктів харчування значною мірою впливає така культура, як горох – високоякісний, цінний і незамінний продукт харчування. Як і раніше, найголовнішим завданням залишається нарощування виробництва зерна, в балансі якого вагоме місце займають зернові культури, зокрема, горох. У ньому високий вміст білкових речовин, вуглеводів, мінеральних солей та вітамінів, тому він є цінним продуктом споживання для населення, а також важливим компонентом кормів для сільськогосподарських тварин. Багато господарств різних форм власності і науково-дослідні установи, запроваджуючи високу агротехніку, з року в рік одержують 40-50 і більше центнерів гороху з кожного гектара посіву. Отже, завдання полягає в тому, щоб досвід передовиків зробити надбанням успіх господарств різних форм власності.

Горох – одна з найстародавніших сільськогосподарських культур. В останні роки посіви бобових у світі досягли близько 100 млн. га, в тому числі гороху – близько 15 млн. га. Насіння гороху вчені знаходять ще у відкладах кам'яного віку. За чотири століття до нашої ери горох вирощували у Греції. У стародавньому Римі були відомі вже різні види гороху – звичайний, холодостійкий, крупнонасінний, а також горох, що давав велику кількість зеленої маси, яку використовували на зелене добриво.

Горох особливо цінний тим, що зерно його містить перетравних речовин більше, ніж інші культури і харчові продукти. Висока й калорійність гороху. За кормовою якістю зерно, зелена маса, сіно, солома та полова гороху ціняться дуже високо. Білки гороху доповнюють нестачу важливих амінокислот у білках злакових культур, які використовують на корм худобі, таким чином підвищують їх засвоюваність.

Пріоритетом державної влади має бути стимулювання виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції з використанням

ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій.

Безумовно, шлях до розширеного внутрішнього і зовнішнього ринків продукції сільського господарства лежить через технічне і технологічне оновлення техносфери сільськогосподарських підприємств, адаптування всього ланцюга інноваційного процесу до ринкових відносин, нових підходів державної науково-технічної політики в аграрній сфері.

Саме інноваційна спрямованість сьогодні грає домінуючу, а можливо і вирішальну роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, оскільки інновації дозволяють створювати стратегічні переваги в цьому.

Висновок. Варто наголосити, що до першочергових завдань інноваційної діяльності в АПК на нашу думку належать:

– забезпечення життєдіяльності АПК в умовах внутрішньої і зовнішньої конкуренції;

– розробка і послідовна реалізація програми розвитку агропромислового розвитку.

Важливо усвідомлювати, що інновації є необхідною умовою успішного бізнесу, оскільки сприяють підвищенню якості і зниженню собівартості продукції, забезпечують конкурентоспроможність на ринку товарів і послуг.

Нам необхідно оволодівати методологією та практичними навиками інноваційної діяльності, усвідомлювати принципи формування й реалізації державної інноваційної політики.

Як ніколи, на порядок денний має стати організація навчання з проблеми інноваційного забезпечення продовольчої безпеки і якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування на всіх рівнях державного управління й керівників і спеціалістів підприємств різних форм власності.

Невідкладна потреба провести всеобуч із цієї надзвичайно важливої проблеми із тими, хто безпосередньо працює на землі, хто вирощує і виробляє екологічно чисті продукти сільського господарства, хто забезпечує всіма видами продукції населення нашої держави і на експорт.

Література

1. Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Витвицька О.Д., Музика П.М., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А. Інновації у розвитку підприємництва в аграрній сфері // Економіка АПК. – 2009. - № 1. – С. 55.
2. Кулаєць М.М., Куцеконь Л.О. Стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2009. - № 7. – С. 75-80.
3. Лойко П.А., Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Витвицька О.Д., Музика П.М., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А., Лучник М.М. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки // Економіка АПК. – 2009. - № 9. – С. 30.
4. Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. Продовольча безпека України // Економіка АПК. – 2009. - № 10. – С. 3.
5. Щекевич О.С. Сучасний фінансово-економічний стан продовольчої безпеки України, як складової світової продовольчої системи // Облік і фінанси

АПК. – Бухгалтерський портал. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://magazine.faaf.org.ua/content/view/739/35/>

Summary

Muzyka P.M., Ph.D., professor, **Dushka V.I.**, PhD, associate professor
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

**Influence development of innovative activity in apc on providing of food safety in
ukraine**

*In theory methodological of forming and development of innovative activity in
the agrarian sector of economy and its influence are deep on providing of food safety
in Ukraine. Determined, that movements of innovative process in an agrarian sector
there must be research establishments and structures, which are created on their base.*

Key words: *agroindustrial complex, innovative development, innovative activity,
innovations, food safety.*

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011 р.

УДК 338.432

Музика Т.П., здобувач*[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ОРГАНІЗАЦІЙНО - ПРАВОВИХ ФОРМ АГРОПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРИКОРДОННОМУ РЕГІОНІ**

Вказано на проблеми економічної безпеки агропідприємницької діяльності в умовах зростання транскордонного співробітництва та посилення інтеграційних процесів. Доведено безпосередній вплив на формування нової системи відносин між прикордонними територіями Львівської області та Республіки Польща.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, економічна безпека, агропромислова діяльність, кластери, глобалізація.

Постановка проблеми. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах економічної різноманітності. Абсолютна підтримка державою якоїсь форми господарювання не допускається. Кожен суб'єкт має право займатись підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. Держава повинна забезпечувати захист конкуренції в підприємницькій діяльності, не допускати цінової дискримінації, зловживань монопольним становищем на ринку тощо[1]. Однак, держава не гарантує у ринковій системі захист індивіда і форм його діяльності від економічних невдач, хоча докладає всіх зусиль, щоб їх негативні наслідки були мінімізовані. Зокрема в умовах зростання ролі транскордонного співробітництва та посилення інтеграційних процесів в умовах активізації економічного розвитку підприємств аграрної сфери прикордонних територій, євроінтеграційного співробітництва Львівської області та Республіки Польща.

Аналіз основних досліджень. Вирішенню проблеми економічної безпеки організаційно – правових форм агропідприємницької діяльності в прикордонних районах України присвячені численні дослідження таких відомих вчених, як: П.Беленький, В.Борщевський, К.Васьківський, М.Гладій, М.Долішній, І.Михасюк, О.Мілашовський, С.Ніколаюк, Д.Никифорчук, І.Сторенська, М.Стрельбицький, В.Федорчук, А.Юданов, О.Юрченко. Теоретичні засади та практичні рекомендації фінансово – економічного розвитку агропідприємницької діяльності висвітлено в працях В.Андрійчука, П.Березівського, С.Васильчак, В.Галанця, П.Гайдуцького, П.Саблука, Р.Тринько, В.Юрчишина та багатьох інших авторів. Вони зосередили свою увагу на проблеми економічного та правового характеру, які стосуються функціонування різних – правових форм агропідприємницької діяльності, зокрема і питання економічної безпеки підприємств аграрної сфери прикордонних територій в

* Науковий керівник – д.е.н., професор Васильчак С.В.

© Музика Т.П., 2011

умовах трансприкордонного співробітництва, з урахуванням сучасних проблем і перспектив інтеграційних процесів України до Європейського Союзу.

Мета статті. Дослідження процесу розвитку організаційно – правових структур агропідприємницької діяльності прикордонних районах Львівської області з Республікою Польща та вивченню основних проблем економічної безпеки підприємницької діяльності в інтеграційних процесах.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з розширенням Європейського Союзу до західних кордонів України зростає значення спільного розвитку українсько-польських прикордонних територій. Між Польщею та Україною існують дві взаємозалежені форми прикордонного співробітництва: співпраця в контексті євро регіонів і та співпраця між регіональною та місцевою владою (між польськими воєводствами та українськими областями). Інвестиційне забезпечення транскордонного співробітництва та функціонування євро регіонів відбувається через управління проектами які фінансуються з різних фондів Європейського союзу. Слід зазначити, що активнішу участь в європейських проектах беруть органи місцевого самоврядування тих територій, які мають спільні кордони з країнами ЄС, що дозволяє їм реалізувати програми транскордонного співробітництва. Прагнення до Євроінтеграції на рівні місцевого самоврядування значно вищі, ніж на центральному чи регіональних рівнях [2].

Для забезпечення врівноваженого розвитку та економічної безпеки прикордонних територій на думку багатьох дослідників [2,3,4], необхідно одночасно здійснювати заходи в кількох напрямках:

- забезпечення ліберального режиму щодо перетину кордону та перебування населення в прикордонних зонах;
- встановлення спрощеного механізму транскордонного руху у прикордонних зонах вироблених та спожитих товарів і послуг;
- створення об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, сільських підприємств агропідприємницької діяльності, особливу увагу треба звернути на рекреаційно – відпочинкові території, агросадиби тощо;
- об'єднання відповідних державних, регіональних та фінансових ресурсів для реалізації програм соціально – економічного розвитку прикордонних територій;
- створення спільних об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури використовуючи рекреаційно-природні території Львівської області;

При розробці концепції розвитку та складання перспективних планів органами місцевого самоврядування потрібно акцентувати увагу на основних проблемах безпеки, зокрема економічної безпеки агропідприємницької діяльності які полягають у наступному:

- ринкова економіка побудована на конкуренції, є дуже динамічною системою, а значить і дуже небезпечною;
- українська ринкова економіка знаходиться на стадії становлення, і тому її механізм ще не відпрацьований, як з об'єктивних так і суб'єктивних причин;
- в Україні відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємств.

Спеціалісти вважають, що одним із шляхів створення передумов для виживання недержавних підприємств в умовах ринкових відносин є виявлення і нейтралізація загроз економічній стабільності підприємства, що і складає суть діяльності щодо забезпечення економічної безпеки різних організаційно - правових форм аграрної сфери, що формуються та розвиваються на прикордонних територіях Львівської області.

Для розвитку господарської діяльності, зміцнення матеріально – технічної бази, створення інфраструктури міжнародного співробітництва потрібні стійкі інвестиційні потоки. Незважаючи на зростання потоку іноземних інвестицій у Львівську область, аграрний сектор області залишається низько привабливим для іноземних інвесторів.

Таблиця 1

Іноземні інвестиції в аграрну сферу Львівської області (2006-2008 роки).

	2006 р.		2007 р.		2008 р.	
	Тис.дол. США	%	Тис.дол. США	%	Тис.дол. США	%
Усього в аграрну сферу	51150,3	100	49684,3	100	79880,9	100
В т. ч. в сільське господарство	612,6	1,2	1652,6	3,4	31782,6	39,8
Рибальство, рибництво	162,1	0,3	173,2	0,3	185,7	0,2
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	50375,6	98,5	47858,5	96,3	47912,6	60,0

Як видно з таблиці 1, основні інвестиційні кошти надходять у харчову промисловість, а також інвестиційні потоки в сільському господарстві спрямовані в рослинництві - вирощування ріпаку, зернових культур частково картоплярство, в тваринництві - птахівництво, свинарство, ягідництво, а не на розвиток програм транскордонної інфраструктури рекреаційно - відпочинкових комплексів, виставкових площ, машинно – тракторних станцій тощо, що сприяло б підвищенню якості життя населення прикордонних територій через спільне використання природно – ресурсного потенціалу прикордонних територій обох держав.

Як показує практика, іноземні інвестори хотіли б вкладати кошти та орієнтуватись на довгострокову перспективу співробітництва, зокрема:

- впровадження новітніх технологій в сільськогосподарське виробництво;
- розширення продукції експорту продукції, аграрної сфери;
- оновлення та модернізація на основі сучасних технологій підприємств переробної та харчової промисловості;

- розвиток машинобудування техніки сільськогосподарського призначення та спільне використання машино – тракторного парку обох сторін.

Також важливим є питання правового захисту відносин пов'язаних з забезпеченням безпеки бізнесу. Ці відносини регулюються такими законодавчими актами:

1. Конституція України.

2. Кримінальний та Кримінально – процесуальний кодекс України (тобто кодифіковані збірки законодавчих актів, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення чинного законодавства).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (тобто кодифіковані збірки законодавчих актів, що передбачають адміністративну відповідальність за порушення чинного законодавства).

Перелік законодавчих актів може бути суттєво доповнений тому, що майже в кожному з них є норми, які регулюють діяльність суб'єктів права, обмежуючи його права в здійсненні протизаконних дій, тим самим забезпечують безпеку підприємницької діяльності.

Одним із чинників економічної безпеки різних організаційно – правових форм агропідприємницької діяльності в умовах транскордонного співробітництва, який позитивно впливає на залежність розвитку прикордонних територій від ефективності функціонування різних сільськогосподарських формувань, є діяльність органів місцевого самоврядування. За допомогою бюджетних коштів вони можуть: брати участь у програмах Європейського Союзу та створювати умови для розвитку прикордонних територій, сприяти розвитку інфраструктури сільського туризму, рекреаційного відпочинку та охорони довкілля, пропагувати важливість транскордонного співробітництва суб'єктів різних організаційно - правових структур агропідприємницької діяльності Львівської області та Республіки Польща.

Висновки. Одним із шляхів створення, для різних організаційно правових форм агропідприємницької діяльності, передумов економічної безпеки та розвитку в умовах ринкових відносин та транскордонного співробітництва загроз їх економічної стабільності, зокрема:

- забезпечення ліберального режиму щодо перетину кордону та перебування населення в прикордонних зонах;

- встановлення спрощеного механізму транскордонного руху у прикордонних зонах вироблених та спожитих товарів і послуг;

- об'єднання відповідних державних, регіональних та фінансових ресурсів для реалізації програм соціально – економічного розвитку прикордонних територій.

Література

1. Зубець М.В., Безуглий М.Д. Економічні аспекти реформування аграрно – промислового комплексу України. - К.: Аграрна наука, 2010. - С.21-27.

2. Наконечна Н.В. Роль і місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави. – Львів: СПОЛІОМ, 2011// Матеріали міжвузівської науково – практичної конференції ЛДУВС. -С. 42-44.

3. Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й. Безпека підприємницької діяльності.- К. КНТ. 2005. – С. 30 – 46.

4. Прокопишак К.В. Особливості транскордонного співробітництва -Х.: ХНУТСТГ, 2007, вип.50. – С.12-15.

5. Третяк В.В. Економічна безпека: сутність та умови формування. // Економіка та держава - 2010. - №1. – С.6-8.

Summary

Muzyka T.P.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

Economic security of organizational-judicial form of entrepreneurship activity in transborder region

*In the article conducted analysis of development of entrepreneurship activity in
transborder region.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.16:658.153(477)

Назарова О.П., к.т.н., доцент[©], **Гергец А.И.***Таврійський державний агротехнологічний університет, г. Мелітополь***КОГНИТИВНИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ СИСТЕМЫ РЫЧАГОВ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ**

В статье рассматривается когнитивное моделирование и построение различных сценариев системы управления регионального развития.

***Ключевые слова.** региональное, индикативное планирование, сценарий, когнитивное моделирование, индикативное планирование.*

Постановка проблемы. В настоящее время отсутствуют нормативные материалы по разработке сценариев развития региональной экономики или её элементов. Под сценарием развития региона предлагается понимать совокупность внешних и внутренних условий, оказывающих влияние и в значительной степени определяющих параметры региональной экономики. Исследование этих условий, определение их воздействия на общий ход развития региональных систем, является, основополагающим элементом в процессе стратегического выбора. Особенно важным является учет взаимосвязей экономики региона с остальной частью экономики Украины. Все это означает, что для проведения такого рода расчетов необходим специальный инструмент, в качестве которого может выступать когнитивное моделирование и сценарный анализ.

Анализ последних исследований. Проблемы индикативного планирования рассмотрены в работах зарубежных экономистов Л. Вольрас, Дж. Хикс, Г. Дебре и др. Особо следует отметить теоретические подходы Е.А. Ясина, который концептуально обосновал суть индикативного планирования на государственном уровне.

Вместе с тем, несмотря на значительные результаты исследований, достигнутые учёными, важные аспекты содержания и особенностей разработки стратегии развития регионов требуют специального анализа и изучения. В основном планирование базируется на прогнозе программ регионального развития, отдельных нормативов и индикаторов. Решение этих задач позволит дополнить систему стратегического управления и планирования региональной экономикой.

Научная новизна результатов исследования. Рассматривается развитие системно-когнитивного подхода к формированию стратегии развития региона, обеспечивающего комплексный учет характеристик его состояния, факторов внешней среды и предоставляющий возможности многовариантного ситуационного анализа. Разработаны сценарии развития региона, отражающие

[©] Назарова О.П., Гергец А.И., 2011

возможные изменения, которые могут произойти с большой долей вероятности, и возможные их последствия, особенно экзогенные.

Цель статьи. Разработка региональной когнитивной модели для сценарного анализа, прогнозирования и обоснования индикативного плана применительно к условиям Запорожской области.

Изложение основного материала. Анализ когнитивной модели позволяет выявить структуру системы, найти наиболее значимые факторы, влияющие на нее, оценить воздействие факторов друг на друга.

При исследовании проблемы были выделены шестнадцать основных факторов (рис.1).

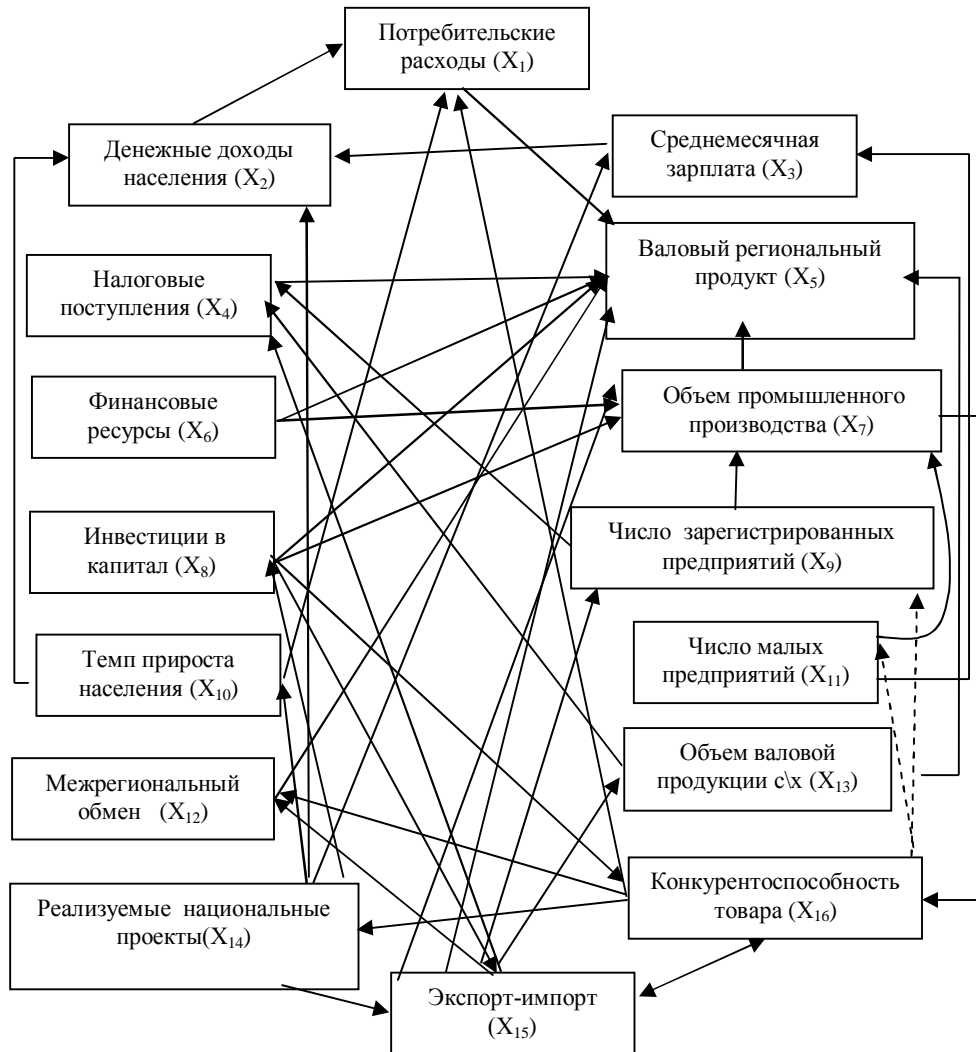

Рис.1. Когнитивная модель взаимодействия факторов системы региональной экономики

В множестве базисных факторов выделена совокупность управляющих факторов, через которые подаются управляющие воздействия в модель.

Управляющее воздействие считается согласованным с целью, если оно не вызывает нежелательных изменений ни в каком из целевых факторов.

Для определения позитивного и негативного влияния факторов использовались матрицы ускорения и торможения для всех стимулирующих и для всех тормозящих взаимодействий. Было отмечено, что система сильно влияет на следующие факторы: X2 - Денежные доходы населения, X3 - Среднемесячная зарплата, X4 - Налоговые поступления, X10 - Темп прироста населения, X16 - Конкурентоспособность товара, X15 - Экспорт-импорт. При этом сильно воздействуют на систему факторы: X5 - Валовой региональный продукт, X6 - Финансовые ресурсы, X7 - Объем промышленного производства, X8 - Инвестиции в капитал, X12 - Межрегиональный обмен, X14 - Реализуемые национальные проекты, X15 - Экспорт-импорт, X16 - Конкурентоспособность товара.

После анализа влияния факторов на систему управления регионального развития были выделены:

1. Целевые факторы – изменение или стабилизация которых является целью управления системой: X5 – Валовой региональный продукт, X7 – Объем промышленного производства, X13 - Объем валовой продукции с/х.

2. Факторы рычаги (управляющие) – потенциально возможные рычаги воздействия на ситуацию: X2 – Денежные доходы населения, X8 – Инвестиции в капитал, X15 - Экспорт-импорт, X16 - Конкурентоспособность товара.

3. Факторы индикаторы, отражающие и объясняющие развитие процессов в проблемной ситуации: X9 – Число зарегистрированных предприятий, X12 - Межрегиональный обмен, X14 - Реализуемые национальные проекты.

В ходе дальнейших исследований были изучены процессы распространения возмущений на графе G по маршруту M.

Ориентированный граф $G(V,A)$, включает две категории элементов: V – множество вершин, соответствующих множеству базисных факторов, A – множество дуг, отражающих факт непосредственного влияния факторов друг на друга.

Далее, воспользовавшись правилом распространения возмущений на графе, были определены численные значения $Q_i=I$ возмущений [2].

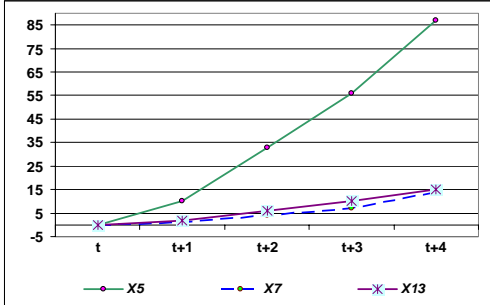
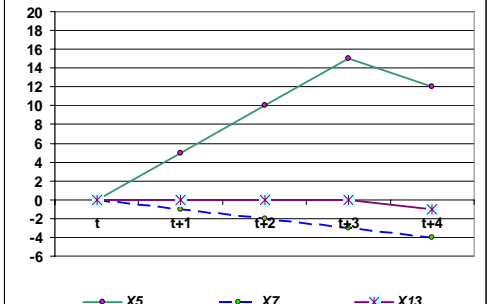
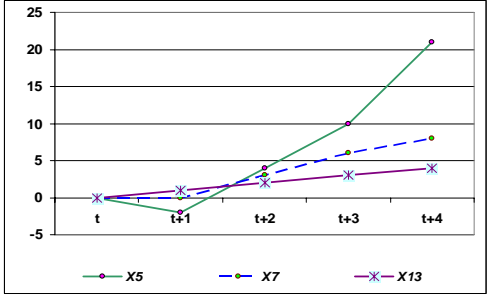
$$U_i(t+1) = U_i(t) + \sum_{j=1}^n f(V_j, V_i) p_j(t) \quad (1)$$

Рассчитанные значения векторов P_1, P_2, \dots, P_j позволяют определить векторы X_1, X_2, \dots, X_j значений параметров вершин, соответствующего такта моделирования:

Основные результаты моделирования целевых факторов и факторов индикаторов развития системы управления регионального развития представлены в табл.1. и отражены графически (ось абсцисс – такты моделирования, ось ординат – значения факторов в относительных единицах).

Таблиця 1

**Результаты сценарного моделирования поведения системы управления
регионального развития**

Результаты моделирования	Заключение
<p>Импульс поступает в 3 вершины V2=1, V8=1, V15=1, V16=1: денежные доходы населения возрастают, инвестиции в капитал увеличиваются, возрастает экспорт-импорт и конкурентоспособность товара</p> 	<p>Вывод: Сценарная ситуация наглядно отображает перспективу по всем целевым факторам. Особенно это точно можно сказать про валовый региональный продукт: на третьем периоде увеличивается в 5 раз, X7 – объем промышленного производства и X13 – объем валовой продукции с/х увеличиваются в два раза.</p>
<p>Импульс поступает в 3 вершины V8=-1, V15=1, V16=1: снижаются инвестиции в капитал, возрастает экспорт-импорт и конкурентоспособность товара</p> 	<p>Вывод: Для увеличения эффективности промышленного производства и валовой продукции с/х необходимо повысить инвестиционную привлекательность отрасли. Рост инвестиций производства возможен в случае предоставления инвестору упрощенной процедуры вхождения новых субъектов на рынок. Валовый региональный продукт до третьего такта моделирования увеличивается затем резко начинает падать, объем промышленного производства постоянно уменьшается (в три раза), объем валовой продукции с/х постоянен до третьего такта, затем начинает уменьшаться.</p>
<p>Импульс поступает в 2 вершины V8=1, V15=-1: увеличивается инвестиции в капитал, уменьшается экспорт-импорт</p> 	<p>Вывод: Валовый региональный продукт на первом такте уменьшается, после чего возрастает в 5 раз, объем промышленного производства и объем валовой продукции с/х значительно увеличиваются. Для увеличения экспортно-импортной деятельности необходимо провести конкретный расчет показателей эффективности. Он будет в значительной степени зависеть от вида операции на внешнем рынке, ее целей, условий и других особенностей конкретной сделки.</p>

Выводи. На основани построенных сценариев, проведены расчеты различных вариантов управления, установлен состав и определены динамические характеристики наиболее информативных индикаторов состояния территориальной социально-экономической системы.

Література

1. Волкова В.Н. Основы теории систем и системного анализа / В.Н.Волкова, А.А. Денисов: Учебник -СПб.: Изд. СПбГТУ, 1998.-510 с.
2. Гергец А.І. Модель інвестування експортно-імпортої діяльності підприємств Запорізької області/ А.І. Гергец, О.П. Назарова // Аграрна наука - виробництво: державна науково-практична конф. - Біла Церква, Збірник наукових праць “Економіка та управління АПК” Випуск 4(81), 2010.- С. 141-145.
3. Гергец А.І. Когнітивне моделювання інвестування експортно-імпортої діяльності підприємств у Запорізької області/ А.І. Гергец, О.П. Назарова // Збірник наукових праць “Проблеми економічного розвитку АПК” Випуск 3(72), Херсон, 2010.- С. 176-180.
4. Назарова О.П. Когнитивное моделирование региональной экономики / А.І. Гергец, О.П. Назарова // IV Міжнародна науково-практична конференція «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку», Суми, 2011.- С. 24-29.
5. Гергец А.І. Моделювання пріоритетної галузі Запорізької області / А.І. Гергец, О.П. Назарова / X Всеукраїнська ювілейна науково-практична конференція молодих учених і студентів,, Реорганізація інституційної архітектури в посткризовий період розвитку економіки , Чернівці, 2011. – С. 34-39.
6. Гергец А.І. Інвестування сільського господарства Запорізької області / А.І. Гергец, О.П. Назарова/ Матеріали підсумкової науково-практичної конференції переможців всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт 2010-2011н.р. за галуззю «Економіка сільського господарства та АПК», Дніпропетровськ, 2011. – С. 18-21.

Summary

Nazarova O.,Gergets A.

Tavriya State Agrotechnological University

Kognitive the approach to formation of system of levers of regional development

In clause is examined kognetiv's modeling with construction of the various scripts of a control system of regional development.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 681.518:731(477.74)

Овсяннікова Н.М., аспірант*[©]*Одеський державний аграрний університет***СТАН ФУНКЦІОНУЮЧОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Розглянуто стан функціонуючої інформаційної системи та обґрунтовано потребу сільськогосподарських підприємств в необхідній інформації і засобах її накопичення, опрацювання та ефективного використання.

Ключові слова: інформаційна система, інформаційні ресурси, модернізація, комп'ютеризація, інформаційне забезпечення.

Постановка проблеми. Світовий та вітчизняний досвід підтверджують визначальну роль інформації в управлінській, політичній, науковій, комерційній та соціальній діяльності господарюючих суб'єктів. Інформаційне забезпечення діяльності сільськогосподарських товаровиробників є основою процесів визначення та прийняття управлінських рішень. Проте, нинішні інформаційні системи та ресурси не дають можливості глибоко та адекватно дослідити і проаналізувати різнопланові аспекти діяльності сільськогосподарських підприємств. Тому, основною метою статті є визначення існуючої інформаційної системи на прикладі сільськогосподарських підприємств Одеської області, потреб її розвитку за умов сучасної ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі без створення відповідної та доцільної інформаційної системи, неможливе нормальне функціонування сільськогосподарських підприємств та загалом всієї економіки народного господарства. Питання, пов'язані з вивченням основних передумов виникнення та розвитку сучасних інформаційних систем, знайшли відображення в роботах О.А. Бережної, І.П. Босак, О.О. Валинкіна, В.В. Година, В.Н. Гужева, Н.В. Кропивко, І.О. Седікова, Г.С. Тесленко та інших науковців. Однак з постійним розвитком науки і техніки виникає необхідність у постійному оновленні та коректуванні існуючої системи, знаходження оптимальних умов для більш зручного та раціонального використання інформаційних ресурсів. Існуюча інформаційна система спроможна забезпечити інформаційно-аналітичне обслуговування апарату управління, але потрібні якісні зміни, насамперед у питаннях формування інформаційних ресурсів та організації доступу до них, тобто залучення до цих процесів зацікавлених структур, відновлення дійсно ефективної інформації та її інтеграції у виробництво [2, с. 68].

Виклад основного матеріалу. З метою аналізу функціонуючої інформаційної системи на сільськогосподарських підприємствах було проведено

* Науковий керівник – к.е.н., доцент Курносенко В.Г.

© Овсяннікова Н.М., 2011

обстеження методом таємного анкетування керівників ста десяти підприємств Одеської області. До складу об'єктів аналізу увійшли підприємства всіх форм власності.

Анкетування проводилося за такими питаннями:

- якого роду інформація використовується в роботі?
- якою має бути інформація, яка надходить у підприємство?
- якими засобами збору та опрацювання користуються при надходженні великого обсягу інформації на підприємство?
- які засоби використовують при зберіганні інформації?
- як, та за допомогою яких засобів здійснюється передача інформації на велику відстань?
- задоволеність кількістю та якістю інформації, яка надходить до підприємства?
- чи є необхідність в отриманні нової та корисної для роботи інформації?
- чим оснащені робочі місця працівників апарату управління?
- чи достатньо забезпечені робочі місця комп'ютерами?
- кількість комп'ютерів, які є на балансі підприємства.
- чи є вихід у всесвітню інформаційну мережу „Інтернет”?
- наявність морально застарілої комп'ютерної техніки.
- чи використовуєте спеціалізоване програмне забезпечення для комп'ютерної техніки?
- чи є необхідність комп'ютеризації всіх виробничих процесів на підприємстві?

За результатами анкетування виявлено, що 64% респондентів задоволені кількістю та якістю інформації, яка надходить до підприємства, та відповідно 36%, які залишаються незадоволені в її якості. Проте 100% респондентів бажають отримувати більше нової та корисної інформації в своїй діяльності. Кім того, визначено, що у своїй діяльності працівники апарату управління використовують різні види інформації. Найчастіше звертаються до економічної, технологічної, технічної, агробіологічної, зообіологічної, наукової та географічної інформації. Проте, якою б вірогідною та оперативною інформацією керівник не оперував, даними, що охоплюють всі процеси і явища в об'єкті управління, змінюючи та оновлюючи базу даних, по мірі надходження, вона не даватиме користі, якщо не будуть впроваджені надійні оперативні методи забезпечення керівників необхідною оперативною інформацією [1, с.26]. Велике значення надається інформації, яка є достовірною, чіткою, зрозумілою для сприйняття, якісною та достатньою для прийняття рішення. Оскільки процес прийняття управлінських рішень реалізується колективом, необхідна спеціалізація автоматизованого робочого місця управлінського персоналу, яка відповідає управлінським функціям, що реалізуються. Реалізація окремих стадій прийняття рішень, які включають підготовку необхідної інформації, сам процес прийняття рішення та його реалізація має багато спільного з різними службами

управління, що дає змогу створювати гнучкі структури управління, підвищувати ефективність і оперативність роботи служб [3, с. 105].

Слід відмітити, що на сьогоднішній момент більшість досліджуваних підприємств, а точніше 85,5%, почали використовувати у своїй діяльності комп'ютерне обладнання для накопичення і опрацювання інформації. Актуальність передачі її на великі відстані за допомогою всесвітньої інформаційної мережі „Інтернет” підтверджується тим, що 84,5 % від усіх підприємств, або 99% від обладнаних комп'ютерною технікою, мають доступ до інформаційної мережі. Це стало можливим завдяки сучасним технологіям телефонних та комп'ютерних мереж: CDMA, Wi - Fi. Однак, бувають випадки, коли підприємства, маючи комп'ютери та вихід до всесвітньої інформаційної мережі, і досі використовують старі методи опрацювання і зберігання інформації на паперових носіях та здійснюють передачу її на великі відстані за допомогою поштового відділення. Це все спричинено великою кількістю факторів, перш за все пов'язаних з консерватизмом підприємств та низькою кваліфікацією працівників, які виконують ці функції на підприємстві. Ті підприємства, які не використовують комп'ютер у своїй діяльності (14,5%), застосовують звичні та „застарілі” для нашого часу методи накопичення та опрацювання інформації, заповнення бланків, форм та іншої документації вручну, накопичення і зберігання її у шафах та спеціальних приміщеннях.

Не можна не відмітити, що кількість підприємств, які почали використовувати комп'ютер в своїй діяльності щороку зростає, що є позитивним явищем розвитку економіки, адже товаровиробники починають розуміти корисність, економічність та ефективність застосування комп'ютерного обладнання. На даний момент більше 72 % працівників, вважають за необхідне використовувати саме цей засіб при накопиченні, опрацюванні та систематизації первинної інформації. Однак рівень комп'ютерів, їх експлуатаційні характеристики, недостатні в деяких підприємствах, для підключення спеціального програмного забезпечення, не кажучи вже про їх обслуговування.

За результатами анкетування виявлено, що зі ста десяти опитуваних респондентів 78,2 % використовують факс та телефон, аби передати інформацію за межі підприємства; 67,3% користуються послугами „Інтернету”, а старий та повільний засіб передачі інформації за допомогою пошти використовують лише 17% респондентів..

Також відмітимо, що більшість керівників апарату управління (80%) вважають за необхідне комп'ютеризувати, по можливості, всі виробничі процеси, що відбуваються на підприємстві. Вони бажають автоматизувати робочі місця працівників апарату управління, створити всі умови для комфортного та зручного застосування того чи іншого обладнання.

Висновки. Своєчасне отримання оперативної та достовірної інформації дає можливість оперативно відреагувати на проблемну ситуацію і вжити необхідних заходів. Проте сучасне забезпечення інформацією сільськогосподарських виробників все ще має певні недоліки, такі як: недостатнє забезпечення сільськогосподарських підприємств засобами збору та

опрацювання інформації, застарілість та недостовірність її, застарілі методи збору інформації та неоперативна її передача, що веде до запізнення, навіть невірною прийняття управлінських рішень.

Література

1. Бережной О.А. Інформаційно – аналітичне забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень / О.А.Бережной // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - № 9 (39). – С. 26 -29.

2. Валинкін О.О., Ничик А.В. Інформаційне забезпечення менеджменту та особливості комунікаційної політики підприємств державної форми власності / О.О. Валинкін, А.В. Ничик // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2007. Вип. 4 – 5 – С. 68 -71.

3. Інформаційні системи в менеджменті: [Навч. посібник] / С.В. Глівенко, Є.В. Лапін, О.О.Павленко та інші. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2005. – С. 407.

Summary

Ovsyannikova N.N.

. The Odessa State Agricultural University

State functioning in agricultural information system of odessa region

Considered being a functioning information system and proved the need of agricultural enterprises in the necessary information and means of storage, processing and effective use.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

Оленич І.Р., к.е.н., доцент [©], **Душка В.І.**, к.е.н., доцент,
Михайловський В.І., к.е.н., доцент, **Харів І.І.**, к.вет.н., доцент,
Сенів Р.В., асистент, **Гутий Б.В.**, к.вет.н., доцент
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАРУБІЖНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ВИРОБНИКІВ

У статті подається класифікація зарубіжних фармацевтичних виробників, а також розглядається характеристика елементів інфраструктури фармацевтичного ринку.

Ключові слова: *інфраструктура, фармацевтичний ринок, конкуренція.*

Актуальність теми. Підприємства завжди прагнули задовольнити потреби споживачів. При цьому використовують сегментацію фармацевтичного ринку, тобто розподіл споживачів на групи на підставі різниці в їх потребах, характеристиках та поведінці. Після того здійснюють позиціонування лікарського засобу на ринку, тобто чітко визначають, чим препарат даного підприємства відрізнятиметься від препаратів конкурентів, завдяки яким його характеристикам можна здобути конкурентні переваги у свідомості потенційних споживачів.

Мета та завдання досліджень. Метою даної роботи було розглянути класифікацію зарубіжних фармацевтичних виробників, а також подати характеристику елементів інфраструктури фармацевтичного ринку.

Результати досліджень та їх обговорення. Зарубіжними фірмами в Україні зареєстровано понад 5000 лікарських форм. Основна маса цих ліків (понад 70 %) є генериками. Насичення вітчизняного ринку значна частина зарубіжних компаній здійснює не через пропозицію нових ліків, а за рахунок уже відомих засобів, прихованих під різними торговими назвами, більшість з яких у достатній кількості вже виробляє українська промисловість. Наприклад, серед препаратів з анальгезуючою, протизапальною і жарознижувальною дією щонайменше тридцять назв є синонімами аспірину; парацетамол представлений у вигляді чотирьох десятків препаратів під різними назвами; анальгін має понад двадцять синонімів.

До елементів зовнішнього ринку належать зарубіжні виробники та їх представництва, зовнішньоторговельні фірми, підприємства зі 100-відсотковою іноземною інвестицією, система міжнародної торговельної практики. Український ринок розробляє понад 300 зарубіжних фармацевтичних виробників (з майже 60 країн світу), які можна класифікувати за такими ознаками: рівнем інтеграції у світову економіку (національні, транснаціональні); рівнем економічного розвитку країни-засновника (ринкова економіка, перехідна економіка, економіка, що розвивається); власністю (колективні, приватні, державні); обсягом виробництва (великі, середні, малі); значенням українського

[©] Оленич І.Р., Душка В.І., Михайловський В.І., Харів І.І., Сенів Р.В., Гутий Б.В., 2011

ринку у збутовій діяльності (основний, додатковий, резервний); патентним захистом продукції (виробники оригінальних ліків або генериків); характером пропонованих ліків (однієї чи багатьох груп за анатомо-терапевтично-хімічною класифікацією); стратегією просування (одночасно всього асортименту чи надання переваги найперспективнішим торговим маркам); каналами просування (представництво, спільне підприємство, внутрішні оптові фармацевтичні фірми); рекламною стратегією (агресивна, інтенсивна, поміркована, непомітна).

Найбільше ліків поставляють Німеччина, Індія, Франція, Словенія та Угорщина, а серед фірм - угорський хімічний завод Richter Gedeon Rt, французька фірма Sanofi-Syntelabo, французько-німецька компанія Aventis, словенські підприємства KRKA та Lek.

Зовнішньоторговельні фірми і підприємства зі 100-відсотковою іноземною інвестицією представлені на вітчизняному фармацевтичному ринку нешироко. Серед них можна виділити російську компанію "Протек-фарма".

Протягом тривалого часу міжнародний досвід виробив **систему торговельної практики** - певні правові механізми для забезпечення товарообігу. Вони знайшли своє відображення у Конвенції ООН про угоди міжнародної купівлі-продажу (редакція 1980 р.) і Міжнародних правилах інтерпретації комерційних термінів (Інкотермс), опрацьованих Міжнародною торговельною палатою.

Основною метою Правил (редакція 2000 р.) є: уніфікація тлумачення сторонами контракту понятійного апарату, що використаний в тексті угоди; встановлення зобов'язань сторін, пов'язаних із поставкою, навантажуванням і розвантажуванням продукції, її упаковкою і маркуванням, очищенням від мита, одержанням необхідних експортних, імпорتنих та інших дозволів тощо; однозначне врегулювання моменту переходу ризиків втрати й пошкодження продукції від продавця до покупця.

До елементів внутрішнього фармацевтичного ринку належать національні виробники, оптові фармацевтичні фірми, аптеки, лікувально-профілактичні заклади, населення та інші суб'єкти.

Національні виробники. Щонайменше чотири п'ятих (80 %) усього обсягу української фармацевтичної промисловості забезпечують 20 фірм із 180 підприємств, що мають право на виготовлення ліків у промислових умовах. Базовими підприємствами-виробниками є такі фірми, як "Дарниця", "Фармак", "Київмедпрепарат", "Борщагівський ХФЗ", "Здоров'я", "Індар", "Київський вітамінний завод", "Лекхім", "Галичфарм" та "Біостимулятор".

Оптові фармацевтичні фірми. Раціонально організована оптова ланка сприяє оптимізації виробничої та комерційної діяльності, розширенню її масштабів, підвищенню ефективності на основі комплексних ринкових досліджень, вивчення сукупності факторів ризику, ймовірного прогнозування майбутнього з достатньо чіткими орієнтирами бажаного комерційного успіху.

Щодо виробників, то функціями суб'єктів оптової реалізації є концентрація закупівельної діяльності, виявлення відповідності між попитом і пропозицією, формування реальної ринкової ціни на конкретні лікарські засоби,

маркетингове, інвестиційне і правове просування лікарських засобів від виробників до аптек. Стосовно аптек і лікувально-профілактичних закладів оптові фармацевтичні фірми виконують функції визначення попиту і формування необхідного асортименту лікарських засобів, зберігання і доставки медикаментів з урахуванням оптимальних умов, кредитування, інформаційного і консалтингового обслуговування, забезпечення якості та сертифікації лікарських засобів.

Ліцензію на оптову реалізацію лікарськими засобами має близько 1500 посередницьких фірм із різними формами власності і величиною капіталу. Крім того, вказані суб'єкти різняться багатоваріантністю ціноутворення, варіабельною кількістю номенклатурних позицій, обсягом діяльності, економічними і технологічними особливостями збутових процесів, спеціалізацією за лікарськими засобами певних виробників.

Роздрібна реалізація відіграє важливу роль у збуті лікарських засобів завдяки безпосередньому контакту з кінцевим споживачем. Суб'єктами роздрібною реалізації лікарських засобів є аптеки, їх відокремлені структурні підрозділи (аптечні пункти й аптечні кіоски) і сільські фельдшерсько-акушерські пункти за наявності погодження з районними держадміністраціями і на підставі угод, укладених з аптекою. Аптечна мережа України охоплює понад 8,5 тис. аптек різних форм власності та майже 13 тисяч їх відокремлених структурних підрозділів.

Лікувально-профілактичні заклади є організаціями-споживачами лікарських засобів і виробів медичного призначення. В Україні наявна обширна клінічна база системи Міністерства охорони здоров'я -лікарні, клініки науково-дослідних інститутів, санаторно-курортні заклади, у сільській місцевості - сільські лікарні, амбулаторії та фельдшерсько-акушерські пункти. До інших суб'єктів внутрішнього ринку належать аптечні та лікувально-профілактичні заклади Української залізниці, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ та інших відомств.

Велике значення для інфраструктури фармацевтичного ринку мають комунікації, під якими розуміють шляхи сполучення і зв'язку, форми зв'язку (телеграф, радіо, телефон, факс, Інтернет), а також процес повідомлення інформації за допомогою засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення, відео, кіно, комп'ютерні мережі) чисельно великим розосередженим аудиторіям. З цим елементом інфраструктури фармацевтичного ринку нерозривно пов'язана система маркетингових комунікацій, тобто діяльність підприємств, спрямована на інформування, переконування та нагадування споживачам про свою продукцію, стимулювання збуту і створення позитивного іміджу підприємств в очах громадськості.

В умовах сучасного фармацевтичного ринку успішне функціонування підприємств без належного інформаційного забезпечення практично неможливе. Інформація являє собою сукупність упорядкованих масивів документів та інформаційних технологій, які реалізують інформаційні процеси на основі стандартизованих форм подання і передання даних, форм і методів надання

інформаційних послуг різного типу. Потребу в тій чи іншій інформації визначають споживачі. Споживачами інформації про фармацевтичний ринок можуть виступати як фахівці з медичною і фармацевтичною освітою, наукові працівники та інші спеціалісти.

Висновки. Комплекс взаємопов'язаних інституційних, матеріальних і нематеріальних елементів повинен адекватно обслуговувати систему обігу лікарських засобів і виробів медичного призначення та забезпечувати результативність функціонування упродовж усього шляху від виробника до кінцевого споживача.

Література

1. Босак А.О. Комунікації в системі менеджменту: суть та види [Текст] / А.О.Босак // Вісник НУ "Львівська політехніка". - 2007. - № 547. - С 12-21.
2. Виноградова О.В. Реінжиніринг торговельних підприємств: теорія та методологія. – Автореф. дис. на здобуття наук, ступеня д-ра економ, наук: спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами"/ О.В.Виноградова. – Донецьк, 2009. – 35 с.
3. Лукашова С.В. Життєвий цикл фірми: фактори і напрями впливу [Текст] /С.В. Лукашова//Вісник НУ "Львівська політехніка". – 2005. –№ 416. – С 191–196.
4. Масленнікова О.Ю. Вибір методів впливу підприємства на зовнішній ринок в умовах глобалізації / О.Ю. Масленнікова // Торгівля, комерція, підприємництво [Текст]: зб. наук, праць. – Львів: Львівська комерційна академія, 2007. – С 23–26.
5. Юрченко Л А. Мікроекономічний аналіз стратегій вертикальної інтеграції [Текст] / Л.А. Юрченко // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія": 36. наук, праць Луцького державного технічного університету. – Вип. 3(11). – Луцьк, 2006. – С 217–232.
6. Thurow L. Creating Wealth. The New Rules for Individuals, Companies and Countries in a Knowledge-Based Economy [Text] / L. Thurow. – N.Y.: Harper Collins, 1999; L.: Nicholas Brealey Publishing, 1999. – 420 p.

Summary

Olenich I., Dhuska V., Mikhaylovskiy V., Khariv I., Ghutij B., Seniv R.
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

Classification of foreign pharmaceutical manufactures

The search of the possible users the necessity of which an enterprise wants and can satisfy is conducted at the same time. Thus use a very important marketing reception - pharmaceutical market segmentation, that dividing of users by groups on the basis of difference in their necessities, descriptions and conduct. If an enterprise correctly chose a market segment for a subsequent collaboration, znachyt', it found it at the market. After that carry out positioning of medication at the market, that

determine expressly, what preparation of this enterprise will differ from preparations of competitors, due to what his descriptions it is possible to score advantages of competitions in consciousness of potential users. Making decision in relation to positioning of the preparation, an enterprise can begin development of marketing complex.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

Олексів І.Б., к.е.н., доцент ©

Національний університет «Львівська політехніка», м.Львів

АНАЛІЗУВАННЯ МЕТОДІВ ЗБАЛАНСУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ГРУП ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ВИХОДІ НА ЗОВНІШНІЙ РИНОК

У статті проаналізовано методи, які можуть використовуватися для збалансування інтересів груп економіко-управлінського впливу (ГЕУВ) при виході підприємства на зовнішній ринок. Зокрема, всі методи збалансування інтересів ГЕУВ пропонується розбити на комунікаційні, організаційні та аналітичні.

Ключові слова: група економіко-управлінського впливу, підприємство, збалансування інтересів ГЕУВ.

Постановка проблеми. Вихід підприємства на зовнішні ринки пов'язаний із значним переліком труднощів. Серед інших це комунікування з групами економіко-управлінського впливу, які його оточують на новому ринку. Відповідно, дослідження та розробка методів, які забезпечать ефективне врахування інтересів ГЕУВ, є одним із ключових завдань організації.

Аналіз останніх досліджень. Відповідно до [1, с.46], група економіко-управлінського впливу підприємства (група інтересів) – це група людей або організацій, яка може протистояти або сприяти досягненню цілей або діяльності організації. Методи збалансування інтересів ГЕУВ – це методи, які спрямовані на розробку альтернатив для прийняття управлінських рішень підприємства, в яких враховані інтереси ГЕУВ.

В літературних джерелах [1;2;3;4;5] наведено ряд методів, які дозволяють збалансовувати інтереси ГЕУВ. Зазначені методи як правило базуються на формуванні ефективних комунікацій з групами економіко-управлінського впливу (веденні переговорів або формуванні дорадчих органів) [5, с.3-5], зміні організаційної структури управління організацією з врахуванням інтересів ГЕУВ [4, с.10] або включенні показників, які представляють інтереси організації в систему оцінювання та планування діяльності підприємства [2;3].

Слід підкреслити, що незважаючи на наявність в літературних джерелах окремих розробок щодо методів збалансування інтересів ГЕУВ при виході підприємства на зовнішні ринки, чітка структурована класифікація таких методів відсутня.

Мета статті. Метою статті є аналізування існуючих методів збалансування інтересів ГЕУВ при виході підприємства на зовнішні ринки та їх класифікація.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел [1-5] та практичної діяльності підприємство «Бритіш Американ Тобакко Україна», Кока-кола Бівереджес Україна, Київстар, Систем кепітал менеджмент, ВАТ «ДЗАК»,

ЗАТ «Львівський ізоляторний завод», дозволило методи збалансування інтересів ГЕУВ поділити на організаційні, комунікаційні та аналітичні за ознакою «підходу, що є основою для збалансування інтересів ГЕУВ».

Комунікаційні методи – це методи, спрямовані на збалансування інтересів ГЕУВ шляхом ведення переговорів між підприємством та групами інтересів, а також активне поширення інформації про діяльність підприємства. При здійсненні переговорів інтереси ГЕУВ виявляються або на основі проведення прямого діалогу, або шляхом заповнення спеціально розроблених анкет представниками ГЕУВ.

Переговори можуть здійснюватися як шляхом проведення круглих столів, організації двосторонніх зустрічей та створення спеціальних дорадчих рад, в які можуть входити представники ГЕУВ. Зокрема, підприємство British Petroleum, коли прийшло на ринок Азербайджану, створило дорадчу раду, в яку входили представники різних ГЕУВ, і перш за все неурядових організацій [5, с.5].

Слід підкреслити, що зазначені методи в основному використовуються на великих підприємства з високим рівнем фінансового забезпечення. Наприклад, підприємство «Бритіш Американ Тобакко Україна», прагне вести активний діалог з групами економіко-управлінського впливу, про що регулярно публікується звіт. Згідно з звітом за 2006-2007 рр. підприємство «Бритіш Американ Тобакко Україна» провело 18 діалогів з державними органами влади, 11 діалогів з комерційними партнерами та 2 з неурядовими організаціями. За 2006-2007 роки підприємство «Бритіш Американ Тобакко Україна» провело діалоги з представниками 31 організації та взяло на себе 17 зобов'язань перед ними [6, с.76]. Більшість підприємств, які застосовують комунікаційні методи в своїй діяльності, є частково або повністю іноземними компаніями, тобто вони виходять на ринок нової країни.

Організаційні методи - це методи, спрямовані на зміну організаційної структури управління підприємством з врахуванням інтересів ГЕУВ.

Слід підкреслити, що в США та країнах Європейського Союзу основним методом збалансування інтересів груп економічного впливу вважається введення представників ГЕУВ в Раду Директорів [4, с.10-12]. Такий підхід пояснюється фактом, що основною формою власності в США є корпорації. До функцій ради директорів США та Європі належить нагляд за діяльністю менеджменту корпорації та дотримання підприємством прав власності. Управлінськими органами акціонерних товариств в Україні є спостережна рада та керівний орган. Керівним органом українських акціонерних товариств може бути правління або дирекція (або і те, і інше одночасно). До функцій керівного органу акціонерного товариства входить оперативне та тактичне управління акціонерним товариством. Одночасно, функціями спостережної ради є дотримання інтересів власників акціонерного товариства, контроль за діяльністю керівного органу та стратегічне управління підприємством. Порівнюючи керівництво корпорацією в США та Європі із акціонерним товариством в Україні можна сказати, що рада директорів є відповідником спостережної ради, менеджер Західної корпорації (CEO - Chief Executive Officer) є відповідником нашого керівного органу. Таким

чином, збалансування інтересів ГЕУВ в Україні може бути здійснено шляхом введення в спостережну раду посадових осіб, які представляють інтереси ГЕУВ. Фактично в Україні такий метод збалансування інтересів ГЕУВ може використовуватися тільки на акціонерних товариствах, оскільки в інших організаційних формах підприємства таких контролюючих органів як спостережна рада немає.

Виходячи із зазначено можна зробити висновок, що організаційні методи є найменш адаптованими до українських умов і, відповідно, їх використання є найменш ефективним.

Аналітичні методи – це методи, які спрямовані на врахування інтересів ГЕУВ при розробці альтернатив для прийняття управлінських рішень шляхом включення показників, які представляють інтереси попередньо відібраних ГЕУВ, у відповідні аналітичні системи. Таким чином основою аналітичних методів є включення показників, які представляють інтереси певної ГЕУВ в аналітичні системи, які використовуються на підприємстві.

Слід підкреслити, що більшість альтернатив для прийняття управлінських рішень на підприємстві розробляються шляхом застосування методів оцінювання та планування його діяльності. Відповідно, включення показників за певною групою економіко-управлінського впливу в систему оцінювання або планування діяльності підприємства дозволить враховувати інтереси такої групи при розробці управлінських альтернатив. Таким, врахування інтересів ГЕУВ при застосуванні аналітичних методів перш за все зводиться до коректного відбору важливих для організації ГЕУВ, показників, які можуть представляти такі групи та математичних методів, які дозволять поєднувати різно направлені показники. Застосування аналітичних методів збалансування інтересів ГЕУВ фактично призведе до зміни принципів формування систем оцінювання та планування економічних показників діяльності підприємства. Останнє перш за все виявиться в суттєвому розширенні частки не фінансових показників порівняно із фінансовими при формуванні таких систем. Переваги аналітичних методів збалансування інтересів ГЕУВ будуть полягати перш за все в тому, що інтереси ГЕУВ будуть враховуватися регулярно та системно. Регулярно, оскільки системи оцінювання та планування застосовуються на підприємстві періодично, а системно, оскільки включені за групами економіко-управлінського впливу показники стануть частиною системи.

Підкреслимо також, що аналітичні методи є найменш розробленими серед методів збалансування інтересів ГЕУВ. В літературних джерелах наявні розробки, спрямовані на формування методів оцінювання діяльності організації з врахуванням інтересів ГЕУВ. Однак, врахування інтересів ГЕУВ здійснюється не системно та без належного попереднього відбору таких груп.

Аналіз трьох наборів методів врахування інтересів ГЕУВ дозволяє зробити такі висновки:

- аналіз літературних джерел [1-4] показує, що новітня теорія ГЕУВ передбачає необхідність регулярного врахування інтересів ГЕУВ. Застосування самих комунікаційних методів не дозволяє це зробити, оскільки згідно з [4], вони

застосовуються спародично, тобто у випадку необхідності вирішення певної конкретної проблеми. Організаційні методи дають змогу враховувати інтереси ГЕУВ на регулярній основі, однак можуть застосовуватися тільки на великих підприємствах (акціонерних товариствах). Крім того, в Україні не має практики введення зовнішніх осіб в спостережні ради директорів. Відповідно, формування ради директорів на основі представництва різних ГЕУВ буде занадто різкою зміною підходів до управління для українських підприємств. Відповідно, перевага аналітичних методів перш за все полягає в тому, що вони забезпечують регулярне врахування інтересів ГЕУВ, оскільки оцінювання та планування в організації проводиться регулярно;

- аналітичні методи є доступними для всіх підприємств незалежно від їх розміру та форми власності, тоді як застосування організаційних та комунікаційних методів обмежується фінансовими можливостями підприємства, можливостями щодо комунікування та формую власності організації, яка їх застосовує;

- аналітичні методи є найбільш ефективними для застосування з точки зору врахування новітніх розробок теорії ГЕУВ та можливостей їх застосування в українських умовах. Відповідно, подальші дослідження будуть спрямовані саме на розроблення аналітичних методів врахування інтересів ГЕУВ для українських підприємств.

Висновки. В роботі запропоновано класифікацію методів збалансування інтересів ГЕУВ при виході підприємства на зовнішній ринок за ознакою «підходу, що є основою для збалансування інтересів ГЕУВ».

Література

1. Freeman R.E. Strategic Management / R.E. Freeman. - Boston et al.: Pitman, 1984 – 315 p.
2. Кузьмін О.Є., Олексів І.Б. Формування системи оцінювання діяльності підприємства із урахуванням інтересів груп економіко-управлінського впливу/ О.Є Кузьмін, І.Б. Олексів // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №2(116). – С.77-88.
3. Kaplan, R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action/ R.S. Kaplan, D.P. Norton. - Boston: Harvard Business School, 1996. – 618 p.
4. Ayuso S., Argandona A. Responsible Corporate Governance: Towards a Stakeholder Board of Directors? / Ayuso S., Argandona A. – Navarra: University of Navarra, 2007. – 18 p.
5. Conference Board. The Challenge of Meeting Public Expectations on Sustainable Development // Conference Board. – 2006. - №3 (184). – P. 1-8.
6. Бритіш Американ Тобакко Україна. Соціальний звіт 2006-2007 / Бритіш Американ Тобакко Україна. – Київ: Бритіш Американ Тобакко Україна 2008. – 119 p.

Summary

Oleksiv I.B.
Lviv Polytechnic National University

Analysis of methods directed at balancing company stakeholder interests while entering external market

In the article methods that can be used for balancing stakeholder interests while entering external market are analyzed. It is proposed to divide such methods on organizational, communicational and analytical.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 338:658.51.631.1

Остапенко Р.М., к.е.н., ст. викладач[©]

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Досліджено питання створення необхідних передумов і проведення системи заходів щодо формування організаційно-економічного забезпечення товариств з обмеженою відповідальністю. Проведена порівняльна характеристика організаційного розвитку підприємств, визначено поняття “центрів відповідальності”. Висвітлено концепції організаційно-економічних відносин.

Ключові слова: організаційний розвиток, відносини, центри відповідальності, стратегія.

Постановка проблеми. По закінченню десяти років реформування сільськогосподарських підприємств, перед економістами знову постало питання про відповідність наявних результатів і цілей реформування. Тривалість періоду спаду виробництва й наявність численних негативних явищ і процесів, що гальмують економічний розвиток, роблять проблему організаційно-економічного реформування однією із найбільш актуальних на нинішньому етапі ринкових перетворень. Однак стає усе більш зрозуміло, що вона не може бути успішно вирішена в умовах відсутності повної ясності щодо суті, кінцевих цілей і «технологій» реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науковій літературі проблеми організаційно-економічним розвитком товариств з обмеженою відповідальністю займалися багато науковців як сучасності, так і минулого: В.Д. Савченко, П.Ф. Цигікал, А.И. Каминка А.С. Попов, А.В. Калина, Н.Д. Лук'янченко, А.Л. Гапоненко, В.І. Тоцький, А.П. Панкрухин, П.Т. Саблук, М.Й. Малік та багато інших. На сучасному етапі організаційно-економічний механізм, як складова стратегічного менеджменту, є тим вузьким місцем, що не дозволяє підприємствам підвищувати ефективність їх функціонування. Організаційно-економічний розвиток виявляється в удосконаленні структурних характеристик підприємства, коли відбуваються реструктуризація, реінжиніринг, впроваджується ринковоорієнтоване угруповання або віртуальні принципи функціонування.

На думку А.И. Каминкі, з одного боку, товариство з обмеженою відповідальністю можна вважати колективним підприємцем. Його організаційну основу визначає угода про спільну діяльність. У господарських товариствах ця угода укладається в письмовій формі і є обов'язковим установчим документом, хоч у правових системах деяких країн така угода відсутня, якщо законодавець дозволяє створювати товариства одній особі [1].

[©] Остапенко Р.М., 2011

Формулювання цілей статті. У статті поставлено мету проаналізувати проблему корпоративних підприємств, організаційний розвиток яких потребує створення необхідних для цього передумов і проведення системи заходів щодо формування організаційно-економічного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння того місця, яке займає організаційно-економічне забезпечення у вирішенні проблем розвитку сільськогосподарських підприємств, а також перспектив останнього, має велике значення для визначення конкретних цілей і пріоритетів їх розвитку. Якісний прорив на новий етап розвитку можливий тільки за рахунок концентрації ресурсів на певних науково обґрунтованих напрямках, вибрати які в умовах повної дезорієнтації аграрної політики країни досить складно. Щоб знизити ймовірність помилки, необхідно чітко усвідомлювати звідки й куди рухається не тільки сільське господарство, а й світова економічна система, потрібний ретроспективний і перспективний погляд на сучасні трансформаційні процеси.

Основними напрямками організаційного розвитку підприємств слід вважати:

- перехід від вузької функціональної спеціалізації до інтеграції і формування агропромислово-фінансових груп, агрохолдингів тощо;
- демократизація, відмова від формалізації та ієрархії, відокремлення функціональних та штабних ланок;
- скорочення кількості ієрархічних рівнів завдяки тому, що переважати будуть не великі централізовані підприємства, а низка дрібних із гнучкими спеціалізованими формами праці, а також мережі підприємств;
- трансформація організаційних структур підприємств із пірамідальних у плоскі, із мінімальною кількістю рівнів управління між керівництвом і безпосередніми виконавцями;
- здійснення децентралізації низки функцій управління, насамперед виробничих і збутових; з цією метою в рамках підприємств створюються напівавтономні або автономні відділення, стратегічні бізнес-одиниці, що повністю відповідають за прибутки і збитки;
- підвищення ролі інноваційної діяльності, створення в рамках великих компаній інноваційних фірм, зорієнтованих на виробництво і самостійне просування на ринках нових виробів та технологій і таких, що діють на принципах “венчурного фінансування”;
- підвищення статусу і значення інформаційних та кадрових засобів інтеграції порівняно з структурною інтеграцією;
- установа філіальних форм зв'язку між самим підприємством та іншими підприємствами, наприклад шляхом створення внутрішніх ринків;
- створення автономних груп (команд), постійне підвищення творчої та виробничої віддачі персоналу.

Найважливіші тенденції розвитку підприємства визначають дві рушійні сили – бажання вижити і прагнення розвиватися.

Проведення економічних реформ, що мали за мету створення підприємств на основі приватної власності – практично завершено. Наступним етапом має стати реформування внутрішньогосподарських виробничих відносин.

Фундаментальною проблемою на цьому етапі ринкової трансформації економіки АПК є створення організаційних передумов для підвищення соціально-економічної ефективності форм господарювання на селі [4].

Процес демократизації виробничих відносин вимагає адекватних підходів, нової економічної парадигми їх розвитку. Як відомо, у самому загальному вигляді виробничі відносини з точки зору організації підприємств поділяються на дві групи: техніко-технологічні (організаційні) та соціально-економічні. Перші іноді називають організаційно-економічними відносинами.

Організаційно-економічні відносини виникають стосовно виробництва, розподілу, обміну і споживання, які неможливі без певної організації. При цьому вирішуються основні організаційні задачі:

- як реалізувати організаційний потенціал щодо заняття окремими видами економічної діяльності і організувати використання ресурсного потенціалу на підприємстві під єдиним началом для досягнення загальної цілі?

- яким господарським способом здійснювати економічну діяльність?

- хто і як буде формувати мотиваційну активність учасників економічної діяльності?

У зв'язку з цим організаційно-економічні відносини підрозділяються на три види:

- поділ підприємств на стратегічні одиниці бізнесу і наповнення їх конкретними видами економічної діяльності, внутрішньогосподарська кооперація (спільне виробництво продукції, укрупнення розмірів підприємств, їх постійне співробітництво й об'єднання);

- організація господарської діяльності у визначених формах (виробництво сировини і товарно-ринкове господарство);

- управління економікою (стихійно-ринкове і державно-планове регулювання).

Таким чином, організаційно-економічні відносини охоплюють ті господарські зв'язки, що безпосередньо пов'язані з організацією виробництва. Такі відносини впливають із технології виробництва, а цільове їх призначення криється в раціональній комбінації й ефективному використанні факторів виробництва. Зокрема, забезпечення кількісної і якісної відповідності факторів виробництва, спеціалізація і кооперування праці, концентрація, комбінування і диверсифікація виробництва, організація господарської діяльності підприємства [6].

За станом на сьогодні організаційна структура товариств з обмеженою відповідальністю практично залишилася без змін. Процес децентралізації відповідальності, повноважень, прийняття рішень і звітності зупинився на півдорозі. Як відомо, організаційно-економічні відносини визначають головне: зміст і спрямованість виробничих відносин. Отже організаційний розвиток має відбуватися в інтересах власників. Проте за умов, що склалися, існують протиріччя між засновниками, між власниками землі та майна, між підрозділами підприємств, між державою і підприємствами.

Ідеї стратегічного управління підприємством пов'язані з історією розвитку бізнесу. Головним має бути економічна діяльність, яка відіграє вирішальну роль у розвитку бізнесу. Стратегічні одиниці бізнесу (СОБ) або Центри відповідальності (ЦВ) – структурний підрозділ або група операційних підрозділів, кінцева мета яких – оптимізація прибутку, що здатні впливати на ефективність підприємства та які відповідають перед корпоративним керівництвом за досягнення встановлених цілей.

Мета системи управління за СОБ полягає в підвищенні ефективності управління підрозділами підприємства на основі узагальнення даних про результати діяльності кожного центру відповідальності.

Головний принцип управління за центрами відповідальності – центр відповідальності відповідає тільки за ті види економічної діяльності, а в більш широкому змісті тільки за ті показники, на які повинні й можуть впливати його керівники протягом певного періоду.

Зрозуміло, що формування центрів відповідальності – досить складне завдання для будь-якого підприємства. Від того, наскільки грамотно зроблена робота з виділення центрів відповідальності, залежить ефективність управління підприємством. Але в будь-якому разі сукупність всіх центрів відповідальності являє собою організаційно-економічну структуру підприємства.

Необхідно відзначити, що організаційно-економічна структура підприємства – це ієрархічна система центрів відповідальності (за видами економічної діяльності, доходи й витрати, тільки за витрати, за певні фінансові показники й т.п.), розподілені між структурними підрозділами підприємства, що виступають як об'єкти управлінського обліку [5]. Правильно побудована організаційно-економічна структура дозволяє побачити «ключові точки», у яких буде формуватися, ураховуватися й, швидше за все, перерозподілятися прибуток, а також здійснюватися контроль за ефективністю функціонування підприємства.

Зрозуміло, що формування організаційно-економічної структури підприємства за видами діяльності повинна бути відображена в системі бухгалтерського обліку й представлена на відповідних рахунках за допомогою подвійного запису для забезпечення можливості обліку витрат і результатів центрів відповідальності. При цьому по центрах відповідальності потрібно враховувати в першу чергу витрати й результати, що безпосередньо залежать від наданих підрозділам повноважень.

Розглядаючи виділення центрів відповідальності залежно від місця в ієрархії центрів відповідальності, необхідно відзначити, що при горизонтальній організаційній структурі центри відповідальності можуть мати місце два варіанти:

- одновидові – всі центри відповідальності належать до одного виду економічної діяльності;

- багатовидові – в одному підрозділі можуть співіснувати декілька видів діяльності.

При пірамідальній організаційній структурі центри відповідальності – цехи, наприклад, є центрами витрат, група цехів із замкнутим циклом виробництва вже представляє центр прибутку, а філія, що включає цехи й відділи – центр інвестицій.

Все це і повинно бути вихідними положеннями організаційно-економічного забезпечення розвитку товариств з обмеженою відповідальністю.

Висновки. Питання організаційно-економічного забезпечення розвитку товариств з обмеженою відповідальністю залишається невирішеним ні в теоретичному, ні в практичному відношенні. Така невизначеність впливає на розуміння змісту організаційно-економічного забезпечення підвищення ефективності функціонування товариств з обмеженою відповідальністю. Тому спробуємо коротко окреслити коло питань, розвитку товариств: це влада й гроші в товаристві з обмеженою відповідальністю, або, іншими словами, ким і за допомогою яких механізмів приймаються ключові рішення в товаристві і як розподіляються доходи від його діяльності.

Література

1. Каминка А.И. Очерки торгового права. – Ч. 2: Германское торговое уложение и другие законы / Каминка А.И. – М.: Междунар. центр фин.- экон. развития, 1996. – 406 с.
2. Макаренко П.М. Організація і економічний механізм адаптації аграрного господарювання до ринково-підприємницького середовища. Монографія / Макаренко П.М. – К.: Наукова думка, 1999. – 621 с.
3. Тоцький В.І. Організаційний розвиток підприємства: Навч. Посіб / Тоцький В.І., Лаврененко В.В. – К.: КНЕУ, 2005. – 247 с. (ISBN 966-574-771-1)
4. Савченко В.Д. Організація сільськогосподарських підприємств: Наук. видання / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2002. – 330 с.
5. Внутрішньогосподарські організаційно-економічні механізми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, Ю.С. Коваленко та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 204 с.
6. Хруцкий В.Е. Внутрифирменное бюджетирование: Настольная книга по постановке финансового планирования / Хруцкий В.Е., Сизова Т.В., Гамаюнов В.В. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 400 с.

Summary

Ostapenko R.M.

Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaeva

Organizational and economic providing of development of ltd

In the article conducted main tendencies of development of Ltd in Ukraine according to specific organizational and economic conditions environment.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 637: 637.5: 631.3

Ощипок І.М., д.т.н., професор[©], **Наконечний В.В.**, аспірант,
Кринська Н.В., магістр, **Ромашко І.С.**, к.т.н., старший викладач.
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ЗАСТОСУВАННЯ КОРЕЛЯЦІЙНОГО МЕТОДУ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті описується важливість впровадження і використання кореляційного методу для аналізу виробничої діяльності м'ясопереробних підприємств. Наведено основні схеми розрахунку коефіцієнтів кореляції

Ключові слова: *кореляційний метод, коефіцієнт, рентабельність, продуктивність праці, фондівдача, собівартість продукції.*

Постановка питання у загальному вигляді. Серед методів, які застосовуються для вивчення виробничої діяльності підприємств з переробки м'яса, одне з важливих місць належить кореляційному аналізу, який належить до галузі математичної статистики. В теперішній час, коли для обчислювальних робіт широко використовуються комп'ютерні програми, відкриваються великі можливості використання даного методу, який значно скоротить затрати робочого часу при їх виконанні.

Мета статті. Показати, що кореляційний метод є важливим засобом аналізу виробничої діяльності м'ясокомбінату, який дозволяє встановити вплив окремих чи сукупних факторів на деяку залежну величину, яка змінюється під їх дією (рентабельність, продуктивність машин, фондівдача, собівартість продукції, тощо).

Виклад основного матеріалу. Користуючись звітними даними про роботу м'ясопереробних підприємств Львова за 2000-2010 роки, ми побудували багатофакторні кореляційні моделі з метою визначення впливу окремих факторів на рентабельність виробництва, з яких одна (2000-2005 роки) була розв'язана традиційним методом, друга (2005-2010 роки) – за допомогою комп'ютерної програми. При розв'язку багатофакторної моделі на комп'ютері система рівнянь, побудована способом найменших квадратів, попередньо була перетворена в систему лінійних рівнянь, а далі – розв'язана звичайним способом, який широко використовується при наявності готових програм. При розв'язку задачі за допомогою таких програм, так і традиційно, факторіальні ознаки відбирали за допомогою парних коефіцієнтів кореляції, які далі перевіряли за допомогою часткових коефіцієнтів кореляції між факторіальними і результативними ознаками. Перш ніж визначити останні, за допомогою визначника попередньо знаходили коефіцієнт множинної кореляції.

[©] Ощипок І.М., Наконечний В.В., Кринська Н.В., Ромашко І.С., 2011

За даними 2005-2010 років, в результаті розв'язку системи рівнянь була отримана залежність прямолінійної регресії наступного виду:

$$Y_{xzy\gamma} = -45,3 + 0,04x - 0,0392z + 16,55v + 2,77\gamma \quad (1),$$

де Y – загальна рентабельність виробництва, %;

x – обсяг реалізації продукції, грн.;

z – рівень продуктивності праці, т/зм;

v – фондовіддача, грн/грн;

γ – обіговість обігових коштів.

Як видно з даного рівняння, коефіцієнт рівня продуктивності праці z вийшов з від'ємним, а коефіцієнт обіговості обігових коштів γ – з додатним знаком, хоча за змістом ці коефіцієнти повинні були мати обернені знаки до тих, які були отримані (парні коефіцієнти у них були : у першому випадку - від'ємні, у другому – додатні). Це пояснюється тим, що в цей період на м'ясопереробних підприємствах Львова темп росту заробітної плати, хоч і не на багато, але випереджав темп росту продуктивності праці; тривалість обігу обігових коштів залишалась майже без змін.

У процесі досліджень за допомогою парних коефіцієнтів кореляції були відібрані наступні фактори, які впливають на показник рентабельності Y :

$r_{y/x}$ – рівень технічної оснащеності виробництва (-0,462),

$r_{y/z}$ – продуктивність праці (0,575),

$r_{y/v}$ – фондовіддача (0,66),

$r_{y/\gamma}$ – оборотність оборотних засобів (-0,175).

Коефіцієнт множинної кореляції визначили наступним чином:

$$D = \begin{vmatrix} 1 & 0,575 & 0,660 & -0,175 \\ -0,462 & 1 & 0,660 & -0,175 \\ -0,462 & 0,575 & 1 & -0,175 \\ -0,462 & 0,575 & 0,660 & 1 \end{vmatrix} \quad (2)$$

В результаті $R_{yxz\ v\ \gamma}$ отримали рівним 0,43, що вказує на можливість встановлення позитивного результату. Після цього визначили деякі коефіцієнти часткової кореляції і побудували графіки емпіричної і теоретичної лінії регресії. Наведемо деякі коефіцієнти часткової кореляції:

$$\begin{aligned} r_{xy}(z) &= -0,540 \\ r_{xz}(y) &= 0,190 \\ r_{xy}(\gamma) &= 0,652 \\ r_{\gamma y}(v) &= -0,201 \end{aligned} \quad (3)$$

Дані коефіцієнти свідчать про наявність зв'язку окремих факторів з результативною ознакою при виключенні впливу на них інших факторів, але, як видно, з відхиленням від норми – коефіцієнт часткової кореляції за своєю величиною є, як правило, нижчим від коефіцієнта множинної кореляції.

Побудований графік теоретичної лінії регресії при парній кореляції x на y підтвердив наявність зв'язку між ними, хоча і обернено (рис.1).

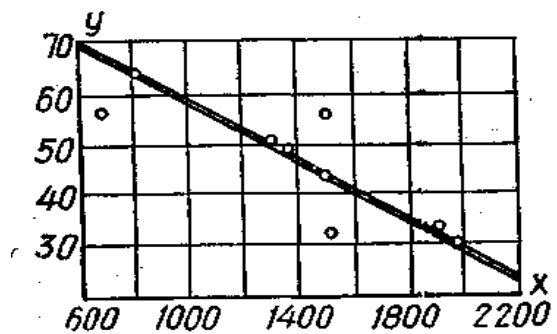

Рис. 1. Теоретична лінія регресії при парній кореляції

Допустимо, що виконані попередні дослідження на визначення можливості отримання рівняння регресії матимуть сприятливі результати. Проведемо розрахунки на встановлення невідомих параметрів a_1, a_2, a_3, a_4 і встановимо доцільність використання множинних кореляцій при аналізі господарської діяльності м'ясопереробних підприємств Львова. Розв'язок системи рівнянь способом найменших квадратів привів до рівняння прямої лінії регресії:

$$Y_{xzv\gamma} = -1256 - 2,31x + 0,08z + 0,777v - 0,0092\gamma \quad (4)$$

Отримані коефіцієнти регресії мають такі ж знаки, як і парні коефіцієнти кореляції, що вказує на правильність вибраних для аналізу факторів. Це дещо підтверджує визначені коефіцієнти часткової кореляції. З отриманого рівняння можна констатувати, що рівень рентабельності виробництва в цілому буде збільшуватися в наступних розмірах:

- на 2,31% при рості основних виробничих фондів на 1 млн. грн., або на 5,5% від загальної вартості їх при збереженні чисельності персоналу на тому ж рівні;
- на 8% при збільшенні виробітку на одного працюючого в середньому на 1 тис. грн., або на 17%;

- на 7,5% при рості фондівіддачі в середньому на 1 грн., або на 21% до наявної;

- близько 1% при скороченні тривалості даного обігу обігових коштів на 15% (число обігів на підприємствах рівно 6,8 в рік,

- середня тривалість обігу повинна бути зменшена на 7,5 днів у цілому.

Як впливає з рівняння, вибрані фактори впливають на кожну результативну ознаку, при чому відхилення від середньої вказують на жорсткі вимоги з боку показника рентабельності. В практиці роботи окремих підприємств, її коливання в бік збільшення або зменшення помітні більш значимо, що необхідно вважати нормальним явищем.

Досвід показує, що згідно з рівнянням, отриманим при розв'язку прикладу на множинну кореляцію, можлива побудова графіка, який міг би показати сукупні впливи факторів на результативну ознаку. При цьому відчувається вплив кутового коефіцієнта, який може змінити напрямок прямої лінії регресії.

Також, якщо подати схему розрахунку величини $Y_{xzv\gamma}$, то її можна зобразити в наступному вигляді:

$$Y_{xzv\gamma} = \sum_{i=1}^n \alpha_0 + \sum_{i=1}^n x_1 x_2 + \sum_{i=1}^n z_1 z_2 + \sum_{i=1}^n v_1 v_2 + \sum_{i=1}^n \gamma_1 \gamma_2 \quad (5)$$

де i – число підприємств, яке буде сумою величин отриманих від добутку значень емпіричної прямої на величину коефіцієнтів регресії.

В розглянутому прикладі кутовий коефіцієнт отримуємо з від'ємним знаком, що відповідно впливає на $Y_{xzv\gamma}$, тому, лінія регресії пішла під кутом вниз, хоча факторні величини мають перевагу в додатну сторону. Враховуючи цю обставину, для більш наочного подання вплив кутового коефіцієнта виключили, це дозволило виправити її положення: лінія регресії під тим самим кутом пішла вгору (рис.2).

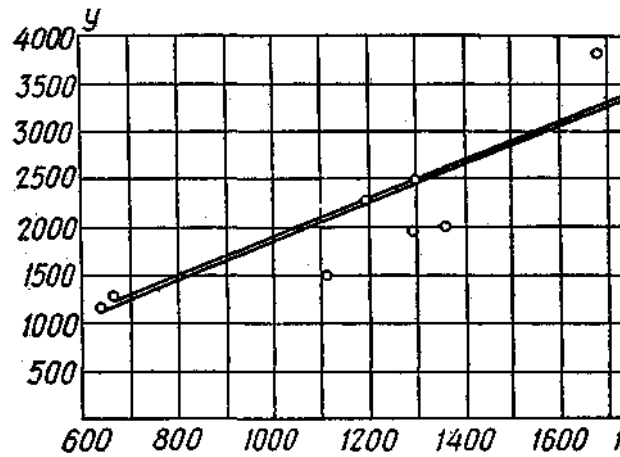

Рис.2. Прямая лінія кореляційної залежності показника рентабельності виробництва від багатьох факторів

У даному вигляді лінія регресії вказує на те, що вибрані фактори дійсно впливають на показник рентабельності, хоча і в різній ступені: одні мають додатний знак, інші – від'ємний, і кожен з них має різний вплив.

Висновки. Кореляційний метод – важливий спосіб виробничого аналізу, який дозволяє встановити вплив окремих або сукупних факторів на деяку залежну величину, яка змінюється під їх дією (рентабельність виробництва, продуктивність праці, фондівіддача, собівартість продукції, тощо). Застосування множинної кореляції (регресивний аналіз) у розв'язанні тих чи

інших виробничих питань пов'язане з наявністю великої кількості однорідних і стійких об'єктів спостережень, внаслідок цього підходить до використання її в харчовій промисловості необхідно обережно, становивши попередньо вагомість кожного фактору за допомогою парного, множинного і часткового коефіцієнтів кореляції.

Кореляційний метод аналізу доцільно застосовувати в великих цехах м'ясопереробних виробництв, які мають масове виробництво, при виявленні ступеню впливу різних факторів на продуктивність праці, якість продукції, розподілу витрат за окремими видами продукції.

З метою більш швидкого випровадження кореляційного аналізу на виробництві необхідно розробляти або застосовувати готові програми розв'язання систем рівнянь на комп'ютерах з таким розрахунком, щоб будь-який інженер-технолог підприємства мав можливість використати кореляційний метод в аналізі виробничої діяльності підприємства.

Література

1. Мармоза А.Т. Практикум з теорії статистики / А.Т. Мармоза – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2003.- 344 с.
2. Харченко Л.П. Статистика. Курс лекцій. / Л.П. Марченко – Київ, 2000. - 310 с.
3. Ефимова М.Р. Практикум по общей теории статистики/ М.Р.Ефимова, О.И.Гонченко, Е.В.Петрова//Москва. Финансы.Статистика., 2000. – 280 с.

Summary

**Oshchypok I.M., d.eng.s., prof., Nakonechnyj V.V. p.g. student,
Krynska N.V. magistr, Romashko I.S., k. eng.s.
Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj**

Practice correlative method of calculation for analysis meat industry production

The article describes how important is introduction and application of the correlative method in the process of analyzing the production of the food enterprises. Basic schemes of correlation coefficients calculation are listed here.

Key words: *correlative method, coefficient, profitability, productivity, assets ratio, production costs.*

Стаття надійшла до редакції 07.04.2011 р.

Павленчик А.О., к.е.н.¹©, Скупейко В.В., здобувач²

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

²Львівський університет бізнесу та права

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В АПК: ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ

Аналізуються підходи вчених до розуміння сутності поняття „інвестиційний клімат” та чинники, що його формують.

Ключові слова: інвестиції, підприємства, інвестиційний клімат, чинники, інвестиційна привабливість, ризики, оподаткування, амортизація.

Постановка проблеми. Структурна перебудова підприємств, найчастіше у випадку створення нових виробництв, потребує значних інвестиційних вкладень. Інвестиції є незамінним джерелом фінансування основних фондів, здійснення науково-дослідних розвідок, виконання пошукових та конструкторських робіт, формування обігових засобів, що надає їм статус фундаментального чинника економічного зростання підприємств та інтенсифікації виробництва. Зростання інтенсивності вкладення коштів потребує і відтворювальної процес, робочої сили, економічних відносин, валового продукту й соціального розвитку підприємств.

Вирішити зазначені завдання можна шляхом мобілізації внутрішніх резервів і залученням зовнішніх інвестицій. Для цього необхідно формувати в країні сприятливий інвестиційний клімат, що під силу зробити лише державі. Проте, підхід до розуміння поняття інвестиційного клімату у багатьох учених-економістів неоднаковий. Значна частина науковців ототожнюють його із інвестиційною привабливістю. Це обумовлено тим, що категорії „інвестиційний клімат” й „інвестиційна привабливість” не мають чітко визначеного економічного і юридичного тлумачення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження вітчизняних вчених свідчить, що рівень інвестицій в аграрний сектор економіки країни значною мірою визначається інвестиційним кліматом. Цьому питанню значну увагу приділяли М. Борщ, Д. Бурковський, З. Васильченко, В. Геєць, М. Герасимчук, Б. Губський, О. Іртищева, М. Кисіль, В. Клочан, Г. Козаченко, С. Криклій, І. Лукінов, Н. Макарий, С. Мочерний та інші. Їх дослідження спрямовувалися на вивчення ролі, значення та умов формування інвестиційного клімату. Проте, у наукових працях вітчизняних учених недостатньо приділялося уваги розкриттю сутності поняття „інвестиційний клімат” та чинникам, що його формують.

Формування інвестиційного клімату для України має бути невідкладним завданням у зв'язку зі скороченням власної сировинної бази, високою енергетичною залежністю від інших країн, зростанням нестачі фінансових

ресурсів та виникненням у перехідному періоді до ринкових умов господарювання багатьох соціально-економічних проблем таких, наприклад, як безробіття, бідність, політична нестабільність тощо.

Мета статті. Проаналізувати підходи вчених до розуміння поняття „інвестиційний клімат”, узагальнити їх та розкрити чинники, що сприяють його формуванню.

Виклад основного матеріалу. Багато вітчизняних авторів у підручниках, монографіях та наукових працях з питань інвестування сутність інвестиційного клімату сприймають як сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, що сприяють і забезпечують інвестиційну діяльність підприємствам або сукупність чинників економічного, політичного, правового та соціального характеру, які беруться до уваги і виступають для інвестора мотивом з прийняття рішення щодо реалізації інвестицій. На відміну від однакового чи схожого підходу до тлумачення інвестиційного клімату, поняття інвестиційної привабливості у багатьох авторів інтерпретується зі значними відмінностями.

Наприклад, вчений Н.Макарій вважає, що „інвестиційна привабливість – це справедлива кількісна і якісна характеристика зовнішнього і внутрішнього середовища об’єкта потенційно можливого інвестування“ [7, с. 52].

Методичний підхід вченого Г. Козаченко до трактування інвестиційної привабливості, яке він подає, як сукупність об’єктивних і суб’єктивних умов, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на макро-, мезо- і макрорівнях [5, с. 143] є досить узагальненим і не стосується підприємств, де здійснюються інвестиційні процеси.

Учений Л.М.Борщ розглядає інвестиційний клімат і привабливість підприємств в одній площині і стверджує, що для з’ясування інвестиційної привабливості підприємств будь-якої країни доцільно розглянути рівень макроекономічної збалансованості в державі. З’ясування і усунення причин і джерел макроекономічного дисбалансу дасть змогу створити привабливий інвестиційний клімат [1, с. 5].

З точки зору вченого Г.Строковича, забезпечення максимального прибутку є однією із найважливіших ознак в ієрархії, які приваблюють інвесторів. Він вважає, що „привабливість інвестиційна – характеристика підприємства чи будь-якого суб’єкта господарської діяльності, яка враховує суперечливі цілі інвестора: максимальний прибуток за мінімального ризику на певному об’єкті“ [4].

Своєрідне розуміння визначення інвестиційної привабливості подає професор В. Федоренко. Він припускає, що інвестиційну привабливість віддзеркалює „економічний паспорт” кожного підприємства, який включає систему економічних показників, що характеризують його виробничу потужність і господарську діяльність [15, с. 275]. Вчений О.Удалих інвестиційну привабливість формулює як сукупність різних об’єктивних ознак, коштів, можливостей та обмежень, що обумовлюють інтенсивність залучення інвестицій в економічну систему [14, с. 277].

Натомість С. Мочерний, Я.Ларіна, і О.Федоришин “інвестиційний клімат” трактують, як “сукупність об’єктивних та суб’єктивних умов, які сприяють (гальмують) процесу інвестування народного господарства (на макрорівні) та окремих підприємств, компаній, галузей (на мікрорівні)” [4].

В.Солдатенко, С.Федоренко вважають, „...що інвестиційний клімат – це комплексне економіко-політичне явище, яке формується під впливом великої кількості чинників” і кількісна їх оцінка може слугувати засобом ідентифікації рівня інвестиційної привабливості різних регіонів при їх порівнянні [13, с. 17].

Сутність інвестиційного клімату окремі науковці розглядають у форматі площин: інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику. Б. Губський вважає, що до інвестиційного потенціалу можна віднести об’єктивні, переважно кількісні умови інвестування та інвестиційний ризик з оцінкою здебільш добротних політичних, економічних та соціальних характеристик з приводу умов втрати інвестицій чи доходу від них [3, с. 134].

Ряд учених намагаються розглядати сутність інвестиційного клімату з позиції умов його формування. Так, А. Криклій, З. Васильченко, А. Алексеєнко, А. Боровікова подають і менш вагомні умови впливу на інвестиційний клімат такі, наприклад, як недостатня економічна ефективність інвестиційних проєктів, слабкий захист капіталу, відсутність ринкової інфраструктури та дієвих механізмів щодо здійснення повернення капіталу [6, с. 21].

Значна частина цих умов і нині є характерною для українського суспільства на мікро- і макрорівні. Як зазначають дослідники І.Бурковський і О.Іртищева в аграрному секторі економіки України, де ще відбувається становлення ринкових відносин, на формування інвестиційного клімату має відчутний вплив “надто затяжний і непослідовний характер ринкового формування економіки; правова, економічна й політична нестабільність; недосконала фінансово-кредитна і податкова система; низький рівень розвитку ринкової інфраструктури” [2, с. 72].

На нашу думку, викладені чинники (рис. 1) в сукупності можуть найбільш влучно й об’єктивно дати уяву і характеристику інвестиційного клімату нашої країни в цілому і будь-якого регіону, зокрема. Проте виділити та показати окремо вплив кожного із зазначених в тій чи іншій мірі не представляється можливим із-за відсутності у багатьох з них кількісних характеристик.

Майже ідентичною пропонується С. Козловим група чинників для характеристики інвестиційного клімату у виданні [16]. Автор зазначає, „...аби дати оцінку інвестиційного клімату, треба охарактеризувати п’ять найбільш важливих складових: політичну обстановку, правове середовище, макроекономічні чинники, податкове оточення, регуляторний вплив”. На його думку з причин нестабільності політичної ситуації та низької довіри до влади національні інвестори намагаються приховати й вивезти капітал за кордон. Причиною є те, що протягом років незалежності України вектор напрямку міжнародного співробітництва і відносин зі Сходу на Захід змінювався декілька разів. Іноземні інвестори, з цього ж мотиву – схиляються до вибору країн зі

стабільним політичним становищем і прагматичною нормативно-правовою базою.

Для іноземних інвесторів стабільність у політичній та законодавчій сферах сприймається більш важливішою гарантією, ніж демократизація суспільства. Прикладом може слугувати рівень приросту іноземного інвестування в економіку Китаю. В середньому на душу населення тут щорічно приходиться близько 230 доларів США, тоді як в Україні, за роки незалежності, цей показник найбільше було доведено до 150 доларів.

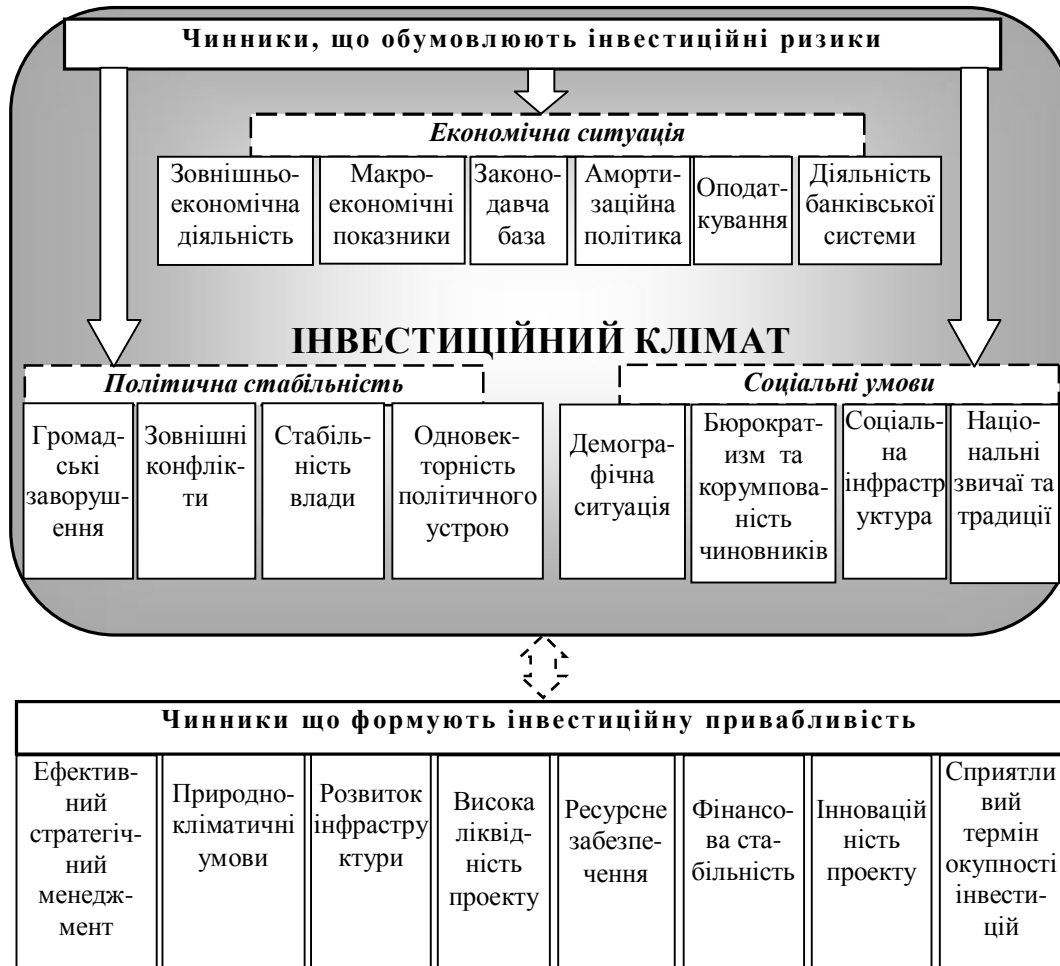

Рис. 1. Чинники формування інвестиційного клімату

Несприятливими для внутрішніх й іноземних інвесторів є і макроекономічні показники країни. Зношеність матеріально-технічної бази підприємств в сільськогосподарському виробництві становить близько 90%, зменшилася кількість працездатного населення, відбувся занепад виробничої та соціальної інфраструктури, знизився рівень продуктивності праці, зросла інфляція, з'явилися кризові явища в економіці і, як наслідок, знизилися обсяги

виробництва валового та валового внутрішнього продукту, посилюється дисбаланс імпорту й експорту не на користь останнього. Ці обставини спричинили занепад сільського господарства. Виробництво основних видів продукції зменшилося в два і більше рази, а досягнуті позиції України серед країн Європи з виробництва цукру, молока, м'яса та іншої продукції були втрачені. У більшості сільськогосподарських підприємств виробництво стало збитковим. За таких умов послабився інвестиційний клімат в аграрному секторі економіки й відбувся процес призупинення надходжень інвестицій внутрішнього і зовнішнього характеру.

Вагомим чинником впливу на інвестиційний клімат і привабливі умови інвестування є стабільна, виважена нормативно-правова база. На законодавчому й урядовому рівні протягом часу незалежності було прийнято низку нормативно-правових і законодавчих актів з питань регулювання інвестиційної діяльності підприємств. Це Закони України „Про інвестиційну діяльність”, „Про іноземні інвестиції”, „Про режим іноземного інвестування”, затверджена Урядом Програма розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки та ін. Проте, до зазначених законів часто вносилися зміни і доповнення, певні коригування їх положень, в тому числі і тимчасові, на вимогу лобістських груп в парламенті, що спричиняло нестабільність чинного законодавства. Неймовірно, але зростання інвестиційної активності у 2003 р., коли обсяги прямих і портфельних іноземних інвестицій в Україні зросли майже на 28% в порівнянні з 2002 р., можна пояснити, напевне, стабільністю правової ситуації, оскільки у 2002 р. парламент не займався законотворчою діяльністю.

Для інвесторів і, особливо нерезидентів, досить важливим регуляторним чинником видається амортизаційна політика держави. Інвесторів задовольняє лише така, яка створює умови для процесу простого відтворення основних фондів. В Україні при планово-економічній системі використовувався лише лінійний метод нарахування амортизації. Це був простий метод, який, певною мірою, враховував процес рівномірного зносу за весь термін їх використання. За рахунок цих коштів створювався амортизаційний фонд на реновацію основних фондів.

Перехід України на ринкові умови господарювання і згідно Закону „Про оподаткування прибутку підприємств” амортизація стала нараховуватися до залишкової вартості в установлених нормах за окремими групами й до уваги не брався термін експлуатації окремих об'єктів. Могли мати місце випадки, коли об'єкти перенесли свою вартість на виробництво продукту, але продовжували експлуатуватись. Зовсім не враховувалися техніко-економічні характеристики об'єктів, тривалість, інтенсивність, середовище й умови експлуатації. Досить обмеженою була практика застосування методу прискореної амортизації.

До числа найважливіших чинників формування сприятливого інвестиційного клімату належить законодавчо-нормативна база з оподаткування. Встановлені податки повинні стимулювати інвестиційний клімат, зокрема бути сприятливим для іноземних інвесторів. Оподаткування прибутку підприємств з іноземними інвестиціями мало б здійснюватися за спрощеною системою

оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, а також передбачати надання чи скасування галузевих та зональних податкових пільг у форматі можливого. Бо недосконалість чинного законодавства призвела до того, що створюючи пільгові режими для залучення коштів на терени України, використовувався і нелегальний ввіз товарів, що підлягали квотуванню й оподаткуванню митом, чим наносився збиток державі.

Серед інших важливих чинників, що негативно вплинули на зниження інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки, слід виділити діяльність банків. Економічні кризи спричинили дефіцит коштів у виробничому секторі і наявності великої кількості надлишку вільних активів у банківській системі. Проте уособлене становище банків із відділеним банківським капіталом їх ні до чого не зобов'язувало. Банки посилаючись на високу ризикованість вкладень і значну тривалість обігу коштів у сільськогосподарській галузі не долучалися до активної співпраці з аграріями. Безумовно, у бізнесі виникають ситуації будь-якого характеру, коли навіть успішно діюче підприємство може збанкрутувати і тоді з'являються труднощі зі своєчасним поверненням грошей. Тим більше це стосується підприємств у сільському господарстві, яке значною мірою залежить від природних умов. Банки ж співпрацювали лише з великою вигодою для себе на умовах високих кредитних ставок, які інколи сягали близько 40 відсотків. За такої ситуації, інвестиції не лише не могли сприяти ефективному розвитку виробництва, а й ставили підприємства у боргову залежність.

Отже, на нашу думку, прерогатива і завдання інвестиційної привабливості, яку належить формувати підприємству, полягає не в тому, щоб змінити власника, а віднайти інвестора, який окрім бажання отримати максимальний прибуток і цілісний контроль над об'єктом інвестування, зацікавлений був вкладати кошти в модернізацію машин і обладнання, впровадження нових технологій у виробництво та системи управління відповідно до вимог ринкової економіки. Зростання ж інвестиційного клімату це завдання держави. Формування інвестиційного клімату має відбуватися на засадах проведення комплексних прозорих і послідовних ринкових реформ, які створять умови для перетворення потенційних джерел інвестування у реальні і гарантуватимуть інвесторам та суб'єктам інвестицій стабільність розвитку, розширене відтворення, економічну і правову безпеку.

Особливо це має велике значення в роботі з іноземними інвесторами. Успішне вирішення завдання із залучення та накопичення іноземних інвестицій, може забезпечити Україні пропорційне співвідношення розвитку різних галузей її народного господарства, що стане підґрунтям внутрішньої стабільності розвитку держави і її успіху у зовнішньоекономічній діяльності. З цих мотивів залучення інвестицій завжди є і буде залишатися актуальною проблемою для вітчизняного бізнесу.

Рівень інвестування іноземної держави у економіку країни, вибудований на основі двосторонніх договорів, є оцінкою ступеня встановлення міжнародних контактів і розвитку економічної інтеграції. Його відносять до найважливіших показників комплексної оцінки визначення, так званого індексу глобалізації, і

включення країни в ці процеси. Проте економіка України характеризується не дуже сприятливим інвестиційним кліматом і займає 46 місце у світовому співтоваристві. До країн, що мають високий сприятливий інвестиційний клімат і посідають перші місця у зазначеному рейтингу, належать Ірландія, Нідерланди, Сінгапур, Швейцарія, Швеція, і їх досвід його формування може стати орієнтиром для України.

Висновки. 1. Категорії „інвестиційний клімат” й „інвестиційна привабливість” об’єднують і мають спільні компоненти. Їх порівнювати можна на рівні країни, регіону і підприємства. На макрорівні „інвестиційна привабливість” є однією із складових більш широкого поняття “інвестиційний клімат”.

2. Інвестиційний клімат – це сукупність сформованих об’єктивних і суб’єктивних чинників, що позитивно характеризують економічну, політичну та соціальну ситуацію в країні і виступають підґрунтям інвестиційної привабливості підприємств.

Література

1. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. / Л.М. Борщ. – К.: Знання, 2002. – 318 с.
2. Бурковський І.Д. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І.Д. Бурковський, О.І. Іртищева // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 71 – 73.
3. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / В.Б. Губський. – К.: Наукова думка, 1998. – 390 с.
4. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр “Академія”, 2000 – 2001.
5. Козаченко Г. В. Управління інвестиціями на підприємстві / Г.В. Козаченко, О. М. Антіпов, О. М. Ляшенко – К.: Лібра, 2004. – 368 с.
6. Криклій А.С. Інвестиційна діяльність і капіталізація банків: питання теорії і практики / А.С. Криклій, З.М. Васильченко, А.М. Алексеєнко, А.Д. Боровікова // Економіка та держава. – 2005. – № 11. – С. 21 – 25.
7. Макарій Н. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств. / Н.Макарій // Економіст. – 2001. – № 10. – С.52 – 60.
8. Про інвестиційну діяльність: Закон України / Інвестиції, кредит і лізинг в АПК: законодавчі і нормативні акти. – К. : Задруга, 1998. – С. 61 – 66.
9. Про іноземні інвестиції: Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=o2y2001>
10. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України // Звід кодексів і законів України. – К.: Рада, 2007. – С. 446 – 482.
11. Про режим іноземного інвестування : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?>
12. Програма розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin>.
13. Солдатенко В.В. Аналіз інвестиційного клімату України. / В.В. Солдатенко, С.В. Федоренко. // Економіка та держава. – 2005. – № 5. – С.17 – 21.

14. Удалих О. О. Управління інвестиційною діяльністю промислового підприємства : навч. пос. / О.О.Удалих – К., 2006. – 292 с.
15. Федоренко В.Г. Інвестування./ В. Г. Федоренко. – К. : Алерта, 2006. – 443 с.
16. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/ua/oarticle/1112/>

Summary

Pavlenchik A.O.¹, Skupeyko V.V.²

*¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

²Lviv Institute of Business and Laws

Investment climate in apk: his essence and forming factors

Going of scientists near understanding of essence of concept „investment climate” and factors is analysed, that he is formed.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

Пашутина Е.Н., к.б.н., доцент[©], Белецкая А.В., соискатель*
Луганский национальный аграрный университет

СОХРАНЕНИЕ, ВОССТАНОВЛЕНИЕ ПЛОДОРОДИЯ ЗЕМЕЛЬ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье приведены структурные показатели использования сельскохозяйственной земли. Количество вносимых удобрений проанализировано с показателями эффективности использования земли и сравнено с подсчитанной нормативной потребностью в минеральных удобрениях. Обоснована необходимость освоения современных систем земледелия и землеустройства, проведения комплекса агрохимических мероприятий, в частности, сбалансированного внесения в достаточном количестве минеральных и органических удобрений для восстановления плодородия почв.

Ключевые слова: минеральные и органические удобрения; распаханность; рациональное использование земель; восстановление плодородия почв; сельскохозяйственные предприятия.

Постановка проблемы. Эффективность функционирования предпринимателей в аграрной сфере существенно зависит от сохранения и рационального использования земель. Поскольку плодородие земель является достоянием украинского народа, задача его восстановления и повышения становится, прежде всего, общегосударственной задачей. В то же время это в немалой степени связано с грамотным ответственным хозяйствованием самих предпринимателей и других субъектов, работающих на земле.

За годы реформ из-за недостаточного внимания к этой проблеме из оборота выбыли большие площади сельскохозяйственных угодий страны, снижается содержание в грунте питательных веществ и гумуса.

Негативный опыт многих стран достаточно хорошо показал, что провозглашение приоритета только экономических целей без учета социальной потребности в приемлемой для человека природной среде оборачивается крайне негативными экологическими последствиями в будущем, а общий эколого-экономический ущерб оказывается несоизмеримо больше краткосрочной выгоды, получаемой конкретным инвестором.

Для снятия противоречий между сиюминутными экономическими выгодами частных собственников и общества требуется разработка и внедрение в практику особых экономических и правовых механизмов, стимулирующих щадящее и неистощительное природопользование.

Эколого-экономические проблемы можно решить путем внесения изменений в эколого-экономическую систему земледелия, в частности,

* Научный руководитель – д.е.н., профессор Ткаченко В.Г.

© Пашутина Е.Н., Белецкая А.В., 2011

оптимизации структуры земельного фонда и внедрения системы расширенного воспроизводства плодородия почв.

Анализ последних исследований. Теоретические, методические и практические аспекты сохранения и восстановления плодородия почв рассмотрены в работах Андрейчука В.Г, Бугуцкого О.А, Гуторова О.И., Кривова В.М., Лукинова И.И., Месель-Веселяка В.Я., Новаковского Л.Я., Онищенко О.М., Прядка В.В., Саблука П.Т., Третьяка А.М., Федорова М.М., Царенка А.М. и других ученых. Однако многие экономические и экологические вопросы остаются недостаточно разработанными. Прежде всего, нет достаточно объективного изучения зависимости показателей эффективности использования земли от масштабов проведенных мероприятий по восстановлению плодородия почвы.

Цель исследования – оценить структурные показатели использования земли, а также количество вносимых удобрений, и сопоставить количество вносимых удобрений с показателями эффективности растениеводства для определения резервов улучшения использования земли в эколого-экономической системе земледелия.

С целью оценки интенсивности использования земли рассмотрим структурные показатели ее использования: степень распаханности, структуру сельскохозяйственных угодий, долю многолетних насаждений в площади сельскохозяйственных угодий и др. (таблица 1,2).

Таблица 1

Структура земельного фонда в Луганской области, по состоянию на 01.01.2010 г.

Показатель	Площадь, га	%
Общая площадь земель области	2668368,0	100
Сельскохозяйственные земли	1957317,0	73,35
Сельскохозяйственные угодья, в т.ч.:	1910165,1	71,59
-пашня	1272934,5	47,70
-перелogi	56774,0	2,13
-многолетние насаждения	30027,3	1,13
-сенокосы	86418,7	3,24
-пастбища	464010,6	17,39

Сельскохозяйственная освоенность территории области, т. е. часть сельхозугодий в площади суши, и распаханность территории слишком высоки. По области общая распаханность территории составляет 47,7%, распаханность сельхозугодий – 66,6%, общая лесистость – 12,7%.

Согласно научно обоснованным рекомендациям, в активную сельскохозяйственную обработку необходимо включать не больше трети территории. Столько же должно быть отведено для другой сельскохозяйственной деятельности, а одна треть должна оставаться в природном виде, что обеспечивает экологическое равновесие в природе. В большинстве экологически развитых стран с интенсивным аграрным сектором

этот принцип, как правило, выдерживается [8, с. 12]. В этом плане интенсивность использования земли превышает оптимальный уровень и угрожает опасным экологическим состоянием региона.

Таблица 2

Структура угодий Луганской области

Район	Распаханность территории	Распаханность угодий	Полезная лесистость	Общая лесистость	Открытые земли без растительного покрова	Застроенные земли	В т.ч. экологически опасные	Под водой	Овражность
Антрацитовский	35,42	61,67	2,17	18,8	16,4	3,4	0,89	0,83	0,28
Беловодский	57,26	67,83	2,05	7,8	2,7	1,4	0,31	0,40	0,72
Белокуракинский	53,98	64,99	1,57	7,6	2,7	2,3	0,52	0,37	0,97
Краснодонский	46,39	66,98	1,19	10,6	12,6	4,6	2,43	0,39	0,53
Креминской	45,26	72,76	2,13	28,5	2,6	2,4	0,49	0,79	0,76
Лутугинский	43,86	66,22	2,00	8,4	17,0	5,1	1,08	0,75	1,09
Марковский	55,57	65,65	2,23	7,4	2,6	1,7	0,31	0,44	0,88
Меловской	58,20	70,39	1,90	8,0	3,1	1,9	0,67	0,44	0,90
Новоайдарский	44,79	67,83	2,86	21,9	6,1	1,9	0,65	0,53	0,76
Новопсковский	57,73	70,77	1,85	7,7	3,1	3,0	0,41	0,69	0,72
Перевальский	37,02	63,47	1,82	12,5	15,8	10,4	2,94	0,72	0,49
Попаснянский	37,20	59,68	2,25	19,7	7,5	6,7	2,82	0,68	0,42
Сватовский	59,23	71,05	2,02	7,2	2,5	2,0	0,52	1,15	1,02
Свердловский	48,45	70,11	2,01	7,2	15,8	3,5	1,69	0,71	0,17
Славяносербский	46,67	72,57	1,91	14,7	13,0	4,1	1,13	0,99	0,92
Ст.-Луганский	44,89	69,25	1,64	21,0	7,0	2,2	0,79	2,11	0,58
Старобельский	63,54	74,65	2,35	6,7	1,2	2,6	0,40	0,84	0,72
Троицкий	60,44	68,87	1,73	5,0	1,4	1,6	0,43	0,70	0,82
По области	47,70	66,60	2,00	12,7	7,1	5,0	1,20	0,80	0,70

В данной ситуации важно восстанавливать естественное плодородие почвы за счет внесения органических и минеральных удобрений, а также известкования кислых почв, их рациональной обработки, орошения, осушения земли и др. Рассмотрим динамику внесения удобрений за последние 5 лет (табл.3).

Таблица 3

Внесено удобрений под сельскохозяйственные культуры в сельскохозяйственных предприятиях

Показатель	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
Минеральные удобрения					
Внесено питательных веществ, всего, тыс. ц.	183,2	190,1	241,8	287,6	267,0
Удобренная площадь, тыс. га	345,0	382,3	444,0	572,8	491,7
<i>Продолжение табл. 3</i>					
Часть удобренной площади, %	48,2	53,3	60,4	73,8	63,2

Внесено питательных веществ на 1 га посевной площади, кг	26	26	33	37	34
Органические удобрения					
Внесено питательных веществ, всего, тыс. ц.	210,0	254,6	222,3	72,3	61,1
Удобрённая площадь, тыс. га	7,7	11,7	12,8	5,3	4,2
Часть удобрённой площади, %	1,1	1,6	1,7	0,7	0,5
Внесено питательных веществ на 1 га посевной площади, кг	0,3	0,4	0,3	0,1	0,1

Сопоставим теперь динамику внесения удобрений с такими показателями эффективности использования земли, как урожайность и валовая продукция на 100 га с/х угодий.

Таблица 4

Урожайность основных сельскохозяйственных культур, ц/га

Культуры	1995 г.	2000 г.	2005 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
Зерновые и зернобобовые	16,9	11,8	25,4	17,4	30,9	20,7
Сахарная свекла	200,7	128,9	191,1	115,7	134,7	-
Подсолнечник на зерно	16,8	10,4	11,5	14,0	13,8	11,9
Картофель	66,4	75,0	171,7	122,7	134,5	106,7
Овощи	137,0	129,5	205,6	167,6	224,2	201,9

Таблица 5

Валовая продукция сельского хозяйства

Валовая продукция на 100 га с/х угодий, тыс. грн.	1995 г.	2000 г.	2005 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
	145,50	103,32	154,54	136,27	177,48	155,96

Анализируя данные последних трех таблиц (табл. 2,3,4), можем сделать вывод, что повышение урожайности большинства культур, а также увеличение валовой продукции в 2008 году сопоставимо с увеличением количества внесенных минеральных удобрений с 183 тыс.ц. в 2005 г. до 288 тыс.ц. в 2009 г. при снижении количества внесения органических удобрений. Такое положение с органическими удобрениями вызвано резким спадом производства продукции животноводства, а также высокой себестоимостью автотранспортных работ, что

обусловлено дороговизной горючего и смазочных материалов, а также запасных частей.

Для более глубокой оценки количества вносимых удобрений посчитаем нормативную потребность в минеральных удобрениях Луганской области на 2009 г., чтобы сравнить ее с количеством фактически внесенных. Сначала проанализируем содержание питательных веществ в почве (табл. 6).

Таблиця 6

Содержание питательных веществ в почве Луганской области*

Район	Общая площадь, тыс. га	% от общей площади области	С.-х. угодья, тыс. га	Пашня, тыс. га	Содержание питательных веществ в почве, мг/кг		
					калий	фосфор	азот
Антрацитовский	195,1	7,31	113	68,3	93,43	83,57	120,21
Беловодский	160,7	6,02	138,4	90,5	112,83	71,85	109,58
Белокуракинский	146	5,47	124,2	77,6	90,77	61,15	120,31
Краснодонский	147,3	5,52	100,9	55,9	113,57	110,71	89,43
Кременской	163,7	6,13	104,3	69,4	88,00	82,72	104,28
Лугутинский	105,7	3,96	72,6	40,1	109,42	104,17	100,92
Марковский	116,6	4,37	101,9	64,5	90,33	66,67	113,53
Меловской	97,1	3,64	83,4	56,5	113,18	67,55	111,45
Новоайдарский	169	6,33	108,9	70,6	96,93	75,40	93,60
Новопсковский	162,3	6,08	135,6	95,2	96,00	70,00	112,00
Перевальский	89	3,34	51,1	26,6	101,40	92,00	116,00
Попаснянский	141,7	5,31	87,3	48,7	106,50	76,00	102,40
Сватовский	182,8	6,85	150,4	107,1	90,41	69,45	113,86
Свердловский	121,6	4,56	83,9	57,1	109,78	102,56	122,11
Славяносербский	130,1	4,88	80,6	53,9	121,67	97,67	99,00
Ст.-Луганский	218,2	8,18	135,8	88,4	100,00	86,76	96,94
Старобельский	158,2	5,93	138,1	100,8	99,70	80,40	110,45
Троицкий	163,3	6,12	146,9	101,7	90,89	65,83	128,33
Всего по области	2668,4	100,00	1957,3	1272,9	-	-	-

* при расчете были использованы данные агрохимической картограммы Луганской области, разработанной Луганским ПТЦ «Облдержродчність» в 2008 г.

Почвы Луганской области средне обеспечены азотом от 89,43 мг/кг в Краснодонском районе до 128,3 мг/кг в Троицком [4]. Обеспеченность почв области фосфором по зерновые культуры в основном считается среднеобеспеченной (5-10 мг/100 г) – это 88% земель и только 12% земель (это Краснодонский, Лугутинский, Свердловский районы) имеют высокую обеспеченность (более 10 мг/100 г.). Обеспеченность калием почв Луганщины более равномерна при средней степени обеспеченности (10-15 мг/100 г.) - 40,7%

земель и 59,3% земель имеют низкую (5-10 мг/100 г.) В целом Луганскую область можно считать средне обеспеченной питательными веществами в почве.

Таблица 7

Расчет потребности в минеральных удобрениях

Культуры	Планируемая урожайность, ц/га	Посевная площадь, тыс. га	Азот		Фосфор		Калий	
			доза, кг/га	всего, тыс. ц.	доза, кг/га	всего, тыс. ц.	доза, кг/га	всего, тыс. ц.
Озимая пшеница	50	303,7	55	167,04	200	47	47	142,74
Озимая рожь	32	12,5	60	7,5	40	5	38	4,75
Ячмень	27	112,5	52	58,5	40	45	35	39,38
Овес	25	25,1	48	12,05	31	7,78	34	8,53
Кукуруза на зерно	40	40,4	67	27,07	52	21,01	54	21,82
Зернобобовые	20	2,1	45	0,95	25	0,53	35	0,74
Подсолнечник	25	351,4	63	221,38	65	228,41	105	368,97
Соя	17	0,7	43	0,3	25	0,18	36	0,25
Картофель	200	39,2	96	37,63	78	30,58	71	27,83
Овощи	230	13,6	138	18,77	90	12,24	120	16,32
Однолетние травы на сено	38	4,2	31	1,3	28	1,17	34	1,43
Многолетние травы на сено	42	20,1	41	8,24	34	6,83	31	6,23
Всего	941,8	-	-	560,73	-	558,73	-	638,99
Всех видов				1758,45 тыс. ц.				

* при расчете были использованы данные [5].

По результатам наших подсчетов, нормативная потребность Луганской области в минеральных удобрениях на 2009 г. - 1758,45 тыс. т., таким образом, подсчитаем, что внесенное количество (267 тыс. т.) составляет 15% от требуемого. Следствием высокой сельскохозяйственной освоенности земельного фонда и экстенсивного хозяйствования на земле, без надлежащих мероприятий по охране и восстановлению как производственного ресурса и важной составляющей окружающей природной среды, является прогрессирующая деградация земель. В результате общество лишается значительных площадей в сельскохозяйственном обороте, не говоря уже о снижении ее качественных параметров. Площадь пашни только за последние 10 лет снизилась по области на 70,4 тыс. га (5%) (табл. 8).

Таблица 8

Динамика площадей пашни

Год	Наличие (тыс. га)	Изменение (тыс. га)	Изменение, % от 1990
1990	1418,2		
1996	1388,3	-29,9	-2,1
2003	1343,3	-45	-3,2
2010	1272,9	-70,4	-5,0

Важнейшей составной частью ведения сельского хозяйства является система земледелия. Она направлена на повышение эффективности использования земли, постоянный рост ее плодородия (рис. 1).

Рис. 1. Система эколого-экономического земледелия

Выводы. Основными причинами ухудшения качества земель и снижения плодородия почв являются:

- отношение к земле как к неиссякаемому источнику, непрерывно производящему материальные блага;
- отсутствие механизма экономического стимулирования поддержания плодородия;
- отсутствие действенного контроля использования земель сельскохозяйственными предприятиями;
- недостаточность финансирования мероприятий по восстановлению плодородия почв;
- неблагоприятные для ведения сельскохозяйственного производства макроэкономические условия.

При разработке стратегии экономического развития Луганской области могут быть выдвинуты разные критерии экологической политики, в том числе в области землепользования, определяющие функциональные задания эколого-экономического механизма. Ориентироваться можно на экономический оптимум истощения и загрязнения земли, когда выгода от производства будет

значительно выше затрат на природоохранные мероприятия, а можно ориентироваться на минимизацию истощения земли, что позволяют достигнуть современные технологии [3, 7].

Для осуществления эффективной предпринимательской деятельности в современных условиях необходимо освоение современных систем земледелия и землеустройства, проведение комплекса агрохимических мероприятий, направленных на повышение эффективности использования удобрений и мелиорантов в сельском хозяйстве, а также выполнение гидромелиоративных, культуртехнических мероприятий и работ по реабилитации нарушенных земель.

Надо помнить, что сбалансированное внесение удобрений, как минеральных, так и органических – реальная основа управления урожайностью и воспроизводством плодородия почвы, позволяющая повышать экономическую эффективность использования земли. В комплексе мер по сохранению и повышению плодородия почв важная роль принадлежит также организационно-хозяйственным, агротехническим мероприятиям, бережному отношению к земле со стороны предпринимателей и других пользователей. Здесь необходимы освоение адаптивного растениеводства, контурно-ландшафтного земледелия, прогрессивных ресурсосберегающих технологий на основе сохранения и накопления гумуса в почвах.

Для этого необходима объективная информация о состоянии почвы. У каждого собственника должен быть проект землеустройства, который по сути является паспортом хозяйства. Это должен быть основополагающий документ, регламентирующий научно обоснованное ведение хозяйства.

Нашей целью должно стать достижение уровня плодородия почв, соответствующего задачам экономического, социального и экологического развития Украины.

Мы убеждены, что рациональное использование земельных ресурсов невозможно без функционирования регулируемого земельного рынка. Он является частью системы земельных отношений, регуляторами которой являются: право собственности (владения, пользования и распоряжения); возможность передачи этого права (аренда, продажа, залог и т.д.); конкуренция (свободный выбор участника соглашения); денежная оценка и налоги на землю. Экономический механизм землепользования содержит указанные регуляторы, обычно закрепленные законодательными нормами, и необходим для обеспечения рационального использования земли, сокращения общих затрат на производство продукции, бережного использования земли.

Литература

1. Гайдучький А.П. Інвестиційна привабливість аграрного сектора економіки України на міжнародному ринку капіталу // Автореф. дис. канд. екон.наук. - 2005. – Київ: - 22 с.
2. Сьомченков О.А. Організація короткострокового банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників //Автореф. дис. канд. екон.наук. - 2000. – Київ: - 20 с.

3. Дем'янчук В., Сеперович Н. Механізми оподаткування в галузі сільського господарства України. Проект „Аграрна політика для людського розвитку”. – К.: - 2006. – 36 с.

4. Малыгина В.Ф. и др. Контроль питания растений и корректировка норм удобрений при интенсивных технологиях возделывания сельскохозяйственных культур // Методические указания для ФПК и студентов агрохимических специальностей. – Ворошиловград, Ворошиловградский сельскохозяйственный институт. - 1988. – 57 стр.

5. Недосейкин А.Д. Расчет доз удобрений на планируемый урожай сельскохозяйственных культур // Луганская областная проектно-изыскательская станция химизации сельского хозяйства.-Луганск, 1990. – 56 с.

6. Постанова КМ України від 19.09.07 № 1158 „Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року”.

7. Статівка А. Сільське господарство України та його інтеграція в міжнародні сільськогосподарській торговельні організації: проблемні питання. //Право України. – 2003.- № 4. - С. 45-48.

8. Федоров М.М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов (доповідь) // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – с.4-18.

9. Хисматуллин М.М. Сохранение и восстановление плодородия почв – объективно необходимое условие развития аграрного предпринимательства // Экономика сельского хозяйства и перерабатывающих предприятий. -2007.-№6. - С. 58-60.

Summary

Pashutina E.N., Beletskaya A.V.

Lugansk National Agrarian University, Lugansk, Ukraine

Conservation, redevelopment of productivity of land and effectiveness of agricultural enterprises in lugansk region

Maintenance, renewal of fertility of earths and efficiency of agricultural enterprises of the Lugansk region. In article structural indicators of use of the land and quantity of brought fertilizers are estimated. The quantity of brought fertilizers is compared with indicators of efficiency of plant growing for definition of reserves of improvement of use of the land in ecologo-economic system of agriculture.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р

Пеняк Ю.С., к.е.н., доцент[©]

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

СТРУКТУРА ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто суть та необхідність формування раціональної структури джерел оборотних засобів. Проаналізована структура джерел формування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств Харківської області.

Ключові слова: джерела формування оборотних засобів, власні джерела, залучені джерела, позичені джерела, фінансова стійкість.

Постановка проблеми. Перехід сільськогосподарських підприємств до нових форм економічних відносин, що ґрунтується на ринкових методах, зумовлює потребу розв'язання нових завдань, пов'язаних з економічним розвитком підприємства. Адже останніми роками більш ніж 90% підприємств-виробників сільськогосподарської продукції були збитковими і нерентабельними, і залишилися без джерел формування фінансових ресурсів. Тому об'єктивною і невідкладною стала необхідність виведення аграрної реформи на організаційно вищий рівень. Виявити можливості підвищення ефективності функціонування суб'єкта господарювання можливо за допомогою раціональної фінансової політики, визначення фінансового стану та оптимальних розмірів оборотних засобів і джерел їх формування.

Визначення джерел формування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств є завжди актуальним, оскільки їх недостатність призводить до неповного фінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень. Наявність зайвих джерел оборотних засобів на підприємстві сприяє створенню понаднормативних запасів товарно – матеріальних цінностей, відволіканню оборотних засобів з господарського обороту, зниженню відповідальності за цільове і раціональне використання як власних, так і позичених коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових літературних джерел з даної проблеми показало, що вчені - економісти завжди приділяли багато уваги питанням пов'язаним з фінансовим забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників. Нині суттєві пропозиції методичного й практичного характеру з проблем забезпечення оборотними засобами сільськогосподарських підприємств внесли такі відомі вчені дослідники як М.Я. Дем'яненко, П.А. Стецюк, О.В. Ульяновченко, О.Є. Гудзь, В.П. Бечко та деякі інші [1-6]. У своїх працях вони вивчали суть та необхідність раціонального формування джерел оборотних коштів, які мають значний вплив на процес виробництва, на фінансові результати і фінансовий стан підприємства, сприяють досягненню мети з мінімально необхідними за даних умов оборотними засобами. Проте, в

умовах трансформації економічних відносин багато аспектів цієї важливої проблеми вимагають подальших поглиблених досліджень з метою пошуку шляхів оптимального їх вирішення.

Метою статті є дослідження складу і структури джерел формування оборотних засобів на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області.

Виклад основного матеріалу. Принципове значення для оптимального розподілу і використання оборотних засобів має їх поділ за джерелами їх формування. У практиці прийнято розглядати чотири групи оборотних засобів: власні (включаючи і прирівняні до них), позичені, залучені та інші. Так, економічно доцільним є формування оборотних засобів за рахунок власних джерел, оскільки їх наявність забезпечує підприємству оперативну самостійність, хоча разом з тим передбачає відповідальність за найбільш оптимальне їх використання [2].

Використовувати лише власні джерела формування оборотних засобів, виходячи із специфіки сільськогосподарського виробництва, пов'язаної в основному з сезонністю виробництва, недоречно, тому що це сприяє накопиченню в період спаду витрат частини виробничих запасів, готової продукції, які тривалий час не будуть задіяні в процесі виробництва. Це призведе до відволікання з обороту певної частини авансованих оборотних засобів, що негативно вплине на ефективність їх використання [3]. Тому, значна питома вага в складі джерел формування оборотних засобів підприємства належить позиковим і залученим коштам, оскільки, підприємство залучає оборотні засоби у вигляді кредиторської заборгованості, короткострокових кредитів банку та інших кредитів.

Конкретний стан джерел формування оборотних засобів характеризується їх структурою, що дає змогу визначити відносний пріоритет кожного із джерел в їх загальному об'ємі (табл 1).

Таблиця 1

Структура джерел формування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств Харківської області, % (на кінець року)*

Показник	Рік								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Власні і прирівняні джерела, всього	75,0	73,5	69,4	66,9	61,9	64,3	56,8	57,6	57,4
в т.ч. власні	67,5	65,7	58,2	56,2	51,9	54,2	44,2	41,5	40,9
прирівняні	7,5	7,8	11,2	10,7	10,0	10,1	12,6	16,1	16,5
Позичені джерела	2,6	4,2	6,7	5,5	7,8	8,9	15,5	14,5	14,9
Залучені джерела	22,4	22,3	23,9	27,6	30,3	26,8	27,7	27,9	27,7
Всього джерел	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*Джерело: розраховано за даними зведеного балансу по сільському господарству Харківської обл.

З даних таблиці видно, що у сільськогосподарських підприємствах Харківської області склалася стійка тенденція до зменшення питомої ваги

власних та притвірняних до них джерел і збільшення залучених та позичених. Якщо у 2001 році в структурі джерел формування оборотних засобів власні та притвірняні до них джерела склали 75,0%, то вже в наступні роки відмічається поступове їх зменшення, і у 2007 році їх розмір склав 56,8% до загальної суми джерел, а у 2009 році – 57,4%, що на 17,6% менше ніж в 2001 році. Із зменшенням питомої ваги власних і притвірняних до них джерел відповідно підвищується частка позичених та залучених джерел, відповідно з 2,6% і 22,4% у 2001 році до 14,9 і 27,7% у 2009 році.

Отже, загальна тенденція до зміни джерел формування оборотних засобів свідчить про випереджаючі темпи зростання позичених та залучених засобів над власними (рис.1). Досить тривожним є той факт, коли при загальному зростанні вкладень в оборотні засоби розмір власних джерел знижується. Таке явище має місце впродовж всього досліджуваного періоду.

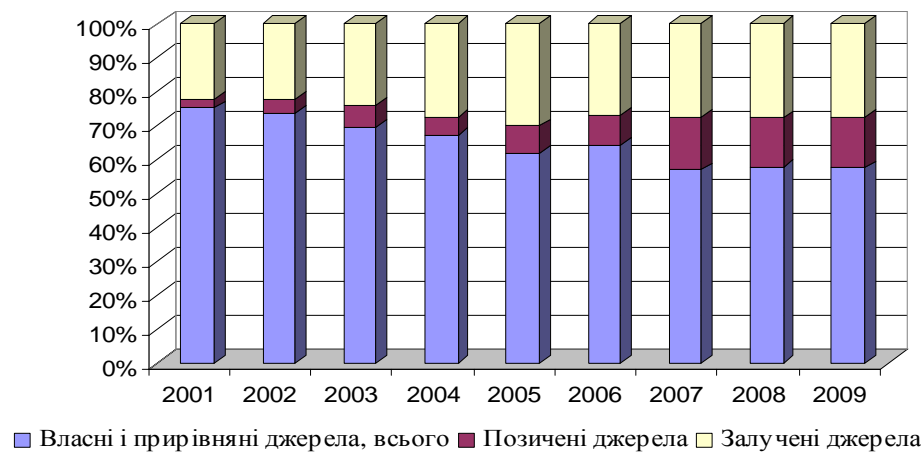

Рис. 1. Структура джерел формування оборотних засобів сільсько-господарських підприємств Харківської області, % (на кінець року)

Отже, важливе значення в аналізі структури джерел формування оборотних засобів має оцінка раціональності співвідношення власних і позикових засобів. Якщо в процесі своєї виробничо – господарської діяльності підприємство в основному орієнтується на власні джерела, то це призводить до зміцнення його стабільності та підвищення фінансової незалежності. Для банків та інших інвесторів така ситуація є більш надійною, оскільки виключає фінансовий ризик неповернення боргів. Разом з тим підприємства, що обрали таку стратегію фінансування, мають невисокий рівень доходності, оскільки ефективність використання залучених і позикових засобів у більшості випадків більш висока, ніж власних. Якщо головним джерелом формування оборотних засобів на підприємстві є позикові засоби, то виникає загроза різкого зменшення джерел в наступному періоді, причому як позикових, так і власних, тобто,

збільшення частки позикових засобів посилює фінансову нестійкість підприємства та підвищує ступінь його фінансових ризиків.

Висновки. Отже, аналіз структури власних і позикових коштів необхідний для оцінки раціональності формування джерел фінансування діяльності підприємств та його ринкової стійкості. Цей момент дуже важливий, по-перше, для зовнішніх користувачів інформації при вивченні ступеня фінансового ризику; по-друге, для самого підприємства при визначенні перспективного варіанта організації фінансів та розробці фінансової стратегії. Таким чином, вибір відповідних джерел фінансування оборотних засобів в остаточному підсумку визначає співвідношення між рівнем ефективності використання капіталу та рівнем ризику фінансової стійкості і платоспроможності підприємства.

Література

1. Дем'яненко М.Я. Фінанси в період формування ринкових відносин / М.Я.Дем'яненко // Економіка АПК. – 2002. - №2. – С.53-58.
2. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія. / П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 370 с.
3. Ульянченко О.В. Формування ефективного механізму управління фінансовими ресурсами АПК / О.В.Ульянченко // Економіка АПК. – 2008. - № 1. - С. 71-76.
4. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами в період змін та стабілізації / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2007. - №3. – С.46.
5. Борщ А.Г. Структура фінансового капіталу та ефективність його використання агропромисловими підприємствами / А.Г. Борщ, О.Г. Борщ // Економіка АПК. – 2011. - № 3. С. 51-55.
6. Бечко В.П. Формування джерел оборотних засобів сільськогосподарських підприємств / В.П. Бечко // Економіка АПК і природокористування: Вісн.ХНАУ. – Х., 2006. - №9. – С.44-48.

Summary Penyak Y.S.

Kharkiv National Agrarian University named V.V.Dokuchaeva

Structure of sources of agricultural enterprises current assets

The essence and the necessity of forming a rational structure of the sources of working capital. Analyzed the structure of current sources of agricultural enterprises of Kharkov region.

Key words: *sources of working capital and funds involved sources borrowed sources, financial stability.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК: 657.6.012.16

Перезова І. В., к.е.н., доцент[©]

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ВИРІШЕННІ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ УПРАВЛІННЯ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ

Дана стаття стосується питання застосування економічної експертизи як її окремої складової, - бухгалтерської експертизи (судово-бухгалтерської) в процесі врегулювання проблемних питань, пов'язаних з системою управління фермерськими господарствами та встановлення істини при визначенні обставин, що сприяють здійсненню злочинів при такій формі господарювання

Ситуація, що склалася в сучасній практиці господарювання фермерських господарств, відзначається певною мірою законодавчої неврегульованості, невідповідності використовуваних інструктивних і методичних матеріалів з організації обліку фермерських господарств вимогам національних стандартів бухгалтерського обліку; недосконалістю первинних документів і облікових регістрів; відсутністю належного контролю і формальністю планування витрат, що зменшує можливості у оцінці діяльності; недостатністю аналітичності облікових даних; недосконалістю формулювань положень нормативно-правових актів, наявністю колізій, що призводять до неоднакового тлумачення та застосування норм законодавчо-нормативних актів, які врегульовують сільськогосподарську сферу господарської діяльності тощо. Названі фактори призводять до численних помилок в практиці господарської діяльності і є причиною спорів.

Доведено, що саме використання бухгалтерської експертизи (як окремої складової економічної експертизи) дозволить при вирішенні господарських спорів досягти задоволення сторін спору на позиціях встановлення істинності щодо фактичного стану операцій чи процесів, які призвели до виникнення спору і сприятиме удосконаленню системи управління самим господарством.

Ключові слова: *аграрний комплекс, бухгалтерська експертиза, господарський спір, експерт-економіст, економічна експертиза, управління, фермерське господарство.*

Постановка проблеми. *Розвиток виробничо-фінансових відносин в країні супроводжується появою як спірних моментів щодо самого процесу їх здійснення, так і наявністю дій упереджено злочинного характеру.*

Виникнення проблемних питань, які потребують вирішення, не є характерною ознакою якогось одного з видів діяльності – це є даність людського буття. Не оминуло воно і підприємства, що здійснюють свою діяльність в

агропромислового секторі економіки України – одному з найбільш потужних і багатогалузевих.

Наголошуємо, що агропромисловий комплекс - це складний комплекс виробництва, що об'єднує різні галузі народного господарства. Саме він значною мірою визначає соціально-економічний розвиток країни, рівень життя населення, його забезпечення продуктами харчування, а промисловість — сільськогосподарською сировиною. Тому, спірні питання, які виникають в процесі господарювання підприємств агропромислового комплексу, потребують ретельного розгляду та вирішення.

Зазначу, що проблемні питання виникають не тільки під час здійснення діяльності сільськогосподарськими, фермерськими, переробними підприємствами, але й пов'язані з їх створенням, управлінням ними, припиненням діяльності, а також відображення цих процесів в обліку і звітності підприємств. Саме дані бухгалтерського обліку вміщують відбиття господарських операцій, які змінюються безперервно за формою, суттю, умовами. Такі відбитки здійснюються у первинних документах, облікових регістрах, бухгалтерській, статистичній й податковій звітності.

Розвиток бухгалтерського обліку нерозривно зв'язаний з розвитком аграрних відносин. Так, у період раннього Середньовіччя церква, яка мала на той час суттєвий вплив на державний устрій, мала у своєму володінні величезні земельні угіддя, які потребували не тільки збереження, але й обробки. Тому, завдяки початку розвитку складного господарства, спрямованого на виготовлення, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, почався і активний розвиток обліку, що втілював в собі функції фіксації, контролю та управління.

Натомість характеристика господарських операцій, фактів, явищ і подій ні в часи становлення бухгалтерського обліку, ні на сучасному етапі не має абсолютно безпристрасний, об'єктивний характер. Воно здійснюється переважно із забезпеченням інтересів однієї з сторін – учасників такої операції, кожна з яких на основі аналізу вихідних даних господарської ситуації, що склалася, приймає управлінське рішення щодо оцінки та відображення як самої операції, так і наслідків, нею спричинених, для отримання бажаного результату або покращення умов наступної ситуації.

Кожна господарська ситуація – це поєднання юридичних та бухгалтерських відносин. І саме на бухгалтерський облік покладена реалізація функції інформатизації зацікавлених користувачів щодо цієї ситуації для прийняття на основі його даних відповідних управлінських рішень, тобто забезпечити не тільки опис господарських операцій, фактів, явищ і подій, забезпечити можливість їх аналізу, але й можливість перспективної оцінки наслідків та очікуваних змін господарської ситуації.

Як правило, при прийнятті рішень управлінський персонал підприємства, засновники тощо акцентують увагу саме на наслідках операцій і майже не думають про обставини, які спричинили таку ситуацію на даний момент – зміст зводиться до реалізації переходу від ситуації, що склалася, до бажаної. Часто цей

процес супроводжується появою як спірних моментів щодо самої реалізації, так і наявністю дій упереджено злочинного характеру. Тому, важливим є питання підтвердження достовірності фактичних обставин господарських операцій, фактів, явищ і подій в разі виникнення різного роду суперечностей.

Одним з дієвих механізмів врегулювання спорів, які стосуються економічної сфери процесу господарювання підприємств агропромислового комплексу країни, є економічна експертиза (судово-економічна експертиза) і, як її окрема складова, - дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності – бухгалтерська експертиза (судово-бухгалтерська).

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у пізнання природи, розкриття специфіки проведення, зумовленості соціально-економічним потребам, загальної методики проведення судово-бухгалтерської експертизи внесли науковці і практики різних часових періодів, зокрема такі як М.Т.Білуха, В.Д.Берназ, А.І.Вінберг, Г.Л.Грановський, З.Б.Живко, А.М.Зімін, М.І.Камлик, І.М.Каплунов, В.О.Коновалова, М.В.Костицький, Л.В.Кочнева, А.Ю.Краснобаєва, Г.Є.Макушкіна, Г.Г.Мумінова-Савіна, Н.П.Майлис, Н.А.Паліашвілі, А.К.Педенчук, В.Д.Понікаров, В.С.Рудницький, Л.І.Савченко, С.Г.Чаадаєв, В.В.Шадрін та ін. Проте, питання застосування наукового апарату в процесі вирішення спорів (в досудовому порядку) та доведення істини в процесі судових розглядів облікових аспектів діяльності підприємств агропромислового комплексу залишились поза увагою.

Специфіка діяльності, до прикладу, фермерських господарств як ефективної форми сільськогосподарської діяльності, що відповідає ринковому середовищу та забезпечує відновлення поняття власності на селі, з врахуванням сучасних умов господарювання, галузі, організаційно-технологічних особливостей вимагають додаткових досліджень щодо обліку і контролю та розширюють сферу застосування економічної експертизи. Так, наприклад, це можуть бути питання, які стосуються внесків засновників до складеного капіталу фермерського господарства прав володіння та користування земельними ділянками, будівлями, обладнанням, тощо; питання виплати членам господарства певної частки отриманого фермерським господарством доходу тощо.

Розкриттю облікових питань в фермерських господарствах присвячені роботи І.Д.Ватулі, Я.О.Гладкої, В.П.Горьового, С.І.Дем'яненка, В.А. Дерія, Г.Г.Кірейцева, М.М.Коцупатрія, М.Ф.Кропивка, В.Г.Лінника, В.Я.Месель-Веселяка, В.Б.Моссаковського, М.Ф.Огійчука, О.Д.Радченка, Л.К. Сука, П.Т.Саблука, Т.М. Сторожука, П.Я. Хомина та ін.

Процес адаптації обліку і контролю фермерських господарств до сучасних умов істотно гальмується. Серед низки причин такої невідповідності можна зазначити: недосконалість формулювань положень нормативно-правових актів, невідповідність використовуваних інструктивних і методичних матеріалів з організації обліку фермерських господарств вимогам національних стандартів бухгалтерського обліку; недосконалість первинних документів і облікових реєстрів; відсутність належного контролю і формальність планування витрат, що

зменшує можливості у оцінці діяльності; недостатня аналітичність облікових даних; тощо. Названі фактори призводять до численних помилок в практиці господарської діяльності і є причиною спорів.

Мета статті. Основна мета цієї статті полягає у акцентуванні застосування економічної експертизи (судово-економічна експертиза) і, як її окремої складової, - бухгалтерської експертизи (судово-бухгалтерської) в процесі врегулювання проблемних питань, пов'язаних з фермерськими господарствами та встановлення істини при визначенні обставин, що сприяють здійсненню злочинів при такій формі господарювання.

Недостатня розробленість цієї проблеми і потреба в оновленні і приведенні системи обліку і контролю діяльності фермерських господарств у відповідність до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку та Податкового кодексу України, свідчать про актуальність теми даної статті, а також завдання та основні напрями дослідження.

Виклад основного матеріалу. Фермерське господарство, відповідно до п.1 ст.144 Господарського кодексу України [1], є формою підприємництва громадян з метою виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції. Окрім того, Законом України «Про фермерське господарство» [2] наголошено, що ця форма реалізується шляхом створення юридичної особи з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих громадянам - членам фермерського господарства, отже діяльність такого господарства не передбачається для особистого споживання.

Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень статуту фермерського господарства.

Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором.

Оскільки фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, то є висока ймовірність виникнення спорів.

Слід зазначити, що ризик виникнення спорів, помилок, порушень у фермерському господарстві високий, як правило, ще тому, що з метою заощадження коштів на ведення бухгалтерського обліку, складання звітності, дуже часто його веде або сам голова (засновник), або один із членів господарства. Не завжди ці особи добре розуміються на особливостях організації та ведення обліку.

Процес доведення будь-яких обставин, доведення істини щодо фактів, явищ чи процесів, особливо у випадку фінансово-економічних питань діяльності суб'єктів господарювання, завжди пов'язаний із труднощами [9]. Спори, що виникають під час виконання договорів, укладених фермерським господарством, між фермерським господарством та контролюючими органами, потребують

вирішення висококваліфікованими спеціалістами, зокрема судовими експертами - економістами.

Методика проведення економічних досліджень питань, об'єктом яких виступають господарські операції, здійснені в процесі господарювання фермерського господарства, потребує від експерта знань специфіки обліку фермерських господарств, оскільки на організацію обліку в фермерських господарствах прямо впливає спеціалізація їх діяльності. .

П. 1 ст. 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3] визначено, що його дія поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а отже і на фермерські господарства, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно із законодавством. Ця ж норма підтверджена ст. 28 Закону України «Про фермерське господарство» [2]: «фермерське господарство веде бухгалтерський облік результатів своєї роботи і подає відповідним органам фінансову звітність, статистичну інформацію та інші дані, встановлені законодавством України».

На форму організації бухгалтерського обліку фермерського господарства мають вплив розміри діяльності:

1. Проста форма обліку може бути застосованою фермерськими господарствами, в яких працюють власник та члени його родини без залучення найманих працівників.

2. Спрощена форма обліку застосовується фермерськими господарствами із середньообліковою чисельністю працюючих у звітний період до 10 осіб включно, крім членів сім'ї, і обсягом виручки за рік, що не перевищує 500 тис. грн.

3. Ведення обліку за спрощеним Планом рахунків, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. № 186, і складання фінансової звітності відповідно до вимог П(С)БО 25 дозволено фермерським господарствам, які відповідають статусу малих підприємств із середньообліковою чисельністю працюючих за звітний період від 10 до 50 осіб та обсягом виручки від реалізації від 500 тис. грн. до 2,5 млн. грн.

4. Всі інші фермерські господарства ведуть облік за загальноприйнятим Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291, та відповідно до Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку за журнально-ордерною формою на підприємствах агропромислового комплексу, затверджених наказом Міністерством аграрної політики України від 07.03.2001 р. № 49.

Серед основних законодавчо-нормативних актів, які регулюють питання облікового процесу в фермерських господарствах, слід виділити наступні:

- Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р.;

- Положення (стандарти) бухгалтерського обліку;
- Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах, затверджених Міністерством аграрної політики України від 02.07.2001 р. №189
- Методичні рекомендації по організації та веденню бухгалтерського обліку по журнально-ордерній формі на підприємствах агропромислового комплексу, затверджені Наказом Міністерством аграрної політики України від 07.03.2001 р. №49;
- Методичні рекомендації по плануванню, обліку та калькулюванню собівартості продукції (робіт. послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені Наказом Міністерством аграрної політики України від 18.05.2001 р. №132.

Серед числа проблемних питань, пов'язаних з фермерськими господарствами, відзначається низка питань, яка стосується формування складеного капіталу фермерського господарства.

Вміст складеного капіталу фермерського господарства визначений у відповідності до норм ст.19 Закону України «Про фермерське господарство» [2]: будівлі, споруди, обладнання, матеріальні цінності, цінні папери, право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, які передаються членами фермерського господарства до його складеного капіталу. Зауважу, що внесок майнового вкладу до складеного капіталу фермерського господарства не є умовою членства.

Практика господарювання свідчить, що засновники фермерського господарства здебільшого вносять до складеного капіталу не майно, а лише права користування ним, зокрема права володіння та користування земельними ділянками, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права, які перебувають у власності членів фермерського господарства. Отже, фактично складений капітал і є майно фермерського господарства.

Співзвучність терміну «складений капітал» з терміном «статутний капітал» породжує помилки відображення в обліку.

Відповідно до ідеї відображення господарських засобів і джерел їх формування на основі балансового узагальнення вміст складеного капіталу у грошовому виразі за складом внесків членів фермерського господарства — це активна сторона балансу, а загальний розмір складеного капіталу, зафіксований в установчому договорі та статуті господарства (п.3 ст.8 та п.4 ст.1 Закону України «Про фермерське господарство» [2] відповідно) - статутний капітал (пасивна сторона балансу). Тому в бухгалтерському обліку сума зафіксованого складеного капіталу відображається в бухгалтерському обліку за дебетом рахунку 46 «Неоплачений капітал» з кредитом рахунку 40 «Статутний капітал» в момент реєстрації статуту фермерського господарства.

Внески членів фермерського господарства до складеного капіталу відображаються за дебетом на рахунках активів, якими вони зроблені, а за

кредитом - рахунок неоплаченого капіталу (рах.46 «Неоплачений капітал») з відповідними аналітичними рахунками за кожним з засновників фермерського господарства.

Наголошу, що перелік та вартість майна, яке буде внесено окремими членами фермерського господарства в рахунок внесків до складеного капіталу, фіксується в установчому договорі про створення фермерського господарства. В статуті фермерського господарства наводиться тільки загальна сума з розбивкою за частками кожного члена.

Передачу майна - внесків окремих членів фермерського господарства в рахунок складеного капіталу оформляють описом майна та відповідними первинними документами, встановленої форми (при її відсутності – наприклад, для майнових прав за аналогією до типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності розробляється акт приймання-передачі виключних майнових прав) Вартість майна, що є внеском до складеного капіталу фермерського господарства, погоджується членами господарства і становить його справедливую вартість, з врахуванням відповідних витрат, безпосередньо пов'язаних з доведенням окремих видів майна до стану, у якому вони придатні для використання із запланованою метою.

Окрім того, біологічні активи, які не пов'язані із діяльністю фермерського господарства (будуть використовуватись в іншій, ніж сільськогосподарська, діяльності) та очікуваний строк їх використання більше одного року (або операційного циклу, якщо він довше за рік) визнаються основним засобом і у бухгалтерському обліку відображаються на субрахунках 107 «Тварини» або 108 «Багаторічні насадження» у порядку, передбаченому П(С)БО 7 «Основні засоби».

Якщо біологічні активи, які не пов'язані із діяльністю фермерського господарства (будуть використовуватись в іншій, ніж сільськогосподарська, діяльності) та утримуються для продажу або напрям його використання не визначено, то вони визнаються запасами і в бухгалтерському обліку відображаються на рахунках обліку запасів (20, 28) у порядку, передбаченому П(С)БО 9 «Запаси».

На підставі сформованих первинних документів складають початковий баланс.

Отримані як внесок до сукупного капіталу фермерського господарства основні засоби, інші необоротні активи після зарахування на баланс підлягають амортизації в установленому порядку.

Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс) (п. 25 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»).

Згідно зі ст. 20 Закону України «Про фермерське господарство» майнові права, що входять до складеного капіталу фермерського господарства, передаються йому на визначений у статуті термін. А отже, амортизація нараховується протягом визначеного у статуті терміну. Після закінчення

визначеного терміну права повертаються власнику - члену фермерського господарства. Оскільки, погоджена з членами господарства вартість таких майнових прав повністю про амортизована, то після закінчення терміну їх утримання, статутний капітал фермерського господарства залишається незмінним - не зменшується.

Слід відмітити, що згідно з п. 25 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання та правом постійного користування земельною ділянкою не підлягають амортизації.

Висновки. Безперервний процес удосконалення системи управління агропромисловим комплексом в цілому та фермерськими господарствами зокрема вимагає для прийняття адекватних управлінських рішень якісної, достовірної інформації щодо господарських фактів, явищ, подій, забезпечення якою покладено на систему бухгалтерського обліку. Проте процес адаптації обліку і контролю фермерських господарств до сучасних умов істотно гальмується. Тому, застосування економічної експертизи і, як її окремої складової, - бухгалтерської експертизи в процесі врегулювання проблемних питань, пов'язаних з фермерськими господарствами, суттєво підвищить швидкість їх вирішення, встановлення істини при визначенні обставин, що сприяють здійсненню злочинів при такій формі господарювання, а також може бути використана для підвищення якості облікової інформації за конкретними питаннями, фактами, ситуаціями.

Застосування медичних прийомів експертних економічних досліджень при проведенні контролю окремих операцій фермерських господарств дозволить також суттєво підвищити достовірність та аналітичність облікової інформації, що значно удосконалив систему управління фермерським господарством в цілому.

Література

1. Господарський кодекс України від від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами і доповненнями) - [Чинний] - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=436-15&text=%F4%E5%F0%E5%F0> - Назва з екрану.

2. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 № 973-IV (із змінами і доповненнями) - [Чинний] - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=973-15> - Назва з екрану.

3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV (із змінами і доповненнями) - [Чинний] - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14> - Назва з екрану.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. N 92 (із змінами і доповненнями) - [Чинний] - [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO7.aspx> - Назва з екрану.

5. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах, затверджених Мінагрополітики від 02.07.2001 р. №189 - [Чинний] - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.294.0> - Назва з екрану.

6. Методичні рекомендації по організації та веденню бухгалтерського обліку по журнально-ордерній формі на підприємствах агропромислового комплексу, затверджені Наказом Мінагрополітики України від 07.03.2001 р. №49 - [Чинний] - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN3026.html - Назва з екрану.

7. Методичні рекомендації по плануванню, обліку та калькулюванню собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені Наказом Мінагрополітики України від 18.05.2001 р. №132.- [Чинний] - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.122.4&nobreak=1> - Назва з екрану.

8. Наказ Міністерства аграрної політики «Про затвердження Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах» N 189 від 02.07.2001- [Чинний] - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yur-info.org.ua/doc/84662.jsp> - Назва з екрану.

9. Перезовова І.В. Щодо питань оцінки компетентності та адекватності суджень при формуванні висновків експерта-економіста. Сборник научных трудов по материалам международной научно- практической конференции «Современные направления теоретических и прикладных исследований '2011». Том 9. Экономика. – Одесса: Черноморье, 2011. – 91 с. – С.58.

Summary

Perevozova I.V.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

The application of economic expertise to the solution of some of farm management

This article concerns the question of application of economic expertise, as its individual component - accounting expertise (forensic accounting) in settling issues related to farm management system and establishing the truth in determining the circumstances that contribute to committing crimes in this form of management .

The situation in the modern practice of managing farms observed to some extent the legal irregularity, inconsistency used guidance and toolkits farms accounting requirements of national accounting standards, inadequate primary documents and accounting registers, lack of proper control and formality planning costs, which reduces opportunities in the assessment activities; lack of analyticity accounting data inadequate wording of the provisions of legal acts, the presence of

collisions that lead to different interpretation and application of legislative and normative acts regulating the sphere of agricultural business and more. The above factors lead to numerous errors in the practice of business and causing disputes.

Proved that it is using accounting expertise (as a separate component of economic expertise) will in dealing with commercial disputes to achieve satisfaction on the positions of the parties establish the truth regarding the actual state of operations or processes that led to the dispute and will help to improve farm management system itself.

Key words: *agricultural complex, accounting expertise, commercial dispute, the expert economist, economic expertise, management, farm.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 631.1:65.012.23

Півторак Я.І., д. с.-г. н., професор[©], **Гордійчук Н.М.**, к. с.-г. н., доцент
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ВАЖЛИВІ ФАКТОРИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Матеріали статті у популярній формі висвітлюють зростаючу роль якості продукції і конкурентоздатності сільгоспідприємств, їх здатність вписуватися в зовнішнє оточення та пристосовуватися до ринкових відносин, адекватно використовувати особливості сучасної економіки і умови прискорення науково-технічного прогресу.

Ключові слова: *якість, конкурентоспроможність, сільгоспідприємства, матеріальне виробництво, засоби виробництва.*

Прискорення соціально-економічного розвитку України передбачає різний перехід до інтенсифікації виробництва та розвитку сільськогосподарського виробництва на основі максимального використання якісних факторів економічного зростання. Орієнтація на високоефективне виробництво за рахунок якісних показників актуальна для всього, як промислового, так і сільськогосподарського виробництва, хоча вирішення даної проблеми в аграрному секторі економіки має особливі принципи. Обумовлено це перш за все підвищеними вимогами суспільства до асортименту і якості продуктів харчування, товарів широкого вжитку, серед яких $\frac{3}{4}$ вироблених матеріальних благ складає продукція сільського господарства і промислових підприємств, які працюють на сільськогосподарській сировині.

З розвитком матеріального виробництва вдосконалюються засоби виробництва і зростають якісні показники продукції, яка виробляється. В основі цих зв'язків діє об'єктивний економічний закон зростання потреби. Суть цього закону полягає в тому, що в міру розвитку виробничих потужностей і виробничих відносин зростає рівень потреби суспільства і одночасно розширюються можливості їх забезпечення. Закономірно, що з підвищенням рівня та потреби постійно зростають вимоги до якості матеріальних благ, виникає необхідність покращення якісних показників продукції. Так, наприклад, з 1 т молока жирністю 3% можна одержати 34 кг масла, жирністю 4% – 46 кг, жирністю 5% – 60 кг, і так можна продовжувати в багатьох інших прикладах.

Таким чином, чим повніше та чи інша продукція, або виріб задовольняють виробництво і споживання, тим потреба в них відповідно зменшується. З'являється можливість заощаджувати трудові та матеріальні ресурси, спрямовувати їх в інше виробництво. В цьому і полягає економічний

ефект якості. З іншої сторони, актуальність проблеми якості обумовлюється також можливістю конкурентоздатності продукції в умовах ринку.

Підвищення якісної характеристики продукції, яка виробляється, в значній мірі визначає виживаємість підприємства в умовах ринку та науково-технічного прогресу, що забезпечує ефективність виробництва і економію всіх видів матеріальних ресурсів. Тому не випадково, тенденція на підвищення якості продукції охопила весь світ. Отже, під економічно оптимальною якістю необхідно розуміти співвідношення якості і затрат, яку можна визначити за формулою:

$$K_{\text{опт.}} = O/C,$$

де $K_{\text{опт.}}$ – економічно оптимальна якість;

O – якість продукції;

C – затрати на виробництво, грн.

Що стосується конкурентоспроможності продукції, то вона тісно пов'язана з якістю і визначається в маркетингу як функціональна роль конкуренції на ринку та визначається наступними чинниками:

а) виявлення або встановлення ринкової вартості;

б) вирівнення індивідуальної вартості і розподіл прибутку залежно від затрат праці;

в) регуляція перерозподілу засобів між галузями та виробництвами.

Комплекс конкурентоздатності продукції складається з трьох груп елементів: технічних, економічних і соціально-організаційних, керівництво якими в принципі повинно здійснюватися системно. Так, виробники багатьох фірм США і Японії використовують маркетинг якості як форму демократизації капіталу, що сприяє зацікавленості робітників у підвищенні якості виробленої продукції.

При сьогоdnішніх масштабах сільгоспвиробництва навіть незначне підвищення якості продукції може сприяти зростанню економічної ефективності. Відповідно, у поєднанні зростаючих об'ємів сільськогосподарської продукції з високою її якістю, закладені великі резерви в діяльності сільгоспідприємств, а також дотримання технологічної дисципліни, оскільки невиконання вимог призводить до втрат, які важко відновити.

Отже, якісні перетворення в галузі сільського господарства, як рослинництва, так і тваринництва, повинні здійснюватися послідовно і неухильно, при максимальному використанні можливостей спеціалізованого виробництва з найбільш ефективною експлуатацією природно-економічного потенціалу. Важливо також активізувати науковий пошук альтернативних джерел направлених на скорочення втрат поживних та інших якісних показників сільськогосподарської продукції при її виробництві, заготівлі, переробці і зберіганні, використовувати раціональні шляхи надходження високоякісної сировини на завершальному етапі виробництва.

Література

1. Месель–Веселяк В.Я. напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва. / В.Я. Месель–Веселяк. // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С.7 – 14.
2. Саблук П.Т., Кропивко М.Ф. Кластиризація та механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 3–12
3. Саблук П.Т. Концепція реформування управління аграрним сектором / П.Т. Саблук, В.П. Ситник, М.Ф. Кропивко [ін.] // – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 64 с.
4. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / За редакцією акад. УААН П.Т. Саблука та В.В. Юрчишина – К.: 1996. – 644 с.
5. Харченко Т.Б. Роль держави у забезпеченні якості продукції українських виробників // Економіка АПК. – 2004. - №1. – С.64 – 69.

Summary

Pivtorak Ya.I., d. s.-ã. n., professor,
Gordiychuk N.M., k. s.-ã. n., an associate professor
Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij

Quality and competition ability of products as important factors of intensification of economy

Materials of the article in a popular form light up the growing role of quality of products and competitiveness of agricultural enterprises, their ability written into external surroundings and adapt to the market relations, adequately to use the features of modern economy and condition of acceleration of scientific and technical progress.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

УДК 339.138:63

Поперечний С. І., к. е. н., доцент[©], **Клебан О. Л.**, к. е. н., доцент
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В АПК

Розглядаються умови та можливості здійснення маркетингової діяльності у сільськогосподарських підприємствах. Аналізується вплив державної регуляторної політики, рівня сформованості інфраструктури аграрного ринку на ефективність маркетингової діяльності.

Ключові слова: маркетингова діяльність, ціна, державна регуляторна політика, ринок.

Постановка проблеми. Маркетингова діяльність суб'єктів господарювання є природною реакцією на кон'юнктуру ринку, зовнішні чинники впливу. В цьому плані така діяльність є вічним супутником товарного виробництва. Поєднується це із створенням у багатьох підприємствах маркетингових служб. Однак аналіз цих служб свідчить, що їх місія є далекою від справжньої маркетингової діяльності. Спонтанно застосовуються окремі елементи маркетингу, які без системного підходу не можуть забезпечити очікуваних результатів.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми маркетингової діяльності дискутуються серед вчених – економістів та практиків господарювання. На їх вирішення спрямовані наукові публікації І. І. Лукінова, П. Т. Саблука, П. І. Гайдучького, О. М. Шпичака, В. Я. Месель – Веселяка, С. М. Кваші.

Значна увага до цих проблем поєднується з неналежним їх відпрацюванням навіть у теоретичному плані. Часто пропонуються підходи, запозичені у різних наукових школах та течіях без урахування рівня сформованості ринкових відносин в Україні, особливостей сільського господарства та сфери переробки.

Мета дослідження. Метою досліджень є виявити умови маркетингової діяльності в АПК, які визначаються чинниками зовнішнього маркетингового середовища, запропонувати способи адаптації до них сільськогосподарських та переробних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Реформування сільськогосподарських підприємств у першій половині 90-х років минулого століття на засадах приватної власності здійснювалось без чіткого визначення альтернативних, прийнятних для нових умов господарювання організаційно-правових форм. Вважалось, що такі форми будуть сформовані еволюційним шляхом. В поєднанні із вільною грою ринкових сил це дозволить вирішити усі нагромаджені у сільському господарстві проблеми. У результаті здійснених

реформ не було збережено цілісні майнові комплекси. Орні землі, в основному, передано особистим селянським господарствам. Останніми в 2009 році у Львівській області вироблялось 96,4% молока, 93,5% яловичини, 96,4% картоплі, 95,2% овочів. Ліквідація організацій, що до 1990 року здійснювали планові заготівлі сільськогосподарської продукції не поєднувались з формуванням інфраструктури аграрного ринку, через що особисті селянські господарства у значній мірі ізольовані від ринкових відносин, можуть реалізувати продукцію окремим структурам за монополюю низькою ціною. Не позбавлені монополюю впливу і дрібні та середні за розмірами сільськогосподарські підприємства. Їх маркетингова діяльність в таких умовах зводилась до зменшення обсягів виробництва продукції, щодо якої відмічався особливо жорсткий монополюю вплив. У першу чергу це стосується молока, яке є малотранспортабельним продуктом, меншою мірою зерна. Зерно є товаром багатоцільового призначення і щодо нього менш проблемно здійснювати пошук альтернативних каналів розподілу (табл. 1).

Таблиця 1

**Обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції
у Львівській області, тис. т***

Продукти	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у % до 2005 р.
Зерно (у вазі після доробки)	670,3	629,1	650,1	884,3	862,8	128,7
Картопля	1297,3	1471,7	1521,8	1370,8	1504,0	116,9
Овочі	379,6	402,6	432,4	422,3	412,0	108,5
М'ясо у живій вазі (реалізовано худоби і птиці на забій)	124,0	135,0	146,0	154,3	155,9	125,7
в т. ч. яловичина	68,5	68,5	68,3	63,9	60,2	87,9
свинина	28,7	29,4	30,4	29,9	33,9	118,1
м'ясо птиці	21,6	32,0	42,1	55,8	57,0	у 2,6 рази більше
Молоко	930,4	892,3	813,4	731,3	682,5	73,4
Яйця, млн штук	548,2	563,3	542,2	548,2	571,5	104,3

*Джерело інформації: дані Головного управління статистики у Львівській області.

Обсяги виробництва молока скоротились до рівня, що межує з продовольчою безпекою країни. Міністерством аграрної політики та продовольства України вимушено розглядаються питання експорту масла та сухого молока.

Початкові етапи становлення інфраструктури аграрного ринку, монополюю тенденції у сфері закупівель сільськогосподарської продукції та ціноутворенні на неї поєднуються із розпливчатою державною регуляторною політикою, яка переважно спрямовується на дотування депресивних галузей.

Державні дотації, по-перше, через обмежені можливості державного бюджету не здійснюють відчутного впливу на результати господарської діяльності і, по-друге, через диспаритет цін вимиваються у суміжні із сільським господарством галузі.

Ядром державної аграрної політики більшості країн на початкових етапах становлення ринкових відносин в умовах монопольного оточення сільського господарства була політика паритету цін. Україна увійшла до СОТ без перехідних положень і така політика обмежується принципами даної організації. Вважається, що державне втручання у ціни спотворює ринкові результати. Насправді ж в Україні така політика виправляла б ринкові результати, створені окремими монопольними структурами.

Маркетинговим засобом протидії монопольним тенденціям у сфері закупівель продукції є створення у сільській місцевості збутових кооперативів. Історично вони виникали в умовах, близьких до тих, що існують у даний час в Україні. Значна організаційна робота, що здійснена центральними і місцевими органами державного управління сільським господарством та дорадчими службами, державна підтримка поєднуються із створенням кооперативів, які виконують функції автономних посередницьких структур без спрямування зусиль на збут продукції за прийнятними для членів кооперативу цінами. Життєздатними із дотриманням усіх принципів можуть бути кооперативи, створені «знизу» заінтересованими суб'єктами. Тому у більшій мірі необхідна роз'яснювальна робота, доведення до потенційних засновників інформації про переваги таких кооперативів, необхідності контролю за їх діяльністю.

Створенням молочарських кооперативів не вдається уникнути монопольного впливу на ціну. Такі кооперативи перетворюються у заготівельні пункти місцевих молокозаводів, які диктують ціну. Необхідною є організація власної переробки молока. Органи управління сільським господарством тривалий час адміністративними методами стримували малу переробку, мотивуючи тим, що наявні потужності молокопереробних підприємств недовикористовуються. Однак саме тому вони і недовикористовуються, що через цінові переноси виробництво молока є непривабливим. Тенденції зменшення обсягів його виробництва не подолані до цього часу. Уникнути малої переробки можна лише шляхом стимулювання тісних інтеграційних процесів у молокопродуктових комплексах. Можливі державні дотації молокозаводам на підвищення закупівельних цін на молоко понад середній у галузі рівень, якщо таке підвищення обумовлено довготерміновими угодами.

Кон'юнктура аграрного ринку дуже мінлива. Свідченням цього є суттєві зміни ціни, періодичне поєднання дефіциту одних видів продукції з проблемами реалізації інших. В таких умовах складно розробляти не тільки стратегічні, але і поточні маркетингові плани. Сільськогосподарські товаровиробники змушені постійно диверсифікувати товарну політику, витратити обмежені фінансові ресурси на систематичне перепрофілювання виробництва. Збільшення обсягів виробництва прибуткової продукції призводить до зростання пропозиції, а відтак відповідного зниження ціни і недодержання очікуваного прибутку. Саме через

це збитковим у 2009 році було виробництво яєць та м'яса птиці (рис. 1). Державне дотування виробництва усіх видів продукції шляхом повернення податку на додану вартість здійснюється в однаковій мірі. Необхідна гнучка система регуляторного впливу, яка б базувалась на результатах моніторингу аграрного ринку і прогнозах його розвитку, стимулювала розвиток галузей, щодо яких очікуються негативні тенденції з метою їх недопущення.

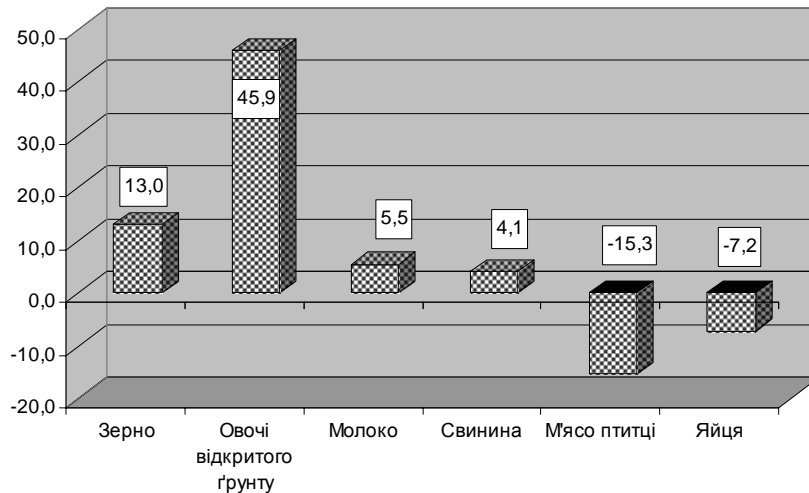

Рис. 1. Прибуток (+), збитки (-) у розрахунку на 100 грн. поточних затрат на виробництво продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівської області у 2009 році, грн.*

*Джерело інформації: дані Головного управління статистики у Львівській області.

Визначальною умовою ефективної маркетингової діяльності у сільськогосподарських підприємствах є сталість ринкового середовища. Динамічні зміни на вітчизняному аграрному ринку є не стільки результатом впливу об'єктивних ринкових чинників, скільки кон'юнктурної поведінки окремих суб'єктів, що володіють певною монополією. До останніх у першу чергу належать фізичні елементи, що здійснюють посередницьку діяльність. Їх деструктивні можливості є результатом у першу чергу неналежного рівня сформованості інфраструктури аграрного ринку.

Оптовий ринок сільськогосподарської продукції «Шувар», що функціонує у Львові, виконує лише окремі функції, характерні для такої організації. Для залучення до торговельних операцій на ньому найпоширеніших у Львівській області дрібних виробників, йому слід надавати транспортні послуги для доставки продукції. Доцільно організувати філії оптового ринку, де можна було б зберігати продукцію, на основі постійного інформування власників цієї продукції про ціни та за їх вказівкою здійснювати збутові операції. Необхідною умовою ринкового котирування ціни і послаблення монопольного впливу на неї окремих структур на оптовому ринку слід організувати аукціонні торги.

Результати таких торгів і ціни, що складаються при цьому, є об'єктивними індикаторами, на основі яких можуть приймати маркетингові рішення.

Стабілізація аграрного ринку може здійснюватись шляхом державної інтервенційної політики. У даний час за заставними цінами здійснюються закупівлі лише незначної кількості продукції для державних потреб. Такі операції не здійснюють помітного впливу на кон'юнктуру ринку. Як свідчить зарубіжний досвід першої половини двадцятого століття за заставними цінами слід організовувати закупівлі продукції державними структурами і для здійснення експортних операцій.

Висновки. Визначальною умовою ефективної маркетингової діяльності в АПК є стає ринкове середовище. Мінлива кон'юнктура аграрного ринку зумовлена не стільки об'єктивними чинниками, скільки впливом на неї окремих посередницьких структур, що володіють монополією.

Ізольованість від ринку особистих селянських господарств, які є основними виробниками багатьох видів продукції, може бути подолана шляхом формування у сільській місцевості збутових кооперативів. При цьому у створених за ініціативою «знизу» кооперативах забезпечується дотримання такого визначального принципу кооперування як спрямованість діяльності на задоволення потреб засновників.

Дискусійна проблема доцільності політики цінового паритету може бути вирішена шляхом формування вертикальних маркетингових систем, у межах яких формуватимуться прийнятні для усіх учасників ціни. Вертикальні маркетингові системи у молокопродуктивних комплексах можуть створюватись шляхом спрямування державних дотацій молокозаводам на підвищення цін на молоко понад середній у галузі рівень, компенсації затрат молокозаводів на формування стада корів тощо.

Цілеспрямована маркетингова товарна політика окремих суб'єктів господарювання може формуватись на основі моніторингу аграрного ринку, прогнозів його розвитку.

Література

1. Камінська В. В. Формування локального інтеграційного кластера на виробництві та переробці молока / В. В. Камінська // Економіка АПК. – 2011. - №1. – С. 95 – 101.
2. Лукінов І. І. Теоретичні основи економічного механізму регулювання ринкових відносин / І. І. Лукінов // Ринок і ринкові відносини в системі агропромислового комплексу України. – К.: ІАЕ УААН, 1992. – С. 6.
3. Супрун О. М. Функціонування інфраструктури аграрного ринку / О. М. Супрун // Економіка АПК. – 2011. - №1. – С. 84 – 90.
4. Хорунжий М. Й. Проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2011. - №1. – С. 57 – 61.

Summary

Stepan Poperechnyi, Ph.D., Oksana Kleban, Ph.D.
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

Marketing activities in agrarian-industrial complex

Conditions and opportunities of marketing activities of agricultural enterprises are discussed in the article. Influence of state policy and level of agrarian market infrastructure's development at economic results of agricultural enterprises are explored.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.432.5

Поперечний С. І., к.е.н., доцент[©], **Бабич Л. В.**, к.е.н., доцент
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Розглядаються проблеми становлення підприємницької діяльності у сфері ветеринарного обслуговування сільськогосподарських підприємств та індивідуальних господарств населення, пропонуються можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: ветеринарна послуга, сфера ветеринарного обслуговування, споживачі ветеринарних послуг, приватна ветеринарна практика, договірні відносини, чинники становлення підприємницької діяльності.

Постановка проблеми. В результаті реформування аграрного сектора економіки України у Львівській області основними виробниками даної продукції стали особисті селянські господарства. Великі сільськогосподарські підприємства розукрупнено. Розміри багатьох існуючих підприємств недостатні для найму штатних працівників ветеринарної медицини.

Реформування сфери сільськогосподарського виробництва не супроводжувалось адекватними змінами у системі ветеринарного обслуговування. Тут не створено необхідної кількості підприємницьких структур, які б надавали ветеринарні послуги. Часто недоступним для особистих селянських господарств є невідкладне ветеринарне обслуговування. Через неналежне ветеринарне обслуговування виникли проблеми із збутом продуктів тваринництва на зовнішньому ринку.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми формування сфери ветеринарного обслуговування на ринкових засадах залишаються у вітчизняних наукових виданнях в тіні. Лише у поодиноких публікаціях подається зарубіжний досвід функціонування таких систем, при цьому під кутом зору існуючих там проблем.

Левківський Д. вказує на тенденції скорочення більшості країн сфери ветеринарних послуг, що надаються державними установами через проблеми дефіциту державних бюджетів [3, с.31].

Заслуговує на увагу досвід країн Латинської Америки, де залучаються на умовах ліцензії, до надання послуг від імені зареєстрованих державних структур фізичні особи за певну плату. Умови делегування повноважень щодо надання ветеринарних послуг обумовлюються договорами [6, 7].

Ільченко А. аналізує поширену серед практиків господарювання дискусію щодо місії і частки державних і приватних структур в системі ветеринарного

© Поперечний С.І., Бабич Л.В., 2011

обслуговування. На його думку, поширення приватної лікарської практики забезпечує більшу доступність послуг для постійних замовників. Зрозуміло, що в умовах дефіциту державного бюджету безпідставно очікувати зростання обсягу послуг, що надаватимуться державними організаціями. Місією державних організацій є забезпечення епізоотичного благополуччя [3, с.5].

Метою дослідження є виявлення причин повільного формування сфери ветеринарного обслуговування на засадах підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Часто співвідношення між державною і приватною сферами ветеринарної медицини формується під впливом соціокультурних чинників та національних традицій. З урахуванням того, що в Україні приватна ветеринарна практика тільки зароджується, більшість фахівців ветеринарної медицини формувались як працівники державних структур. Приватна практика для них є новою, не апробованою формою, щодо якої існують певні перестороги.

З метою виявлення чинників становлення підприємницької діяльності здійснено анкетування фахівців ветеринарної медицини. За його результатами виявлено, що 61,8 % з них, маючи можливість вибору, віддали б перевагу працевлаштуванню у державному підприємстві ветеринарної медицини. При цьому 38,2 % респондентів позитивно сприймають ідею приватної ветеринарної практики і прагнуть вести самостійну підприємницьку діяльність у сфері ветеринарного обслуговування або працювати за наймом у підприємстві ветеринарної медицини.

Основними стримуючими чинниками вони вважають відсутність фінансових ресурсів для організації власної справи, високий рівень оподаткування, низький рівень доходності такого виду діяльності тощо.

Найважливішим з них є дефіцит фінансових ресурсів, значимість цього чинника за 5-ти бальною шкалою складає 4,08, хоч даний чинник не є характерним тільки для сфери ветеринарного обслуговування. Ситуація ускладнюється проблемами оформлення кредитів. В більшості випадків банки не зацікавлені у кредитуванні малого бізнесу. Отримання кредиту пов'язане із виконанням багатьох умов, які висуває банк.

Забезпечити вливання фінансових ресурсів у сферу ветеринарних послуг можна за рахунок кредитування даних суб'єктів небанківськими інститутами, насамперед кредитними спілками. Шляхом розробки спеціальних економіко-правових режимів є можливість стимулювання розвитку кредитної кооперації. Важливим є поширення на кредитні кооперативи практики субсидювання і здешевлення відсоткових ставок, як і на інші банківські інститути.

Другим вагомим чинником, значимість якого за 5-ти бальною шкалою складала 3,67, є думка про високий рівень оподаткування такої діяльності. При цьому, по-перше, понад 90 % респондентів не могли вказати, які саме податки і у якому розмірі необхідно сплачувати за умови здійснення підприємницької діяльності. По-друге, значна кількість ветеринарних послуг надається на основі неформальних відносин. Приблизно 76 % респондентів заявили, що здійснюють обслуговування тварин власниками яких є їхні родичі, сусіди, знайомі.

Зрозуміло, що така діяльність не може бути масштабною і забезпечувати високі доходи.

Належний стимулюючий вплив на становлення сфери ветеринарних послуг може мати прозора, проста, зрозуміла система оподаткування, суть якої полягає у встановленні пільгового податку на прибуток, звільнення від оподаткування засобів, які направляються новоствореними суб'єктами малого підприємництва на розвиток власного виробництва, зміцнення матеріально-технічної бази. Процедура оформлення всіх документів повинна бути простою і доступною для будь-якої особи.

Думка про низький рівень доходності ветеринарного обслуговування (3,35 бали за 5-та бальною шкалою) сформувалась в умовах провадження неформальної та несистематичної ветеринарної практики без укладання угод, належної маркетингової комунікативної діяльності тощо.

Специфіка ветеринарних послуг, що зумовлюються проблематичністю оцінки замовником доцільності такої послуги, а також результативності способів впливу на тварину чи середовище її перебування, має прямий вплив на формування економічних відносин між виробником і споживачем послуг.

Необхідною передумовою подолання невизначеності та високого рівня ризику власників тварин, гарантування систематичного та комплексного ветеринарного обслуговування тваринництва, а також сприяння розвитку підприємницької діяльності у сфері ветеринарних послуг є поширення тут договірних відносин. З метою реалізації економічних інтересів суб'єктів ринку ветеринарних послуг у договорах слід передбачувати повне відшкодування як прямих збитків, так і упущеної вигоди, які є результатом невиконання або неналежного виконання умов договору.

Вагомим чинником, який стримує процеси формування приватної практики у сфері ветеринарного обслуговування, є відсутність необхідного рівня економічної підготовки лікарів ветеринарної медицини та практичного досвіду підприємництва. До першої половини 90-х років минулого століття підготовка студентів ветеринарних факультетів здійснювалась без урахування можливості займатись приватною практикою. У даний час освітньо-професійна програма доповнена лише невеликим спецкурсом з маркетингу та менеджменту. Навчальні плани курсів підвищення кваліфікації лікарів ветеринарної медицини теж спрямовані, в основному, на формування їх фахової підготовки і майже не усувають проблеми дефіциту знань та навичок з підприємництва. Вкрай необхідними є спеціальні курси та тренінги, які б формували знання та розвивали практичні навички з проблем підприємництва у сфері ветеринарного обслуговування. Крім уміння створити та зареєструвати приватну ветеринарну практику, отримати ліцензію, вести облік та звітність даного виду діяльності, необхідно вміти досліджувати споживачів ветеринарних, визначати мотиви їх купівельної поведінки, провадити у практиці методи стимулювання збуту та маркетингового планування тощо.

Висновки. Не існує вагомих аргументів на користь переважного надання ветеринарних послуг державними структурами. Достатні гарантії якості наданої

послуги приватними суб'єктами можуть забезпечуватись системою договірних відносин з обумовленням відшкодування повної суми збитків та опущеної вигоди через неналежно надані послуги.

Матеріально-технічна база державних служб ветеринарної медицини недостатня для її приватизації. Необхідні фінансові ресурси для створення недержавних структур можуть формуватися за рахунок пільгових кредитів.

Література

1. Ільченко А. Служба ветеринарної медицини в умовах аграрної реформи // А.Ільченко // Ветеринарна медицина України. – 2001. - №4. – С. 4-6.
2. Козловський Д. Лікар ветмедицини на свинофермі в Польщі / Д. Козловський // Ветеринарна медицина України. – 2000. – № 10. – С. 10–11.
3. Левківський Д. М. Служба ветеринарної медицини в країнах світу / Д. М. Левківський // Сільський господар. – 2002. – № 1–2. – С. 30–31.
4. Мануйленко О. Приватна ветеринарна практика в США / О. Мануйленко, І. Калінін // Ветеринарна медицина України. – 1998. – № 8. – С. 46–47.
5. Про ветеринарну медицину” Закон України за № 2498-ХІІ від 25 червня 1992 р. – К., 1992. – 19 с.
6. Nader A. Profile of the Veterinary Services in the Republic of Argentina / A. Nader // Second FAO E-Conference on Veterinary Services “Mutual Trust Between Veterinary Services The Basis for Trade in Livestock and Livestock Products”, 1 June – 17 July 1998. – Режим доступу : <http://www.fao.org/ag/AGA/AGAINFO/resources/documents/Vets+2/1ehg.htm>
7. Perez J. M. The Restructuring of The Veterinary Services on Mexico / J. M. Perez // Second FAO E-Conference on Veterinary Services “Mutual Trust Between Veterinary Services The Basis for Trade in Livestock and Livestock Products”, 1 June – 17 July 1998. – Режим доступу : <http://www.fao.org/ag/AGA/AGAINFO/resources/documents/Vets+2/3ehg.htm>

Summary

Poperechnyi S., Babich L.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

The problems of forming business in veterinary service

The problems of forming business in the area veterinary services for agricultural enterprises and individual economies are considered, the possible suggests to they solutions.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК [631.15:519.86]:636.2

Поси́лаєв В.В., здобувач*[©]*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва***МОДЕЛЮВАННЯ СУМІСНОСТІ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ
РЕГІОНАЛЬНОГО М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК
З ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧИНИ**

На основі моделювання визначено рівень зацікавленості підприємств регіонального м'ясопродуктового підкомплексу АПК у виробництві яловичини.

Ключові слова: м'ясопродуктовий підкомплекс, виробництво яловичини, ціна, зацікавленість підприємств.

Постановка проблеми. Забезпечення населення країни м'ясною продукцією в умовах зниження обсягів виробництва, з одного боку, і скорочення платоспроможного попиту з іншого, викликає необхідність розробки комплексу заходів з підвищення ефективності функціонування та сталого розвитку підприємств вітчизняного м'ясопродуктового підкомплексу.

На сучасному етапі більшість сільськогосподарських підприємств стали самостійними, однак втратили гарантовані ринки збуту, особливо тваринницької продукції. Перехід до ринкових умов господарювання та приватизація м'ясопереробних підприємств були здійснені без урахування інтересів сільськогосподарських товаровиробників, внаслідок чого практично розпалися сировинні зони м'ясокомбінатів. Через низьку платоспроможність населення та збільшення потоку імпортованих продуктів харчування, навіть в умовах катастрофічного падіння виробництва в тваринництві виникають проблеми з реалізацією вітчизняної сільськогосподарської продукції. Якщо проаналізувати реалізацію продукції та ціни за неї, які одержують селяни, то побачимо велику різницю між середнім рівнем закупівельних цін на окремі види продукції в сільськогосподарських підприємствах і цінами на продовольчих ринках [1].

Отже, однією з головних причин функціональних диспропорцій в АПК є розрив між зміною номінальної (вираженої у поточних цінах) величини вартості продукції і доходів та реальним натурально-речовим змістом цього процесу. Щоб забезпечити однакові умови для всіх галузей виробництва і сфер діяльності, ціна має відшкодовувати нормативні затрати і забезпечувати прибутки на авансований у виробництво капітал [2].

Аналіз останніх досліджень. М'ясопродуктовий підкомплекс АПК об'єднує сільськогосподарських товаровиробників, м'ясопереробні підприємства та торговельні організації в єдиному процесі вирощування худоби та птиці, її переробки та реалізації готової продукції. Питання механізму функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу, їх ефективності в ринкових умовах господарювання висвітлені в наукових працях вітчизняних вчених-

*Науковий керівник – д.е.н., професор Олійник О.В.

© Поси́лаєв В.В., 2011

економістів В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, П.С. Березівського, В.Л. Валентинова, П.І. Гайдуцького, М.В. Зубця, М.М. Ільчука, І.І. Лукінова, О.В. Мазуренко, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, О.В. Олійника, В.О. Пабата, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, Є.І. Чигринова, Л.С. Шморгуна, О.М. Шпичака, О.Г. Шпикуляка та ін.

Однак, незважаючи на численні наукові розробки та публікації, недостатньо вивченими залишаються питання визначення ступеня зацікавленості підприємств м'ясопродуктового підкомплексу АПК у співпраці з виробництва яловичини та регулювання взаємовідносин між ними.

Мета статті. Визначити рівень зацікавленості у партнерстві з виробництва яловичини підприємств м'ясопродуктового підкомплексу АПК Харківської області на основі моделювання економічних взаємовідносин між ними.

Виклад основного матеріалу. Нееквівалентний обмін між сільськогосподарськими і переробними підприємствами м'ясного підкомплексу АПК, викликаний низькими цінами на сировину, призводить до розриву міжгалузевих зв'язків і скорочення обсягів виробництва продукції м'ясного скотарства. Для організації ефективної діяльності підприємств регіонального м'ясного підкомплексу АПК доцільно обчислити параметри, які б забезпечували вигідне співробітництво його учасників. З цією метою ми пропонуємо застосувати математичне моделювання, що дозволить провести об'єктивний кількісний та якісний аналіз взаємодії партнерів і визначити аргументовані критерії їх взаємовигідної співпраці.

Розглянемо взаємовідносини учасників м'ясного підкомплексу АПК на прикладі сільськогосподарських підприємств Золочівського району Харківської області і ТОВ «Харківський м'ясокомбінат» (табл. 1.).

Таблиця 1.

Динаміка показників розвитку м'ясного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Золочівського району Харківської області та діяльності ТОВ «Харківський м'ясокомбінат»

№ з/п	Показники	Роки		
		2007	2008	2009
1	Кількість підприємств Золочівського району, які вирощують ВРХ на м'ясо	14	14	14
2	Кількість підприємств Золочівського району, які реалізують худобу ТОВ «Харківський м'ясокомбінат»	12	12	12
3	Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі, голів	3892	3103	2807
4	Середньодобова продуктивність 1 голови великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі, грам	309	410	430

Продовження табл. 1

№ з/п	Показники	Роки		
		2007	2008	2009
5	Річний приріст живої маси великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі, ц	4387	4643	4095
6	Реалізовано великої рогатої худоби в живій вазі – всього, ц	8352	6772	7693
7	в тому числі ТОВ «Харківський м'ясокомбінат», ц	4910	5242	3312
8	Середня ціна реалізації худоби ТОВ «Харківський м'ясокомбінат», грн./ц	636,17	481,32	936,54
9	Повна собівартість 1 ц живої маси великої рогатої худоби реалізованої на м'ясо, грн.	825,70	805,90	1024,00
10	Одержано сільськогосподарськими підприємствами району від реалізації великої рогатої худоби ТОВ «Харківський м'ясокомбінат» прибуток (збиток), тис. грн.	-930,6	-185,7	-289,7
11	Рівень рентабельності (збитковості) вирощування та відгодівлі великої рогатої худоби, %	-23,0	-4,4	-8,5
12	Вироблено ТОВ «Харківський м'ясокомбінат» м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо (забійна вага), ц	2357	2621	1656
13	Операційні витрати м'ясокомбінату, тис. грн.	4585,4	6477,1	4583,6
14	Вартість закупленої м'ясосировини, тис. грн.	3123,5	44102	3101,8
15	Операційні витрати за мінусом вартості м'ясосировини, тис. грн.	1461,9	2066,9	1481,8
16	Вартість переробки 1 кг м'яса (без вартості сировини), грн.	6,20	7,89	8,95
17	Вартість 1 кг реалізованої продукції в перерахунку на м'ясо (оптова ціна), грн.	12,56	16,30	18,31
18	Оптова ціна реалізації 1 кг яловичини, грн.	19,29	27,62	28,21

*Джерело. Розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств Золочівського району Харківської області та ТОВ «Харківський м'ясокомбінат»

З наведених у табл. 1. даних видно, що в Золочівському районі Харківської області велика рогата худоба на м'ясо вирощується у 14 сільськогосподарських підприємствах, з яких 12 реалізують її ТОВ «Харківський м'ясокомбінат». Чисельність відгодівельного поголів'я худоби в цих господарствах з року в рік зменшується і, за підсумками 2009 року, їх середньорічна кількість склала лише 2807 голів.

При цьому спостерігається зростання середньодобової продуктивності, однак темпи росту продуктивності менші, ніж темпи зростання повної собівартості реалізованої худоби, рівень якої перевищує середню ціну реалізації

продукції. Так, за підсумками 2009 року лише два підприємства району мали прибуток від реалізації великої рогатої худоби на м'ясо, тоді як ТОВ «Харківський м'ясокомбінат», який переробляє вироблену сільськогосподарськими підприємствами м'ясосировину і реалізує готову продукцію, має щорічно загальну рентабельність не нижче 8 %.

Щоб з'ясувати, наскільки зацікавлені сьогодні сільськогосподарські товаровиробники у вираженні та реалізації великої рогатої худоби на м'ясопереробні підприємства, обчислимо взаємовигідність їх відносин за допомогою удосконаленої нами економетричної формули [3]:

$$\alpha = \frac{(Q_{\text{аєд}} - Q_{\text{іад}}) \cdot D_{\text{іод}} + Q_{\text{іад}} \cdot D_{\text{сїє}} - Q_{\text{аєд}} \cdot \tilde{N}_{\text{аєд}}}{D(D_{\text{іод}}) \cdot D_{\text{іод}} + Q_{\text{іад}} \cdot (D_{\text{сїє}} + \tilde{N}_{\text{іад}})} - 1 \quad (1)$$

де α - цільова функція, яка відображає рівень зацікавленості (умовний коефіцієнт) сільськогосподарського виробника і м'ясопереробника у партнерстві ($0 \leq \alpha \leq 1$);

$P_{\text{зак}}$ - закупівельна ціна одиниці м'ясосировини м'ясокомбінатом у сільськогосподарських підприємств;

$P_{\text{опт}}$ - ринкова ціна одиниці готової продукції (яловичини) м'ясокомбінату;

$Q_{\text{вир}}$ - кількість м'ясосировини, вирощеної сільськогосподарськими підприємствами;

$Q_{\text{пер}}$ - кількість м'ясосировини, закупленої м'ясокомбінатом;

$C_{\text{пер}}$ - витрати м'ясокомбінату на переробку одиниці м'ясосировини;

$C_{\text{вир}}$ - витрати сільськогосподарських підприємств на виробництво одиниці м'ясосировини;

k_1, k_2 - коефіцієнти кореляційно-регресійної залежності обсягів реалізації готової продукції (яловичини) від ціни.

У наведеній економетричній формулі (1) функція α за своєю сутністю характеризує структуру економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками м'ясосировини (жива маса великої рогатої худоби) та переробним підприємством - м'ясокомбінатом, який одночасно виступає на ринку і продавцем готових м'ясопродуктів (яловичина). Водночас α є своєрідною мірою ринкових відносин підприємств м'ясопродуктового підкомплексу при виробництві яловичини.

Після підставлення у формулу (1) показників виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств Золочівського району Харківської області і ТОВ «Харківський м'ясокомбінат» за 2009 рік (табл. 1) одержимо наступний результат:

$$\alpha = \frac{(7693 - 3312) \cdot 0,5 \cdot 28,21 + 3312 \cdot 9,36 - 7693 \cdot 10,24}{(0,525 \cdot 28,21 - 1332,7) \cdot 28,21 + 3312 \cdot 9,36 + 3312 \cdot 0,5 \cdot 8,95} - 1$$

$$\alpha = \frac{14018,005}{8643,850} - 1 = 0,62$$

Здійснивши аналогічні розрахунки за даними 2007 і 2008 років, ми

встановили, що середній коефіцієнт зацікавленості у виробництві яловичини коливається в межах: $0,6 \leq \alpha \leq 0,7$. Тобто, ТОВ «Харківський м'ясокомбінат» привласнює понад 60% виручки від реалізації яловичини, в умовах закупівлі великої рогатої худоби у сільськогосподарських товаровиробників за ціною 8,41 - 9,36 грн. за 1 кг живої ваги. За такого рівня закупівельних цін на велику рогату худобу 10 з 12 сільськогосподарських підприємств Золочівського району мали у 2009 році збитки від вирощування та відгодівлі худоби.

Якби фактична закупівельна ціна 1 т живої маси великої рогатої худоби дорівнювала 14102 грн. (теоретично обґрунтована нами мінімальна ціна реалізації худоби на м'ясо сільськогосподарськими підприємствами Харківської області при нормативній собівартості та 5% рівні рентабельності), то в сільськогосподарських підприємствах Золочівського району рентабельність м'ясного скотарства підвищилася би до 30%. Рентабельність переробки великої рогатої худоби ТОВ «Харківський м'ясокомбінат», при цьому, становитиме 22%. Отже, усі підприємства регіонального м'ясопродуктового підкомплексу АПК могли б одержати доходи, достатні для покриття витрат і здійснення розширеного відтворення при виробництві яловичини.

Висновки. Наведена математична модель економічної сумісності інтересів сільськогосподарських товаровиробників і м'ясопереробних підприємств при виробництві м'ясної продукції (яловичини) реалізує можливість вибору параметрів, що усувають монопольний диктат закупівельних цін на м'ясосировину сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовані рівні закупівельних цін на живу масу великої рогатої худоби дадуть змогу підприємствам регіонального м'ясопродуктового підкомплексу АПК отримати достатню рентабельність, що дозволить формувати партнерські відносини між ними і забезпечить збалансований їх розвиток.

Література

1. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М.Й. Малік, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. - № 3. – С.3-8.
2. Шпичак О.М. Теоретичні основи необхідності дотримання еквівалентності обміну в АПК та шляхи його досягнення / О.М. Шпичак // Вісник аграрної науки. – 2002. – № 2. – С. 5-12.
3. Одінцов М.М. Моделювання еквівалентних взаємовідносин інтегрованих учасників молокопродуктового підкомплексу / М.М. Одінцов // Економіка АПК. – 2010. - № 9. – С. 34-37.

Summary

Posyalaev V.V.

Kharkiv National Agricultural University named V.V. Dokuchaev

Modelling interaction of interests of enterprises in regional meatproduction subcomplex of aic with production of beef

The level of the subcomplex enterprises interest in beef production has been determined on the base of simulation.

Key words: *meat subcomplex, beef production, price.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 338.517:627.5

Посилаєва К.І., к.е.н., доцент[©], Поси́лаєв В.В., здобувач *
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ЗАСТОСУВАННЯ ІНДЕКСІВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ЦІН В М'ЯСОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК

Розглядаються методичні підходи спостереження за рівнем і динамікою цін на сільськогосподарську продукцію, показані обмеження застосування формули агрегатного індексу цін, обґрунтовано пропозиції щодо доповнення існуючої методики використанням середнього гармонійного індексу цін.

Ключові слова: ціна, індекс, динаміка.

Поставка проблеми. До числа найважливіших економічних категорій, що мають не тільки практичне, а й теоретичне значення, відноситься категорія «ціна». В ринковій економіці ціни на товари постійно коливаються, напрям їх зміни для конкретних видів товарів і у певний проміжок часу може бути різним. В Україні за останні роки ціни на промислову продукцію зростали більш високими темпами порівняно з цінами на продукцію сільського господарства [1,2].

Статистичні спостереження за рівнем і динамікою цін на сільськогосподарську продукцію дають можливість здійснювати систематичний контроль за співвідношенням закупівельних і оптових цін, що визначають еквівалентність обміну між сільським господарством і переробною промисловістю. Важливу роль при цьому відіграє застосування індексів, тому розробка методики побудови системи динамічних і територіальних індексів закупівельних цін на продукцію сільського господарства відноситься до важливих завдань економічної науки і органів державної статистики [3].

Аналіз останніх досліджень. Процес ціноутворення відбувається під постійним впливом багатьох і часто суперечливих факторів, які формують стабільність розвитку внутрішніх ринків сільськогосподарської продукції. Аналіз динаміки цін дає змогу відстежити зміни в ринковому середовищі, вчасно виявити та упередити розвиток диспропорцій у попиту й пропозиції.

Проблеми ціноутворення в АПК вивчали І.І. Лукінов, О.В. Олійник, Б.Й.Пасхавер, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та інші, які у своїх дослідженнях широко використовували індексний метод. Так, при вивченні еквівалентності обліку між промисловістю і сільським господарством, визначенні тенденцій зміни закупівельних і реалізаційних цін на продукцію сільського господарства, автори застосовували індекси, значення яких обчислювалися за формулою агрегатного індексу. Однак існуюча методика розрахунку індексів цін не відображає усіх чинників, що можуть вплинути на середню ціну і, відповідно, на значення індексу.

*Науковий керівник – д.е.н., професор Олійник О.В.

© Посилаєва К.І., Поси́лаєв В.В., 2011

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування середнього гармонійного індексу при дослідженні зміни і динаміки закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні обчислення індексів закупівельних і оптових цін відбувається за методикою розрахунку індексів споживчих цін [4]. Разом з тим, окремі позиції потребують уточнення і удосконалення.

Так, за згаданою методикою обчислюються індекси цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами і закупівельні, індекси цін виробників промислової продукції (оптові) і споживчих цін. Ми вважаємо, що для всебічної характеристики процесів ціноутворення і наукової обґрунтованості цінового регулювання середні закупівельні ціни на тваринницьку продукцію в цілому, і м'ясу зокрема, та їх індекси необхідно визначати не тільки по господарствах усіх категорій, а й окремо по сільськогосподарським підприємствах, у тому числі по фермерським господарствах, а також господарства населення.

Необхідність побудови такої системи індексів диктується не тільки існуванням розбіжностей в рівні цін на продукцію сільського господарства, але й особливостями товарних структур реалізації (закупівель) за категоріями господарств. В останні роки питома вага сільськогосподарських підприємств в реалізації худоби і птиці (в живій вазі) переробним підприємства складає 58%, молока–32%, цукрових буряків–90%. Частка господарств населення та інших господарських структур дорівнює, відповідно, 42%, 68% і 10%.

Згідно з діючою методикою розрахунку зведених індексів цін реалізації продукції рослинництва, тваринництва і сільського господарства в цілому використовується, як єдина, формула агрегатного індексу цін. Обчислення індексів за даною формулою базується на використанні даних про обсяг реалізованої продукції у звітному періоді (q_i) і реалізації (закупівлі) звітнього (p_i) і базисного (p_0) періодів:

$$I_p = \frac{\sum p_i q_i}{\sum p_0 q_i}$$

Однак, в статистичній практиці нерідко виникають ситуації, коли, внаслідок відсутності даних про кількість реалізованої продукції, приходится розраховувати зведений індекс цін тільки за даними про грошову виручку звітнього періоду і про ціни базового і звітнього періодів. Тобто за тією інформацією, яку можна отримати зі статистичної звітності. В такому випадку, для дослідження динаміки цін використовується середній гармонічний індекс, який обчислюють за формулою:

$$I_p = \frac{\sum p_i q_i}{\sum \frac{p_i q_i}{i}}$$

де $p_i q_i$ – фактична виручка від усього обсягу реалізованих окремих видів продукції у звітному періоді; i – індивідуальні індекси закупівельних цін.

Розглянемо порядок розрахунку зведеного середнього гармонічного

індексу цін на прикладі м'ясного тваринництва України (табл. 1).

Таблиця 1

**Розрахунок середнього гармонічного індексу цін реалізації
живої маси худоби та птиці**

Види продукції	Середні фактичні ціни реалізації 1 т живої ваги, грн.		Індивідуальні індекси цін реалізації	Вартість реалізованої продукції переробним підприємствам у 2009 році, млн. грн.
	базисний рік 2005	звітний рік 2009		
	p_0	p_i	i	$p_i q_i$
Велика рогата худоба	5885,0	8757,4	1,488	2260,3
Свині	10171,1	14415,0	1,417	2865,7
Птиця	6517,2	6911,4	1,475	4449,1
Разом	x	x	x	9575,1

Зведений середній гармонійний індекс цін реалізації худоби і птиці дорівнює:

$$I_p = \frac{9575,1}{\frac{2260,3}{1,488} + \frac{2865,7}{1,417} + \frac{4449,1}{1,475}} = 1,460$$

Тобто, ми отримали той же результат, що й при застосування агрегатного індексу.

Ще одна перевага застосування середнього гармонійного індексу цін в тому, що він може бути обчислений не тільки за даними абсолютних значень виручки від реалізації продукції, але і на основі їх співвідношення, тобто за питомою вагою окремих видів продукції у загальній їх вартості.

Так, у наведеному нами прикладі питома вага великої рогатої худоби на м'ясо у вартості реалізованої продукції складає 23,2%, свиней – 30,8%, птиці – 46,0%. Отже, зведений середній гармонійний індекс цін реалізації буде обчислений наступним чином:

$$I_p = \frac{100}{\frac{23,2}{1,488} + \frac{30,8}{1,417} + \frac{46,0}{1,475}} = 1,460$$

Використання середнього гармонійного індексу цін дає той же результат, що і агрегатний індекс. Проте перший має певні переваги - не потрібно мати дані про кількість реалізованої (закупленої) продукції, а, у певних випадках, замість обсягів явищ можуть бути використані їх співвідношення. Тому доповнення до діючої методики щодо можливості використання поряд з агрегатним і середнього гармонійного індексу зробить її більш універсальною.

Середні фактичні ціни на сільськогосподарську продукцію, що використовуються для розрахунку індексів цін, включають різні форми

підтримки і дотацій держави, зокрема по м'ясному тваринництву, - пільгове оподаткування (ПДВ), доплата за реалізацію переробним підприємствам високої вагової худоби тощо. Разом із тим середні ціни не повинні враховувати сортові надбавки і знижки за якість продукції. Проте в діючих методиках обчислення індексів закупівельних цін відсутні будь-які пропозиції щодо заходів виключення впливу зміни якості продукції на рівень цін при побудові індексів. Ми вважаємо, що по окремих видах продукції з метою елімінації впливу змін в асортименті закупаваної продукції необхідно обчислювати поряд з індексом середніх закупівельних цін й індекс закупівельних цін фіксованого складу при структурі закупівлі звітної періоду.

Послідовність розрахунків таких індексів покажемо на прикладі реалізації великої рогатої худоби за категоріями вгодованості по ФГ «Альфа» Золочівського району Харківської області (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахункові дані для обчислення індексів закупівельних цін на велику рогату худобу реалізовану на м'ясо (в живій вазі) ФГ «Альфа»

Категорії вгодованості	Обсяг закупівель, ц живої ваги		Середні фактичні ціни за 1 ц живої ваги, грн.		Вартість реалізованої продукції, тис. грн.		
	2008 рік	2009 рік	2008 рік	2009 рік	2008 рік	2009 рік	2009 рік за цінами 2008 року
	q_0	q_i	p_0	p_i	p_0q_0	p_iq_i	p_0q_i
Вища	322	367	1120,4	1276,0	361,2	468,3	411,2
Середня	374	391	976,1	1125,7	365,1	440,1	381,6
Нижче середньої	168	163	724,3	950,8	124,7	155,0	118,1
Худа	6	10	506,4	562,1	30,0	5,6	5,1
Разом	870	932	x	x	881	1069	916,0

Індекс середніх закупівельних цін на велику рогату худобу в живій вазі реалізовану фермерським господарством «Альфа» Харківському м'ясокомбінату дорівнює:

$$I_{\bar{p}} = \frac{\sum p_i q_i}{\sum q_i} : \frac{\sum p_0 q_0}{\sum q_0} = \frac{1069}{881} = 1,132$$

Як свідчать дані таблиці 3.10., за досліджуваний період відбулися зміни у структурі якості реалізованої худоби. Тому, щоб виключити вплив на рівень індексу середніх цін асортиментних змін, представимо його як добуток двох індексів: індексу фіксованого складу при структурі закупівель звітної періоду (2009 рік) та індекс асортиментних (структурних) змін за ціною базисного періоду (2008 рік)

$$I_{\bar{p}} = \frac{\sum p_i q_i}{\sum q_i} : \frac{\sum p_0 q_0}{\sum q_0} = \frac{\sum p_i q_i}{\sum p_0 q_i} * \left(\frac{\sum p_0 q_i}{\sum q_i} : \frac{\sum p_0 q_0}{\sum q_0} \right)$$

В нашому прикладі маємо наступні результати:

$$I_p = \frac{\sum p_i q_i}{\sum p_0 q_i} = \frac{1069}{916} = 1,167$$

$$I_{\bar{p}} = \frac{\sum p_0 q_i}{\sum q_i} : \frac{\sum p_0 q_0}{\sum q_0} = \frac{\sum p_0 q_i}{p \sum q_i} = \frac{916}{944 \cdot 1} = 0,970$$

$$I_p = I_p * I_{\bar{p}} = 1,167 * 0,97 = 1,132$$

Проведені розрахунки показують, що зростання середньої закупівельної ціни на велику рогату худобу, реалізовану на м'ясо, на 13,2% обумовлено перш за все підвищенням закупівельних цін по окремих категоріях вгодованості худоби в середньому на 16,7%. Водночас погіршилася структура якості реалізованої худоби, внаслідок чого середня ціна реалізації знизилася на 3%.

Якщо відомі індекси середніх закупівельних цін за окремими видами продукції та індекси структурних змін, то індекс закупівельних цін фіксованого складу можна розраховувати шляхом ділення індексу фактичних середніх цін на індекс структурних зрушень.

Висновки. Результати наших досліджень показали, що за останні роки закупівельні ціни на продукцію м'ясного тваринництва зростають, але її реальний рівень значно нижчий за ціни на промислову продукцію для сільського господарства. Оскільки показником паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію є співвідношення їх індексів, які обчислюються за методикою розрахунку споживчих цін, нами запропоновано доповнити діючу методику використання індексів застосуванням середнього гармонійного індексу та індексу середніх закупівельних цін фіксованого складу при структурі закупівлі звітнього року, що дозволяє вивчати як динаміку середніх закупівельних цін, так і вплив на них зміни якості закупівельної продукції.

Література

1. Месель-Веселяк В.Я. Про вдосконалення міжгалузевих економічних відносин в економіці України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. - № 6. – С. 8-16.
2. Олійник О.В. Паритет цін і його рух / О.В. Олійник, Т.І. Олійник // Економіка АПК. – 2006. - № 8. – С. 114-119.
3. Попова В.В. Індексне оцінювання ефективності сільськогосподарського виробництва / В.В. Попова // Економіка АПК. – 2009. - № 2. – С.76-80.
4. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексів споживчих цін. Затв. наказом Держкомстату України № 519 від 14.11.06 р. – К.: Держкомстат України, 2006.

Summary

Posylaeva K.I., Posylaev V.V.

Kharkiv National Agricultural University named V.V. Dokuchaev

Usage indexes to monitoring the prices in meatproduct sub-complex of aic

Methodological approaches for monitoring the level and dynamics of prices for agricultural products considered. Limit the use of aggregate price index formula shown. Proposed to supplement existing methods for using the harmonic mean price index.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 332.14:338.432 (477.73)

Рибалко С.В., к.е.н., доцент, докторант ©

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ АПК НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ

Проаналізовано сучасний стан переробки рослинницької і тваринницької продукції в південних областях України. Запропоновано відповідні пропозиції та рекомендації для покращення ситуації в галузі, що позитивно впливатиме на підвищення економічної ефективності всього агропромислового виробництва регіону.

Ключові слова: переробка, аналіз, стан, продукція, південний регіон, ефективність.

Постановка проблеми. Зменшення випуску сільськогосподарської продукції негативно вплинуло на розвиток переробної і харчової промисловості. Диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, штучний відрив фінансової системи від економіки, недосконалої кредитної та податкової політики призвели до скорочення виробництва продовольчих товарів. Промислові підприємства стали неконкурентоспроможними в системі лібералізованого ринку. Нинішній стан, у якому перебувають всі галузі АПК України, вимагає гарантування йому пріоритетного розвитку, забезпечення нарощування обсягів виробництва, відновлення внутрішнього і зовнішніх ринків продовольства, проведення соціально-економічних перетворень на селі.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку регіонального агропромислового виробництва досліджувало багато вітчизняних учених: В.Г. Андрійчук, Г.В. Балабанов, О.М. Бородіна, П.П. Борщевський, Б.В. Буркинський, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, М.В. Гладій, Б.М. Данилишин, Л.В. Дейнеко, М.Я. Дем'яненко, М.І. Долішній, І.І. Лукинов, Л.О. Мармуль, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та багато інших. Але тривалі процеси реформування в цій галузі вимагають подальшого більш глибокого дослідження, а вивчення сучасного стану переробки рослинницької і тваринницької продукції є необхідною складовою.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз сучасного стану переробки рослинницької та тваринницької продукції в регіоні, який передбачатиме розробку відповідних пропозицій та рекомендацій для покращення ситуації, що склалася на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу. Основна переробна ланка АПК – харчова промисловість. До галузей харчової промисловості належать м'ясна, молочна, цукрова, борошномельно-круп'яна, консервна, винопереробна, спиртово-бродильна, тютюнова, олійна і крохмале-патокова та ін. Найважливішими

факторами розміщення галузей харчової промисловості є чисельність і густота населення, сировинна база, форми організації виробництва, транспорт. Об'єктивними чинниками є природні умови і науково-технічний прогрес. Залежно від дії основних факторів галузі харчової промисловості поділяють на такі групи, які:

- орієнтуються на джерела сировини: цукрова, консервна, крохмале-патокова, олійна;
- тяжіють до місць споживання готової продукції: молочна, кондитерська;
- одночасно орієнтуються і на сировину, і на споживача: м'ясна, борошномельно-круп'яна.

Найважливішими факторами розміщення переробних галузей є сировинна база, численність і густота населення, форми організації виробництва, транспорт.

Переробна промисловість підтримує міцні зв'язки з сільським господарством, машинобудуванням, яке поставляє переробне технологічне устаткування, хімічною, мікробіологічною та харчовою промисловістю. Між переробною і харчовою промисловістю існує тісний зв'язок. Переробні галузі постачають сировину харчовій промисловості для подальшої її переробки, зокрема – спирт, олію, крохмаль, цукор тощо. Найефективніші зв'язки переробних підприємств існують з сільським господарством. Процес взаємодії сільського господарства з переробними галузями ґрунтується на організаційно-економічній технологічній єдності виробництва, зберігання і переробки продукції рослинництва і тваринництва. Переробна промисловість доповнює харчову і поставляє сировину та напівфабрикати для подальшої переробки. Активні процеси міжнародної інтеграції актуалізують завдання підвищення ролі переробної промисловості, її економічного росту й конкурентноздатності на внутрішньому й зовнішньому ринках.

Переробна промисловість є однією з найважливіших складових загальнонаціональної системи будь-якої держави, її функція складається в оптимальному задоволенні потреб населення країни якісними, економічно й фізично доступними продуктами харчування при переважному продовольчому самозабезпеченні держави з корективами на участь у глобалізаційних процесах.

Сучасні імперативи такі, що обсяг споживання багатьох продовольчих продуктів населення України усе ще нижче науково обґрунтованих норм, а імпортна залежність перевищує припустимий критерій продовольчої безпеки, при цьому величина забракованих і знижених у сортності імпортних харчових товарів - велика. Харчовий раціон для значної частини населення дефіцитний по калорійності й по змісту білка, що є однією з основних причин зниження якості й тривалості життя українців і тягне негативні соціально-економічні наслідки в майбутньому.

Південні регіони України традиційно мають добре розвинену переробну промисловість, на сучасному етапі однією з актуальних проблем в цій сфері є формування достатньої сировинної бази. Від кількості і якості сировини залежить обсяг виробництва кінцевої продукції. Створення компактних

сировинних зон навколо переробних підприємств диктується не лише скороченням транспортних витрат, але й тим, що у багатьох переробних галузях можна використати різну сировину для отримання кінцевої продукції.

Аналізуючи стан справ в Херсонській області необхідно відмітити, що за період з 2006 до 2009 року значно покращилась ситуація стосовно забезпечення переробних підприємств рослинницькою продукцією, але стосовно тваринницької продукції стан справ неоднозначний обсяги реалізації худоби та птиці збільшились, однак молока та яєць значно зменшились (табл. 1).

Таблиця 1

**Реалізація продукції переробним підприємствам та організаціям
споживчої кооперації сільськогосподарськими підприємствами
Херсонської області, тис. тон.**

Показники	Роки				2009 р. у % до 2006р.
	2006	2007	2008	2009	
Зернові культури	6,8	1,1	24,2	12,3	180,9
Цукрові буряки	8,7	30	32,6	25,1	288,5
Олійні культури	0,5	2	0,1	2,3	460,0
Овочі	4,1	6,4	9,6	20,8	507,3
Плоди та ягоди	0,1	1	0,2	0,2	200,0
Виноград	9,2	11,5	7,4	12,7	138,0
Худоба та птиця (у живій вазі)	1,2	2,7	2	2,1	175,0
Молоко та молочні продукти (у перерахунку на молоко)	27,6	18,3	15,3	19,6	71,0
Яйця (млн.шт)	0,7	0,2	0,1	0,2	28,6

Що стосується Одеської області, то за аналізований період значно збільшилось надходження зернових культур на підприємства, що займаються їх зберіганням і переробкою та ріст відбувся за рахунок надходження продукції на підприємства для зберігання зерна, тоді як надходження для переробки зменшились (табл. 2).

Покращення стану справ стосовно забезпечення сировиною вплинуло на збільшення обсягів виробництва найважливіших видів продукції підприємствами південних регіонів України (табл. 3).

Загальне зменшення обсягів заготівель молока та значні коливання їх упродовж року безпосередньо вплинули на роботу переробних підприємств, випуск і асортимент молокопродуктів. Структура використання молока переорієнтована переважно на виробництво продуктів з подовженим терміном

зберігання, зокрема масла тваринного, сирів, сухих молочних продуктів, молочних консервів.

Аналіз динаміки виробництва м'ясо-молочної продукції показав, що розвиток м'ясної і молочної галузевої харчової індустрії, починаючи з 2006р., здебільшого обумовлений трьома групами чинників:

- наявністю і достатньою кількістю сировини — м'яса і молока у вітчизняному сільському господарстві;
- платоспроможним попитом населення;
- інвестиційними можливостями самих виробництв.

Таблиця 2

Надходження зернових культур на підприємствах Одеської області, що займалися їх зберіганням та переробкою, тис. тон

Показники	Роки				2009р. у % до 2006р.
	2006	2007	2008	2009	
Усі підприємства	1705,5	904,2	1503,1	1880,8	110,3
у т.ч. підприємства, що займалися:					
зберіганням зерна	1389,5	726,2	1276,3	1674,9	120,5
переробкою зерна	316	178	226,8	205,9	65,2
Надійшло з загального обсягу за видами культур:					
пшениця	1242,9	514,6	744,4	990,9	79,7
жито	34,9	1,8	5,4	6,4	18,3
кукурудза	41,4	153	265,8	326,5	788,6
ячмінь	372,1	217,5	449,5	523,9	140,8
овес	5,2	2,6	5,8	3,8	73,1
просо	0,6	7,3	10	3	500,0
зернобобові	6	5	11,9	21,9	365,0
Надійшло з загального обсягу від:					
сільськогосподар- ських підприємств	543,9	158,8	554,4	757,9	139,3
господарств населення	179,8	7,8	13,7	4,6	2,6
інших господарських структур	981,8	737,6	935	1118,3	113,9

Розглянемо ситуацію, в м'ясній і молочній галузях харчової промисловості, маючи на увазі дослідження тих причин, які безпосередньо впливають на формування регіональних товарних ринків м'ясних і молочних продуктів. Поліпшення постачання населення м'ясом і м'ясопродуктами безпосередньо залежить від можливостей збільшення сировинних ресурсів м'ясної промисловості. За останні роки у харчовій промисловості збільшується обсяг виробництва продукції. Позитивний вплив на стабілізацію галузі мала її адаптація до умов ринкової кон'юнктури.

Таблиця 3

**Виробництво найважливіших видів продукції підприємствами
південних регіонів України, тис. тон.**

Показники	Миколаївський		Херсонський		Одеський	
	2007р.	2009р.	2007р.	2009р.	2007р.	2009р.
Виробництво:						
Ковбасних виробів	2,7	2,6	0,7	0,3	7	8,6
Олії соняшникової	3,6	29	5,6	7,1	99,1	128,1
Молока обробленого	13,7	15,7	4,3	11,2	29,8	15,2
Сирів жирних	7,5	10	9,1	15,4	2,2	2,7
Продуктів кисломолочних	25,6	24,4	4,8	16,1	6,1	8,4
Цукру-піску	150,8	*	*	*	340,3	107,9

* Згідно із Законом України "Про державну статистику" інформація конфіденційна, оскільки виробниками були одне-два підприємства.

В умовах надмірного забруднення природного середовища важлива роль належить виробництву екологічно чистої харчової продукції.

Під екологізацією агропромислового виробництва треба розуміти постійне поліпшення природних умов для його розвитку. Вона повинна бути спрямована насамперед на постійне нарощування виробництва екологічно чистої, вітамінізованої, дуже поживної продукції землеробства і тваринництва. Для цього повинні бути задіяні всі економічні механізми стимулювання її виробництва. В першу чергу позитивну роль повинен відіграти ціновий механізм. На екологічно чисті продукти ціни мають бути значно вищі, ніж на звичайні. Переробка екологічної сільськогосподарської продукції повинна ґрунтуватися на наступних інноваційних принципах:

- розробка й впровадження передових технологій переробки екологічної сільськогосподарської продукції на основі використання нових сортів і гібридів з підвищеною стабільністю до захворювань, шкідниками і різним анібіотичними факторами;
- розробка й удосконалення технологій, а також технологічних процесів переробки екологічної сільськогосподарської продукції на основі:

а) використання дозволених харчових добавок відповідно до директив Європейського Союзу;

б) використання адекватних екологічних речовин, дозволених санітарними органами країн Європейського Союзу;

с) виключення екологічної й генетичної небезпеки, просування технологій, сумісних з біосферою;

д) максимального забезпечення якості екологічної сільськогосподарської продукції;

- удосконалення методів виявлення й визначення забруднюючих речовин і показників фальсифікації харчових продуктів. Забезпечення технологічного процесу по переробці екологічної сільськогосподарської продукції технічними, нормативними й технологічними документами;

- розробка технічної, нормативної й технічної документації для організації екологічного сільськогосподарського виробництва й контролю його якості;

- розробка й організація системи інспекції й сертифікації екологічної сільськогосподарської продукції, гармонізованої з міжнародними вимогами й регламентами.

Розвиток переробних галузей повинен орієнтуватися на підтримання балансу між сировинною базою та потужностями промисловості, а також між обсягами виробництва кінцевої продукції та можливостями її реалізації. Таким чином, щоб переробне підприємство успішно працювало, найбільш принциповим і вирішальним є питання збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей їх переробки та зберігання як на мікро- так і на макрорівнях. Неузгодженість в обсягах сировинних ресурсів і розмірах виробничої потужності призводить до порушення ритму роботи, надмірного продовження чи скорочення тривалості виробничого періоду, недовикористання виробничих потужностей, нераціональних перевезень сировини і продукції.

Таким чином, для ефективного функціонування переробних підприємств у складі АПК необхідно: досягнути пропорційності та збалансованості обсягів переробки сировини і виробничих потужностей в окремих продуктових вертикалей і регіонів; врахувати можливу тривалість зберігання сировини, наявність складських приміщень, оптимальні строки переробки; мати широкі маневри до відповідного розміщення складів у системі переробки, а також заготівлях сільськогосподарської сировини. В умовах реформування аграрного сектора складається нова ситуація в сфері розміщення сировинних зон.

Переміщення виробництва тваринницької продукції в приватні підприємства селян потребує нових підходів до заготівлі сировини. Наприклад, молочні заводи повинні взяти на себе централізований вивіз молока шляхом організації мережі заготівельних пунктів для приймання молока і розрахунків з населенням. Заслуговує на увагу й регулювання цього процесу на рівні регіонів.

Проблема співвідношення на ринку продукції великих спеціалізованих підприємств і міні-переробки, яка за останні роки набула значного розвитку.

Міні-переробка має свої переваги, у зв'язку з тим, що тут менші втрати сировини, нижчі транспортні витрати, вони швидше реагують на зміну асортименту продукції на ринку.

Висновки. Основними інноваційними напрямками підвищення ефективності роботи переробних галузей є реконструкція матеріально-технічної бази на основі науково-технічного прогресу, вдосконалення економічних відносин між виробниками сільськогосподарської сировини та її переробниками, підвищення якості продукції.

Важливим завданням є усунення диспропорцій між сировинними ресурсами і виробничими потужностями для їх переробки. Ця диспропорція полягає в нестачі потужностей для своєчасної переробки сировини, а також нестабільності сировинної бази. Найближчим завданням в цьому напрямку є зміцнення сировинних зон підприємств цукрової та м'ясо-молочної промисловості, наближення переробних виробництв до сільськогосподарських підприємств. Це сприятиме скороченню затрат на перевезення сировини, а також зменшенню її втрат.

У цукровій промисловості необхідно вирішити проблему технічного рівня устаткування, поліпшення якості цукру, збільшення його виходу при переробці цукросировини, зниження витрат ресурсів на одиницю продукції.

У плодоовочевій промисловості важливою проблемою є скорочення затрат ручної праці, оптимізація сировинних зон, підвищення технічного рівня виробництва та розширення асортименту переробки овочів. Переоснащення м'ясної промисловості здійснюватиметься за рахунок автоматизації виробництва, конвеєризації забою та переробки худоби, технології швидкого охолодження і заморожування, збільшення напівфабрикатів, розфасованих і упакованих м'ясопродуктів.

У молочної промисловості поряд з розширенням асортименту і поліпшенням якості продукції доцільно поліпшити технологію виробництва, налагодити випуск продукції дієтичного та лікувального характеру. Вирішення невідкладних проблем технічного переоснащення та впровадження нових технологій у переробних галузях тісно пов'язане з формуванням нового господарського механізму, розвитку різноманітних форм власності, переходом до ринкових відносин.

Переробні підприємства південних регіонів України доцільно оснастити інноваційним технологічним обладнанням (налагодивши його власне виробництво), яке забезпечувало б глибоку переробку молока. Певний поштовх розвитку молочнопромислового підкомплексу може дати поглиблення інтеграції сільськогосподарських (включаючи фермерські та особисті господарства населення) і переробних підприємств, оптової та роздрібної торгівлі шляхом створення різних форм агропромислових асоціацій, об'єднань, корпорацій тощо.

Література

1. Лагодієнко В.В. Дослідження регіональних особливостей розвитку інвестиційних процесів в агропромисловому виробництві / В.В. Лагодієнко //

Таврійський науковий вісник: [зб. наук. праць ХДАУ]. – Херсон: Айлант. – 2006. – Вип. 46. – С. 231-237.

2. Пеструха С. В. Наукові підходи до побудови системи стимулювання інвестування економіки України / С.В.Пеструха, М.М. Колотуша // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - №10(65). - С.39-48.

3. Статистичний збірник «Регіони України» 2010 рік Ч.1/ За ред. О.Г.Осауленка. – К: Державний комітет статистики України, 2010. – 367с.

3. Федун І.Л. Інноваційний напрям розвитку сільського господарства / Федун І.Л.// Інноваційна економіка. – 2007. – №2. – С. 24–31.

Summary

Ribalko S.V.

National scientific center «Institute of agrarian economy», Kiev

The modern state of processing of plant-grower and stock-raising products is analysed in the south regions of Ukraine. The proper are offered suggestions and recommendations for the improvement of situation in industry, that will positively influence on the increase of economic efficiency of all agroindustrial production of region.

Key words: *processing, analysis, state, products, south region, efficiency.*

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 519.7

Рудий Т.В., к.т.н., доцент¹©, **Ганич І.М.**, ст. викладач¹,

© Рудий Т.В., Ганич І., Нечипуренко А.В., 2011

Нечепуренко А.В., магістрант²

¹Львівський державний університет внутрішніх справ

²Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДРОЗДІЛІВ МВС

Розглядаються загальні принципи організації системи захисту інформації в інформаційних системах підрозділів МВС. Обґрунтовано запровадження принципу поетапного здійснення технічного захисту інформації з урахуванням динаміки зміни загроз.

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційна система, захист інформації, інформаційні загрози, технічні заходи.

Постановка проблеми. Широке впровадження у діяльність підрозділів МВС інформаційних систем (ІС) вимагає забезпечення доступності, цілісності, а також конфіденційності оброблюваної у ІС інформації. Порушення безпеки ІС може істотно ускладнити виконання завдань підрозділами МВС, тому проблема створення ефективної системи захисту інформації (ЗІ) набуває дуже важливого значення. Це пояснюється тим, що при розробленні та удосконаленні таких систем ЗІ є багато недостатньо досліджених аспектів, які можуть негативно вплинути на ефективність і надійність функціонування всієї системи безпеки. Автори вважають, що така система ЗІ повинна бути, у першу чергу, комплексною і адаптивною.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам створення і функціонування систем технічного ЗІ присвячено достатньо публікацій як у відкритих, так і закритих літературних джерелах. З доступних для пересічного користувача джерел хочемо відзначити праці таких вчених, як: М.П. Карпінський, А.О. Ботюк, С.Г. Бабичев, В.П. Горбулін, В.В. Домарьов, В.Ю. Захарченко, В.І. Лазуренко, С.А. Петренко, А.В. Беляєв та ін. Важливість наукового здобутку та внеску у теорію і практику інформаційної безпеки згаданих вчених важко переоцінити.

Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що у процесі проектування, створення і експлуатування систем технічного ЗІ є певні недоліки, які знижують ефективність їх функціонування. Як правило, керівники підрозділів МВС розглядають проблему ЗІ в ІС переважно з технічної точки зору. Розв'язання проблеми пов'язують з придбанням та інсталяцією програмно-апаратних засобів ЗІ. Однак, для організації ефективного режиму інформаційної безпеки цього недостатньо. Необхідно, також, обґрунтувати розроблення політики інформаційної безпеки, яка визначає стратегію, тактику системи ЗІ і враховує динаміку зміни загроз інформації.

Вважаємо недоцільним вводити у предметну область даної публікації методи ЗІ які ґрунтуються на системному адмініструванні та математичних

методах. Обмежимося розробленням і аналізом організаційно-технічних засобів, які будуть зрозумілими для практичних працівників ОВС.

Мета даної публікації полягає в тому, щоб визначити методи і засоби ЗІ у ІС підрозділів МВС. У результаті нами пропонується набір організаційно-технічних принципів і засобів, які дозволяють створити ефективну систему ЗІ. Разом з тим, варто відзначити, що ці принципи є всього лише одним з аспектів стратегії управління інформаційними технологіями (ІТ) у підрозділах МВС. Неможливо успішно забезпечувати ЗІ в підрозділах МВС при незадовільному управлінні ІТ.

Виклад основного матеріалу. З метою протидії злочинам у сфері ІТ або зменшення збитків від них потрібно фахово вибирати заходи і засоби забезпечення ЗІ від витоку та несанкціонованого доступу (НСД) до неї. Необхідно знати також основні правові положення в цій галузі, організаційні, програмно-технічні та інші заходи забезпечення безпеки інформації [1, 2, 3].

Актуальність даної проблеми пов'язана із зростанням можливостей сучасних ІТ. Розвиток засобів, методів і форм оброблення інформації і масове застосування ІТ роблять інформацію більш уразливою. Основними чинниками, які сприяють підвищенню її уразливості, є:

- лавиноподібне збільшення обсягів інформації, яка накопичується, зберігається та обробляється в ІС;
- зосередження в базах даних інформації різного призначення і різної відомчої приналежності;
- розширення кола користувачів, які мають безпосередній доступ до інформаційних активів ІС та масивів даних;
- ускладнення режимів роботи технічних засобів ІС;
- обмін інформацією в локальних та глобальних комп'ютерних мережах (КМ), у тому числі і віддалений доступ.

У всіх аспектах забезпечення ЗІ основним елементом є аналіз можливих загроз щодо порушення роботи ІС, тобто загроз, що підвищують уразливість інформації, яка обробляється в ІС, призводять до її витоку, випадкового або навмисного модифікування, знищення.

Вибір засобів ЗІ в ІС – складна задача, при розв'язанні якої потрібно враховувати різні імовірні загрози щодо порушення роботи такої системи, вартість реалізування різних засобів ЗІ і наявність численних зацікавлених сторін. При виборі таких засобів важливо знати, що сучасна комп'ютерна наука має в своєму розпорядженні методи, що дозволяють вибрати таку сукупність засобів ЗІ, яка забезпечить максимізування ефекту від впровадження засобів ЗІ за передбачених витратах або мінімізування витрат від впровадження засобів ЗІ при заданому рівні захищеності ІС.

Розглядаючи загальні принципи ЗІ в ІС, доцільно відзначити, що комплексний ЗІ в ІС має в своїй основі використання правових, фізичних, організаційних та програмно-апаратних засобів захисту. Такі засоби повинні забезпечувати ідентифікування та аутентифікування користувачів, розподіл повноважень доступу до ІС, реєстрацію та облік спроб НСД. Організаційні заходи ЗІ

в ІС, як правило, спрямовані на чіткий розподіл відповідальності під час роботи персоналу з інформацією, створення декількох рубежів контролю, запобігання навмисному або випадковому знищенню та модифікуванню інформації.

Об'єктом технічного захисту є інформація, яка становить державну або іншу, передбачену чинним законодавством України таємницю, конфіденційна інформація, яка є державною власністю або передана державі у володіння, користування, розпорядження.

Технічний захист інформації (ТЗІ) здійснюється у кілька етапів: перший етап – визначення і аналіз загроз; другий етап – розроблення системи ЗІ; третій етап – реалізування плану ЗІ; четвертий етап – контроль за функціонуванням та керуванням системою ЗІ.

На першому етапі здійснюється ґрунтовний аналіз об'єктів ТЗІ, ситуаційного плану, умов функціонування ІС, оцінювання ймовірності прояву загроз та очікувані збитки від їх реалізування, підготування даних для побудови виокремленої моделі загроз.

Джерелами загроз може бути діяльність організованих кримінальних структур, а також навмисні або ненавмисні дії юридичних і фізичних осіб. Опис загроз і схематичне подання шляхів їх здійснення формують модель загроз. Загрози можуть здійснюватися:

- технічними каналами, які включають канали побічних електромагнітних випромінювань і наведень (ПЕМВН), акустичні, оптичні, радіо-, радіотехнічні, хімічні та інші канали;
- каналами спеціального впливу шляхом формування полів і сигналів з метою руйнування системи ЗІ або порушення цілісності інформації;
- НСД шляхом під'єднання до апаратури та ліній зв'язку, маскуванням під зареєстрованого користувача, подоланням заходів захисту WEB-ресурсів, застосуванням закладних пристроїв, програм та вкоріненням комп'ютерних вірусів.

На другому етапі ТЗІ розробляється план, який містить організаційні, первинні технічні та основні технічні заходи захисту інформації з обмеженим доступом (ІзОД), визначаються зони безпеки інформації.

Організаційні заходи регламентують порядок інформаційної діяльності (ІД) з урахуванням норм і вимог ТЗІ для всіх періодів життєвого циклу ІД.

Первинні технічні заходи передбачають ЗІ блокуванням загроз без використання засобів ТЗІ.

Основні технічні заходи передбачають ЗІ з використанням засобів ТЗІ.

Заходи захисту інформації повинні:

- бути адекватними до загроз;
- бути розробленими з урахуванням можливих збитків від реалізування загроз і вартості захисних заходів та обмежень, які вносяться ними;
- забезпечувати задану ефективність ЗІ на встановленому рівні протягом часу обмеження доступу до неї або можливості здійснення загроз.

Рівень ЗІ означається системою кількісних та якісних показників, які забезпечують вирішення завдання ЗІ на основі норм та вимог ТЗІ.

Мінімально необхідний рівень ЗІ забезпечують обмежувальними і фрагментарними заходами протидії найнебезпечнішій загрозі.

На третьому етапі ТЗІ слід реалізувати організаційні, первинні технічні та основні технічні заходи захисту ІзОД, установити необхідні зони безпеки інформації, провести атестування технічних засобів забезпечення ІД [4], технічних засобів ЗІ, робочих місць (приміщень) на відповідність вимогам безпеки інформації.

ТЗІ передбачає застосування захищених програм і технічних засобів забезпечення ІД, програмних і технічних засобів ЗІ та контролю ефективності захисту, які мають сертифікат відповідності вимогам нормативних документів або дозвіл на їх використання від уповноваженого Кабінетом Міністрів України органу, а також застосування спеціальних інженерно-технічних споруд, засобів і систем.

Засоби ТЗІ можуть функціонувати автономно або сумісно з технічними засобами забезпечення ІД у вигляді окремих пристроїв або вмонтованих у них складових елементів. Склад засобів забезпечення ТЗІ, перелік їх постачальників, а також послуг з інсталювання, налаштування та обслуговування визначаються особами, які володіють, користуються і розпоряджаються ІзОД самостійно або за рекомендаціями фахівців з ТЗІ згідно з нормативними документами системи ТЗІ.

На четвертому етапі здійснюється контроль за функціонуванням системи ТЗІ на об'єктах ІД з метою визначення й удосконалення стану ТЗІ в ІС, виявлення та запобігання порушенням системи ЗІ.

Контроль стану ТЗІ в ІС організовується відповідно до планів, затверджених керівниками підрозділів, шляхом проведення перевірок.

Контрольно-інспекційна робота з питань ТЗІ включає планування та проведення перевірок стану ТЗІ в ІС, щодо яких здійснюється ТЗІ, проведення аналізу та надання рекомендацій з вдосконалення заходів з ТЗІ.

Перевірки поділяються на комплексні, цільові (тематичні) та контрольні.

Під час комплексної перевірки вивчається та оцінюється стан ЗІ у ІС, щодо яких здійснюється ТЗІ.

Під час цільової (тематичної) перевірки вивчаються окремі напрямки ТЗІ, перевіряється виконання рішень (розпоряджень, наказів, вказівок) органів державної влади з питань ТЗІ в ІС, щодо яких здійснюється ТЗІ, виконання завдань або провадження діяльності в галузі ТЗІ за відповідними дозволами та ліцензіями суб'єктами системи ТЗІ.

Під час контрольної перевірки перевіряється усунення недоліків, які були виявлені під час проведення попередньої комплексної або цільової перевірки. Зазначені перевірки можуть бути планові та позапланові, з попередженням та раптово.

Позапланова перевірка здійснюється за вказівкою керівництва підрозділу МВС у разі виникнення потреби визначення повноти та достатності заходів з ТЗІ за наявності відомостей щодо порушень виконання вимог нормативно-правових актів з питань ТЗІ.

Перевірки здійснюються комісіями на які покладено виконання завдань здійснення контролю за функціонуванням системи ТЗІ.

При проведенні перевірки стану ТЗІ контролю підлягають організаційні, організаційно-технічні, технічні заходи з ТЗІ у виділених приміщеннях, ІС і КМ, повнота та достатність робіт з атестування виділених приміщень.

Керування системою ЗІ полягає в адаптуванні заходів ТЗІ до поточного завдання ЗІ. За фактами зміни умов здійснення або виявлення нових загроз заходи ТЗІ реалізуються у найкоротший термін.

Контроль організаційних заходів з ТЗІ в ІС включає перевірку:

- переліку відомостей, які підлягають ТЗІ;
- окремої моделі загроз для ІС або КМ;
- плану контрольованої зони підрозділу, щодо якого здійснюється ТЗІ;
- переліку виділених приміщень підрозділу, щодо якого здійснюється ТЗІ, ІС та КМ;

- проведення категоріювання виділених приміщень та об'єктів.

Висновки. Контроль за організаційно-технічними заходами з ТЗІ у виділених приміщеннях, ІС та КМ, повнотою та достатністю робіт з атестування виділених приміщень повинен включати перевірку відповідності виконання цих заходів нормативно-правовим актам з питань ТЗІ.

Організаційно-технічні заходи ТЗІ у виділених приміщеннях, ІС та КМ, роботи з атестування виділених приміщень виконуються власними силами або передається на аутсорсинг суб'єктам підприємницької діяльності в галузі ТЗІ, які мають дозвіл і ліцензію від уповноваженого Кабінетом Міністрів України органу.

Керівник підрозділу зобов'язаний ужити невідкладних заходів щодо усунення недоліків і реалізувати пропозиції комісії відповідно до вимог нормативно-правових актів з питань ТЗІ.

Література

1. Тихонов В.А., Райх В.В. Информационная безопасность: концептуальные, правовые, организационные и технические аспекты: Учебное пособие. – М. – Гелиос АРВ, 2006. – 528 с.
2. Петренко С.А., Курбатов В.А. Политики информационной безопасности – М.: Компания Ай Ти, 2006. – 400 с.
3. Щеглов А.Ю. Защита компьютерной информации от несанкционированного доступа.– СПб: Наука и Техника, 2004. –384 с.
4. Когут В.В., Рудий Т.В., Кулешник Я.Ф. Порядок атестування систем технічного захисту інформації. Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави // Матеріали науково-звітної конференції факультету кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ 12 березня 2010 р. – Львів: ЛьвДУВС. 2010. - С. 90-97.

Summary

Rudij T.V.¹, Ganich I.M.², Nечepurenko A.V.³

¹*Lviv state university of internal affairs under the Ministry
of internal affairs of Ukraine*

²*National Forest-technical University, Lviv*

**ORGANIZATION THE TECHNICAL PROTECTION OF INFORMATION
SYSTEM IN SUBUNIT IN MIA**

In the article conducted main principles of organization systems of technical protection of information in informational systems of subunit in Ministry of internal affairs.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.14.636.03:637.5

Самойлик Ю.В., к.е.н.¹©

Полтавська державна аграрна академія

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У М'ЯСОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

Запропоновано економічний механізм удосконалення стратегії господарських відносин між підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу на інноваційній договірній основі. Обґрунтовано умови договору, які гарантують переробному підприємству поставки сировини необхідної кількості та якості, а сільгоспвиробникові – фінансову підтримку.

Ключові слова: економічний механізм, вертикальна інтеграція, стратегія договірних відносин, м'ясопродуктовий підкомплекс.

Постановка проблеми. Економічна ефективність функціонування підприємств у ринкових умовах суттєво залежить від досконалості системи менеджменту. Важливим напрямом управління підприємством є налагодження зв'язків з постачальниками сировини та формування ефективних каналів збуту продукції. Особливої актуальності цей напрям діяльності набуває у м'ясопродуктовому підкомплексі при взаємодії сільськогосподарських виробників м'яса з переробними підприємствами. Функціонування галузі тваринництва у більшості національних підприємств є неефективним через те, що низька реалізаційна ціна не покриває високої собівартості продукції, як наслідок, господарства скорочують поголів'я тварин та обсяги виробництва м'яса, що негативно позначається на сировинній базі переробних підприємств. Таким чином, виникає необхідність удосконалення системи управління взаємозв'язками підприємств м'ясопродуктового підкомплексу на інноваційній договірній основі, що і визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Питання удосконалення зв'язків між виробниками м'яса та переробними підприємствами широко досліджені такими науковцями, як П.С. Березівський, В.В. Зіновчук, М.В. Мазнева, О.В. Мазуренко, О.Ю. Нестерчук, О.Ю. Хорунжий, Л.В. Ярема та ін. У всіх працях ставиться наголос на необхідності поглиблення та удосконалення господарських відносин між виробничою та переробною сферами агропромислового комплексу. Науковці розглядають різні форми агропромислової інтеграції. Зіновчук В.В. широко досліджує проблеми кооперації і зазначає, що "ідея кооперативної взаємодопомоги і співробітництва – одне з найвагоміших досягнень людської цивілізації. Вже багато років вона захищає селян у багатьох країнах світу від агресивного ринкового середовища, дозволяє усім бажаним сільськогосподарським товаровиробникам приєднатися до взаємовигідного великомасштабного агробізнесу, отримувати справедливу винагороду за свою працю, жити в достатку і бути впевненими у майбутньому" [1, с.1]. Нестерчук О.Ю. вивчає механізм вертикальної інтеграції підприємств агропромислового комплексу і пропонує такі аргументи створення вертикальних

© Самойлик Ю.В., 2011

інтегрованих структур: інтеграція господарських об'єктів в АПК сприяє подоланню багатьох структурних проблем національної економіки, сприяє усуненню існуючих недоліків ринку за рахунок створення внутрішнього ринку капіталів, спільної інфраструктури тощо, інтеграція сприяє скороченню збиткових підприємств шляхом допомоги тим із них, що є незамінними у загальному технологічному ланцюгу та ін. [2, с.18-19].

Хорунжий М.Й. у процесі дослідження питань агропромислової інтеграції наводить приклад розвитку молокопродуктового підкомплексу США, “де в основу відносин покладено принцип розподілу виручки від реалізації кінцевої продукції за завчасно встановленими пропорціями, а саме: фермер – 46,6 %, молочний завод – 26,3 % плюс 1,9 % на відтворення, торгівля – 21,1 % та 3,82 % на відтворення корпоративного органу” [3,с.27]. Отже, процес агропромислової інтеграції є дієвим у світі. Однак, у сучасній літературі зустрічаються лише поодинокі праці, присвячені такій формі господарських зв'язків між виробниками та переробними підприємствами, як договірні відносини. Такий механізм відносин є найбільш м'яким і зберігає повну самостійність ринкових суб'єктів. Ми підтримуємо точки зору науковців стосовно доцільності агропромислової вертикальної інтеграції.

Мета статті - обґрунтування економічного механізму удосконалення стратегії договірних відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі.

Виклад основного матеріалу. Агропромислова інтеграція передбачає процес поглиблення економічних зв'язків між сільськогосподарськими, переробними та іншими підприємствами відповідного продуктового підкомплексу, що має ґрунтуватися на внутрішньогосподарському розрахунку або договірній основі та механізмі перерозподілу прибутків пропорційно до авансованого у виробництво капіталу кожного учасника інтегрованої структури з метою формування гарантованого ефективного виробництва та збуту продукції. У м'ясопродуктовому підкомплексі господарські зв'язки мають охоплювати м'ясопереробні підприємства, сільськогосподарські підприємства різних розмірів та організаційно-правових форм, які, у свою чергу, об'єднуються в кооперативи. Необхідна взаємодія з машинобудівельними підприємствами, що виробляють основні засоби для сільського господарства та переробної сфери, а також з об'єктами інфраструктури. Реалізація готової продукції переважно має здійснюватися через власну фірмову мережу торгівлі, однак для охоплення додаткових ринкових сегментів доцільно поглибити зв'язки з торговельними організаціями, зокрема супермаркетами (рис. 1).

Особливої уваги заслуговує стратегія договірних відносин між виробниками м'яса та м'ясопереробними підприємствами. Удосконалення економічного механізму відносин між ними має сприяти підвищенню їх конкурентоспроможності за рахунок того, що постачальники отримують гарантії збуту продукції та фінансову підтримку, а переробні підприємства – стабільні поставки сировини необхідної кількості та якості. Відповідно до запропонованої схеми договірних відносин, між виробниками м'яса та переробними підприємствами укладається контракт строком на 1 рік, за умовами якого

господарство має виробити відповідну кількість м'ясної сировини, обумовленої якості для поставки на переробне підприємство.

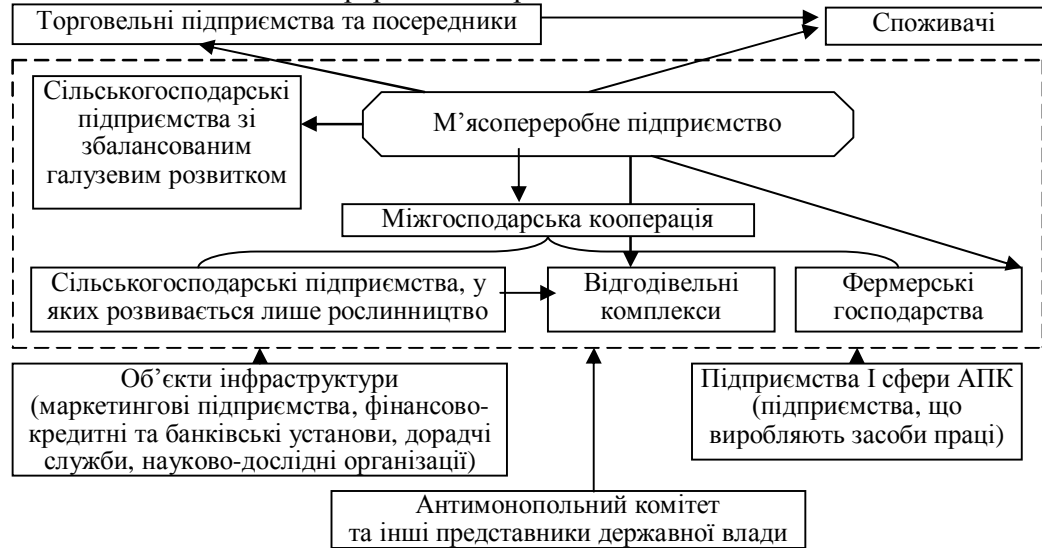

Рис. 1. Структура господарських зв'язків підприємств м'ясопродуктового підкомплексу*

* Джерело: розроблено автором

Обсяг виробництва може коригуватися протягом терміну дії контракту на умовах, що не загрожують ефективності господарської діяльності сторін договору. М'ясопереробне підприємство бере на себе логістичні витрати, зокрема транспортні, та витрати на збут. Із частини прибутку, отриманого від реалізації м'ясопродуктів, м'ясопереробне підприємство має створити спеціальний фонд для фінансування розвитку галузі тваринництва у постачальників.

За невиконання умов договору доцільно ввести наступні штрафні санкції: за умови, якщо виробник відмовляється поставити обумовлений в договорі обсяг м'яса переробному підприємству, він сплачує штраф у розмірі, еквівалентному вартості недопоставленої продукції, обчислений у ринкових цінах; за умови, якщо виробник постачає продукцію неналежної якості, то сплачує штраф у розмірі, еквівалентному вартості даного обсягу продукції належної якості, обчислений у ринкових цінах; при умові, якщо виробник відмовляється представити звітність по формуванню собівартості м'яса, переробне підприємство має право запропонувати свою ціну контракту або розірвати контракт; при умові, якщо переробне підприємство відмовляється придбати у виробника обумовлений в договорі обсяг м'яса, він сплачує штраф у розмірі, еквівалентному вартості цього обсягу продукції, обчислений у цінах контракту; якщо переробне підприємство відмовляється спрямовувати кошти спеціального фонду виробнику для розвитку тваринництва, то він сплачує штраф у розмірі, еквівалентному виручці від реалізації продукції, виробленої із сировини цього

господарюючого суб'єкта; при виникненні форс-мажорних обставин (масовий падіж худоби, стихійні лиха тощо) умови контракту підлягають перегляду (рис. 2).

Рис. 2. Напрями вдосконалення договірних відносин між підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу*

*Джерело: розроблено автором.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У системі управління підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу важливим напрямом є оптимізація господарських зв'язків між ними на інноваційній договірній основі. Між сільськогосподарським виробником та переробним підприємством має укладатись договір на поставку сировини обумовленої кількості та якості строком на 1 рік. Одна частина прибутку м'ясокомбінату, яка пропорційна витратам м'ясопереробного підприємства у структурі собівартості ковбасного виробництва, залишається в його розпорядженні. Інша, пропорційна частці витрат сільськогосподарського виробника у структурі собівартості ковбас, - буде формувати спеціальний фонд, кошти якого спрямовуватимуться на фінансування розвитку галузі тваринництва постачальників сировини, у вигляді безвідсоткових кредитів, інвестицій. Перспективи досліджень у даному напрямі полягають у формуванні стратегії управління сировинним забезпеченням м'ясопереробного підприємства на інноваційній основі.

Література

1. Зіновчук В.В. Сільськогосподарська кооперація: теорія, методологія, практика: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.02 / В.В. Зіновчук – Інститут аграрної економіки УААН. – К., 2000. – 35с.
2. Нестерчук Ю.О. Організаційно-економічні моделі міжрегіональної аграрно-промислової інтеграції / Ю.О. Нестерчук // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 18-24.
3. Хорунжий М.Й. Агропромислові формування як засіб продовольчої безпеки України / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 25-30.

Summary

Samoylik Yu.V.
The Poltava state agrarian academy

**AN ECONOMICAL MECHANISM OF STRATEGY IMPROVEMENT OF
ECONOMIC RELATIONS IN A MEATPRODUCTIVE SUB-COMPLEX**

An economical mechanism of strategy improvement of economic relations in a meatproductive sub-complex is offered. The economic mechanism of improvement of strategy of economic relations is offered between the enterprises of meat products subcomplex on innovative contractual basis. It is justified the conditions of agreement, which guarantee supply of raw materials for the processing enterprise with necessary amount and quality, and the sponsorship for farmer.

Key words: *an economical mechanism, vertical integration, strategy of contractual relations, meatproductive subcomplex.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 636.09.614:638.8

Сачук Р.М., здобувач *[©]

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ КРОЛІВНИЦТВА

У статті запропоновані унікальні бізнес-плани з кролівництва, розроблені економістами компанії “Екокрол”, для визначення організаційно-економічних умов зменшення витрат та підвищення рентабельності виробництва.

Ключові слова: ефективність, бізнес-план, технологія, прибуток, продукція, кролівництво.

Постановка проблеми. Нестабільність та економічна криза в умовах ринкової трансформації аграрного сектору України негативно вплинули на сільськогосподарське виробництво і переробку тваринницької продукції, зокрема на галузь кролівництва.

На українському ринку продуктів харчування м'ясо кроля і продукція з нього займають скромне місце, що пов'язане із незначним його виробництвом. Водночас це один з найпродуктивніших і скоростиглих видів тваринництва, здатних у стислі терміни давати дієтичне м'ясо, хутро, добрива та біогаз. Що ж нам заважає подбати про цю галузь? Виявляється – нічого. Треба лише усе ретельно обрахувати і розпочати, так, як пропонують спеціалісти компанії “Екокрол” на Хмельниччині [3].

Аналіз останніх досліджень. Організаційно-економічні проблеми розвитку кролівництва розглядалися у наукових дослідженнях Н.А. Балакирева, І.С. Вакулєнка, З. Поладяна, М.Я. Жинчина, О.Г. Зайцева, Т.Г. Дудар, В.Ф. Кладовщикова та ін. Проте, питання розвитку галузі в сучасних умовах господарювання потребує подальших наукових досліджень.

Мета статті. Метою проведених досліджень є підвищення ефективності виробництва продукції кролівництва за рахунок запропонованої технології професора Михайлова. Для досягнення мети визначалися організаційно-економічні умови зменшення витрат та підвищення рентабельності виробництва, запропоновані унікальні бізнес-плани з кролівництва, розроблені економістами компанії “Екокрол” (Хмельницької області), які ґрунтуються на практичному досвіді фірми.

Виклад основного матеріалу. Вирощування кролів – виробництво доступне для широких верств населення. Кролі не вимогливі до умов утримання і здатні споживати дешеві рослинні корми, що дає змогу виробляти конкурентоспроможну м'ясну та хутрову продукцію [1, 2, 4].

Для обґрунтування і розробки організаційно-виробничих параметрів та їх економічної оцінки спеціалістами компанії “Екокрол” було прийнято розміри кролівничих господарств на 10, 20, 50, 100, 400 міні-ферм.

Одна міні-ферма займає всього півтора квадратних метри території. Однак, беручи до уваги проходи і санітарні розриви, слід планувати для кожної міні-ферми не менше восьми квадратних метрів території, а на великих промислових фермах, при обліку найсуворіших протипожежних вимог – і більше.

Початкові інвестиції. У загальних витратах на створення кролівничих ферм понад 50% займають кошти на придбання міні-ферм та техніки для кормовиробництва. Крім того, потрібні кролематки та самці. Компанія “Екокрол” пропонує елітну породу кролів - «Білий Велетень» та «Сріблястий», що характеризуються великою масою. Вартість однієї кролематки та одного самця становить 400 грн. Розраховано, що для 10 міні-ферм необхідно 16 кролематок та 2 самці; для (для) 20 – 34 та 2; для 50 – 84 та 4; для 100 – 160 та 8; для 400 – 600 та 18. Залежно від розмірів кролівничих ферм, як це видно із таблиці 1, необхідна для цього сума становить від 49,3 до 1931,2 тис. грн.

Таблиця 1

Витрати на початкові інвестиції

Вартість найменування, тис. грн.	Розмір кролівничого господарства, кількість міні-ферм				
	10	20	50	100	400
Міні-ферми	40,0	80,0	200,0	400,0	1600,0
Шифер	2,1	4,2	10,5	21,0	84,0
Кролематки	6,4	13,6	33,6	64,0	240,0
Самці	0,8	0,8	1,6	3,2	7,2
Всього	49,3	98,6	245,7	488,2	1 931,2

Виробничий цикл. Згідно з прийнятою технологічною схемою за Михайловим, виробничий цикл становить 122 дні або 4 місяці. За цей час молодняк досягає 4,5 кг живої ваги, з них 2,4-2,5 кг – чистого м’яса. Кролі харчуються виключно сіном та комбікормом. Одному кролю необхідно 14 кг комбікорму та 10 кг сіна на один цикл (122 дні) (див. табл.2).

Таблиця 2

Розрахунок витрат на утримання одного кроля за виробничий цикл (122 дні)

Вид продукту	Необхідна кількість, кг	Ціна за 1 кг, в грн.	Сума, в грн.
Комбікорм	14	3,0	42,0
Сіно	10	0,8	8,0
Разом:			50,0

Доцільно також включити у витрати заробітну плату працівників. Рекомендовано найняти 1 робітника, який буде обслуговувати фермерське

господарство на 50 міні-фермах, на 100 міні-фермах – 3 робітника та на 400 - 15. При 10 та 20 міні-фермах робоча сила у склад витрат не включається, оскільки фермер сам може доглядати господарство у вільний від роботи час. Затрати часу на догляд 10 міні-ферм становить 30-40 хвилин в день, а на 20 – 1 година. В середньому на ринку праці заробітна плата становить 2 000 грн./міс.

Відповідно на 1 робітника буде витрачено в місяць: $1 * 2\,000 \text{ грн.} = 2\,000 \text{ грн.}$, 4 – 8 000 грн. та на 15 – 30 000 грн. За весь виробничий цикл ця сума зростає до: $2\,000 \text{ грн.} * 4 \text{ міс} = 8\,000 \text{ грн.}$, $8\,000 \text{ грн.} * 4 = 32\,000 \text{ грн.}$ та $30\,000 \text{ грн.} * 4 \text{ міс} = 120\,000 \text{ грн.}$ Виходячи з цього, у собівартість утримання кроля слід включити і витрати на робочу силу.

Підраховано, що одна кролематка народжує 8 кроленят за один цикл. Відповідно до цього отримуємо: $16 \text{ кролематок} * 8 \text{ кроленят} = 128 \text{ кроликів}$; $34 \text{ кролематки} * 8 \text{ кроленят} = 272 \text{ кролі}$; $84 \text{ кролематки} * 8 \text{ кроленят} = 672 \text{ кролі}$; $160 \text{ кролематок} * 8 \text{ кроленят} = 1\,280 \text{ кролів}$ та $600 \text{ кролематок} * 8 \text{ кроленят} = 4\,800 \text{ кролі}$.

Виходячи з цього, у собівартість утримання кролика слід включити і витрати на робочу силу. Отже, $8\,000 \text{ грн.} / 672 \text{ кролі} = 11,90 \text{ грн.}$, $24\,000 \text{ грн.} / 1\,280 \text{ кролів} = 18,75 \text{ грн.}$, $120\,000 \text{ грн.} / 4\,800 \text{ кролів} = 25 \text{ грн.}$

Сумарні витрати на утримання одного кролика становлять: $50 \text{ грн.} + 11,90 \text{ грн.} = 61,90 \text{ грн.}$; $50 \text{ грн.} + 18,75 \text{ грн.} = 68,75 \text{ грн.}$; $50 \text{ грн.} + 25 \text{ грн.} = 75 \text{ грн.}$

Розрахунок витрат на утримання 128 кролів: $128 \text{ кролів} * 50 \text{ грн.}$ (витрати на утримання 1 кроля, таблиця 2) = 6 400 грн., $272 \text{ кроля} * 50 \text{ грн.} = 13\,600 \text{ грн.}$, $672 \text{ кролика} * 61,90 \text{ грн.} = 41\,596,80 \text{ грн.}$, $1\,280 \text{ кролів} * 68,75 \text{ грн.} = 88\,000 \text{ грн.}$ та $4\,800 \text{ кролів} * 75 \text{ грн.} = 360\,000 \text{ грн.}$

Ці витрати розраховані на один виробничий цикл (122 дні).

У розрахунках не враховано витрати на електроенергію та воду, оскільки вони є незначними. Такі витрати становлять не більше 2% сукупних витрат виробництва і залежать від місця розташування фермерського господарства.

Обчислення економістів компанії “Екокрол” показують, що з підвищенням розмірів ферм від 10 до 400 міні-ферм, продуктивність праці обслуговуючого персоналу підвищується в 1,0 – 2,5 рази, а собівартість виробництва 1 ц кролятини при цьому зменшується на 12,5 – 45,3% і дорівнює: на фермі на 10 міні-фермах – 1284; 20 міні-фермах – 1123; 50 – 962; 100 – 801 та 400 – 701.

Таблиця 3

Розрахунок доходу від реалізації одного кроля

Найменування	Кількість та одиниці вимірювання	Ціна, в грн. За 1 кг чи 1 шт.	Сума, в грн.
М'ясо	2,5 кг	50,0	125,0
Печінка	0,150 кг.	100,0	15,0
Шкіра	1 шт.	20,0	20,0
Голова	1 шт.	3,0	3,0
Парфумерний жир	0,150 кг	100,0	15,0
Разом:			178,0

Прибуток. Прибуток отримуємо внаслідок реалізації кролячого м'яса, продажу шкірок та парфумерного жиру. Аналіз економічної ефективності

виробництва продукції кролівництва свідчить, що рівень річного прибутку зростає із збільшенням міні-ферм. З урахуванням витрат початкових інвестицій на створення ферм термін окупності капіталовкладень зменшується з 11 місяців до 1,2 років (див. табл. 4). Рівень рентабельності зростає із збільшенням поголів'я основних кролематок на фермі.

Таблиця 4

Дохід від реалізації та продажу продукції кролівництва

Вартість найменування, тис. грн.	Розмір кролівничого господарства, кількість міні-ферм				
	10	20	50	100	400
Реалізація та продаж					
М'ясо	16,0	34,0	84,0	160,0	600,0
Печінка	1,9	4,1	10,1	19,2	72,0
Шкіра	2,6	5,4	13,4	25,6	96,0
Голова	0,4	0,8	2,0	3,8	14,4
Парфумерний жир	1,9	4,1	10,1	19,2	72,0
Всього	22,8	48,4	119,6	227,8	854,4
Прибуток за 1 виробничий цикл (122 дні)					
Всього	16,4	34,8	78,0	139,8	494,4
Помісячний прибуток					
Всього	4,1	8,7	19,5	34,9	123,6
Річний прибуток (якщо не нарощувати виробництво)					
Всього	49,2	101,8	234,1	419,5	1 483,2

Висновки. Дотримання усіх технологічних та організаційних заходів на фермах різних розмірів сприяє забезпеченню намічених в розробках параметрів продуктивності кролів, рентабельного виробництва і реалізації продукції кролівництва. Здійснення комплексу зазначених заходів дає змогу отримувати від 4,1 до 123,6 тис. грн. прибутку на місяць.

Отже, при будівництві кролівничих ферм за технологією Михайлова розміром від 10 до 400 міні-ферм, загальна сума капітальних вкладень на створення ферм, включаючи витрати на придбання ремонтних самок і самців плідників та будівництво, становить від 49,2 до 1483,2 тис. грн.

Література

1. Вакуленко І.С. Вирощування кролів у домашніх та фермерських господарств (доповнено) [Текст] / І. Вакуленко // Інститут тваринництва УААН. – Х., 2002. – 33 с.
2. Вакуленко І. Відродження галузі кролівництва [Текст] / І. Вакуленко, Т. Очковська // Тваринництво України : Науково-виробничий журнал. - 2007. - №10. - С. 2-4.
3. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ecokrol.com.ua/ua/biznes-na-krolikah/>

4. Демчук М.В., Сачук Р.М. Підвищення якості продукції кролівництва на окремих технологічних етапах [Текст] / М. Демчук, Р. Сачук // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького. – Львів. 2010. – Том 12, № 3 (45). Частина 4. – С. 173-179.

Summary

Sachuk R.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION RABBIT

The article offered a unique business plans with rabbit developed by economists company “Ekokrol”, to determine the organizational and economic conditions to reduce costs and increase profitability of production rabbit.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.439.62:664.66

Сватюк О.Р., к.е.н., доцент[©], Назаркевич М. Г., магістр
Львівський державний університет внутрішніх справ

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПИТУ СПОЖИВАННЯ ХЛІБОБУЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Ринок хлібобулочних виробів характеризується найбільш тісною взаємодією попиту і пропозиції. Крім того, в умовах все більшого насичення ринку різноманітними продовольчими товарами, зростають вимоги споживачів до їхнього асортименту і якості. Відповідно, за матеріалами проведеного анкетування було визначено зацікавленість споживачів хлібобулочною продукцією.

Ключові слова: попит, продукція, маркетинг, антикризовий менеджмент, якість, платоспроможність, конкуренція, ціна, реалізація.

Постановка проблеми. Одне з найважливіших завдань розвитку підприємництва пов'язане з ефективністю виробництва, забезпеченням випуску необхідної кількості виробів і покращення якості, досягнення конкурентоспроможності продукції на ринку [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вивчення економічних аспектів розвитку хлібопекарської галузі як складової харчової промисловості присвячені наукові праці багатьох учених і економістів, зокрема Омельченко К.Ю.[1], Сичевський М.П.[3], Шмаглій О.Б.[4].

Метою дослідження є обґрунтування проведеного соціологічного опитування щодо користування попитом хлібобулочних виробів, зокрема, хліба тостового з різними смаковими якостями.

Виклад основного матеріалу. Основним видом діяльності ТзОВ «Галицька здоба» є виготовлення хліба і хлібобулочних виробів. Торгова марка «Галицька здоба» з'явилася на ринку у 2004 році і реалізовує більше 50 найменувань хліба та хлібобулочної продукції. Конкуренція на ринку міста Львова та області досить висока, а саме - Хлібпром концерн ПАТ, ПП «Гал-Хліб», ТзОВ «Просто добрий хліб». Об'єктом дослідження є хлібобулочна продукція ТзОВ «Галицька здоба», яка користується попитом споживачів різних вікових категорій та з різною купівельною спроможністю. До числа клієнтів торгової марки входять також лікувальні, дошкільні, шкільні та вищі навчальні заклади. ТзОВ «Галицька здоба» реалізує продукцію через торговельну мережу ряду підприємств міста Львова і області, з якими укладені угоди. Для того, щоб хлібобулочна продукція ТзОВ «Галицька здоба» була доступна всьому населенню-розширюється власна торговельна мережа.

Нами виявлено нереалізований потенціал на ТзОВ «Галицька здоба»

(табл. 1).

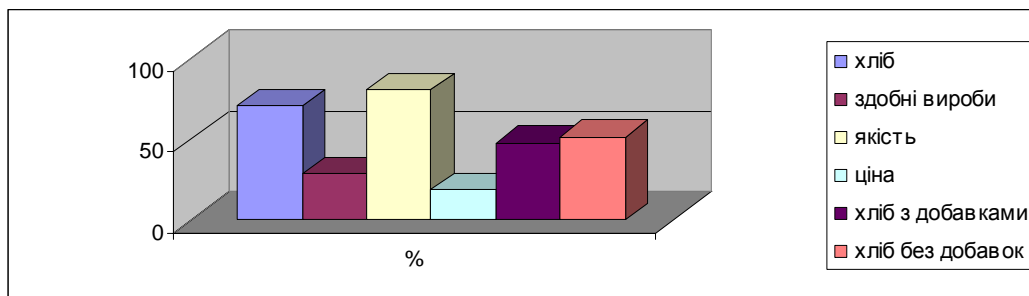
Таблиця 1

Кількість реалізованої продукції за 2008-2009 роки в тис. грн.

Вид продукції	2008р.		2009р.		відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Білий хліб	1064008,99	56,8	1476367,33	59,9	412358,34	3,2
Булка	56020,27	3	56414,55	2,3	394,28	-0,7
Здоба	284271,89	15,2	317782,87	12,9	33510,98	-2,3
Сухарі	5664,22	0,3	2438,48	0,1	-3225,74	-0,2
Чорний хліб	457647,4	24,4	608395	24,7	150747,6	0,3
інший	7005,33	0,3	535,56	0,1	-6469,77	-0,2
Всього	1874618,1	100	2461934,74	100	587316,64	0

На основі аналізу виявлено, що: в 2009 році в порівнянні з 2008 роком ціни на хлібобулочні вироби зросли на 10%, незважаючи на це рівень реалізації збільшився на 587,3 тис. грн. За цей період збільшився випуск чорного хліба на 0,3%, білого хліба на 3,2% та здобних виробів. Такий позитивний результат свідчить про покращення якості хлібобулочної продукції, залучення значної кількості нових клієнтів, а також підбором високоспеціалізованого персоналу.

Нами проведено анкетування вивчення попиту зацікавленості населення у споживанні хлібобулочних виробів, зокрема і хліба тостового у місті Львові, на прикладі ТзОВ «Галицька здоба» (рис.1).

Рис.1. Оцінка критеріїв вибору хлібобулочної продукції споживачами

Серед 100% респондентів склали: 24% чоловіки та 76% жінки різних вікових категорій. Досліджено, що 71% опитаних надають перевагу хлібові, решта 29% - здобним і булочним виробам, зокрема це групи студентів вікових категорій від 16-30 років. При цьому для 81% респондентів важливу роль відіграє якість та смакові властивості продукції, для решти 19% - ціна та тривалість зберігання.

Сьогодні 33% респондентів при кількості членів в сім'ї від 2 осіб купують хліб від 2 до 3 разів на тиждень; 19% купують хліб від 5 до 7 разів на тиждень; 19% респондентів при кількості членів в сім'ї від 4 до 7 осіб купують хліб від 3 до 5 разів на тиждень, а 29% купують хліб до 7 разів на тиждень.

Серед опитаних 48% респондентів надає перевагу хлібу з різними смаковими добавками, а решта 52% не споживають такого хліба, але це не свідчить про те, що не потрібно розширювати асортимент.

Щодо хліба тостового, то ми одержали наступні дані, що зображені на (рис.2).

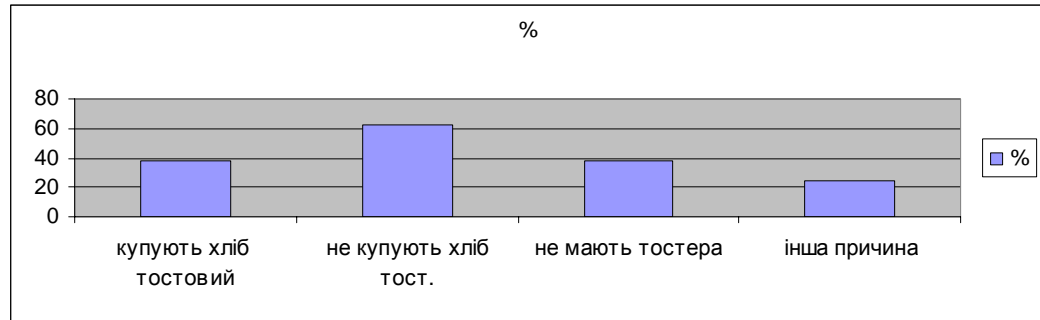

Рис.2. Оцінка зацікавленості споживачів хлібом тостовим.

Лише 38% респондентів купують хліб тостовий і не частіше ніж 1 раз на тиждень, з них 10% чоловіки і 28% жінки. Інші 62% не купують хліба тостового, по тій причині, що 38% не мають тостера, а інших 24% не влаштовує: ціна, велика маса хліба, якість, смак. Ніхто з респондентів не знає жодного виду і назви хліба тостового. Отже, виробникам потрібно надати інформацію про цей хліб, його види, його смакові, та органолептичні показники, хімічний склад та енергетичну цінність. Розрекламувати, шляхом безкоштовних дегустацій.

Для 76% респондентів відомою є пекарня «Галицька здоба», проте лише 28% купують там хліб, 10% - не знає виробників, а 38% купують хліб у торговій мережі «Еколан» та «Просто добрий хліб». Іншим 24% є невідомою пекарня «Галицька здоба», з них 14% взагалі не знає виробників і 9% купує хліб в торговельній мережі «Еколан».

Проведене опитування свідчить про те, що потрібно надати рекламу і вказати склад інгредієнтів сировини з якої виготовляється хліб тостовий, зменшити масу хліба в упакуванні, тобто кількість шматочків, а відповідно й ціну. Можна підсумувати те, що активнішими у проведенні анкетування були жінки, які частіше купують хліб ніж чоловіки, а тому висловлювали свої уподобання, пропозиції та незадоволення.

Також було проведено анкетування серед продавців, які висловили свої зауваження та побажання. Зокрема, скаржаться на те, що: хліб підгорілий, запечений, неправильної форми, тобто деформований, тверда скоринка, крихкий при нарізці, у здобних виробках мало начинки, невимішані куски борошна, швидко псується через герметичне упакування.

Щодо того, чи користувався б попитом хліб тостовий були з'ясовані наступні дані, що зображені на (рис.3).

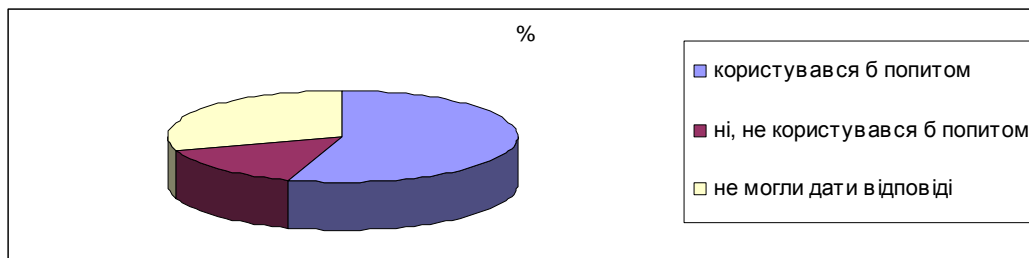

Рис.3. Оцінка попиту хліба тостового

Дані свідчать, що 55% опитаних продавців вважали, що так, користувався б попитом, 15% - що не користувався б попитом і 30% не могли дати відповіді на це запитання. Проте зі 100% респондентів 35% споживають тостовий хліб, інші 65% його не споживає.

Особливість хліба тостового полягає у застосуванні вітчизняної сировини, яка відповідає вимогам стандартів, та застосуванням «живої води», що надає виробам неперевершеного смаку.

Висновки. Проведене опитування свідчить про те, що потрібно покращувати якість продукції, тобто його органолептичних показників; покращувати технологію виробництва; акцентувати увагу на пропозиціях та уподобаннях споживачів (зменшувати ціну та вагу хліба, вводити нові види хліба з різними смаковими якостями та покращувати швидкість обслуговування).

Встановлено, що головною ланкою системи ефективного ринкового механізму управління розвитком хлібобулочної галузі має стати маркетинг. Тому в основу виробничо-збутової діяльності ТзОВ «Галицька здоба» слід покласти маркетингову орієнтацію, метою якої є узгодження виробничої та збутової політики з мінливими потребами споживачів. Складовими маркетингової орієнтації пропонується вважати такі: маркетингові дослідження та аналіз ринку хлібобулочних виробів; вибір найефективніших каналів руху і стимулювання збуту хлібобулочної продукції; управління асортиментною політикою товариства; формування оптимальної цінової політики.

Основними напрямками антикризового управління на рівні господарюючого суб'єкта є постійний моніторинг фінансово-економічного стану підприємства; розробка нової управлінської, фінансової і маркетингової стратегій; підвищення продуктивності праці; посилення мотивації персоналу.

Література

1. Омельченко К. Ю. Вплив цін на рівень прибутковості хлібопекарських підприємств / К. Ю. Омельченко. // Економіка АПК.- 2008.-№1.-С.116-120.
2. Річні звіти ТзОВ «Галицька здоба» за 2008-2009рр.

3. Сичевський М. П. Стан та пріоритетні напрями розвитку харчової промисловості в Україні / М.П.Сичевський. // Економіка АПК.-2004.-№1.-С. 38-42.

4. Шмаглій О. Б. Харчова промисловість та її розвиток /О.Б. Шмаглій// Економіка АПК. - 2006. - №8. - С. 40-46.

Summary

Svatjuk O.R., Nazarkevich M.G.

*Lviv state university of internal affairs under the Ministry
of internal affairs of Ukraine*

DISCOVERING DEMAND OF BREAD PRODUCTS

Bakery market can be characterised as market with most closely interlinked demand and supply system. Furthermore, in an increasingly saturated market with various food products, increases demand of customers to the market's product range and its quality. Accordingly, refers to the materials of taken questionnaire, it was identified an interest of consumers in bakery products.

Key words: *demand, production, marketing, anti-crisis management, quality, solvency, competition, price, realization.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 659.1

Сендецька С. В., к. е. н. ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького***ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ ТОВАРОПРОСУВАННЯ
КОВБАСНИХ ВИРОБІВ**

У статті розглянуто особливості ринку ковбасних виробів і їх маркетингових комунікацій, основні проблеми й найбільш ефективні методи товаропросування продукції м'ясопереробних підприємств.

Ключові слова: ковбасні виробы, товаропросування, маркетингові комунікації, реклама.

Постановка проблеми. Дослідження товаропросування вітчизняних підприємств набуває сьогодні значної ваги внаслідок активізації їх маркетингової діяльності в умовах розвитку ринкових відносин. В першу чергу це стосується проблем просування продуктів харчування, до яких відносяться ковбасні виробы. Незважаючи на значне збільшення комунікативних витрат в Україні протягом останнього десятиліття, їх ефективність залишається невисокою.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий науковий внесок в опрацювання проблем комунікативної діяльності зробили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: У. Ф. Аренс, Д. Бернет, К. Л. Бове, І. Л. Вікентьев, А. В. Войчак, А. Дейян, О. А. Добрянська, С. Є. Кайструков, Г. Картер, Ф. Котлер, Т. Примак, Є. В. Ромат, Т. Серьогіна, О. Сохацька, Є. Тарасов, Е. Уткін та інші.

Незважаючи на значну кількість робіт з проблематики, що досліджується, активна динаміка комунікативного ринку потребують подальшого його дослідження.

Мета статті. Визначити особливості маркетингових комунікацій на ринку ковбасних виробів, основні проблеми і найбільш ефективні методи товаропросування продукції м'ясопереробних підприємств.

Вклад основного матеріалу. В останні роки (мається на увазі докризовий період 2006-2008 рр.) виробництво ковбасних виробів в Україні активно розвивалося, хоча кількість самих виробників зменшилася на третину. За даними експертів, близько 30 % даного ринку сьогодні перебуває в тіньовому секторі. Традиційно, на сході країни сконцентровано небагато великих м'ясокомбінатів, які виготовляють 50-60 тонн ковбасних виробів на добу. У західних областях знаходиться більше дрібних м'ясопереробних підприємств [1].

Серед найпотужніших виробників м'ясої продукції варто зазначити «М'ясокомбінат «Ювілейний» (Дніпропетровськ), «СМП» (Нововолинськ, Волинська обл.), «Продовольчу компанію «Юнкерс» (Єнакієве, Донецька обл.),

«Агроторг-3» (Донецьк), «Ідекс» (Яготин, Київська обл.), «Луганський м'ясокомбінат», «Мелітопольський м'ясокомбінат» (Запорізька обл.). Не менш відомі «Ятрань» (Кіровоград), «М'ясний Альянс» (Київ), «Кременчугм'ясо», «Чернівецькі ковбаси», «Глобинський м'ясокомбінат» (Полтавська обл.), «Барком» (Львівська обл.).

Виробники ковбасних виробів змушені працювати в умовах, пов'язаних з постійним ризиком. З одного боку, цей ринок дуже залежний від пропозицій м'ясної сировини, а з іншого боку, особливість м'ясних виробів, як продукції з доволі обмеженим терміном зберігання, вимагає швидкої їх реалізації. Розподіл м'ясної продукції територіально обмежений місцем виробництва і прилеглими до нього регіонами. Виняток становлять великі підприємства, які мають у своєму розпорядженні потужну систему дистрибуції.

Для того, щоб успішно конкурувати на ринку продукції м'ясопереробної галузі, виробнику необхідно враховувати особливості даного ринку:

1. Ринок є насиченим, тобто характеризується жорсткою конкурентною боротьбою, яка визначає асортимент, якість і цінову політику.

2. Брендинг знаходиться на стадії розвитку, хоча створення брендів відбувається стихійно, їх назва в переважній більшості співпадає з назвою виробника – «Ковельські ковбаси», «Рогатинські ковбаси», «Роганьський МПЗ» тощо.

3. Надлишок ковбасних виробів у торговельних закладах орієнтує виробника на випуск високоякісної брендваної продукції, пошук нових ніш та створення інноваційних продуктів.

4. Одна з головних вимог споживача до продукту - стабільність якості, яка зумовлена зростанням попиту на «здорове» харчування.

5. Відбувається подрібнення ринкових сегментів [3].

Ще недавно питання про те, чи потрібно просувати м'ясні продукти методами ВТЛ (промо-акції, мерчендайзинг), просто не стояло - м'ясо і так належать до товарів першої необхідності. Зі зростанням конкуренції ситуація змінилася.

На сьогоднішній день в Україні виробляється 6-7 кг ковбасних виробів на душу населення щороку, причому дана продукція разом з м'ясом та м'ясопродуктами міцно утримує п'яте місце у споживчому кошику, пропустивши вперед тільки молочні продукти, овочі-фрукти, хліб та картоплю. Прилавки продуктових магазинів, особливо великих супермаркетів, переповнені ковбасними виробами різних виробників, які інколи виготовляють 100 і більше найменувань продукції. Тому пересічному споживачеві, за якого бореться кожен виробник, важко зорієнтуватися у такому різноманітті товарної пропозиції. І саме грамотне товаропросування може допомогти виробнику повернути увагу саме до свого товару, а споживачеві – зробити вдалий вибір.

Згідно з проведеними маркетинговими дослідженнями, українці оцінюють ковбасу як зручний, універсальний продукт харчування, який можна вживати як щодня в обідню перерву або як складової частини страви (наприклад, салату), так і як святкову їжу (у вигляді нарізки).

Реклама ковбасних виробів має певні особливості. Специфіку просування диктує сам продукт, точніше його споживчі властивості: свіжість, зовнішній вигляд (зріз), смак і запах ковбаси, які якщо й передаються за допомогою телевізійного ефіру або зовнішньої реклами, то лише частково. Вибір товару відбувається, як правило, не під впливом рекламного оголошення, а на місці продажу. Це підтверджують і дані досліджень компанії Prado Marketing, за результатами яких при купівлі ковбасних виробів на свіжість продукції звертають увагу 73% покупців, а на смак – 69%. 37% звертають увагу на склад продукту, а 36% – на ціну. На значимість реклами при виборі продукту вказали лише 1% від опитаних респондентів [2], тобто вплив її на вибір споживачів практично мінімальний.

Численні виробники пропонують споживачам продукцію широкого асортименту з однаковими назвами. Різноманіття торгових марок і стильова подібність упаковки призводить до того, що продукт часто губиться на вітрині серед виробів конкурентів. У таких умовах дуже важливо диференціювати свій товар на ринку.

Ще одна особливість даного ринку полягає в тому, що здійснюючи покупку, споживач часто керується не лише зовнішнім виглядом ковбаси, а своєю давньою і перевіреною досвідом прихильністю до певного виробника, що робить попит дещо консервативним і заважає виробникові переключити споживача на свою продукцію. Все це разом вимагає збільшення зусиль на товаропросування у місцях продажу.

Основними проблемами у здійсненні маркетингових комунікацій виробниками ковбасних виробів є:

- часто виправдана недовіра споживачів до якості продукції, що підтверджує відому фразу Девіда Огілві: «Реклама може переконати людину купити неякісний товар, але лише один раз». Гарантувати стабільність якості, основне завдання виробників, оскільки саме стабільність якості є необхідною умовою успішного товаропросування;
- дефіцит пропозицій послуг «фуд-дизайну», в Україні мало фахівців, здатних створити нестандартний «смачний» образ м'ясних делікатесів;
- використання штампів, відсутність креативу, нефаховість багатьох рекламних кліпів, звернень і слоганів.

Як вже було зазначено, при великій кількості пропозицій схожої продукції не має сенсу її просувати за допомогою масової теле- чи радіореклами. Акцентом повинні бути місця продажу, де покупець найближче знаходиться до рекламованого товару. Найбільш ефективним методом просування для даного ринку є мерчендайзинг та промоакції (дегустації і заохочення за покупку). Для того, щоб споживач оцінив якість та смак продукції і витратив для її пошуку в торговому закладі мінімум зусиль, необхідно виділити потрібний товар POS матеріалами, фірмовим торговим обладнанням та підтримувати єдині стандарти викладки.

Дегустація проводиться, як правило, у місцях продажу. За даними експертів, обсяг продажу після промоакцій зростає на 40% [3]. Споживач, який

задоволений дегустацією і здійснив пробну покупку, буде більш-менш регулярно купувати запропонований товар, поки в даному торговому закладі його не почне тіснити інший виробник. Дегустація також може стати і широкою PR-акцією, коли продукцією м'ясопереробного підприємства частують під час певних святкових громадських заходів.

Ще одним фактом стимулювання збуту може стати брендування. Споживачі вже починають звикати до цього. Серед таких відомих українських торгових марок – «Ідекс», «Колос», «Добра», «Тернопільські ковбаси», «Наш продукт», «Бащинський», «Слав'янка», «Родинна ковбаска», «Золоте кільце», «Фомич», «Русанко», «Сімейний стіл», «М'ясна долина» [1].

Важливим засобом у просуванні м'ясної продукції є робота з продавцями, тому що 43% чоловіків-покупців запитують поради у продавців про якість продукції [3]. Часто м'ясопереробники розвивають власні торговельні мережі («Родинна ковбаска», «Щирецькі ковбаси», «Пустомитівські ковбаси»). Хоча через них немає можливості реалізувати бажані (найбільші) обсяги продукції, проте в таких магазинах є завжди свіжа продукція і багато постійних покупців.

Дієвим способом товаропросування може стати рестайлінг упаковки. Вирізнення товару серед товарів конкурентів полегшить його вибір, особливо на полицях великих супермаркетів.

Зовнішня реклама, локальна теле- і радіореклама, глянцева журналістика доповняють товаропросування у місцях продажу та дозволяють вирішити багато комунікативних завдань: популяризувати торгову марку, просувати конкретний продукт, показати різні вікові сегменти цільової аудиторії, зробити акцент на ситуативність споживання тощо.

Таким чином, перерозподіл споживчих переваг стосовно виробника та прихильність споживачів до нових видів м'ясоковбасної продукції відбудеться за рахунок активних комунікативних заходів і неординарних технологічних рішень.

Висновки. В умовах жорсткої конкуренції для просування ковбасних виробів малоефективним є використовувати каналів масової комунікації. Важливе місце в комплексі маркетингу м'ясопереробних підприємств повинне належати промоакціям та мерчандайзингу.

Література

1. Ковбасіада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.favor.com.ua/article/488.html?page=43&opage=13>.
2. Российский рынок колбасы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:XGR74mhRxRIJ:marketing.uipack.ru/294/+проблемы+рекламы+колбасных+изделий&cd=36&h>.
3. Фризоргер О. Рынок мясной продукции: как завоевать потребителя / Ольга Фризоргер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.reclama.su/viewtopic.php?t=1900>.

Summary

Sendetska S. V.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**PECULIARITIES AND PROBLEMS OF SAUSAGE GOODS SALES
PROMOTION**

This article discusses the features of sausage market and its marketing communications, main problems and the most efficient methods of sales promotion of the meat-processing enterprises production.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.48:379.84

Сергійчук О.В., аспірант[©]

ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі"

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АГРОТУРИЗМУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ АПК

У статті розглядаються питання розвитку аграрного туризму як основи інноваційної діяльності в АПК. Обґрунтовано доцільність використання агротуризму для активізації розвитку агропромислового комплексу регіону.

Ключові слова: аграрний туризм, інноваційна діяльність, турист, садиба, агротуристична послуга, агрооселя.

Постановка проблеми. У результаті реформування агропромислового комплексу України у 90-х роках ХХ століття у сільській місцевості утворилася низка економічних і соціальних проблем. Для їх вирішення потрібні не лише значні капіталовкладення, а й нові підходи, які спроможні значно доповнити та розширити існуючі напрямки розвитку АПК. Одним із таких напрямів може бути розвиток аграрного туризму, про що свідчить практика більшості країн світу, де він набув широкого масштабу. Специфіка агротуризму як виду економічної діяльності полягає не тільки у задоволенні потреб споживачів у відпочинку, а й сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації сільської місцевості.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні аспекти аграрного туризму як виду відпочинку досліджували такі вчені-економісти: П. Саблук, В. Кравців, М. Долишній, О. Бейдик, Ю. Зінько, Л. Агафонова, Д. Ушаков, В. Квартальнов, В. Кардаш, Ю. Стадницький, Д. Стеченко, М. Турковський. Безпосередні питання стосовно впливу агротуризму на розвиток агропромислового комплексу відображені у роботах Н. Кравченко, М. Рутинського, І. Смаля та інших, які висвітлюють актуальні складові цієї проблеми.

Разом з тим, сьогодні у багатьох випадках відсутні науково обґрунтовані і випробувані методики впровадження і розвитку агротуризму. Майже усі учасники цього сегменту ринку діють на власній розсуд, що зумовлює зниження рівня економічної ефективності їх діяльності.

Мета статті. У статті розглядаються питання розвитку агротуризму, як основи інноваційної діяльності в АПК, визначені форми та механізми його впливу на різні аспекти діяльності АПК.

Виклад основного матеріалу. Проблеми пошуку ефективних напрямків активізації інноваційної діяльності в АПК особливо загострилися в умовах сучасної економічної кризи. Так, І. Сміль справедливо зазначає, що на сучасному етапі розвитку економіки туризм перетворюється на провідну форму

*Науковий керівник – д.е.н., професор Березін О.В.

© Сергійчук О.В., 2011

господарського освоєння простору у разі вичерпання можливостей традиційних їх видів, якими є промислові та сільськогосподарські технології господарювання [5, с. 278]. Тому агротуризм активно розвивається у багатьох країнах Європи, де він є невід'ємною частиною комплексного соціально-економічного розвитку сільської місцевості.

Агротуризм за змістом і формою наближений до сучасного, виник у 70-х роках у Західній Європі (Австрія, Німеччина, Франція, Швейцарія), хоча його коріння можна віднайти ще у Римській імперії, коли члени патриціанських родин виїжджали з Риму на відпочинок у сільську місцевість [3, с.11].

Відповідно до проекту Закону України “Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність”, аграрний туризм – це вид туризму як відпочинкового, так і пізнавального характеру, пов'язаний з використанням майна господарств населення, що передбачає здійснення агротуристичної діяльності під час тимчасового перебування туристів у сільській місцевості [2]. Агротуризм інтегрує економічні відносини таких суб'єктів: туристичне підприємство, суб'єкти різних сфер агропромислового комплексу та споживачі агротуристичних послуг.

Доцільність розвитку аграрного туризму у Полтавському регіоні у контексті національного агропродовольчого ринку визначається наступними умовами:

- значний природно-рекреаційний потенціал для розвитку туризму;
- зростання популяції альтернативних видів відпочинку;
- низька частка зайнятих поза сільським господарством;
- низький рівень індустріалізації та урбанізації регіону;
- порівняно низькі ціни на послуги агротуризму;
- необхідність збільшення рівня доходів сільського населення тощо.

За нашим переконанням, головна задача агротуризму – подальший розвиток агропромислового комплексу регіону шляхом організації нового специфічного сектору аграрної економіки.

Провівши дослідження, виявлено, що функціонування агротуристичних господарств у Полтавській області практично не координується та перебуває на стадії зародження, тоді як у окремих регіонах – Івано-Франківській, Волинській, Закарпатській та Львівській областях вже є підстави для того, щоб говорити про етап активного його становлення. Про це свідчить зростання кількості агроосель, які готові надавати агротуристичні послуги; збільшення кількості туристів, що надають перевагу відпочинку у агротуристичних оселях у сільській місцевості.

У Полтавському регіоні лідерами з альтернативних видів туризму є такі садиби [1]:

- гостьовий дім “Старий хутір” – Зінківський район, смт. Опішня;
- сільський дім “До Марини на гостини” – Пирятинський район, с. Березова Рудка;
- сільський дім “Оселя у Оксани” – Великобагачанський район, с. В. Багачка;

– сільський дім “Понад ставом” – Пирятинський район, с. Березова Рудка.

Недоліком у їх роботі є відсутність диференціації господарств на суто агротуристичні і такі, що мають більш загальний характер функціонування типу “зеленої садиби”. Крім того, умови проживання і ставлення господарств не є досконалим. Практично у кожній оселі є факс, під’єднання до Інтернету, що дає змогу оперативно й завчасно одержувати інформацію та резервувати місця заздалегідь.

Загальною характеристикою ринку агротуристичних послуг у Полтавському регіоні, за результатами наших досліджень, є те, що особливу зацікавленість у розвитку агротуризму як форми одержання додаткового доходу, проявляють мешканці, з одного боку, регіонів із низьким рівнем господарського розвитку і високим рівнем безробіття, а з іншого – розвиток агротуризму є характерним для сільських регіонів, що знаходяться поблизу великих міських промислових підприємств. При цьому значну роль у формуванні комплексу передумов для розвитку агротуризму відіграють райони, де є не лише цінні й цікаві історичні пам’ятки та сприятливе природно-рекреаційне середовище, а й умови, що є необхідними для розвитку агропромислового виробництва.

Крім того, слід зазначити, що агротуризм як пропозиція на ринку АПК не має достатнього розвитку з різних причин, а саме:

- недосконала нормативно-правове забезпечення агротуристичного бізнесу;
- низька активність сільських мешканців відносно організації власного бізнесу;
- відсутність підтримки місцевих органів влади та необхідної інфраструктури;
- відсутність кваліфікованих кадрів для роботи у даній сфері;
- відсутність досвіду та знань;
- низька якість та комфортабельність житлового фонду тощо.

У європейській практиці агротуризм став компонентом соціально-економічного системи з перерозподілом частини аграрного населення зі сфери виробництва у сферу послуг. Саме цей напрямок інноваційного розвитку АПК дозволяє створити нові джерела доходів виробників агропромислової продукції, без значних інвестицій. На основі статистичних та аналітичних даних можна виділити такі організаційно-правові форми розвитку аграрного туризму у Полтавському регіоні:

- агротуризм як один із видів фермерського господарства. Перевага розвитку агротуризму на базі фермерського господарства полягає у тому, що відбувається підвищення доходів підприємства та розвиток інших, супутніх агротуризму, підсобних виробництв;

- сімейний агротуристичний бізнес. Розвиток агротуризму на базі сімейного господарства не вимагає інвестицій з боку держави, створює нові робочі місця, сприяє скороченню міграції населення зі села у місто й покращує виробничу та соціальну інфраструктуру АПК.

Висновки. Отже, ми дійшли висновку, що ринок агротуристичних послуг у Полтавському регіоні є несформованим, оскільки економічні взаємовідносини у сфері агротуризму як виду підприємницької діяльності мають стихійний характер. Крім того, у регіоні відсутня відповідна інфраструктура, яка б забезпечила відповідний якісний рівень послуг такого ринку.

Література

1. Зелені свадьби у Полтавській області [Електронний ресурс] / Зелений туризм: усе про сільський відпочинок в Україні. – Режим доступу: <http://ruraltourism.com.ua/?a=oblast&id=53>
2. Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність: Закон України (проект) // Туризм сільський зелений. – 2009. – № 1. – С. 18-22.
3. Рутинський М. Й. Сільський туризм: навчальний посібник / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К. : Знання, 2006. – 271 с.
4. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України // Вісник аграрної науки. – № 5, 2006. – С. 21-23.
5. Смалъ І.В. Туризм як форма господарського освоєння депресивних регіонів // Географія. Економіка. Екологія. Туризм: Регіональні студії. Зб. наук. праць / За ред. І.В. Смалъ. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. – С. 277-285.

Summary

Sergiichuk V.

Poltava university of Economics and Trade

CONCEPTUAL ASPECTS OF FORMATION OF FARM TOURISM AS INNOVATIVE AREAS OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

The article examines the development of agricultural tourism as the basis for innovation in agriculture. Justified the use of agro-tourism to enhance the development of agriculture in the region.

Key words: *farm tourism, innovative activity, tourist estate, farm tourism services, agricultural dwelling.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 331.108:338.29

Сердюк О.І., к.е.н., доцент[©], **Мирна О.В.**
Полтавська державна аграрна академія

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті «Ефективність використання персоналу в сільськогосподарських підприємствах» визначено досягнутий рівень продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області. Узагальнено кількісні критеріальні параметри ефективності використання персоналу за рівнями відповідальності та проаналізовано тенденцію віддачі витрат на оплату праці, тому що вона забезпечує результативність діяльності підприємств.

Ключові слова: персонал, економічна ефективність, продуктивність праці, оплата праці, окупність витрат.

Постановка проблеми. Однією з передумов успішного економічного розвитку сільськогосподарських підприємств є врахування інтересів персоналу у будь-яких діях, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства. Без такого врахування не можна досягти підвищення ефективності в соціально-економічному розумінні.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці оцінки ефективності використання персоналу присвячені сучасні наукові розробки цілої низки українських фахівців, зокрема, Б. Г. Базилюка, В. М. Данюка, Г. А. Дмитренко, Л. П. Керба, С. М. Кузьменко, В. П. Козоріз, А. М. Колота, Я. В. Крушельницької, О. М. Леонтенко, А. А. Мазаракі, О. Г. Мельник, І. Л. Петрової, В. М. Петюх, Н. В. Тітова, В. А. Савченко, С. О. Цимбалюк та ін. Однак практичні аспекти оцінки досягнутого рівня продуктивності праці та факторів, що його визначають, залишаються недостатньо опрацьованими.

Мета статті. Вищевикладене дозволяє виділити наступні завдання публікації: визначення сучасних тенденцій використання персоналу в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області; проведення аналізу досягнутого рівня продуктивності праці; простеження динаміки економічної ефективності витрат на оплату праці персоналу.

Виклад основного матеріалу. При будь-якому технічному озброєнні галузей економіки головною і вирішальною силою розвитку виробництва, як і суспільного прогресу, виступає людина [5, с.118]. Специфіка людських ресурсів порівняно з іншими чинниками економічного розвитку полягає в тому, що [2, с.102]:

© Сердюк О.І., Мирна О.В., 2011

- по-перше, люди не лише створюють, а й споживають матеріальні та духовні цінності;

- по-друге, багатогранність людського життя не вичерпується лише трудовою діяльністю, а отже, щоб ефективно використовувати людську працю, потрібно завжди враховувати потреби людини як особистості;

- по-третє, науково-технічний прогрес і гуманізація суспільного життя стрімко збільшують економічну роль знань, моральності, інтелектуального потенціалу та інших особистих якостей працівників, які формуються роками і поколіннями, а розкриваються людиною лише за сприятливих умов.

В процесі суспільного поділу праці виникли відмінності між промисловою і сільськогосподарською працею, які зберігаються навіть при високому рівні технічної оснащеності сільськогосподарського виробництва. Це пов'язане з тим, що праця в сільському господарстві має свої особливості. На відміну від промисловості предметом праці тут є живі організми – рослини і тварини, які розвиваються за специфічними біологічними законами. Крім цього для праці характерна сезонність виробництва. Сільськогосподарська праця більш складна, її результати значною мірою залежать від природних і економічних умов, а також територіального розміщення підприємства.

З впровадженням машин, хімічних засобів й інших досягнень науки і техніки постійно відбуваються зміни в технічній базі виробництва, а разом з тим у функціях робітників і суспільних комбінаціях процесу праці. Цей взаємозв'язок повинен розглядатися не в спрощеному вигляді, а як складна система різних зв'язків і взаємозалежностей між об'єктивними та суб'єктивними елементами продуктивних сил. Важливу роль при цьому відіграють фактори виробництва, і форми, які відображають рівень розвитку продуктивних сил і впливають на взаємодію їх складових.

Ефективність використання персоналу в сільськогосподарських підприємствах є складним і багатоплановим явищем. Її формування, розвиток й удосконалення зазнають безпосереднього впливу продуктивних сил і виробничих відносин. Варто враховувати також фактори, які зумовлюють галузеву специфіку сільського господарства, де функціонування економічних законів тісно пов'язано із законами природи.

Взаємодія економічних законів і законів природи не змінює загальну направленість структурних змін робочої сили на селі, але водночас накладає на них певний відбиток, пов'язаний, зокрема, сезонністю виробництва, біологічними особливостями землі та живих організмів.

У процесі розвитку технічної бази сільськогосподарських підприємств набувають змін знаряддя і предмети праці, сама праця, а, отже, і використання персоналу. Це означає, що глибокі зміни в технічній базі сільськогосподарських підприємств великою мірою впливають на характер і зміст праці, приводять до відповідних структурних змін робочої сили, ставлять високі вимоги до працівника, його загальноосвітньої і професійної підготовки.

Особливість розвитку продуктивних сил у сільському господарстві полягає ще і в тому, що згідно із законом зменшення чисельності

сільськогосподарського населення абсолютно і відносно зменшується чисельність зайнятих. Цей закон полягає в тому, що ріст суспільного поділу праці відриває від первісного землеробства все більше і більше галузей промисловості, а змінний капітал, необхідний для обробітку даної ділянки землі, в загальному зменшується [5, с.120]. Закон зменшення чисельності сільського населення функціонує в тісній взаємодії із законом підвищення продуктивності праці, який характеризує зменшення кількості працюючих в результаті технічного прогресу, появу нових машин і механізмів, які приводяться в рух працюючими. Однак, зменшення величини суб'єктивного фактора праці не адекватне зменшенню його ролі в процесі виробництва. Навпаки, зменшення частки живої праці порівняно з уречевленою в дійсності означає нову якість праці, збільшення її продуктивної сили. Тобто, ріст продуктивності праці супроводжується, з одного боку, скороченням чисельності зайнятих, а з іншого – поліпшенням якісного складу працюючих.

Підвищення ефективності сільськогосподарської праці має винятково важливе значення для піднесення економіки галузі в цілому, насичення споживчого ринку продовольством і товарами, поліпшення життєвого рівня та зайнятості населення.

Узагальнення думок низки авторів щодо можливого набору показників оцінки результативності діяльності в управлінні персоналом [1, 3-4, 6, 8-9] та аналізування їх розподілу за рівнями відповідальності [7] дозволили сформулювати параметри оцінки ефективності використання персоналу в сільськогосподарських підприємствах (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісні критеріальні параметри ефективності використання персоналу за рівнями відповідальності в сільськогосподарських підприємствах

Суб'єкти управління персоналом	Основні критеріальні параметри
Керівник підприємства	Окупність витрат на персонал
	Питома вага сукупних витрат на персонал в загальних витратах підприємства
Начальник відділу кадрів, інспектор з кадрів	Окупність витрат на персонал
Головний економіст	Продуктивність праці
	Трудомісткість продукції
	Співвідношення темпів зростання продуктивності праці і заробітної плати
Керівники виробничих підрозділів	Продуктивність праці
	Трудомісткість продукції
	Загальні витрати робочого часу на одного працівника
	Показники якості праці персоналу

Загальноприйнятими показниками, що характеризують рівень використання персоналу в сільськогосподарських підприємствах, є кількість відпрацьованого робочого часу на виробництво одиниці продукції (трудомісткість) і кількість виробленої продукції на одиницю затрат праці (продуктивність). Обов'язковою умовою ефективного розвитку виробництва є зростання продуктивності праці і зниження трудомісткості продукції.

В сільському господарстві трудомісткість залежить від багатьох факторів, які можна розділити на дві групи :

а) природно-кліматичні, біологічні і агрозоотехнічні, від яких залежать ріст урожайності рослин і продуктивності тварин;

б) організаційно-технічні, які сприяють зменшенню затрат праці на 1 га посіву або утримання однієї голови тварин.

Узагальнюючим показником ефективності використання персоналу є продуктивність праці, яка характеризує співвідношення результатів та витрат праці. Зростання продуктивності праці – це складна проблема, що самостійно вирішується в кожному підприємстві залежно від сукупності соціальних, організаційно-економічних факторів, стану розвитку суспільства. Особливої актуальності показник продуктивності живої праці набуває в сільськогосподарському виробництві, оскільки вирішення проблеми надійного забезпечення людей продуктами харчування належить до першочергових економічних та соціально-політичних завдань. Підвищення продуктивності сільськогосподарської праці – єдине джерело збільшення виробництва продовольчої продукції і сировини для промисловості, яке забезпечує економію робочого часу і скорочення витрат праці на виробництво продукції, створює передумови для скорочення робочого дня та дозволяє працівникам села краще задовольняти власні потреби. Таким чином, на сучасному етапі подальше підвищення продуктивності праці є однією з основних економічних проблем, що стоять перед галуззю (табл. 2).

В результаті проведених розрахунків отримали значення індексу товарного обсягу продукції, що коливається в межах від 1,083 в ТОВ «Укragросоюз «КСМ» до 1,710 в ПАФ «Подолька». У приватній агрофірмі «Подолька» в 2009 р. порівняно з 2007 р. вироблено товарної продукції більше на 25411,1 тис. грн або на 71,0 %. Внаслідок зростання кількості працюючих на 19 осіб або на 7,0 % виробництво товарної продукції збільшилося на 2506,6 тис. грн. За рахунок підвищення продуктивності праці (на 79208,3 грн/особу) обсяг товарної продукції збільшився на 21378,0 тис. грн. Поступове збільшення реалізації продукції відбулося за рахунок суттєвого збільшення продуктивності праці в 2009 р. проти 2007 р. Протягом періоду, що аналізується, також спостерігається зростання середньооблікової чисельності працівників. При цьому показник продуктивності праці зростає. Порівняно з 2007 р. у 2009 р. цей показник зріс на 59,7 %, що підкреслює задовільну кадрову політику агрофірми відносно всіх груп працівників та пов'язано з поступовим розширенням діяльності і збільшенням обсягів реалізації продукції. Ріст продуктивності праці пояснюється зростанням майже вдвічі обсягів виробництва товарної продукції

сільського господарства в грошовому еквіваленті. Отже, за рівнем продуктивності праці ПАФ «Подолька» є підприємством-лідером.

Таблиця 2

**Продуктивність праці в окремих сільськогосподарських підприємствах
Полтавської області, 2007 – 2009 рр.**

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у % до 2007 р.
ПАФ «Подолька» Диканського району				
Товарна продукція, тис. грн	35809,1	25614,8	61220,2	171,0
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	270	259	289	107,0
Продуктивність праці, грн/особу	132626,3	98898,8	211834,6	159,7
ДП «СП «Ювілейне» Полтавського району				
Товарна продукція, тис. грн	3615,7	3452,8	4054,5	112,1
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	173	166	159	91,9
Продуктивність праці, грн/особу	20900,0	20800,0	25500,0	122,0
ТОВ «Украгросоюз «КСМ» Зінківського району				
Товарна продукція, тис. грн	13432,9	20302,0	14542,0	108,3
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	196	200	190	96,9
Продуктивність праці, грн/особу	68535,2	101510,0	76536,8	111,7

Одним із головних факторів підвищення продуктивності праці є її оплата. Між продуктивністю праці та її оплатою існує єдність. Підвищення продуктивності праці створює реальну основу для удосконалення матеріального стимулювання праці через зростання її оплати. В свою чергу, рівень заробітної плати є одним з найважливіших факторів підвищення продуктивності праці. Проведемо аналіз співвідношення темпів зростання (зниження) продуктивності та оплати праці в окремих сільськогосподарських підприємствах Полтавської області, використовуючи дані табл. 3.

Дані табл. 3 переконують в тому, що рівень продуктивності праці в двох з трьох з досліджуваних підприємств (ПАФ «Подолька» та ДП «СП «Ювілейне») в 2009 році зріс швидшими темпами, ніж оплата праці. В 2009 році коефіцієнт випередження темпів росту продуктивності праці за виробництвом товарної продукції досяг 1,890 та 1,230 відповідно. Оскільки нормативне значення цього показника більше одиниці, це добра тенденція для даних підприємств, що свідчить про те, що зростання рівня оплати праці на цих підприємствах є виправданим. Проте в ТОВ «Украгросоюз «КСМ» оплата праці зростає більш швидкими темпами, ніж її продуктивність.

Витрати на оплату праці є однією з основних статей витрат, що становить значну частку в структурі сільськогосподарської продукції, причому фактичні витрати підприємств на робочу силу значно більші за ті, що безпосередньо

виплачуються персоналу. Це пов'язано із соціальними виплатами, які зобов'язані здійснювати підприємства.

Таблиця 3

Співвідношення темпів зростання (зниження) продуктивності та оплати праці в окремих сільськогосподарських підприємствах Полтавської області, 2008 – 2009 рр.

Показники	2008 р.	2009 р.
ПАФ «Подолька» Диканського району		
Індекси зростання (зниження):		
товарного обсягу продукції	0,715	2,390
чисельності працівників	1,309	1,217
оплати праці	1,310	1,136
продуктивності праці	0,746	2,142
Коефіцієнт випередження (відставання) темпів продуктивності праці порівняно з темпами її оплати	0,570	1,890
ДП «СП «Ювілейне» Полтавського району		
Індекси зростання (зниження):		
товарного обсягу продукції	0,955	1,174
чисельності працівників	0,960	0,958
оплати праці	1,204	0,995
продуктивності праці	0,995	1,226
Коефіцієнт випередження (відставання) темпів продуктивності праці порівняно з темпами її оплати	0,830	1,230
ТОВ «Украгросоюз «КСМ» Зінківського району		
Індекси зростання (зниження):		
товарного обсягу продукції	1,511	0,716
чисельності працівників	1,020	0,950
оплати праці	1,784	1,039
продуктивності праці	1,481	0,754
Коефіцієнт випередження (відставання) темпів продуктивності праці порівняно з темпами її оплати	0,830	0,730

Для сучасних сільськогосподарських підприємств окупність витрат на оплату праці (базових витрат на персонал) є більш важливим показником ефективності використання ресурсів праці, ніж показник продуктивності праці. Тому простежимо за даними табл. 4 тенденцію віддачі коштів, що витрачаються на оплату затраченої кількості праці, бо вона є важливою в забезпеченні результативності діяльності підприємства. Як свідчать дані табл. 4, окупність витрат на оплату праці в ПАФ «Подолька» зростає з 14,67 грн в 2007 р. до 16,09 грн в 2009 р., і навпаки, зменшується в ДП «СП «Ювілейне» та ТОВ «Украгросоюз «КСМ» з 2,92 грн до 2,59 грн та з 9,48 грн до 8,14 грн відповідно. Приріст витрат на оплату праці в 2009 р. не окупується приростом сукупного доходу в ТОВ «Украгросоюз «КСМ» (на 1 грн приросту витрат на оплату отримано зменшення сукупного доходу на 63,70 грн). За рахунок

зростання в ПАФ «Подолька» на 9,7 % окупності витрат на оплату праці отримано 58,41 грн приросту сукупного доходу, при цьому на 1 грн приросту витрат на оплату праці одного працівника отримано 133,27 грн приросту сукупного доходу на одного працівника. Таким чином, в ПАФ «Подолька» формуються позитивні тенденції в окупності витрат на оплату праці на відміну від ТОВ «Украагросоюз «КСМ», де відбулося зменшення доходу на одного працівника на 1 грн приросту витрат на оплату праці одного працівника.

Таблиця 4

Економічна ефективність витрат на оплату праці в окремих сільськогосподарських підприємствах Полтавської області, 2008 – 2009 рр.

Показники	2008 р.	2009 р.
ПАФ «Подолька» Диканського району		
Приріст (зменшення) доходу, тис. грн	-12434,7	43922,0
Приріст (зменшення) доходу на 1 працівника, грн	-41250,4	139738,5
Приріст витрат на оплату праці, тис. грн	946,6	752,0
Приріст витрат на оплату праці на 1 працівника, тис. грн	4115,7	1048,5
Отримано доходу на 1 грн витрат на оплату праці, грн	7,88	16,09
Отримано приросту доходу на 1 грн приросту витрат на оплату праці, грн	-13,14	58,41
Отримано приросту доходу на одного працівника на 1 грн приросту витрат на оплату праці одного працівника, грн	-10,02	133,27
ДП «СП «Ювілейне» Полтавського району		
Приріст (зменшення) доходу, тис. грн	-204,0	551,0
Приріст (зменшення) доходу на 1 працівника, грн	-71,8	4670,2
Приріст витрат на оплату праці, тис. грн	334,0	6,0
Приріст витрат на оплату праці на 1 працівника, тис. грн	2408,4	557,6
Отримано доходу на 1 грн витрат на оплату праці, грн	2,32	2,59
Отримано приросту доходу на 1 грн приросту витрат на оплату праці, грн	-0,61	91,83
Отримано приросту доходу на одного працівника на 1 грн приросту витрат на оплату праці одного працівника, грн	-0,0003	8,38
ТОВ «Украагросоюз «КСМ» Зінківського району		
Приріст (зменшення) доходу, тис. грн	14778,8	-6561,0
Приріст (зменшення) доходу на 1 працівника, грн	72472,8	-26977,1
Приріст витрат на оплату праці, тис. грн	1149,1	103,0
Приріст витрат на оплату праці на 1 працівника, тис. грн	5595,6	1231,0
Отримано доходу на 1 грн витрат на оплату праці, грн	10,97	8,14
Отримано приросту доходу на 1 грн приросту витрат на оплату праці, грн	12,86	-63,70
Отримано приросту доходу на одного працівника на 1 грн приросту витрат на оплату праці одного працівника, грн	12,95	-21,91

Якщо матеріальні, організаційні, соціально-психологічні, морально-етичні та інші умови роботи персоналу поліпшуються, то це обов'язково віддзеркалюється на зростанні ефективності використання персоналу. На ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств справляють вплив внутрішні і зовнішні чинники. Однак визначальним є вплив людського чинника: конкурентоспроможності персоналу та рівня продуктивності його праці. Таким чином, використання персоналу в досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Полтавської області характеризується як тенденціями підвищення, так і зменшення її продуктивності. Але в умовах скорочення виробництва фактичне зростання рівня оплати праці не обумовлюється зростанням продуктивності праці і окупності витрат.

Висновки. Неefективне використання персоналу значно знижує рівень кваліфікації і працездатності персоналу, зменшує продуктивність праці, збільшує матеріальне та моральне старіння основних фондів, підвищує матеріалоємність продукції, створює нерівномірність витрат, призводить до значного підвищення собівартості продукції та зниження ефективності виробництва в цілому. Слід пам'ятати, що ефективність праці персоналу обумовлюється не тільки його потребами, а й трудовою ситуацією, тобто комплексом умов, пов'язаних з організацією та оплатою праці.

Література

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 512 с.
2. Дядик Т. В. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. / Т. В. Дядик. – Полтава: ФОП Говоров С. В., 2008. – 344 с.
3. Маслов Е. В. Управление персоналом предприятия : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. зав.] / Е. В. Маслов – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЗиУ, 2001. – 312 с.
4. Мильнер Б. З. Теория организации : учеб. [для студ. высш. учеб. зав.] / Б. З. Мильнер – [2-е изд.] – М.: ИНФРА, 2001. – 480 с.
5. Рябоконт В. П. Тенденції і закономірності структурних змін робочої сили в сільському господарстві / В. П. Рябоконт // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 118–121.
6. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. А. Савченко – К.: КНЕУ, 2002. – 351 с.
7. Сердюк О. І. Упорядкування показників ефективності системи управління персоналом за рівнем відповідальності суб'єктів управління / Сердюк О. І., Осташова В. О. – Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка. – 2009. – Вип. 82. – С. 291–297.
8. Управління персоналом: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Д. Виноградський, С. В. Беляєва, А. М. Виноградська, О. М. Шканова – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 504 с.

98. Управление персоналом организаций: учеб. для студ. высш. учеб. зав. [Кибанов А. Я., Баткаева И. А., Ворожейкин И. Е. и др.] под ред. А. Я. Кибанова. – [2-е изд.] – М.: ИНФРА-М, 2001. – 638 с.

Summary

Serdyuk O.I., Mirna O.V.

Poltava State Agrarian Academy

EFFICIENCY OF THE USE OF PERSONNEL IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

In the article “Efficiency of the use of personnel in the agricultural enterprises” has been defined the level of the labour productivity of the agricultural enterprises in Poltava region. Also the quantitative parameters of efficiency of the use of personnel after the levels of responsibility have been generalized and the tendency of return of charges has been analysed on payment of labour, so as it provides effectiveness of activity of enterprises.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК 631,1:330.3

Смолинець І.Б., аспірант*[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
АГРАРНОГО СЕКТОРА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ
ЕКОНОМІКИ**

Теоретичне і практичне вивчення можливостей та обґрунтування заходів щодо забезпечення належного функціонування підприємств в аграрному секторі з урахуванням впливу окремих організаційно-економічних аспектів.

***Ключові слова:** аграрний сектор, організаційно-економічні аспекти, трансформаційна економіка, агропромислове виробництво.*

Постановка проблеми. Трансформаційний процес викликав глибокі та масштабні інституціональні зміни в агропромисловому виробництві. Ринкові перетворення вітчизняного аграрного сектора мають суперечливий характер і поки що залишаються незавершеними. На місце дореформених інститутів прийшли якісно нові інститути, що мають відповідати ринковим вимогам. Але їх формування та розвиток здійснюються здебільшого штучно, шляхом запозичення, без врахувань особливостей та соціально-економічних умов аграрного сектора та прив'язки до специфіки країни.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні, методичні та практичні аспекти механізму підвищення ефективності аграрної сфери економіки, застосування раціональних способів організації аграрного сектора та його складових розглянуті у працях В.Г. Андрійчука, П.І. Гайдуцького, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.Й. Маліка, М.М. Федорова та інших.

Водночас подальшого розвитку потребують теоретичні та методологічні засади менеджменту трансформаційних зрушень у аграрному секторі економіки, зокрема в контексті теорії інституціоналізму. Це дозволить розробити стратегічні напрями трансформації аграрного сектора, охопивши різнобічні елементи цього складного та багатоаспектного процесу.

Мета статті. Метою даного дослідження є обґрунтування заходів щодо забезпечення належного функціонування підприємств в аграрному секторі з урахуванням впливу основних організаційно-економічних аспектів їх діяльності в умовах трансформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство як специфічна галузь народного господарства представлене різноманітним форм господарювання. Але, на жаль, недосконала система організації виробництва сьогднішніх сільськогосподарських підприємств є досить вагомою перешкодою

*Науковий керівник – д.е.н., професор Шулський М.Г.

© Смолинець І.Б., 2011

щодо забезпечення ефективного їх функціонування. Саме організаційний чинник набуває особливого значення в умовах поступового утвердження у сільському господарстві прогресивних засад його розвитку [1, с. 37].

У державній “Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки)” підкреслено: “В межах нинішньої моделі розвитку широкомасштабна модернізація національної економіки ... неможлива. Потрібні суттєві зміни в механізмі трансформаційних процесів, їхнє системне оновлення, тобто осмислений перехід до такої моделі ринкових перетворень, де саморегулювання поєднується з ефективним державним регулюванням” [5].

Даний висновок має суттєве соціально-економічне підґрунтя. Так, протягом півторадесятирічних системних перетворень в Україні не знайдено дієвих механізмів, які б ефективно впливали на її розвиток. Про це свідчать індекси основних соціально-економічних показників: на початку 2008 року фізичний обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) складав лише 67,1% від його рівня в 1990 році; 33,5% українських підприємств були збитковими. Відсутніми є принципові зрушення у структурних процесах: у структурі суб’єктів підприємницької діяльності знижується частка підприємств сільського господарства, яка на початку 2008 року дорівнювала відповідно 7,8% проти 8% на початку попереднього року. Водночас зростає питома вага підприємств і організацій, що здійснюють операції з нерухомістю та операції з державного управління.

Як зазначає П.Т.Саблук, організація аграрного виробництва в Україні не відповідає світовій практиці розширеного відтворення. Навантаження ріллі на 1 трактор в Україні у 4-20 разів більше, а посівів зернових на зернозбиральний комбайн – у 4-8 разів більше, ніж у розвинених країнах [6, с. 10].

Відомо, що спеціалізація супроводжується концентрацією виробництва, тобто використанням земельних, трудових ресурсів, засобів виробництва для забезпечення збільшення обсягів вироблення певних видів продукції.

Наприклад, концентрація особливо важлива у підвищенні ефективності виробництва продукції тваринництва. За підвищення рівня концентрації поголів’я великої рогатої худоби і свиней значно знижується собівартість продукції [4, с. 21-22].

Визначення розмірів господарських формувань за обсягами виробництва валової продукції та кількісним складом працівників ґрунтується на встановленні оптимальних співвідношень між земельною площею, засобами механізації (при визначених технологіях), кількістю працівників та їх збалансованості з обсягами виробництва [1, с. 105]. На думку академіка, АЕН України і Національної академії аграрних наук України В.Я. Месель-Веселяка, найвищу ефективність забезпечують сільськогосподарські підприємства, площа сільськогосподарських угідь в яких перевищує 5 тис. га. У фермерських господарствах збільшення площі ріллі з 50 га до 400-900 га підвищує комплексний коефіцієнт використання технічних засобів з 0,16 до 0,88-0,91, а відповідно й значно знижується собівартість продукції [4, с. 21-22].

Аналіз нинішнього стану Львівської області показав, що індекс обсягів валової продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005 р.) за січень-лютий 2011р. порівняно з січнем-лютим 2010р. становив 102,9 % (див. рис. 1).

Збільшення обсягу продукції сільського господарства у вартісній оцінці відбулося у сільськогосподарських підприємствах на 12,3% (у січні-лютому 2010р. – на 5,2%), у господарствах населення – зменшення на 4,3% (у січні-лютому 2010 р. – на 0,3%) [7].

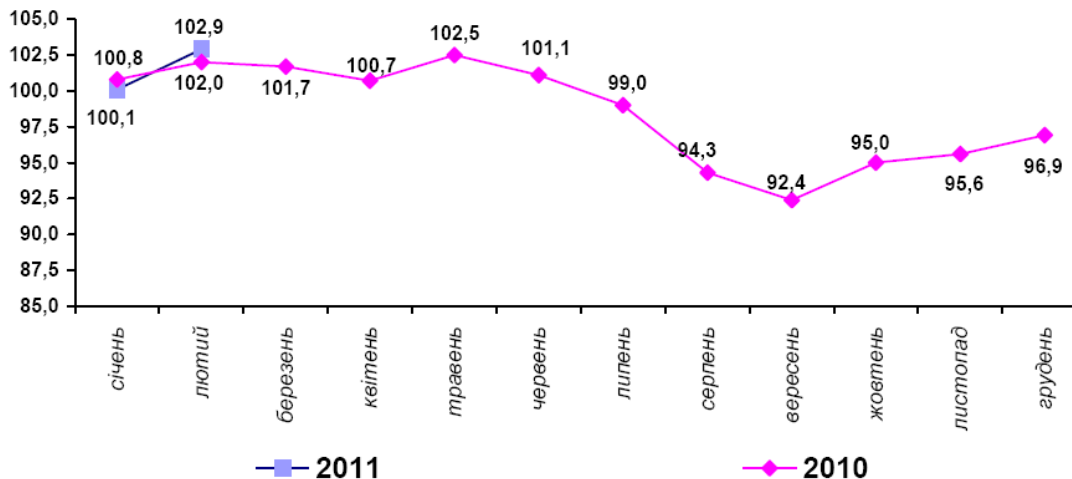

Рис. 1. Індекси обсягів сільськогосподарського виробництва (наростаючим підсумком у % до відповідного періоду попереднього року)

За обсягом виробництва продукції сільського господарства у січні-лютому 2011р. Львівщина займала 12 місце в Україні, за індексом – 12-13 місця. Частка Львівщини з виробництва продукції сільського господарства становила 3,4%. Порівняно з аналогічним періодом попереднього року досягнуто зростання виробництва м'яса, зменшилося виробництво молока і яєць.

Поряд з вищенаведеним, на розмір господарств та їх підрозділів впливають також фактори керованості і оперативності управління, а також суб'єктивні фактори, а саме: вміння керівника знайти правильне організаційне рішення, вигідних партнерів для постачання засобів виробництва та здійснення збуту продукції, створити сприятливий мікроклімат в трудовому колективі. Лише у 15% реформованих сільськогосподарських підприємств працюють керівники і фахівці, що відповідають сучасним вимогам господарювання [2, с.69]. Більшість агропромислових підприємств не йдуть далі складання виробничої програми, не планують витрати і собівартість продукції, не складають фінансовий план, не розробляють госпрозрахункові плани підрозділів [3, с. 5]. Таким чином, вдосконалення організації управління є однією з найважливіших проблем, яка потребує негайного вирішення.

Для підвищення рівня продовольчого забезпечення країни необхідно розвивати агропромисловий комплекс шляхом формування в ньому нових

економічних відносин, створення механізму державного регулювання, що включає комплекс заходів впливу на процеси, що відбуваються в сільськогосподарському секторі.

Об'єктивно зростає необхідність активної участі держави у функціонуванні сільськогосподарського виробництва. Сформована економічна ситуація в аграрному секторі багато в чому пояснюється відсутністю послідовного впровадження науково обґрунтованої стратегії розвитку АПК. У період реформування уряд здебільшого виявляв політичну реакцію на кон'юнктурні потреби власника в АПК, не беручи до уваги довгострокові перспективи. Зазначені аспекти сучасної ситуації в аграрному секторі диктують нагальну потребу посилення ролі держави в економіці, перегляд концептуальних основ аграрної політики.

Модернізація економічної політики держави в даній сфері припускає вибір стратегічних цілей, завдань, обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку, розробку відповідних заходів і інструментарію досягнення мети. Узагальнення досвіду реформування аграрної сфери дозволяє виділити наступні принципи політики держави:

1. Агропромислове виробництво представляє собою складну систему зі своїми внутрішніми взаємозв'язками. Держава повинна розробляти та впроваджувати програми розвитку сільського господарства разом з визначенням стратегічних пріоритетів розвитку всіх суміжних секторів економіки, а також соціальної сфери села.

2. Аграрна політика повинна враховувати весь комплекс питань розвитку даного сектора, всі аспекти проблеми – виробничий, правовий, зовнішньоекономічний, соціальний. Однією з суттєвих помилок реформування аграрної сфери виявилось те, що влада розпочала його, не маючи єдиної концептуальної основи.

3. Для подолання екстенсивного та інерційного сценарію розвитку аграрного сектора необхідним є збільшення обсягів бюджетної підтримки. Поряд із цим, потрібно визначити пріоритетні напрямки витрати бюджетних коштів, що забезпечують максимум віддачі від виділених коштів.

4. Необхідно брати до уваги природно-екологічні особливості сільського господарства. Потрібно здійснювати контроль за якістю та екологічною чистотою сільгосппродуктів і продовольства.

5. Сприяння держави щодо розвитку сільського господарства на кілька років уперед відповідно до довгострокових циклів сільськогосподарського виробництва. Для цього необхідно, у першу чергу, створення нормативно-правових рамок розвитку сільського господарства на період до 2030 р.

6. У розвинених країнах наука, наукоємні технології, активна інноваційна діяльність є основою сучасного сільськогосподарського виробництва. Інноваційні фактори обумовлюють 80 – 85% економічного росту. Реалізація зазначених принципів аграрної політики буде сприяти зближенню аграрного та промислового секторів економіки й в остаточному підсумку призведе до того, що інтереси окремих ланок агропромислового виробництва будуть не

суперечити, а доповнювати один одного. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу та промислових розробок у первинний сектор економіки суттєво підвищує продуктивність праці в ньому.

Таким чином, сучасний рівень розвитку аграрної сфери економіки вимагає здійснення організаційних заходів щодо оптимізації організаційного, економічного та соціально-психологічного механізмів господарювання як на рівні агроформувань в цілому, так і на рівні внутрішньогосподарських структурних підрозділів зокрема.

Висновки. Подальше функціонування підприємств агропромислового комплексу та розвиток між ними організаційно-економічних відносин потребує формування надійної економічної безпеки. Рівень економічної безпеки суб'єктів АПК залежить від того, наскільки їх власники чи система менеджменту здатні уникнути можливих загроз зовнішнього середовища та ліквідувати наслідки шкідливих проявів окремих його складових. Подальші розвідки в межах проблеми мають передбачати опрацювання методологічних прийомів та інструментарію щодо запобігання негативним наслідкам ризиків та загроз.

Література

1. Баланюк І.Ф. Організаційне забезпечення нового етапу розвитку аграрних відносин / І.Ф. Баланюк // Економіка АПК. – 2002. - № 9. – С. 37.
2. Кириленко І.Г. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва / І.Г. Кириленко // Економіка АПК.- 2005. -№11. – С. 69.
3. Малік М.Й. Кооперація в сільському господарстві України: стан і перспективи / М.Й.Малік // Економіка АПК. – 2005. – №12. – С.5.
4. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора економіки України (здобутки, проблеми, вирішення) / В.Я. Месель-Веселяк // Вісник економічної науки України. 2010. – №2. – С. 205 - 211.
5. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року” від 19 вересня 2007 р. № 1158.
6. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – №11. – С.10.
7. Статистичний збірник Львівської області за 2010 рік / Головне управління статистики у Львівській області. Під заг. кер. С.О. Матковського. – Львів: 2011. – 366 с.

Summary

Smolynets I.B.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskyj*

THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF OPERATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN CONDITIONS OF ECONOMY

Theoretical and practical studying of opportunities and also substantiation of actions on maintenance of normal functioning the enterprises in agrarian sector of economy in view of influence of separate organizational-economic aspects of their activity.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

УДК 330.341.1:338.432

Соколова А.О., к.е.н., доцент[©]*Житомирський національний агроекологічний університет***ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ
АГРОПРОМИСЛОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ**

Обґрунтовано необхідність активізації інноваційної діяльності, яка є одним з вагомих стабілізуючих чинників ефективного розвитку аграрних підприємств та складовою антикризового управління агропромисловим виробництвом.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, економічна ефективність, рентабельність, кризовий стан, антикризове управління, аграрний сектор.*

Постановка проблеми. Розширення господарської самостійності аграрних підприємств, руйнування вертикальної системи управління і прагнення України інтегруватись у світову систему господарювання як повноправного партнера, по-новому ставлять питання організації ефективної господарської діяльності. В конкурентному середовищі аграрні товаровиробники повинні самі захищати себе від небажаних кризових ситуацій: низької рентабельності, збитковості та неплатоспроможності. В сучасних умовах важливою складовою антикризового управління агропромисловим виробництвом, яка спрямована на підвищення економічної ефективності господарювання, є система мотивації інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам антикризового управління присвячені наукові праці таких авторів, як С.Бузановського, А.Грязнова, А.Градова, Е. Татарникова, А.Титкова, А.Хікмана, Й. Шумпетера В.Василенка, Н.Горелова, О.Гудзинського, С.Іванюти, С.Салиги та ін. У вітчизняній національній інноваційній системі надалі залишаються недостатньо розробленими питання створення дієвих механізмів державного управління інноваційним розвитком регіонів і країни в цілому, залежно від характеру та інтенсивності перебігу інноваційних процесів, методології регулювання інноваційної сфери, формування і реалізації регіональних програм інноваційного розвитку [3, с. 183]. Герасимчук З.В. та Куцай Н.С. наголошують, що неспроможність України здійснити структурну перебудову національної економіки відповідно до вимог нової технологічної парадигми чи зволікання з проведення таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а й призводить до економічної кризи [2, с.48]. Підвищення інноваційної активності та прискорення процесу переходу до інноваційної моделі розвитку дозволить не тільки ефективно ліквідувати кризові явища в економіці, а й забезпечити їх зростання в найближчій перспективі [1, с.7].

Різні аспекти інноваційних процесів в аграрному секторі економіки досліджувалися науковими працями В. Острейковського, Ф.Емері, А.Катрена, І.Ансофа, К.Ноумена, Е.Бріггема, Ш.Ібатуліна, М.Браславця, В.Кадієвського, В.Точиліна та ін. Справедливо відмічає Шмаглій О.Б., що специфіка виробничого функціонування сільського господарства як базової галузі визначає інноваційний розвиток АПК не тільки як впровадження новітніх технологічних, продуктових та управлінських розробок, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності, збільшення обсягів і зниження вартості сільськогосподарської продукції. Специфіка ідеї інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва – оптимізувати продуктивні сили у своїй взаємодії з природнокліматичними ресурсами та розмірами господарських систем [4, с.119].

Мета статті. Однак розробка теоретичних і практичних положень щодо визначення місця інноваційної діяльності в системі антикризового управління діяльністю сільськогосподарських підприємств, не розкриті повною мірою в більшості наукових праць, що є підставою для вибору теми дослідження. Метою даної статті є визначення місця і ролі інноваційної складової в системі антикризового управління агропромисловим виробництвом в умовах ринкової нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Активізація інноваційної діяльності та впровадження інноваційних продуктів дасть можливість аграрним підприємствам забезпечити довготривалі та суттєві конкурентні переваги. Як наслідок – сільськогосподарські товаровиробники зможуть не лише орієнтуватися на існуючі потреби внутрішнього і зовнішнього ринків, але й впливати на їх формування.

Пріоритетною галуззю економіки Житомирщини є сільське господарство. В 2009 р. виробництвом сільськогосподарської продукції на Житомирщині займалися 1349 сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, з яких частка збиткових – 46,8 %, що на 6,7 % більше, ніж у 2007 р. Збитковість аграрних підприємств Житомирської області зумовлює постійну нестачу фінансових ресурсів та обмежує діяльність і розвиток сільськогосподарських товаровиробників. В таблиці 1 наведено значення рівня рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції аграрних підприємств Житомирщини.

В сільськогосподарських підприємствах залишається збитковим вирощування цукрових буряків, виробництво молока, м'яса ВРХ і птиці. Високий рівень окупності поточних витрат в картоплярстві та овочівництві ще не є достатнім свідченням високоефективного господарювання. Адже за високого значення цього показника, але за невеликих масштабів виробництва співвідносно до розмірів підприємств, вони отримують і відносно невелику масу прибутку. А це звужує можливості формування власних джерел розширеного відтворення і може стати серйозним гальмом подальшого розвитку підприємств.

Таблиця 1

Рівень рентабельності основних видів продукції у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області, %*

	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Зерно	218,1	77,5	83,1	-0,8	-1,9	32,0	2,0	4,2
Соняшник	-	-	26,0	-30,3	-16,5	103,2	21,9	12,3
Цукрові буряки	30,1	0,0	1,3	-20,3	-0,4	-21,1	-18,2	-29,2
Овочі	20,2	44,8	12,3	20,5	43,8	132,0	70,3	142,6
Картопля	33,6	46,7	0,8	46,7	93,2	96,1	46,1	31,3
Плоди	27,4	-9,1	6,4	56,0	197,0	153,8	164,7	123,3
Молоко	34,1	-13,9	-9,2	24,7	1,7	15,4	2,7	-4,6
М'ясо:								
- ВРХ	35,7	-17,5	-43,7	-19,8	-37,1	-40,4	-26,2	-35,5
- свиней	14,3	-0,7	-45,0	-1,6	-1,8	-37,8	-22,8	2,3
- птиці	2,4	8,7	-21,0	-22,3	-44,2	-59,5	-28,2	-22,1
Яйця	11,3	53,6	27,7	29,1	4,4	17,4	11,1	4,3

* Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації.

З метою розробки дієвої стратегії антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області гостро постала проблема активізації їх інноваційної діяльності. Заходи інноваційного характеру, з одного боку, є факторами виробництва, з іншого, їх можна віднести і до результативних показників, адже динаміка інноваційного розвитку в аграрному секторі значною мірою залежить від фінансових можливостей сільськогосподарських товаровиробників області, від розміру отриманого ними прибутку.

Проведене дослідження свідчить, що виробництво конкурентоспроможної продукції можливе лише за умови застосування прогресивних інноваційних технологій, оптимізації технічного забезпечення відповідно до обсягів виробництва та ефективного використання матеріально-технічних ресурсів. На Житомирщині нагромаджені значні позитивні результати використання інноваційної продукції. Так, за рахунок застосування сучасних методів селекції і популярної генетики в ПСП ім. Цюрупи Попільнянського району одержують по 600-800 г середньодобового приросту від тварин на вирощуванні і відгодівлі. Інноваційна модель розвитку кормовиробництва на основі використання інноваційних кормових культур (галеги, пелюшки, сераделли) в СВК «Ружинський» Ружинського району дозволила підвищити продуктивність молочного стада ВРХ і забезпечити високу прибутковість галузі. В аграрному секторі Житомирської області нагромаджено позитивний досвід функціонування окремих картоплярських підприємств, де здійснюється широке впровадження у виробництво організаційно-інноваційних розробок: в результаті

використання сучасних технологій і нових організаційних форм виробництва та реалізації картоплі в ПП «Імпак» Андрушівського району, ТОВ «Агрофірма «Брусилів» Брусилівського району урожайність картоплі сягає 300-350-350 ц/га. Проте, низькі доходи та збитковість більшості сільськогосподарських підприємств Житомирської області не дозволяють їм повністю дотримуватись сучасних високоефективних технологій, широко використовувати інноваційні продукти у своїй діяльності.

Висновки. Слід зазначити, що необхідність врахування інноваційної складової в системі заходів антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами обумовлена необхідністю реалізації широкомасштабних програм інноваційного оновлення та розвитку виробництва. Для підвищення економічної ефективності діяльності підприємств аграрного сектора Житомирської області необхідно створити систему заходів, які будуть орієнтованими на впровадження у виробництво ефективної матеріало-, ресурсо- та енергозберігаючої і еколого безпечної техніки та технологій й створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій в інноваційні розробки, оскільки активізація інноваційної діяльності аграрних підприємств неминуче пов'язана з необхідністю раціоналізації використання власного інноваційного потенціалу та залученням інноваційних ресурсів із зовнішнього середовища.

Література

1. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, Є.В. Лазарева.– Одеса: ІМПЕЕД НАН України, 2007.– 140 с.
2. Герасимчук З.В., Куцай Н.С. Проблеми та перспективи становлення інноваційного потенціалу в регіонах України / З.В. Герасимчук, Н.С. Куцай // Регіональна економіка. – 2010.– № 1. – С.48-52.
3. Назаркевич І.Б. Інноваційна складова в антикризових заходах України / І.Б. Назаркевич // Регіональна економіка. – 2010.– № 2. – С.179-184.
4. Шмаглій О.Б. Інноваційний розвиток сільського господарства та харчової переробної промисловості / О.Б. Шмаглій // Економіка АПК.– 2010.– №5.– С. 119-122.

Summary

Sokolova A.A.

Zhytomyr National Agroecological University

THE INNOVATIVE COMPONENT OF ANTICRISIS MANAGEMENT OF AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

The paper substantiates the necessity of intensifying the innovative activities as one of the most weighty stabilization factors of the efficient development of agrarian enterprises and as a component of anticrisis management of agroindustrial production.

Key words: *innovative activities, economic efficiency, profitability state of crisis, anticrisis management, agrarian sector*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 338.439.4:637.5

Солтис М.В., к.е.н., асистент ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ
В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто стан та тенденції розвитку ринку молокопродуктів в Україні та особливості функціонування підприємств галузі. Узагальнено можливі шляхи підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників.

Ключові слова: виробництво молока, молочна галузь, ринок, молочні продукти.

Постановка проблеми. Молочна галузь займає вагоме місце в структурі харчової промисловості України, є провідною ланкою у вирішенні продовольчої проблеми країни. Адже, молоко, як один з головних базових продуктів харчування (характерна особливість якого - легка засвоюваність організмом) є важливою складовою здорового раціону.

На сучасному етапі функціонування підприємств молокопродуктового підкомплексу, поставлені високі вимоги щодо безпечності, ефективності та прибутковості виробництва молока і молокопродуктів належної якості, що вимагає від переробних підприємств постійного удосконалення матеріальної бази, своєчасної заміни та модернізації морально застарілого та фізично спрацьованого обладнання, впровадження нових технологій, інтеграції виробничих процесів, підвищення рівня кваліфікації працівників тощо,

Метою написання статті є визначення стану та основних тенденцій розвитку ринку молока та молокопродуктів в Україні, виокремлення можливих шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень. Значна увага дослідженню проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення щодо формування та розвитку ринку молока і молочної продукції приділялась у працях вітчизняних науковців та практиків: П.С. Березівського, В.М. Бондаренка, О.В. Лакішика, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, М.Г. Павленка, П.Т. Саблука, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака та ін.

Ринок молока та молокопродуктів країни характеризується значним скороченням поголів'я корів в господарствах всіх категорій, зменшенням обсягів виробництва молока, зростанням цін на продукцію, зменшенням рівня платоспроможного попиту та, відповідно, кількості споживання молокопродуктів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження основних тенденцій розвитку вітчизняного ринку молока і молочних продуктів базується на оперативних даних Держкомстату України, оброблених Спілкою молочних підприємств України [3, с. 15].

Аналіз статистичних даних (табл. 1) дає підстави стверджувати, що поголів'я корів у 2010 році в сільськогосподарських підприємствах, порівняно з 1992 роком, зменшилось на 5567 тис. гол., в порівнянні з 2002 роком - на 1227 тис. гол., або в 9,9 та 3,0 рази відповідно. В господарствах населення за період 1992-2002 рр. поголів'я корів зросло на 920 тис. гол. або на 42,1 %. У 2010 році, порівняно з 2002 роком має місце значне скорочення поголів'я, а саме на 812 тис. гол. або на 26,1 %.

Обсяг виробництва молока у господарствах всіх категорій за період 2002-2010 рр. знизився на 896 тис. т (7,1 %), зокрема у сільськогосподарських підприємствах на 1579 тис. т (43,0%). У господарствах населення виробництво молока, за вказаний період, збільшилось на 683 тис. т (7,6 %), хоча з 2009 року має місце тенденція до скорочення обсягів виробництва молока в даній категорії господарств. У 2010 році питома вага виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами становить 17,8 %, господарствами населення - 82,2 %.

Таблиця 1

Ресурси, виробництво та обсяги продажу молока в Україні*

Показники	Роки					
	1992	2002	2007	2008	2009	2010
Поголів'я корів всього, тис. гол. на кінець року	8378	4958	3635	3347	3096	2919
в т. ч. с/г підприємства	6191	1851	866	764	679	624
господарства населення	2187	3107	2769	2583	2417	2295
Виробництво молока всього, тис. т	24508	12658	13714	13287	12262	11762
в т. ч. с/г підприємства	18634	3669	2582	2454	2178	2090
питома вага, %	76,0	29,0	18,8	18,5	17,8	17,8
господарства населення	5874	8989	11132	10833	10084	9672
питома вага, %	24,0	71,0	81,2	81,5	82,2	82,2
Продаж молока переробним підприємствам всіма категоріями господарств, всього тис. т	18046	3335	5689	607	6029	5397
в т. ч. с/г підприємства	17861	1776	1797	1831	1670	1719
питома вага, %	99,0	53,3	31,6	32,7	27,7	31,9
господарства населення	185	1559	3892	3776	4359	3678
питома вага, %	1,0	46,7	68,4	67,3	72,3	68,1
Питома вага продажу молока в загальних обсягах його виробництва, %	73,6	26,3	41,5	42,3	49,2	45,9
в т. ч. с/г підприємства	95,8	48,4	69,6	74,6	76,6	82,2
господарства населення	3,1	17,3	35,0	34,9	43,3	38,0

*Джерело: оперативні дані Держкомстату України, оброблені Спілкою молочних підприємств України.

Згідно даних таблиці 2, за період 2008-2009 рр. відмічена позитивна динаміка виробництва основних видів молочних продуктів. У 2010 році спостерігається тенденція до скорочення виробництва молокопродуктів, за винятком вершків, сирів жирних (включаючи бринзу) та молочних консервів. Одним із факторів негативного впливу на формування пропозиції на ринку молока та молочних продуктів є зниження платоспроможного попиту.

Рівень споживання молочних продуктів (в перерахунку на молоко) на душу населення в динаміці років помітно скорочується. Зокрема, у 2008 році рівень споживання молокопродуктів становив 61,8 %; у 2009 році - 59,2 %; у 2010 році - 54,2 % від раціональної норми споживання, як складає 380 кг/рік (табл. 3). Кількість споживання молока та молокопродуктів на душу населення суттєво знижується у зв'язку з скороченням платоспроможності населення та підвищенням цін реалізації продукції.

Таблиця 2

Виробництво основних молочних продуктів, тис. т*

Найменування	Роки					2010р. до 2006р.	
	2008	2009	2008	2009	2010	+;—	%, рази
Масло вершкове	1 14,4	117,9	102,3	100,0	84,6	-29,8	74,0
Спреди та суміші жирові	47,7	79,7	80,7	82,6	79,7	+32,0	в 1,7 рази
Молоко оброблене рідке	686,3	827,8	798,9	845,8	796,6	+110,3	в 1,2 рази
Вершки	23,1	20,6	13,5	14,2	18,2	-4,9	78,8
Продукти кисломолочні	462,6	494,0	519,4	532,0	528,7	+66,1	в 1,1 рази
Молоко і вершки сухі	105,3	112,7	105,8	124,7	94,5	-10,8	89,7
Сир жирний, включаючи бринзу	222,8	272,4	215,7	244,6	248,1	+25,3	в 1,1 рази
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	70,5	82,9	92,4	92,7	92,1	+21,6	в 1,3 рази
Молочні консерви	99,9	104,4	96,7	112,7	114,8	+14,9	в 1,1 рази
Морозиво	111,5	120,8	119,4	130,0	124,0	+12,5	в 1,1 рази

* Джерело: оперативні дані Держкомстату України, оброблені Спілкою молочних підприємств України.

Важливим фактором при ціноутворенні на ринку готової молочної продукції є вплив посередників при закупівлі молока-сировини і реалізації готової продукції. При закупівлі молока посередницькими структурами закупівельна ціна його зростає на 15-20 %. Реалізація готової молочної продукції від переробного підприємства до роздрібної торгівлі також здійснюється через посередницькі структури (Торгові доми), які, як правило, рекомендовані торговельними організаціями, у яких продається відповідна продукція. При цьому залежно від асортименту торгового дому, відповідних доплат за входження молочної продукції до продажу у торговельній мережі, оптова ціна підприємства на молочну продукцію зростає на 25-60 %. Часто одна й та сама продукція проходить через два-три таких торгових доми і кожен з них збільшує

ціну такої продукції. Роздрібна торгівля, одержавши від торгового дому продукцію, реалізовує її споживачам зі своєю торговельною націнкою. Виробники молочної продукції не мають іншої альтернативи у реалізації своєї продукції. До роздрібно торгівлі на реалізацію надходить продукція тільки від оптових посередників [1, с. 64].

Таблиця 3

**Споживання молочних продуктів на душу населення
(в перерахунку на молоко), кг/рік***

Роки								Відхилення 2010/1992 рр., %
1992	1997	2002	2006	2007	2008	2009	2010	
373	244	199	226	226	235	225	206	55,2

* Джерело: оперативні дані Держкомстату України, оброблені Спілкою молочних підприємств України

З метою врегулювання питань ціноутворення на базові продукти харчування та уникнення зловживань з боку торговельних мереж, 3 квітня 2010 року був підписаний "Меморандум взаєморозуміння" між Кабінетом Міністрів України, виробниками та підприємствами торгівлі в основу якого лягла домовленість про збереження торговельної націнки на рівні 10 % на соціальне значимі види продукції, зокрема на молоко і кисломолочну продукцію з терміном реалізації до 5 днів та масло вершкове.

Важливим аспектом аналізу галузі є визначення її експортного потенціалу. За період 2006-2010 рр. (табл. 4) відмічена стала тенденція перевищення обсягів експортованих молокопродуктів над імпортованими: у 2006 році - у 9 разів (позитивне торгове сальдо - 509,7 млн. дол. США); у 2007 році - у 14,9 рази (604,3 млн. дол. США); у 2008 році - у 6 разів (324,5 млн. дол. США); у 2009 році - у 7,2 рази (571,5 млн. дол. США); у 2010 році - 6,5 рази (611,1 млн. дол. США).

Таблиця 4

Експорт та імпорт молокопродуктів, млн. дол. США*

Показник	Роки					2010р. до 2006р.	
	2006	2007	2008	2009	2010	+ "—	рази
Експорт							
в т. ч. в Російську Федерацію	538,0 303,1	647,8 415,8	388,7 138,3	663,2 254,3	722,3 368,6	+184,3 +65,5	1,3 1,2
Імпорт	28,3	43,5	64,2	91,7	111,2	+82,9	3,9

* Джерело: оперативні дані Держкомстату України, оброблені Спілкою молочних підприємств України.

Основним зовнішнім ринком збуту молокопродуктів вітчизняними підприємствами є ринок Російської Федерації. Зокрема, частка експорту молочної продукції до Росії у 2006 році склала 56,3 %, у 2007 році - 64,2 %.

В умовах інтеграції України до світового економічного співтовариства вітчизняний ринок молока та молочних продуктів може зазнати структурних

змін. У зв'язку з відкриттям кордонів, спрощенням митного режиму та обмеженням державної підтримки виробників (у відповідності з виконанням умов вступу до Світової організації торгівлі), при стимулюванні з боку Європейського Союзу експорту власної сільськогосподарської продукції шляхом впровадження дотацій у розмірі 20-80 % від вартості продукції, передбачається збільшення обсягів імпорту продукції до України.

Аналіз стану ринку молока та молочних продуктів України дає підстави стверджувати про складність умов функціонування підприємств молокопереробного підкомплексу. Основним чинником зниження рівня конкурентоспроможності підприємств як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку є якість молока-сировини, що прямо пов'язаний з якістю продукції молокопереробних підприємств,

У зв'язку зі скороченням поголів'я корів та, відповідно, зменшенням обсягів виробництва молока саме в сільськогосподарських підприємствах, виробничі потужності молокопереробних підприємств завантажені не в повній мірі, до того ж сировиною не завжди високої якості. Причиною цього є той факт, що партії молока для переробки формуються з різних за бактеріологічними показниками, чистотою та густотою джерел.

Аналіз різних точок зору як науковців, так і практиків, що присвячені питанням забезпечення молокопереробних підприємств сировиною високої якості, дає підстави визначити основні чинники зниження якості молока-сировини, серед них: порушення санітарно-гігієнічних умов виробництва молока, не дотримання вимог очищення, охолодження молока після доїння, неналежний первинний контроль якості молока, порушення умов транспортування. В результаті, надане для переробки молоко, не відповідає діючим нормам за мікробіологічними показниками, мають місце перевищення норм вмісту антибіотиків, пестицидів, рослинних замінників, фальсифікату молока водою тощо.

З метою наближення виробництва молочних продуктів в Україні до європейських стандартів, відбувається поступове переоснащення підприємств галузі шляхом реструктуризації і модернізації наявних виробничих фондів та впровадження нових технологій. "Як приклад, можна навести лідерів галузі: ЗАТ "Пирятинський сир завод", ВАТ "Шосткинський міськмолкомбінат", підприємства ДП "Мілкіленд-Україна", корпорації "Клуб сира", ВАТ "Золотоніський маслоробний комбінат", ДП Тадячсир". Підприємства відвідують виставки західних країн, переймають досвід сучасного, ефективного виробництва, власні кошти вкладають у розвиток свого виробництва, впровадження міжнародних систем "ISO, HACCP" [1, с. 62].

Серед основних чинників, що стримують розвиток вітчизняного ринку молока та молочної продукції, слід виділити: скорочення поголів'я корів, зниження обсягів виробництва молока, низька якість молока-сировини і, відповідно, молочної продукції, застарілі технології (наявне обладнання більшості ферм та молокопереробних підприємств потребують негайного оновлення та реконструкції), що, в свою чергу, призводить до зростання

собівартість продукції, невідповідність вітчизняних норм та вимог щодо якості молока і молочної продукції з європейськими. Зниження міри впливу зазначених факторів, можливе при умові об'єднання зусиль представників влади, науки та бізнесу у визначенні та реалізації стратегічних напрямків розвитку галузі.

Висновки. Відповідно до результатів аналізу ринку молока і молочних продуктів та умов функціонування переробних підприємств, є підстави наголошувати на доцільності розробки комплексу науково-обґрунтованих економічних та організаційних заходів щодо підвищення конкурентоспроможності та розвитку підприємств молокопереробного підкомплексу, зокрема;

- створення нових та реконструкції існуючих механізованих великотоварних господарств із застосуванням сучасних розробок у галузі молочного скотарства (зокрема, впровадження сучасних технологій утримання та годівлі тварин); формування стада племінної худоби молочного напрямку продуктивності; поліпшення та розвиток кормової бази на основі органічного землеробства;

- налагодження ефективної системи закупівлі молока-сировини у господарств населення шляхом створення пунктів заготівлі молока (оснащених холодильним та лабораторним обладнанням для проведення первинних аналізів якості молока), що перебуватимуть у власності молокопереробних підприємств;

- забезпечення взаємовигідних інтеграційних зв'язків "виробництво-переробка-збут" на основі комплексної державної програми розвитку молочної галузі;

- надання інформаційної підтримки з боку державних органів влади вітчизняним товаровиробникам щодо якості та безпечності молокопродуктів з метою адаптації підприємств галузі до європейських вимог з гігієни та якості;

Література

1. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В.М. Бондаренко // Економіка АПК. - 2010. - №5.-С. 61-64.
2. Лакішик О.В. Стан і перспективи експорту молока та молокопродуктів / О.В. Лакішик // Економіка АПК. - 2010. - № 3. - С. 136-141.
3. Про молоко в Україні і світі...[Розмова з директором Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" академіком П.Т. Саблуком] / Т. Антоненко // Молочна промисловість. - 2009. - № 1. - С. 11-21.
4. Шубравська О.В., Сокольська Т.В. Розвиток ринку молока і молочної продукції: світові тенденції і вітчизняні перспективи / О.В. Шубравська, Т.В. Сокольська // Економіка і прогнозування. - 2010. - № 2. - С. 80-93.
5. Якубчук О., Мельник С., Звон А., Дейнеко Е. НАССР - эффективная превентивная система гарантии безопасности продуктов питания / О. Якубчук, С. Мельник, А. Звон, Е. Дейнеко // Мясной бизнес. - 2008. - № 7. - С. 68-69.

Summary
Soltys M.V.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**ANALYSIS OF PRODUCTION OF MILK AND DAIRY PRODUCTS
IN UKRAINE**

In the article considering the stance and tendencies of development of dairy market in Ukraine and species of functioning enterprises in this fields.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

УДК 330.341.1:637.5

Соломонко Д.О., асистент[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА У ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті висвітлено основні тенденції розвитку молочного скотарства у Львівській області та запропоновано шляхи інноваційного розвитку даної підгалузі тваринництва.

Ключові слова: *розвиток, інновація, технологія, тваринництво.*

Постановка проблеми. Обсяги виробництва продовольства в Україні оцінюється в 21 млрд. дол. США, проте досягнутий рівень становить лише 70 % порівняно з 1990 роком. Надзвичайно важлива увага в розвинутих країнах приділяється розвитку галузей тваринництва, у тому числі молочного скотарства, оскільки попит на молокопродукти постійно підвищується, що стимулює підприємців розвивати дану підгалузь та впроваджувати більш досконалі технології виробництва.

Реалізація економічного потенціалу підприємства в умовах глобальної економіки знань та високої конкуренції між суб'єктами аграрного бізнесу у молочному скотарстві передбачає необхідність визначення основних напрямів розвитку, орієнтованих на комерційний успіх.

Середній надій від однієї корови в сільськогосподарських підприємствах України, за підсумками 2010 року становить лише 4000 кг, а в особистих селянських господарствах – 4127 кг. Проте існує суттєва регіональна диференціація, наприклад у Львівській області, де середній надій на одну корову в підприємствах 2010 р. становить лише 2999 кг.

Підтримка доходів сільськогосподарських виробників через програми бюджетної підтримки, як свідчить досвід окремих розвинутих країн, дозволяє прискорити трансфер технологій спочатку між великими та середніми за розмірами фермерськими господарствами, а згодом через мережу дорадчо-консультативних фірм довести технології до малих за розмірами фермерських господарств. Даний досвід поширений в країнах ЄС, оскільки середня чисельність поголів'я на молочній фермі у Франції - до 100 корів, а в Польщі – до 15 голів.

Аналіз останніх досліджень. В сучасній економічній літературі проблематиці дослідження шляхів інноваційного розвитку підприємництва, в тому числі в аграрному секторі, присвячено праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема М.Зубця, П. Саблука, С. Тивончука [1], Й. Шумпетера [2], В. Баумоля [3], В.Гейця [5], М. Кастельса [6], М. Кулаєць [7], Л.Євчук [8].

Вищезазначені науковці визнавали загалом ризиковий характер підприємницької діяльності, в тому числі зумовлений комбінаторним поєднанням факторів виробництва та технологій.

Ще О. Чаянов характеризував фермерські господарства як форму підприємництва з правом власності на засоби виробництва та економічною самостійністю при прийнятті рішень відносно обсягів виробництва та розподілу прибутку [9]. Таким чином, підтверджується позиція, що саме підприємець повинен шляхом комбінації забезпечити позитивну віддачу факторів виробництва, що забезпечує не лише певні обсяги, але і дохід підприємства у розмірах, достатніх для підтримки відтворювальних процесів.

Зарубіжний науковець В. Баумоль [3] розглядає підприємництво у якості основної форми комерціалізації винаходів. Існуюче конкурентне середовище в аграрному секторі стимулює інноваційну активність підприємств з метою уникнення конкуренції через унікальність пропозиції продукту чи його ціни. Водночас, відповідно до поглядів Й. Шумпетера [2], висока конкуренція знижує інноваційну ренту, таким чином зменшуючи кількість впроваджених інновацій і технологій лише високоприбутковими.

Погоджуємось з точкою зору автора [4], який зазначив: “Механізми узгодження позицій партнерів взаємодії за цілями інноваційної діяльності, ресурсами та очікуваними результатами повинен враховувати невизначеність в результаті складного передбачення багатьох ситуацій ризику та доступу до відповідних баз даних”.

Нематеріальні ресурси, як складова капіталу, у сучасній економіці знань дозволяють забезпечити відносну сталість та адаптивність частково усуваючи інерційність розвитку та технологічну відсталість сільського господарства. Погоджуємось з точкою зору М. Кастельса який зазначає у дослідженні [6], що продуктивність та конкурентоспроможність економічних агентів залежить від їх здатності генерувати, обробляти та ефективно використовувати інформацію. Незважаючи на відносно високу концентрацію фінансових капіталів в межах області інвестиційні процеси в аграрний сектор, а відповідно і темп приросту використання технологій, а теоретичні знання наукових установ не завжди практично затребувані.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану та визначенні перспективних напрямів інноваційного розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах регіону.

В умовах обмеженості пропозиції якісної сировини для потреб переробних підприємств, сільськогосподарські підприємства можуть тимчасово уникати витрат на впровадження інновацій, оскільки, попит на якісну сировину перевищує пропозицію молока.

Проте технології в значній мірі визначають собівартість 1 т молока та можливу норму прибутку, вищу порівняно з середнім значенням у регіоні. Стандартний аналіз в умовах гомогенності продукту – молока, - визначає стандартне припущення відносно умов продуктової диференціації та технологій

виробництва у відповідності з специфікою конкретних процесних інновацій та оцінки ризиків при їх впровадженні.

Виклад основного матеріалу. В розвинутих країнах, як відомо, саме нові знання та технології забезпечують від 70 до 85 % приросту ВВП [5]. Спеціальності інноваційного плану, які відповідають вимогам підготовки кадрів для вищих технологічних укладів (6-го та 7-го) у структурі національної вищої освіти займають лише 0,6 %, що унеможливорює конкуренцію з розвинутими країнами в основних галузях промисловості та аграрного сектору.

Саме тому 80 % глобального ринку технологій та систем розведення у молочному скотарстві контролюють економічно розвинуті країни, а прибуток від реалізації технологічного обладнання для тваринницьких комплексів та генетичного матеріалу перевищує 10 млрд. дол. США.

Досвід розвинутих країн щодо впровадження сучасних технологій у молочному скотарстві підтверджує, що даний фактор набуває порівняно вищої значущості впливу на підсумкові результати господарської діяльності. В Данії, наприклад, середня продуктивність корів становить 30 л на день, а в українських господарствах відповідно лише 13 л. Сучасна технологія дозволяє зменшити затрати праці на виробництво 1 ц молока через оптимізацію процесів обслуговування тварин.

Використання нових технологій дозволяє одержувати підприємству в короткостроковому періоді монопольний прибуток, оскільки впровадження нововведень технологічного характеру у молочному скотарстві об'єктивно тривалий процес. У випадку наближеності нової технології до вже існуючої, тобто технологічної компліментарності, прибутковість підприємства вирівнюється швидше. Ефект часткового вирівнювання полягає в тому, що фірма починає впроваджувати інновації у напрямках, відносно яких вона забезпечена порівняльними конкурентними перевагами.

Проте загалом спостерігається тенденція, коли вищий рівень впровадження інновацій характерний для галузей рослинництва, які загалом забезпечують швидшу окупність інвестицій та підвищення продуктивності порівняно з тваринництвом в Україні.

Інтенсивність процесів креативного руйнування передбачає порівняння стимулів та імовірностей досягнення норми прибутку, вищу за середній рівень у підгалузі тваринництва в регіоні. У випадку, коли середня норма прибутку нижча порівно з середнім значенням у регіоні, впровадження технологічних інновацій розглядається як необхідна умова економічного виживання підприємства.

В аграрному виробництві невизначеність продуктивності у тваринництві являє собою об'єктивний процес, що враховується підприємцем при прийнятті рішень щодо вектора розвитку та обрання відповідної моделі оптимізації інвестиційних рішень з метою максимізації результативного показника, який, як правило, виражається, у нормі прибутку або досягнутому рівні рентабельності. Тобто, при побудові матриці, величини мають бути переважно додатними, а підприємство (гравець) реально виграє, знайшовши оптимальну комбінацію з

індивідуального реального співвідношення факторів виробництва. Фактично мова йде про реалізацію стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства, у відповідності з якою “переможець одержує більше”.

Водночас необхідно зазначити, що в аграрному секторі затрати виражені грошовими показниками, а результати можуть мати не лише вартісний вимірник, але і суто соціальний або екологічний ефект впливу на розвиток сільських територій.

Погоджуємось з позицією провідних науковців Інституту аграрної економіки НААН України які констатують, що “абсолютну величину прибутку у підприємницькій діяльності в аграрному секторі складно розглядати як узагальнюючий показник, оскільки розміри підприємницьких структур різні, а отже маса прибутку є непорівняною величиною” [10, с.19].

На думку Л.А. Євчук, зниження конкурентоспроможності та банкрутство окремих сільськогосподарських підприємств можна розглядати як “... прояв в економіці біологічного закону природного відбору...”[8, с.65].

Незважаючи на домінування в аграрному секторі класичної теорії факторних переваг виробництва, тобто можливістю залучення у процес виробництва відносно дешевих факторів виробництва - землі, праці, природних ресурсів, в умовах глобальної економіки знань навіть ресурсно обмежені країни, наприклад Ізраїль та Японія, досягають високих показників продуктивності у молочному скотарстві.

Ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області загалом має тенденцію до зниження, не зважаючи на прийнятну ресурсну забезпеченість регіону для розвитку молочного скотарства на індустріальній основі чи в середніх за розмірами фермерських господарствах.

Аналіз статистичних даних щодо економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції у Львівській області за 2008-2010 роки [11-14] дає змогу констатувати, що ефективні технології годівлі та утримання корів впроваджують загалом дуже інертно, і це не зважаючи на офіційні програми прикордонного співробітництва та обмін досвідом господарювання з країнами ЄС. Витрати кормів на виробництво 1 ц молока в сільськогосподарських підприємствах підвищилися в 2008-2010 рр. з 1,43 до 1,54 ц корм. од. при середній продуктивності корів 2999 кг за лактацію у 2010 році. Проте кризовий стан характерний не лише для підприємств – продуцентів молока, але і суб'єктам господарювання з статусом племінних репродукторів у Львівській області. За даними Головного управління агропромислового розвитку Львівської області, середня продуктивність корів у племрепродукторах в 2010 році становила 3724 кг.

У 2010 році на підприємствах Львівщини затрати праці на виробництво 1 ц молока становили 7,9 люд.-год. В той же час за умов впровадження індустріальних технологій виробництва молока – прив'язної або безприв'язної систем утримання, затрати праці на виробництво 1 ц молока в розвинутих країнах коливаються у межах 0,93-1,5 люд.-год. Сучасні фермерські

господарства в розвинутих країнах та середні за розмірами агроформування в Україні постійно оптимізують виробництво та реалізують нові можливості з метою максимальної адаптації до впливу ринкових умов та існуючого конкурентного середовища між виробниками молока. В процесі технологічного розвитку поступово трансформуються і адаптивні можливості виробництва, у тому числі за рахунок підвищення гнучкості при прийнятті рішень щодо впровадження технологій.

Загалом негативною посткризовою тенденцією розвитку сільського господарства на Львівщині можна вважати зменшення кількості сільськогосподарських підприємств з 215 у 2009 році до 197 підприємств у 2010 році [15-16], що свідчить про поступове економічне та технологічне руйнування цілісної системи виробництва основних видів рослинницької і тваринницької продукції. А вищенаведені дані щодо перевищення нормативних витрат кормів про дану тенденцію зокрема і свідчать.

Значного приросту обсягів виробництва молока в підприємствах у Львівській області не спостерігається, проте в умовах домінування на ринку регіону обмеженої кількості продавців якісного молока-сировини, середня рентабельність виробництва зростає з 9,4 % у 2008 р. до 15,2 % у 2010 р. в умовах підвищення собівартості виробництва 1 ц молока за відповідний період на 41 %.

За підсумками 2010 року у розвиток економіки Львівської області у формі інвестицій в основний капітал спрямовано понад 9,12 млрд. грн., з яких у сільське господарство вкладено лише 450,1 млн. грн., що становить 4,9 % від загального обсягу. Проте аграрний сектор Львівської області починає поступово нарощувати потенціал виробництва молока на промисловій основі, що зумовлює відповідні інвестиції в основний капітал. Після значного зменшення інвестицій в основний капітал аграрного сектору регіону у 2008 році, інвестиції у 2009 році збільшилися загалом до 367 млн. грн.

Водночас, молокопереробні підприємства регіону найбільші обсяги інвестицій в основний капітал здійснювали в 2006-2007 роках, а в 2009-2010 рр. суттєві капіталовкладення здійснювало лише ЗАТ "Галичина" (Радехівський район).

Обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах у Львівській області мають тенденцію до зростання. Незважаючи на щорічне збільшення кількості впроваджених технологічних процесів у регіоні, рівень технологічного розвитку промислового та аграрного секторів залишається на достатньо низькому рівні.

За підсумками 2010 року на підприємствах в Україні впроваджено 2043 нових технологічних процеси, з яких у Львівській області – 62 технології, що становить 3,03 % [17]. Поступова технологічна деградація підприємств регіону зумовлює зниження обсягів реалізованої інноваційної продукції з 690,8 млн. грн. у 2009 році до 383,6 млн. грн. у 2010 році. Лише за один рік питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції скоротилася з 3,5 % у 2009 р. до 1,6 % у 2010 р.

На одне інноваційно активне підприємство у Львівській області припадає в середньому 1,4 млн. грн. інноваційних витрат, що приблизно в 4 рази менше порівняно з аналогічними середніми витратами підприємств в Україні.

Таким чином, незважаючи на те що в 2010 році 102 підприємства Львівської області відносяться до інноваційно активних, конкурентні позиції поступово втрачаються, що загалом негативно впливає на розвиток аграрного сектору регіону та підгалузі молочного скотарства.

Наведена аналітична інформація свідчить про існування кризових явищ і тенденцій розвитку молочного скотарства у Львівській області. Проте складність проблем трансформації на інноваційній основі агробіологічних систем, до яких відносяться підгалузі тваринництва, вимагає удосконалення кожної з ланок впливу на ефективність виробництва молока на промисловій основі: зниження затрат праці, оптимізація витрат кормів (з урахуванням сезонних особливостей раціону), зростання виходу телят в розрахунку на 100 корів.

Підвищення середньої продуктивності на корову не компенсує швидкого підвищення цін на основні фактори виробництва, зокрема паливно-енергетичні ресурси, поступове підвищення середньої заробітної плати та зміни в системі нарахування державних дотацій для виробників молока.

Адаптація і валідація технологій виробництва дозволяє підвищувати продуктивність серед підприємств кластеру з сприятливим мікробіологічним статусом. Відповідно до позиції Н.Тарнавської [18], формування нової стратегічної логіки успіху зумовлюється в більшій мірі не технологією, а бізнес-моделлю орієнтовану на довгострокові конкурентні переваги та високі прибутки шляхом створення ексклюзивної цінності для підприємств.

Висновки. На думку авторів, важливу увагу необхідно приділити розробці Стратегії інноваційного розвитку молочного скотарства у Львівській області до 2030 року, яка має передбачати систему стимулів для розвитку галузевого підприємництва. У даній стратегії необхідно зокрема передбачити:

- визначення потреби в модернізації тваринницьких комплексів та ґрунтовно визначити джерела фінансового забезпечення реалізації інноваційно-інвестиційних проектів у молочному скотарстві регіону;
- розробку стратегії інноваційної діяльності і формування необхідних ресурсів, у тому числі людського капіталу;
- оцінювання та відбір прийнятних інвестиційних проектів, які відповідають встановленій системі ресурсних обмежень;
- організацію впровадження проектів та поточний моніторинг ефективності їх реалізації;
- оцінку економічної, соціальної, екологічної ефективності реалізації проекту.

Література

1. Зубець М.В. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. - № 12. – С.3-8.

2. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: Капитализм, социализм и демократия / [пер. с нем. В.С. Автономов] / Й.А. Шумпетер. – М. Эксмо, 2008. – 863 с.
3. Baumol W.J. The Free-Market Innovation Machine: Analyzing the Growth Miracle of Capitalism / W.J. Baumol. - Princeton: Princeton University Press, 2002.
4. Spulber D.F. Tacit Knowledge with Innovation and Entrepreneurship / D.F. Spulber // Northwestern University Working Paper. 2010.
5. Економіка знань та її перспективи для України / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця]. - К.: Ін-т економ. прогнозув., 2005. – 169 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура / М.Кастельс [пер. с англ.]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. - 468 с.
7. Кулаєць М.М. Стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / М.М.Кулаєць, Л.О. Куцеконь// Економіка АПК. – 2009. - № 7. – С.75-80.
8. Євчук Л.А. Стратегічне управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств: [монографія] / Л.А.Євчук.- Миколаїв: Вид-ць Прокопчук Т.Ю., 2010. – 340 с.
9. Чаянов А. В. Сегодняшний и завтрашний день крупного земледелия / А. В. Чаянов // Экономическое образование. – 1929. – № 9. – С. 50.
10. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / Матеріали Десятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 10-11 квітня 2008 року. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. - 100 с.
11. Статистичний щорічник Львівської області за 2008 рік. / [за ред. С.О. Матковського]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, Ч.1 – Львів: ГолУСО, 2009 - 364 с.
12. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік. / [за ред. С.О. Матковського]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, Ч.1 – Львів: ГолУСО, 2010 - 368 с.
13. Статистичний збірник „Сільське господарство України” за 2009 рік / за ред. Ю. М. Остапчука; Державний комітет статистики України – Київ: ДП ” Аналітінформ”, 2009. – 359 с.
14. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осауленка.– Держкомстат України, 2010. – 566 с.
15. Економічні результати сільськогосподарського виробництва у Львівській області за 2009 рік. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://stat.lviv.ua>.
16. Економічні результати сільськогосподарського виробництва у Львівській області за 2010 рік (попередні дані). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://stat.lviv.ua>.
17. Наукова та інноваційна діяльність в Україні (1990-2010рр.). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

18. Тарнавська Н. Розвиток теорії конкурентних переваг в умовах експансії нововведень / Н.Тарнавська // Економіка України. – 2011. - №4. – С.16-27.

Summary

Solomonko D.O.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**MODERN STANCE AND PERSPECTIVE PATH OF INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF DAIRY FARMING IN LVIV REGION**

In the article analysed modern stance of dairy farming development in Lviv region with perspective to its innovative path.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011 р.

УДК 502.55:330.15

Степанюк Н.А., к.е.н., доцент[©]*ПВНЗ Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне***ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ
В ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ**

Досліджено складові системи підготовки й прийняття економічних рішень. Запропоновано обов'язково враховувати екологічні аспекти в процесі реалізації проектів у природокористуванні. Спроектовано модель екологізованої системи підготовки й прийняття економічних рішень та визначено її ефективність.

Ключові слова: *природокористування, екологізація, прийняття рішення, проект, ефективність*

Постановка проблеми. Проведення економічних реформ, спрямованих на розвиток ринкового сектора економіки, становлення інститутів приватної власності, необхідність подолання глибокої екологічної кризи вимагають від нашого суспільства розробки принципово нової системи підготовки й прийняття економічних рішень (СППЕР) на альтернативній основі, здійснення яких забезпечувало б раціональне природокористування й оздоровлення навколишнього середовища.

Така постановка проблем вимагає удосконалення розробки питань управління, пов'язаних насамперед з діалектикою взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин. Стосовно природокористування це означає послідовний розвиток наукових засад охорони навколишнього середовища і раціонального використання його ресурсів на основі таких принципів, як планомірність, пропорційність, оптимальність.

Аналіз останніх досліджень. Науковці Ю.Д. Бойчук, О.В. Бугай, Е.М. Солоненко досліджували досягнення гармонізації співіснування суспільства і природи [1]. Структуру природокористування та розміщення продуктивних сил досліджував М.А. Хвесик, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов [2]; екологічні аспекти в державному управлінні - О.Г. Мордвінов, І.Д. Якушик та ін. [3; 4].

Аналіз наукових досліджень свідчить про недостатню вивченість питань підготовки та прийняття рішень в природокористуванні з врахуванням екологізації цієї системи.

Мета статті — проаналізувати стан підготовки та прийняття рішень в природокористуванні та ефективність їх виконання.

Виклад основного матеріалу. В останні роки все більше уваги приділяється адаптивним процедурам оцінки екологічної ситуації і прийняття

рішень в управлінні природокористуванням. Причина цього — глибоко досліджені теорією і підтверджені практикою факти, які свідчать, що:

- взаємозв'язки соціальних, демографічних, економічних та екологічних процесів мають складний характер, який динамічно змінюється в просторі і в часі;

- економіко-виробничі та екологічні системи, маючи властивість змінюватись і самоорганізовуватись, зберігають свою пристосованість і здатність до самовідновлення лише в певних межах, при перевищенні яких вони переходять в якісно інший стан;

- збитки від прорахунків у плануванні і відхилень при втіленні в життя природоохоронної політики надто великі, щоб можна було формувати і реалізовувати їх у режимі проб і помилок, обмежуючись реагуванням на порушення, що відбулися, без самонавчання всієї системи.

Для вивчення даного питання необхідно:

- визначити взаємозв'язок між формуванням екологічної ситуації на території й функціонуванням системи підготовки й прийняття господарських рішень;

- встановити роль різних суб'єктів в СППЕР, їх соціально-економічну базу, легітимність дій, характер інтересів і можливостей кожного суб'єкта;

- сформувати структуру системи нормативно-правових актів в галузі регулювання якості навколишнього середовища (ЯНС);

- розробити організаційну модель екологізованої СППЕР як основи регулювання ЯНС на території.

Якість навколишнього середовища на території визначається рівнем організації на ній різних видів господарської діяльності, яка в основному пов'язана з використанням матеріальних ресурсів. Для всіх видів господарської діяльності на території (ГДТ) навколишнє середовище являється джерелом сировини, а для більшості з них — ще й реактором для переробки відходів виробничих процесів. Існуюча дотепер парадигма соціально-економічного розвитку суспільства орієнтує господарюючі суб'єкти на мінімізацію витрат на переробку, видалення й розміщення відходів і інших впливів на навколишнє середовище. У результаті природоохоронні затрати відносяться до витрат, що супроводжують організацію й ведення ГДТ. Господарюючий суб'єкт постає перед дилемою: з одного боку, суспільство усе наполегливіше вимагає від нього не забруднювати навколишнє середовище й будувати очисні споруди й установки для переробки відходів від виробничих процесів, а з іншого боку - він розуміє, що будівництво природоохоронних споруд — це збільшення витрат, які необхідно усіляко скорочувати.

Це означає, що вибір господарюючого суб'єкта, серед економічно ефективних господарських рішень, завжди повертається до тих, які мають найменші витрати, у тому числі обумовлені необхідністю вирішувати екологічні проблеми. Очевидно, що кращі господарські рішення - ті, які взагалі не мають витрат, пов'язаних із запобіганням впливу ГДТ на навколишнє середовище.

Якщо ЯНС на якій-небудь території має критичні значення і не влаштовує суспільство в цілому, то причини несприятливої екологічної ситуації варто шукати не тільки на території, де виявилися екологічні наслідки реалізації ухвалених рішень (забруднена вода, отруєне повітря, гори сміття і т.д.), а там, де ці рішення були прийняті.

Тільки розібравшись у причинах ухвалення таких рішень і з'ясувавши, що необхідно зробити для їхнього усунення, суспільство може очікувати, що будь-які господарські рішення — будь це будівництво нових промислових підприємств або реконструкція, модернізація діючих виробництв або їхня ліквідація; будівництво нових очисних споруд або впровадження маловідходних технологій і безвідходних виробництв; реструктуризація суспільного виробництва й т.д. — призведуть до очікуваного результату, а саме: до прийняття екологічно безпечених господарських рішень.

Система ухвалення рішень — це сукупність деяких документів різного рівня, виконаних за певною методологією. Від концепцій народногосподарського розвитку з найвищою мірою наближення до проектів будівництва, реконструкції, технічного переозброєння окремих господарських об'єктів на земельній ділянці. Всього в недалекому минулому розроблялося близько 50 видів різних документів, в яких обґрунтовувалися ті або інші напрями розвитку продуктивних сил і конкретні господарські рішення.

Нині формується нова СППЕР на основі сукупності норм і правил, що накопичуються в сучасному законодавстві України. В той час необхідно визначити, хто оцінює якість рішень, що приймаються. Це, насамперед, ті ж структури, які їх готують і затверджують.

Ініціаторами/замовниками певних робіт виступають, як правило, державні організації. Їх головне завдання пройти державні експертизи, затвердити передпланову або передпроектну документацію, план або проект, відкрити державне фінансування і будувати. Зазначимо, що інколи будівництво починалося без затвердженого проекту.

Таким чином в СППЕР склалися суб'єктно-об'єктні стосунки, між творцем документа (розробником/проектувальником) і самим документом (продуктом СППЕР). Хоча встановлення суб'єктності в СППЕР саме по собі є непростим завданням, та ще важче встановити чий інтереси при цьому не враховуються або враховуються не повною мірою. Це винятково важливо, оскільки саме невраховані інтереси є одним з головних джерел виникнення екологічних проблем.

Спробуємо створити модель екологізованої СППЕР, яка відбиває інтереси якщо не усіх, то, принаймні, основних громадських позицій в суспільстві. Лише в цьому випадку можна говорити про соціальну державу. Через аналіз інтересів в реалізації проекту ГДТ визначено як мінімум три позиції — ініціатори діяльності, органи влади (державне і місцеве самоврядування) і громадськість, місцевого населення. Саме виявлення інтересів і засобів в досягненні цілей усіх суб'єктів СППЕР є основою моделі екологізованої СППЕР.

Якщо суспільство при задоволенні якої-небудь соціальної потреби, в результаті якої забруднюється довкілля, погоджується на її впровадження, то це означає, що воно приймає таку якість місця проживання. ЯНС є результатом соціального життя суспільства. Отже, поняття ЯНС має соціальний характер, відбиває інтереси і можливості різних соціальних груп — суб'єктів СППЕР.

Щоб створити модель екологізованої СППЕР, необхідно: 1) окреслити її цілісність; 2) визначити функції суб'єктів; 3) розкрити поняття ефективності СППЕР.

Оскільки зміна ЯНС здійснюється в процесі виробничої діяльності то об'єктом СППЕР визначається господарська діяльність на певній території.

Функції суб'єктів СППЕР визначаються їх інтересами. Основна функція ініціатора - забезпечення розробки господарських рішень за допомогою усіх необхідних ресурсів. Функція органів влади - забезпечення балансу інтересів на території, дотримання закону, недопущення конфліктів. Функція громадськості - прояв можливих конфліктів в процесі підготовки рішень до їх реалізації. Чим точніше встановлені стосунки між суб'єктами СППЕР, інтереси яких зачіпаються в процесі розробки тим більш ефективним буде рішення. Це впливає з визначення ефективності. Зробити що-небудь ефективним - означає досягти максимуму того, що можна зробити для вирішення цього завдання за конкретних умов. Говорити про ефективність ГДТ можна тоді коли її здійснення викликає конфлікт інтересів різних суб'єктів, які виявляються в процесі встановлення стосунків, тобто ефективність рішень є функцією ефективностей усіх її структурних елементів. В цьому випадку загальний критерій ефективності СППЕР можна визначити так:

1) ефективність господарського рішення з боку ініціатора ($E_{рі}$) є функція результатів аналізу затрат/вигод (Z/V) за проектом:

$$E_{рі} = (Z/V);$$

2) ефективність господарського рішення з боку органу влади ($E_{ров}$) є функція повноти виконаних норм і правил (H/Π):

$$E_{ров} = f(H/\Pi);$$

3) ефективність господарського рішення з боку громадськості/населення ($E_{ргн}$) є функція ступеня їхньої конфронтації з ініціатором і органами влади із приводу запропонованого рішення:

$$E_{ргн} = f(K);$$

Ефективність СППЕР є функція ефективностей всіх її структурних елементів:

$$E_{сппер} = f(E_{рі}, E_{ров}, E_{ргн}).$$

Таким чином, СППЕР постає як поле відносин, які вибудовуються між суб'єктами, що діють за певними правилами. Розробка таких правил - основне завдання нормування взагалі й екологічного нормування зокрема.

Висновки. Отже, виходячи з вищенаведеного, зазначимо, що терміново необхідно розробити механізм з перекладу неправових екологічних відносин у правові відносини між суб'єктами на основі життєвого циклу господарського проекту й побудови на цій основі системи нормативних документів в системі

регулювання якості навколишнього середовища. Таким чином, всі екологічні норми по суті процедурні та поведінкові та іншими вони бути не можуть.

Запропонована модель екологізованої СППЕР з урахуванням включення показника ЯНС в розрахунки економічної ефективності проекту дозволяє виробити екологічно безпечений проект ГДТ.

Література

1. Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього середовища: В 3 т.- Чернівці: Вид. Журн. "Зелена Буковина", 1996.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України, 1999.-716 с.
3. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник.- К.:ВД "К.-М. Академія" – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. - 568 с.
4. Екологія і закон: Екологічне законодавство України. У 2-х кн./ Відповідальний редактор проф. Андрейцев В.І.- К.: Юрінком Інтер, 1997.
5. Мордвінов О.Г. Управління аграрним природокористуванням в умовах ринкової трансформації. - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - 344 с.
6. Бронштейн А.М., Литвинов В.А., Русин И.Н. Экологизация экономики: методы регионального управления.- М.: Наука, 1990.- 120 с.

Summary

Stepaniuk Natalia, Ph.D., associate professor
*International Economic-Humanistic University
named after academician Stepan Demianchuk, Rivne*

ECOLGY ADOPTION OF PREPARATION AND DECISION-MAKING SYSTEM IN MANAGEMENT OF NATURE

The components of preparation and economic decision-making system are explored. Taking into the account of ecological aspects in the process of realization of projects in management of nature is suggested. The model of the ecological system of preparation and acceptance of economic decisions is projected and its efficiency is determined.

Key words: *management of nature, ecologization, decision-making, project, efficiency.*

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 35.071:631.115

Стецюк Н.М., к.н.держ.упр., ст.викладач ©

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ В ПЕРІОД АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ

У статті виділяється організаційний аспект державного управління агропромисловим виробництвом в період адміністративної реформи в Україні. Визначаються основні напрямки державного управління агропромисловим виробництвом.

Ключові слова: державне управління, адміністративна реформа, агропромислове виробництво.

Постановка проблеми. Розбудова сучасної держави потребує здійснення низки рішучих кроків, які підвищили б ефективність механізму організації державного управління агропромисловим виробництвом. Одним із таких кроків є удосконалення системи державного управління агропромисловим виробництвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Подібні питання розглядали: Алексєєв В.М. [6], Витвицька О.Д. [9], Гончарук Н.Г. [5], Діброва А.Д. [8], Збарський В.К. [7], Кваша С.М. [9], Наконечна К.В. [9], Нижник Н.Р. [5].

Мета статті - розкрити організаційний аспект державного управління агропромисловим виробництвом в період адміністративної реформи в Україні

Виклад основного матеріалу. Адміністративна реформа (АР) в Україні передбачає удосконалення структури державного апарату, який має підвищити ефективність своєї діяльності та поліпшити якість обслуговування населення. [5, с. 75]. Одним із головних цілей АР є: створення та впровадження організаційних, правових, економічних та інших механізмів розвитку та використання можливостей потенціалу суспільства; досягнення гармонійного, збалансованого та взаємопов'язаного розвитку територій у взаємодії їх з центральною державною владою; відновлення агропромислового виробництва на інноваційній основі тощо. З метою забезпечення виконання завдань АР, згідно з Указом Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085 Міністерство аграрної політики та продовольства України входить до системи центральних органів виконавчої влади і є головним органом у цій системі щодо формування та забезпечення реалізації державної аграрної політики (АП) в сфері аграрного виробництва. Міністерство, відповідно до покладених на нього завдань: визначає пріоритетні напрями розвитку аграрної сфери; забезпечує нормативно-правове регулювання у аграрній сфері; узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції тощо [1, 2, 5]. Державна АП базується

на національних пріоритетах і враховує необхідність інтеграції України до ЄС та світового економічного простору. Основними складовими державної АП є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного виробництва, забезпечення комплексного і сталого розвитку АПК [9].

Реалізація заходів з оптимізації системи ЦОВВ, відповідно до Указу Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085, покладено на Робочу групу, якою визначено напрямки ефективної реалізації Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки. Згідно з цією програмою на міністра аграрної політики та продовольства України покладено виконання реформи Розвитку сільського господарства та Земельної реформи, який, з метою забезпечення реалізації цілей державної АП та державного управління аграрним виробництвом, здійснює прямий управлінський вплив на механізм організації аграрної галузі переважно за допомогою адміністративних методів державного управління та опосередкований ціленаправлений управлінський вплив на процеси відтворення АПК [8, С.40-41].

Проблема захисту агропромислового виробника, його фінансової підтримки заслуговує на увагу в період реформи Розвитку сільського господарства в Україні. Спад аграрного виробництва породжений іншими економічними, політичними та соціальними проблемами в суспільстві [10]. За цих умов необхідно вдосконалити механізм організації державного управління агропромисловим виробництвом, поєднавши ринкові механізми з механізмами державного регулювання, що мають індикативний рекомендаційний характер. Основні напрямки удосконалення державного управління агропромисловим виробництвом в Україні потрібно зосередити на наступному: розвиток тваринництва; розвиток рибної галузі; розвиток насінництва та розсадництва; розвиток садівництва, виноградарства і виноробства. Дієвий механізм організації державного управління агропромисловим виробництвом повинен: збалансувати інтереси споживачів продовольства і його виробників; вдосконалити організаційно-правовий механізм, інформаційно-аналітичний механізм та економічний механізм; створити ефективний механізм захисту вітчизняного аграрного виробника; зменшити податковий тиск на вітчизняного аграрного виробника шляхом зміни механізму оподаткування; внести зміни до фінансового механізму застосувавши вигідну для аграрного виробника кредитну політику та встановивши межі цінової політики, більш вигідні для аграрного виробника, які мають враховувати усі витрати на виробництво, а не посередника чи суб'єкта переробки сільськогосподарської продукції; покращити оперативність захисту споживача; використати більш дієвий механізм застосування інноваційних технологій у аграрному виробництві; створити механізм організації оптимальних умов для аграрного виробника на Україні та технічного забезпечення аграрного виробництва; відновити виробництво вітчизняних засобів праці, у тому числі технічних і технологічних на основі розвитку інновацій.

Висновки. Державне управління агропромисловим виробництвом буде успішним за умови розвитку АПК. Механізм організації взаємодії держави та суб'єктів АПК вимагає участі сільського населення у формуванні державної аграрної політики. Інтегрованим показником ефективності агропромислового виробництва має бути рівень розвитку АПК та його стабільне підвищення. Критерієм ефективності проведення реформи Розвитку сільського господарства та Земельної реформи має бути підвищення рівня життя громадян на селі.

Література

1. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року №1085
2. Деякі питання організації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24.12.2010 № 1199
3. Розпорядження Президента України від 23.12.2010 № 1203 СКЛАД Робочої групи з опрацювання питань, пов'язаних з оптимізацією системи центральних органів виконавчої влади: Розпорядження Президента України від 23 грудня 2010 року №1203/2010–рп
4. Про заходи щодо забезпечення ефективності реалізації Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава": Указ Президента України від 21.12.2010 № 1154
5. Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи: монографія / за заг. ред. Н.Р. Нижник, Н.Т. Гончарук. - Д.: Монолит, 2009. - 384 с.
6. Алексеев В.М. Власність територіальних громад в Україні: шляхи розвитку: Монографія. - Чернівці, Технодрук, 2007. - 336 с.
7. Збарський В.К. Проблеми становлення та розвитку малих форм господарювання на селі: місце і роль в облаштуванні сільських територій. - К.: Національний аграрний університет, 2004. - 312 с.
8. Діброва А.Д. Державе регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика. - К.: ВПД "Формат", 2008. - 488 с.
9. Кваша С.М. Механізм державної підтримки сільськогосподарського виробництва та шляхи його удосконалення: монографія / Кваша С.М., Витвицька О.Д., Наконечна К.В. - К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 200 с.
10. Білик Ю.Д. Державний захист вітчизняного сільсько-господарського товаровиробника та протекціоністська політика в Україні / Монографія. - К.: "Урожай", 2000, - 187 с.

Summary

Stecjuk N.M.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF STATE MANAGEMENT OF AGRO-INDUSTRIAL PRODUCTION IN THE PERIOD OF ADMINISTRATIVE REFORM

In the article considered the organizational aspects of state regulation of agro-industrial production in the period of administrative reform and the main ways of its conducting.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 65.012

Стручок Н.М, асистент*[©]

Львівський інститут економіки і туризму

**ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

У статті визначено поняття сутності та змісту економічної безпеки, проаналізовано основні види загроз для функціонування туристичного підприємства, розглядаються чинники, які формують рівень економічної безпеки сучасного туристичного підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, туристичне підприємство, кон'юнктура туристичного ринку, чинники, рівень.

Постановка проблеми. Нові умови розвитку ринку, фінансове забезпечення, умови сезонності, розвиток інфраструктури ринку туристичних послуг та інші умови, в яких функціонує підприємство, несуть елементи ризику та виникнення загроз економічній безпеці підприємства. Досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку суб'єктів господарювання обумовлюють необхідність урахування ними певних особливостей економічних процесів, які пов'язані з специфікою роботи та організації туристичної діяльності.

Обираючи стратегію розвитку підприємства туристичної індустрії розглядають різні стратегії, серед яких обирають найефективнішу. Такими стратегіями можуть виступати: стратегія інтеграції, концентрації диверсифікації та забезпечення конкурентних переваг [6].

Обрана стратегія функціонування підприємства туристичної індустрії залежить від численних чинників, що формують економічну безпеку його розвитку. Тому для забезпечення відповідного рівня економічної безпеки туристичного підприємства важливе значення має визначення та аналіз її чинників та загроз.

Стан дослідження. Проблеми ефективності діяльності туристичного підприємств досліджувало багато вчених, таких як: Дж.Дейлі, Р.Дж.Долан, А.А.Жуков, В.М. Мейер [3, с.20], М.Д.Корінько, А.А.Садеков [5], А.Н.Тищенко, І.М.Школа, А.А.Шубін та інших. Проте, саме виникнення основних загроз економічній діяльності туристичних підприємств та їх виникнення та проблема їх вирішення недостатньо висвітлена. Тому метою даної статті є дослідження сутності чинників та загроз, що впливають на економічну безпеку туристичного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства - це стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за

* Науковий керівник – д.е.н., професор Васильчак С.В.

© Стручок Н.М., 2011

яких гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) [7, с. 98].

Основний зміст економічної безпеки підприємства полягає у тому, щоб протидіяти через загальні і спеціальні заходи загрозам і сприяти реалізації її економічних інтересів. Ці заходи реалізуються в усіх напрямках і видах діяльності підприємства: виробництві, фінансовій, кадровій, маркетинговій та інших сферах (рис1.) [7,с. 99].

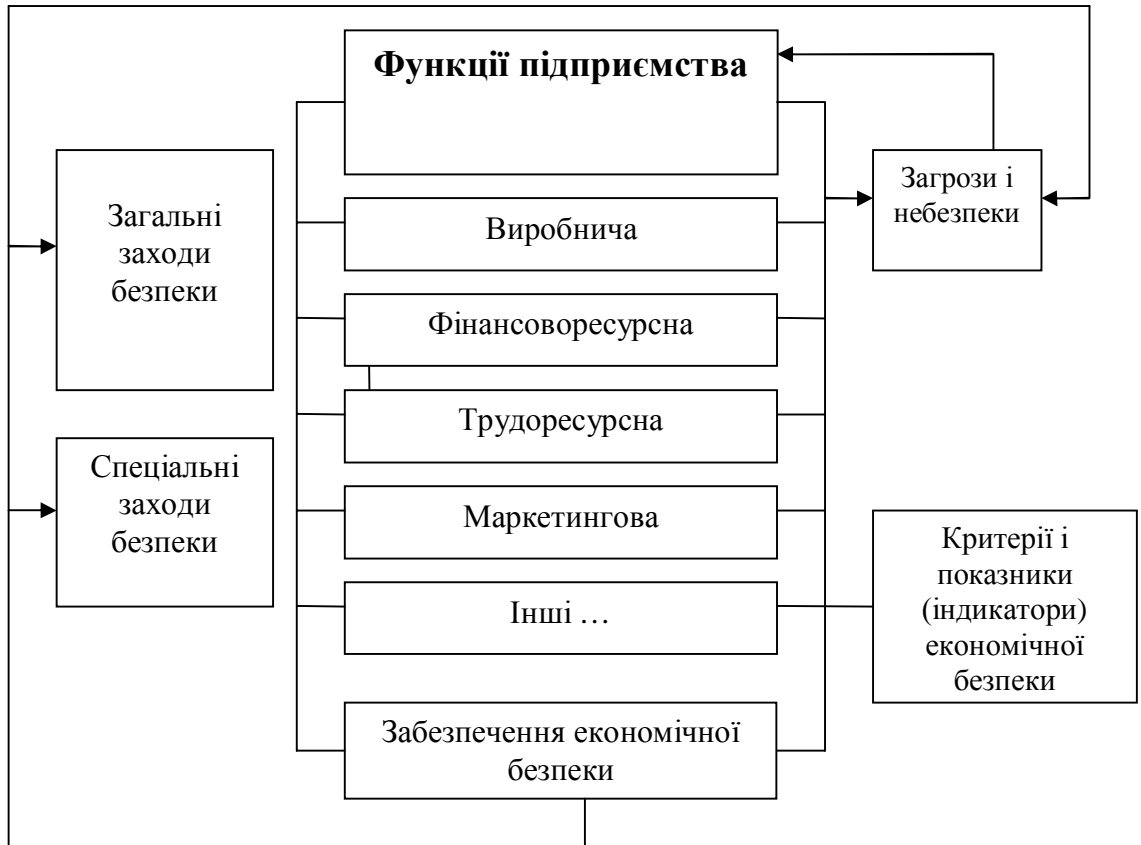

Рис.1. Загальна схема змісту економічної безпеки підприємства

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування в даний час і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Під економічними загрозами розуміється сукупність умов, що зачіпають економічні інтереси суспільства та порушують відтворювальний процес [1, с.81].

Показники економічної безпеки — це найбільш значущі параметри, що дають загальне уявлення про стан економічної системи в цілому, її стійкість і мобільність.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку підприємства можуть бути:

1) свідомі чи несвідомі дії окремих осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів);

2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, форс-мажорні обставини тощо).

Під час здійснення економічної діяльності туристичні підприємства піддаються впливу ряду внутрішніх та зовнішніх загроз, а саме:

- входження на ринок конкурента;
- зростання продажів товарів-замінників;
- зменшення темпів росту ринку;
- несприятливі зміни в обмінних курсах валют;
- спад в економіці;
- протекціоністські заходи, які вживають уряди іноземних держав для захисту власних виробників;
- зміни у смаках та перевагах споживачів;
- несприятливі демографічні зміни;
- негативна екологічна ситуація;
- соціально-політична нестабільність.

Незалежно від масштабів організації (велика туристична компанія, фірма-туроператор, туристичне агентство) поряд з дослідженням зовнішнього середовища і конкуренції, необхідно проаналізувати власні сили та оцінити поточний стан.

Серед основних факторів, що впливають на економічну діяльність туристичних підприємств, виділяють наступні:

Менеджмент: організаційна структура; функціональний та ієрархічний поділ праці; централізація і децентралізація; співвідношення між лінійним і функціональним керуючим персоналом; методи і порядок прийняття основних рішень; організація системи контролю за виконанням рішень; управлінські

інформаційні системи; організація системи комунікацій; стиль управління; кваліфікація і професійні властивості вищого менеджменту; система стратегічного планування.

Персонал: структура; кваліфікація; умови найму; політика комплектації кадрів та їх плінність; навчання та підвищення кваліфікації співробітників; система оцінки персоналу; оплата праці та її мотивація.

Фінанси: склад і структура персоналу; фінансове "здоров'я" та стабільність; джерела й величина фінансових ресурсів; прибуток та його використання; рух грошової готівки; планування фінансів; стан звітності; облік зауважень ревізорів.

Організаційна культура: ціннісні пріоритети; стандарти поведінки та традиції; особливості поглядів керівників; філософія менеджменту.

Маркетинг: концепція і стратегія, що застосовуються; ринки (розміри, власна частка, конкуренти); споживачі; товар; цінова політика; канали розподілу; організація збуту; торгівельна агентура; торгівельні витрати; стан й організація інформаційного забезпечення та рекламна діяльність.

Першим етапом діяльності туристичного підприємства на ринку є визначення кон'юнктури, сегментація та прийняття певної маркетингової стратегії. Кон'юнктура ринку відтворює економічну ситуацію, що склалась на певний момент часу внаслідок сукупної дії факторів та умов, які визначають співвідношення попиту і пропозиції на туристичний продукт і характеризуються рівнем та динамікою цін на товари та послуги туризму.

Кон'юнктура є невід'ємною рисою функціонування ринку. Вона складається внаслідок сукупної дії внутрішніх та зовнішніх умов і чинників і характеризує стан ринку в даний час і в даному місці. Ознакою кон'юнктури є коливання та динамізм, підпорядковані циклічному розвитку світової економіки, що знаходить свій прояв на різних рівнях. На мікрорівні досліджуються короткотермінові коливання і зміни співвідношення попиту/пропозиції, що впливають на діяльність суб'єктів ринку, на макрорівні - середньо- та довгострокові тенденції розвитку ринку, які враховуються в галузевій та національній стратегії соціально-економічного розвитку.

Розрізняють кон'юнктуру попиту та пропозиції з подальшим поділом за конкретними ринками; цінову та товарну кон'юнктуру, форми її прояву. Залежно від співвідношення попиту та пропозиції розрізняють варіанти низької та високої кон'юнктури.

Розрізняють за характером діяльності кон'юнктуру внутрішнього та зовнішнього ринків. Кон'юнктура внутрішнього ринку характеризує врівноваження внутрішнього попиту та попиту зарубіжного туризму пропозицією індустрії туризму національного ринку туристичних послуг. Кон'юнктура зовнішнього ринку орієнтована на експортно-імпорتنі механізми ціноутворення. Рівень світових цін на певний продукт визначається експортною ціною основних постачальників даного продукту на світовий ринок та імпоротною ціною його провідних покупців, що коригується на міжнародних туристичних ярмарках, виставках тощо.

Висновок. Важливим фактором управління економічною діяльністю туристичного підприємства є визначення реальної оцінки чинників економічної безпеки. Всю сукупність чинників, які формують рівень економічної безпеки сучасного туристичного підприємства, можна поділити на внутрішні і зовнішні чинники, які безпосередньо або опосередковано впливають на неї. Одержані результати аналізу є підґрунтям для створення прикладного інструментарію формування системи економічної безпеки туристичного підприємства.

Література

1. Кавун С.В., Пономаренко В.С. Концептуальні основи економічної безпеки підприємства: монографія / Пономаренко В.С., Кавун С.В. - Х.: Вид-во ХНЕУ, 2008. - 256 с.
2. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 104 с.
3. Мейер М.В. Оценка эффективности бизнеса. – М.: Вершина, 2004. - 360с.
4. Методика геомаркетингового аналізу туристичного підприємства: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/725/8/>.
5. Садеков А.А., Цурик В.В. Управление предприятием в условиях кризиса: Монография. – Донецк: % ДонГУЭТ, 2006. – 178 с
6. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія, - К.: КНТЕУ, 2006. – 537 с..
7. Франчук В.І. Основи економічної безпеки: навчальний посібник. / Львівський державний університет внутрішніх права. – Львів: 2008, - 203 с.

Summary

Struchok N.M.

Lviv Institute of Economic and Tourism

MAIN COMPONENTS OF THREATS ON ECONOMIC SECURITY OF TOURIST ENTERPRISES

In the article considering the main determinant of ground and resumes on economic security, analysed main types of threats on functioning tourist enterprises and main factors, which forms economic security.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.15

Тарасов А.О., аспірант*[©]

Миколаївський державний аграрний університет

ПОСЛІДОВНІ МЕТОДИ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано переваги кількісної оцінки ризику на сільськогосподарських підприємствах. Запропоновано послідовну методику оцінки виробничих та цінкових ризиків шляхом моделювання стохастичних коливань факторів ризику. Представлено інструментарій розрахунку показників допустимого та критичного рівнів ризику на прикладі виробництва насіння соняшнику.

Ключові слова: кількісна оцінка ризику, вартісна міра ризику, очікуваний дефіцит, метод Монте-Карло.

Постановка проблеми. Найважливішою частиною процесу управління ризиками є точна оцінка ризику. Протягом останнього десятиліття активно розвиваються кількісні методи оцінки ризику, їхня значимість по відношенню до якісної оцінки постійно збільшується. З розвитком інформаційних технологій складні комплексні моделі стають більш доступними для дрібних і середніх підприємств. Через високий рівень ризику у вітчизняному сільськогосподарському виробництві, інтерес до більш ефективних методів управління ризиками продовжує рости, зокрема до кількісних методів оцінки ризиків. Виробничі і цінкові ризики мають найбільший вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств і потребують максимально точної кількісної оцінки. Основними чинниками виникнення виробничих і цінкових ризиків є коливання метеорологічних показників і цін на ресурси, які дуже близькі до стохастичних [4].

Аналіз останніх досліджень. Проблеми кількісної оцінки ризику досліджували вітчизняні вчені: В.В.Вітлінській, А.В.Матвійчук, Л.І.Донець та ін., але всі запропоновані окремі методи є непослідовними або неповними, не достатніми для прийняття управлінського рішення. Адекватна оцінка цінкових та виробничих ризиків можлива за допомогою комплексних методів, які набувають популярності в міжнародному досвіді ризик-менеджменту.

Мета статті. Метою статті є розробка інструментарію і практичних рекомендацій щодо кількісної оцінки ризиків діяльності сільськогосподарських підприємств. Метою кількісної оцінки є отримання двох чисел, які визначають обсяг очікуваних збитків від даних ризиків на допустимому і критичному рівнях, що дозволить максимально точно формувати стратегію управління ризиками на підприємстві.

* Науковий керівник – д.е.н., доцент Євчук Л.А.

© Тарасов А.О., 2011

Виклад основного матеріалу. Для кількісної оцінки цінних і виробничих ризиків пропонується використовувати декілька найбільш досконалих і широко використовуваних у фінансовій сфері моделей, які в сукупності дадуть найбільш точний результат. За основу пропонується взяти вартісну міру ризику (англ. value-at-risk), яка показує можливий збиток із заданим довірчим інтервалом [2]. Довірчий інтервал при цьому задається на критичному або значному для даного виробництва рівні (90%, 95%, 99%). Такий показник буде найбільш зручним при розрахунку можливих втрат від коливань цін на сільгосппродукцію і паливо, основних складових дохідної та видаткової частини діяльності підприємства. Продукція, яку підприємство реалізує, є еквівалентом довгої позиції за активом, а матеріали, що закупаються підприємством для виготовлення продукції, – еквівалентом короткої позиції. Таким чином, зростання ціни реалізованої продукції може прирівнюватися до додаткового прибутку (по довгій позиції), а падіння ціни є збитком. Розподіл ймовірностей збитків використовувався і раніше в ризик-менеджменті [1], але стандартизація показника оцінки ризику є важливою для подальшого використання в процесі управління ризиком. У даному випадку вартісна міра ризику ідеально підходить для визначення необхідної суми грошових коштів для компенсації цінних ризиків.

Найбільш досконалим методом обчислення вартісної міри ризику вважається метод Монте-Карло [6]. Цей метод дозволяє побудувати розподіли величин, ідентичні реальним, і видає точні емпіричні значення навіть при наявності малого обсягу даних [11]. Цінові та температурні ряди даних часто мають нормальні розподіли, але їм притаманні важкі хвости і випадки даних. Завдяки властивості генерувати розподіли з важкими хвостами, модель Монте-Карло гранично точно відтворює параметри цінних і температурних коливань [9]. Математичний апарат моделі Монте-Карло можна легко відтворити в програмі Excel, в яку вбудований генератор випадкових чисел і функція відтворення випадкових величин для нормального розподілу. Для побудови моделі Монте-Карло досить знати стандартне відхилення і середнє арифметичне низки даних, до яких потім застосовуються описані вище функції. Вартісною мірою ризику буде n -е мінімальне значення з сотні згенерованих чисел, де n відповідає параметру довірчого інтервалу.

Ціновим і температурним коливанням притаманні довгострокові тренди. Ціни на сільськогосподарську продукцію природно зростають зі збільшенням популяції землі і попиту, інфляція так само може враховуватися в цінних трендах для спрощення розрахунків. Глобальне потепління має місце, і є дані, що середня температура в північній гемісфері хоч незначно, але збільшується, і при цьому помітно збільшуються коливання температур [8]. У процесі оцінки ризиків існує необхідність враховувати не тільки тенденції у зміні середніх показників, а й динаміку варіації коливань цінних і метеорологічних показників.

Вартісна міра ризику використовує стандартне відхилення як основний критерій ризику. Використовуючи автокореляцію стандартного відхилення

можна істотно підвищити точність вартісної міри ризику [7]. Для цього широко застосовується узагальнена модель авторегресії умовної гетероскедастичності (англ. *generalized autoregressive conditional heteroskedasticity*, GARCH), винайдена Т. Боллерслевом [5]. Ця модель дозволяє виявити залежність між значеннями стандартного відхилення і їх попередньої динаміки.

Комбінація моделі автокореляції та вартісної міри ризику дозволяє максимально наблизити оцінку ризиків до реальності. Але все ж таки, показник вартісної міри ризику має недолік: він не є «безперервним» (англ. *coherent*). Це означає, що певні межі ймовірності при оцінці ризику не враховуються, і керівнику підприємства може забракнути інформації для прийняття рішення щодо управління певним ризиком. Наприклад, показник вартісної міри ризику з довірчим інтервалом 95% показує втрати при найгіршому варіанті розвитку подій з 20, але решта 5%, що репрезентують собою критичний рівень ризику, залишаються неврахованими. Вирішенням цієї проблеми є показник очікуваного дефіциту (англ. *expected shortfall*) [10].

Очікуваний дефіцит являє собою критичний збиток, який буде мати місце у випадку, якщо очікуваний рівень збитків, який дорівнює вартісній мірі ризику, буде перевершений. Очікуваний дефіцит обчислюється шляхом знаходження середнього арифметичного значень хвоста розподілу за межами вартісної міри ризику [12]:

$$ES_q = E(L|L > q),$$

де q – довірчий інтервал вартісної міри ризику,

E – математичне очікування,

L – розмір збитків.

Складність моделювання Монте-Карло компенсується легкістю розрахунку очікуваного дефіциту. Для цього потрібно знайти середнє арифметичне від'ємних значень, згенерованих моделлю, за межами довірчого інтервалу вартісної міри ризику.

Пропонована методика тестувалася на даних сільськогосподарських підприємств з метою визначення цінових і виробничих ризиків виробництва насіння соняшнику. Вартісна міра ризику та очікуваний дефіцит розраховані з довірчим інтервалом 90%. Тобто показник вартісної міри ризику показує розмір збитків у найгіршому випадку з 10, а очікуваний дефіцит визначає обсяг втрат у разі перевищення показника вартісної міри ризику. Результати розрахунку показників наведені в таблиці 1.

Результатом оцінки цінового ризику став показник можливої втрати ціни 762,1 грн. на тонну насіння соняшнику, перевищення якого не очікується частіше, ніж раз на десять років, і очікуваний дефіцит 1493,5 грн. у разі перевищення збитку в 762,1 грн. Оцінка виробничого ризику показала, що не більше ніж раз на десять сезонів втрати врожаю складуть 2,01 ц/га, з очікуваним максимальним порогом втрат у 2,46 ц/га. При розрахунку даних показників використовувалися агреговані дані статистики по всій Україні. Використовуючи дані місцевої статистики, можна значно підвищити придатність розрахунків для дрібних підприємств.

Таблиця 1

Показники вартісної міри цінового та виробничого ризику і очікуваного дефіциту для соняшнику

Показники цінового ризику	Абсолютний, грн/т	Відносний, %
Вартісна міра	-762,1	-22,79
Очікуваний дефіцит	-1493,5	-44,66
Показники виробничого ризику	Абсолютний, ц/га	Відносний, %
Вартісна міра	-2,01	-13,24
Очікуваний дефіцит	-2,46	-16,18

*Джерело: в розрахунках використовувалися середні дані врожайності (1990-2009рр.) і цін реалізації (2003-2011рр.) з сайту Державного комітету статистики України [3].

Графічний результат моделювання Монте-Карло з урахуванням автокореляції представлено на рис. 1.

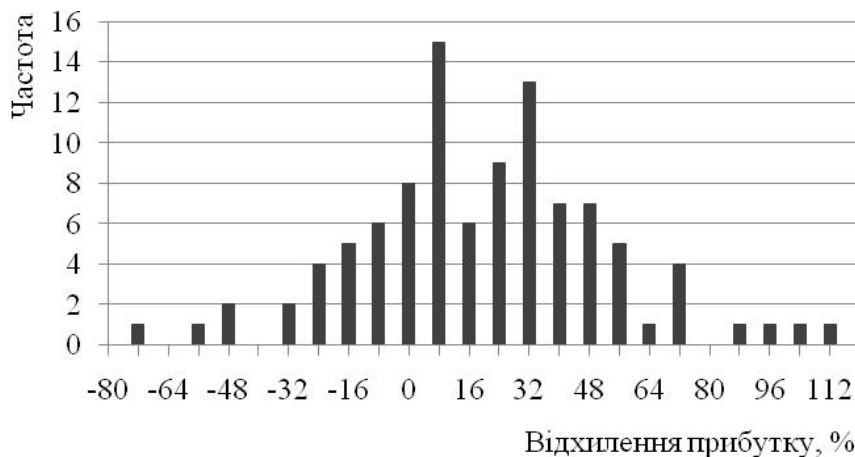

Рис.1. Розподіл результатів моделювання прибутків/збитків від цінових коливань насіння соняшнику

Перевага використаного методу в оцінці цінового ризику полягає в можливості максимально точно узагальнити і кількісно відобразити всі зовнішні чинники, які впливають на ціну реалізації (або закупівлі) продукції. Коливання цін відбивають всі ринкові, економічні, політичні, правові та інші ризики, і це аргументує цінність і необхідність розрахунку кількісних показників цінового ризику. Наприклад, розраховані показники включають в себе всі ризики від таких подій як революція 2004 р. з відповідними наслідками, адміністративне регулювання курсу гривні до долара 2005-2007, фінансова криза 2008-2009 рр. з обвалом гривні (коливання від 4.5 до 12 і назад до 8), адміністративні реформи 2003-2010 рр. і т.д. Необхідно відзначити, що сільськогосподарські підприємства

не застраховані від валютних ризиків і не мають можливості хеджувати коливання котировань гривні до долара і євро, тому всі валютні ризики повинні враховуватися в оцінці цінних ризиків. Тому при оцінці цінних ризиків потрібно використовувати статистичні данні без поправки на інфляцію та девальвацію. Так само необхідно відзначити, що кореляція, яка завжди присутня між цінними і виробничими ризиками, не враховувалася в ході дослідження.

Висновки. Застосування передових методів управління ризиками забезпечує сталий розвиток і конкурентну перевагу підприємств в ризиковому вітчизняному економічному середовищі. Використання вартісної міри ризику спільно з показником очікуваного дефіциту в процесі оцінки цінних і виробничих ризиків у сільському господарстві дасть послідовний і точний кількісний показник, якого буде достатньо для прийняття рішення щодо мінімізації ризику. Модель Монте-Карло з автокореляцією варіації є найкращим методом розрахунку пропонованого показника і є досить доступним, враховуючи можливість розрахунку в Excel.

Література

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480с.
2. Лобанов А. А. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Под ред. к.э.н. А. А. Лобанова и А. В. Чугунова. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. – 932 с.
3. Статистична інформація: сільське господарство [Електронний ресурс]: сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Anton J. Managing risk in agriculture: a holistic approach / Jesus Anton, Organization for Economic Co-operation and Development. – Paris : OECD Publishing, 2009. – 170 p.
5. Bollerslev T. Generalized autoregressive conditional heteroskedasticity / Tim Bollerslev // Journal of Econometrics. – 1986. – № 3. – P. 307 – 327.
6. Herwartz H. Exact inference in diagnosing Value-at-Risk estimates – A Monte Carlo device / Helmut Herwartz // Economics Letters. – 2009. – № 103. – P. 160 – 162.
7. Iorgulescu F. Value at risk: a comparative analysis / Filip Iorgulescu, Ion Stancu // Economic computation and economic cybernetics studies and research. – 2008. – Vol. 42, № 3. – P. 5 – 24.
8. Mills T. C. Modeling current temperature trends / Terence C. Mills // Journal of Data Science. – 2009. – № 7. – С. 89 – 97.
9. Richards, T. J. Pricing weather derivatives for agricultural risk management [Електронний ресурс] / T. J. Richards, M. R. Manfredo, D. R. Sanders // Conference, St. Louis, Missouri, April 21-22, 2003. – 17 p. – Режим доступу: <http://purl.umn.edu/18979>
10. Szego G. Measures of risk / Giorgio Szego // Journal of Banking & Finance. – 2002. – № 26. – P. 1253 – 1272.

11. Wong W. Backtesting value-at-risk based on tail losses / Woon K. Wong // Journal of Empirical Finance. – 2010. – № 17. – P. 526 – 538.

12. Yamai Y. Value-at-risk versus expected shortfall: A practical perspective / Yasuhiro Yamai, Toshinao Yoshida // Journal of Banking & Finance. – 2005. – № 29. – P. 997 – 1015.

Summary

Tarasov A. O.

Mykolayiv State Agrarian University

COHERENT QUANTITATIVE MEASURES OF AGRICULTURAL RISKS

Advantages of quantitative risk measurements in agricultural business are grounded. Coherent methods of production and price risk assessment by modeling stochastic risk factor variations are proposed. Instruments for acceptable and critical risk level measurements are presented by providing an example for sunflower seed production.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 631.11.

Тимоць М. В., ст. викладач*[©]*Івано-Франківський університет права ім. Короля Данила Галицького***ЕКОНОМЕТРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ
ПЛОЩ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ОСНОВНИХ
ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ ЯК СПОЖИВАЧІВ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ
У КАРПАТСЬКОМУ МАКРОРЕГІОНІ**

Проаналізовано динаміку площі сільськогосподарських угідь в розрізі основних категорій землевласників та землекористувачів. Обґрунтовано, що нинішня структура організації земельного господарства в Карпатському макрорегіоні гальмує запровадження інноваційних продуктів. Змодельований прогноз динаміки площі сільськогосподарських угідь у розрізі основних категорій землевласників на період до 2015 року.

Ключові слова: земельні угіддя, інновації, землевласники, модель, тренд.

Постановка проблеми. Існуючий дисбаланс сформованого розподілу земель за основними категоріями землевласників та землекористувачів має негативний вплив на процеси поліпшення, збереження та охорони земельних ресурсів, а також гальмує переведення відтворювального процесу на інноваційні засади господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Трансформація земельних відносин у аграрному секторі Карпатського макрорегіону призвела до радикальних змін у організації земельного господарства. Зрозуміло, що не всі дії, спрямовані на формування якісно нових земельних відносин, слід віднести однозначно до позитивних. Це стосується заходів організації земель, зокрема землевпорядкування, яке в результаті реформування не одержало очікуваного позитивного розвитку, а навпаки набуло рис деструктивного. Насамперед, негативним слід вважати перерозподіл земельного фонду в аграрному секторі Карпатського макрорегіону на користь домогосподарств.

Зменшення кількості сільськогосподарських підприємств та збільшення числа домогосподарств призводить до згортання традиційних та науково-обґрунтованих атрибутів невиснажливого землекористування, натуралізації ведення сільськогосподарського виробництва [1, с.34].

Господарства населення в своїй абсолютній більшості потенційно не можуть бути споживачами інноваційного продукту, оскільки невеликі розміри земельних ділянок, фізична немічність багатьох власників і користувачів паїв, фінансова скрута, низький рівень професійних знань позбавляють мотивації до його запровадження [2, с.114]. Йдеться про те, що більшість дрібних приватних землекористувачів та землевласників у досліджуваному макрорегіоні не має

* Науковий керівник - д.е.н., професор Щурик М.В.

© Тимоць М.В., 2011

достатніх професійних знань для організації раціонального землекористування, в результаті чого порушуються не лише економічні, а й екологічні закони використання, збереження, поліпшення та охорони земельних угідь. Безконтрольне землекористування спричиняє порушення сівозмін, збільшує засміченість, забрудненість, виснаження земель та унеможлиблює використання продуктів інноватики.

Значна частина досліджень учених стосується також результатів впливу форм власності земельних угідь АПК на нинішній стан землекористування. Нині у власності приватних землекористувачів знаходиться майже 90% земельного фонду, а частка земель державної форми власності залишається невеликою. Деприватизація земель, укрупнення земельних угідь має виступити передумовою становлення і розвитку інноваційної моделі, спрямованої на побудову якісно нових земельних відносин у сільському господарстві [3, с.248].

Вирішення зазначеної проблеми потребує перегляду та впорядкування державою, органами місцевої влади нинішнього складу власників земель аграрного сектора, формування потенційних споживачів продуктів інноватики. Об'єктивну оцінку щодо перспектив землеволодіння та землекористування можна одержати, використавши економетричну модель прогнозу динаміки площ сільськогосподарських угідь.

Постановка завдання. Проаналізувати склад землевласників та землекористувачів у Карпатському макрорегіоні. Оцінити потенційні можливості імплементації інноваційних продуктів у відтворювальний процес земельних ресурсів. Змоделювати прогноз динаміки площ сільськогосподарських угідь у розрізі основних категорій суб'єктів володіння та користування землею.

Результати дослідження. Досягнення очікуваних позитивних результатів інноваційного розвитку аграрного сектору Карпатського макрорегіону значною мірою залежить від діяльності власників та користувачів земельних угідь.

Зазначимо, що земельна реформа, яка донині має незавершений характер, не внесла радикальних змін у зміст земельних відносин, які би були зорієнтовані на запровадження інноваційних продуктів. Вона, швидше за все, має руйнівний характер, що переконливо засвідчує нинішній стан земельного господарства досліджуваного макрорегіону.

Аналіз динаміки сільськогосподарських земель у аграрному секторі Карпатського макрорегіону засвідчує несформованість оптимального співвідношення між земельними фондами сільськогосподарських підприємств та домогосподарств, а також про відсутність передумов, мотивації до запровадження новацій. Складність полягає, насамперед, у тому, що нині переважаюча частина сільськогосподарських угідь знаходиться у власності та користуванні дрібних селянських господарств (табл. 1).

Зокрема, в Івано-Франківській області, яка є типовим представником досліджуваного макрорегіону, площа земельних угідь, що знаходяться у власності господарств населення, у 2009 році порівняно із 1990 р. збільшилась майже у 6 разів (15690,4:2669,0). Принагідно зазначимо, що середній розмір

земельної ділянки домогосподарств в Карпатському макрорегіоні варіює в межах 0,8-1,1 га, що унеможливорює організацію відтворення земельних угідь на засадах інноватики.

З метою прогнозування динаміки площ сільськогосподарських угідь основних землевласників та користувачів застосуємо економетричний апарат моделювання часових трендів. При цьому рівняння тренда матиме вигляд:

$$y = f(t) + \varepsilon_t, \quad (1)$$

де $f(t)$ і ε_t – відповідно, детермінована не випадкова і стохастична випадкова компоненти процесу.

Таблиця 1

Динаміка площі сільськогосподарських угідь за категоріями землевласників і землекористувачів у Івано-Франківській області *
(на кінець року, тис.га)

Роки	Площа сільськогосподарських угідь усіх землевласників та землекористувачів	З них	
		землі сільськогосподарських підприємств	землі громадян
1990	41374,4	38705,4	2669,0
1995	40772,6	35184,0	5588,6
2000	38421,4	29878,0	8543,4
2005	37039,4	22116,7	14922,7
2006	36801,5	21199,1	15602,4
2007	36754,7	21047,0	15707,7
2008	36603,8	21019,3	15584,5
2009	36554,8	20864,4	15690,4

* Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2009 рік Держкомстат України. За ред. Ю.М. Остапчука, 2010.- С.72.

Для аналізу досліджуваної ознаки використаємо типи залежностей, що описують рівняння тренда [3, с. 178]:

1) лінійна: $y = a_0 + a_1 t$ (2)

2) квадратична: $y = a_0 + a_1 t + a_2 t^2$ (3)

3) логарифмічна: $y = a_0 + a_1 \ln t$ (4)

4) степенева: $y = a_0 t^{a_1}$, (5)

де a_0 , a_1 , a_2 – невідомі параметри, які потрібно оцінити.

Невідомі параметри рівнянь розрахуємо, використавши метод найменших квадратів, шляхом мінімізації відхилень фактичних даних від теоретичних:

$$F(a_0, \dots, a_p) = \sum_{t=1}^n (y_t - Y_t)^2 \rightarrow \min, \quad (6)$$

де p – кількість невідомих параметрів у рівнянні;

n – кількість членів ряду (у нашому випадку – кількість років, що розглядаються);

y_t – фактичні значення прогнозу площ сільськогосподарських угідь;

Y_t – теоретичні значення прогнозу сільськогосподарських угідь, розраховані за допомогою рівнянь трендів.

Розрахуємо невідомі параметри рівнянь для лінійного, квадратичного, логарифмічного та степеневого часових трендів.

У випадку лінійного рівняння умова буде мати вигляд:

$$F(a_0, a_1) = \sum_{t=1}^n (y_t - a_0 - a_1 t)^2 \rightarrow \min$$

Для знаходження параметрів a_0, a_1 побудуємо систему нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} \sum_{t=1}^n y_t = n a_0 + a_1 \sum_{t=1}^n t, \\ \sum_{t=1}^n t y_t = a_0 \sum_{t=1}^n t + a_1 \sum_{t=1}^n t^2 \end{cases} \quad (7)$$

Для квадратного рівняння тренда умова тренда запишеться наступним чином:

$$F(a_0, a_1, a_2) = \sum_{t=1}^n (y_t - a_0 - a_1 t - a_2 t^2)^2 \rightarrow \min$$

Система нормальних рівнянь для знаходження a_0, a_1, a_2 матиме наступний вигляд:

$$\begin{cases} \sum_{t=1}^n y_t = n a_0 + a_1 \sum_{t=1}^n t + a_2 \sum_{t=1}^n t^2, \\ \sum_{t=1}^n y_t t = a_0 \sum_{t=1}^n t + a_1 \sum_{t=1}^n t^2 + a_2 \sum_{t=1}^n t^3 \\ \sum_{t=1}^n y_t t^2 = a_0 \sum_{t=1}^n t^2 + a_1 \sum_{t=1}^n t^3 + a_2 \sum_{t=1}^n t^4 \end{cases} \quad (8)$$

Використання логарифмічної моделі забезпечить такий вигляд умови:

$$F(a_0, a_1) = \sum_{t=1}^n (y_t - a_0 - a_1 \ln t)^2 \rightarrow \min$$

Для знаходження параметрів a_0, a_1 в даному випадку одержимо таку систему рівнянь:

$$\begin{cases} \sum_{t=1}^n y_t = n a_0 + a_1 \sum_{t=1}^n \ln t, \\ \sum_{t=1}^n t y_t = a_0 \sum_{t=1}^n \ln t + a_1 \sum_{t=1}^n \ln^2 t \end{cases} \quad (9)$$

При використанні степеневої моделі умова запишеться наступним чином:

$$F(a_0, a_1) = \sum_{t=1}^n (u_t - a_0 - a_1 \ln t)^2 \rightarrow \min,$$

де $u_t = \alpha_0 + a_1 \ln t$

Система нормальних рівнянь в даному випадку матиме вигляд:

$$\begin{cases} \sum_{t=1}^n u_t = n\alpha_0 + a_1 \sum_{t=1}^n \ln t, \\ \sum_{t=1}^n \ln t = a_0 \sum_{t=1}^n \ln t + a_1 \sum_{t=1}^n \ln^2 t \end{cases} \quad (10)$$

Розв'язавши системи рівнянь (7,8,9,10), знайдемо невідомі коефіцієнти a_0, a_1, a_2 для кожної моделі.

Для побудови лінійного, квадратичного, логарифмічного та степеневих часових трендів, а також прогнозування динаміки площ сільськогосподарських угідь в розрізі основних землекористувачів використовуємо статистичні дані, наведені в табл. 1.

Зазначимо, що для розв'язання лінійного та квадратичного рівняння нами умовно прийнято відлік часу (t) із середини ряду, тобто $t = (-3; -2; \dots; 2; 3)$.

Результатом прийнятої умови буде: $\sum_{t=1}^n t = 0$. Розв'язавши систему лінійних рівнянь отримуємо значення невідомих параметрів: $a_0 = 11788,6$; $a_1 = 2365,0$. Звідси лінійна модель запишеться наступним чином:

$$y = 11788,6 + 2365,0t$$

Застосувавши квадратичну модель, отримуємо: $a_0 = 13785,1$; $a_1 = 2365,0$; $a_2 = -570,4$. Отже, квадратична модель матиме вигляд:

$$y = 13785,1 + 2365,0t - 570,4 t^2$$

Для розрахунку логарифмічної та степеневих моделей тренда приймемо відлік часу в порядку наведених років, тобто $t = (1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8)$. З логарифмічної системи знаходимо $a_0 = 2165,5$; $a_1 = 7259,6$. Звідси логарифмічна модель матиме вигляд:

$$y = 2165,5 + 7259,6 \ln t$$

Розв'язавши степеневу систему рівнянь, одержимо $a_0 = 3067,06$; $a_1 = 0,9$. Таким чином, степенева модель матиме вигляд:

$$y = 3067,06 t^{0,9}$$

Аналогічно, за допомогою проведених ЕОМ розрахунків визначимо невідомі параметри для сільськогосподарських угідь підприємств.

Розв'язавши відповідні системи рівнянь, отримуємо наступні моделі для прогнозування часових трендів:

- лінійна модель: $y = 26251,7 - 3238,7t$;
- квадратична: $y = 13785,1 - 3238,69t - 570,4 t^2$
- логарифмічна: $y = 39417,82 - 9932,35 \ln t$
- степенева: $y = 40511,09 t^{-0,3}$

Отримані теоретичні рівні за кожною з моделей порівнюємо з емпіричними значеннями (табл. 2; 3)

Таблиця 2

**Порівняння емпіричних даних з теоретичними для
сільськогосподарських угідь господарств населення**

Роки, t	Емпіричні значення, у	Лінійна модель, $Y_{\text{лін}}$	Квадратична модель, $Y_{\text{кв}}$	Логарифмічна модель, $Y_{\text{лог}}$	Степенева модель, $Y_{\text{ст}}$
1990	2669,0	4693,56	1556,20	2165,49	3067,06
1995	5588,6	7058,57	6773,36	7197,44	5738,88
2000	8543,4	9423,58	10849,66	10140,94	8279,38
2005	14922,7	11788,59	13785,10	12229,38	10738,19
2006	15602,4	11788,59	13785,10	13849,30	13138,00
2007	15707,7	14153,60	15579,68	15172,88	15491,80
2008	15584,5	16518,61	16233,40	16291,94	17808,03
2009	15690,4	18883,62	15746,26	17261,32	20092,56

Таблиця 3

Порівняння емпіричних даних з теоретичними для сільськогосподарських угідь підприємств

Роки, t	Емпіричні значення, у	Лінійна модель, $Y_{\text{лін}}$	Квадратична модель, $Y_{\text{кв}}$	Логарифмічна модель, $Y_{\text{лог}}$	Степенева модель, $Y_{\text{ст}}$
1990	38705,4	35967,82	18367,31	39417,82	40511,10
1995	35184,0	32729,12	17980,77	32533,24	31770,30
2000	29878,0	29490,43	16453,36	28506,01	27559,86
2005	22116,7	26251,74	13785,10	25648,66	24915,45
2006	21199,1	26251,74	13785,10	23432,32	23040,31
2007	21047,0	23013,04	9975,98	21621,43	21613,47
2008	21019,3	19774,35	5025,99	20090,36	20476,24
2009	20864,4	16535,66	1064,85	18764,07	19539,62

Перевіримо одержані моделі на адекватність, для чого обчислимо для кожного рівняння тренда коефіцієнт кореляції між фактичними і теоретичними значеннями показника за формулою:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum_{t=1}^n (y_t - Y_t)^2}{\sum_{t=1}^n (y_t - \bar{Y})^2}}$$

де \bar{Y} - середнє квадратичне, що розраховується за таким рівнянням:

$$\bar{Y} = \frac{1}{8} \sum_{t=1}^n Y_t = \frac{1}{8} \sum_{t=1}^8 Y_t = \frac{94308,72}{8} = 11788,6.$$

Коефіцієнти кореляції для розглянутих моделей становлять: $R_{\text{лін.}} = 0,881$; $R_{\text{кв.}} = 0,935$; $R_{\text{лог.}} = 0,906$; $R_{\text{ст.}} = 0,903$.

Близькість розрахованих значень коефіцієнтів кореляції за лінійною, квадратичною, логарифмічною та ступеневою моделлю до одиниці засвідчує, що побудовані моделі досить добре апроксимують досліджуваний процес.

За допомогою розглянутих моделей спрогнозуємо можливу динаміку площ сільськогосподарських угідь основних землекористувачів до 2015 року (табл. 4)

Таблиця 4

Прогноз площі сільськогосподарських угідь домогосподарств та підприємств Івано-Франківської області до 2015 року

(тис.га)

Роки, t	Лінійна модель, $Y_{\text{лін}}$		Квадратична модель, $Y_{\text{кв}}$		Логарифмічна модель, $Y_{\text{лог}}$		Степенева модель, $Y_{\text{ст}}$	
	домогос-подар-ства	підпри-ємства	домогос-подар-ства	підпри-ємства	домогос-подар-ства	підпри-ємства	домогос-подар-ства	підпри-ємства
2010	21248,63	13296,97	14118,26	8296,55	18116,38	17594,21	22349,75	18749,09
2011	23613,64	10058,27	11349,40	6669,11	18881,25	16547,73	24582,91	18069,07
2012	25978,65	6819,58	12439,68	6182,54	19573,16	15601,08	26794,69	17475,19
2013	28343,66	3580,89	12389,11	6836,82	20204,82	14736,85	28987,19	16950,08
2014	30708,67	2342,80	11802,33	2802,33	20785,90	13941,84	31162,12	16480,97
2015	33073,68	1896,50	11134,63	1134,63	21323,89	13205,77	33321,16	16058,23

Таким чином, на період до 2015 року у досліджуваному макрорегіоні збережеться негативна динаміка площ земель сільськогосподарських підприємств та прогнозоване збільшення сільськогосподарських угідь у підпорядкуванні господарств населення.

Наші дослідження засвідчують, що дана категорія землекористувачів нині не в змозі забезпечити поліпшення, збереження та охорону земельних ресурсів на новітніх засадах. Виходячи з цього, відтворювальний процес земельних ресурсів на засадах інноватики потребує змістити акценти землеволодіння та землекористування не на розвиток дрібних селянських господарств, а на їх укрупнення та об'єднання.

Висновки. Сформована нині структура власників і користувачів земель у аграрному секторі Карпатського макрорегіону об'єктивно не спроможна забезпечити відтворення земельних ресурсів на якісно нових засадах господарювання. Зазначене обумовлюється тим, що розміри земельних ділянок, які знаходяться у підпорядкуванні домогосподарств, не дають можливості запровадити сучасні технології обробітку, догляду та охорони земель. Така ситуація призвела до порушення елементарних агротехнічних правил ведення сільського господарства, руйнації структури сівозмін, що в цілому негативно

вплинуло на родючість земель, втрати гумусу та багатьох інших важливих складових, розв'язання яких потребує інноваційних продуктів.

Через брак фінансових ресурсів відтворення сільськогосподарських угідь зазначеною категорією землекористувачів здійснюється в абсолютній більшості випадків з використанням натуральних методів ведення господарства, нехтуючи при цьому продуктами інноватики. Таким чином, належне відтворення земельних угідь досліджуваного макрорегіону потребує здійснення заходів щодо реструктуризації землеволодіння та землекористування, спрямувавши його на укрупнення земель та формування якісно нового типу власників, які би зуміли професійно, матеріально, фінансово забезпечувати використання, збереження, поліпшення та охорону земельних ресурсів. Йдеться про створення сільськогосподарських підприємств новітнього типу.

Зазначимо, що нині створення сучасних агроформувань у АПК Карпатського макрорегіону унеможливується через відсутність достатньої кількості сільськогосподарських угідь, які, як відомо знаходяться у власності та володінні господарств населення.

Розв'язання існуючої нині невідповідності потребує запровадження радикальних заходів трансформації земель, яка би забезпечувала повторний їх перерозподіл на користь професійних агрогосподарств, які зможуть організовувати відтворення земель із залученням продуктів інноватики.

Література

1. Крисак А. Інституціональне забезпечення сільськогосподарського землекористування: специфіка та суперечності мораторного періоду/ А.Крисак// Економіст.- 2010.- № 8.-С.33-37.
2. Щурик М.В. Найважливіші передумови інноваційного забезпечення процесу відтворення земель в аграрному секторі Карпатського макрорегіону / М.В. Щурик //Фінанси України.-2009 -№1.-С.107-114.
3. Щурик М.В. Трансформація земель сільського господарства Карпатського макрорегіону: Монографія.-Чернівці: Книги-XXI, 2005.-352 с.

Summary Tymots M.

Ivano-Frankivsk university of law named after kind Danylo Halitskiy

ECONOMETRICAL MODELLING AND FORECASTING OF AGRICULTURAL AREAS OF THE MAIN LANDOWNERS AS INNOVATIVE CONSUMER PRODUCT IN THE CARPATHIAN MACROREGION

The author analyses the dynamics of agricultural areas in the section of the main categories of landowners and land users. The author grounds that modern structure of agriculture in the Carpathian macroregion hinders innovative products introducing. Forecast of the dynamics of agricultural areas in the section of the main categories of landowners by 2015 has been modeled.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2011 р.

УДК 65.011.47:339.137.2

Томчук В.В., асистент[©]

Вінницький національний аграрний університет

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КОНКУРЕНТІВ

У статті розглянуто технологію аналізу пошуку конкурентних переваг.

Ключові слова: ринок, аналіз, конкуренти, аналітична діагностика, експертна діагностика, імітаційна діагностика, переваги.

Постановка проблеми. У системі практичного управління конкурентними перевагами підприємства особливий інтерес являє діагностика основних характеристик конкурентного середовища, факторів, які визначають її активність. Дані аналітичні процедури дають змогу оцінити шанси підприємства в конкретному цільовому сегменті й створюють умови для раціональнішого використання наявних ресурсів у процесі взаємодії з конкурентами. З практичної точки зору не менш важлива технологія вивчення діяльності власне конкурентів - основного елемента конкурентного середовища підприємства.

На жаль, у даний момент немає систематизованих пропозицій і рекомендацій щодо конкурентного аналізу. І тому робота конкурентів часто аналізується за аналогією з аналізом виробничо-господарської діяльності власного підприємства, що не дає відповіді на ключові питання аналізу. Наприклад, у чому полягають цілі й наміри конкурентів, яка міра їхнього домінування на ринку, як передбачити зміни в товарно-асортиментній і ціновій політиці конкурентів, у чому полягають переваги товаропровідних мереж конкурентів, чим відрізняється діяльність конкурентів у стимулюванні реалізації продукції та ін. У той же час без відповідей на подібні питання неможливо оцінити міру агресивності конкурента й реальних можливостей випередити його в боротьбі за збільшення ринкової частки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наукових праць Г.Л. Азоєва, Г.Л. Багієва, І.З. Должанського, Т.О. Загорної, Н.Є. Симеонової Р.А. Фатхутдинова та ін. і діюча практика ролі конкурентного аналізу свідчать про те, що є цілий ряд принципово важливих проблем, які потребують удосконалення.

Мета статті. Метою проведення дослідження є вивчення ролі аналізу при оцінці конкурентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Знання про конкурентів, їх реальні і плановані дії є основою для стратегічної орієнтації підприємства в конкурентному середовищі. Технологія формування стратегії конкуренції, орієнтована на використання сильних сторін діяльності підприємства з урахуванням активності конкурентів і особливостей розвитку ринку, є важливим інструментом формування стратегічних конкурентних переваг.

Система управління повинна бути здатна на практиці реалізувати вироблену стратегію конкуренції, довести її до реальних конкурентних переваг,

тобто обґрунтувати, розробити й впровадити стратегічні задуми в повсякденну практику. При цьому важливо правильно вибрати місце, час і ключові напрями дій, які забезпечать конкурентні переваги.

Технологію пошуку конкурентних переваг необхідно розглядати як частину постійно діючого процесу дослідження ринку, спрямованого на вивчення прийомів і методів ведення конкурентної боротьби з метою виявлення причин та умов виникнення конкурентних переваг. На рис. 1 показано принципову схему цієї технології. Вона включає три стадії: локалізацію процесу пошуку, визначення потенційних можливостей зростання, аналіз причин та умов виникнення конкурентних переваг.

Результат кожної стадії — аналітична інформація, що забезпечує керівництво підприємства необхідними даними для вивчення особливостей конкурентних переваг, якими володіють суб'єкти ринку.

З погляду проведення практичних досліджень аналізу ринку, найскладнішим завданням є визначення логічної послідовності процесу пошуку, формування й утримання стратегічних переваг основних учасників ринку [2].

Вивчення конкуренції є складовою вивчення й аналізу ринку в цілому. Найчастіше специфіка конкурентної боротьби в сучасній практиці системних досліджень вивчається за такими основними напрямками:

- зовнішні й внутрішні фактори конкурентоспроможності підприємства на ринку;
- ступінь використання інструментів маркетингу в процесах розробки стратегії конкурентної боротьби.

Тобто, завданнями конкурентного аналізу є вивчення можливостей підприємства формувати і розвивати основний вид діяльності в реальних умовах з врахуванням нестабільності факторів зовнішнього середовища і їх невизначеності.

Частка ринку, рівень прибутку підприємства визначається тим, наскільки ефективно підприємство протидіє наступним п'яти конкурентним силам:

- 1) новим конкурентам, які реалізують продукцію і проникають у галузь;
- 2) загроза з боку товарів-замінників;
- 3) компаніям-конкурентам, які уже закріпилися на галузевому ринку;
- 4) дії продавців (постачальників);
- 5) дії покупців (споживачів, клієнтів).

Комплексний конкурентний аналіз дозволяє керівництву вибрати конкурентну стратегію, яка є частиною загальної стратегії. Конкурентна стратегія підприємства націлена на досягнення конкурентних переваг на перспективу. Якщо підприємство зайняте виробництвом тільки одного виду продукції, то розробляється стратегія цього бізнесу. Якщо підприємство виробляє декілька видів продукції, то з кожного напрямку виробництва розробляється відповідна цільова стратегія. При розробці стратегій використовують методи SWOT-аналізу.

В рамках конкурентного аналізу оцінюється конкурентоспроможність продукції, яка ґрунтується на дослідженні потреб споживачів і вимог ринку.

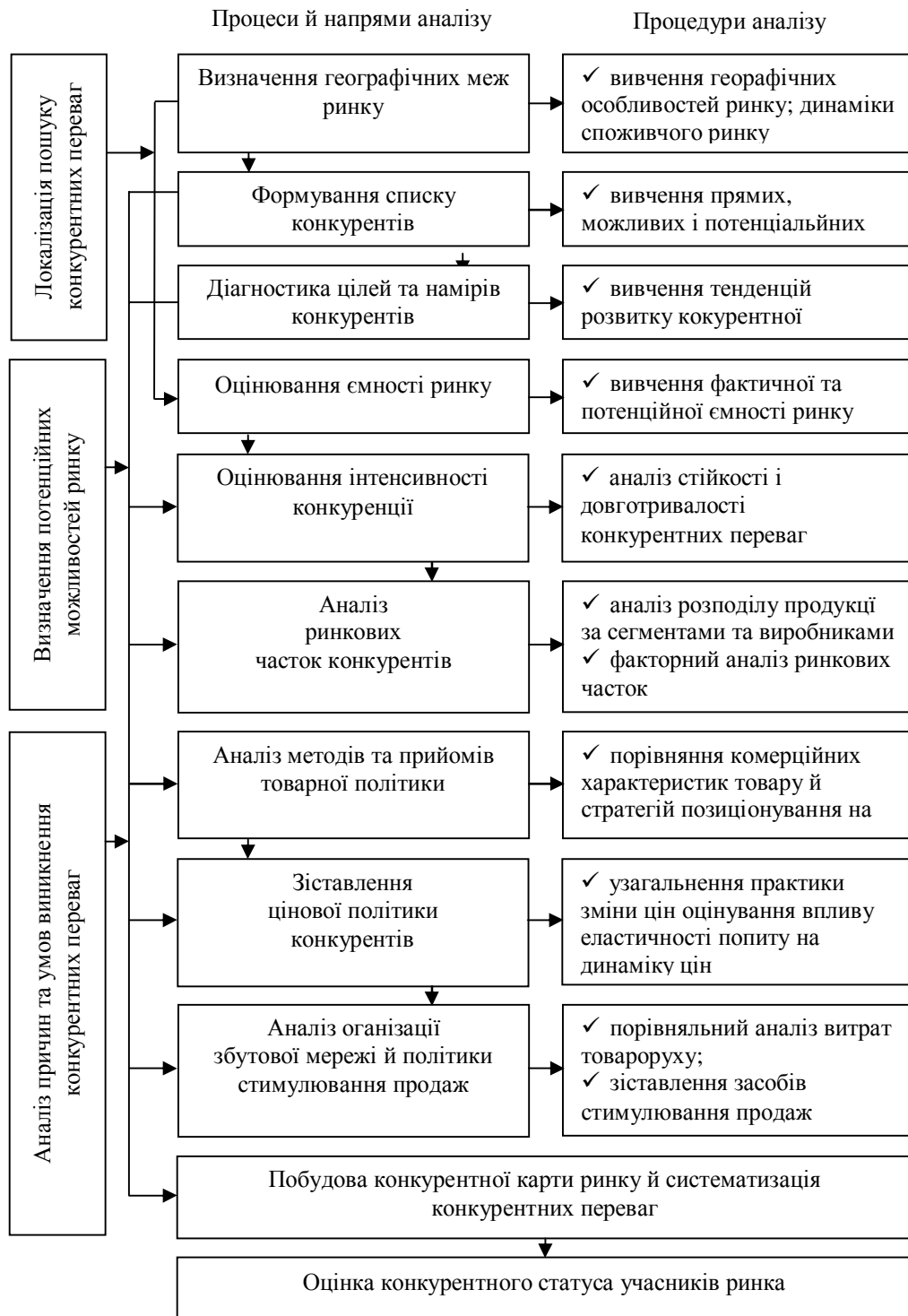

Рис. 1. Технологія пошуку й аналізу конкурентних переваг [1]

Для оцінки конкурентоспроможності продукції необхідно порівняти параметри аналізованої продукції із товаром-конкурента. Для цього розраховують одиничні, групові і інтегральні показники конкурентоспроможності продукції.

Для виявлення, вивчення характеру, ознак, виявлення причин відхилень у положенні конкурентного середовища, на нашу думку, потрібно використати прийом діагностики, що є засобом, методом та інструментарієм всебічного дослідження маркетингових, і зокрема, конкурентних відносин через конкурентну сегментацію.

Виділяють три основних форми організації процесу діагностики — аналітичну, експертну й діагностику з використанням моделі, тобто імітацію.

Аналітична діагностика — це процес устанавлення діагнозу безконтактними й контактними методами за допомогою маркетингової, статистичної інформації, використання результатів маркетингового дослідження, методів конкурентного аналізу стратегічних груп, аналізу конкурентних карт ринку (ретроспективних і перспективних).

Експертна діагностика ґрунтується на інформації отриманій за допомогою проведення експертних і соціоекономічних опитувань.

За імітаційною (модельною) діагностикою можна одержати інформацію про об'єкт шляхом імітаційного моделювання. Використання цього методу ускладнюється наявністю інформаційного вакууму у багатьох напрямках маркетингової й виробничо-фінансової діяльності основних суб'єктів ринку.

Результатом проведення діагностики повинно бути визначення поточного й перспективного плану розвитку конкуренції на аналізованому ринку. Виходячи з результатів діагностики, визначаються пріоритетні маркетингові заходи для посилення конкурентного потенціалу підприємства. Конкурентна діагностика як процес визначення сильних і слабких сторін основних учасників ринку дає можливість привести у відповідність власні стратегічні можливості підприємства з детермінантами безпосереднього оточення в конкурентному середовищі.

Конкуренцію як частину комплексного дослідження ринку можна вивчати за такими напрямками:

- основні конкуренти, які володіють найбільшою частиною ринку;
- конкуренти, що найбільш динамічно розвивають свою діяльність;
- торговельні марки товарів-конкурентів;
- форми й методи збутової діяльності;
- інструменти цінової політики;
- характеристики стратегічних товарних сегментів і груп;
- наявність особливих властивостей у продукту, завдяки яким збільшується попит з боку споживачів;
- можливості подальшої диверсифікованості для лідерів ринку;
- офіційні дані про прибуток конкурентів [4].

На нашу думку, цей перелік можна доповнити аналізом впливу демографічних, соціально-економічних і сезонних факторів. Однак необхідність

обліку факторів зовнішнього середовища диктується, як правило, специфікою ринку й основних асортиментних груп.

Г. Л. Багієв розглядає конкурентну діагностику як найбільш складну, але необхідну частину аналізу ринку. При цьому основними показниками аналізу конкуренції, на його думку, є обсяги реалізації продукції підприємствами конкурентами на конкретному ринку, використовувані маркетингові стратегії й можливості фінансової підтримки, специфіка розширення меж товарних груп, зростання ринку існуючого продукту на основі використання підприємствами поліпшуючих інновацій [3].

Західна практика конкурентної діагностики як основні напрямки конкурентного аналізу пропонує відслідковувати прямий і непрямий вплив конкурентів з урахуванням розміру ринкової частки, характеристик товару, стратегій позиціонування [5].

Конкурентні переваги тісно пов'язані з конкретними географічними ринками, їхнє правильне визначення є необхідною умовою коректності наступних процедур пошуку. При виборі географії доцільно враховувати ряд факторів:

- специфіка використання товару;
- розумна альтернативність запропонованих на ринку товарів;
- вартість транспортування товарів до місця їхнього використання;
- частота покупок.

Для вивчення конкуренції на виділеному географічному ринку необхідно визначити, які саме підприємства-конкуренти найбільше перешкоджають реалізації цілей аналізованого підприємства. Використовуються різні прийоми вибору.

1. Вибір найближчих конкурентів.
2. Вибір могутніших конкурентів.
3. Вибір підприємств, що володіють значною сумарною часткою на ринку.
4. Вибір усіх діючих конкурентів у рамках географічних меж ринку.
5. Вибір усіх можливих конкурентів.

Усі ці обставини повинні бути враховані при вихідній класифікації відібраних конкурентів у групи за мірою їхньої агресивності у виробничо-господарських відносинах з розглянутим підприємством.

В окремих випадках корисним з погляду організації аналітичних робіт є попереднє ранжирування конкурентів у відібраних групах. Ця процедура необхідна при наявності великого вихідного масиву аналізованих підприємств і виконується з метою виключення ситуацій, у яких через ліміт ресурсів і часу найбільш важливі конкуренти не будуть розглянуті в ході діагностики. Як критерії ранжирування доцільно використати такі характеристики:

- ринкову частку;
- обсяг реалізації продукції;
- норму прибутку за групами видів продукції;
- рентабельність виробництва;

- бюджет маркетингу.

Внаслідок проведених операцій вихідний склад конкурентів буде більше відповідати поставленим цілям аналізу.

Висновки. Таким чином, конкурентна ринкова ситуація через динамічний розвиток змушує підприємства систематично відслідковувати зміни, аналізувати їхню природу й динаміку. Тільки в такий спосіб підприємство може правильно оцінити можливості конкурентів і власні можливості, розробити оптимальну, з погляду прибутковості, маркетингову стратегію, спрямовану на створення й підтримку власних конкурентних переваг.

Аналіз на основі такої інформаційної бази можна вважати повним, системним і трудомістким. При цьому ринок, що складається з усіх можливих конкурентів, найбільш релевантний, тому що включає:

- реальних конкурентів, що виробляють як дану продукцію, так і товари з високим короткостроковим заміщенням;
- потенційних конкурентів і ті потужності, які протягом року без значних додаткових витрат можуть бути перепрофільовані на виробництво розглянутої продукції.

Корисність використання того або іншого з перерахованих прийомів залежить від особливостей кон'юнктурної ситуації на ринку й конкурентної позиції підприємства щодо якого проводиться аналітична робота.

Література

1. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л.Азоев, А.П. Челенков. - М., 2000. - 459 с.
2. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азов. - М.: Центр экономики и маркетинга, 1999. - 280 с.
3. Багиев Г.Л., Тарасевич В.М., Х. Анн. Маркетинг./ Под общ. ред. Багиева Г.Л. - М.: ОАО Издательство «Экономика», 1999.-703 с.
4. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: Навчальний посібник / І.З. Должанський, Т.О. Загорна .-К.: ЦНЛ, 2006 .-384 с.
5. Richardson B., Richardson R. Business Planning. An approach to Strategic Management / 2rd Edition: PITMAN publishing, 1998 .- 375 p.

Summary

Tomchuk V.V.

Vinnitsa National Agrarian University

ANALYSIS OF COMPETITORS

The technology of analysis of the search of competitive advantages is considered in the article "Analysis of Competitors' Activity" by Tomchuk V.V. of the Vinnitsa National Agrarian University.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 65.011.47: 65.014.1

Томчук О.Ф., к.е.н., доцент[©]

Вінницький національний аграрний університет

**РОЛЬ ДІАГНОСТИЧНОГО АНАЛІЗУ У СТРАТЕГІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ**

У статті розглянуто методика діагностичного аналізу у стратегічному управлінні підприємством.

Ключові слова: стратегія, діагностика, аналіз, управління, проект, економіка.

Постановка проблеми. Стратегічне управління вимагає створення основи для активного і ефективного застосування різних методів, які повинні забезпечити об'єктивність оцінки діяльності підприємства та визначити перспективи його подальшого розвитку. Особливо необхідним стає своєчасне виявлення проблем та їх комплексне дослідження. Це дозволяє досягти адаптації цілей, стратегії підприємства, його організаційних характеристик, до змін в ринковому середовищі на основі аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єкта господарювання. Комплексне виявлення економічних проблем підприємства з встановленням їх причин здійснюється за допомогою діагностичного аналізу або економічної діагностики.

Завданнями діагностичного аналізу є об'єктивна всебічна оцінка роботи підприємства і його підрозділів за певні проміжки часу з визначення основних проблем у внутрішньому та зовнішньому середовищі функціонування підприємства; визначення основних загроз для життєдіяльності та розвитку підприємства; вивчення можливостей покращення стану суб'єкта господарювання шляхом використання сприятливих ринкових умов; визначення пріоритетів у подоланні виявлених проблем підприємства тощо.

Аналіз останніх досліджень. Діагностичний аналіз підприємства є складним процесом і є видом економічного аналізу, який цілісно досліджує внутрішнє та зовнішнє середовище функціонування підприємства у їх взаємозв'язку з метою виявлення основних проблем, тобто встановлення діагнозу підприємства для прийняття оптимальних оперативних та стратегічних рішень на момент завершення цього дослідження і на перспективу з урахуванням внутрішніх можливостей та зовнішніх загроз. Слід зазначити, що питання самого механізму виявлення проблем, як і особливості формування проблемного мислення, належать до малодосліджуваних у вітчизняній та закордонній економічній і управлінській науці. Над цими питаннями працювали як закордонні вчені-економісти — Каплан Роберт С., Нортон Дейвид, Нильс-Горан Олве, Карл-Йохан Петри, Жан Рой, так і вітчизняні

дослідники — Головка Т.В., Герасимчук В.Г., Довгань Л.Є., Немцов В.Д., Осовська Г.В., Сагова С.В., Фіщук О.Л. та ін. Однак, незважаючи на інтерес до цієї проблеми з боку науковців, цілий ряд питань залишається не вирішеним і дискусійним.

Мета роботи. Розкрити організацію діагностичного аналізу на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка вимагає нестандартних підходів до управління підприємствами. На передній план виходить уміле використання сполучення стратегічних і оперативних критеріїв економічної оцінки прийнятих управлінських рішень. Особлива увага приділяється діагностичному аналізу, який дає змогу встановити характер порушень нормального ходу економічного процесу.

Розглянемо основні види діагностичного аналізу [3, с.656; 4, с.247], які наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Види діагностичного аналізу

Класифікаційна ознака	Вид діагностичного аналізу
За рівнем складності соціально-економічної системи	Глобальний, національний, регіональний та локальний
За терміном проведення	Одночасний, періодичний, постійний
За масштабами проведення	Комплексний, тематичний, або функціональний, експрес-діагностика
За цільовим спрямуванням	Діагностика кризи розвитку підприємства Діагностика банкрутства Діагностика проблеми Діагностика системи управління Діагностика діяльності підприємства
За обсягами фінансових витрат на проведення	З високим рівнем капіталомісткості З середнім рівнем капіталомісткості З низьким рівнем капіталомісткості
За охопленням об'єктів	Суцільний та вибірковий
За напрямом здійснення	Оперативний і стратегічний
За складом виконавців робіт	З залученням виключно внутрішніх аналітиків, з залученням виключно зовнішніх аналітиків, комбінований склад аналітичної групи

Діагностичний аналіз, як правило, здійснюється консалтинговими фірмами. Це пов'язано з неможливістю його проведення працівниками підприємства або з бажанням власника отримати неупереджений погляд на існуючі проблеми підприємства. Досвід іноземних аудиторських та

консалтингових фірм свідчить про великий попит на такий вид послуг як здійснення бізнес-діагностики. В Україні діагностику підприємств найчастіше пов'язують з антикризовими процесами та банкрутством, санацією, з встановленням причин передкризових та кризових ситуацій та заходів, які слід здійснити задля стабілізації ситуації. Але, на нашу думку, сфера застосування діагностичного аналізу є набагато ширшою (табл. 2).

Таблиця 2

Сфера застосування діагностичного аналізу

№ п/п	Сфера застосування	Функціональний напрям
1	Діяльність аудиторських фірм	Окремі види супутніх аудиту послуг
2	Антикризове управління підприємствами	Специфічна стадія антикризового управління, в тому числі реструктуризація підприємств
3	Розробка стратегії розвитку підприємства	Основа для прогнозу альтернативного розвитку підприємства та формування стратегії
4	Мотиваційна діяльність керівництва та/або власників	Основа для формування мотиваційної системи
5	Інвестиційна діяльність	Основа для прийняття інвестиційних рішень

Широке застосування діагностичного аналізу пов'язане з тим, що сучасний процес управління вимагає аналітичної бази, яка охоплює весь обсяг фінансових і нефінансових показників, які перебувають у взаємозалежності. В умовах запровадження стратегічного управління діагностичний аналіз підприємства набуває особливої актуальності, адже дає можливість власникам та керівникам всіх рівнів управління вирішувати виявлені проблеми та долати їх першопричини і, відповідно, ефективно управляти діяльністю підприємства, оцінювати перспективи його розвитку та зміцнювати його конкурентоспроможність.

Існує певна взаємозалежність цілей власника, які він ставить перед підприємством, та цілей, яких власник очікує досягти, отримавши висновок-діагноз щодо діяльності підприємства. Навіть сама можливість реалізації проекту діагностики залежить від того, чи зможе фірма-виконавець переконати власника підприємства в тому, що висновок-діагноз стане наступним кроком до досягнення його власних цілей (рис. 1).

Економічна діагностика підприємства дозволяє відстежити процес господарської діяльності у динаміці, з огляду на проблеми, що виникають, й можливість переходу на новий прийнятний етап розвитку. Діагностичне дослідження відображає основні бізнес-процеси підприємства та господарські явища, які підтримують його життєдіяльність. Вибір напрямів діагностичного аналізу здійснюється замовником цієї послуги. Наприклад, власника підприємства можуть цікавити проблеми, які вплинули на зменшення обсягів продажу та втрату ринкової частки. Але фірма, яка

здійснює діагностичне дослідження, може вносити свої пропозиції і разом з власником визначати додаткові напрями діагностичного аналізу. Після цього формується система показників за обраним напрямом. Кожен напрям діагностики - це визначений перелік показників, який інтегрується в систему показників, що використовується для визначення проблем підприємства [1, с.89].

Рис. 1. Взаємозалежність цілей власника та проекту діагностичного аналізу

У загальному виді показники, які використовуються в діагностичному аналізі, підрозділяють залежно від:

- 1) особливостей оцінюваних явищ, операцій, процесів:
 - якісні;
 - кількісні.
- 2) широти використання:
 - узагальнюючі;
 - спеціальні (часткові).
- 3) технології освіти:
 - первинні;
 - похідні;
 - аналітичні;
 - синтетичні.
- 4) способу розрахунку:
 - абсолютні;
 - відносні.

Характерним для діагностики підприємства за економічними показниками є те, що вони інформують про:

- джерела формування капіталу;
- розміри й структуру основного й оборотного капіталу;
- ефективність використання коштів підприємства;
- фінансову стійкість й фактори її зміни;
- симптоми нестабільності фінансового стану підприємства й ключових індикаторів кризових явищ в економіці підприємства.

Причинно-наслідкові зв'язки, на яких заснована економічна діагностика, вивчаються на базі результативних (узагальнюючих) і факторних (часткових) показників.

Результативним або узагальнюючим вважається показник, якщо він є об'єктом аналізу й побудови факторної діагностичної моделі. Відповідно, показники, що характеризують і формують показник, називаються факторними показниками або факторами-аргументами.

Таким чином, система показників за напрямками діагностики є синергетичною системою індикаторів як фінансових, так і нефінансових, без яких неможливо уявити визначення вартості підприємства, його стратегічний розвиток - наприклад, його ринкову частку. Врахування фінансових і нефінансових показників нівелює можливість дезорієнтації в ринковому середовищі через прийняття помилкових управлінських рішень.

В економічній діагностиці широко використовуються такі методи й прийоми роботи з економічними показниками, як:

- економіко-логічні (порівняння, деталізація, групування, метод середніх і відносних величин балансовий метод, елімінування й т.д.);
- економіко-математичні (інтегральний, кореляційно-регресійний, аналітико-графічний і т.п.);
- евристичні й спеціальні.

Окреме місце в економічній діагностиці підприємства займає процес виявлення проблем, які перешкоджають досягненню стратегічних цілей власника. Власник підприємства, який ініціює залучення фірми-виконавця для здійснення проекту діагностичного аналізу, найчастіше відчуває наявність певних проблемних ситуацій і висловлює своє бачення щодо них, тобто мова йде про наявність так званих «слабких сигналів». Наявність суб'єктивного проблемного бачення є «основним пусковим механізмом» для здійснення діагностичного аналізу. Саме тут у експертів виникає потреба у формуванні чіткого напрямку руху від суб'єктивного проблемного бачення власника до висновку-діагнозу ситуації, що склалася на підприємстві. Для забезпечення цієї потреби використовують схему виявлення проблем, які перешкоджають досягненню стратегічних цілей власника [2, с. 305] (рис. 2).

Слід пам'ятати, що будь-яка проблема може стати результатом декількох причин, які в свою чергу також можуть бути проблемами. Наприклад, зменшення обсягів реалізації товарів може бути спричинене змінами в ринковому середовищі, неактуальним асортиментом, погіршенням якості тощо. Зменшення показника обсягів реалізації є симптомом певної проблемної ситуації. Завданням аналітиків є своєчасно виявити причини зменшення обсягів реалізації товарів для формування заходів з їх подолання. Чим швидше та точніше будуть встановлені причини проблеми, тим швидше спеціалісти підприємства зможуть приступити до їх подолання [5, с. 102].

На нашу думку, окрему увагу слід приділити факторам, які впливають на ефективність діагностики для їх обов'язкового врахування в процесі організації та проведенні діагностичного аналізу (табл. 3).

Рис. 2. Порядок виявлення проблем, які перешкоджають дослідженню стратегічних цілей

Таблиця 3

Фактори, що впливають на ефективність діагностичного аналізу

№ з/п	Сфера застосування	Функціональний напрям
1	2	3
1	Фактор своєчасних дій	Оперативність проведенн комплексного діагностичного аналізу та своєчасність прийняття управлінських рішень на основі результатів діагностики
2	Фактор належної організації діагностичних	Наявність конкретної мети та завдання, належна організація та контроль

Продовження табл. 3

1	2	3
	досліджень та контролю за їх здійсненням	протягом всього діагностичного дослідження дає можливість скоротити час на його здійснення, а також належним чином спрямувати діяльність спеціалістів, які приймають в ньому участь. Крім того, якісна організація діагностичного дослідження дає змогу збільшити його масштаб при залученні мінімальної кількості аналітиків та поставити точний діагноз ситуації, в якій перебуває підприємство
3	Фактор зацікавленості співробітників підприємства	Налагодженість співробітництва, можливість подальшого використання методик діагностичного аналізу на постійній основі, покращення мотивації після аналізу результатів діагностичного аналізу
4	Фактор достовірності інформації для здійснення діагностичного аналізу	Наявність достовірної інформації скорочує час проведення діагностичного дослідження і одночасно впливає на формування адекватних рекомендацій на основі результатів вказаного дослідження
5	Фактор наявності власних аналітиків підприємства, здатних прийняти участь в здійсненні діагностичного аналізу разом із залученими аудиторями-консультантами	Наявність власних фахівців, які здатні прийняти активну участь в здійсненні комплексного діагностичного дослідження сприятиме інформаційному забезпеченню дослідження і налагодженню співпраці аудиторів з спеціалістами підприємства
6	Фактор співробітництва залучених консультантів зі спеціалістами підприємства та власниками	Відсутність конфліктів зі спеціалістами підприємства та співпраця з залученими аудиторями-консультантами дозволить скоротити витрати на таке дослідження, детальніше ознайомитись з підприємством, та звичайно фахівці підприємства можуть отримати додаткові знання, якими вони зможуть скористатись надалі у своїй практичній діяльності
7	Фактор забезпеченості діагностичного аналізу	Наявність необхідних аудиторів-консультантів, доступу до необхідної

Продовження табл. 3

1	2	3
		інформації, програмного забезпечення впливає як на час, необхідний для проведення діагностичного дослідження, так і точність
8	Фактор своєчасності прийняття управлінських рішень, прийнятих на основі результатів комплексного діагностичного аналізу	Несвоєчасне прийняття управлінських рішень та відстрочення активних заходів, спланованих на основі діагностики зменшують їх дієвість та ведуть до погіршення ситуації, що склалася. Крім того заходи, які проводяться з запізненням, можуть вже не відповідати поточній ситуації, оскільки вона вже змінилась і вказані заходи не будуть ефективними і можуть призвести до подальшого погіршення ситуації

Розуміння наведених факторів та їх проявів сприяє оптимальній організації і методиці економічної діагностики.

Висновки. Таким чином, діагностичний аналіз передбачає більш детальне і комплексне дослідження об'єкта з метою отримання максимально достовірної інформації про поточний стан і перспективи розвитку підприємства. Економічна діагностика повинна застосовуватися в процесі управління підприємством безперервно, тому що вона дозволяє виявляти нові тенденції в його роботі, що потребують внесення змін в оперативне управління його фінансовою і господарською діяльністю.

На нашу думку, діагностичний аналіз більшою мірою повинен бути націлений на внутрішніх користувачів підприємства, оскільки використовувана первинна інформація повинна мати детальний, а отже, конфіденційний характер.

У цілому, своєчасне виявлення проблем та причин їх виникнення дозволить власнику, та керівникам підприємства:

- оперативно відреагувати на «проблемні місця» та створити умови для їх подолання;
- сформулювати комплексне бачення ситуації, в якій знаходиться підприємство;
- внести корективи в обрану стратегію підприємства;
- здійснити, при потребі, реконструкцію підприємства;
- підвищити адаптаційні можливості підприємства до умов ринкового середовища;
- передбачити ризики та вчасно використати можливості для формування конкурентних переваг на ринку;
- зміцнити конкурентоздатність підприємства.

Отже, діагностичний аналіз - це основа для впровадження змін, які ліквідують виявлені проблеми з їх першопричинами для уникнення повторення в

процесі господарювання. Він є додатковим інструментом підвищення адаптивності та ефективності управління підприємством, життєздатності та конкурентоздатності не тільки на внутрішньому ринку, але й на ринках близького та далекого зарубіжжя.

Література

1. Измерение результативности компании./ Пер. с англ.- М.: Альпина Бизнес Букс, 2006 .- 220 с.
2. Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навчальний посібник / За ред. Т.Д.Костенко.-К.: ЦНЛ, 2005.- 400с.
3. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів/ За ред. Ф.Ф. Бутинця. - Житомир: ПП «Рута», 2007 .- 704 с.
4. Міщенко А.П. Статегічне управління: Навчальний посібник / А.П. Міщенко.- К.: ЦНЛ, 2004 .-336 с.
5. Швиданенко Г.О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Навч. посібник / Г.О.Швиданенко, О.І.Олексюк. - К.:КНЕУ, 2002 . - 192 с.

Summary

Tomchuk O.F.

Vinnysia National Agrarian University

THE ROLE OF DIAGNOSTIC ANALYSIS IN STRATEGIC MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

The procedure of diagnostic analysis in strategic management of the enterprise is considered in the article "The Role of Diagnostic Analysis in Strategic Management of the Enterprise" by of the Vinnysia National Agrarian University.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК: 339.137:631.

Урбан І.Р., аспірант*[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Узагальнено теоретичні положення, практичний досвід проведення SWOT-аналізу бізнес-середовища сільськогосподарського підприємства. Наведено характеристику внутрішньому й зовнішньому середовищу сільськогосподарських підприємств. Визначено перспективні напрями діяльності підприємств аграрного сектору.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, конкурентоздатність, SWOT-аналіз, ринок, внутрішнє і зовнішнє середовище.

Постановка проблеми. У ринковому середовищі конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств стає найважливішим показником і водночас умовою їх ефективного функціонування. Істотну роль у формуванні конкурентоспроможності агроформувань відіграє їх стратегічна орієнтація, яка покликана створювати підприємствам стійкі конкурентні переваги. Проте сьогодні керівництво переважної більшості сільськогосподарських підприємств здійснює вибір стратегічної орієнтації розвитку сільгоспідприємства емпіричним шляхом. Це часто призводить до виникнення низки проблем у результаті неефективного використання потенціалу сільськогосподарського підприємства, в тому числі його ресурсів. SWOT-аналіз розглядається як основний етап стратегічного планування, результати якого є підставою для генерування та формування портфелю стратегій підприємства з урахуванням великої кількості чинників, що впливають на ринкові результати. Це вказує на актуальність проблеми дослідження сучасних підходів до застосування SWOT-аналізу під час виявлення ринкового потенціалу, конкурентних можливостей сільськогосподарського підприємства в бізнес-середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнення виконаних теоретичних досліджень праць зарубіжних і вітчизняних авторів [1–9] показало, що SWOT-аналіз бізнес-середовища ринкових суб'єктів здійснюється за якісними та кількісними методиками, які характеризуються певними перевагами й недоліками. До того ж незначна увага приділена функціональним напрямкам його застосування, зокрема, під час проведення конкурентного аналізу. Основна проблема полягає в тому, що в теорії та практиці склалося спрощене уявлення про значення аналізування впливових чинників бізнес-середовища, яке пов'язане

* Науковий керівник – к.е.н., доцент Поперечний С.І.

© Урбан І.Р., 2011

з неправильним використанням різних методик SWOT-аналізу. Останній на вітчизняних підприємствах існує як певна ідеологія бізнесу, а не стратегічного управління. В цілому, суть методу SWOT полягає у виявленні факторів успіху і факторів негативного впливу оточення на діяльність підприємства, що дозволяє розробити стратегію, спрямовану на посилення факторів успішної діяльності й усунення факторів негативного впливу (чи протистояння їм) [1, с. 62-67; 8, с.96-101, с. 147-148; 10, с. 74-76, с. 110-115; 11, с. 126-137].

Мета статті. У статті ставиться за мету використовувати методику SWOT-аналізу для дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища як один із найпопулярніших інструментів стратегічного управління та аналізу, який дозволяє, на наш погляд, розглянути можливі стратегії поведінки сільськогосподарського підприємства у ринковому середовищі з метою забезпечення його ефективної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом розвитку сільськогосподарських підприємств у ринковій економіці є створення умов для випуску продукції, яка має конкурентні переваги на внутрішньому та зовнішньому ринках. Фактори внутрішнього та зовнішнього середовища знаходяться у постійному тісному зв'язку між собою. Так чи інакше підприємства залежать від дій цих факторів. Керівники підприємств мають знати стан зовнішнього середовища й уміти реагувати на його зміни, дії конкурентів, зміни технології та інше.

Сучасні умови господарювання вітчизняних підприємств характеризуються не прогнозовано високим рівнем інфляції, підвищенням цін на сировину та матеріально-технічні ресурси, зниженням купівельної спроможності населення, політичною нестабільністю, інтеграцією України до СОТ, що призвело до загострення боротьби виробників за ринки збуту. За такої ситуації зростає важливість стратегічного аналізу щодо виявлення можливих загроз та ступеня ризикованості товаровиробників сільськогосподарської продукції. Перед менеджерами виникає завдання розробки дієвих заходів щодо своєчасного попередження і запобігання різноманітним ризикам, що можуть призвести до кризових явищ та, як наслідок – до значного погіршення діяльності підприємства [9].

Одним з інструментів стратегічного аналізу, який дозволяє побудувати стратегію поведінки сільськогосподарського підприємства в ринковому середовищі, є SWOT-аналіз. SWOT-аналіз дозволяє визначити негативні й позитивні фактори, що впливають на діяльність підприємства як і ззовні, так і з середини, допомагає правильно оцінити можливості, які відкриваються перед підприємством в майбутньому.

SWOT-аналіз порівняно з іншими методами має певні переваги:

- систематизація знань про внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на процес стратегічного планування;
- можливість визначити конкурентні переваги підприємства та сформулювати стратегічні пріоритети;

- можливість періодично проводити діагностику ринку та ресурсів підприємства.

Поряд з позитивними характеристиками SWOT-аналіз має й недоліки:

- суб'єктивність вибору та ранжування факторів зовнішнього та внутрішнього середовища;
- погана адаптація до середовища, що постійно змінюється.

Якісно виконаний SWOT-аналіз дає можливість виявити максимальну кількість проблем на підприємствах. Ці проблеми беруть за основу для розробки стратегії підприємств.

В результаті дослідження проведено моніторинг чинників зовнішнього середовища, в якому функціонують сільськогосподарські підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

**Характеристика зовнішнього середовища діяльності
сільськогосподарських підприємств**

Перспективи		Загрози
1.	Функціонування окремих державних програм підтримки с.-г. виробників	1. Недостатня підтримка з боку держави
2.	Традиційне ведення с.-г. виробництва	2. Криза виробництва через застарілість основних засобів.
3.	Пільги в оподаткуванні с.-г. товаровиробників	3. Недосконалість нормативно-законодавчої бази
4.	Створення нових робочих місць	4. Політична та законодавча нестабільність
5.	Фінансова підтримка агроформуваннями соціальної інфраструктури села	5. Зменшення реальних доходів населення
6.	Комплексний розвиток сільської місцевості	6. Погіршення демографічної ситуації
7.	Можливість розширення ринків збуту	7. Недостатнє виділення коштів на утримання соціальної сфери села
8.	Розширення каналів матеріально-технічного постачання	8. Диспаритет цін на с.-г. продукцію
	Розширення сегмента ринку	9. Обмежений доступ до інформаційних ресурсів

* Джерело: власні дослідження.

Залежно від сильних і слабких сторін діяльності агроформувань один і той самий напрям їх розвитку можна оцінювати як позитивний, так і негативний. Тому наступним кроком є вивчення сучасного стану внутрішнього середовища діяльності сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

**Характеристика сучасного стану внутрішнього середовища діяльності
сіськогосподарських підприємств**

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Наявність необхідних ресурсів (земля, техніка...) 2. Вигідне розташування підприємства 3. Кваліфікований кадровий склад 4. Значна зайнятість працівників у рослинництві 5. Досвід роботи на ринку 6. Відіграє важливу роль в розвитку села	- нестача власних оборотних коштів; - моральна зношеність технологічного обладнання; - комунікації, устаткування і приміщення фізично зношені; - висока собівартість продукції; - помітний спад виробництва у тваринництві; - слабо розвита маркетингова служба; - відсутність досліджень в галузі передових технологій;

* Джерело: власні дослідження.

Згідно з даними Головного управління статистики Львівської області, у 2010 році здійснювали господарську діяльність 197 великих та середніх підприємств, які виробляли продукцію рослинництва і тваринництва та надавали послуги у сільському господарстві. За попередніми даними ними отримано 343,0 млн.грн. прибутку, рівень рентабельності за 2010 рік становив 25,9%. Прибуток отримали 97 підприємств (49,2%) на суму 404,2 млн.грн., на одне підприємство одержано в середньому 4 млн.грн. прибутку. Збитковими у 2010 році були 92 підприємства (46,7%), отримано 61,2 млн.грн. збитку, в середньому 0,7 млн.грн. на кожне підприємство. 8 підприємств (4,1%) - не мали обсягів реалізації сільськогосподарської продукції. Прибутки, одержані в рослинництві (333,3 млн.грн.) і тваринництві (3,6 млн.грн.), в основному від реалізації ріпаку озимого (202,5 млн.грн.) та цукрових буряків (75,9 млн.грн.). Існує ще багато проблем у ринковій діяльності сільськогосподарських підприємств, деякі з них ще залишаються збитковими. Однак за умови використання керівниками цих підприємств усіх можливих маркетингових інструментаріїв та належної підтримки галузі державою сільськогосподарські підприємства області можуть конкурентоздатно працювати, отримувати прибуток та забезпечувати населення продуктами харчування.

Висновки. Метод SWOT - аналіз, на наш погляд, зможе забезпечити сільськогосподарському підприємству такі можливості, як: вивчення впливу факторів внутрішнього середовища і ринкового оточення на конкурентоздатну діяльність та прибутковість підприємства; встановлення взаємозв'язку між внутрішнім потенціалом зростання прибутковості підприємства (у вигляді його сильних і слабких сторін), та ринковим потенціалом підвищення прибутковості (у вигляді загроз і можливостей), що зумовлено впливом факторів ринкового оточення.

Література

1. Виханский Л.Г. Стратегическое управление корпорацией / Виханский Л.Г. – М. : Дело, 1998. – 274 с.
2. Вествуд Д. Маркетинговый план / Д. Вествуд – СПб.: Питер, 2001. – 256 с.
3. Гайдаенко Т.А. Маркетинговое управление / Т.А. Гайдаенко. – М.: ЭКСМО, 2006. – 496 с.
4. Гордієнко П. Л. Стратегічний аналіз / П. Л. Гордієнко. – К.: Алерта, 2006. – 404 с.
5. Дибб С., Симкин Л., Брэдли Дж. Практическое руководство по маркетинговому планированию. – СПб.: Питер, 2001. – 256 с.
6. Дженстер П. Анализ сильных и слабых сторон компании: определение стратегических возможностей / П.Дженстер, Д.Хасси. – М.: Изд. Дом “Вильямс”, 2008.
7. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент / Г.І.Кіндрацька. –К.: Знання, 2006. – 366 с.
8. Ковтун О.І. Стратегія підприємства / Ковтун О.І. – Львів : “Новий світ-2000”, 2005. – 388 с.
9. Полонець В. Чи варто використовувати PEST- і SWOT-аналізи у стратегічному маркетингу? / В.Полонець // Маркетинг в Україні. – 2006. – № 4. – С. 47–51.
10. Мартиненко М.М. Стратегічний менеджмент: [підручник] / М.М. Мартиненко, І.А. Ігнат'єва. – К. : Каравела, 2006. – 320 с.
11. Редченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі / К.І. Редченко– Львів: “Новий світ-2000”, 2003. – 272 с.

Summary

Urban I.R.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

APPRAISAL OF COMPETITIVE ADVANTAGES IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Generalized theoretical positions, practical experience of leadthrough of swot-analysis of business-environment of agricultural enterprise. Description the internal and external environment of agricultural enterprises is resulted. Certainly perspective directions of activity of enterprises agrarian a sector.

Key words: *agricultural enterprise, competitiveness, SWOT- analysis, market, internal and external environment.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК: 339.37.339.94

Федишин Р.С. ©

ТзОВ «Шувар», м. Львів

**ОПТОВІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ:
ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І ФОРМУВАННЯ**

У статті відображені етапи становлення і функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні.

Ключові слова: *оптові ринки, сільська територія, ринок, інфраструктура оптового ринку.*

Постановка проблеми. Найболючішою проблемою українських товаровиробників є збут продукції. Проблема інфраструктури аграрного ринку все ще залишається до кінця не розв'язаною. Стихийний «колгоспний» ринок є неконтрольований і не піддається системному регулюванню. Прибутки, які б мали йти від реалізації вирощеної продукції товаровиробникам, йдуть, як правило, в кишені посередників. Інтенсивність технології вирощування сільськогосподарських культур часто супроводжується недотриманням технологічних параметрів і правил використання добрив, засобів захисту рослин. Це негативно відображається на якості продукції, яку на стихійних ринках проконтролювати практично неможливо, тому питання оптових ринків в системі виробництва і збуту сільськогосподарської продукції є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Від початку здійснення аграрної реформи в Україні з'явилися наукові розробки і публікації вчених-аграрників, які вказували на важливість і необхідність розв'язання проблеми аграрного ринку, розбудову його інфраструктури. До них належать праці П.Т. Саблука, О.М. Шпичака, П.І. Гайдучького, В.Г. Андрійчука, Р.А. Слав'юка, Ю.С. Коваленка, М.І. Долішнього, М.В. Гладія, С.В. Васильчак, Р. Корінця, Л. Швецової, Я.Аустена, М.О. Супрун і багатьох інших авторів. Вони стосувалися як розвитку інфраструктури аграрного ринку в цілому, так і розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Про міжнародний досвід функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції інфраструктуру першого в Україні оптового ринку нами зроблена публікація [10], та проведені практичні семінари на регіональному, всеукраїнському та міжнародному рівні. Ці праці та узагальнений міжнародний досвід розвитку та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції стали основоположним підґрунтям для прийняття Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» [1].

Мета статті. Висвітлити етапи становлення оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСГ) в Україні на прикладі оптового ринку «Шувар».

Викладення основного матеріалу. Задум створити оптовий ринок сільськогосподарської продукції (ОРСП) виник у нас в кінці 90-х років ХХ століття, а організаційне втілення прийняли в 2000 році після 9 червня 1999 року (№ 997) постанови, прийнятої Кабінетом Міністрів України «Основні напрямки створення та функціонування оптових продовольчих ринків». Саме після цього почалися напрацювання для законодавчої бази. До цієї роботи підключилися міжнародні інститути, зокрема світовий банк, USAID, європейський союз, ФАО зі своїми проектами. Наступним важливим кроком у створенні ОРСП стало прийняття «Державної програми розвитку українського села на період до 2015 року», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007. № 1158 (5). В розділі 10 «Формування і розвиток інфраструктури аграрного ринку» вказано на необхідність «законодавчого забезпечення діяльності оптових сільськогосподарських ринків як підприємств, зокрема кооперативних, що продовжують технологічний ланцюг виробництва і збуту сільськогосподарської продукції».

Закріплення за оптовими сільськогосподарськими ринками за участю безпосередніх виробників функцій надання послуги транспортування, складування, пакування продукції та фінансового обслуговування операторів ринку; фінансову участь держави на загальнодержавному і місцевому рівні у створенні мережі та інфраструктури оптових сільськогосподарських ринків».

Вищезазначена «Програма розвитку українського села» була поштовхом до розробки концепції «Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції», ініційованої розпорядженням Кабінету Міністрів України 19.11.2008 року № 1447, затвердженої постанови Кабінету Міністрів України 3.06.2009 року № 562. Строк виконання цієї постанови – 2009-2013 роки.

Програма передбачає фінансування проекту в розмірі 4 мільярди гривень, у т. ч. за рахунок державного бюджету – 1-2 млрд.грн.

Розв'язання проблеми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції передбачено двома шляхами: перший шлях – розвиток мережі оптових ринків шляхом самостійного залучення ними кредитів та інвестицій. Другий – надання державної підтримки разом із створенням сприятливих умов для залучення інвестицій, зокрема шляхом спрощення процедури виділення земельних ділянок під будівництво приміщень для оптових ринків. Програмою передбачено створити 25 оптових ринків сільськогосподарської продукції та створити сучасну мережу таких ринків. Виконання програми повинно забезпечити товаровиробникам належні умови для продажу власної сільськогосподарської продукції на оптових ринках, сприяти зниженню рівня споживчої інфляції, збільшити обсяг виробництва продовольчих продуктів, створити близько 3 тисячі робочих місць.

Постановою Верховної Ради України від 25.06.2010 р. № 1561 – VI прийнятий Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції». Закон визначає правові засоби діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні, регулює відносини в цій сфері та спрямований на захист

прав і законних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, які здійснюють оптовий продаж сільськогосподарської продукції власного виробництва.

В процесі створення оптового ринку «Шувар» пройшов складний шлях першопрохідця. Він створений на приватні кошти. На початку діяльності його територія становила всього 0,5 га, у 2003 році – 2,4 га, у 2004 році – 7,8 га і планується його подальше розширення.

В 2002 році розпочато реалізацію масштабного проекту розбудови Регіонального центру (РАЦ).

Згідно із Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» та на виконання державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції у 2010 році МІН АПК були проведені конкурси з акредитації ринків та отримання ними ОРСП. Статус ОРСП отримали ринки в м. Львові РСРП «Шувар» (свідоцтво про надання юридичній особі статусу ОРСП №1), в м. Київ (свідоцтво про надання юридичній особі статусу ОРСП №2), в м. Запоріжжі (свідоцтво про надання юридичній особі статусу ОРСП №3), в м. Донецьку (свідоцтво про надання юридичній особі статусу ОРСП №4).

20 грудня 2010 року на гуртовому ринку «Шувар» відбулося урочисте закладення капсули розбудови ОРСП «Шувар». Він є першим і найкваліфікованішим оптовим ринком в країні. Окрім існуючої діючої інфраструктури на 2011 рік планується ввести нові професійні споруди, а саме: павільйон «Овочі-фрукти» та термінал «Риба», які відповідатимуть європейським технологіям оптової торгівлі. За подобою ОРСП «Шувар» почнуть будуватися оптові ринки в м. Києві, Донецьку, Харкові, Запоріжжі.

Висновки. Оптові ринки сільськогосподарської продукції в Україні пройшли шлях свого формування, дістали законодавчу базу і є важливою ланкою інфраструктури аграрного ринку.

Література

1. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» / Відомості Верховної Ради України.- 2009. - № 51. – С. 755.
2. Аустен Я. Програма створення оптових ринків в Україні / Аустен Я. Агроогляд: овочі і фрукти. – 2006. – № 7. – С. 36-38.
3. Васильчак С.В. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції як складова інфраструктури аграрного ринку / С.В. Васильчак, М.П. Лучків // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. – С.З. Гжицького. – Львів, – 2010. – Т. 12. – № 1 (43). – С. 95–99.
4. Гладій М.В. Формування оптового ринку в Україні / М.В. Гладій // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С.41-43.
5. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України 19.09.2007р. № 1158 // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С.3-57.

6. Коваленко Ю.Л. Наукові засоби та основні тенденції формування аграрного ринку в Україні / Ю.Л. Коваленко // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С.19-27.

7. Корінець Р., Швецьова Л. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: запитання та відповіді / Проекти USAID «Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення законодавчо-нормативної бази», Український освітній центр реформ. – Київ, 2007. – 88 с.

8. Магійович Р.І., Васирина О.Р., Колоч С.М. Теоретичні засоби формування аграрного ринку // Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу: колективна монографія / за ред. П.С. Березівського. – Львів; Львівський державний аграрний університет. 2006. – С. 23-36.

9. Супрун О.М. Функціонування ринкової інфраструктури в аграрній сфері економіки / О.М. Супрун // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С.84-89.

10. Федішин Р.С. Гуртові ринки: міжнародний досвід і їх становлення в Україні / Р.С. Федішин // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького. – Львів, – 2009. – Т. 11. – № 1 (40). – С. 233–238.

11. Формування та функціонування ринку аграрної продукції (практичний посібник) За ред. П.Т.Саблука. - К.: ІАЕ, 2000. – 555 с.

12. Черевко Г. Розвиток ринкової інфраструктури на Львівщині / Г.Черевко, І.Тофан // Пропозиція. – 1996. – № 11. – С. 15.

Summary
Fedyshin R.S.
«Shuvar» ltd, Lviv

**WHOLESALE MARKETS OF AGRICULTURAL PRODUCTS
IN UKRAINE: STAGES OF DEVELOPMENT AND FORMATION**

The article reflected the stages of formation and functioning wholesale markets for agricultural products in Ukraine.

Key words: *wholesale markets, rural areas, market, wholesale market infrastructure.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.1.027:338.432

Харенко А.О., к.е.н., доцент[©], **Бурляй О.Л.**, к.е.н., доцент
Уманський національний університет садівництва

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Проаналізовано економічну ефективність виробництва круп'яних культур та досліджено залежність її рівня від ступеня концентрації посівних площ в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. Внесено пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування галузі маркетинговими методами.

Ключові слова: *круп'яні культури, економічна ефективність, сільськогосподарські підприємства, прибуток.*

Вступ. На всіх етапах розвитку суспільства проблема збільшення виробництва зерна належала до числа злободенних та актуальних питань аграрної політики, оскільки від рівня її розв'язання багато в чому залежить розвиток всіх тваринницьких галузей, а в кінцевому підсумку – подолання продовольчої кризи в країні.

Виробництво продукції круп'яних культур – це один із важливих видів діяльності в сільському господарстві. Продукти переробки даної продукції – крупа гречана і пшоно – є цінними дієтичними продуктами харчування. Так, гречка – цінна продовольча культура, яка містить 70-80 % крохмалю, 10-12 % легкозасвоюваного білка, корисні органічні кислоти, багато вітамінів, мінеральні солі й глікозид (рутин), що має лікувальні властивості. За фізіологічною цінністю білки гречаної крупи близькі до білків курячого яйця і коров'ячого молока. За складом і структурою амінокислот гречану кашу дієтологи порівнюють з м'ясом. Гречка також є цінний медонос. З одного гектара її посіву бджоли можуть зібрати до 60-100 кг меду. Зерно проса використовують для виготовлення крупи (пшона) і годівлі птиці. Зелена маса, полова й солома проса є добрим кормом для худоби і овець. У зерні проса багато білка, крохмалю, мало клітковини.

Велике значення в харчовому раціоні людини мають круп'яні культури – гречка, просо, рис. Але валові збори їх невеликі. В сумі вони становлять близько 3 % валових зборів зерна в країні. Найбільшу площу серед круп'яних культур займає гречка. Це одна з традиційних сільськогосподарських культур українського народу. Врожайність гречки невелика – близько 10 ц з 1 га. Сіють її здебільшого в Лісостепу і на Поліссі. Просо вирощують переважно в Лісостепу і Степу. Це досить посухостійка культура. Основні площі під просом зайняті в степових районах, але найвища врожайність цієї культури – в Лісостепу.

Методологічні й методичні питання ефективності виробництва зерна, в тому числі круп'яних культур, розглядаються в працях відомих вітчизняних учених-економістів: А. Алтухова, В. Андрійчука, В. Андрусика, В. Бойка, П. Гайдучького, М. Гладія, Ю. Коваленка, М. Лобас, І. Лукінова, М. Маліка, В. Сайка, З. Ніколаєва, П. Саблука, В. Савчука, В. Ситника, І. Соловійова, В. Терещенка, О. Шпичака та інших [1-5].

Проте, незважаючи на вагомість їхніх розробок, круп'яний підкомплекс перебуває в кризі, надто мало практичних розробок щодо його розвитку і ефективного функціонування як на регіональному, так і загальнодержавному рівні.

Матеріал і методи. Об'єктом дослідження є процеси ефективного функціонування та розвитку круп'яного підкомплексу Черкаської області в умовах ринкових відносин та напрями його підвищення.

У процесі дослідження застосовувались такі методи: історичний – для виявлення тенденцій розвитку галузі; дедуктивний, індуктивний та узагальнення – при дослідженні теоретичних аспектів досліджуваної проблеми; порівняння, групування, графічний – при дослідженні сучасного стану галузі; абстрактно-логічний – щодо теоретичних і методологічних узагальнень, формулювання висновків.

Інформаційною базою досліджень праці провідних вітчизняних вчених, офіційні матеріали Держкомстату України і Головного управління статистики Черкаської області, спеціальна література та інші джерела.

Результати дослідження. Розглядаючи таку проблему як ефективність виробництва круп'яних культур з позицій загальноприйнятих показників зазначимо, що її рівень, як і ефективність іншої продукції сільського господарства, залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, що діють на сучасному ринку продовольства. Раціональний рівень організації виробництва в галузі є першоосновою одержання високої результативності господарювання навіть при інших несприятливих умовах, і навпаки. Макроекономічні чинники протягом останніх років не сприяли формуванню умов стабільності виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах, внаслідок чого фінансові результати їх господарської діяльності щодо круп'яних культур коливалися, що підтверджується показниками поданими в таблиці 1.

З даних таблиці 1 видно, що посівні площі круп'яних культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області протягом 2007-2009 років постійно змінювались. Так, під гречкою вони зменшилися на 37 %, а під просом, навпаки, зросли на 56,6 %. Основні їх масиви сконцентровані в Драбівському, Жашківському, Золотоніському, Уманському, Чорнобаївському та Шполянському районах регіону. Найважливішим показником ефективності виробництва є урожайність, що відображає вплив природно-економічних умов (якість), організаційно-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Підвищення урожайності продукції ґрунтується на системі заходів із підвищення економічної родючості землі і

всєбічної інтенсифікації виробництва і відіграє дуже важливу роль у формуванні їх собівартості. Протягом досліджуваного періоду даний показник мав тенденцію до зростання (щодо гречки – на 44 %, проса – 2,3 р.), що в свою чергу дало можливість зберегти стабільний рівень валових зборів гречки та наростити об'єми виробництва проса в 3,7 раза.

Таблиця 1

**Економічна ефективність виробництва круп'яних культур
у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області**

Показники	Гречка			Просо		
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
площа посіву, га	9296	6557	5890	1678	1850	2628
урожайність, ц з 1га	6,8	10,3	9,8	10,9	18,6	25,5
валовий збір, ц	63215	67536	57727	18287	34401	67010
реалізовано, ц	46106	40090	54439	15390	14587	40112
рівень товарності, %	72,9	59,4	94,3	84,2	42,4	59,9
виручка від реалізації, тис. грн	7651,3	5459,6	9064,9	1454,8	1390,6	2249,1
ціна реалізації 1 ц, грн	165,95	136,18	166,51	94,53	95,33	56,07
собівартість реалізованої продукції, тис. грн	6670,6	5604,3	8514,1	1460,5	1135,2	2635,7
собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	144,68	139,79	156,40	94,90	77,82	65,71
прибуток (збиток), всього, тис. грн	980,7	-144,7	550,8	-5,7	255,4	-386,6
в т.ч. на 1 га, грн	105,49	-22,06	93,51	-3,39	138,05	-147,11
рівень рентабельності (збитковості), %	14,7	-2,6	6,5	-0,4	22,5	-14,7
кількість підприємств, що займалися виробництвом продукції, од. – всього	132	103	115	56	55	56
в т.ч. одержали збиток	50	41	49	21	11	25

В цілому ефективність галузі протягом 2007-2009 років коливалась, про що свідчить рівень рентабельності. Це пояснюється тим, що собівартість продукції і ціна реалізації зростали різними темпами за роками. Найбільшу

питому вагу в структурі собівартості витрат складають: інші затрати, оплата праці з відрахуваннями на соціальне страхування, засоби захисту рослин, а також роботи і послуги. Щодо рівня цін, то він ще не досяг свого справедливого рівня, про що свідчить зменшення кількості господарюючих суб'єктів у даній галузі. Все це зайвий раз підтверджує нагальну потребу застосування державного регулювання закупівельних цін на сільськогосподарську сировину, з тим, щоб досягти максимального наближення окупності витрат з розрахунку на одиницю продукції в господарствах різних форм власності. Це дасть можливість домогтись більш швидкого економічного розвитку господарств різних зон, забезпечити однакові умови для вирішення соціальних проблем на селі. Таким чином зниження витрат на виробництво зерна круп'яних культур не тільки в господарствах Черкаської області, а й в інших сільськогосподарських підприємствах України можливе лише у випадку економічної стабільності в країні, установлення пріоритету цін на продукцію сільського господарства і промисловості. Тільки за таких умов можна говорити про реальне зниження собівартості продукції.

З метою визначення впливу розміру посівних площ досліджуваних культур на показники виробництва та збуту продукції нами здійснено групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області (межі груп, та питому вагу підприємств відносно них подано на рис. 1).

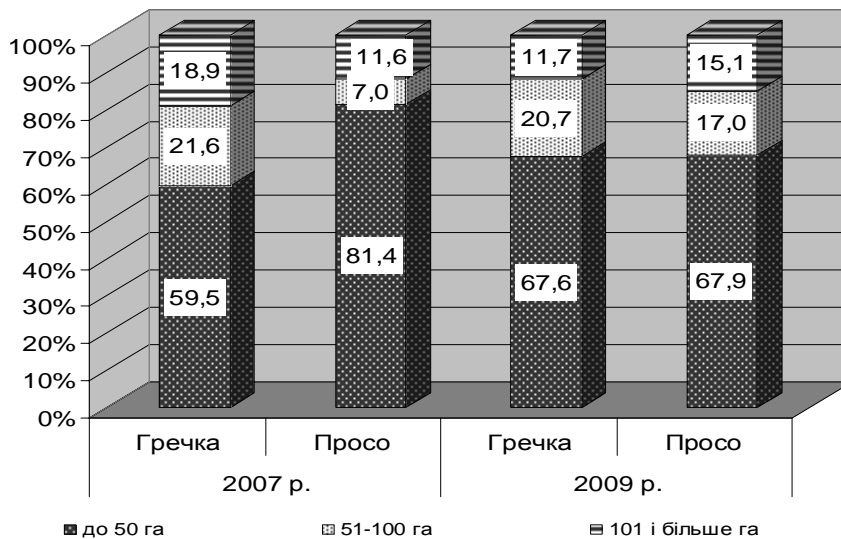

Рис.1. Питома вага підприємств кожної з груп за площею посіву, в загальній кількості об'єктів дослідження, %

Як свідчать дані таблиці 2, зростання обсягів виробництва круп'яних культур пов'язане із концентрацією посівних площ. За такої тенденції складаються сприятливі умови для досягнення найбільш раціональних розмірів земельного клину під гречкою і просом, підвищення урожайності культур.

Таблиця 2

Залежність економічної ефективності виробництва круп'яних культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області від розміру посівної площі

Показники	Гречка			Просо		
	групи господарств за площею посіву культури, га			групи господарств за площею посіву культури, га		
	до 50	51-100	101 і більше	до 50	51-100	101 і більше
2007 рік						
площа в розрахунку на 1 господарства, га	26	77	164	18	62	158
урожайність, ц	5,6	7,6	6,8	15,3	13,4	20,1
виробнича собівартість 1 ц, грн	178,23	121,79	144,08	70,83	69,37	45,65
повна собівартість 1 ц, грн	158,53	116,81	163,26	87,56	70,77	119,41
витрати на збут, грн	18,76	9,92	17,35	11,22	7,84	11,89
рівень товарності, %	75,9	75,2	61,1	58,2	70,9	35,0
ціна реалізації, грн	154,86	168,39	173,57	107,15	98,87	84,47
прибуток на 1 ц, грн	-3,68	51,58	10,31	19,60	28,10	-34,94
прибуток на 1 га, грн	-15,52	292,81	42,90	174,59	267,74	-245,75
рівень рентабельності, %	-2,3	44,2	6,3	22,4	39,7	-29,3
2009 рік						
площа в розрахунку на 1 господарства, га	25	75	183	25	62	164
урожайність, ц	9,5	13,0	9,5	24,8	23,8	25,7
виробнича собівартість 1 ц, грн	150,38	149,82	102,00	55,41	49,30	62,41
повна собівартість 1 ц, грн	165,62	109,44	123,37	79,82	63,57	56,05
витрати на збут, грн	16,02	9,86	15,38	13,45	7,45	2,01
рівень товарності, %	93,8	140,8	69,5	65,3	66,0	48,6
ціна реалізації, грн	159,35	141,10	150,21	50,62	61,81	57,12
прибуток на 1 ц, грн	-6,27	31,66	26,84	-29,20	-1,76	1,07
прибуток на 1 га, грн	-55,65	579,50	177,22	-472,45	-27,70	13,40
рівень рентабельності, %	-3,8	28,9	21,8	-36,6	-2,8	1,9

Так, в сучасних умовах господарювання в Черкаській області, спостерігається тенденція: чим більша площа, тим більше виробляється продукції на одиницю відповідної площі, а отже зростає ефективність її використання. До господарств, що мають площу круп'яних культур понад 200 га, належать наступні: ПСП «Глорія» і ТОВ «Оберіг» Жашківського району, ПСП «Хлібороб» і ТОВ «Агрофірма «Зоря» Катеринопільського, СТОВ «Злагода» Корсунь-Шевченківського, ДГ «Черкаське» Смілянського, ВАТ «Промінь» Тальнівського та СВК «Зоря» Христинівського. Проте, розглядаючи економічну ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств щодо круп'яних культур, слід відмітити, що в сучасних умовах найвищий ефект

одержують господарства з площею посіву в межах від 50 до 100 га на кожну.

Як вже зазначалося, одним із елементів забезпечення ефективності виробництва будь-якої культури є висока врожайність, якої можна досягти за рахунок впровадження більш перспективних районованих сортів, що характеризуються значним потенціалом урожайності та відмінними харчовими якостями. Для цього, на базі навчальних закладів, сортовипробувальних дільниць та станцій, а також насінневих господарств області на ринкових засадах доцільно відновити єдину систему, яка б могла займатися виробництвом насіння високих репродукцій і доводити його до споживача. В останні роки, як у фермерських, так і приватних господарствах недотримуються сівозмін, порушуються елементарні вимоги плодозміни. Значна кількість досліджень підтверджує, що беззмінні посіви недопустимі, також доведено, що за рахунок правильно підібраних попередників урожайність гречки й проса можна збільшити в 1,3-1,5 рази. Оскільки дані культури відносяться до групи середньо чутливих до беззмінного вирощування культур, то тривалість періоду повернення на попереднє місце становить 2-3 роки. Для підвищення врожайності посіви гречки в умовах регіону рекомендується розміщувати після кращих, удобрених попередників: цукрових буряків, озимих, зернобобових і по обороту пласта багаторічних трав. Однією з причин, що впливає на урожайність круп'яних культур є погіршення фітосанітарного стану на полях, що зумовлено неможливістю багатьох господарств купувати засоби захисту через високу вартість. Окупність вкладених коштів досягається лише за умов їх використання у комплексі з агротехнічними, біологічними, організаційно-економічними заходами. Важливе значення у виробництві продукції надається інтенсивним технологіям. Використання вказаних пропозицій сприятиме підвищенню урожайності проса в Лісостеповій зоні України до 40 ц/га, а гречки – 25 ц/га.

Основним каналом реалізації круп'яних культур є комерційні організації (табл. 3), які купують їх здебільшого для подальшої переробки та продажу у вигляді крупи. Незначна частка збіжжя збувається на ринку і в рахунок орендної плати. Рівень цін на продукцію коливається залежно від каналу збуту. Обсяги продажу продукції через біржі практично не відбувається, оскільки, на нашу думку, даний канал унеможливорює шахрайство з боку керівників, які за умови реалізації продукції іншими каналами, привласнюють частину виручки. В подальшому підприємства повинні орієнтуватися на нього, оскільки він дасть змогу зробити прозорими операції зі збуту продукції та запропонувати найкращу ціну.

Позитивно на розвиток галузі впливатиме запровадження маркетингового стратегічного планування, що дасть можливість підприємствам враховувати наступні чинники, які впливають на вибір каналу руху продукції: спосіб придбання продукції, можливі об'єми закупівель, кваліфікацію кадрів, що проводять закупівлі, рівень пропонованих цін, запити оптовиків і роздрібних торговців відносно тари і упаковки, а також наявність ринкової інформації про продукцію, що реалізується. Вибір каналу збуту визначає діяльність підприємства на роки вперед, тому головним питанням є визначення стратегії

збуту, що дозволяє уникнути рішень, які заважають розширенню збутової діяльності підприємства.

Таблиця 3

Рівень цін за одиницю продукції в розрізі каналів реалізації круп'яних культур та їх питома вага*

(аграрні формування Черкаської області)

Канали реалізації	2006 р.		2008 р.		2009 р.	
	грн	%	грн	%	грн	%
Гречка						
переробним організаціям	153,39	2,9	115,95	0,9	144,38	1,9
орендна плата за паї	117,39	0,6	140,00	0,3	156,25	0,5
населенню, в т.ч. в рахунок оплати праці	97,82	1,0	104,15	1,0	-	-
на ринку	111,12	14,8	148,91	4,6	133,71	5,7
комерційним організаціям	121,66	80,7			145,67	91,9
Просо						
переробним організаціям	46,07	1,9			-	-
орендна плата за паї	51,38	8,9			92,22	0,2
населенню, в т.ч. в рахунок оплати праці	24,44	2,1			30,00	0,3
на ринку	38,91	7,2			51,66	9,7
комерційним організаціям	41,52	79,9			59,04	89,8

*за 2008 рік відсутня відповідна статистична звітність.

З метою підвищення економічної ефективності галузі, на нашу думку, підприємствам слід широко використовувати прямий канал збуту продукції, тобто працювати напряду із роздрібними торговцями та кінцевими споживачами. Для цього господарствам необхідно організувати переробку насіння культур у крупу на своїй базі. Звичайно, це потребує значних витрат, тому останнім доцільно об'єднуватися в обслуговуючі кооперативи, утворюючи їх на умовах пайової участі. Такий підхід дасть можливість підприємствам успішно працювати на регіональному ринку та отримувати справедливую ціну.

Оскільки дана галузь характеризується значними втратами врожаю через кліматичні умови, що відносить її до групи підвищеного ризику, доцільно, на нашу думку, запровадити механізм державної підтримки, який гарантуватиме виробникам компенсацію можливих втрат.

Висновки. Економічна ефективність виробництва круп'яних культур сільськогосподарськими підприємствами Черкащини протягом досліджуваного періоду коливалась, про що свідчить рівень рентабельності. З метою забезпечення сталого розвитку галузі слід, з одного боку, домагатися досягнення

якомога вищого рівня врожайності культур та якості одержаної продукції, а з іншого – на основі маркетингового стратегічного планування обирати оптимальні канали збуту збіжжя; запроваджувати на кооперативних засадах переробку сировини на крупу в межах господарств; забезпечити державну підтримку.

Література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підруч. – 2-ге вид., доп. і перероб. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2004. – 624 с.
2. Андрусяк В.М. Формування ринку зерна круп'яних культур та продуктів їх переробки: дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / Андрусяк Василь Миколайович. – Житомир, 2004. – 185 с.
3. Бойко В.І. Регіональні проблеми виробництва гречки / В.І. Бойко // Економіка АПК. – 2000. – №7. – С. 25-29.
4. Лобас М.Г. Розвиток зернового господарства України: монографія / М.Г. Лобас. – К.: 1997. – 449с.
5. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практичний посібник / за ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.

Summary

Kharenko A.A., Burlaiy O.L.
Uman National University of Horticulture

MARKETING INVESTIGATION OF ECONOMIC EFFICIENCY OF GRAIN CROPS PRODUCTION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

The economic efficiency of grain crops production has been analyzed the dependence of it's level upon the degree of concentration of sowing area At Agricultural Enterprises of Cherkassy region has been investigated. The author made suggestions according the increase of efficiency of sector functioning with the help of marketing methods.

Key words: grain crops, economic efficiency, agricultural enterprises, profit.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 338.43.01:631.164.23

Ходаківський В.М., асистент*[©]*Житомирський національний агроекологічний університет***ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІНВЕСТУВАННЯ
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Вказано на проблеми залучення інвестицій в сільськогосподарські підприємства. Встановлено пріоритетні напрями інвестування аграрних підприємств. Доведено необхідність інвестування в окремі напрями господарської діяльності підприємств, з точки зору їх ефективності.

***Ключові слова:** залучення інвестицій, проблеми залучення інвестицій, пріоритетність інвестування, ранжування галузей, рівняння регресії.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах підприємства агропромислового комплексу постали перед проблемою нагромадження власного капіталу для здійснення або модернізації виробництва. Невирішеним залишається питання отримання довгострокових позичок в комерційних банках. Водночас, в агропромисловому виробництві спостерігається тенденція до скорочення обсягів фінансових ресурсів у господарствах усіх форм власності. Внаслідок цього сформований раніше ресурсний потенціал, особливо у сільському господарстві, рік у рік вичерпується. Фактичні строки експлуатації більшості основних засобів у 2-2,5 рази перевищують нормативні.

Аналіз останніх досліджень. Вирішенню проблеми інвестування аграрного сектору країни взагалі та регіонів зокрема присвячені численні дослідження таких відомих вчених, як: В.Г. Андрійчука, І.О. Бланка, П.І. Гайдуцького, Г.М. Гейця, І.Л. Коєвського, М.І. Долішнього, Р.І. Рубана, І.І. Лукінова, В.П. Савчука та ін. Вони зосередили свою увагу на вивченні значної частини фактичного матеріалу, на основі чого зробили відповідні висновки та обґрунтували низку рекомендацій щодо розвитку системи інвестування аграрних підприємств, з урахуванням сучасних проблем та перспектив щодо залучення інвестицій.

Мета статті. Дослідження процесу інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Житомирського регіону з виділенням найбільш ефективних напрямів інвестування аграрного виробництва на основі побудови рівняння регресії.

Виклад основного матеріалу. Для подальшого розвитку аграрного сектора істотною перешкодою залишається висока зношеність основних засобів виробництва, застаріла техніка та технології. Зокрема, щорічне зношення основних засобів, насамперед технічних, у 10 разів перевищує їх оновлення.

* Науковий керівник - к.е.н., професор Павловська Л.Д.

© Ходаківський В.М., 2011

Через різке зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників фондоозброєність у галузі зменшилась у 4,5 раза.

Пріоритетними напрямками капіталовкладень є: введення в дію тваринницьких приміщень; будівництво елеваторів, оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції, заводів з альтернативних видів палива; зведення теплиць закритого ґрунту; будівництво комбикормових, силосних та сінажних споруд; рекультивация земель.

В останні роки частка капітальних вкладень у розвиток сільського господарства України коливається в межах 5-7 відсотків. Це зумовлено відсутністю фінансових можливостей сільськогосподарських товаровиробників.

Проте, неоднозначність результатів ефективності асигнувань в Україні зумовлена її регіональною спеціалізацією, що безпосередньо стосується і Житомирської області.

Дана ефективність зумовлена, у першу чергу, зваженою і ретельною розробкою інвестиційного проекту у кожному випадку окремо для кожного підприємства. Проте, існують розроблені науковцями і практиками основні закономірності.

У цьому контексті вибір інвестиційного проекту потребує докладного обґрунтування, щоб забезпечити зниження ризику під час прийняття управлінських рішень. Для цього необхідний науково обґрунтований інструментарій обробки інформаційних потоків. Елементами такого інструментарію в аналітичних дослідженнях можливих варіантів є економічні методи і процедури. Одним із них є метод стандартизації показників досліджуваних явищ. Основним завданням цього методу є доведення різномірних показників до порівняння, що є базою для їх подальших досліджень. Окрім цієї ролі, даний метод може виконувати окремі функції. Якщо показники після стандартизації підсумувати, провести ранжування і поділити на класи, тоді така процедура дасть змогу виявити наявність (чи відсутність) великої різниці в досліджуваних явищах та потребу в застосуванні інших методів виміру наявних відмінностей і їх причинно-наслідковий зв'язок. Результатом стандартизації може бути відповідь на питання, який із досліджуваних об'єктів має найвищі параметри досліджуваного явища, а який із них знаходиться аж у кінці проведеного ранжованого ряду [2].

Методом стандартизації показників аналізується на основі побудови рядів аналітичних та розрахункових таблиць і визначення за їх допомогою: різниці між фактичним значенням показника та середньою величиною; середньоквадратичного відхилення; стандартного показника. Для більш точного аналізу розраховуємо середнє значення перерахованих показників за період з 2007 по 2010 рр. Необхідні дані для розрахунків наведені у відповідних таблицях: валовий збір основних сільськогосподарських культур, виробництво продукції тваринництва за категоріями господарств, рівень рентабельності основних видів продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах, реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами, показники середнього рівня

рентабельності основних видів продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах та середня реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами. Удосконалюючи методику Рубана Р. І. [3], звівши усі одержані результативні показники до єдиного середнього значення та здійснивши ранжування за ними галузі аграрної сфери, ми поділили на три зони інвестиційної привабливості (табл. 1).

На основі ранжування ми визначили, щодо зони пріоритетної інвестиційної привабливості належить – насінництво, льонарство, картоплярство, хмелярство, а найменш привабливими є виробництво цукрових буряків, риборозведення, бджолярство, овочівництво. Таким чином, пріоритетними видами сільськогосподарського виробництва для здійснення інвестиційної діяльності в Житомирській області є переважно галузі рослинництва, а точніше вирощування таких культур, як: льон, хміль, картопля.

Для будь-якого об'єкта інвестування важливою умовою розвитку є ефективність вкладення капіталу в інвестиційні проекти. Оцінка ефективності інвестицій - це найважливіший етап у процесі прийняття інвестиційних рішень.

З усієї сукупності можливих показників ефективності інвестицій були відібрані: фондівдача (y_1) та продуктивність праці працівників, тобто виробництво продукції на одного робітника в аграрному секторі (y_2).

З метою вивчення сумісності факторів та результативних ознак у кореляційних моделях, нами була проведена попередня статистична обробка даних.

Таблиця 1

Ранжування галузей сільського господарства Житомирської області за середнім інтегральним показником інвестиційної привабливості

Галузі сільського господарства	Середній інтегральний показник	Зона інвестиційної привабливості
Насінництво, льонарство, картоплярство, хмелярство	8,13	Пріоритетна інвестиційна привабливість
Тваринництво	2,21	Середня інвестиційна привабливість
Садівництво	2,05	
Птахівництво	2,02	
Виробництво соняшнику	1,9	
Виробництво цукрових буряків	0,94	Мінімальна інвестиційна привабливість
Риборозведення	0,77	
Бджолярство	0,61	
Овочівництво	0,48	

Факторними показниками, які відображають інвестиційну діяльність аграрної сфери Житомирської області, є: інвестиції в аграрну сферу (X0); інвестиції в обладнання (X1); інвестиції в будівельно-монтажні роботи (X2); інвестиції по введенню в дію основних засобів (X3). Для вивчення взаємозв'язку результативних та факторних ознак використовується кореляційно-регресивний метод аналізу [4]. Визначаючи залежність фондівдачі від розміру інвестицій, рівняння регресії має вигляд:

$$y_2 = 0,708 - 0,012 x_0$$

Для вивчення факторів (складових інвестицій), які здійснюють безпосередній вплив на продуктивність праці, була визначена криволінійна багатофакторна кореляція, де в якості узагальнюючого показника використовується показник продуктивності праці, а у якості факторів: інвестиції в обладнання (X1); інвестиції в будівельно-монтажні роботи (X2); інвестиції по введенню у дію основних засобів (X3). Результати розрахунків засвідчили те, що такі показники, як інвестиції в будівельно-монтажні роботи та інвестиції по введенню у дію основних засобів, мають негативний вплив на продуктивність праці, а інвестиції в обладнання позитивний. Виходячи з цього, рівняння регресії має вигляд:

$$y_1 = 55,468 + 1,274x_1 - 0,353 x_2 - 1,627 x_3$$

Для визначення впливу на фондівдачу таких факторів як: інвестиції в обладнання (X1), інвестиції в будівельно-монтажні роботи (X2), інвестиції по введенню у дію основних засобів (X3). У результаті розрахунків отримано наступне рівняння регресії:

$$y_2 = 0,755 + 0,072x_1 - 0,014 x_2 - 0,024 x_3$$

Дане рівняння показує, що із збільшенням вартості обладнання на 1 млн. грн. фондівдача збільшується на 0,072 грн. Всі інші фактори мають негативний вплив на фондівдачу. Розрахунки здійснювалися таким чином, щоб на підставі їх на кожному етапі з моделі виключати фактори, які здійснюють найменший вплив. Так, виходячи з регресивного рівняння можна виключити такі фактори як інвестиції в будівельно-монтажні роботи та інвестиції по введенню у дію основних засобів, які мають від'ємний вплив на фондівдачу. В результаті отримуємо лінійне рівняння парної регресії:

$$y_2 = 0,56 + 0,03x_1$$

Виходячи з даного рівняння, можна зробити висновок, що із збільшенням інвестицій в устаткування, збільшується фондівдача. Результати розрахунків показали, що основним фактором, який впливає на фондівдачу, є інвестиції в

обладнання. Таким чином, ефективність інвестицій визначається тими вкладеннями, які, по-перше, можуть бути використані, а по-друге, тими, які дають найліпше їх використання. Це, у першу чергу, інвестиції в обладнання переробних галузей, ремонтно-обслуговуючі підприємства, трактори та комбайни, інше обладнання [1].

Висновки. Низька прибутковість сільгоспвиробників є наслідком обмеженого платоспроможного внутрішнього попиту, великих маркетингових витрат, невизначеності і різких коливань цін на сільськогосподарську продукцію та обмеженого доступу до кредитних ресурсів, а високий ступінь ризику зумовлений відсутністю необхідних механізмів захисту виробників від різноманітних (і в першу чергу - цінових) ризиків та невідпрацьованістю чинних нормативно-правових актів.

Разом з тим визначено, що все-таки до зони пріоритетної інвестиційної привабливості Житомирської області належить – насінництво, льонарство, картоплярство та хмелярство. В свою чергу найбільш ефективними є інвестиції в обладнання переробних галузей, ремонтно-обслуговуючі підприємства, трактори, комбайни та інше обладнання.

Література

1. Долішній М.І. Вплив фондівддачі та продуктивності праці на ефективність інвестицій в аграрних підприємствах / Р.І. Рубан // Таврійський науковий вісник: зб. наук. праць. – Вип. 63 (2). – Херсон: Айлант, 2009. – С. 131 – 138.
2. Дуфенюк О.М. Кредитний механізм формування інвестиційних ресурсів аграрного сектора економіки України // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія “Економічні науки”. – 2001. - №3. – С.214-218.
3. Рубан Р.І. Вплив фондівддачі та продуктивності праці на ефективність інвестицій в аграрних підприємствах / Р.І. Рубан // Таврійський науковий вісник: зб. наук. праць. – Вип. 63 (2). – Херсон: Айлант, 2009. – С. 131 – 138.
4. Рубан Р.І. Інвестиційна привабливість сільськогосподарського виробництва Херсонської області / Р.І. Рубан // Бізнес – навігатор: науково-виробничий журнал – Вип. 3 (15). – Херсон: МУБіП, 2008. – С. 70 – 78.

Summary

Khodakivsky V.M.

Zhytomyr National Agroecological University

INVESTING PRIORITY STRAIGHT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES OF ZHYTOMYR REGION

It is indicated on the problems of bringing in of investments in agricultural enterprises. Priority directions of investing of agrarian enterprises are set. The necessity of investing of separate directions of economic activity is led to from the point of view their efficiency.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43:339

Чемерис В.А., к.е.н., доцент[©], **Франчук І. Б.**, к.е.н., ст.викладач
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

У даній статті розглянуто розвиток особистих селянських господарств в умовах світової фінансової кризи. Проаналізовано вплив фінансової кризи в Україні на ефективність господарювання особистих селянських господарств у Львівській області та запропоновано шляхи виходу з кризи.

Ключові слова: особисті селянські господарства, фінансова криза, дохід, інфляція.

Постановка проблеми. Розмір грошових доходів сільського населення залежить передусім від наслідків та глибини всесвітньої фінансової й продовольчої кризи. Можливі три варіанти розвитку кризової ситуації, яким відповідатимуть три варіанти розвитку особистих селянських господарств – оптимістичний, песимістичний і раціональний. Подальша діяльність більшості особистих селянських господарств відбуватиметься за реалізації оптимістичного варіанта.

Аналіз останніх досліджень. У вересні 2008 р. Сполучені Штати Америки, а згодом і більшість розвинутих країн світу, вразила одна з найглибших в історії капіталістичного суспільства фінансова криза. Спершу вона проявилася в секторах банківського іпотечного кредитування та страхового бізнесу. Через певний час – поширилася на інші сфери банківського сектора економіки й на реальний сектор. Згідно з оцінками міжнародних економічних організацій, найуразливішими для фінансової кризи серед країн світу стали Ісландія, Аргентина, Пакистан, Угорщина й Україна. Саме в цих країнах найбільш ускладнилися соціально-економічні умови і відбувся спад рівня життя населення.

Мета статті. Метою статті є визначення впливу фінансової кризи на діяльність особистих селянських господарств Львівської області.

Виклад основного матеріалу. Одним із найгірших наслідків кризи стала втрата роботи понад 200 млн осіб у світі. Вітчизняні економісти вирахували зростання безробіття в нашій країні до 20% у 2010 р. Значну масу безробітних становлять жителі сіл як найменш кваліфіковані. Слід ураховувати також такий негативний наслідок фінансової кризи, як повернення трудових мігрантів з-за кордону на батьківщину, передусім у сільську місцевість, зокрема Львівської області. Зазвичай особисті селянські господарства відносять до так званих господарств виживання, які стають порятунком для багатьох родин, передусім

сільських, в умовах соціально-економічних криз. Вони набувають прискореного розвитку за досягнення певного рівня зниження доходів населення. Природно, що існує певна економічна обґрунтована межа зниження доходів, при досягненні якої власники особистих селянських господарств приймають рішення про зайнятість винятково в особистому господарстві й обмеженні виробничо-економічних зв'язків з іншими суб'єктами ринку.

Регіональні особливості ведення особистих селянських господарств у Львівській області, передусім малоземелля, та особливості розселення сільського населення мають і матимуть у майбутньому значний вплив на їхній розвиток. Але в даних умовах основним чинником розвитку особистих селянських господарств найближчим часом буде ситуація на сільському ринку праці та рівень грошових доходів населення. Тому ми розробили поваріантний прогноз розвитку особистих селянських господарств у досліджуваному регіоні: оптимістичний, песимістичний та раціональний (табл. 1).

Таблиця 1

Перспективні параметри розвитку особистих селянських господарств, 2012 р.

Показник	Варіанти		
	оптимістичний	песимістичний	раціональний
Кількість особистих селянських господарств, тис.	215,0	215,0	215,0
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	780	900	810
Вартість валової продукції в порівнянних цінах, млн. грн	3400	5000	3600
Так само на одне господарство, тис. грн	15,8	23,3	16,7
Так само на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	4359	5555	4444
Поголів'я тварин, тис. голів:			
Велика рогата худоба	180	460	270
У тому числі корови	100	300	180
Свині	160	250	200
Вартість виробленої продукції в поточних цінах, млн. грн	3700	5600	4000
Вартість реалізованої продукції, млн. грн	300	2600	400
Рівень товарності, %	8,1	46,4	20,0

Реалізація оптимістичного сценарію розвитку особистих селянських господарств можлива за збереження досягнутих до кризової ситуації у

2000–2007 рр. темпів розвитку економіки країни, зростання рівня зайнятості та доходів населення.

Упродовж 2000–2007 рр. грошовий дохід на одного сільського мешканця зріс із 79,20 до 423,92 грн, тобто у 5,4 раза (у середньому на 40% за рік).

Оскільки інтегрований індекс інфляції впродовж цього періоду становив 157,7%, у реальному обчисленні доходи зросли в 3,39 раза, або ж на 27,5% щороку. За збереження таких темпів зростання до 2012 р. середній дохід на особу в сільських домогосподарствах становитиме 1821 грн, що значно вище від прожиткового мінімуму. При цьому наявні темпи скорочення площ використовуваних сільськогосподарських угідь, поголів'я тварин, а також обсягів виробництва продукції збережуться.

Якщо світова фінансова криза інтенсивно поглиблюватиметься й надалі, це неминуче призведе до загострення ситуації на ринку праці. Висока ймовірність втрати роботи всіма працездатними членами сільських родин. Вони будуть змушені сконцентрувати всі зусилля на веденні особистого селянського господарства. Обсяги купівлі товарів і послуг на ринку будуть мінімальними. Однак розрахунки обов'язкових покупок вказують на те, що вони не можуть бути меншими від 14 265,16 грн на рік на всю родину, тобто 1188,76 грн на місяць. Якщо при збереженні нинішньої ситуації на ринку для цього достатньо заробітку одного з батьків за межами особистого господарства, то у разі втрати роботи ці кошти необхідно заробляти реалізацією продукції, виробленої всередині нього.

У процесі реалізації песимістичного сценарію розвитку особистих селянських господарств відбудеться повернення до умов середини 90-х років минулого століття. Зростатиме площа використовуваних сільськогосподарських угідь, масовим стане явище розривання договорів оренди земель, зростатиме інтенсивність праці власників особистих селянських господарств, збільшуватиметься чисельність поголів'я тварин.

Рациональний сценарій розвитку особистих селянських господарств можливий у тому разі, якщо уряду вдасться замортизувати негативний вплив світової фінансової кризи на вітчизняну економіку, завдяки чому стане можливим збереження наявного рівня грошових доходів населення та соціально-економічних умов розвитку особистих селянських господарств.

Слід відзначити, що навіть у разі збереження досягнутого рівня реальних доходів сільського населення, розвиток особистих селянських господарств буде значно активнішим порівняно з нинішнім. Неабияке значення мають не лише матеріальні аспекти функціонування господарств, їхня динаміка, а й очікування селян щодо подальшої зміни ситуації у світі, країні, регіоні, сільській місцевості. Загострення кризи в сусідніх країнах навіть за збереження стабільності в нашій країні спонукатиме селян до розширення свого господарства. Одвічний інстинкт самозбереження, одним із важливих чинників чого в сучасних соціально-економічних умовах є особисте селянське господарство, спонукає їх на такі раціональні види діяльності, які зменшують економічні ризики. Інтуїція, так чи

інакше, підкаже селянам шлях до виживання у складних умовах. Завше, й у складні часи, кожен міг розраховувати передусім на самого себе.

Висновки. Загальна економічна ситуація в країні є чи не основним чинником, який суттєво впливає на динаміку змін у виробничій діяльності особистих селянських господарств. Цей чинник, у зв'язку з поглибленням глобалізаційних процесів у світі, у край динамічний. Не менш важливим є інший чинник, який, на відміну від загальноекономічної ситуації, надає стабільності розвитку особистих селянських господарств. Це – розвиток соціальної сфери села, передусім соціальної інфраструктури. Якщо в певному сільському населеному пункті наявні дошкільні заклади, й вони газифіковані, це сприяє фактичному збільшенню робочого часу членів особистих селянських господарств, який можна використати для вдосконалення власного господарства. Якщо, до того ж, у селі діють заклади торгівлі, культури й мистецтва, це забезпечує відпочинок у такій формі, яка сприяє відновленню фізичних та моральних сил працівників.

Література

1. Сільськогосподарська діяльність господарств населення Львівщини у 2009 році: [Статистичний збірник]. – Львів, 2010. – 156 с.
2. Талавира М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій : [Монографія] / М. П. Талавира. – К. : Вид-во НАУ, 2008. – 384 с.
3. Шангіна Л. Пролітаючи з оптимізмом, або правила кризового етикету / Л. Шангіна // Дзеркало тижня, 6–12 грудня 2008 р.

Summary

Chemeris V.A., Franchyk I. B.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

DEVELOPMENT OF THE PERSONAL PEASANT ECONOMIES IN THE CONDITIONS OF WORLD FINANCIAL CRISIS

In this article development of the personal peasant economies is considered in the conditions of world financial crisis. Influence of financial crisis is analysed in Ukraine on efficiency of manage the personal peasant economies in the Lviv area and the ways of exit are offered from a crisis.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 338.26:338.3

Черевко В.Д., здобувач*[©], **Желєзняк А.М.**, к.е.н.
Львівський національний аграрний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПРОЦЕС ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АПК

У статті розглянуто інноваційні методи стимулювання інвестиційного процесу в АПК як складову розвитку аграрного виробництва в умовах трансформаційних перетворень сільськогосподарської галузі.

Ключові слова: інвестиції, інновації, регіональний розвиток, інноваційно-інвестиційна політика, інвестиційна привабливість, інфраструктура АПК.

Постановка проблеми: Сільське господарство завжди було і залишається стратегічною галуззю України. За останні десятиріччя вона зазнала значних перетворень, зокрема відбулася приватизація земельних ділянок сільськогосподарського призначення і на цій основі зміна власності щодо господарюючих суб'єктів на ній – з колективних сільськогосподарських підприємств у приватні підприємства, фермерські господарства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо. Така ситуація передбачає необхідність залучення значних обсягів капіталовкладень зокрема інвестиційного характеру. АПК без вагомості підтримки з боку держави неспроможне вирішувати завдання що постають перед суспільством. Адже збільшення капіталовкладень у сільське господарство значною мірою відбувалось за рахунок держави за допомогою економічних важелів – системою дотування виробництва основних продуктів харчування, виваженого оподаткування, списання із сільськогосподарських підприємств певної частини заборгованості по кредитах, відтермінування погашення частини боргів, переоцінки основних фондів, зваженого підвищення цін на продукти сільського господарства.

Аналіз основних досліджень. Інноваційному розвитку підприємств АПК присвячено немало наукових праць. Серед них праці вчених-економістів та практиків. Важливий вклад щодо переробних підприємств продукції сільського господарства України зробили: Д.Ф. Крисанова, Л.М. Молдаван, Б. Й. Пасхавер, В.М. Петров, І.В. Прокоп, В. М. Трегобчук, А.Є. Юзефович. Усі роботи спрямовані на впровадження та розробку нових підходів до розвитку інноваційних процесів економіки.

Мета статті. Визначити важливість інноваційного методу створення інфраструктури АПК для зростання інвестиційної привабливості і стабілізації та розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні вкрай важливо, вивчаючи і використовуючи досвід країн з розвинутою ринковою економікою, розробляти власні науково-практичні рекомендації для організації інноваційної діяльності в сфері сільського господарства. Критеріями інновацій є: корисність, важливість,

* Науковий керівник –

© Черевко В.Д., Желєзняк А.М., 2011

стійкість, ліквідність. Мова йде про підвищення ефективності кадрової складової науково-технічного потенціалу, інтелектуальних факторів росту для сфери сільського господарства при розробці інноваційної моделі.

До теперішнього часу менеджмент сільськогосподарських підприємств враховував той факт, що успішність залучення сторонніх інвестицій обумовлена не тільки рівнем управління підприємства, а й станом інфраструктури. Висока капіталізація компанії, якісне інфраструктурне облаштування - показники її інвестиційної привабливості.

З одного боку, для інвестора інфраструктура АПК як об'єкт вкладення в неї інвестицій з метою створення для української економіки привабливого інвестиційного клімату, з іншого, використання її для прибуткової діяльності надалі. Це новий елемент в інвестиційній стратегії країни.

Інвестиційна стратегія включає в себе довготермінову програму створення інфраструктурних умов, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств, фірм з питань формування інфраструктури та капітальних вкладень у неї; менеджмент, маркетинг, партнерські проекти бізнесу і влади, партнерські міждержавні наміри щодо створення інфраструктури, виходячи з концепції розвитку та стабілізації національної економіки.

У змішаній економіці України домінують приватна і державна власність на засоби виробництва. За цим збалансоване і пропорційний розвиток інфраструктурних галузей, а також інфраструктури галузей, регіонів, окремих муніципальних утворень, транснаціональних структур і систем відіграє роль каталізатора і прискорювача торгівлі, економічної ефективності продуктивних сил держави, що, в кінцевому підсумку, веде до розвинених виробничими відносинам товаровиробників.

Розвинена інфраструктура в АПК є важливим чинником інвестиційної привабливості. Практика світового бізнесу свідчить, що падіння капіталізації інфраструктурних галузей може ускладнити доступ до зовнішнього фінансування. Оцінка інвестиційної привабливості інфраструктури (міжнародної, національної, регіональної, територіальної) передбачає, перш за все, виявлення рівня її корисності для інвестора і можливого отримання доходів.

На практиці не завжди можна кількісно виміряти соціальні, економічні та політичні вигоди від інфраструктурного облаштування. Витрати на нову інфраструктуру не повинні бути визначальними показниками. Найбільш важливими критеріями при оцінці проектів інфраструктури є:

- забезпечення вимог міжнародних стандартів;
- надання якісних суспільних благ.

Тому стимулом для інвестування інфраструктурних проектів має бути тільки одна мета - можливість отримувати послуги в майбутньому. Вона створює високий рівень соціально-політичної та економічної безпеки від різного роду ризиків. Забезпечує умови для ефективної діяльності товаровиробників. Сприяє в просуванні товарів, захисту виробництва від демпінгу та інших неприємностей, вдосконалення всіх компонентів економічної структури.

Суть інфраструктури не виробництво продукції, а виробництво послуг з розподілу і перерозподілу ресурсів, доходу, прибутку. Інфраструктура як об'єктивна закономірність залучення інвестицій і зростання виробництва та відтворення. Теоретично доведено, що будь-яка економічна система, яка вкладає недостатньо інвестицій у власний розвиток, неминуче виявляється в так званому стані «низькорівневої рівноваги». Вона характеризується тим, що більша частина виробленої продукції витрачається на внутрішнє споживання, оплату боргів відсотків по них. Внутрішній попит, таким чином, певною мірою задовольняється, що і сприяє досягненню рівноваги.

З формальної точки зору це стан статично досить стійким, оскільки виявляється практично безризиковим. Проте така економічна система не може зберегти стійке положення (рейтингову позицію) в умовах конкурентного ринку. Її швидко перемагають конкуруючі економічні системи, випереджаючи за економічними параметрами, по використанню нових видів конкурентних переваг, включаючи економічну природу ділових циклів.

Залучення інвестицій підприємствами в більшості випадках здійснюється в контексті інвестиційної або ж фінансової стратегії, які фактично є рішенням стосовно довготермінового вкладення капіталу у певну діяльність підприємства. В умовах постійного загострення конкуренції на споживчих ринках такий виробник може успішно конкурувати з іншими підприємствами, випускаючи нові продукти, використовуючи нові технології їх виробництва та споживання. Цей напрям конкурентної стратегії виробників має інноваційний характер і відіграє ключову роль у забезпеченні життєдіяльності підприємства.

Проблемним моментом залишається і недосконалість, а іноді і відсутність методологічної бази щодо організації інноваційної діяльності на підприємствах. Насамперед це стосується таких компонентів інноваційної стратегії, як поведінка підприємства на ринку інвестиційно-фінансових ресурсів або товарному ринку, а також інноваційних засобів стосунків з партнерами чи іншими суб'єктами зовнішньої інфраструктури.

Важливу роль у підвищенні інноваційної діяльності відіграє налагодження ефективної інфраструктури інноваційної діяльності, яка на сьогоднішній день фактично не розвинута. Відсутність фінансових коштів на модернізацію виробництва є одним із тих негативних чинників, які впливають на розвиток аграрних підприємств. Велика кількість малих і середніх підприємств у галузі АПК, їх структура, сфера діяльності й слабке фінансове становище також не сприяють створенню міцного ринку інновацій, що негативним чином впливає на конкурентоспроможність аграрних підприємств.

Окрему увагу слід приділяти створенню єдиної інформаційної бази про наукові розробки, "ноу-хау", зареєстровані патенти, об'єкти інтелектуальної власності тощо, які можуть використовувати підприємства АПК для здійснення інноваційної діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності на українському й світовому ринках.

Висновки. Для вирішення проблем АПК та успішного перебігу та результативності аграрної реформи в Україні необхідним є стимулювання розробки її інноваційної моделі та інвестиційної привабливості.

Література

1. Батюк Б. Б. Управління інноваційною діяльністю переробних підприємств / Б. Б. Батюк, С.Я. Савчин // Науковий вісник- 2007.- №111.- С. 32-34.
2. Бутирська І. Основні проблеми інноваційної моделі розвитку економіки України / Ірина Бутирська.- К: Галицький економічний вісник. - 2007.- № 2.- С. 11-15.
3. Гурій А. М. Інноваційна діяльність в Україні: Монографія / Гурій А.М., Каракай Ю. В., Петренко З. О. та ін. - К.: УкрІНТЕІ, 2007.- 144 с.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. - К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2009.
5. Туріло А. М. Оцінка ефективності інноваційного лізингу/ Туріло А. М., Черемісова Т. А. // Фінанси в Україні. - 2005.- №1.- С. 44-48.

Summary

Cherevko V.D., Zheleznyak A.M.
Lviv National Agrarian University

INNOVATIVE INFRASTRUCTURAL PROCESS AS FACTOR OF INVESTMENT GROWTH IN AIC

The article deals with innovative methods to stimulate investment process in agriculture as part of agricultural production in the agricultural sector of transformational changes.

Key words: *investment, innovation, regional development, innovation and investment policies, investment attraction, infrastructure, agriculture.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 332.36/.365.001.2

Чмуленко Н.І., аспірант*[©]*Білоцерківський національний аграрний університет***РАЦІОНАЛЬНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ: СУТНІСТЬ,
ФАКТОРИ, ПРИНЦИПИ**

Проаналізовано фактори, що впливають на ефективність використання земель сільськогосподарського призначення та на агроєкологічний стан ґрунтів. Сформульоване авторське трактування поняття “раціональне використання сільськогосподарських земель”, а також виділено основні принципи раціонального землекористування в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: раціональне землекористування, відтворення родючості ґрунту, система землеробства, сівозміна.

Постановка проблеми. Нині сільськогосподарське виробництво базується на інтенсивних технологіях вирощування сільськогосподарських культур, які передбачають впровадження широкого комплексу агротехнічних та організаційних заходів, спрямованих на досягнення запланованого результату. Розробка ефективних агротехнологій зумовлює врахування властивостей ґрунтового покриву земельних ділянок, що знаходяться в сільськогосподарському обороті, природно-кліматичних умов, особливостей росту та розвитку конкретної культури, а також її вимог до умов вирощування. Тому, приймаючи рішення на користь тієї чи іншої технології, аграрії керуються наявними ресурсними можливостями й набутим досвідом у галузі обробітку ґрунту.

Розвиток виробничих відносин вимагає від суб'єктів господарювання на землі суворого дотримання усіх вимог щодо її використання й одночасно пропонує нові прийоми вдосконалення систем землеробства. Проте, як свідчать економічна теорія і практика, кожна сучасна технологічна модель вирощування сільськогосподарських культур повинна бути науково обґрунтованою, що зумовлює необхідність у поглибленні знань про механізм збереження та відтворення родючості ґрунту.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Широкий спектр питань, присвячених досягненню екологічно безпечного використання сільськогосподарських земель в умовах ринкової економіки висвітлено в працях С. Булигіна, К. Кроветто, П. Коренюка, М. Лавейкіна та ін. Фундаментальний внесок у вирішення проблем сучасного землеробства зробили В. Сайко, М. Шичула, В. Тараріко. Однак загострення екологічної кризи підтверджує

* Науковий керівник – д.е.н., професор Сук Л.К.

© Чмуленко Н.І., 2011

доцільність подальшого дослідження екологічних та економічних аспектів землекористування сільськогосподарськими виробниками.

Мета статті. Дослідити зміст раціонального використання сільськогосподарських земель та сформулювати авторське трактування цього поняття.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнаними вимогами до сучасного сільськогосподарського виробництва є вирощування якісного врожаю сільськогосподарських культур при економії затрат енергії, живої та уречевленої праці, коштів і часу. Однак, екстенсивне нарощування масштабів виробництва супроводжується постійним навантаженням на сільськогосподарські угіддя, що виснажує їх. При цьому підприємства наражаються на ризик зниження свого виробничого потенціалу, а також на погіршення умов життєдіяльності індивідуумів під негативною дією антропогенних чинників. Тож інтереси сільгоспвиробників повинні відповідати інтересам охорони навколишнього середовища. Така відповідність досягається при отриманні економічної вигоди від використання земель, залучених до господарського обігу та збереженні їх продуктивності, дотримання вимог екологічної безпеки.

Так, ефективним використанням земель сільськогосподарського призначення вважається таке, що дозволяє: отримати запланований урожай сільськогосподарських культур при оптимальних витратах праці та коштів на їх виробництво; досягти приросту живої маси свиней, молодняку великої рогатої худоби, збільшити надой молока від корів; реалізувати сільськогосподарську продукцію за цінами, що включають диференційну ренту, як результат обробітку ґрунтів відносно кращої якості; зменшити енергоємність виробничих процесів; підвищити інвестиційну привабливість підприємства та ін.

Соціально-економічний вимір екологічно безпечного землекористування спрямований на обґрунтування напрямів збереження ґрунтової родючості, зокрема: визначення збитків, завданих виснаженням ґрунтового шару земель; удосконалення еколого-економічної оцінки ґрунтозахисних технологій; формування дієвого механізму притягнення до відповідальності за безгосподарне землекористування. Тому в більшості досліджень щодо зазначеної проблематики набули поширення ототожнюючі терміни “здоров'я ґрунту” та “якість ґрунту”.

Згідно з Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища “Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок забруднення і засмічення земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства” від 27 жовтня 1997 року № 171 якістю ґрунтів є сукупність усіх наявних позитивних та негативних характеристик і властивостей, що визначають його родючість (п.2.19) [1]. Наукова література тлумачить це поняття як “співвідношення фактичної продуктивності земель до потенційно можливої, що визначається умовами водо- і теплозабезпечення” [2, С.3]. Іншими словами, якість ґрунту характеризується здатністю ефективною родючістю ґрунту, субстратом якої є його природні

властивості, сформувані повноцінний урожай. Суттєве значення мають також місце розташування, форма й рельєф ділянки, склад і рівень ґрунтових вод, природа процесів ґрунтової ерозії, наявність земельних поліпшень. На думку зарубіжних учених [9, С.239], критеріями оптимального функціонування ґрунту є: а) збереження продуктивності на рівні не нижче висхідного; б) відсутність елементів у біомасі рослин, що погіршують стан екосистеми; в) стійкість ґрунту до антропогенного впливу.

Стосовно вищевказаних умов, які визначають якість ґрунту, слід згадати, що ще видатний вчений-ґрунтознавець В. Докучаєв встановив п'ять взаємодіючих між собою природних факторів ґрунтоутворення. До них належать клімат, рельєф, рослинний і тваринний світ, материнська (гірська) порода та вік країни. Тобто ґрунтова родючість – це не лише результат набутих властивостей в результаті сільськогосподарського господарювання на землях, а й успадковувана властивість навколишнього середовища. При цьому основною ознакою ґрунтової родючості визнається гумус, що формується в процесі перетворення органічних решток у біосфері. Тому безперечно, продуктивна сила земель залежить від вмісту гумусу в їх поверхневому шарі. Як слушно зазначає Карлос К. Кроветто: “Без гумусу ґрунт можна назвати лише землею” [3, С.127].

Хоча гумус не є поживною речовиною для рослин, він виконує важливу для ґрунту функцію - регулятора усіх ґрунтових процесів. Будучи одним із факторів формування структури ґрунту, гумус поліпшує його фізичні властивості, щільність, водопроникність, вологоємність, тобто зумовлює буферні властивості [5, С. 77]. Зважаючи на це, очевидно, що гумус – це основа стійкості ґрунту, тоді як його вміст є відображенням стану рівноваги ґрунтової екосистеми, а значить і якості.

Практичне значення оцінки екологічної стійкості ґрунтового покриву полягає у можливості здійснити екологічну оптимізацію структури землекористування сільськогосподарських підприємств; визначити придатність ґрунтів для вирощування екологічно безпечних урожаїв; розробити програму вирощування врожаю з урахування лімітуючих факторів. Отже, на нашу думку, якість ґрунту проявляється не тільки в його здатності забезпечувати ріст рослин оптимальними тепловим й водно-повітряним режимами та елементами живлення (родючості), а й протистояти змінам реакції навколишнього середовища.

У свою чергу, під “здоров'ям ґрунту” розуміють його здатність функціонувати як жива система [4]. Адже фахівцями доведено, що продуктивні екологічні системи, маючи саморегулюючі властивості, є самовідновлюваними. У цьому сенсі суттєву роль у збереженні фізико-біологічної цілісності навколишнього середовища виконують заходи обробітку ґрунту, обґрунтовані щодо доцільності дотримання головних екологічних законів. Їх основоположник – еколог Б. Коммонер сформулював, це так: у природі “все взаємопов'язано; все повинно кудись подітись; природа знає краще; ніщо не дається даремно” [6, С.177-178]. Ігнорування цих закономірностей зумовлюється надмірним антропогенним навантаженням на природне середовище. Крім того, антропогенний тиск на сільськогосподарські угіддя здійснюють інтенсивний

обробіток ґрунту недосконалою технікою, монокультура та ін. Також істотних недоліків господарюванню на землях сільськогосподарського призначення створюють несприятливі погодні умови. Тому очевидним є висновок щодо необхідності посилення відтворювальних заходів у аграрному секторі.

У науковій думці під відтворенням земельно-ресурсного потенціалу розуміється відновлення продуктивної сили земель (параметрів речовинного складу, властивостей і режимів ґрунтів), що обґрунтовується обмеженим обсягом земельних ресурсів, об'єктивними законами рослинництва та безперервним процесом виробництва [8, 11]. При цьому розрізняють три види відтворення ґрунтової родючості:

1) звужене (неповне) спостерігається із внесенням у ґрунт необхідних поживних речовин у меншій мірі, ніж він їх потребує для формування щорічного врожаю. Таке відтворення призводить до агрохімічної деградації ґрунту, що проявляється як втрата його родючості внаслідок погіршення гумусного стану та поживного режиму;

2) просте (охорона ґрунтів) – має місце коли дотримується рівновага між надходженням і виносом поживних речовин, досягається початковий рівень економічної родючості, що визначається досягнутою в минулому році продуктивністю земель;

3) розширене – здійснюється шляхом перевищення надходження поживних речовин над їх виносом урожаєм, з метою накопичення (підвищення) потенційної родючості ґрунту та одержання максимальної віддачі від капіталовкладень на вирощування сільськогосподарських культур.

Відтворення родючості ґрунтів сільськогосподарських земель здійснюється системою землеробства. Водночас наука та землеробська практика свідчать, що роль її складових у відтворювальному процесі нерівнозначна [8, С. 4; 11, С.47]. Оскільки культурним рослинам і прийомам їх вирощування характерні відмінності у потребах щодо родючості ґрунту, найбільший інтерес для сучасного землеробства, повинен приділятися чергуванню сільськогосподарських культур на полях. Як слушно зазначається у літературі “правильна сівозміна зумовлює агрономічну стратегію підвищення продуктивності орних земель і врожайності сільськогосподарських культур, визначає та взаємозв'язує в єдиний комплекс всі ланки системи землеробства, тому що від спеціалізації сівозмін, складу і чергування культур залежать системи удобрення, механічного обробітку ґрунту та всіх інших агротехнічних і меліоративних заходів” [10, С.4]. Обґрунтовуючи визначальне місце цієї підсистеми землеробства у відтворенні земельно-ресурсного потенціалу кожного господарства, ряд авторів [7;10] посилаються на вчення академіка Д.Пряшнікова. Вчений, дійшовши узагальнюючого висновку, що доцільність чергування сільськогосподарських культур у часі та на території зумовлена взаємодією хімічних, фізичних, біологічних і економічних чинників, розробив основи науково обґрунтованої сівозміни, які й нині аргументують ефективність її ведення.

Так, багаточисленними дослідженнями доведено, що правильне чергування сільськогосподарських культур позитивно впливає на структуру ґрунту в результаті розвитку кореневої системи рослин, яка розділяє його на грудочки, ущільнює та збагачує гумусом. Разом із тим, зважаючи на різні властивості своєї кореневої системи, різні види культурних рослин неоднаково впливають на формування запасів ґрунтової вологи. У зв'язку з цим, ведення науково обґрунтованої сівозміни призначене для регулювання водного режиму ґрунту, від якого залежать повітряні та теплові властивості. Таким чином сівозмінний фактор позначається на чутливості ґрунтів до кліматичних умов, а відтак й на залежності врожаю від кількості опадів.

Наразі сівозміни набувають суттєвого значення ще й тому, що можуть компенсувати недостатнє застосування добрив. Вченими доведено [7], що оптимальне співвідношення різних культур дозволяє забезпечити оптимальний баланс органічних сполук у ґрунті та запобігати розвитку ерозійних процесів. Завдяки встановленню оптимальної концентрації культур у сівозміні можна позбутися небезпечних для певних видів культур рослин-паразитів. Безумовно, це дозволяє зменшити ступінь ураження врожаю шкідливими організмами та поліпшити санітарний стан земельних ділянок. При цьому беручи до уваги той факт, що зараження збудниками хвороб можуть одночасно зазнавати кілька рослин, доцільно чергувати сільськогосподарські культури як в часі (на конкретному полі), так і на території (на земельному масиві).

Зрозуміло, що підбір культур у сівозміні, їх розподіл між сівозмінами (розробка структури посівних площ), терміни посіву культур, кількість рослинних рештків і вибір техніки насамперед залежать від агрокліматичної зони. Адже адаптуючись до зональних природно-ресурсних особливостей та територіальної доступності виробників, торгових представників і споживачів здійснюється розміщення сільськогосподарського виробництва. Така спеціалізація сільськогосподарського підприємства сприяє підвищенню ефективності виробництва та посиленню конкурентних позицій за рахунок зниження собівартості продукції шляхом поліпшення використання виробничих потужностей підприємства, а також природніх умов ведення господарської діяльності. Разом із тим, суттєвий вплив на проектування сівозмін мають рентабельність сільськогосподарських культур і строк повернення культури на попереднє поле. Отже, головними вимогами до вибраної сівозміни є чергування культур згідно з рекомендаціями наукових установ; урахування природно-кліматичних умов регіону; відповідність спеціалізації та концентрації сільськогосподарського підприємства.

Слід зазначити, що не менш важливою ланкою системи землеробства є система удобрення сільськогосподарських культур, що складається на ротацію сівозміни. Вона передбачає визначення оптимальних термінів, норм і способів внесення добрив з метою збалансування вносу поживних речовин із ґрунту запланованим урожаєм та їх вмістом в орному шарі ґрунту. В свою чергу, з системою застосування добрив обов'язково узгоджуються меліоративні заходи, в ході проведення яких увага землекористувачів концентрується на боротьбі з

водною та вітровою ерозією, вапнуванні кислих та гіпсуванні засолених ґрунтів, зрошення сільськогосподарських угідь.

Таким чином, відтворювальні процеси у землеробстві вимагають додаткових капіталовкладень у конкретну площу земельної ділянки. Однак не всі суб'єкти аграрного бізнесу здатні в повному обсязі здійснити заходи з охорони та відтворення родючості земель. Економічною наукою та практикою доведено, що високим економічним потенціалом наділені ті форми власності, які забезпечують виробнику відчуття господаря на землі, що стимулює його до пошуку джерел фінансування землекористування. Економічна свобода виробників у виборі видів діяльності, ринків збуту продукції, політики підприємства – характерна риса їх ефективного функціонування. Водночас проведення широкомасштабних програм удосконалення земельних відносин можливе лише на державному рівні, шляхом здійснення управління земельними ресурсами.

Висновки. З урахуванням вищенаведеного, можна дійти висновку, що зміст раціонального використання сільськогосподарських земель становлять такі основні умови, як ефективне й екологічно безпечне землекористування. У такому разі, раціональне використання сільськогосподарських земель являє собою механізм господарювання на землях сільськогосподарського призначення, що забезпечується системою організаційно-економічних, екологічних, агротехнічних заходів із метою отримання максимального об'єму виробництва необхідної для населення та народного господарства якісної сільськогосподарської продукції, а також підвищення родючості ґрунту.

Оскільки земельні ресурси є складовою природної екосистеми, на основі вивчення принципів природокористування можна виділити основні вимоги до використання сільськогосподарських земель, а саме: а) єдність використання та відтворення сільськогосподарських угідь; б) врахування екологічних законів у процесі їх використання; в) розміщення сільськогосподарського виробництва відповідно до природно-кліматичних умов зони; г) систематичне проведення контролю за основними показниками родючості ґрунтів; д) дотримання норм земельного законодавства.

Література

1. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 27 жовтня 1997 року № 171 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Оцінка і прогноз якості земель: навч. посіб / [С. Ю. Булигін, А.В. Барвінський, А.О. Ачасов, А.Б. Ачасов]; за ред. С.Ю. Булигіна. – Х. : ХНАУ, 2008. – 237 с.

3. Карлос К.Кроветто. No-till. Взаимосвязь между No-till, растительными остатками, питанием растений и почвы / Пер. с англ. (Печатается по изданию: Carlos C. Crovetto. No tillage. The relationship between no tillage, crop residues, plant and soil nutrition. – Hualpén, Chile, 2006. ISBN 956-310-176-6). – Днепропетровск, 2007. – 236 с.

4. Кассам А. Самовосстанавливающиеся земледелие: обеспечиваем питательные элементы, соблюдая биологические принципы интенсификации производства / А.Кассам, Г.Фридриг // *Зерно*. – 2009. – №11(43). – С.49 – 38.

5. Грунти України: властивості, генезис, менеджмент родючості: навч. посіб. / [Купчик В.І., Іваніна В.В., Нестеров Г.І., Тонха О.Л. та ін.]; за заг. ред. В.І. Купчика. – К. : Кондор, 2007. – 414 с.

6. Лавейкін М.І. Реформування системи землекористування в Україні: монографія / Лавейкін Михайло Іванович. – К. : РВПС України НАН України, 2002. – 376 с.

7. Лотоненко І.В. Сівозміни: Навч. посіб. / І.В. Лотоненко, Р.С. Литвинюк – Х. : ХНАУ, 2006. – 262 с.

8. Мазур Г.А. Відтворення і регулювання родючості легких ґрунтів: монографія / Мазур Г.А. – К. : Аграрна наука, 2008. – 308 с.

9. Устойчивое развитие агроландшафтов / [Милащенко Н.З., Соколов О.А., Брайсон Т., Черников В.А.] В 2-х т.; Т.1. Пушино : ОНТИ ПНЦ РАН, 2000. – 316 с.

10. Примак Д.І. Сівозміни в землеробстві України / Примак І.Д., Єщенко В.О., Манько Ю.П. – К. : КВЦ, 2008. – 288 с.

11. Устойчивость земледелия – проблемы и пути решения [2-е изд., перераб. и дополн.] / [Сайко В.Ф., Малиенко А. М., Мазур Г. А. и др.] ; под ред. В. Ф. Сайко. — К. : Урожай, 1993 . – 320 с.

Summary

Chmulenko N.

Bilotserkivsky National Agrarian University

RATIONALE LANDUSE IN AGRICULTURAL ENTERPRISES: SENCE, FACTORS, PRINCIPALES

Factors of effective use agricultural lands and ecologically state of health of the soil are analyzed. Author's definition of "rational use the agricultural lands" is given. The basic principles of rational land use in agricultural enterprises are proposed.

Key words: *rational land use, reproduction of soil fertility, agriculture, crop rotation.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.162: 330.322 «477.44»

Чорнопищук Т.І. к.е.н., доцент[©]*Вінницький національний аграрний університет*

ОСНОВНІ УМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У АГРАРНИЙ СЕКТОР ВІННИЧЧИНИ

Проаналізовано сучасний стан інвестування сільського господарства Вінниччини, виокремлено основні джерела фінансування інвестицій у галузі. Досліджено основні умови залучення інвестицій у сільське господарство області.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційні ресурси, інвестиційна діяльність, інвестиційна привабливість.*

Постановка проблеми. Стабілізація роботи вітчизняних аграрних підприємств, нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, підвищення її якості передбачає, насамперед, активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств на основі пошуку привабливих напрямків ефективного інвестування вільних ресурсів. В ринкових умовах господарювання для реформованих підприємств аграрного сектора економіки України залучення інвестиційних ресурсів є однією з головних проблем. Створення сприятливих умов для залучення інвестицій, формування привабливого інвестиційного іміджу є одним з пріоритетів і у стратегічному плані розвитку Вінницької області.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання інвестицій та інвестиційного процесу відображаються у дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, зокрема В. Беренса, Л. Гітмана, Дж. Кейнса, П. Самуельсона, І.А. Бланка, О.М.Мозгового, М.І Кісіля, М.Ю. Коденської, А.А.Пересади, Г.М. Підлісецького, П.Т. Саблука та інших. Однак, незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, глибину їх дослідження, проблеми, пов'язані з формуванням інвестиційних ресурсів на галузевому і регіональному рівнях, залишаються недостатньо вивченими.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану інвестування аграрного сектору Вінниччини та обґрунтування умов залучення інвестицій у галузі.

Виклад основного матеріалу. Інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні ресурсного потенціалу аграрних підприємств та їх розширенні, модернізації, стабільному розвитку. В умовах конкурентного середовища будь-яка стратегія підвищення конкурентоспроможності сучасного господарювання приречена на невдачу, якщо механізм її реалізації не передбачає нарощування обсягів інвестицій. Так для реалізації потенціалу українського аграрного сектору, за словами директора департаменту агробізнесу ЕБРР Жиль Миттена, необхідно інвестувати USD 40-80 млрд. [1].

Сучасний стан інвестування аграрного сектора економіки Вінниччини знаходиться на низькому рівні. Законодавчо визначено, що інвестиції — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення певних соціальних ефектів [2]. Відповідно, інвестиції є засобом для одержання вигоди (у вигляді доходу або прибутку) в першу чергу для інвестора. Інвестор прагне отримати швидкий дохід з мінімальним ризиком. А тому випереджаюче накопичення капіталу є характерним для галузей з швидкою його окупністю та мінімальним економічним ризиком. Як наслідок, обсяги інвестицій в сільське господарство Вінниччини у останні роки зменшуються. У 2009 р. у інвестиції у основний капітал галузі у області зменшилися порівняно до попереднього року на 29 % [3]. Це зумовлено, насамперед, вкрай обмеженими можливостями внутрішніх джерел фінансових ресурсів аграрних підприємств.

Основними власними джерелами формування інвестиційних ресурсів є прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства, амортизаційні та сформовані резервні фонди. Основне місце у складі внутрішніх джерел ресурсів підприємства належить саме прибутку. Він забезпечує приріст власного капіталу і, відповідно, зростання ринкової вартості підприємства. Прибуток як результат діяльності характеризує ефективність діяльності підприємства, що стимулює розвиток, в першу чергу, інноваційних процесів і впливає на ступінь інвестиційної привабливості підприємства.

На цей час підприємства сільськогосподарського виробництва у Вінницькій області несуть основне інвестиційне навантаження – частка коштів, що інвестуються у основний капітал за рахунок прибутку та амортизаційних відрахувань складає близько 3/4 загального обсягу капітальних вкладень. Тоді як, у 2010 р. 17 % сільськогосподарських підприємств отримали збитки, сума яких склала 111,5 млн.грн. У розрахунку на 1 сільгоспідприємство сума прибутків склала 1,9 млн.грн., тоді як збитків – 1,3 млн.грн. [4]. За цих обставин, однією з умов залучення інвестицій у аграрний сектор є вдосконалення планування у підприємствах, розробка ефективної стратегії розвитку підприємства, її обґрунтування за допомогою бізнес-плану та прискорення досягнень економічних результатів у бізнесі.

Одним з найважливіших джерел фінансування інвестицій є амортизація. Однак, у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області амортизація гаситься високим рівнем зношеності основних засобів у галузі (35%) та низькою оцінкою основних фондів. За умови застосування прогресивних методів амортизаційних відрахувань можна швидкими темпами здійснити оновлення активів та відтворення зношених основних засобів.

Подальший розвиток аграрного виробництва потребує інноваційно-інвестиційного пожвавлення, оновлення ресурсів на принципово новій, конкурентоспроможній основі. Забезпеченість якісного оновлення ресурсного потенціалу підприємств передбачає інноваційних змін, як форми інвестування виробництва. Потрібно розробити нові підходи щодо інвестування, насамперед,

у напрямі ширшого залучення фінансових ресурсів для відтворення основних фондів, які справляють вирішальний вплив на економічне зростання.

На забезпечення зростання обсягу інвестицій в аграрну сферу має спрямовуватися діяльність банківської системи, фондового ринку. У 2010 році у Вінниці покращилося кредитування галузі. Сільгосп підприємствами області залучено в банківських установах області кредитних ресурсів на суму 136,6 млн. грн., що на 82,3 млн. грн. більше, ніж за аналогічний період 2009 року. При цьому відсоткова ставка за користування кредитними ресурсами, в порівнянні з минулим роком, зменшилася з 25,6 до 24,1%. Фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу області коштами обласного бюджету здійснюється за 6 напрямками, на які передбачено 10,2 млн. грн. З початку 2010 року з державного бюджету на підтримку підприємств агропромислового комплексу області надійшло 30,9 млн. грн. Фінансування здійснюється за 9 державними програмами [5]. Подальше розв'язання проблем залучення фінансових ресурсів передбачає збільшення обсягів бюджетного фінансування і державного інвестиційного кредитування на пільгових умовах аграрного сектора. Важливою умовою підвищення інвестиційної активності аграрного сектора є формування та розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури.

Недостатній рівень державної підтримки інвестиційної діяльності аграрних підприємств є наслідком недосконалої системи підготовки та реалізації інвестиційних програм і проектів для надання державних інвестицій. Протягом 2010 року в агропромисловому комплексі області реалізувався 31 інвестиційний проект. Ці проекти спрямовані на розвиток галузі рослинництва, будівництво нових та реконструкцію існуючих тваринницьких комплексів, комбікормових підприємств, елеваторів. Загальна вартість інвестиційних проектів, які реалізуються, становить понад 6,7 млрд. грн., з них в молочному скотарстві - 257,7 млн. грн., м'ясному скотарстві - 2,5 млн. грн., свинарстві - 134,4 млн. грн., птахівництві - 5968 млн. грн., кормо виробництві - 25,7 млн. грн., будівництві зернохосовищ - 132,8 млн. грн. [5]. Однак це фінансування не може в комплексі вплинути на ефективне вирішення назрілих проблем у сільському господарстві області. Конкретизація інвестиційної спрямованості регіонального розвитку повинна спиратися передусім на розробку концепції або програми залучення інвестицій в економіку області з чітким визначенням коротко- та довготермінових цілей реалізації базової програми інвестування, характеристики прогнозних напрямків і обсягів залучення інвестицій, а також визначення форм освоєння інвестиційних надходжень.

Стимування інвесторів від вкладень в аграрний сектор великою мірою зумовлене частими змінами у вітчизняному законодавстві, недостатньо відпрацьованими механізмами реалізації правових гарантій. Тому, важливою умовою створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки є формування досконалого законодавства з питань захисту прав власності, адміністрування податків, отримання у власність земельних ділянок, провадження підприємницької діяльності та здійснення контролю за нею.

Активізації інвестиційних процесів у аграрному виробництві Вінницької області буде сприяти реалізація регіональної інформаційної політики, поліпшення кадрового забезпечення інвестиційного процесу в області, формування системи підготовки та перепідготовки спеціалістів у сфері інвестиційного та інноваційного бізнесу, проектування.

Особливу роль у формуванні сприятливого інвестиційного іміджу аграрного сектору області відіграє співпраця органів влади з інвесторами, яка має бути спрямована на забезпечення максимального сприяння реалізації інвестиційних проектів, підвищення ефективності та посилення прозорості функціонування механізмів державного-приватного партнерства.

Реалізація заходів щодо збільшення інвестицій у аграрний сектор економіки області, підвищення його інвестиційної привабливості створює реальні передумови для розвитку сільськогосподарської діяльності на основі модернізації технологій і організаційних засад. Це відповідає концепції техніко-економічного інтенсивного розвитку суспільства та сприяє розв'язанню соціальних проблем села.

Висновки. Інвестиційний процес виступає як сукупний рух інвестицій різних форм і рівнів. Аграрний сектор Вінниччини залишається інвестиційно-привабливим. Однак у останні роки має місце зменшення обсягів інвестицій у сільське господарство області. Це зумовлено низькою прибутковістю сільськогосподарських підприємств, обмеженістю їх власних джерел інвестування виробництва, несприятливою діяльністю банківської системи, фондового ринку та обмеженістю бюджетного фінансування і державного інвестиційного кредитування на пільгових умовах аграрного сектору, високою ризикованістю іноземного інвестування.

Основними напрямками залучення інвестицій у аграрний сектор економіки та підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств є підвищення прибутковості підприємств, вдосконалення амортизаційної політики у галузі, збільшення обсягів державного фінансування та пільгового кредитування інвестицій у галузь, підвищення поліпшення кадрового забезпечення інвестиційного процесу, формування сприятливого інвестиційного іміджу регіону.

Література

1. Електронний ресурс: <http://www.ukrkonditer.kiev.ua/news>
2. Закон України “Про інвестиційну діяльність” // ВВР України. – 1991. – № 47.
3. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 р. Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця. – 2010. – 638 с.
4. Головне управління статистики у Вінницькій області. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.vn.ukrstat.gov.ua
5. Стратегія економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2005-2015 роки: [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.google.com.ua>

Summary

Summary

Chornopuschyk T.I.

Vinnitsa National Agrarian University

**THE BASIC CONDITIONS FOR ATTRACTING INVESTMENT
IN AGRICULTURE IN REGION**

The modern state of investment in agriculture in Vinnichina is analysed, the main source of financing investments in branch is separated. The basic conditions for attracting investment in agriculture in region is investigated.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 332. 43.01: 631. 115.8

Швець Т. В., к.е.н., доцент ©*Житомирський національний агроекологічний університет*

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Проаналізовано особливості обґрунтування стратегії економічного розвитку сільськогосподарських підприємств на інноваційній основі. В результаті застосування SWOT-аналізу розроблено напрями здійснення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: *стратегічні орієнтації сільськогосподарських підприємств, ключові компетенції, базові стратегії, маркетингове середовище.*

Постановка проблеми. В ринковому середовищі конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств стає найважливішим показником і водночас умовою їх ефективного функціонування. Істотну роль у формуванні конкурентоспроможності агроформувань відіграє їх стратегічна орієнтація, яка призначена створювати підприємствам стійкі конкурентні переваги. Однією з альтернативних стратегічних орієнтацій сільгоспідприємств є інноваційна діяльність з огляду на її можливості забезпечення стійкості підприємств в мінливому ринковому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у розвиток сучасної теорії та практики стратегічного планування зробили Р. Акофф, І. Ансофф, П. Друкер, К. Ендрюс, Г. Мінцберг, М. Портер, Е. Чендлер та інші. Фундаментальні та прикладні проблеми стратегічного планування розглядаються в працях українських науковців: В. Герасимчука, Л. Доленка, В. Немцова, В. Пономаренка, а також в працях вчених країн СНД, зокрема О. Виханського, І. Туліна, Р. Фатхутдінова та інших.

Дослідженню стратегічного планування в сільському господарстві, зокрема питанню стратегії економічного розвитку, присвячені праці В. Месель-Веселяка, В. Нелепа, О. Онищенко, Б. Пасхавера, П.Т.Саблук, О. Шпичака та В. Юрчишин. Аграрним перетворенням в контексті стратегічного розвитку сільського господарства значної уваги приділено в наукових працях В. Андрійчуком, С. Дем'яненком, Д. Крисановим, М. Хорунжим. Однак, недостатньо дослідженим для сільськогосподарських підприємств залишається питання економічно обґрунтованого вибору стратегічної орієнтації, в т. ч. діяльності на інноваційній основі, що і зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Метою статті є вибір економічно обґрунтованих стратегічних орієнтацій сільськогосподарських підприємств, зокрема інноваційної їх діяльності.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові методи дослідження та спеціальні – SWOT-аналіз.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі розрізняють стратегії підприємства залежно від його економічного стану, а саме: стратегії виживання, стабілізації і зростання. У рамках відповідної базової стратегії сільськогосподарські підприємства можуть вибрати один з кількох напрямів діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегічні орієнтації сільськогосподарських товаровиробників*

Різновид базової стратегії	Критерії вибору стратегії	Заходи імплементації стратегії
Зростання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Темпи зростання с.-г підприємств 2. Отримання прибутку від маркетингових заходів 3. Контроль за реалізацією, в т. ч. через роздрібні магазини 5. Розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Багатовекторна інноваційна діяльність 2. Вертикальна інтеграція 3. Співробітництво та кооперація 4. Зовнішньоекономічна діяльність
Стабілізація	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пошук і використання більш ефективних технологій і методів ведення бізнесу 2. Формування резервного та спеціального фондів 3. Кваліфікований управлінський персонал 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аудит витрат 2. Активізація фінансової та господарської діяльності 3. Забезпечення стійкого зростання фінансового та матеріально-технічного потенціалу
Виживання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обмежені фінансові ресурси 2. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення 3. Недосконала система управління 4. Низький рівень кваліфікації персоналу 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обґрунтування напрямів діяльності 2. Зниження виробничих витрат 3. залучення додаткових внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування

*Джерело: дослідження автора.

Однією із можливих стратегій зростання сільськогосподарських підприємств є їх діяльність на інноваційній основі, яка спрямована забезпечити стійкість цих підприємств та надати їм значні конкурентні переваги. З метою обґрунтування перспектив розвитку інноваційної діяльності агроформувань використано SWOT-аналіз. В результаті дослідження проведено моніторинг неконтрольованих чинників зовнішнього середовища, в якому функціонують сільськогосподарські підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

**Характеристика зовнішнього середовища діяльності
сільськогосподарських підприємств***

Перспективи	Загрози
Економічний розвиток регіону	
1. Пожвавлення процесу кредитування с.-г. товаровиробників 2. Функціонування окремих державних програм підтримки сільгосптоваровиробників 3. Традиційне ведення с.-г. виробництва	1. Недостатня підтримка з боку держави та з боку місцевих органів влади 2. Криза виробництва через застарілість основних засобів 3. Високий рівень відсоткових ставок
Правова база	
1. Відповідна законодавча база 2. Пільги в оподаткуванні сільськогосподарських товаровиробників	1. Недосконалість нормативно-правової бази 2. Політична та законодавча нестабільність
Соціальне середовище	
1. Створення нових робочих місць 2. Фінансова підтримка соціальної інфраструктури села 3. Комплексний розвиток сільської місцевості	1. Зменшення реальних доходів населення 2. Погіршення демографічної ситуації 3. Недостатнє виділення коштів на утримання соціальної сфери села
Конкурентне середовище	
1. Розширення ринків збуту 2. Розширення каналів матеріально-технічного постачання 3. Розширення сегменту ринку 4. Наявність конкурентів	1. Конкуренція з боку посередницьких структур 2. Диспаритет цін 3. Обмежений доступ до інформаційних ресурсів
Розвиток науки та техніки	
1. Швидкий розвиток інформаційних технологій 2. Розробка нових економічно вигідних технологій	1. Низька якість інформаційних ресурсів 2. Погіршення інноваційно-інвестиційного клімату

*Джерело: дослідження автора.

Відбір перерахованих чинників зовнішнього середовища діяльності сільськогосподарських підприємств для подальшого аналізу та синтезу обумовлений особливостями та проблемами сучасного етапу їх розвитку. Основні чинники, які становлять суттєву загрозу стабільній діяльності сільгоспдприємств мають загальноекономічний та правовий характер. Щодо потенційних можливостей функціонування агроформувань, стимулюючий вплив матиме удосконалення їх інноваційної діяльності.

Залежно від сильних і слабких сторін діяльності агроформувань один і той же напрям подальшого їх розвитку може оцінюватися як позитивний, так і негативний. Тому наступним кроком при виборі стратегії інноваційної діяльності є вивчення сучасного стану внутрішнього середовища діяльності сільгоспідприємств (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика сучасного стану внутрішнього середовища діяльності сільськогосподарських підприємств*

Сильні сторони	Слабкі сторони
Ресурсний потенціал	
1. Впровадження інновацій у виробничий процес 2. Передові технології виробництва продукції 3. Розширення площ землекористування	1. Брак обсяг коштів для розвитку нових видів діяльності 2. Недостатня МТБа обсяги матеріально-технічного постачання 3. Низьке інформаційне забезпечення
Кадровий потенціал	
1. Висока кваліфікація персоналу 2. Здатність працівників до генерування ідей 3. Позитивна ділова репутація	1. Неефективна система мотивації та стимулювання праці 2. Високий рівень плинності кадрів 3. Відсутність спеціалістів зі збуту
Організаційні аспекти діяльності	
1. Кваліфікований менеджмент 2. Ефективна організаційна структура	1. Низька кваліфікація менеджерів 2. Низька швидкість проходження керуючих впливів
Фінансові аспекти діяльності	
1. Доступність позикових коштів 2. Висока ділова активність 3. Стійке фінансове становище 4. Достатній рівень рентабельності капіталу	1. Недостатній обсяг коштів для розвитку нових видів діяльності 2. Високий рівень залежності від кредиторів 3. Нестійке фінансове становище

*Джерело: дослідження автора.

Висновки. Комплексний аналіз сильних та слабких сторін функціонування сільськогосподарських підприємств дає можливість оцінити реальну їх позицію. Дослідженням встановлено, що слабкими сторонами їх діяльності є недостатній ресурсний потенціал, нерегульована кадрова політика та фінансові аспекти. У свою чергу, важливою є наявність сильних сторін у їх діяльності, які відіграють помітну роль у формуванні конкурентних переваг цих підприємств, зокрема, впровадження інновацій у виробничий процес, розширення сфери діяльності, наявність у більшості менеджерів підприємств досвіду управлінської діяльності.

Література

1. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві: Підручник. – 2-ге вид., перероб. та доп./ В. М. Нелеп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с.
2. Степаненко Н. І. Види диверсифікаційної діяльності агросервісних підприємств / Н. І. Степаненко // Таврійський науковий вісник, 2005. – Вип. 37. – С. 262-268.
3. Стратегічне управління підприємством. Навч. посіб. – Вид. 2-ге, виправл. і доп. / За ред. Василенка В. О. – К.: ЦНЛ, 2004. – 400 с.

Summary

Shvets T.V.

Zhytomyr National Agroecological University

SUBSTANTIATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ON INNOVATIVE GROUNDS

Analyzed the rationale of economic development strategy of agricultural enterprises on the basis of innovation. The application of SWOT-analysis the areas of innovation of agricultural enterprises.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 657.47

Шеленко Д.І., к. е. н., доцент[©]*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Систематизовано погляди науковців, актуальні для теорії і практики оперативного контролю. На цій основі визначено проблемні питання, вирішення яких сприятиме поширенню даного виду контролю, який забезпечує ефективне управління підприємством.

Ключові слова: оперативний контроль, перевірка, бухгалтерський облік, господарська діяльність, підприємство.

Вступ. Зміни, що сталися в економіці країни протягом останніх років, передбачають посилення оперативного контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємств.

Оперативний контроль є складовою економічного контролю в момент здійснення господарських операцій на підприємстві. Він покликаний перевірити організацію обліку і звітності, виявити порушення в процесі діяльності підприємства, запобігти можливим зловживанням. Ефективний оперативний контроль уможливорює вчасне отримання інформації про фінансово-господарську діяльність перевіряючими органами та керівником підприємства [1, с. 201].

Напрямки та проблеми оперативного контролю розкрито в працях українських вчених-економістів Ф.Ф. Бутинця, Н.С. Вітвицької, П.І. Гайдуцького, П.К. Герасимчука, П.К. Германчука М.І. Гордієнка, М.Я. Дем'яненка, Л.В. Дікань, Й.С. Завадського, В.Г. Жили, Є.В. Калюги, Н.М. Малюги, П.Т. Саблука, В.П. Сагайдака та ін. Водночас, з огляду на новітні зміни в організаційно-управлінській сфері та інших визначальних сегментах функціонування підприємства, доцільно поглибити дослідження проблем організації в них оперативного контролю.

Постановка завдання. Зміна форм власності та бізнесу призводить до вдосконалення та розширення напрямків оперативного контролю. Його значення зростає в тому випадку, коли контролюючі функції введені в посадові інструкції працівників організацій. Це, у свою чергу, в основному забезпечує якість оперативного контролю та усунення виявлених порушень.

Дослідження спрямоване на виявлення проблем оперативного контролю та обґрунтування його напрямків і особливостей.

Результати. Оперативний контроль покликаний стабілізувати економічний розвиток підприємств, усунути його порушення і мати запобіжний характер.

Ефективність та результативність господарських операцій досягається за допомогою своєчасного спостереження за їх перебігом.

Оперативний контроль у період економічної кризи в Україні повинен слугувати інструментом управління економікою як підприємства, так і держави загалом.

Багато підприємств, незалежно від форми власності, опинились у важкій ситуації: з одного боку – неплатоспроможність покупців та замовників, яка спричинює зростання дебіторської заборгованості, а з іншого – підвищення вимог постачальників і кредиторів, які вимагають погашення заборгованості. Все це спонукає підприємства до посилення позиції на ринку, збереження постачальників і бізнес-партнерів, з якими було налагоджено співпрацю.

Оперативний контроль застосовується вже давно, проте в прибуткових умовах керівництво підприємств майже не використовує всі його переваги для прийняття управлінських рішень. В період стабільної діяльності підприємств помилки, внаслідок неефективного контролю, не так відчуються, як в умовах кризи.

Ефективність та якість оперативного контролю як методологічної основи управління визначається складом його елементів, які створюють передумови для оптимального управління підприємством. Застосування оперативного контролю закладає основи для успішного розвитку підприємств, правильного прийняття управлінських рішень і прогнозування очікуваних результатів.

Оперативний контроль повинен ґрунтуватися на неухильному дотриманні законодавства та своєчасному обліку. Його роль полягає у забезпеченні розвитку та адаптації підприємства до зовнішнього середовища.

Мета оперативного контролю, на думку Б.І. Валуєва, Л.П. Горлова, Е.Л. Зернова полягає у запобіганні та своєчасному виявленні відхилень фактичного стану об'єкта управління від нормативних, планових та інших характеристик, що уможливають його функціонування [2, с. 37]. Мету оперативного контролю К.П. Приступа визначає як діяльність або впорядкованість дій окремих зацікавлених осіб, спрямовану на прийняття поточних управлінських рішень та налагодження інформаційного забезпечення, що складає систему постійного спостереження, огляду і перевірки форми, рівня господарських об'єктів, процедур і показників, відповідно до запланованих чи необхідних [3, с. 37].

Серед учених спостерігається розбіжність поглядів на визначення суті оперативного контролю. Низка авторів, зокрема Ф.Ф. Бутинець, Б.Ф. Усач, Н.Г. Виговська, Н.І. Петренко, М.М. Шигун, стверджують, що оперативною формою контролю господарської діяльності є використання системи первинної документації [4, с. 14]. На думку Л.В. Дікань, оперативний контроль здійснюється в момент укладання угод і запобігає будь-яким неправомірним господарським операціям [5, с. 89].

В організації оперативного контролю виникає низка проблем, які полягають у:

- незабезпеченні системності бухгалтерського обліку та

цілеспрямованості оперативного контролю;

- незастосуванні ревізорами програмних пакетів автоматизованої обробки даних;
- пошуку внутрішніх резервів і посилення режиму економії виробничих запасів підприємств;
- несвоєчасності і недостатності забезпечення оперативного контролю господарських процесів;
- недосконалості планування витрат в умовах нестабільної економічної ситуації;
- розробці мотиваційних заходів, спрямованих на підвищення дисципліни, забезпечення своєчасності розрахункових операцій;
- недостатньому забезпечення необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень;
- відсутності у більшості підприємств служб внутрішнього контролю.

Незабезпечення системності бухгалтерського обліку та цілеспрямованості оперативного контролю. Розв'язання цієї проблеми потребує систематичного контролю, в якому, по-перше, всі елементи оперативності включаються у процес одночасно або в технологічно чи організаційно обумовленому порядку, або в чітко визначений час; по-друге, всі вони виконують певні цільові функції науково-методологічного забезпечення розвитку підприємства; по-третє, вони діють в одному напрямку як єдиний, злагоджений механізм. Системність оперативного контролю забезпечується механізмом ефективного використання його складових, що сприяє досягненню якомога вищої соціально-економічної віддачі виробництва.

Забезпечення системності передбачає розгляд об'єкта, що підлягає оперативному контролю, як єдиної системи, яка розділена на елементи, котрі взаємодіють між собою та з іншими сегментами.

Не застосування ревізорами програмних пакетів автоматизованої обробки даних. Для ефективного і швидкого здійснення контролю на підприємствах все частіше використовуються комп'ютерні програми, які значно полегшують процес перевірки.

За кордоном уже давно впроваджуються і застосовуються на практиці програми, які сприяють оперативній перевірці бухгалтерських даних на електронних носіях інформації. Це дає можливість більше часу приділяти виявленню помилок, підвищувати рівень та надійність оперативного контролю і точність висновків.

Зазвичай ревізори у своїй практиці використовують низку універсальних програм, але в цьому переліку відсутні ті, що призначені для оперативного контролю. З огляду на це, Я.А. Гончарук та В.С. Рудницький стверджують, що необхідна розробка програм для контролю, які мають спеціальне технічне, математичне та інформаційне забезпечення [6, с. 267].

Пошук внутрішніх резервів і посилення режиму економії виробничих запасів підприємств. Ефективний розвиток підприємств повинен відбуватись на основі раціонального використання природних, трудових і матеріальних ресурсів.

Для посилення режиму економії на підприємствах необхідно: стежити за раціональним використанням виробничих запасів; забезпечувати виробництво енергозберігаючими технологіями; експлуатувати техніку, яка забезпечує економію палива та ресурсів; використовувати альтернативні види палива.

Несвоєчасність і недостатність оперативного контролю господарських процесів. Оперативний контроль дає можливість простежити рух матеріальних цінностей на підприємствах, своєчасно виявити порушення у виконанні договірних зобов'язань. Контролювання господарських процесів – це складний багатоаспектний процес, який передбачає управлінські дії, що мають на меті досягнення високого економічного результату функціонування підприємств.

Недосконалість планування витрат в умовах нестабільної економічної ситуації. Наявність норм витрат, які задовольняють потреби планування та обліку, дає можливість до початку виробничого процесу скласти нормативну калькуляцію продукту (виробу, роботи, послуги), а після його завершення визначити фактичну собівартість продукції. При встановленні цих норм береться до уваги середній рівень витрат сировини, матеріалів на одиницю продукції, середній рівень заробітної плати і накладних витрат у зв'язку із прогнозними обсягами виробництва [7, с. 185]. На думку В.М. Нелепа, оперативне планування є завершальним етапом у системі планування діяльності підприємства, засобом виконання планів і одним із важелів оперативного управління виробництвом. Його суть полягає в детальній розробці планів підприємств та їх виробничих структур на короткі проміжки часу [8, с. 109]. В умовах сучасного господарювання на підприємствах спостерігається зниження якості планової роботи або взагалі її відсутність.

Розробка мотиваційних заходів, спрямованих на підвищення дисципліни, забезпечення своєчасності розрахункових операцій. Мотиваційні заходи на підприємстві передбачають готовність до дії з боку його керівництва, яке забезпечуватиме адекватні завдання та умови праці, належний рівень її оплати, захист і безпеку працівників, дотримання коректних відносин із партнерами.

Недостатнє забезпечення необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень. Оперативний контроль повинен забезпечувати визначення впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на вчасне отримання інформації для прийняття керівних рішень. На підставі точної оперативної інформації можна глибоко проаналізувати діяльність підприємства, розрахунок витрат, раціонально організувати документооборот, проконтролювати процес виробництва та прийняти обґрунтоване рішення.

Для своєчасного прийняття як оперативних, так і стратегічних рішень менеджерам необхідна неупереджена зовнішня (ринкові ціни, валютні курси тощо) та внутрішня (собівартість продукції, прибуток, рух грошей, структура власних та залучених коштів, розрахунки з дебіторами та кредиторами тощо) інформація. Облікову інформацію застосовують в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності підприємства при поточному плануванні, прогнозуванні, здійсненні економічного аналізу та контролю.

Успішність управлінських рішень безпосередньо залежить від оперативності отримання, переробки та аналізу інформації, ґрунтується на її достовірності.

Інформація бухгалтерського обліку потрібна менеджерам в управлінні господарськими процесами. Так, у процесі постачання використовують інформацію щодо відхилень фактичних даних від планів за наступними показниками: затрати на постачання, кількість сировини на складі, ціни на матеріали, надходження ресурсів. У процесі виробництва для прийняття рішень необхідна інформація про відхилення фактичних даних від планових (щодо затрат на виробництво за видами продукції, загальновиробничих витрат, кількості виробленої продукції). У процесі реалізації ці розбіжності визначають за такими показниками, як витрати на збут, собівартість реалізованої продукції, ціни на продукцію, обсяги продаж, прибутки від реалізації. При наявності розбіжностей між адміністративними та іншими витратами із запланованими приймаються відповідні управлінські рішення [7, с. 7].

Важливе значення для ефективного оперативного контролю має сигнальна інформація, яку збирають не тільки стосовно господарських операцій, а також їх окремих елементів.

Відсутність у більшості підприємств служб внутрішнього контролю.

На підприємствах доцільно створювати службу внутрішнього контролю, яка буде надавати керівнику інформацію про результати перевірки. Така служба забезпечує ефективний контроль за дотриманням економічної політики на підприємствах. Її завдання також полягає в оперативному контролюванні виробничо-господарської діяльності, зокрема якості продукції та продуктивності праці на підприємстві, що в результаті повинно забезпечувати підвищення ефективності його функціонування. В разі неможливості створення служб внутрішнього контролю до оперативного контролю варто залучати облікових і планових працівників. У посадових робочих інструкціях та графіках зазначати обов'язки кожного з них і терміни проведення контролю. Важливо збудувати таку систему планування, яка забезпечить оперативне реагування на зміну економічної ситуації.

Господарська діяльність на підприємстві безпосередньо залежить від зовнішніх факторів, тому управління повинно здійснюватись з їх урахуванням та оперативно.

Необхідно дослідити ті об'єкти, які підлягають оперативному контролю, й визначити його послідовність. Наступним кроком є уточнення переліку техніко-економічних показників роботи підприємства в цілому, які впливають на дані оперативного контролю: часовий інтервал контролю; склад осіб, які повинні здійснювати його; форми первинних документів та реєстрів; порядок узагальнення отриманих результатів і передачі цих даних відповідним службам підприємства, які зобов'язані вживати заходи для усунення недоліків у роботі; позитивний досвід здійснення перевірок.

Висновки. Якщо оперативний контроль буде дієвим, то можна очікувати його позитивний вплив на фінансовий стан підприємства.

Налагодження ефективного оперативного контролю покликане забезпечити поліпшення фінансового стану господарюючого суб'єкта. Виявлення проблем оперативного контролю на підприємстві дає можливість виокремити визначальні засади його ефективного здійснення – системність, цілеспрямованість, своєчасність, повноту, плановий характер, мотивацію керівного та виконавчого складу працівників, наявність необхідної інформаційної бази, автоматизацію та створення відповідних забезпечувальних служб.

Література

1. Шеленко Д.І. Проблеми оперативного контролю та напрямки їх вирішення / Д.І. Шеленко // Зб. тез доповідей Міжнар. наук. практ. конф. “Ринок аудиторських послуг в Україні: стан і перспективи розвитку”. 15-16 квіт. 2010 р. – Івано-Франківськ: Плай, 2010. – С. 201-203.
2. Валуев Б.И. Оперативный контроль экономической деятельности предприятия / Б.И. Валуев, Л.П. Горлова, Е.Л. Зернова и др. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 224 с.
3. Приступа К.П. Концепція розвитку оперативного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/84_1.pdf.
4. Аудит і ревізія підприємницької діяльності / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: Рута, 2001. – 416 с.
5. Дікань Л.В. Контроль і ревізія / Л.В. Дікань. – К.: Знання, 2007. – 327 с.
6. Гончарук Я.А. Аудит / Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький. – К.: Знання, 2007. – 433 с.
7. Олійничук В.М. Фінансовий облік / В.М. Олійничук, Д.І. Шеленко, В.М. Якубів. – Івано-Франківськ, 2011. – 441 с.
8. Нелеп В.М. Планування в аграрних підприємствах / В.М. Нелеп. – К.: КНЕУ, 2004. – 496 с.

Summary

Shelenko D.I., candidate of economic sciences, assistant professor
The Precarpathian National University named after V. Stepanyk
t. Ivano-Frankivsk

THE PROBLEMS OF OPERATIVE CONTROL IN ENTERPRISES

The problems of view of scientists which are actual for the theory and practice of operative control are systematized. On this base the problematic questions the decision of which will promote the spreading of given kind of control witch fulfils the effective management of the enterprise are determined.

Key words: *operative control, checking, an accounting, economic activity, enterprise.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 636.2:637.2

Шибунько В.В., здобувач*[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ОЦІНКА ЗАЛЕЖНОСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ВИРОБНИЦТВА ВІД ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Процеси ринкових перетворень потребують уваги до дослідження теоретичних і практичних проблем подальшого розвитку та підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств. Однією з умов підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств податкова політика як складова фіскальної політики держави.

Ключові слова: податки, збори, спрощена система оподаткування.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення виникає проблема формування податкової політики, здатної виконувати подвійне завдання: оптимізувати рівень оподаткування з метою стимулювання розвитку підприємництва та забезпечити надходження до бюджетів коштів, достатніх для задоволення потреб держави і виконання нею своїх функцій [4, с. 58].

Оподаткування не повинно створювати перешкод для економічного зростання. Більше того, воно покликане сприяти йому.

Домогтися економічного зростання неможливо при великому податковому тягареві. Саме такі складні умови оподаткування були створені у сільському господарстві до введення фіксованого сільськогосподарського податку. Сільськогосподарські товаровиробники були змушені сплачувати величезну кількість податків і зборів, що негативно вплинуло на їх фінансово-господарську діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом 1997 р. сільськогосподарські підприємства сплатили 9745,0 тис.грн. податків і зборів, а у 1998 р. лише 7371,0 тис.грн., що на 2374,0 тис.грн. менше, ніж попереднього року (табл.1).

Основну частку, понад 50 %, у сумі сплачених протягом 1997- 1998 рр. податків та зборів посідав ПДВ, а саме даний податок несе Найбільш негативний вплив на наявність обігових коштів у сільськогосподарських підприємств. Незначну частку, лише 7,2 % у 1997 р. та 9,5 % у 1998 р., у структурі сплачених податків і зборів складає податок на прибуток. Це наслідок того, що значна частина сільськогосподарських підприємств Львівщини є збитковими (рівень збитковості сільськогосподарських товаровиробників Львівщини в даний період сягав понад 35 %). Незначну частину займає податок на землю, що не стимулювало ефективного та раціонального її використання.

* Науковий керівник – д.е.н., професор Васильчак С.В.

© Шибунько В.В., 2011

Таблиця 1

**Податки та збори, сплачені сільськогосподарськими товаровиробниками
до запровадження спрощеної системи**

Показник	Оподаткування					
	1997 р.		1998 р.		Відхилення +,-	
	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%
Податок на додану вартість	6053,0	62,1	4249,0	57,6	-1804,0	-4,5
Податок на прибуток	699,0	7,2	698,0	9,5	-1,0	2,3
Плата за землю	1255,0	12,9	815,0	11,1	-440,0	-1,8
Інші платежі	1738,0	17,8	1609,0	21,8	-129,0	4,0
Всього	9745,0	100	7371,0	100	-2374,0	

Зміни на краще відбулись після запровадження щодо сільськогосподарських товаровиробників спрощеної системи оподаткування. Починаючи з 01.01.1999 р., сільськогосподарські товаровиробники за умови, що сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 50 % (з 01.01.2004 р. - 75 %) загальної суми валового доходу підприємства, отримали право на сплату фіксованого сільськогосподарського податку.

Після запровадження фіксованого сільськогосподарського податку не всі сільськогосподарські підприємства перейшли на його сплату. Це можна пояснити тим, що сільськогосподарські товаровиробники не змогли виконати вимоги Закону України "Про фіксований сільськогосподарський податок" зі змінами і доповненнями та Постанови КМУ "Про порядок справляння та обліку фіксованого сільськогосподарського податку" [5, 65].

Починаючи з 1999 р., у структурі податків і зборів, сплачених сільськогосподарськими товаровиробниками, відбулись певні зміни. Найбільшу частку у сплачених податках займають фіксований сільськогосподарський податок і ПДВ. Однак сума ПДВ скоротилась більше, ніж у два рази. Необхідно наголосити на тому, що такі зміни пов'язані не із запровадженням фіксованого сільськогосподарського податку, а із введенням для сільськогосподарських товаровиробників спеціального режиму оподаткування ПДВ. З року в рік знижується частка податку на прибуток і податку на землю: у 2003 р. вона знизилась до 2,3 % та 7,0 % відповідно (табл. 1).

Постановка завдання – аналіз залежності сільськогосподарського виробництва від впливу податкової політики держави

Виклад основного матеріалу. Позитивним моментом від запровадження фіксованого сільськогосподарського податку є й те, що при сплаті податку враховується сезонність сільськогосподарського виробництва. Сплата податку проводиться щомісячно до 20 числа наступного місяця у розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку, у таких розмірах:

у I кварталі - 10 відсотків;
у II кварталі - 10 відсотків;
у III кварталі - 50 відсотків;
у IV кварталі - 30 відсотків.

Таблиця 2

**Податки та збори, сплачені сільськогосподарськими товаровиробниками
після запровадження спрощеної системи оподаткування**

Показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		Відхилення +/-	
	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%
Податок на додану вартість	1933,0	37,9	2720,0	29,6	2030,7	20,2	2109,3	20,5	1172,3	0,3
Податок на прибуток	322,0	6,3	499,0	5,4	247,4	2,5	235,9	2,3	-469,1	12,9
Плата за землю	318,0	6,2	456,0	5,0	533,6	5,3	717,6	7,0	58,6	-7,2
Фіксований с.-г. податок	233,0	4,6	3611,0	39,3	5483,8	54,7	5183,5	50,3	4349,5	32,3
Інші платежі	2293,0	45,0	1907,0	20,7	1738,0	17,3	2054,5	19,9	558,5	12,4
Всього	5099,0	100	9193,0	100	10033,5	100	10300,8	100,0	5669,8	-

Для стабілізації сільськогосподарського виробництва звільнено з 1 січня 1999 р. до 1 січня 2001р. від сплати фіксованого сільськогосподарського податку сільськогосподарських товаровиробників, які відповідно до норм Закону України "Про фіксований сільськогосподарський податок" є платниками цього податку. При цьому платники фіксованого сільськогосподарського податку не звільнюються від сплати коштів на обов'язкове державне пенсійне страхування та на обов'язкове соціальне страхування і здійснюють відрахування в розмірах: на обов'язкове державне пенсійне страхування - 68 % від суми податку, на обов'язкове соціальне страхування - 2% [2,3-5], тобто сільськогосподарські товаровиробники сплачували лише 70 % від суми податку, а 30 %, що необхідно було сплачувати до бюджету, залишали у своєму розпорядженні.

Як показують розрахунки, наведені в табл. 2., така процедура сплати фіксованого сільськогосподарського податку дозволила сільськогосподарським товаровиробникам Львівщини залишити додатково у своєму розпорядженні у 1999 р. 357,4 тис.грн. та 99,9 тис. грн. у 2000 р.

Після запровадження фіксованого сільськогосподарського податку значно поліпшилися відносини сільськогосподарських формувань із податковими органами. Скажімо, у 1997-1998 рр. рівень сплати всіх податкових платежів сільськогосподарськими підприємствами склав 42-44 %, прямих податків (без ПДВ та акцизів) - 29-31 %, а внески до спеціальних фондів - близько 29 %.

Вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники у 2001 р. сплатили 84 % від нарахованих податків. При цьому сплачена сума фіксованого сільськогосподарського податку за три роки зросла удвічі, а всіх податків - у 1,6

раза. За станом на 20.01.2004 р. платниками фіксованого сільськогосподарського податку Львівщини сплачено до бюджету 10,3 млн.грн., що складає 83 % від належної сплати за 2003 р.

Таблиця 2

Розрахунок суми фіксованого сільськогосподарського податку, що залишилась в розпорядженні сільськогосподарських товаровиробників, тис.грн.

Показник	1999 р.	2000 р.	Відхилення
Фактично сплачено фіксованого сільськогосподарського податку (70 % від суми)	834,0	233,0	-601,0
100% суми фіксованого сільськогосподарського податку	1191,4	332,9	-858,5
Сума податку, що залишилась у розпорядженні сільськогосподарських товаровиробників	357,4	99,9	-257,5

Як бачимо, не всі сільськогосподарські підприємства в повному обсязі сплачують податки, що говорить про досить складний фінансовий стан вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

Доказом достатньої ефективності чинної системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників є те, що, за розрахунками науковців, до запровадження спрощеної системи оподаткування в сільському господарстві сума сплачених сільськогосподарськими товаровиробниками Львівщини податків ніяким чином не була пов'язана з кінцевими результатами їх діяльності [1, с. 102]. Тобто сільськогосподарські товаровиробники, що за результатами виробничої діяльності отримали найкращі результати, сплатили до бюджету найменшу суму податків. Із запровадженням спрощеної системи оподаткування вдалося дану ситуацію дещо поліпшити.

Висновки. За економічною суттю фіксований сільськогосподарський податок є різновидом земельного податку. Він не залежить від фінансового стану підприємства, а тому повинен сплачуватись навіть у випадку, якщо сільськогосподарські товаровиробники отримали збитки від господарської діяльності. Разом з тим його розмір чітко визначений протягом зазначеного законом терміну, що дозволяє власникам сільськогосподарських підприємств і потенційним інвесторам спланувати грошові потоки від вкладення коштів у сільське господарство.

Література

1. Онисько С.М. Ефективність АПК в умовах перехідної економіки / С.М. Онисько. – Львів: Укр. технології, 2001. - 388 с.
2. Осадчий С.О. Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки / С.О. Осадчий // Економіка АПК. - 2002. - № 12. - С. 66-70.
3. Шитря О.В. Удосконалення адміністрування податків, зборів та обов'язкових платежів - один із напрямів зниження податкового тиску на платників податку / О.В. Шитря // Вісник податкової служби. – 2000. - № 12. - С. 335
4. Юрій С.І. Оцінка ефективності наданих пільг з оподаткування / С.І. Юрій, І.М. Таранов // Фінанси України. - 2002. - № 12. - С. 55-62.

5. Онисько С.М., Верзун А.А., Шолудько О.В. Ефективність сільськогосподарського виробництва та її залежність від фіскальної політики держави -Львів: Априорі, 2007. – С. 64-70.

Summary

Shubynko V.V.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**ESTIMATION OF AGICULTURAL PRODUCTION DEPENDS ON THE
IMPACT OF TAX POLICY**

The process of market reforms need to be addressed to the study of theoretical and practical problems to further develop and enhance the functioning of agricultural enterprises. One of the conditions for increasing the efficiency of farm tax policy as part of fiscal policy.

Key words: *taxes, fees, simplified tax system.*

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

УДК 631.15:338.1

Шульський М.Г., д.е.н, професор ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО ЛЬВІВЩИНИ В ЗАГАЛЬНИХ ПОКАЗНИКАХ
РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ**

У статті проведено дослідження стану аграрного виробництва Львівської області протягом 2000-2009 рр. і порівняно показники з показниками розвитку в Україні. На основі одержаних результатів визначено частку сільськогосподарського виробництва Львівщини за загальними показниками його розвитку в Україні.

Ключові слова: сільське господарство, земельні угіддя, валова продукція, виробництво, рослинництво, тваринництво.

Постановка проблеми. В сучасних умовах АПК для нарощення темпів відродження і стабілізації аграрного виробництва важливим є деталізоване дослідження потенційних можливостей розвитку кожного регіону держави у веденні сільськогосподарських галузей. Отже, суть проблеми полягає в тому, щоб кожна територіальна складова АПК робила найбільший внесок у його розвиток. Саме це є одним із важливих напрямків подальшого результативного ведення агропромислового виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження показників розвитку аграрного виробництва як на регіональному (Львівська область), так і державному (Україна) рівнях проводила ціла плеяда відомих економістів-аграрників. Помітне місце серед цих дослідників займають праці вчених: В.Г. Андрійчука, П.Т. Саблука, С.І. Демяненка, В.Я. Месель-Веселяка, В.В. Юрчишина, Р.І. Михасюка, П.С. Березівського, В.Г. Черевка та інших.

Однак, у сьогоднішніх умовах важливо не тільки досліджувати стан розвитку сільськогосподарського виробництва в тій чи іншій області чи у загальному в державі, але і визначати, скажімо, питому вагу кожної області у загальнодержавному аграрному виробництві. Ці проблеми є важливі, актуальні, проте недостатньо вивчені.

Мета статті. Провести дослідження питомої ваги Львівщини в загальних показниках розвитку аграрного виробництва України і на основі цього провести відповідні узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Основою ведення аграрного виробництва є земля. Та частка її, яка безпосередньо використовується в сільському господарстві, прийнято називати сільськогосподарським угіддями. Найбільш продуктивною складовою серед цих угідь є рілля. Оцінка використання земельних угідь в сільському господарстві проводиться за різними показниками,

важливими серед яких є обсяги виробництва продукції. При цьому важливо аналізувати не тільки показники виробництва загальних об'ємів продукції, але і в розрізі основних галузей сільського господарства – рослинництва і тваринництва.

Саме із цих показників ми почнемо виклад основного матеріалу. При цьому зауважимо, що цифрову інформацію буде представлено в одній одиниці виміру - у відсотках, а це, на наше переконання, найбільш повно буде відображати суть даного дослідження. Адже, саме питома вага того чи іншого ресурсу чи одержана продукція в результаті його використання в загальних показниках розвитку аграрного виробництва дозволяє найбільш повно відобразити місце і вклад тієї чи іншої області у сфери сільськогосподарського виробництва на рівні держави.

У таблиці 1 представлено співвідношення сільськогосподарських угідь і виробництва продукції сільського господарства як у загальних обсягах, так і в розрізі основних галузей – рослинництва і тваринництва Львівської області.

Таблиця 1

Питома вага Львівської області у загальних показниках земельних угідь і валовій аграрній продукції, %*

Показники	2000 р.	2003 р.	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. «+», «-» до 2000 р., %
Сільськогосподарські угіддя у тому числі	2,9	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8	-0,1
рілля	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	-0,1
Валова аграрна продукція – всього	4,9	5,0	4,2	4,8	4,1	4,3	-0,6
у тому числі:							
рослинництва	4,2	4,5	3,4	4,3	3,4	3,7	-0,6
тваринництва	5,9	5,7	5,5	5,5	5,4	5,1	-0,6

* Примітка - тут і надалі використано матеріали статистичного збірника [5].

Показники питомої ваги земельних угідь і продукції сільського господарства Львівщини в аграрному виробництві України відображають деякі закономірності і тенденції розвитку, а саме:

– сільськогосподарські угіддя, у тому числі рілля, займають незначний відсоток до загальнодержавних площ цих угідь (сільськогосподарські угіддя в межах 2,9 – 2,8%, у тому числі рілля - 2,4- 2,3%). При цьому, слід зауважити, що коли порівнювати, як у натурі зменшуються ці угіддя в Україні взагалі і у Львівській області зокрема, то тенденції мають дещо інші закономірності. Так, зокрема, коли в Україні за досліджуваний період площі сільськогосподарських угідь зменшились на 4,6 %, то у Львівщині на 8,7 %, тобто майже у рази;

- найбільша питома вага виробленої продукції у Львівській області у загальних обсягах її виробництва в Україні становила у 2000р. і 2003р. відповідно, у %: 4,9 і 5,0 і найменше у 2008 р. – 4,3. Отже, виробляється продукції у Львівській області у структурі її в Україні значно більше, ніж питома вага земельних угідь у загальнодержавних обмірах;

- щодо виробництва продукції в розрізі окремих галузей. У цьому порівнянні продукція рослинництва займає значно меншу, а продукція тваринництва значно більшу питому вагу їх виробництва в цілому по Україні.

Таблиця 2

Питома вага посівних площ і валових зборів сільськогосподарських культур у Львівській області в загальних показниках в Україні, %

Показники	2000 р.	2003 р.	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009р. «+»,«-» до 2000р., %
Площі посівів – всього у тому числі:	2,6	2,4	2,2	2,0	2,0	2,0	-0,6
зернові культури	2,0	2,0	1,8	1,6	1,8	1,7	-0,3
цукрові буряки	3,0	3,0	3,4	2,7	4,2	2,8	-0,2
льон-довгунець	12,7	8,3	6,7	3,9	7,7	14,0	+1,3
картопля	6,5	6,5	6,6	6,5	6,5	6,8	+0,3
овочі	3,7	4,3	4,4	4,6	4,8	5,0	+1,3
кормові культури	3,8	3,8	4,1	4,2	4,2	4,2	+0,4
Валовий збір сільськогосподарських культур:							
зерно	2,0	2,9	1,6	2,1	1,6	1,8	-0,2
цукрові буряки	3,0	3,2	2,8	2,9	4,3	3,1	+0,1
волокно льону - довгунця	12,8	12,4	6,1	2,6	2,5	5,6	-7,2
картопля	7,6	7,9	6,7	8,0	7,0	7,7	+0,1
овочі	4,6	5,0	5,2	6,3	5,3	4,9	+0,3
кормові коренеплоди і цукрові буряків на годівлю худоби	9,2	7,3	8,1	7,6	6,7	6,8	-2,4

Так, зокрема, частка рослинницької продукції, що вироблена всіма категоріями господарств Львівщини, у структурі її загальних обсягах у державі становить за досліджуваний період у межах 3,4 – 4,5%, а тваринницької – значно більше – 5,1 і 5,9%. Таким чином, питома вага виробництва продукції сільського господарства всіма категоріями господарств Львівщини значно перевищує питому вагу земельних угідь в їх структурі у цілому в Україні. При цьому, продукція тваринництва займає більшу питому вагу, ніж рослинницька.

Не менш важливе значення для характеристики розвитку аграрного виробництва на регіональному рівні на фоні держави є визначення у більш деталізованих формах цих показників в окремих галузях і їх складових, що є основою виробництва їхньої продукції. В основі одержання основних видів продукції рослинництва є, як відомо, посівні площі сільськогосподарських культур. Питома вага цих показників Львівської області в загальних їх обчисленнях у цілому в Україні представлена у таблиці 2.

Наведена інформація щодо розвитку рослинництва у Львівській області у співвідношеннях із загальнодержавними показниками дозволяє констатувати наступне;

- посівні площі сільськогосподарських культур складають в межах 2,0 – 2,6 % від загальних їх площ в Україні. При цьому, площі посіву зернових культур становлять дещо менші показники (в межах 1,6 - 2,0%). Така сама тенденція спостерігається і у валових зборах зерна;

- щодо технічних культур, то закономірності тут дещо відмінні. Питома вага площ посівів і валові збори продукції тут значно вищі, ніж у культур зернової групи. Одночасно спостерігається значна строкатість при вирощуванні льону - довгунцю (питома вага посівних площ цієї культури коливається в межах 3,9 – 14,0%, а валовий збір льону – волокна – 2,5 - 12,8%);

- посівні площі картоплі і овочів, а також їх валовий збір характеризуються більш-менш стабільними показниками. Такі саме тенденції є характерними і для вирощування кормових культур.

Отже, результати цих досліджень вказують на те, що Львівщина зберегла провідні позиції щодо вирощування основних сільськогосподарських культур. Одночасно зауважимо, що для культур зернової групи тут менш сприятливі природні умови, ніж, скажімо, у степових областях України. Із-за цих обставин тут значно нижчі показники питомої ваги посівних площ і валових зборів зерна у структурі загальнодержавних їх обчисленнях.

Виробництво продукції тваринництва забезпечується, насамперед, наявністю відповідних видів тварин. У Львівській області є сприятливі природні умови для ведення різних тваринницьких галузей, які і використовуються виробниками аграрного сектору економіки при виробництві продукції тваринного походження. Дані таблиці 3 дають змогу прослідкувати, як змінювалися показники питомої ваги чисельності поголів'я тварин та виробництво продукції тваринництва господарюючими агроформуваннями Львівської області у їх структурі в цілому по Україні. При цьому характерною особливістю цих показників є те, що:

- чисельність худоби і птиці, що знаходиться у всіх категоріях господарств Львівщини, у структурі їх наявності в цілому в Україні є більш-менш стабільною за досліджуваний період. Однак, у 2009 р. не досягнуто рівня 2000р. із всіх видів тварин, за виключенням поголів'я свиней;

- щодо виробництва окремих видів тваринницької продукції, то тут спостерігається строкатість показників. Так, зокрема, виробництво молока у 2000 р. господарствами Львівщини становило 8,2 % від загальнодержавного

обсягу його виробництва, а в 2009 р. знизилось до 5,9 %, а м'яса, навпаки, збільшилось з 4,0% у 2000р. до 5,7% у 2009 р.

Таблиця 3

Питома вага чисельності тварин та виробництва продукції тваринництва у Львівській області в загальних показниках по Україні, %

Показники	2000 р.	2003 р.	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009р. «+», «-» до 2000р. у %
Чисельність худоби і птиці на кінець року							
Велика рогата худоба – всього у тому числі	6,0	5,9	5,6	5,8	5,9	5,9	-0,1
корови	6,8	6,7	6,5	6,2	6,2	6,3	-0,5
Свині	3,4	3,6	3,3	3,6	4,0	4,0	+0,6
Вівці	0,9	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	-0,4
Кози	2,8	2,4	2,4	2,5	2,5	2,7	-0,1
Птиця	5,1	4,6	4,4	4,3	4,5	4,3	-0,8
Виробництво тваринницької продукції							
М'ясо (реалізація худоби та птиці на забій) у живій вазі	4,0	4,8	5,2	5,2	5,7	5,7	+1,7
Молоко	8,2	7,3	6,8	6,6	6,2	5,9	-2,3
Яйця	5,3	4,5	4,2	3,8	3,7	3,6	-1,7
Вовна	0,6	0,6	0,4	0,3	0,4	0,3	-0,3

Отже, у розвитку тваринницьких галузей в Львівській області сформувались дві тенденції – стабільність щодо показників наявного поголів'я тварин, з одного боку, та строкатість при виробництві продукції, з іншого.

Висновки. Львівська область за розвитком аграрного виробництва належить до тих областей України, в яких питома вага виробництва продукції сільського господарства в структурі її загальнодержавного обсягу значно перевищує показники питомої ваги земельних угідь в загальних площах у державі. Тобто, сільське господарство характеризується інтенсивним характером розвитку. Одночасно відмітимо, що у досліджуваній області допущені значні зниження обсягів виробництва льону-довгунцю, молока, продукції птахівництва, не вдалось стабілізувати виробництво цукрових буряків, продукції кормових культур, вовни. Отже, саме на ці галузі слід звернути особливу увагу. В першу чергу це вимагає вкладення значних додаткових ресурсів. При цьому важливу роль тут повинна відігравати держава.

Література

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ – 396 с.
2. Аграрна реформа в Україні /здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення/ П.Т. Саблук, В.Я. Месель – Веселяк, М.М. Федоров / Економіка АПК. – 2009. - №12. – С.3-13.
3. Михасюк І. Аграрний сектор АПК: проблеми і шляхи вирішення / І. Михасюк, С. Майовець. – Львів: ЛНУ. 2009 – 123 с.
4. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляду у майбутнє: наук.-поп. нариси: у 3 т. Т.2 Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення / П.Т. Саблук. – К.: ІАЕ, 2001-484 с.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 р. / За ред. С.О. Матковського – Львів, 2011 – 368 с.
6. Юрчишин В.В. Деякі узагальнення і проблеми сучасної аграрної політики / В.В. Юрчишин / Економіка АПК. – 2007. - №4. – С. 3-12.
7. Юрчишин В.В. Аграрна політика в Україні на зламі політичних епох: історико – соціально економічні нариси: монографія / В.В. Юрчишин. – К.: Науково-виробниче підприємство: Наукова думка НАН України, 2009. – 366 с.

Summary**Shulskiy M.G.**

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**AN AGRARIAN PRODUCTION OF LVOV IS IN THE GENERAL INDEXES
OF DEVELOPMENT OF APK OF UKRAINE**

In the article research of the state of agrarian production of the Lviv area is conducted during 2000-2009rr. and the indexes of his development are confronted in Ukraine. On the basis of the got results certainly part of agricultural production of Lvov on the general indexes of his develo of Lviv on the general indexes of his development in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК631.11.14

Шульський А.М., аспірант*[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***СУТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЙОГО ФУНКЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ
В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМЦЯ**

У статті з'ясовано суть підприємництва, його функції та стан дотримання їх виконання підприємцями у сучасних умовах.

Ключові слова: підприємництво, функції, підприємець, господарські структури, виробництво, прибуток, організаційна та господарська діяльність.

Постанова проблеми. Підвищення результативності ведення агропромислового виробництва в сучасних умовах залежить від цілого комплексу факторів, важливе місце серед яких займає підприємництво. Ефективне ведення підприємницької діяльності, як показує досвід передових країн світу, забезпечує рентабельне ведення виробництва і на цій основі сприяє підвищенню життєвого рівня населення. У сучасних умовах вітчизняне підприємництво перебуває у важких умовах. Саме із-за цих обставин виникає об'єктивна необхідність проведення глибоких досліджень стану розвитку підприємницької діяльності, встановлення основних причин, що гальмують цей вид діяльності та на основі цього зосередити зусилля для розробки конкретних напрямків щодо поліпшення роботи підприємцю.

Враховуючи здійснення підприємницької діяльності в різних сферах аграрних відносин, нами було поставлено завдання з'ясувати суть підприємництва, його функції та їх роль в діяльності підприємця. При цьому акцентувалася увага на гальмівних чинниках, які знижують результативність підприємницької діяльності та конкретизацію заходів, використання яких дозволить поліпшити роботу підприємця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку підприємницької діяльності знайшли відображення в численних дослідженнях і публікаціях дослідників як у минулому, так і в сучасному періоду розвитку людського суспільства. Серед теперішніх вчених, які досліджували функціонування підприємництва слід віднести: С.Мочерного, М.Маліка, А.Даниленка, О.Школьного, М.Андрушка, Л.Балаш та інших. Проте, у названих публікаціях їх автори в більшій мірі приділяють увагу дослідженням загальних аспектів стану розвитку підприємництва і дещо в меншій мірі – розглядають складові цього виду діяльності. Саме через ці обставини виникає об'єктивна потреба проведення досліджень окремих аспектів підприємницької діяльності та

* Науковий керівник – д.е.н., професор Музика П.М.

© Шульський А.М., 2011

їх вплив на поведінку підприємців у складних системах ринкових взаємовідносин.

Мета статті. Дослідити сучасний стан дотримання виконання функцій підприємництва з концентрацією уваги підприємців на ті причини, які негативно впливають на їх діяльність. Все це повинно бути основою для поліпшення ведення підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати виклад одержаних результатів досліджень, з'ясуємо суть основних понять, що відображають зміст обраної теми даної статті. Як відомо, поняття "підприємство" запровадив в економічну науку англійський вчений Річард Кантільон (1680-1734), а згодом його використовували відомі економісти: Ж.Б.Сей (1768-1832), А.Сміт (1723-1790), Й.Шумпетер (1883-1950), Ф.Хаєк (1899-1992) та інші.

Отже, підприємство як економічна категорія має тривалу історію свого розвитку, суть якого відображалася в різних трактуваннях і тлумаченнях цього слова. Не будемо поглиблюватися у минуле, воно, до речі нагадати, ґрунтовно досліджено науковцями і висвітлено на сторінках різних наукових видань, а сконцентруємо увагу на сьогоденні висловлювання щодо суті цього поняття.

Заслужують уваги твердження С.Мочерного про те, що "Підприємство – самостійне, організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутку і самореалізації власної мети" [5, с.723]. Інші дослідники дотримуються думки проте, що: "Підприємство – безпосередня, самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданні послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними і юридичними особами, зареєстрованими як суб'єктом підприємницької діяльності в порядку, встановленому законодавством" [6, с.157]. У фінансовому словник – довіднику сказано: "Підприємство - це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку" [9,с.363]. Ф.Хміль концентрує увагу на тому, що: "Підприємство – особливий стиль поведінки та дій, який відзначається ініціативністю та інноваційністю його суб'єктів у виробництві продукції, послуг" [4, с.601]. Є ще більш стислі тлумачення: "Підприємство – це процес планування, організації виробництва та взяття на себе відповідальності за діяльність підприємства. Підприємець, відповідно, це особа, яка займається підприємницькою діяльністю" [3,с.172]. Щодо трактування поняття "підприємець", про яке згадано вище, слід відмітити, що воно також має різне тлумачення. Зокрема, О.Сліпущко стверджує, що "Підприємець – 1) той хто володіє промисловим, торговельним і т.ін. закладом; 2) організатор вигідних справ, прибуткових операцій тощо" [8, с.180]. С. Мочерний підкреслює, що "Підприємець – основний господарюючий суб'єкт, який підприємець завдяки наявності певної сукупності рис втілює у практику функції підприємництва і за

свою працю отримує підприємницький дохід, мінімум нормальний прибуток" [5, с.722].

Наведені вище тлумачення не вичерпують трактування понять "підприємництво" і "підприємець". Різні дослідники підходять до змісту цих слів по-різному, однак суть одна – що це діяльність спрямована на отримання прибутку. Саме через це у Господарському кодексі України законодавчо закріплено, що "Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку" [2, с.25]. Функціонування підприємництва, як виду діяльності, забезпечує підприємець, який, за справедливим висловлюванням С.Мочерного, "завдяки наявності певної сукупності рис втілює у практику функції підприємництва і за свою працю одержує підприємницький дохід". Звідси, цілком закономірно постає питання, - саме, завдяки яких функцій підприємництва - підприємець досягає поставленої мети? Безумовно, тут існує певна закономірність - не буде він виконувати певних функцій не буде і прибутку. І чим ефективніше функції підприємництва будуть реалізовуватись людьми, задіяними у підприємницькій діяльності, тим кращі результати можна досягти і навпаки.

Отже, функції підприємництва – це ті важливі важелі, за допомогою яких забезпечується успіх підприємця. Для з'ясування відповіді на поставлені вище питання нами використано матеріали щодо трактувань суті підприємництва С.Мочерним з акцентуванням уваги на з'ясуванні понять функцій підприємництва та їх короткого змісту. Оброблені матеріали представлені на рис. 1.

Роль і значення кожної функції підприємництва у діяльності підприємця відображається у її змісті. Детальне дослідження проявів і використання вищенаведених функцій в аграрному виробництві Львівської області дозволяє констатувати наступне:

- новаторство як важлива складова науково-технічного прогресу не спрацювало так, як це було потрібно. Про які новаторські підходи можна вести розмову, коли в результаті реформувань аграрних відносин ми повернулись у сільському господарстві до використання засобів і знарядь виробництва в минулу, а в деяких випадках і в доісторичну епоху. Використання живої тяглової сили, кінного плугу, лопати, мотики тощо при обробітку ґрунту є тому підтвердженням. Ідеї і цілі носили популістський характер, вони були малореальними при їх реалізації. Саме такі підходи пригальмували проведення науково-дослідних робіт у різних сферах сільського господарства, проведення селекційно-племінної роботи в тваринництві, виведення високопродуктивних сортів сільськогосподарських рослин у рослинництві. Крім того, зазнали руйнації переробні підприємства сільськогосподарської продукції, погіршилися умови її збуту тощо.

Рис.1. Функції підприємництва та їх короткий зміст відповідно до трактуванням С.Мочерного

*Джерело: [5, с.723-724].

- організаційна та господарська діяльність підприємств проходила в умовах переходу аграрного виробництва від крупних до малих форм господарювання. Це, насамперед, фермерські господарства, розширення діяльності особистих господарств населення, формування переробних підприємств тощо.

У малих, а в деяких випадках примітивних господарських структурах, було важко впроваджувати нові форми і методи в організації виробництва, використовувати надбання кооперації та ін. Все це в комплексі не забезпечувало ефективне використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів і наявних можливостей у результативному розвитку підприємницької діяльності;

- соціальна і особистісна функції не в повній мірі забезпечили досягнення всього того, що передбачалося. Це було обумовлено, насамперед тим, що незавжди дотримувались вимог економічних законів розвитку того чи іншого виду діяльності, прийняті нормативно-правові акти незавжди стимулювали, а в багатьох випадках гальмували соціально-економічний розвиток. Все це сприяло розвитку негативних тенденцій в різних сферах суспільних відносин. Зокрема, виникнення бартерних операцій, ухиляння від сплати податків, тіньові схеми наймання працівників на роботу та розрахунок з ними за працю у конвертах та інші. Із-за цих обставин утруднювалась самореалізація цілей підприємця, а це, безумовно, не приносило йому задоволення від його діяльності.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна повною мірою стверджувати про те, що гальмування процесів розвитку підприємницької діяльності обумовлено, насамперед, недотриманням виконання основних функцій підприємництва. Вирішення цих складних питань для успішної діяльності підприємця повинно проводитися комплексно з врахуванням різноманітних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. При цьому, слід позбавлятися синдромів шаблонності, популізму і однобічності як у розробці певних заходів, так і в їх реалізації. Адже, саме це приводить до негативних наслідків. Сьогоднішні протистояння підприємців і владних структур є тому підтвердженням.

Література

1. Андрушко М. Розвиток підприємництва в АПК в попередній період / Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК / М.Андрушко, Л.Балаш. - Львів: Львів.держ.агр.університет, 2005. - №12.- С.144-147.
2. Господарський кодекс України: станом на 07 квітня 2008 р.- К.: Велес, 2008.- 168с.
3. Гріфін Р. Основи менеджменту: Підручник / Наук.ред. В.Яцура. Д.Олесневич / Р.Гріфін, В.Яцура.- Львів: БаК, 2001.- 624 с.
4. Даниленко А.С. Розвиток підприємництва в АПК України. / А.С.Даниленко. - Львів, 1997.- 168 с.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред / та ін. -К.: Видавничий центр «Академія», 2001. - 848 с.

6. Економічний тлумачний словник. Понятійна база. Законодавство України у сфері економіки. // Гордієнко Д.Д. - К.: КНТУ. 2006. - 308 с.
7. Малік М.Й. Підприємництво у розвитку аграрного ринку. Економіка АПК / М.Й. Малік. - 2007. - №11. - С.138-139.
8. Сліпушко О. Політичний і фінансово-економічний словник / О.Сліпушко - К.: Криниця, 1999. - 390 с.
9. Фінансовий словник – довідник / М.Я.Дем'яненко, Ю.Я.Лузан, П.Т.Саблук, В.М.Скупий та ін.; За ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: УАЕ УААН, 2003. – 555 с.
10. Хміль Ф.І. Основи менеджменту / Ф.І. Хміль. - К.: Академвидав, 2003. – 608 с.
11. Шкільний О. Конкурентне середовище в аграрному середовищі / Вісник Львівського аграрного університету: Економіка АПК / О.Шкільний. Львів. держ. університет, 2005. - №12. – С.90-96.

Summary

Shulskyy A M, postgraduate student

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

THE ESSENCE OF ENTREPRENEURSHIP, ITS FUNCTIONS AND ITS ROLE IN ENTREPRENEUR

At the article to clear up the essence of entrepreneurship, its function and status of compliance their businesses in the modern world.

Key words: *entrepreneurship, function, entrepreneur, economic structures, production, income, organizational and economic activity.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43:339.923

Шувар Б.І., асистент ©*Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни***ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА**

Розкрито зміст основних принципів органічного сільського господарства та проаналізовано особливості його розвитку і поширення у світі та в Україні. Представлено результати соціологічного дослідження щодо формування ринку органічної продукції.

Ключові слова: *сільське господарство, ринок екологічно чистої продукції, органічне виробництво*

Постановка проблеми. Органічне сільське господарство є галуззю економіки, яка найбільш динамічно розвивається у світі. На відміну від конвенційного сільського господарства, де відбувається скорочення обсягів продажу та зменшення прибутків виробників, органічне сільське господарство щорічно набуває популярності та збільшення обсягів виробництва впродовж останніх десятиліть.

На сьогодні органічне землеробство здатне протистояти іншим системам ведення землеробства і виробляти для країни безпечну та якісну сільськогосподарську продукцію, що дозволяє гарантувати продовольчу безпеку для країни і здоров'я майбутніх поколінь. Актуальність даної проблеми зумовлена зростаючою увагою вітчизняної науки до органічного сільського господарства та факторів, що впливають на його розвиток.

Аналіз останніх досліджень. Питанню виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції присвячено праці вітчизняних вчених (В. Артиш, Е. Дегодюк, В. Кисіль, М. Кобець, Ю. Манівчук, М. Шикула та ін.) та закордонних вчених (Э. Гирусов, Д. Медоуз, В. Минеев, В. Краснощеків, Е. Рюмина, В. Черников та ін.).

Мета дослідження – розкрити механізми функціонування вітчизняного органічного сільського господарства, обґрунтувати пріоритетні напрями та запропонувати заходи стимулювання аграріїв для переходу від традиційного до органічного виробництва в Україні у контексті з ЄС.

Виклад основного матеріалу. Сучасне органічне сільське господарство у Європі набирає з кожним роком більшої популярності та розширення площ. Так, у 2009 році вона становила 9,2 млн. га, тоді як у 2005 році – 6,8 млн. га (рис. 1). У Європейському Союзі площі під органічним сільським господарством теж зросли від 6,2 млн. га у 2005 році, до 8,4 млн. га у 2009 році. В Україні у 2009 році площа земель під органічним виробництвом становила 271 тис. га, що на 112% більше показника 2005 року [5].

Органічне сільське господарство у світі з урахуванням вітчизняного досвіду ґрунтується на таких принципах:

1) принцип здоров'я, відповідно до якого органічне сільське господарство повинно сприяти покращанню стану ґрунту, здоров'я рослин, тварин, людини;

2) принцип екології, який відображає органічне сільське господарство у взаємозв'язку з природними екологічними системами і циклами, спрямоване на співіснування та підтримання їх;

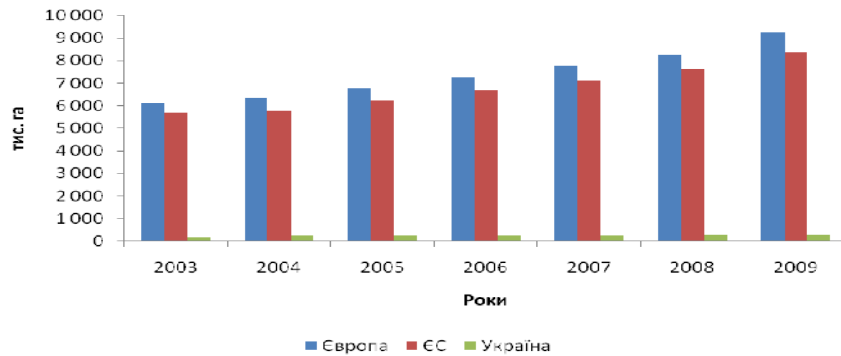

Рис. 1. Площа земель, відведених під органічне виробництво у Європі, ЄС та Україні (2003-2009 рр.)

3) принцип справедливості ґрунтується на розумінні справедливого ставлення до органічного сільського господарства з боку навколишнього середовища та суспільно-економічних умов держави;

4) принцип турботи про управління органічним сільським господарством зобов'язує ставитися до нього відповідально з урахуванням здоров'я та добробуту людей [6];

5) на нашу думку ще одним може бути принцип довіри до товаровиробників та якості екологічно чистої продукції, яка повинна ґрунтуватися на законах держав-виробників та неухильному їх дотриманні.

Дотримання цих принципів можливе за умов, якщо будуть враховані сильні та слабкі сторони вітчизняного органічного сільського господарства. На основі маркетингових досліджень нами проаналізовано стан органічного сільського господарства, і виділено сильні сторони та фактори, що мають позитивний вплив:

- існування громадських організацій, які займаються навчанням та популяризацією органічного виробництва в Україні;

- сертифікація продуктів згідно вимог ЄС та стандартів Міжнародної федерації органічного руху дозволяє маркувати їх відповідними знаками, що гарантують впевненість у якості продукції та його надійному походженні;

- зменшене внесення мінеральних добрив, пестицидів, синтетичних засобів захисту та стимулювання росту рослин є позитивними чинниками для розвитку органічного виробництва;

- значний попит на вітчизняну продукцію за кордоном, про що свідчить 40% показник експорту органічної продукції з України;

- можливість переходу господарств традиційного способу господарювання до органічного способу виробництва на умовах суворого дотримання правил Міжнародної федерації органічного руху та періодичного інспектування відповідними органами на предмет дотримання цих вимог [1].

На розвиток органічного виробництва в Україні негативний вплив має низка факторів:

- відсутність законодавчого регулювання виробництва, ринку органічної продукції та її сертифікації;

- відсутність контролю якості органічної продукції з боку держави, її виробництва та продажу, а також переробників ринку органічної продукції;

- економічні збитки, яких зазнають фермери із-за невміло розпочатого органічного виробництва є одним з факторів занепаду підприємства;

- наукові дослідження в Україні перебувають на початковій стадії, що не дозволяє повною мірою оцінити всі переваги для споживача та виробника цієї продукції;

- недостатня поінформованість населення про існування органічної продукції, її суть, переваги від споживання;

- недостатній зв'язок між державними виробничими структурами та науково-дослідними установами у сфері органічного виробництва;

Проте існують шляхи розвитку та пропаганди органічного сільського господарства. Цьому може посприяти низка дій та рішень на глобальному рівні, а саме:

- використання досвіду світових лідерів у сфері органічного виробництва цієї галузі, виробництва та маркетингова діяльність;

- з прийняттям закону "Про органічне виробництво" зросте довіра та зацікавленість українців до органічної продукції;

- надходження інвестицій до українського органічного виробництва за умови створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні;

- широкомасштабний розвиток ринку органічної продукції із-за низької конкуренції [2,3].

У Європі перехід до органічного виробництва розпочався у 90-х роках минулого сторіччя. Воно розглядалося як цілісна аграрна система та реальна альтернатива традиційним методам сільськогосподарського виробництва. Кількість органічних господарств у ЄС зросла у 8 разів, і дотепер органічний ринок країн ЄС є найбільшим ринком споживання органічної продукції. У 2008 р. його оборот становив 18,9 млрд. євро/рік, тоді як у 2006 р. 14,5 млрд. євро/рік [4]. Оборот органічної продукції в Україні у 2007 році становив 5 млн. євро, що свідчить про існування ринку органічної продукції, однак ще не достатній рівень попиту на вітчизняному ринку споживачів [5].

Маркетингове дослідження серед населення України показало, що значна частина людей 43% знають що таке органічна сільськогосподарська продукція і однозначно відповіли "так", не зовсім впевнені у визначенні органічної продукції

29% опитаних, а 28% взагалі не поінформовані про це. Водночас на запитання важливості екологічної чистоти продукту 62% опитаних погодилися однозначно з тим, що продукція не повинна негативно впливати на здоров'я людини. Не визначилися з відповіддю 28% респондентів, і тільки 10% опитаних не надають екологічному виробництву жодного значення.

Висновки. Нестабільна економіка, плаваючі ціни на органічну продукцію, небажання сільських мешканців обробляти свої землі, забруднення ґрунту агрохімікатами, не вигідні умови банківських кредитів – все це ускладнює умови розвитку органічного виробництва, позбавляє фермерів впевненості у завтрашньому дні.

Необхідність розроблення єдиних вітчизняних стандартів на основі європейського досвіду органічного виробництва є очевидною. Це дозволить обмежити присутність неякісної органічної продукції на вітчизняному ринку, встановити маркування єдиного зразка не вводитиме в оману споживача, надати державну фінансову підтримку і компенсацію витрат на сертифікацію, забезпечить технічне переоснащення виробництва, значно пришвидшить перехід фермерських господарств до органічного типу господарювання.

Література

1. Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва й переробки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.org>
2. Довідник стандартів ЄС щодо регулювання органічного виробництва та маркування органічних продуктів. / За ред. Є. Милованова, С. Мельника, О. Демидова та ін. – Львів: ЛА "Піраміда", 2008. – 204 с.
3. Про органічне виробництво : Проект Закону України // Офіційний сайт Міністерства аграрної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>
4. Світовий розвиток екологічного землеробства [Електронний ресурс]/ Є.О. Бойко. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20101224/2_bojko.htm
5. Statistics on global organic farming (FiBL IFOAM survey) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic-world.net>
6. The Principles of Organic Agriculture. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.org>

Summary

Shuvar B.I., assistant

Lviv National Agrarian University

PATTERNS OF ORGANIC PRODUCTION IN UKRAINE

Maintenance of basic principles of organic agriculture is exposed and the features of his development and distribution are analesed in the world and in Ukraine. The results of sociological research are presented in relation of forming of market of organic products.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.147: 631.452

Шувар І. А., д.с-г. н., професор ©*Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни***БІОЛОГІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА – ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ СТАЛИХ АГРОЕКОСИСТЕМ НА ЛОКАЛЬНОМУ І ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНЯХ**

Розглянено важливість біологізації землеробства на шляху до формування сталих агроecosистем в Україні з урахуванням вітчизняних досліджень та світового досвіду.

Ключові слова: *Україна, світ, біологізація землеробства, сталі агроecosистеми, ринок, екологічно чиста продукція, довкілля.*

Постановка проблеми. Збільшення споживання продовольства і, у першу чергу, зерна в країнах, що розвиваються, та переорієнтація виробництва з продовольчих потреб на біоенергетику у розвинених країнах призводить до підвищеного попиту на сільськогосподарську продукцію.

Аналіз стану агропромислового виробництва в Україні свідчить про нагромадження за останні роки низки проблем, які стримують подальший розвиток аграрного виробництва і ускладнюють соціально-економічну ситуацію у сільській місцевості. Незавершеність аграрної реформи, відсутність послідовної державної політики стримує аграрний бізнес від інвестування в українське сільське господарство. Одним із негативних наслідків земельної реформи в Україні є значне погіршення ефективності землекористування, порушення структури посівних площ, систем обробітку ґрунту, удобрення і меліорації земель, що призвело до погіршення родючості ґрунтів, дестабілізації екологічної рівноваги в агроландшафтах та низької продуктивності сільськогосподарських культур на локальному, регіональному та загальнодержавному рівні [1,2,3].

Як свідчить аналіз і дослідження науково-дослідних установ Західного регіону України, не сприяє покращанню ситуації і сучасний стан орендних відносин, перенесення технологій, розроблених за кордоном, на поля, що призвело до надмірного ущільнення ґрунту, зменшення протиерозійної стійкості, погіршення повітряного і водного режимів. Глибоке розпушування, що є надзвичайно важливим за умов промивного водного режиму, на осушених землях не проводиться зовсім. За умов деградації виробничих сил АПК стрімко втрачається родючість ґрунтів, її охороні і поліпшенню практично не надається належна увага [1].

Це при тому, що однією з конкурентних переваг України на міжнародному ринку є найвища у світі забезпеченість родючими чорноземами (30% всього світового запасу) і наявність сприятливих умов для розвитку тваринництва та переробної промисловості в АПК як невід'ємної складової

стабілізації економіки країни [3].

Водночас аграрний сектор України має потужний потенціал, який за відповідних умов у 2015 році спроможний забезпечити виробництво 80 млн. т зерна, понад 15 млн. т олійних культур, 4 млн. т м'яса та ін. Україна не тільки може повністю забезпечити продовольчу безпеку держави, але й зробити її одним з найважливіших гравців на світовому аграрному ринку, ситуація на якому впродовж останніх років стрімко змінюється і є надто сприятливою для розвитку вітчизняного аграрного сектору [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впродовж останніх десятиріч науково-технічний прогрес у країнах з високим рівнем хімізації сприяв виникненню різних видів альтернативного землеробства (органічного, органо-біологічного, екологічного та ін.), спрямованого на зменшення антропогенного і техногенного пресу на агроценози, виробництво екологічно чистої продукції, відтворення та збереження біорізноманіття та охорони довкілля.

Екологічно чиста продукція – це не та продукція, що пройшла лабораторний аналіз і у ній не виявлено гранично допустимих концентрацій заборонених речовин, а продукція, яка технологічно вирощена без застосування будь-яких промислових добрив, препаратів, отрутохімікатів та інших і відповідає міжнародним стандартам якості [10,12].

Далі доречно зупинитися на взаємозв'язку процесу отримання продукції та здоров'я людини. Е. Фолкнер ще у першій половині минулого сторіччя писав: "... ґрунтовні експериментальні дані підтверджують, що тільки ґрунт, здатний забезпечувати рослини достатньою кількістю поживних речовин у відповідних співвідношеннях, може забезпечувати продукти високим вмістом елементів, необхідних для здоров'я людей і тварин".

В Україні, за оцінками багатьох вітчизняних і зарубіжних експертів, існує великий потенціал для розвитку виробництва сертифікованої органічної сільськогосподарської продукції та екологічно чистих продуктів харчування. Проте, навіть у 2007 році розвиток цього сектору був на початковій стадії та мав однобічний, викривлений характер, хоча й спостерігалися певні позитивні зрушення порівняно з попередніми роками. І тільки 1 лютого 2011 року на VIII сесії Верховної Ради України шостого скликання було прийнято за основу проект Закону "Про органічне виробництво". Як і в інших європейських країнах, головним чинником сприяння масовій конверсії господарств, особливо малих та середніх, могло б бути запровадження державної підтримки у вигляді бюджетних субсидій, у тому числі прийняття програми надання субсидій сільськогосподарським товаровиробникам для здійснення конвертації та сертифікації, а також державної агроекологічної програми [3,13].

Основною причиною повільного розвитку органічного виробництва в нашій країні є незавершеність і повільне створення законодавчої та нормативно-правової бази, яка б чітко регламентувала державну політику у сфері органічного виробництва, створила умови для законодавчого визнання та захисту органічних продуктів, формування національної системи сертифікації, затвердження правил

та стандартів, а також системи державної підтримки та стимулювання розвитку органічного виробництва [5,10].

Важливою проблемою для України є розвиток каналів збуту та поінформованості громадськості про переваги органічної продукції над традиційно вирощеною, особливо з акцентом на її позитивний вплив на здоров'я населення.

Проте, незважаючи на гострі проблеми становлення, органічне (екологічне, біологічне) агровиробництво в Україні має великі перспективи через дефіцит продовольства у світі (зокрема екологічно чистих продуктів) та значні потенційні можливості за наявності в країні родючих чорноземних ґрунтів і міцні традиції сільськогосподарського виробництва. Органічне сільське господарство має великий потенціал для покращення економічного, соціального та екологічного стану в Україні, воно сприяє комплексному розвитку сільської місцевості та поліпшенню здоров'я населення. Розвиток внутрішнього ринку вимагає посилення національної системи гарантій органічної продукції для захисту українських споживачів, подолання недовіри [10].

Виклад основного матеріалу. Фахівцями ННЦ „Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського” НААН України здійснено аналіз еколого-токсикологічного стану орних земель та виділено зони локального характеру, придатні для вирощування екологічно чистої продукції [14]. Ці землі відповідають вимогам щодо рівня їх забруднення шкідливими речовинами: пестицидами, важкими металами, радіонуклідами і є значно нижчими, ніж у країнах Західної Європи. Вони охоплюють чотири невеликі регіони: Північно-Полтавський, Вінницько-Прикарпатський, Південно-Подільський, Північно-східно-Луганський.

Про особливості формування сталих агроєкосистем, можливості та перспективи розвитку виробництва екологічно чистої продукції в агрофітоценозах західного Лісостепу України свідчать багаторічні (1978-2005 рр.) дослідження кафедри загального землеробства Львівського НАУ [1,12].

Продуктивність біологізованої 5-пільної польової сівозміни за дві ротації становила 61,9 ц/га кормових одиниць, за традиційного органо-мінерального удобрення – 65,3 ц/га, перевищивши попередню на 5,5%. Проте, вихід перетравного протеїну виявився практично однаковим (5,4 і 5,3 ц/га), за забезпеченістю кормової одиниці перетравним протеїном біологічна система землеробства перевищила традиційну на 2,3 г. Нами виділено основні функції сівозміни щодо поліпшення ефективної родючості ґрунту, які визначаються такими особливостями: 1 – набором сільськогосподарських культур (основного і проміжного вирощування), 2 – їх місцем у сівозміні, 3 – рівнем агротехніки, 4 – міцністю зв'язків між блоками (біологічний, агрофізичний, агрохімічний) родючості ґрунту, які істотно впливають на продуктивність сіяних агроценозів, якість продукції та стан навколишнього природного середовища [6-8, 11].

За умов постійного зростання цін на техніку, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали сільськогосподарський товаровиробник може рентабельно працювати тільки вміло зменшуючи витрати

на виробництво сільськогосподарської продукції. Серед біологічних факторів в агротехнологіях перше місце належить плодозмінній сівозміні. У сівозмінах, особливо з посівами однорічних бобових культур і багаторічних бобових трав, природні чинники працюють на максимальне розкриття продуктивності культур. Біологізована сівозміна сприяє стабілізації виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечує позитивний баланс гумусу, підвищення продуктивності ріллі на 15-17%, зменшує потребу синтетичних мінеральних добривах на 45-50% [6,9].

У зв'язку з стрімким зростанням попиту на екологічно чисту сільськогосподарську продукцію у Європі і світі розширюються площі сільськогосподарських угідь, зайнятих органічним виробництвом. Воно практикується у понад 130 країнах світу. Загальна площа сертифікованих органічних земель в світі близько 24 млн. га.

Найбільша частка площ під органічне землеробство в світі припадає на Океанію (34,7%), друге і третє місця займають відповідно Європа (23,4%) і Південна Америка (23%). Маючи великі простори пасовищних угідь, Австралія при цьому вважається країною з найбільшою площею сертифікованих органічних земель – 12 мільйонів гектар, слідом йдуть Аргентина (4 мільйони гектар) і Китай (1,9 мільйона гектарів). За даними журналу *Organic Monitor*, світовий ринок органічної (тобто екологічно чистої продукції) досяг в 2008 році понад 50 мільярдів доларів США, при цьому більшість споживачів такої продукції – в Північній Америці і Європі [13,14].

Серед країн з найбільшою кількістю виробників екологічно чистої продукції – Індія (340000 фермерів), Уганда (180000) та Мексика (130000). Більше третини органічних виробників світу знаходиться в Африці. Всього у світі, станом на 2008 рік, було зареєстровано 1,4 млн. чоловік зайнятих в органічному виробництві.

Найбільшими виробниками та експортерами натуральних харчових продуктів є Азія, Південна Америка і Океанія.

Щораз більше споживачів країн ЄС вибирають екологічно чисті продукти харчування, вирощені без синтетичних добрив і пестицидів. Основні ринки збуту даної продукції – Німеччина, Великобританія, Франція, США, Канада, Японія.

Органічний сектор, зростаючи найбільшими темпами в сфері харчової продукції, наблизився до рівня 40 мільярдів доларів США. Попит на екологічно чисті продукти харчування щороку зростає на 10-12%. Сьогодні частка органічної продукції на світовому ринку продуктів харчування становить 2%, а на ринку в межах Євросоюзу – 15%. Перше місце в Європі за споживанням екологічно чистої продукції на душу населення посідає Швейцарія. За прогнозами експертів, у 2020 р. обсяги світового ринку екологічно чистих продуктів харчування можуть сягнути 200-250 млрд. доларів США.

За даними *Forschungsinstitut fuer Biologischen Landbau* (Швейцарія), в ЄС зосереджено 22% світового органічного землеробства. Тут за період з 2000 до 2008 року площі органічного землеробства збільшувалися щорічно на 7,4% – з

4,3 до 7,6 млн. гектарів, що складає 4,3% від усіх використаних сільськогосподарських земель ЄС.

Середній розмір органічної ферми в ЄС перевищує звичайну ферму, тому що такий спосіб передбачає більш екстенсивне використання природного вигодовування на пасовищах. Цікаво, що органічні ферми використовують менше персоналу в розрахунку на одиницю площі, хоча органічне землеробство зазвичай сприймається як більш трудомісткою для компенсації відмови від хімікатів і добрив. Очікується, що до 2015 р. в європейських країнах органічне сільське господарство вестиметься приблизно на 30% загальної площі сільськогосподарських земель.

Іспанія має найбільші площі в ЄС – 1,13 млн. га, але за часткою органічного землеробства найбільші площі в Греції – 16%.

За останні роки органічний сектор у Польщі характеризується постійним зростанням як кількості органічних господарств, так і площі під органічним виробництвом, а також кількості робітників. У 2009 р. у Польщі під контролем було 17091 сільськогосподарських виробників, що на 15% більше, порівняно з 2008 р. Впродовж шести років (2003-2009 рр.) кількість органічних виробників збільшилася у 7,5 рази.

У США органічне землеробство займає 0,6% сільськогосподарських земель або 1,95 млн. гектарів.

Серед країн колишнього СРСР з найбільшими площами органічних сільськогосподарських угідь виділяються Естонія (9,63 %) та Латвія (9,11 %). У Росії площа органічного землеробства становить 0,014% від загальної кількості земель сільськогосподарського призначення або 57 тис. гектарів [14].

Висновки.

1. Біологізація землеробства в Україні стала неминучим процесом на шляху формування сталих агроєкосистем у контексті збалансованого природокористування.

2. Вектор розвитку вітчизняного ринку розширюється, асортимент екологічно чистих продуктів харчування стрімко збільшується. Екологічно чисті продукти харчування відносять до класу „преміум" – продукти для людей з високим рівнем доходів і культурою споживання.

3. Прийняття 1 лютого 2011 року за основу проекту Закону „Про органічне виробництво" розкриє можливості для цивілізованого ведення органічного виробництва (у галузях землеробства, тваринництва, переробної промисловості), формування внутрішнього і зовнішнього ринків екологічно чистої продукції.

4. Науково обґрунтоване ведення аграрного виробництва на основі біологізації технологій у адаптивно-ландшафтних системах землеробства уможливить: поліпшити родючість ґрунту та зберегти і примножити біорізноманіття; відмовитись (обмежити) застосування агрохімікатів і внесення мінеральних добрив, замінивши їх органічними; зменшити витрати на виробництво на 40-50 %; отримати приріст урожайності не менше, ніж на 25-30%; зменшити залежність формування врожаю від погодних умов; отримувати

екологічно чисті продукти харчування та оздоровити екологічний стан в країні; збільшити інвестиційну та туристичну привабливість у регіонах.

Література

1. Бегей С. В., Шувар І. А. Екологічне землеробство /Підручник/. – Львів: „Новий Світ – 2000”, 2007. – 429 с.
2. Екологічні проблеми землеробства /І. Д. Примака, Ю. П. Манько, Н. М. Рідей, В. А. Мазур, В. І. Горщар, О. В. Конопльов, С. П. Паламарчук, О. І. Примака; За ред. І. Д. Примака. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 456с.
3. Екологічні проблеми землеробства: Підручник: В. П. Гудзь, М. Ф. Рибак, І. А. Шувар та ін. /За ред. В. П. Гудзя. – Житомир: Вид-во „Житомирський національний агроекологічний університет”, 2010. – 708 с.
4. Зубець М. В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України / М. В. Зубець, М. Д. Безуглий. – К.: Аграр. наука, 2010. –17с.
5. Педак І. С. Вплив екологічних факторів на виробництво якісної продукції /І. С. Педак // Електронний ресурс: <http://www.nbuiv.gov.ua>.
6. Шувар І. А. Екологічні основи зниження забур'яненості агрофітоценозів /Навч. посібник/. –Львів: Новий Світ – 2000, 2008. – 496 с.
7. Шувар І. А. Озимі проміжні культури в біологічному землеробстві //Агросектор. – 2007. – № 10-11. – С.34-37.
8. Шувар І. А., Бегей С. В., Бінерт Б. І. Проміжні посіви – невід’ємна складова сталої агроєкосистеми //Агроном. – 2007. – №3. – С.130-137.
9. Шувар І. А., Бойко І. Є., Лис Н. М., Верещинський Р. А. Гірчиця біла та ефективне її використання в біологізації землеробства. – Львів: Львів. національний аграрний університет, 2009. – 56 с.
10. Шувар І. А., Шувар Б. І. Біологічне землеробство та його перспективи //Агросектор. – 2007. – № 9. – С.18-20.
11. Шувар І.А. Наукові основи підвищення продуктивності сівозмін та родючості ґрунту в традиційному і біологічному землеробстві західного Лісостепу України: Автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук: 06.01.01 /Інститут землеробства УААН. – К., 2005. – 37с.
12. Шувар І. А. Наукові основи сівозмін інтенсивно-екологічного землеробства. – Львів: Каменярь, 1998. – 224с.
13. Wilier H. The world of organic agriculture: statistics emerging trends 2009 / Helga Wilier, Minou Youssefi-Menzler, Neil Sorensen ; International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) Bonn, Germany and Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, Switzerland. – 2010.
14. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.hurriyetdailynews.com>.

Summary

Shuvar I. A., doctor of agriculture, professor
Lviv National Agrarian University

**BIOLOGIZATION AGRICULTURE - THE WAY TO SUSTAINABLE
AGROECOSYSTEMS ON LOCAL AND GLOBAL LEVEL**

The analysis of the current state biologization agriculture in Ukraine and abroad, reveals opportunities for organic production of environmentally friendly products based on the adoption of the draft law on organic production and peculiarities of the internal and external food markets.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 631.11.

Щурик М.В., д.е.н., проректор з наукової роботи, професор[©]
Івано-Франківський університет права ім. Короля Данила Галицького

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Досліджено стан організації відтворення земельних ресурсів в умовах запровадження ринкових відносин. Доведено потребу створення макрорегіональної концепції запровадження засад сталого розвитку природи. Запропоновано джерела інвестування, з метою формування екологічно та економічно збалансованого відтворення природних ресурсів. Пропонується значно підняти роль держави та місцевих органів самоврядування в процесі формування збалансованості природи та інтересів гомосу.

Ключові слова: екологія, субстанція, духовність, цінності, пріоритети, фінансування, збалансованість.

Постановка проблеми. Погіршення екології природних ресурсів, зокрема земель сільськогосподарського призначення, лісу, води, значне зменшення популяції флориністики та фауністики спричинено низьким рівнем усвідомленості суспільства потреби раціонально і бережливо відноситись до природних ресурсів. Слабкою залишається нині законодавча база регулювання відносин збалансованості між матеріальними інтересами суб'єктів діяльності та природними ресурсами. Економічні інтереси продовжують бути домінуючими по відношенню до законів онтології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми, пов'язані з погіршенням екології, все частіше стають предметом дослідження багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних учених. Особлива увага при цьому відводиться природним ресурсам, які в абсолютній своїй більшості виконують роль лакмусового паперу, який засвідчує про надмірне забруднення, засмічення, отруєння лісу, води, атмосферного повітря тощо. Загострення екологічних проблем проявляється також у зменшенні регенеративних властивостей рослинного та тваринного світу, зниженні родючості сільськогосподарських земель, зникненні багатьох видів рослин і тварин. Нині, як ніколи використання природних ресурсів часто набуває неконтрольованого характеру. На думку авторів доповіді Міжнародного фонду дикої природи «Жива планета» за 2008р., виснаження природних ресурсів планети проходить настільки швидкими темпами, що на підтримання нинішнього рівня способу життя населення світу до 2020 р. потреба в ресурсах досягне розмірів, які еквівалентні двом планетам типу Земля [1]. З наведеного видно, що перед країнами, регіонами, кожною людиною постає потреба осмислення своїх дій, вчинків, які завдають або можуть завдати шкоду ресурсам природи.

Слід зазначити, що вчені пропонують залучати до розв'язання екологічних проблем в першу чергу адекватні державні структури. Світовий досвід засвідчує, що окремі уряди активно включились у розв'язання екологічних негараздів. Зокрема в Китаю особлива увага відповідних владних інституцій спрямовується на розв'язання тих екологічних проблем, які можуть перешкоджати припливу в країну іноземного капіталу, кваліфікованої робочої сили, розвитку зовнішньої торгівлі [2, с.85]. Зусилля урядів окремих високорозвинутих країн з метою збереження та покращення екології спрямовуються на винесення екологічно брудних виробництв у країни, що розвиваються, оскільки тут природоохоронне законодавство не є таким жорстоким [3, с.7]. Існуючі нині проблеми в зв'язку з порушенням збалансованості відтворення природних ресурсів, поєднуючи одночасне розв'язання екологічних та економічних завдань окремі вчені вбачають у відсутності достатньо сформованих морально-етичних цінностях. Нинішні кризи являють собою відплату людям за аморальне прагнення забезпечувати власний добробут шляхом насильства, паразитувати на природі, не повертаючи їй борги [4, с. 21]. Треба зазначити, що існують і інші напрямки досліджень учених, які переконують у потребі формування якісно нових засад організації використання, збереження, покращення ресурсів природи, досягаючи при цьому збалансованості інтересів гомосу та природних ресурсів. Треба зазначити, що нині все ще недостатня увага приділяється науковцями дослідженню регіональних особливостей механізму збалансованості екології та відтворювального процесу природи.

Постановка завдання. Дослідити основні причини існуючого нині дисбалансу інтересів людини та природних ресурсів. Запропонувати механізм досягнення збалансованого розвитку екології в процесі використання, збереження та покращення природи та всього довкілля.

Результати дослідження. Оцінювання стану земельних ресурсів, води, лісу, інших важливих складових природи в Карпатському макрорегіоні засвідчує про продовження зростання їх забрудненості та засміченості, погіршення регенеративних властивостей, що в кінцевому рахунку призводить до погіршення екології. Деструктивні екологічні процеси природних ресурсів спричинені, в основному, економічними потребами суб'єктів господарської діяльності, а також побутовими діями населення. І перші, і другі, як правило, недостатньою мірою враховують необхідність збереження та охорони природи, всього довкілля.

Процеси, що пов'язані з засміченістю та забрудненістю природних ресурсів регулюються вітчизняним законодавством за допомогою встановлених екологічних платежів, обсяг яких, як правило, не відповідає розміру шкоди, що завдається землі, лісу, воді тощо. Особливо це стосується приватного сектору. Йдеться про те, що в Карпатському макрорегіоні шкідливі викиди підприємств – забруднювачів атмосфери часто завдають шкоди плодово-ягідним насадженням, тваринам, птиці, бджолосім'ям господарств населення тощо. Зазначене призводить до появи невідомих захворювань, а також до загибелі флори та

фауни. Насамперед це стосується кислотних дощів, наслідки від випадання яких практично залишаються поза увагою місцевих органів влади, державних екологічних інспекцій, громадських організацій тощо. Аналогія має місце також щодо викидів шкідливих газів, парів, інших невідомих простому пересічному громадянину інгредієнтів, які також призводять до пошкодження, а в багатьох випадках загибелі кісточкових, зерняткових дерев, знищення птиці, риби, диких тварин тощо. Підкреслюємо, що нині ці екологічні катаклізми продовжують залишатися поза увагою відповідних органів влади. Має місце лише факт констатації неправомірних, особливо небезпечних для всього довкілля, включаючи власне саму людину, дій суб'єктів, діяльність яких завдає шкоди. Підкреслюємо, що лейтмотивом діяльності таких підприємств є, насамперед, економічні інтереси власників, користувачів шкідливих та небезпечних виробництв. Потрібно відверто визнати, що погіршення екології природних ресурсів, здоров'я населення, що тут проживає, спричинено ірраціональними інтересами власників підприємств.

Складність полягає також у тому, що місцеві чиновники, адекватні контролюючі органи часто замовчують шкідливі дії забруднювачів та засмічувачів атмосфери, природи, дійсний розмір шкоди і втрат, які мають місце при цьому. Йдеться про те, що прості пересічні громадяни, як правило, не володіють об'єктивною інформацією, що стосується рівня небезпеки та втрат спричинених підприємствами, функціонування яких завдає шкоди природі та суспільству. Саме цим пояснюється те, що у досліджуваному макрорегіоні нині властиве масове, невідворотне всихання багатьох плодово-ягідних насаджень, різке, перманентне зменшення кількості диких тварин, птиці, риби, бджолосімей тощо. Підкреслюємо, що в даному випадку ми ведемо мову про видимі людиною природні катаклізми, які інколи спричиняють супротив суспільства.

Разом з тим, як відомо, нас оточує також невидимий світ, результати впливу на який підприємств–забруднювачів нам невідомі. Маловідомим продовжує залишатися зворотна дія його на землю, інші органічні та неорганічні субстанції, які дано людині відчувати, бачити тощо. Зазначене, на нашу думку, залишається нині однією із найбільш не пізнаних наукою проблем, яка потребує розв'язання, оскільки без цього важко передбачити майбутнє людства, можливості його життя (виживання) у зв'язку із зростанням антропогенного та техногенного впливу на природу, довкілля, рослинний і тваринний світ. В першу чергу це стосується самої людини, яка є головною, органічно поєднаною з природою субстанцією. Природа, її матеріальна наповнюваність призначена Світовим Розумом для потреб життя її на землі. Саме тому, невинуватим економічно, екологічно, соціально є обмежувальний вплив на підприємства, які завдають шкоди природним ресурсам лише встановлення розміру екологічних платежів. Йдеться про необхідність перегляду та запровадження нових засад до відшкодування втрат, завданих підприємствами – забруднювачами та засмічувачами природних ресурсів, атмосферного повітря. Причому відшкодування має мати адресний, прозорий характер, включаючи не лише юридичних, а й фізичних осіб, окремих громадян.

Слід більш жорстко підходити до реалізації положення, що забруднювач платить. Причому розмір платні має бути перманентним, мінливим і безпосередньо залежати від наслідків завданої шкоди.

Реалізація зазначеного потребує проведення додаткових обстежень шкідливих підприємств і виробництв на предмет забруднення ними природних ресурсів. Дослідження засвідчують, що такі заходи є надзвичайно потрібними, оскільки в досліджуваному макрорегіоні продовжує погіршуватись екологія. Насамперед це стосується викидів шкідливих речовин у атмосферне повітря (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря в
Карпатському макрорегіоні***

	Усього, тис.грн.					
	1995	2000	2005	2006	2007	2008
Закарпатська	36,7	40,7	65,9	70,7	88,2	91,4
Івано-Франківська	325,7	184,8	252,2	318,4	325,2	298,3
Львівська	239,6	192,9	187,6	206,7	253,1	266,8
Чернівецька	35,0	35,1	33,6	32,7	45,9	43,3
Разом по макрорегіону	637,0	453,5	539,3	628,5	712,4	699,8

* Статистичний щорічник України за 2008 рік. За ред. О.Г. Осауленка. Держкомстат України: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агенство», Київ.- 2009.-С.523.

Особливо значної шкоди докільню в досліджуваному макрорегіоні завдають шкідливі та екологічно небезпечні підприємства та виробництва в Івано – Франківській та Львівській областях. Зокрема, викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря в Івано-Франківському макрорегіоні вдвічі перевершують аналогічний показник по Україні. В 2008 році в розрахунку на 1 км² тут було викинуто 21,5 тонни шкідливих речовин.

Офіційні дані статистики засвідчують, що основними забруднювачами атмосферного повітря стаціонарними джерелами є теплові електростанції. Йдеться про міста Бурштин та Добротвір, відповідно Івано-Франківської та Львівської областей. Саме тут розміщені теплоелектростанції, які належать до особливо небезпечних забруднювачів в період 1990-2008 рр. (табл.2).

Негативна динаміка шкідливих викидів у атмосферне повітря призводить у досліджуваному макрорегіоні не лише до погіршення екології, а й загибелі флори і фауни, занесення все нових видів рослин, тварин, птахів до Червоної книги, появи раніше невідомих хвороб жителів навколишніх сіл і міст, інтенсифікації ракових та онкологічних захворювань, депопуляції населення. Такі наслідки економічної діяльності підприємств – забруднювачів, як не дивно, не спонукають нинішнього чиновника до дій, які би призупинили функціонування шкідливих виробництв. Йдеться про запровадження більш жорстких, нетривіальних заходів впливу на потребу дотримання суб'єктами

господарювання вимог екології, введення примусового правового механізму відшкодування сум реально завданих збитків, штрафів, які використовуються в практиці високорозвинутих країн. Дані статистичного щорічника засвідчують, що збори, пред'явлені підприємствам, організаціям, установам за забруднення навколишнього середовища в 2008 році порівняно з 1996 роком зросли майже втричі (в фактичних цінах без урахування інфляції), в той же час позови за збитки, заподіяні природі та штрафи, пред'явлені за порушення природоохоронного законодавства, зменшились більше ніж у 2 рази.

Таблиця 2

Викиди шкідливих речовин у атмосферне повітря тепловими електростанціями у областях Карпатського макрорегіону*

	1990	1995	2000	2005	2008
Івано-Франківська	403,3	271,7	141,0	204,2	241,7
у тому числі Івано-Франківськ	5,6	2,7	0,8	0,7	0,7
Бурштин	308,1	220,0	118,9	176,5	218,3
Львівська	271,9	124,6	108,6	95,6	126,4
у тому числі Львів	13,5	5,8	3,1	2,8	1,9
Добротвір	73,0	51,5	59,1

(тис. т)

* Статистичний щорічник України за 2008 рік. За ред. О.Г. Осауленка. Держкомстат України: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агенство», Київ.- 2009.-С.526.

Досягнення збалансованості між екологією природних ресурсів та економічними інтересами підприємств, на наше глибоке переконання, можна забезпечити завдяки посиленню штрафних санкцій за завдану шкоду, забезпеченню прозорості, публічності та доступності інформації, яка стосується характеру порушень. При цьому дієвість таких заходів прямо залежатиме від обсягу відшкодувань, які матимуть адресний характер, включаючи природно-ресурсний потенціал населених пунктів, що зазнають найбільшої шкоди.

Порушення збалансованості еколого-економічних засад у процесі відтворення природних ресурсів в Карпатському макрорегіоні здійснюється також в результаті функціонування малих та середніх підприємств. Насамперед це стосується суб'єктів, які займаються виробництвом пластикової продукції (тара, пакувальні матеріали, різного роду обгорткові синтетичні пакети, обгортки), на утилізацію яких потрібні десятки років. Нині, на нашу думку, не створено єдиного циклу на шляху виробник пластмаси та інших небезпечних для природи і суспільства товарів органічної та неорганічної хімії та підприємство-утилізатор, переробник використаних матеріалів, сміття тощо. Йдеться про те, що суб'єкти господарювання, що займаються виготовленням виробів з пластмаси не несуть відповідальності за її кінцеве використання. Як результат -

величезні території земель аграрного сектора, ліси, дороги, береги рік засмічені відходами сумнівного хімічного походження. Більш ніж очевидно, що зазначена проблема потребує нагального розв'язання, включаючи заходи адекватного впливу провладних структур, природоохоронних органів, а також громадськості.

Насамперед доцільно провести суцільну екологічну паспортизацію всіх підприємств, незалежно від форм власності, підпорядкованості, сфер діяльності, а також запровадити постійний моніторинг дотримання ними вимог екології. Окрім того, створенню нових підприємств обов'язково має передувати екологічний висновок, що стосується дотримання в процесі функціонування встановлених екологічних вимог. При цьому, як нами зазначалось вище, слід значно посилити відповідальність, підвищити розміри штрафів за завдану шкоду. Норми відшкодування, а також відповідальності за завдані збитки слід порівняти до європейського природоохоронного законодавства.

Підприємства, небезпечні виробництва, діяльність яких не відповідає встановленим вимогам та стандартам екології, слід закрити, навіть незважаючи на успішну виробничу й фінансову діяльність. Без застосування саме таких радикальних, рішучих заходів впливу досягнення збалансованого відтворення природних ресурсів, поєднуючи при цьому екологічні та економічні інтереси залишатиметься декларативними, популістськими намірами.

Наступним кроком на шляху запровадження еколого-економічних засад збалансованого відтворення природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні має стати встановлення участі в цьому процесі населення. Йдеться про побутовий сектор, його вплив на збереження та покращення екології лісу, води, атмосферного повітря, участь у розширенні можливостей популяції флори і фауни тощо.

Дослідження засвідчують, що роль, участь, вплив місцевого населення на відтворення, збереження, покращення та охорону навколишніх природних ресурсів, атмосферу кардинально відрізняється від тієї, що мала місце 10-15 років тому. Нині жителі сіл, міст є одними з найбільших забруднювачів земель, лісових ділянок, річок, озер, водоймищ, струмків, атмосферного повітря. Побутові відходи, сміття, які вже стали своєрідними атрибутами вздовж доріг, шляхів, лісових галявин, берегів річок є рукотворними продуктами діянь саме населення, а не промислових підприємств і шкідливих виробництв. На жаль, нині в нашому суспільстві не прийнято загальноновстановлених норм моралі, які би зорієнтували громадян на необхідність дотримання та збереження чистоти навколишніх ресурсів, атмосферного повітря.

Значної шкоди завдає довіллю також масове спалювання побутових відходів, сухих трав, хмизу на сільськогосподарських землях, лісових галявинах, присадибних ділянках, в результаті чого повітря стає отруєним шкідливими викидами, що завдають шкоди не лише ресурсам природи, а й людині. Причому практика спалювання населенням сміття, відходів побутової хімії, листя набуває хронічного характеру й з кожним роком зростає. Більш ніж очевидно, що вирішення зазначених негараздів потребує прийняття та розв'язання адекватних заходів.

Поліпшення екології довкілля, атмосферного повітря потребує більш предметного втручання в ці процеси місцевої влади. Саме на місцях, власними зусиллями має бути організоване складування побутових відходів, притягнення до суворой відповідальності громадян, які самовільно засмічують і забруднюють ліс, землю, водоресурсні джерела тощо.

В межах кожного населеного пункту слід розробити конкретну концепцію, програму поліпшення екології місцевих природних ресурсів. Йдеться про запровадження постійного моніторингу за дотриманням вимог чистоти та збереження довкілля, побудову в місцях масового відпочинку, вздовж доріг, інших визначених місць вбиралень, пунктів для складування сміття, відходів тощо. Причому це має бути побудовано на засадах постійного догляду, утилізації, відповідальності, фінансування тощо. Зазначимо, що в світі саме таким чином вже давно вирішено проблему побутових відходів, натомість в наших населених пунктах вони чомусь залишаються поза увагою місцевої влади, громадськості.

Запровадження еколого-економічних засад збалансованого відтворення природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні слід організувати відповідно до накреслень, рекомендацій, вироблених світовою спільнотою. Йдеться про концепцію засад сталого розвитку, яка була прийнята в 1987 році на конференції ООН. Саме теоретичні та методологічні основи сталого розвитку слугують своєрідним орієнтиром для досягнення збалансованості між екологією природи та матеріальними інтересами суб'єктів господарювання. З цією метою в досліджуваному макрорегіоні слід розробити концепцію, програмний документ, який би містив перелік заходів, які рекомендуються засадами сталого розвитку з метою досягнення еколого-економічної збалансованості природних ресурсів.

Запровадженню макрорегіональної концепції стійкого розвитку мають передувати певні заходи. Насамперед це стосується оцінки нинішнього стану екології ресурсів природи, обстеження підприємств та господарств населення, діяльність яких призводить (або може призвести) до погіршення екології, посилення участі у процесах оздоровлення та збереження ресурсів місцевих органів влади та громадськості, пошуку необхідних обсягів та джерел фінансування тощо.

Висновки. Досягнення збалансованості відтворення природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні крізь призму збереження та поліпшення екології успішного розв'язання економічних завдань нині гальмується цілою низкою чинників. Насамперед це стосується підприємств-забруднювачів та шкідливих виробництв, діяльність яких спрямовується на досягнення економічних інтересів, часто завдаючи при цьому шкоди екології природних ресурсів. Нині нагальним є проведення екологічної паспортизації таких підприємств на предмет дотримання ними вимог екології. Дієвим заходом поліпшення екології ресурсів землі, лісу, води, атмосферного повітря слід вважати підвищення відповідальності забруднювачів завдяки збільшенню на порядок розміру штрафів. Відповідальність за завдану шкоду слід диверсифікувати не лише серед юридичних, а й фізичних осіб, громадян тощо.

Слід також значно підвищити, персоніфікувати вимоги дотримання стандартів екології до населення, яке нині є одним із найбільших забруднювачів побутовими відходами, виробами з пластмаси лісу, берегів річок, території вздовж доріг і шляхів. Крім того на часі є запровадження моніторингу чистоти та безпечності природних ресурсів, які розташовані у безпосередній близькості до населених пунктів. Саме місцева влада повинна предметно зайнятися проблемами облаштування територій населених пунктів. Насамперед це стосується побудови і розміщення вбиралень у місцях масового відпочинку населення, вздовж доріг, річок тощо. Крім того владі потрібно значно покращити роботу з побудови організованих сміттєзвалищ, пунктів утилізації побутових відходів та сміття.

Досягнення збалансованості екології природних ресурсів та економічних інтересів суб'єктів діяльності потребує розробки та запровадження в Карпатському макрорегіоні концепції засад сталого розвитку. Саме вона повинна визначати перспективу використання, збереження, покращення та охорони ресурсів природи, поєднуючи одночасне розв'язання економічних і екологічних завдань.

Література

1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.environment.newscientist.com/article/dn15063-disastrous-eco-crunch-treatensplanet.html>.
2. Рогожина М. Новые тенденции в экологической политике развивающихся стран / М. Рогожина // МЭиМО.-2009.-№4.-С.81-89
3. Шишков Ю.В. Еще один упущенный шанс / Ю.Шишков // МЭиМО.-2010.-№8.-С.3-9.
4. Нікітенко П. Ноосферний підхід до формування антикризової моделі життєдіяльності Беларусі, Росії та України / П.Нікітенко // Економіка України.-2010.- №3.- С.21-26.

Summary Schuryk M.

Ivano-Frankivsk university of law named after kind Danylo Halitskiy

ECOLOGICAL AND ECONOMIC FOOTINGS FOR BALANCED RECREATION OF NATURAL RESOURCES: REGIONAL ASPECTS

It is researched the situation of the organization of the recreation of land resources in the conditions of application of the market relations. The author investigates the state of natural resources in the Carpathian macroregion. The main reasons of negative influence the ecology of natural resources and the whole environment are analyzed. The need for creation macroregional conception of introducing steady nature development footings is proved. The author suggests sources of investing to form ecological and economic footings for balanced recreation of natural resources. The article also proposes to rise the role of state and local bodies of selfgoverning in the process of balance formation between nature and person's interests.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2011 р.

УДК 631.1.027

Яворська Т.І., к.е.н, доцент, докторант[©]
ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН, м. Київ

МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА РІЗНИХ ФОРМ МАЛОГО БІЗНЕСУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Розглянуто сутність та особливості сільськогосподарського маркетингу. Проведена характеристика елементів маркетингу та інструментів маркетингової політики у діяльності суб'єктів малого бізнесу у сільському господарстві.

Ключові слова: маркетинг, маркетингова політика, сільське господарство, малий бізнес, особисте селянське господарство.

Постановка проблеми. Учасниками діяльності малого бізнесу у сільському господарстві є невелика кількість працівників, яка згідно з вітчизняним законодавством не може перевищувати 50 осіб. Участь у різних формах малого бізнесу є для людей засобом виживання за скрутних умов, самореалізації, творчості, диверсифікації діяльності. Проте все ж одержання прибутку є основною метою ведення будь – якого бізнесу, хоча його максимізація у сільській місцевості не є самоціллю. Для підвищення розміру прибутку необхідно вирішити комплекс завдань, одним із основних серед яких є ведення маркетингової діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню маркетингу як системи присвячені дослідження Г.Л. Багієва, А.В. Войчака, С.С.Гаркавенка, В.Г. Герасимчука, В.М. Тарасевич, Х. Анна та ін. Деякі аспекти маркетингу у сільському господарстві розглядаються у працях таких вчених як Т.Г. Дудар, В.К. Збарський, В.В.Кучер, В.М. Рабштина, Є.В. Серова, М.П.Сахацький та ін. Разом з тим вивчення можливостей проведення маркетингової політики суб'єктами малого бізнесу у сільському господарстві (особистими селянськими господарствами, фізичними особами-підприємцями та фермерськими господарствами) вимагає окремого дослідження.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності та особливостей сільськогосподарського маркетингу та практичному використанні інструментів маркетингової політики різними формами малого бізнесу у сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. Французький економіст Д.Сей ще в епоху промислової революції сформулював основне правило в управлінні виробництвом: «Треба зменшувати витрати виробництва, з тим, щоб збільшувати прибутки». Ця порада залишається досить мудрою для умов сільського господарства, яке характеризується більш – менш стабільними ринками та асортиментом продукції. Проте, нині шукати шляхи збільшення прибутків тільки за рахунок зменшення витрат виробництва є помилковим

шляхом розвитку бізнесу, тому що при всьому бажанні не можна зменшити виробничі витрати нижче визначеного рівня. Більш ширші можливості для одержання прибутку у сільському господарстві поряд із зменшенням виробничих витрат, відкриваються при збільшенні обсягів продажу продукції та підвищенні якісних її параметрів. Власне для цього і потрібен маркетинг [3, с.16].

Є багато визначень маркетингу. Ми під маркетингом розуміємо цілісну економічну систему, спрямовану на забезпечення максимального збуту продукції, досягнення високої ефективності виробництва і розширення ринкової частки. За визначенням Є.В.Серової «сільськогосподарський маркетинг – це доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача. Він включає закупівлю, зберігання, транспортування, переробку і розподіл продукції» [6,с.157].

Особливості сільського господарства як галузі відрізняють і сільськогосподарський маркетинг від промислового, комерційного, банківського і інших видів маркетингу. Ця різниця полягає у наступному:

- служба сільськогосподарського маркетингу має справу із товарами першої життєвої необхідності. Відповідно потрібно своєчасно, у необхідному обсязі і асортименті, з урахуванням віку, статі, національних традицій, стану здоров'я споживачів, задовольняти їх потреби й інтереси;

- сільськогосподарська продукція належить до товарів, які швидко псуються, що вимагає оперативного постачання, відповідної упаковки, сервісного і естетичного обслуговування;

- сезонність сільськогосподарського виробництва, що змушує спеціалістів по маркетингу вміти спрогнозувати діалектику попиту споживачів, добре знати тенденцію його задоволення, ринкову кон'юнктуру тощо;

- різноманітність форм господарювання в сільському господарстві зумовлює багатоаспектну конкуренцію. Звідси і різноманітність стратегій і тактик, постійне вдосконалення форм і методів сільськогосподарського маркетингу, пристосування їх до потреб і інтересів споживачів;

- більш висока адаптованість, самоорганізація і самоуправління системи сільськогосподарського маркетингу порівняно з іншими видами маркетингу. Це пояснюється в першу чергу ідентичністю сільськогосподарської продукції, що загострює конкуренцію, особливостями попиту споживачів тощо;

- нижчий рівень науки і мистецтва маркетингової діяльності у сільському господарстві порівняно з іншими галузями і сферами.

Для багатьох видів сільськогосподарської продукції виникає необхідність у застосуванні неповного маркетингового підходу. Це відбувається тоді, коли товарна політика не може бути достатньо гнучкою через технологічні особливості галузі (наприклад садівництво, лісівництво) або нормативні фактори (дотримання специфічних вимог тощо).

Ми вважаємо, що маркетинг у сільському господарстві можна поділити на два великі типи: маркетинг закупівлі та маркетинг продажу, які відповідають двом частинам комерційної функції: закупівля, продаж. Маркетинг закупівлі спрямований на функції, які передують виробництву, тобто у напрямі

постачальників. Маркетинг продажу спрямований на функції, які ідуть за виробництвом, тобто у напрямку споживачів.

Маркетинг закупівлі більш властивий великим сільськогосподарським підприємствам. Для суб'єктів малого бізнесу у сільському господарстві доцільно більшу увагу звертати на маркетинг продажу, який в свою чергу поділяється на маркетинг сільськогосподарської сировини та маркетинг кінцевої продовольчої продукції. Нині фермерські господарства, особисті селянські господарства та фізичні особи-підприємці, зайняті у сільському господарстві, в основному займаються виробництвом сільськогосподарської сировини (соняшник, основна частка зерна, цукрові буряки, молоко тощо). І тільки невелика частка суб'єктів малого бізнесу, в більшості це особисті селянські господарства, виробляють продукцію кінцевого споживання (овочі, фрукти, мед тощо).

Для вирішення відповідних завдань підприємства застосовується система елементів маркетингу, найважливішими з яких є так звані 4Р маркетингу: product (товар), price (ціна), place (розподіл, місце, збут), promotion (просування). Ці чотири елементи у сукупності становлять комплекс маркетингу – (marketing mix – маркетингова суміш). Основою маркетингу є вміння правильно «змішувати» елементи маркетингу для вирішення практичного завдання.

Кожен елемент включає самостійний комплекс заходів. Головним елементом маркетингової суміші є товар або продукт. Основними інструментами маркетингової діяльності сільськогосподарського підприємства є якість продукції, різноманітність, зовнішній вигляд, властивості, параметри, габарити тощо. Використання цих та інших інструментів формує товарну політику підприємства.

Визначення ціни є одним із найважчих завдань комплексу маркетингу. Однак у сучасних умовах виникає необхідність розглядати другий елемент маркетингу не тільки з позиції формування ціни, тобто цінової політики, але й з врахуванням кредитної політики, системи знижок і надбавок, політики диференціації цін, стратегії високих та середніх цін тощо. Ми підтримуємо точку зору авторів підручника «Маркетинг», які називають проведення вищенаведених заходів договірною політикою, що передбачає узгодження умов акту купівлі-продажу товару і оформлення цього акту у вигляді контракту.

Третій елемент маркетингової суміші формує політику розподілу, що здійснюється з метою своєчасної доставки продукції з місця її виготовлення до одержувача. Вона проводиться за рахунок таких заходів, як аналіз і обґрунтування каналів реалізації, маркетинг-логістиці, політиці торгівлі, політиці поставок, політиці розміщення продуктивних сил, політиці складування готової продукції, політиці місцезнаходження споживачів і ринків тощо.

Четвертий елемент маркетингової суміші передбачає просування продукції або комунікативну політику. Ефективна комунікативна політика базується на таких заходах як: планування і організація бізнес-комунікацій, реклама, стимулювання збуту, організація зв'язків із громадськістю і особистий продаж [1,с.63].

Спробуємо виділити ті елементи комплексу маркетингу, які властиві різним організаційним формам малого бізнесу у сільському господарстві. (табл.1).

Таблиця 1

Інструменти маркетингової політики різних форм малого бізнесу у сільському господарстві

Види маркетингової політики	Особисті селянські господарства	Фізичні особи - підприємці	Фермерські господарства
Товарна політика	Якість продукції	Якість продукції, диверсифікація	Якість продукції, диверсифікація
Договірна політика	Кредитна політика, умови поставки продукції	Цінова політика, кредитна політика, система доплат, умови поставки продукції, політика диференціації цін (за якістю продукції)	Цінова політика, система доплат, умови поставки продукції, кредитна політика, політика диференціації цін (за якістю продукції)
Політика розподілу	Форми торгівлі	Аналіз і вибір каналів розподілу продукції, складування і транспортування продукції, вибір посередницьких організацій по розподілу продукції, форми торгівлі	Аналіз і вибір каналів розподілу продукції, складування і транспортування продукції, вибір посередницьких організацій з розподілу продукції, форми торгівлі
Комунікативна політика	Особиста реалізація	Взаємовідносини з партнерами, конкурентами і споживачами, організація зв'язків з громадськістю, особиста реалізація	Взаємовідносини з партнерами, конкурентами і споживачами, організація зв'язків з громадськістю, особиста реалізація

Аналіз таблиці показує, що найбільш обмеженими у інструментах застосування маркетингу є особисті селянські господарства. Вони можуть вести товарну політику, в основному забезпечуючи якість продукції за естетичними показниками, показниками екологічності, транспортабельності, біологічними показниками тощо. Особисті селянські господарства менш схильні до диверсифікації виробництва, на відміну від фізичних осіб - підприємців та фермерських господарств. Також вони мають значні обмеження при

кредитуванні та одержанні доплат. Наприклад, для особистих селянських господарств до 2009 року практикувалася доплата за реалізацію молока та великовагового молодняка великої рогатої худоби та свиней.

Новим Податковим кодексом України не передбачена виплата переробними підприємствами виробникам сільськогосподарської продукції дотації за молоко. У зв'язку з цим заводи з переробки молочної продукції переглянули ціни на молоко, які раніше були передбачені договорами між ними і постачальниками, у бік їх зменшення. Торгові посередники встановили вкрай низькі ціни на свинину (10-12 грн за кг живої ваги), а деякі м'ясокомбінати взагалі перестали приймати свиней.

Враховуючи ситуацію, що склалася, урядом були прийняті заходи, які передбачали поновлення бюджетних виплат. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 року № 246 «Порядок нарахування податку на додану вартість, що сплачується до державного бюджету переробними підприємствами за реалізовані ними молоко, молочну сировину та молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти, іншу продукцію переробки тварин, закуплених у живій вазі, а також виплати і використання коштів, що надійшли від його сплати» право на одержання бюджетних дотацій за реалізоване переробним підприємствам молоко та молодняк великої рогатої худоби та свиней мають сільськогосподарські підприємства та фізичні особи – виробники молока [5].

Тобто, право на одержання дотації за молоко та вирощене поголів'я молодняка великої рогатої худоби та свиней особисті селянські господарства будуть мати лише у випадку реєстрації їх фізичними особами – підприємцями і сплати відповідного податку. Якщо до цього додати великий обсяг документів, які необхідно оформити, стає ясно, що особисте селянське господарство, яке утримує одну корову, ніколи не зможе самостійно отримати дотацію на вироблену продукцію і тим більше, займатися маркетингом.

Дрібні фермерські господарства та фізичні особи- підприємці, хоча мають право на одержання бюджетних виплат, проте досить часто не займаються їх оформленням через великі затрати часу і коштів на оформлення відповідної документації.

Використання маркетингових підходів для розвитку особистих селянських господарств, які займаються реалізацією продукції, можна проводити у наступних напрямках:

- товарна політика: покращення якості продукції через участь у обслуговуючих кооперативах, одним із обов'язків яких є контроль за якісними параметрами продукції;

- договірна політика: кредитування особистих селянських господарств через їх участь у створенні кредитних спілок, заохочення державою надання пільгових кредитів приватними банками та іншими кредитними установами; укладання прямих договорів на реалізацію продукції між переробними підприємствами і власниками особистих селянських господарств (особливо на продукцію тваринництва);

- політика розподілу: надання можливості особистим селянським господарствам самостійно обирати форми торгівлі: через систему договорів, роздрібна торгівля на міських ринках, організація оптових сільськогосподарських ринків, реалізація продукції через сільськогосподарський обслуговуючий кооператив тощо;

- комунікативна політика особистих селянських господарств може реалізовуватися тільки через особисту реалізацію виробленої в них продукції. В основному проводити її мають змогу ті особисті селянські господарства, які розміщені біля великих населених пунктів (міст, селищ тощо).

Проте, нині особисті селянські господарства функціонують за умов відсутності організаційно-правових основ, які б регламентували їх діяльність та захищали від дискримінації. Позбавлення селянських господарств правового статусу обмежує доступ на ринок, до міжрегіональних, інформаційних, фінансових ресурсів, виключає укладання договорів. Ведення господарства поодиночці знижує обсяги виробництва й негативно позначається на їх розвитку. Дослідженнями доведено, що без об'єднання зусиль на кооперативній основі практично неможливо здійснювати ефективне господарювання [2, с.31].

Тому здійснення ефективної маркетингової політики особистими селянськими господарствами можливе тільки у двох випадках: зміна їхнього правового статусу із фізичної на юридичну особу (фізична особа – підприємець, фермерське господарство) та/або участь у діяльності обслуговуючого кооперативу. Створення кредитно - маркетингових кооперативів особистих селянських господарств дозволить поліпшити комплекс послуг і суттєво зменшити ризики.

Фермерські господарства та фізичні особи-підприємці, зайняті у сільськогосподарському виробництві, мають порівняно однаковий набір інструментів маркетингової політики і більші можливості застосування їх, ніж особисті селянські господарства. В першу чергу це пов'язано із наявністю в них певного юридичного статусу.

Висновки. Важливим завданням маркетингу є забезпечення конкурентоспроможності підприємств, головним критерієм якої для розвитку різних форм малого бізнесу у сільському господарстві є якість продукції. Великі сільськогосподарські підприємства мають можливості створювати відділи маркетингу у своїй організаційній структурі, тоді як суб'єкти малого бізнесу не мають можливості займатися повноцінним маркетингом. І в цьому плані ефективно задіяти всі інструменти маркетингової політики можуть обслуговуючі кооперативи. У сучасних умовах їх створення є реальною можливістю збільшення прибутків малого бізнесу у сільському господарстві.

Література

1. Багиев Г.Л. Маркетинг: ученик для вузов / Г.Л. Багиев, В.М. Тарасевич, Х. Анн; Под общ. ред. Г.Л. Багиева. – М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1999. – 703 с.
2. Збарський В.К. Особисті селянські господарства: місце і роль в продовольчому забезпеченні країни / В.К.Збарський, П.К.Канінський // Агроінком. – 2008. - № 1-2. - С. 27-32
3. Кучер В.В. Основні аспекти маркетингової діяльності в АПК: [навчальний посібник] / В. Кучер, І. Мальченко. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець - Подільська друкарня, 1995. – 192 с.
4. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації: [навчальний посібник] / [Зіновчук В.В., Молдаван Л.В., Моссаковський В.Б. та ін.]; за ред. В.В. Зіновчука. – К.: Вища освіта, 2001. – 464 с.
5. Порядок нарахування податку на додану вартість, що сплачується до державного бюджету переробними підприємствами за реалізовані ними молоко, молочну сировину та молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти, іншу продукцію переробки тварин, закуплених у живій вазі [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 року № 246. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=246-2011-%EF>
6. Серова Е.В. Аграрная экономика: [Учебник для студентов экономических вузов, факультетов и специальностей] / Е.В.Серова. – М.: ГУ ВШЭ, 1999. – 480 с.
7. Яворська Т.І. Маркетинг та ціновий моніторинг в кооперації: [Курс лекцій для студентів вищих аграрних закладів освіти II – IV рівнів акредитації з економічних спеціальностей] / Т.І. Яворська. Київ: Аграрна освіта, 2000. – 89 с.

Summary.

Javorska T.I.

NSU “Institute of agrarian economy” UAAS

MARKETING POLICY OF DIFFERENT FORMS OF SMALL BUSINESS IN AGRICULTURE

Essence and features of the agricultural marketing is considered. The conducted description of elements of marketing and instruments of marketing policy is in activity of subjects of small business in agriculture.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.1: 332.05

Якубів В.М., к.е.н., доцент[©]
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ

АГРАРНІ ПІДПРИЄМСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІЛЬСЬКОГО ЗРОСТАННЯ

Обґрунтовано необхідність опосередкованого впливу агроформувань на процес розвитку сільських територій. Висвітлено результати дослідження взаємозв'язку між результативністю функціонування сільськогосподарських підприємств та сільським зростанням.

Ключові слова: аграрні підприємства, сільське зростання, оцінка, розвиток, сільські території.

Вступ. Забезпечення сільського зростання є актуальним завданням сучасності. Поширені процеси скорочення чисельності сільських жителів, переважання населення старшого віку, зменшення кількості та поступове вимирання сіл є передвісниками створення загрозової ситуації. У вирішенні проблем сільського розвитку повинні брати участь усі зацікавлені суб'єкти: органи місцевого самоврядування, селяни та суб'єкти господарювання сільських територій, а тому вони теж повинні більшою чи меншою мірою сприяти налагодженню сільського зростання.

Враховуючи складне фінансово-економічне становище сучасних агроформувань, організація прямої допомоги селу і селянам є неможливим і нерациональним заходом. Тому одним з альтернативних напрямів вирішення проблем сільського зростання є опосередковане сприяння аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Напрями та механізми розв'язання проблем розвитку сільських територій висвітлювали у працях різні вчені-аграрники: І.Ф. Баланюк, К.В. Васківська, М.А. Лендел, П.Т. Саблук, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин та ін.

Водночас проблема непрямої участі сільськогосподарських підприємств у забезпеченні сільського зростання досліджена не достатньо.

Матеріал і методи. Основною метою даної статті є виявлення взаємозв'язку між рівнем функціонування аграрних підприємств та розвитком сільських територій і доведення на цій основі можливості опосередкованого сприяння агроформувань у сільському зростанні.

Результати дослідження. У процесі такого дослідження необхідно охопити якнайбільше коло показників, що відображають наявність чи відсутність зв'язку між досліджуваними явищами: розвитком агроформувань та села. Задля цього використано методику інтегральних показників. Вона передбачає визначення комплексної оцінки загального явища на основі обчислення середньої геометричної від усіх часткових індексів, що характеризують окремі величини (у загальному показнику). Часткові індекси визначаються відношенням певного показника по одному з об'єктів (районів) до

середнього значення по області. Тобто він показує рівень розвитку окремого району по відношенню до Івано-Франківської області в цілому.

У результаті застосування запропонованої методики, на основі інтегральних показників, визначено рейтинг кожного району у загальнообласному значенні.

Для розкриття І комплексного показника – інтегральної оцінки розвитку аграрних підприємств використано чотири індивідуальні показники:

- 1) кількість сільськогосподарських підприємств;
- 2) середній розмір агроформувань;
- 3) обсяг виробництва валової продукції;
- 4) ефективність виробництва (виробництво валової продукції на 100 га).

Усі відібрані показники характеризують позитивну тенденцію розвитку аграрних підприємств, тобто зі збільшенням зазначених величин покращується загальна ситуація становлення господарюючих суб'єктів. Наявність однонаправленості показників є важливим методичним аспектом у інтегральному оцінюванні.

Загальні результати проведеного аналізу розвитку сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області в середньому за 2007–2009 рр. відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Інтегральна оцінка розвитку аграрних підприємств Івано-Франківської області в середньому за 2007 – 2009 рр.*

Райони	Часткові індекси				Інтегральний показник	Рейтинг
	кількість підприємств	середній розмір підприємств	обсяг виробництва валової продукції	ефективність виробництва		
В середньому по області	1,000	1,000	1,000	1,000	–	–
Галицький	0,653	1,524	0,289	0,276	0,531	10
Городенківський	1,525	1,441	2,000	0,941	1,426	2
Рогатинський	1,198	1,326	1,940	1,179	1,381	3
Снятинський	1,307	0,750	1,718	1,771	1,314	4
Тлумацький	1,307	0,730	0,294	0,311	0,543	9
Богородчанський	0,545	0,758	0,272	1,020	0,582	8
Долинський	0,218	0,544	0,246	8,146	0,698	7
Калуський	0,327	4,058	1,234	1,389	1,228	5
Коломийський	1,416	1,273	0,646	0,355	0,802	6
Тисменицький	2,287	0,571	2,266	1,862	1,532	1
Надвірнянський	0,218	0,219	0,094	0,776	0,243	11

* Розраховано за даними джерел: [1, 2, 3, 4].

На основі даних табл. 1 узагальнено ряд висновків, зокрема: обчислення інтегрального показника розвитку аграрних підприємств дало змогу оцінити аналізовані райони за місцем у рейтингу загальнообласного значення. Так, на першому місці є Тисменицький район, де зосереджена найбільша концентрація агроформувань – 21 од. в середньому за 2007 – 2009 рр. на останньому місці – Надвірнянський район, де спостерігається найменша кількість підприємств -2 од.

Цей взаємозв'язок між кількістю господарств і рейтингом не може мати однозначного тлумачення, проте, очевидно, у районах, де є більша кількість агроформувань, зосереджено кращі природнокліматичні, економічні та інші умови для розвитку агробізнесу.

Високі місця у рейтингу (2, 3, 4) займають Городенківський, Рогатинський і Снятинський райони, де зосереджено близько третини усіх агроформувань Івано-Франківської області. З табл. 1 видно, що ці райони характеризуються високими індивідуальними показниками розвитку, тобто це свідчить про їх аграрну орієнтацію.

Причиною такого явища є, передусім, наявність природнокліматичних переваг місцевості, оскільки саме в цих районах зосереджено рівнинні рельєфи, родючі чорноземи і сприятливі погодні умови.

На останніх місцях у рейтингу знаходяться райони, де сконцентровано незначну кількість агроформувань, і, які складають малу частку у виробництві валової продукції сільського господарства Івано-Франківської області.

Особливістю проведення такого аналізу є те, що до кола досліджуваних об'єктів увійшли не всі райони, зокрема Рожнятівський, Верховинський та Косівський. Причиною цього є те, що ці райони належать переважно до гірських, де слабо розвинуте аграрне підприємництво.

Наступним етапом дослідження є визначення інтегрального показника сільського розвитку.

З використанням вищеописаної методики, для оцінки комплексного явища взято чотири індивідуальні показники:

- чисельність населення;
- рівень зайнятості у селах;
- середньомісячна заробітна плата;
- обсяг інвестицій у місцевість.

Вказані показники позитивно впливають на сільське зростання, тобто із збільшенням усіх індивідуальних показників, зростатиме інтегральний показник і загальний стан розвитку певного об'єкта.

Узагальнені результати визначення інтегральної оцінки сільського розвитку районів Івано-Франківської області в середньому за 2009 – 2009 рр. відображено у таблиці 2.

Дані табл. 2 дали змогу узагальнити ряд висновків.

Найвищі місця в рейтингу зайняли Калуський і Тисменицький райони з інтегральним показником більше 1, що свідчить про наявність кращих умов розвитку сіл цих районів ніж середньообласні. Однією з причин цього є те, що зазначені райони територіально близькі до обласного центру.

Таблиця 2

Інтегральна оцінка розвитку сільських територій Івано-Франківської області в середньому за 2007 – 2009 рр.*

Райони	Часткові індекси				Інтегральний показник	Рейтинг
	чисельність населення	рівень зайнятості	середньомісячна заробітна плата	обсяг вкладених інвестицій		
В середньому по області	1,000	1,000	1,000	1,000	–	–
Галицький	0,710	1,020	1,138	0,709	0,874	5
Городенківський	0,836	1,190	0,801	0,506	0,797	8
Рогатинський	0,655	1,094	0,807	0,373	0,681	10
Снятинський	0,955	0,969	0,826	0,335	0,711	9
Тлумацький	0,694	0,685	0,761	0,316	0,581	11
Богородчанський	1,054	0,761	1,077	0,525	0,820	7
Долинський	0,856	1,054	1,331	1,064	1,063	4
Калуський	1,065	1,221	0,944	3,472	1,437	1
Коломийський	1,634	1,013	0,768	0,443	0,866	6
Тисменицький	1,239	1,304	0,985	1,693	1,281	2
Надвірнянський	1,301	0,864	0,749	1,563	1,071	3

* Розраховано за даними джерел: [1, 2, 3, 4].

Негативною тенденцією є те, що в області існують райони, де інтегральний показник сільського розвитку майже вдвічі нижчий від 1 – Тлумацький та Рогатинський. Це свідчить про низький рівень життя і праці на селі.

Загальний аналіз даних табл. 2 показує незадовільний стан розвитку сільських територій Івано-Франківської області, оскільки у більшості районів спостерігаються інтегральні показники сільського зростання значно нижче від 1.

Детальніший аналіз взаємозв'язку між інтегральною оцінкою сільського розвитку та становленням аграрних підприємств представлено у табл. 3, де на основі групування виділено певні залежності.

У табл. 3 відображено результати групування районів Івано-Франківської області за інтегральним показником сільського розвитку. До I групи віднесено п'ять районів з найнижчим рівнем життя і праці на селі. До II групи входить чотири райони з середнім рівнем сільського розвитку, і до III групи віднесено лише два райони, які характеризуються найкращими показниками якісного рівня розвитку сільської місцевості.

Порівнявши розраховані у табл. 1 і 2 інтегральні оцінки розвитку сільських територій і агроформувань в кожній групі (табл. 3) узагальнено ряд висновків.

Таблиця 3

**Взаємозв'язок між інтегральними показниками розвитку
сільських територій та агроформувань Івано-Франківської області***

Групи районів за інтегральним показником сільського розвитку	Кількість районів	Середній інтегральний показник сільського розвитку	Середній інтегральний показник розвитку агроформувань
I – до 0,865	5	0,718	1,049
II – 0,866 – 1,151	4	0,969	0,569
III – більше 1,152	2	1,359	1,380

* Розраховано за даними джерел: [1, 2, 3, 4].

По-перше, у III групі (табл. 3) зосереджено райони, у яких найвищі обидва інтегральні показники. Загалом, слід відзначити, що це два найбільш розвинені райони Івано-Франківської області. У Калуському – зосереджено потужні об'єкти хімічної промисловості, а у Тисменицькому – знаходяться відомі на всю країну підприємці з пошиття хутряних виробів. Тобто, враховуючи високі показники сільськогосподарського розвитку регіонів III групи, не можна применшувати ролі не аграрних виробництв у становленні цих сільських територій.

По-друге, до II групи районів увійшли чотири райони, у яких слабо розвинуто аграрне підприємництво, про що свідчить низький інтегральний показник – 0,569. Причиною цього, передусім, є те, що два райони – Долинський і Надвірнянський у більшості території вважаються гірськими, де ускладнене сільськогосподарське виробництво. Проте, ця ж причина зумовлює високу інтегральну оцінку сільського розвитку, що пов'язана з надходженням значних інвестицій у розвиток туристичної індустрії даної місцевості.

По-третє, до I групи (табл. 3) увійшли три райони (Городенківський, Рогатинський і Снятинський) сільськогосподарської орієнтації, що підтверджується високим інтегральним показником розвитку аграрних підприємств. Ці райони розташовані у рівнинній підзоні Івано-Франківської області, де зосереджено близько третини усіх агроформувань та сприятливі природнокліматичні умови для ведення сільського господарства.

Таким чином, досліджуючи наявність взаємозв'язку між розвитком аграрного підприємництва та сільським зростанням, безумовно, на основі даних табл. 1, 2 та 3 можна стверджувати про існування такої залежності. Водночас, очевидно, що вона не є великою, а значно суттєвіше впливає на розвиток сільських територій, залучення інвестицій.

Висновки. Таким чином проведено дослідження взаємозв'язку між становленням сільськогосподарських підприємств та сільським розвитком за допомогою інтегральних оцінок дало змогу узагальнити висновки:

1) існує прямий зв'язок між показниками розвитку агроформувань та сільським зростанням;

2) на даному етапі розвитку аграрно-економічних відносин на селі аграрні підприємства здійснюють позитивний, але не значний вплив на розвиток сільських територій;

3) у процесі аналізу виявлено фактор, що має найбільший (з виокремлених) вплив на розвиток села – це залучення інвестицій.

Отже, даним дослідженням підтверджено висунуту гіпотезу про сприяння сільськогосподарських підприємств у розвитку сільських територій.

Література

1. Основні показники господарсько-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств за 2007 р. (в розрізі районів). – Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2008. – 75 с.

2. Основні показники господарсько-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств за 2008 р. (в розрізі районів). – Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2009. – 75 с.

3. Основні показники господарсько-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств за 2009 р. (в розрізі районів). – Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2010. – 75 с.

4. Сільське господарство Івано-Франківщини – 2009. Статистичний зб. – Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2010. – 166с.

Summary

Jakubiv V.M.

*The Precarpathian National University named after Stefanyk
t. Ivano-Frankivsk*

AGRICULTURAL ENTERPRISES IN PROVIDING SUSTAINABLE GROWTH

In the article substantiated possibilities of indirect impact agricultural producers on process of rural areas development.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2011 р.

УДК 65.012.12:638.1(477)

Яценко О. М., к.е.н., докторант[©]*Житомирський національний агроекологічний університет***МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА**

Досліджено процес стратегічного планування і управління та акцентовано увагу на маркетинговій складовій і її значимості в умовах конкурентного ринку. Розроблено процес стратегічного планування і управління та структурізовано ринок продукції бджільництва за товарними ознаками із виділенням його цільових сегментів. Запропоновано і обґрунтовано як оптимальну базову стратегію зростання галузі.

Ключові слова: базова стратегія, маркетингова стратегія, планування, ринок продукції бджільництва

Постановка проблеми. В умовах конкурентного середовища змінюються пріоритети у відносинах «виробник-споживач» і провідна роль належить останньому. Потреба адаптуватись до глобалізованої і динамічної ринкової економіки; сталого розвитку і необхідність закріпитися на ринку у довгостроковій перспективі; капіталізації бізнесу; прибуткової діяльності і т.п., обумовлюють необхідність остаточного переходу від виробничо-збутової моделі розвитку до ринково-орієнтованої або маркетингової концепції функціонування суб'єктів господарювання. Оскільки провідна роль у формуванні стійких конкурентних переваг на товарному ринку належить маркетингу. Ефективне використання маркетингових інструментів дозволить вітчизняним товаровиробникам повноцінно конкурувати на ринках збуту.

Посилення інтеграційних процесів в економіці України, з одного боку, та жорстка конкуренція на продовольчих і сировинних ринках, з іншого, обумовлює необхідність посилення стратегічного напрямку діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Довгострокове планування і розробка стратегії здатні забезпечити максимальну адаптацію суб'єкта господарювання до ринкових умов, конкурентоспроможність на ринку, ефективне функціонування. Вітчизняний споживчий ринок сільськогосподарської продукції і сировини у цілому, та бджільництва зокрема, активно розвивається і представлений у широкому асортименті. Проте щоб Україна могла отримати позитивний ефект, а порівняльні переваги мали довготривалий характер необхідно мати ефективну ринкову економіку, функціонування якої вимагає формування належного ринкового середовища, без якого неможливий цивілізований ринок, і аграрний, у першу чергу. У цьому контексті особливої уваги заслуговують реальні і потенційні експортоорієнтовані галузі сільського господарства, зокрема, бджільництво, оскільки Україна входить у четвірку найбільших виробників меду за обсягом валового виробництва і рівнем споживання цього продукту. Саме тому проблема

розробки науково-методологічних засад стратегічного планування діяльності сільськогосподарських підприємств є актуальною і потребує проведення окремого дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам стратегічного планування діяльності підприємств присвячені праці багатьох зарубіжних вчених – І.Ансоффа, М.Портера, Дж.Куінна, Г. Мінцберга, К.Прахалада, А.Стрікланда, А.Томпсона. Поміж вітчизняних вчених, праці яких присвячені дослідженню проблематики стратегічного управління підприємством, слід назвати В.Г.Герасимчука, А.П.Наливайка, Є.Г.Панченка, З.Є.Шершньову.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження полягає у опрацюванні науково-методичних та організаційних засад стратегічного маркетингового планування сільськогосподарських підприємств в умовах конкурентного середовища. Об'єктом дослідження виступають процеси, які формують стратегічне управління сільськогосподарськими підприємствами з метою забезпечення їх конкурентоспроможності із позицій маркетингу. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів маркетингового стратегічного планування на підприємствах.

Теоретичною та методичною основою дослідження стало використання діалектичного методу пізнання та системного підходу до вивчення досліджуваних явищ та процесів. Крім того, застосовувались такі методи, як індукції та дедукції, абстракції, узагальнення.

Результати досліджень. Значення і роль стратегії важко переоцінити для будь-кого підприємства. Нині недостатньо мати певний набір конкурентних переваг і за їх допомогою вести конкурентну боротьбу на ринку. На нашу думку необхідно оптимально поєднувати конкурентні переваги та компетенції суб'єкта господарювання із врахуванням сильних і слабких позицій внутрішнього середовища, з одного боку, та можливостей і загроз з іншого, і із врахуванням цих аспектів виробити довгострокову стратегію. Слід повною мірою використовувати маркетинговий інструментарій, який необхідно застосовувати відповідно до структури ринку (рис. 2). У подальшому необхідно комплексно і системно здійснювати стратегічне планування і управління підприємством (рис. 1).

Рис.1. Процес стратегічного планування і управління підприємством

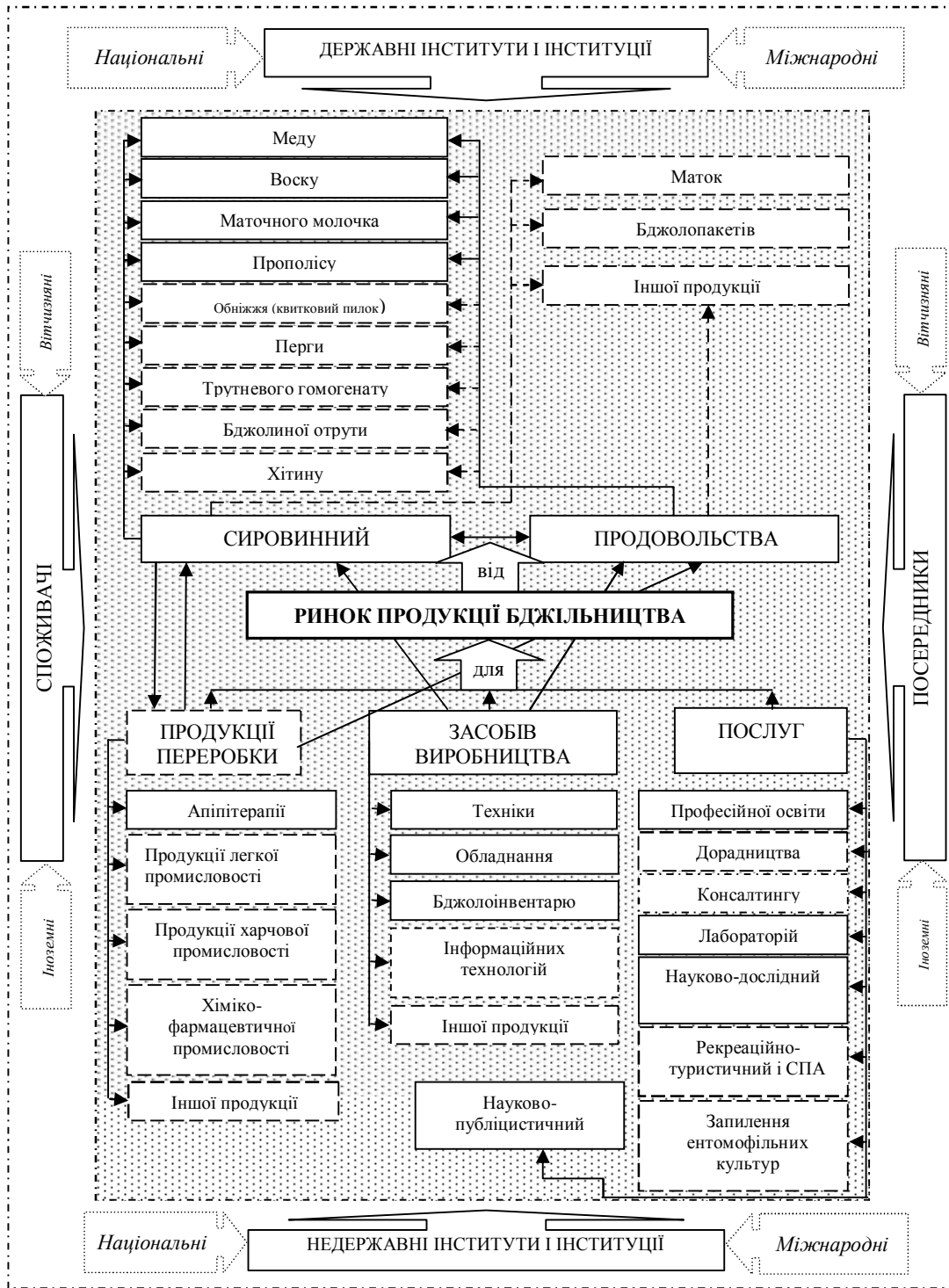

Рис. 2. Структуризація ринку продукції бджільництва за товарними ознаками

Посилення конкуренції у виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції і сировини між вітчизняними виробниками, збільшення присутності на національному ринку іноземних товаровиробників, продукція яких займає все більші сегменти ринку, зниження рівня платоспроможності споживачів зумовлює необхідність мобілізувати потужності і утримати позиції українськими товаровиробниками на внутрішньому агропродовольчому ринку. Процес маркетингового планування має здійснюватися на трьох ієрархічних рівнях: корпоративному, бізнес-рівні і функціональному. На першому обов'язково необхідно провести маркетинговий стратегічний аналіз, структурування ринку та його стратегічну сегментацію. На основі даних аналізу суб'єкт господарювання повинен сформулювати чітку місію, яка повинна враховувати потреби реальних і потенційних споживачів, цільові ринки суб'єкта господарювання і конкурентні переваги власної продукції і підприємства. На цьому етапі також необхідно визначитися із базовими стратегічними альтернативами.

На бізнес-рівні необхідно проаналізувати стратегічні одиниці бізнесу і обґрунтувати їх конкурентні стратегії. На функціональному рівні необхідно остаточно визначитись із цільовими сегментами та розробити розширений комплекс маркетингу.

Для товаровиробників галузі бджільництва, на основі проведеного дослідження, оптимальною визначено стратегію зростання із її базовими альтернативними стратегіями: інтенсифікації, диверсифікації, інтеграції, техніко-технологічного розвитку. Це стратегія є найкращою із позицій лідируючої позиції України у світі за валовим виробництвом продукції галузі бджільництва і, у той же момент, незначними обсягами експортних поставок на світовий ринок.

Висновки. Отже, розробка довгострокової стратегії розвитку і маркетингове планування галузі бджільництва забезпечить організацію і розширення ринку продукції бджільництва за рахунок експортоорієнтованого вектора розвитку, повне задоволення потреб споживачів, розвиток вітчизняного агробізнесу.

Стратегія і тактика маркетингового планування має мобілізувати реальний і латентний потенціал суб'єктів господарювання і опиратися на ефективну ринкову інфраструктуру в умовах належного інституційного середовища. Стратегія має бути науково обґрунтованою, враховувати внутрішні сильні і слабкі сторони та зовнішні можливості і загрози, базуватись на передових досягненнях світової теорії і практики. Планування, управління і реалізація стратегії мають здійснюватися комплексно, системно і з максимальним використання інформаційних технологій, маркетингу і менеджменту.

Summary

Yatsenko O.M.

Zhytomyr National Agroecological University

MARKETING PLANNING IN BEEKEEPING

Article deal with a problem of process of strategic planning and management and main accent on marketing part and it significance in the cause of competitive market.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.33:336.56

Дадак О.О., к.е.н, доцент¹©, Гачек Т.С., к.е.н., доцент¹, Дудяк Р.П., к.е.н.²¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького²Львівський національний аграрний університет

СТАН МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

На основі досліджень окремих економістів тлумачаться поняття бізнес, підприємство, підприємництво, фірма. Наводяться найпоширеніші форми малого бізнесу в АПК та його значення в період формування ринкових відносин.

Ключові слова: бізнес, підприємець, підприємництво, підприємство, фірма, малий бізнес, прибуток, конкурентний розвиток.

Постановка проблеми. Україна протягом багатьох віків не мала власної державності, власного законодавства, що негативно вплинуло на ефективність становлення і розвитку підприємництва. Після здобуття незалежності в Україні розпочався прискорений розвиток підприємницької діяльності, в тому числі — спільної з іноземними фірмами.

Створення умов для вільної виробничо-господарської діяльності, різних форм власності є основою ефективного функціонування агропромислового комплексу. Забезпечення рівних економічних умов діяльності різних типів господарств сприятиме їх нормальному конкурентному розвитку, подальшій приватизації суб'єктів суспільного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення малого бізнесу займаються багато вчених. Зокрема Кисельов А.П., Варналій З.С., Вороніна Л., Кузьмін О.Є., Долішній М.І., Саблук П.Т., Козоріз М.А. та інші. Однак в них немає єдиної думки щодо визначення понять бізнес, підприємець, підприємництво, підприємство, фірма, малий бізнес, прибуток, конкурентний розвиток.

Постановка завдання. Мета дослідження - на основі узагальнення дифенцій окремих дослідників дати визначення понять бізнес, підприємець, підприємництво, підприємство, фірма, малий бізнес, прибуток.

Виклад основного матеріалу. В Західному регіоні, як ні в якому іншому збереглися певні соціально-економічні умови розвитку підприємництва.

В економічній літературі і на практиці зустрічаються такі поняття, як "бізнес", "підприємництво", "підприємець", "підприємство", "фірма", які часто отожднюють.

А.П.Кисельов твердить, що "підприємництво — динамічний, активний елемент бізнесу, який являє собою ініціативну, самостійну діяльність, здійснювану на свій ризик і під свою майнову відповідальність

громадянами, об'єднаннями громадян по виробництву продукції, виконанню робіт і наданню послуг з метою одержання прибутку" [1,с.30]. Інші автори [2,с.7], вважають, що підприємництво є ширшим поняттям, ніж бізнес, тому, що бізнес охоплює тільки сферу торгівлі, а підприємництво — і виробництво, і обіг. Звідси можна зробити висновок, що підприємець — це людина, яка зайнята на фірмі і для роботи в ній може найняти бізнесмена.

Окремі економісти [3, с.4] вважають підприємництво і бізнес якщо не тотожними, то подібними економічними поняттями, очевидно, тому, що англійське слово "бізнес" має багатозмістове значення. Воно означає діло, покупку, комерційне або виробниче підприємництво, комерційну практику. Синонімами слова "бізнес" є комерція, торгівля, галузь, фірма, ділова активність, підприємництво.

Бізнес (англ. business - справа, угода, біржова операція, комерція) - назва підприємницької діяльності, що дає прибуток [4, с.96].

Бізнес - справа, заняття, підприємництво, економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку: це загальноекономічний термін, який характеризує сферу діяльності господарського суб'єкта, його економічний інтерес, величину і обсяги діяльності [5, с.24].

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що бізнес - це система виробничо-торговельних відносин між виробниками і споживачами, метою яких є одержання прибутку або іншої вигоди. Поняття "підприємництво" ширше від поняття "бізнес", оскільки охоплює в основному сферу виробництва.

В теорії і на практиці відсутнє єдине розуміння та трактування понять "підприємство" і "фірма". Окремі економісти [6, с.85] вважають, що фірма — це виробнича одиниця (виробник), яка купує ресурси для виготовлення товарів і послуг з метою продажу їх споживачам для максимізації прибутку.

Підприємство — це економічна одиниця, в якій відбувається процес поєднання робочої сили з засобами виробництва. В економічному плані підприємство є: по-перше, колектив людей, пов'язаних у певному виробничому процесі кооперацією праці і спільними економічними інтересами; по-друге, комплекс засобів виробництва, який технологічно пристосований до виготовлення певного продукту [7, с.106].

А.С.Гальчинський та інші зауважують, що фірма і підприємство відмінні, різнопланові поняття: "Підприємець є організатором, який володіє неабиякою винахідливістю; серед людей він відбирає найбільш здібних; серед товарів проникливо відшукує найкращі; швидко оцінює свої шанси на успіх; виявляє наполегливість в торгових відносинах з постачальниками; підприємець бачить так, ніби він має тисячу очей, слухає так, ніби у нього тисяча вух, і відчуває так, ніби він володіє тисяччю пальців" [8, с.266].

А. Кісельов [1, с.34] зазначає, що малий бізнес - це малі, дрібненькі фірми, які функціонують в умовах ринку в різних сферах суспільного виробництва, характеризуються невеликими обсягами виробництва (робіт, послуг) і кількістю зайнятих. Інші [9, с.134] зауважують, що малий бізнес виступає у формі малих господарських формувань у вигляді малих фірм.

На сьогодні є багато тлумачень терміну "мала фірма". Так, одні автори [10, с.100] твердять, що мале підприємство - фірма, якою управляє незалежний власник, яка не має у своїй галузі домінуючого положення і відповідає певним критеріям за числом зайнятих і щорічним обсягом продажів. Існує і така думка, що до розряду малих підприємств необхідно відносити підприємства з обмеженим числом штатних працівників.

Виходячи з вищесказаного, автори дотримуються наступних дефініцій. Підприємницька діяльність — самостійна, ініціативна господарська діяльність громадян і їх об'єднань з метою отримання прибутку, яка здійснюється на свій ризик і під свою матеріальну відповідальність.

Бізнес — економічна діяльність, будь-яке інше заняття, внаслідок яких отримують прибуток, вигоду. Людина (або група людей), що займається бізнесом, самостійно організовує будь-яку діяльність, не заборонену чинним законодавством України, називається бізнесменом (бізнесменами).

Малий бізнес — економічна діяльність, що дає прибуток на малих та середніх підприємствах, які не входять в монополні об'єднання.

Розрізняють виробниче, комерційне і фінансове підприємництво, яке охоплює всі фази відтворювального циклу: виробництво-розподіл-обмін-споживання.

Найскладнішим є виробниче підприємництво тому, що строк його окупності значно більший, ніж інших. Враховуючи це, основна маса бізнесменів займається комерційним видом підприємництва, де строк оборотності оборотних засобів значно коротший і окупність його вища.

У процесі здійснення виробничого підприємництва буває так, що підприємець не в змозі своїми силами здійснити свій підприємницький задум, тому він буде залучати сторонні організації та особи. В більшості випадків такі організації та особи стають посередниками між підприємцем і споживачем.

При здійсненні комерційного підприємництва немає необхідності забезпечувати себе виробничими ресурсами, які потрібні для випуску продукції, тому що матеріальні ресурси купуються підприємцем у вигляді готового продукту, який потім реалізуються покупцеві. Однак при виробничому підприємстві підприємець залучає додаткових працівників для виконання операцій із закупівлі, проведення реклами, продажу товару, транспортування та інших послуг. Він забезпечує себе основними фондами невиробничого призначення у вигляді найму або придбання складів, приміщень, торгових закладів, необхідних для зберігання та реалізації товарів тощо.

До фінансового підприємництва належать підприємства, які займаються виключно продажем грошей у прямій або непрямій формі. Це підприємство відрізняється від комерційного тим, що в ньому товаром виступають гроші, валюта, цінні папери.

Для успішного здійснення будь-якого виду підприємницької діяльності необхідно провести маркетингове дослідження, тобто систематичне нагромадження даних, необхідних для визначення та реалізації стратегії фірми, її маркетингової діяльності, що пов'язана зі збиранням, аналізом, опрацюванням

інформації, звітністю про наслідки проведеної роботи, безпосередньою службою маркетингу фірми або із залученням зовнішніх консалтингових фірм.

На території України, відповідно до Закону України "Про підприємства в Україні" [11], передбачаються такі види підприємств: індивідуальне, сімейне, державне, державне комунальне, спільне підприємництво, яке засноване на власності юридичних осіб та громадян іноземних держав.

Останнім часом розвитку підприємництва в нашій країні вченими та критиками приділяється значна увага. Вони вбачають можливість існування підприємництва у створенні конкурентного середовища і наданні економічної свободи суб'єктам господарювання. Провідну роль в цьому повинен відігравати малий бізнес.

До головних принципів малого бізнесу відносять:

- вільний вибір діяльності;
- юридичну й економічну незалежність в прийнятті рішень;
- вільний найм працівників;
- самостійне формування програми діяльності та вибір партнерів насамперед постачальників і споживачів продукції, встановлення цін;
- вільне розпорядження прибутком після сплати податків, згідно чинним законодавством України;
- самостійне здійснення підприємцем-юридичною особою зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до Закону "Про зовнішньоекономічну діяльність".

Найпоширенішими формами малого бізнесу в АПК є малі підприємства, селянські (фермерські) господарства та спільні підприємства.

Головні проблеми розвитку малого і середнього бізнесу в зв'язку із наявною економічною кризою тісно пов'язані з проблемами всього українського суспільства. Сьогодні це в першу чергу - проблема значного зубожіння населення та загроза на цій підставі соціальних вибухів, народного невдоволення з непередбаченими наслідками. Особливо маючи на увазі перманентну політичну кризу у суспільстві, у тому числі й регіонально-політичну. Недосконала система оподаткування: головне навантаження припадає на малий і середній бізнес, не відрегульовані відносини у банківській сфері, відсутність протекціоністських заходів з боку держави, все це негативно відображається на розвитку бізнесу в нашій країні.

Як діяти? Особливо "лякає" ситуація навколо валютних курсів: сьогодні фірма надає комерційну пропозицію покупцю по одній ціні, а завтра вартість товару піднімається на 20-30%, і як наслідок втрата прибутків, а саме страшніше довіри серед партнерів! Куди ж ми прямуємо? Влада мусить щось робити і робити якнайшвидше.

Основою економічного зростання є і буде середній клас, саме на ньому тримається економіка будь-якої держави, саме він і стане великим стартом відродження. На думку авторів, сьогодні з боку влади повинні бути втілені ряд наступних заходів:

По-перше - не заважати: не ускладнювати систему оподаткування, не вводити нові, а навпаки намагатися якомога спростити їх, як це робиться у країнах ЄС.

По-друге - треба негайно скасувати драконівські вимоги стосовно отримання дозволів на організацію виробництва, вимогу обов'язкової сертифікації засобів виробництва, обов'язкового розроблення та реєстрації ТУ, плати за підключення до електромереж та все таке інше. Люди, які хочуть й можуть щось виробляти повинні негайно отримати змогу це робити без всіляких перешкод з боку величезної армії контролюючих органів. Нехай ці органи контролюють якість того, що вже виробляється, й то лише тоді, коли йдеться про товари, що можуть реально загрожувати здоров'ю користувача.

По-третє - вирішення проблеми збуту виробленої продукції. На жаль, ситуація зі збутом товарів, вироблених вітчизняним малим і середнім бізнесом, значно погіршилась. Тому треба якнайшвидше відродити розгалужену систему ринків, яка існувала на початку 2000-х років, а не впроваджувати ганебну практику їхнього витіснення. Це забезпечить надходження до місцевих бюджетів не лише єдиного податку та ринкового збору (зростання надходження яких є вкрай важливим для місцевих бюджетів під час кризи), але й прибутку з оренди торговельних місць, що є доходом власника ринка. Бажано, щоб ці ринки мали достатньо цивілізований характер, були захищеними й привабливими для покупців не менш, ніж ті ж самі супермаркети, що є лише технічною проблемою. Головне, щоб вже існуючі та нові ринки почали масово створювати додаткові робочі місця, бо саме вони є найкоротшим шляхом між виробником продукції та покупцем, дозволяють виробнику швидко реалізовувати свій товар, швидко отримувати інвестовані в його виробництво гроші та розвиватися.

По - четверте - банківські структури повинні здійснити ряд заходів зі свого боку:

- видача коштів за першою вимогою їх власника;
- зниження процентних ставок по кредитах, особливо для лізингових форм;
- орієнтація не на валютний ринок, а на реальний сектор економіки;
- призупинення погроз щодо відчуження майна застави при умові втрати раніше існуючих обсягів доходів позичальника;
- передбачення у договорах надалі чіткі механізми розрахунків відсоткових ставок;
- орієнтація на співпрацю не з колекторами, а безпосередньо з самими клієнтами тощо.

У поточних умовах банки мають зрозуміти переваги отримати все, але згодом, ніж частину, але одразу.

Усі ці заходи обов'язково допоможуть вийти з економічної кризи з найменшими втратами для суспільства і держави в цілому, дозволять створити нормальні умови для життя її мешканців.

Висновки. Отже, виходячи з вищенаведеного, до підприємств малого бізнесу в АПК необхідно віднести підприємства з кількістю працівників до 50 осіб.

Значення бізнесу в період формування ринкових відносин в економіці визначають такі положення:

- створення робочих місць, які мала б створювати держава;
- поповнення загальнодержавного і регіонального бюджету за рахунок сплати податків;
- поповнення ринку новими і потрібними товарами та послугами;
- сприяння підвищенню якості і зниженню цін товарів і послуг за рахунок конкуренції;
- заповнення "пустих ніш" на ринку товарів і послуг.

Література

1. Киселёв А.П. Теория и практика современного малого бизнеса / А.П. Киселёв - К.: Либра, 1995.-248 с.
2. Пашкус Ю.В. Введение в бизнес / Ю.В.Пашкус, О.Н. Мисько. - Л.: Северо-Запад, 1991.-С.299.
3. Иванов Ю.Б. Вступ до бізнесу / Ю.Б.Іванов, Ю.Б.Кравченко, М.М.Хоменко - К.:Лібра, 1995. – 286 с.
- 4.Словник іншомовних слів /За ред. чл. кор. АН УРСР О.С.Мельничука. - К.: Головнаредак УРЕ, 1997.-775 с.
5. Економічний словник-довідник /За ред.докт.екон.наук С.В. Мочерного .- К.: Феміда, 1995.- 368 с.
- 6.Сисмонди С. Новые начала политэкономии / С. Сисмонди. - М.: Тов-во типографии Мамонтова,1987.- 198 с.
7. Економічна теорія: Тексти лекцій.// За ред. З.Г.Ватаманюка: Львів: ЛДУ, 1992.-Ч.1. – 196 с.
8. Гальчинський А.С. Основи економічної теорії / А.С.Гальчинський, П.С.Єщенко, Ю.І.Палкін. - К.: Вища школа, 1995.- 268 с.
9. Киселёв А.П. Теория и практика современного малого бизнеса / А.П. Киселёв. -К.: Либра, 1995.- 248 с.
10. Ичитович Б.Н.Малые формы хозяйствования / Б.Н.Ичитович. -М.: Экономика, 1991 .-204 с.
- 11.Современный бизнес: Учебник: В 2 т. //перевод с англ. Дж. Рочмен и др.-М.:Республика,1995.-Т.1. – 316 с.
12. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Миль Дж.С. - М.: Прогресс, 1980.-Т.1. – 238 с.
13. Про підприємства в Україні. Закон України // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію .- 1993.-№4,5.-С.3.-31.
14. Про зовнішню діяльність: Закон України від 16 квітня 1991р. // Вісті Верховної Ради України.-1994.-№24.-С. 337.
15. Про підприємства в Україні. Закон України // Відомості Верховної Ради України.-1991.- №24.- С. 272.

16. Про господарські товариства: Закон України //Відомості Верховної Ради України.-1991.-№42.-С. 142.

17. Віскузі В.К. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика / В.К.Віскузі, Дж. М.Вернон, Дж.Е.Гарингтон. - К.: "Основи", 2004. - С.183-185.

18. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Summary

Dadak O. O.¹, Gachek T.S.¹, Dudjak R.P.²

¹ *Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

² *Lviv National Agrarian University*

STANCE OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN MODERN CONDITIONS OF MANAGEMENT

Based on the investigations of some economists, the concepts as: business, enterprise, firms are commented. It was shown the widest forms of small business in AIC and its meaning during the period of formation the market retention.

Key words: *business, entrepreneurship, enterprise, firm, small business, profit.*

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 338.242

Квасній Л.Г., к.е.н., доцент¹©, Щербан Т.Й.²¹Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка²Національний університет «Львівська політехніка»

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Авторами статті досліджується роль стратегічного планування в управлінні сучасним підприємством.

Ключові слова: *управління, підприємництво, стратегічне планування.*

Вступ. Стратегічний аналіз може бути механізмом економічної безпеки в нинішніх нестабільних умовах вітчизняної економіки. Одним з першочергових завдань підприємства із збереження стійкості в таких умовах є підготовка комплексного стратегічного плану розвитку з врахуванням зовнішніх умов середовища.

Постановка проблеми. На сучасному етапі стратегічне планування сприймається як умова ефективного управління підприємством і тому, в широкому розумінні слова, стратегічне планування — це “планування зростання, розвитку підприємства та інноваційне планування” [1]. Виходячи з твердження, що стратегічне планування — це процес проєкціювання ймовірного майбутнього [2], його інтерпретують як діяльність, спрямовану на конструювання моделі розвитку підприємства, яка ґрунтується на забезпеченні його ефективного функціонування та конкурентоспроможності. Отже, результатом стратегічного планування є перспективні цілі та стратегії, що знаходять своє відображення в стратегічних планах і програмах підприємства.

Тому “стратегічне планування є системою, яка має своє призначення, функції, потоки інформації і структуру. Система стратегічного планування складається з таких елементів, як механізм планування, процес планування, організаційне та інформаційне забезпечення” [3, с.104].

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку стратегічне планування і управління є інструментом боротьби з хаосом і сприймається як засіб подолання зростаючої нестабільності зовнішнього середовища. Зарубіжні дослідження [4], об'єктом яких є вплив стратегічного планування на фінансові показники діяльності підприємства, виявили, що систематичне використання стратегічного планування спроможне значно покращити результати діяльності.

Стратегічне планування характеризується певним горизонтом планування і певною часовою орієнтацією. Стосовно горизонту планування, з точкою зору І. Ансофа [4, с.88], горизонт планування — це період часу, на який підприємство може скласти прогноз з точністю до 20 %.

© Квасній Л.Г., Щербан Т.Й., 2011

Стратегічний план є основою формування бізнес-плану підприємства. Він допомагає вирішити проблеми узгодження виробничих і відтворювальних процесів на підприємстві.

Разом із тактичним плануванням стратегічне планування дає змогу перевірити можливість реалізації основних цілей підприємства з врахуванням перспективних чинників. В умовах ринкової економіки стратегічне планування здійснюється, в першу чергу, відповідно до цілей виживання, відкидаючи на другий план природні цілі нормальних економічних умов (максимізація прибутку, максимізація обсягів продажу тощо). Можливі різні шляхи виживання, причому пріоритетний вибір залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників. Якщо виживання досягається, то це є стимулом для формування наступних цілей. Таким чином, головним у виживанні є те, що ціль виживання служить базою для досягнення інших цілей і завдань. З іншого боку, стратегічне планування означає систематичну підготовку на майбутнє.

Під систематичною підготовкою на майбутнє розуміють забезпечення мінімального зростання бізнесу в майбутньому, оскільки при прийнятті рішення про інвестування в конкретне виробництво приймаються до уваги не лише поточні показники, а й темпи зростання цих показників. При мінімальному зростанні характерним є встановлення цілей від досягнутого рівня, скоректованих із врахуванням рівня інфляції. Стратегія мінімального зростання часто використовується в розвинутих галузях промисловості із статичною технологією, що характерно, зокрема, для підприємств нафтовидобувної і нафтопереробної галузей. Така стратегія вибирається як найменш ризикована. Одночасно реалізація стратегічного планування пов'язана з реалізацією тактичних планів і завдань, оскільки у випадку, коли результати стратегічного планування не можуть повністю проявитися протягом кількох років, результати тактичного планування проявляються порівняно швидко і адекватно співвідносяться з конкретними діями. Після складання стратегічних і тактичних планів на підприємстві розробляють додаткові кількісні орієнтири, які дозволяють правильно інтерпретувати ці плани і одержані при цьому результати. Цим етапом є розробка фінансово-економічної політики, яка фактично є загальним положенням для прийняття рішень, що полегшують досягнення цілей.

Без розгляду поняття “стратегічне планування” побудова стратегії поведінки втрачає свій логічний зміст. Фактично стратегія поведінки — це база, на якій будується весь процес стратегічного планування на підприємстві. “Стратегічне планування — це набір дій і рішень, які приймає керівництво, і які приводять до розробки специфічних стратегій, призначених для того, щоб допомогти підприємству досягнути своїх цілей” [5, с. 136].

В [5] звернено увагу на відомі чотири завдання, які розв'язуються в процесі стратегічного планування:

- 1) розподіл ресурсів;
- 2) адаптування до зовнішнього середовища;
- 3) внутрішня координація;
- 4) організаційний прогноз.

Побудова стратегії поведінки підприємства базується на методології стратегічного планування, яка включає принципи побудови прогнозів розвитку підприємства через теорію стратегічного планування до практичного використання відповідно до вимог окремої галузі або всієї економіки, тобто правової і соціальної основи. Весь процес стратегічного планування відбувається в такій послідовності:

1. Оцінка перспектив і позицій підприємства на сегменті діяльності.
2. Безпосередній вибір стратегії. Проводиться порівняльна оцінка окремих видів виробництв і вибираються найбільш вагомі стратегії.
3. Формулювання цільових завдань на короткотермінову і довготермінову перспективу.

Висновки. Отже, мета стратегічного планування — це досягнення оптимального стану господарського суб'єкта, спланованого на певний проміжок часу. Суть оптимального стану полягає у формуванні пропорцій між підсистемами господарського суб'єкта відповідно до заданого критерію оптимальності. Тому, враховуючи нинішній стан економіки України, стратегічне планування виступає одним з найбільш дієвих інструментів управління сучасним підприємством.

Література

1. Igor Ansoff, Edward McDonnell *Implanting strategic management*, second edition. — New York : 1983. — 236 p.
2. Мильнер Б. З. Теория организаций. Курс лекций: Учеб. пос. для студ. Спец. «Менеджмент» — М.: Инфра - м, 1998. — 336 с.
3. Вишне夫斯基 В. Рынок нефти и нефтепродуктов в Украине: тенденции и прогнозы // *Фондовый рынок*, 1999 № 31.
4. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия – СПб.: Питер Ком., 1999. – 416 с.
5. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий. Пер. с англ. – М.: «Радио и связь», 1993.– С. 135.

Summary

Kvasnij L.G.¹, Sherban T.J.²

¹*Drohobych State Pedagogical University*

²*National University "Lviv Polytechnic"*

ROLE OF STRATEGIC PLANING IN MANAGEMENT OF MODERN ENTERPISE

In the article strategic planning consilering as main mechanism of providing modern concept of competitiveness.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 338.439.4:637.5

Кіт В.Г., к.е.н., доцент[©], **Грибак О.Я.**, к.е.н., доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

Розглядаються проблеми підвищення ефективності виробництв молока, збільшення поголів'я корів та підвищення їх продуктивності, пропонуються можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: ефективність виробництва, молочне скотарство, затрати праці, прибуток, собівартість, самокупність, самофінансування.

Постановка проблеми. В результаті реформування аграрного сектора економіки України у Львівській області основними виробниками даної продукції стали особисті селянські господарства. Великі сільськогосподарські підприємства розукрупнено. Розміри багатьох існуючих підприємств недостатні для ефективного ведення молочного скотарства.

Реформування сфери сільськогосподарського виробництва призвело до катастрофічного скорочення поголів'я корів та зниження їх продуктивності. Відсутність чіткої державної політики щодо розвитку аграрного сектору загалом та молочного скотарства зокрема призвели до того що Україна будучи житницею Європи стала імпортером продуктів харчування. На сьогоднішній день у наших супермаркетах ми купляємо молоко та молокопродукцію польських та білоруських товаровиробників, маючи найкращі умови в Європі для виробництва власно.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий вклад в розробку теорії практики розвитку агропромислового комплексу внесли П.П.Борщевський, О.А.Бугуцький, В.Г.Галанець, П.М.Герасим, М.В.Гладій, Д.І.Гнаткович, Н.М.Котько, І.І.Лукінов, В.В.Липчук, В.Я.Месель-Веселяк, О.М.Онищенко, П.Т.Саблук, В.М.Трегобчук, Р.І.Тринько, Г.В.Черевко, О.М.Шпичак В.В.Юрчишин, та багато інших. На фоні загально-теоретичних і прикладних досліджень економіки і організації сільськогосподарського виробництва виникають дуже важливі проблеми, що потребують вирішення. Серед них особливої уваги заслуговує проблема розвитку молоко-продуктового підкомплексу в умовах переходу до ринку.

Ринок молочної продукції в процесі ринкової трансформації економіки став одним з тих секторів, які опинились в найбільш скрутному становищі. З одного боку рентабельність молочної продукції є відносно низькою в силу значної трудомісткості виробництва, а з іншого молоко та продукти його переробки не можуть зберігатись не спожитими тривалий час, що вимагає

пошуку шляхів оперативного їх збуту. Водночас, молокопродукти є надзвичайно цінними та незамінними в харчовому раціоні населення, що робить молокопродуктовий підкомплекс стратегічно важливим в системі державних пріоритетів.

Сьогодні відбувається глибока реорганізація соціально-економічних основ функціонування господарського комплексу держави в цілому і його окремих виробничих підсистем. Серед них на одному із чільних місць перебуває агропродовольчий сектор, де створюється більше третини національного доходу, формується 70% об'єму загального роздрібного товарообороту, визначається структура та якість продовольчих ресурсів, рівень їх споживання різними соціальними та віковими групами населення, а отже і стан їх здоров'я та працездатності [1].

Молокопродуктовий підкомплекс відзначається деякими специфічними господарськими та організаційно-економічними особливостями. Насамперед - специфічним характером виробництва, який є дещо своєрідним з огляду на неможливість зберігання непереробленої продукції навіть короткий період часу, що вимагає пошуку каналів її оперативної реалізації [1]. Крім того, виробництво молока значною мірою орієнтується на ферми невеликих розмірів, а агропромислові фірми не прагнуть вкладати в них капітал, оскільки продукція цих ферм має відносно низьку рентабельність [2].

Метою дослідження є виявлення причин низької ефективності виробництва молока аграрними підприємствами

Виклад основного матеріалу. Внаслідок цілого ряду причин і в першу чергу наявності адміністративно-командної системи порушення ринкової системи господарювання в країні створився дефіцит з продуктів харчування. Проблема продовольства сьогодні є проблемою номер один. У її вирішенні особливе місце належить питанню збільшення виробництва і споживання молока.

Цінність молока і продуктів його переробки полягає в тому, що вони є незамінними по поживності продуктами харчування, бо вміщують близько 120 цінних компонентів: білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин макро- і мікроелементів і майже всі відомі вітаміни і ферменти.

Науково-обґрунтована норма споживання молока і молочних продуктів (у перерахунку на молоко) на душу населення в рік складає 380 кг, у тому числі 120 кг молока у свіжому вигляді. Фактично сьогодні споживаємо 225-230 кг, що становить близько 61% норми. Звідси перед сільськогосподарськими підприємствами постає одне з перших завдань – в найближчий час збільшити виробництво молока на 30-35%.

Одночасно із збільшенням виробництва молока потрібно подбати про перебудову економіки молочних господарств, забезпечити їх високу рентабельність, самоокупність і самофінансування. Оскільки багато господарств сьогодні ледве покривають свої витрати на виробництво молока.

Рівень і ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Львівщини за останні роки наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Економічна ефективність виробництва молока
в сільськогосподарських підприємствах Львівської області**

Показники	Роки		2010 р. у % до 2008 р.
	2008	2010	
I. Факторні:			
надій молока на одну корову, кг	2655	2999	112,9
вихід телят на 100 корів, голів	69	70	101,4
витрати кормів на 1 ц молока, ц. корм. од.	1,43	1,54	107,7
витрати кормів на корову віднесені на молоко, ц. корм. од.	38,0	46,2	121,5
II. Результативні:			
затрати праці на 1 ц молока, люд. год.	7,1	7,9	111,2
реалізовано молока, т.	19207	17553	91,4
середня ціна реалізованого 1 ц молока, грн.	148,77	220,88	148,4
вартість реалізованого молока, тис. грн.	28574,2	38771,1	135,7
собівартість 1 ц молока, грн.	135,9	191,74	141,0
витрати на реалізоване молоко, тис. грн.	26119,6	33656,1	128,9
III. Прибуток:			
всього, тис. грн.	2454,6	5115,0	2,1 раз
на 1 ц молока, грн.	12,78	29,14	2,3 раз
рівень рентабельності, %	9,4	15,2	

При вивченні показників ефективності виробництва молока ми поділили їх на дві групи: факторні, що впливають на ефективність і результативні, які безпосередньо характеризують економічну доцільність виробництва. Наведені в таблиці показники свідчать про те, що факторні показники дещо поліпшились: на 12,9% зріс надій на корову, на 1,4% зріс вихід телят на 100 корів, але вихід телят є дуже низький. Поряд з деяким поліпшенням окремих показників знизилась продуктивність праці на 11,2 %, зросли витрати кормів на 1 ц молока з 1,43 до 1,54 ц корм. од., що на 18,4% є вищими від зоотехнічних норм.

Відбулось зростання собівартості 1 ц молока в 2010 році на 55,75 грн., або на 41% в порівнянні з 2008 роком. Причин же росту собівартості молока в сільськогосподарських підприємствах є декілька. Їх можна поділити на суб'єктивні або внутрігосподарські та об'єктивні, зовнішні, які не залежать від господарства. Розглянемо спочатку внутрігосподарські. Найперше в 2010 році витрати кормів на корову зросли на 21,5%, а продуктивність – лише на 12,9%, внаслідок чого витрати кормів на 1 ц молока зросли на 0,13 ц корм. од. А це при середній вартості 1 ц кормів 62,2 грн. складає на 1 ц додаткових витрат на суму 6,84 грн.

При надої до 3,500 кг норма витрат кормів на 1 ц молока не повинна перевищувати 1,3 ц корм. од. при фактичних 1,54 або на 0,11 ц корм. од.

більше, а це додаткові витрати на 1 ц молока.

Значний вплив на ефективність молочного скотарства має ліквідація яловості, яка в підприємствах складає 30%. За даними наукових досліджень ялова корова дає на 500-600 кг молока менше в рік.

З об'єктивних причин, які впливають на собівартість молока є підвищення цін на мінеральні добрива, пальне, запчастини, дрібний інвентар та інше. Ціни на добриво, бензин, інше пальне впливають на собівартість кормів, а дорогі корми підвищують собівартість молока і знижують рентабельність його виробництва.

На основі проведеного аналізу виявлені такі шляхи підвищення економічної ефективності виробництва молока:

1. Поліпшення умов годівлі і доведення витрат кормів до зоотехнічної норми 1,3 ц корм. од.;

2. Ліквідація яловості.

Ліквідація перегулів корів та їх яловості є важливим джерелом збільшення виробництва молока, а також основою зниження собівартості продукції. Так зростання виходу телят з розрахунку на 100 корів на 1% зумовлює підвищення їх молочної продуктивності на 1,5-2% нескладні розрахунки дають нам можливість стверджувати, що при доведенні виходу телят на 100 корів до 95 голів ми можемо мати зростання продуктивності корів на 37-50%.

І крім згаданих вище заходів є ще можливості підвищити економічну ефективність виробництва молока за рахунок вдосконалення технологій виробництва, підвищення рівня механізації шляхом запровадження прогресивних форм організації і оплати праці.

Найбільш болюче питання - це фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників. Він залежить від багатьох чинників: фінансово-економічної політики держави, загального рівня розвитку продуктивних сил, розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва, ступеня кооперації, організації праці і управління. Велика депресія, нестабільність виробництва, інфляція, коливання цін великою мірою дестабілізують сільськогосподарське виробництво і негативно позначаються на фінансово-економічних показниках товаровиробників.

Процес розвитку різних форм господарювання і становлення колективних, акціонерних, кооперативних і державних форм господарювання досить тривалий, складний і суперечливий і не можна допустити, щоб він супроводжувався скорочуванням поголів'я продуктивної худоби та зниженням виробництва його продукції. Тому необхідний комплекс заходів для збереження стада і подальшого його збільшення. Серед цих заходів провідне місце повинно займати зміцнення кормової бази, система відтворення стада, удосконалення годівлі та утримання худоби, комплексна механізація виробничих процесів і раціональна організація збуту продукції.

Важливою умовою розвитку тваринництва, резервом збільшення виробництва молока і м'яса та зниження їх собівартості є його раціональне

розміщення і спеціалізація на виробництві молока і м'яса. Структура земельних угідь, наявність великої кількості природних лук і пасовищ, висока ефективність польового кормовиробництва дозволяють спеціалізуватись на молочному і м'ясомолочному виробництві.

Література

1. Гайдуцький П. І. Досвід реформування сільського господарства у Східній Німеччині та можливості його використання в Україні / П. І. Гайдуцький, В.В. Юрчишин // Економіка України. – 1998. – № 12. – С.39-43.
2. Юрчишин В. Фермерство: проблеми кооперування / В.Юрчишин // Економіка АПК. - № 2-3. – 1994. - С.25-31.
3. Довжик О.О. Економічний механізм підвищення ефективності молочного скотарства в Україні / О.О. Довжик // Вісник ХНАУ: Серія: «Економіка АПК і природокористування». – 2007. - №6. – С. 250-260.

Summary

Kit V.G., Grymak O.Ya.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

MAIN WAYS OF INCREASING MILK PRODUCTION AND EFFICIENCY IN DAIRY CATTLE FARMING

*In the article main problems of increasing efficiency in dairy cattle farming
and path of milk production bulk are considered.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 347.235

Люблін В.Д., канд. юрид. наук, доцент ©
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ
ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТРЕБ
(ЕМФІТЕВЗИС) ТА ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ
ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ ЗАБУДОВИ (СУПЕРФІЦІЙ)**

У статті важливу увагу приділено дослідженню проблематики землекористування для сільськогосподарських потреб та з метою будівництва за умови права власності на відповідні земельні ділянки інших осіб.

Ключові слова: земельна ділянка, сільськогосподарські потреби, емфітевзис, суперфіцій.

Вступ. У Цивільному кодексі України набув поширення і такий цивільно-правовий інститут, як право користування чужою землею для сільськогосподарського виробництва (емфітевзис) [1]. Він вигідний і зручний тим, що коли власник землі не бажає втрачати право власності на землю, але й сам не має можливості обробляти її, то в такому разі він може передати її в довгострокове користування іншим особам на підставі речового права.

Постановка проблеми. До цього цивільно-правового інституту вдаються великі землевласники, які самі не спроможні обробляти свою землю і разом з тим не бажають позбавлятися права власності на неї. У таких випадках можна, звичайно, передати землю в оренду. Але оренда землі — це договір, який у будь-який час може розірвати одна зі сторін. Для користувачів необхідний більш надійний спосіб користування, який би меншою мірою залежав від свавілля землевласника. Таким інститутом і став емфітевзис — право користування землею для сільськогосподарських потреб.

Виклад основного матеріалу. Емфітевзис — це довгострокове, відчужуване і таке, що успадковується, право використання чужої земельної ділянки для сільськогосподарських потреб. Право користування чужою земельною ділянкою встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарського виробництва (користувач).

Емфітевзис має певні правові особливості. Це довгострокове право. Емфітевзис укладається, як правило, на невизначений строк, але може бути укладений і на певний строк. При укладенні договору на невизначений строк, кожна зі сторін може відмовитися від договору, повідомивши про це другу сторону не менш як за один рік до такої відмови.

Це право відчужуване, тобто емфітевт у будь-який час може продати чи в будь-який інший спосіб відчужувати це право користування землею. Слід підкреслити, що відчужується не земля (емфітевт не має права розпоряджатися землею), а саме право користування землею. При продажу права користування землею користувач зобов'язаний своєчасно сповістити про це власника землі. Якщо продаж права користування буде здійснено без сповіщення про це власника земельної ділянки, останній має право вимагати через суд визнання продажу недійсним. При відчуженні емфітевзису емфітевтом третім особам власник землі має право на визначену договором частину від ціни продажу (процент). Власнику землі належить переважне перед іншими право викупу права користування. Він має право вимагати від емфітевта використання землі за призначенням, обумовленим у договорі. Власнику належить також право на винагороду за використання землі. Розмір винагороди, її форма, умови, порядок та строки виплати визначаються договором. Користувач земельної ділянки зобов'язаний виплачувати її власнику обумовлену винагороду за користування нею, а також здійснювати інші платежі, пов'язані з користуванням землею, та справляти встановлені щодо неї повинності. Він зобов'язаний використовувати землю відповідно до її цільового призначення, підвищувати її родючість, застосовувати природоохоронні технології виробництва, утримуватися від дій, які можуть призвести до погіршення екологічної ситуації.

Емфітевзис припиняється у разі: поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача; закінчення строку, на який було надано право користування; викупу земельної ділянки з метою суспільної необхідності; рішення суду.

Виникнення і становлення цивільно-правового інституту права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) відбувалися так само, як і попереднього - емфітевзису. Він набув широкого застосувань у містах, де землі для будівництва мало, а міська влада не бажає втрачати право власності на неї. Такі землі, і право власності належить міській владі, вона передає в дострокове користування забудовнику на засадах суперфіція. Тобто власник земельної ділянки передає ділянку і її частину в користування фізичній чи юридичній особі до будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель безплатно або обумовлену плату.

Отже, власник нерухомого майна (будівлі або споруди), що побудоване на земельній ділянці, переданій йому в користування — суперфіцій, має довгострокове, відчужуване і таке, що успадковується, право на користування цією ділянкою.

Суперфіцій може бути встановлено законом, договір або заповітом на визначений або невизначений строк. Земельна ділянка, передана у суперфіцій, може бути використана лише для забудови. Власник землі переданої для збудови, має право на плату за користування нею. Якщо земля збудована промисловими об'єктами, договором можуть бути передбачене право власника землі на частині доходу землекористувача.

Перехід права власності на земельну ділянку до інших осіб не припиняє суперфіція. Водночас право власності на побудовані на чужій землі будівлі та споруди належить суперфіціарію. При переході права власності на нерухомі майно від суперфіціарія до інших осіб, останні набувають також права користування відповідною земельною ділянкою на тих самих умовах і в тому самому обсязі, що й попередній власник нерухомого майна - колишній суперфіціарій.

У разі припинення суперфіція право на нерухоме майно, що залишилося на земельній ділянці, визначається домовленістю між власником ділянки і власником нерухомого майна. За відсутності такої угоди наслідки припинення права користування ділянкою визначає суд.

Власник земельної ділянки має право вимагати від власника нерухомого майна його знесення та приведення ділянки до стану, в якому вона перебувала до встановлення суперфіція. Коли знесення будівлі або споруди, що знаходиться на земельній ділянці, забороняється законом (житлові будинки, пам'ятки історії та культури тощо) або є нераціональним у зв'язку з явним перевищенням вартості будівлі чи споруди порівняно з вартістю відведеної під них землі, суд може з урахуванням підстав припинення користування земельною ділянкою та за наявності відповідної вимоги сторін: а) визнати право власника нерухомого майна на придбання права власності на земельну ділянку, на якій знаходиться нерухоме майно, або право власника землі на придбання нерухомого майна, що залишилось на земельній ділянці; б) визначити власнику нерухомого майна умови користування земельною ділянкою на новий строк.

Суперфіцій може бути припинений: поєднанням в одній особі власника землі та землекористувача; закінченням строку договору, яким встановлено суперфіцій; судовим рішенням; невикористанням суперфіція протягом трьох років. Емфітевзис і суперфіцій захищаються тими ж цивільно-правовими засобами, що і право власності. Вони можуть захищатися також від власника землі, на яку встановлено емфітевзис і суперфіцій.

Тепер, коли земля в Україні стала об'єктом цивільно-правових відносин, право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб та право користування чужою землею для забудови набувають дуже важливого значення.

У зв'язку з викладеним виникає питання: а чи можна розглядати укладення договору емфітевзису як відчуження сільськогосподарської земельної ділянки? Це питання має не лише теоретичний характер; воно має безперечне практичне значення. Адже нині в Україні діє мораторій, тобто тимчасова заборона на відчуження земель сільськогосподарського призначення. Згідно з п. 15 Перехідних положень Земельного кодексу України, принаймні до 1 січня 2008 р. не допускається: а) купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, крім вилучення (викупу) їх для суспільних потреб; б) купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва,

земельних ділянок, виділених у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім передачі їх у спадщину, обміну земельної ділянки на іншу земельну ділянку відповідно до закону та вилучення (викупу) земельних ділянок для суспільних потреб.

Отже, зазначене питання можна конкретизувати так: чи мають право громадяни та юридичні особи, які є власниками сільськогосподарських земель, наданих їм для ведення товарного сільськогосподарського виробництва чи ведення особистого селянського господарства, укладати щодо цих ділянок договори емфітевзису? На мій погляд, при пошуку відповіді на це запитання слід взяти до уваги, що у наведеному п. 15 Перехідних положень Земельного кодексу України міститься положення про те, що приватні власники таких сільськогосподарських земель не мають права здійснювати “купівлю-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок”. Отже, на перший погляд, заборона на відчуження земельних ділянок іншим, крім купівлі-продажу, способом поширюється й на відчуження прав володіння та користування сільськогосподарськими земельними ділянками на підставі договору про встановлення емфітевзису.

Однак такий висновок є не зовсім правильним. Справа у тому, що закон передбачає виникнення емфітевзису двох видів: постійних та тимчасових. Що стосується постійного емфітевзису, тобто емфітевзису, встановленого на невизначений строк, то його слід розглядати як відчуження сільськогосподарської земельної ділянки. Адже, як було зазначено, при встановленні постійного емфітевзису, емфітевт, по-перше, набуває практично такої ж незалежності від власника земельної ділянки, якої набуває покупець від продавця земельної ділянки. По-друге, емфітевт за договором емфітевзису набуває не тільки прав щодо володіння та користування сільськогосподарською ділянкою, а й прав розпорядження нею шляхом відчуження емфітевзису іншій особі без згоди титульного власника. Таким чином, укладення договорів про встановлення постійного емфітевзису слід розглядати як відчуження сільськогосподарської земельної ділянки. І якщо об'єктом емфітевзису є сільськогосподарська ділянка такого виду, яку не можна продавати через чинний мораторій, то договір про встановлення емфітевзису є порушенням заборон про відчуження ділянки, встановлених мораторієм.

Інша справа – тимчасовий емфітевзис. Закон дозволяє власникам земельних ділянок сільськогосподарського призначення передавати права володіння та користування ними іншим особам на умовах емфітевзису тимчасово – на певний строк. Юридична природа тимчасового емфітевзису подібна до юридичної природи договору оренди землі. Як при оренді землі, так і при тимчасовому емфітевзису права володіння та користування земельною ділянкою передаються однією особою іншій особі лише тимчасово на чітко визначений термін. Мораторій на відчуження сільськогосподарських земель не забороняє укладення договорів оренди сільськогосподарських угідь на будь-який термін, включно 50 років. Тому укладення договору про встановлення

тимчасового емфітевзису також не можна розглядати як відчуження сільськогосподарської земельної ділянки, незважаючи на термін його встановлення.

З введенням в дію зазначених доповнень до Земельного кодексу України щодо можливості встановлення тимчасового емфітевзису можна розглядати як встановлення ще одного легального способу передачі прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення її власником іншій особі [2]. Якщо взяти до уваги, що тимчасовий емфітевзис може бути встановлений на необмежений термін навіть на тисячу років, а набувач права тимчасового емфітевзису також має право його відчуження, то тимчасовий емфітевзис може бути використаний на практиці для легального обходу заборони про відчуження земель сільськогосподарського призначення.

Законодавець при прийнятті Закону від 27 квітня 2007 р. про внесення доповнень до Земельного кодексу України щодо встановлення емфітевзису не взяв до уваги можливість його використання для обходу мораторію. Верховній Раді України терміново необхідно внести ще одну зміну до Земельного кодексу для закриття легального способу порушення мораторію на відчуження сільськогосподарських земель.

Висновки. За своїм соціально-економічним призначенням і правовим змістом, емфітевзис і суперфіцій є інститутами, що мають багато спільних рис з інститутом оренди землі. Основні відмінності між ними полягають у тому, що право емфітевзиса і право суперфіція, на відміну від права оренди землі, можуть установлюватися на невизначений термін і відчужуватися на підставі цивільних правочинів.

Емфітевзис і суперфіцій широко застосовувалися в Древньому Римі й у період середньовіччя. У сучасних умовах в Україні впровадження зазначених земельних сервітутів є недоцільним, оскільки всі суспільні відносини, пов'язані з передачею власником своєї земельної ділянки в користування для сільськогосподарських чи інших потреб, можуть бути врегульовані шляхом укладення договору оренди землі. Порівняно з емфітевзисом і суперфіцієм, інститут права оренди землі є простим і практичним правовим механізмом передачі прав користування землею. Тому вважаю, що в довгостроковій перспективі право оренди землі цілком витіснить архаїчні правові форми передачі прав на земельні ділянки з практики регулювання земельних відносин.

Література

1. Цивільний кодекс прийнятий від 16.01.2003 року зі змінами та доповненнями станом на 01.04.2011 року.
2. Земельний кодекс прийнятий від 25 жовтня 2001 року зі змінами та доповненнями станом на 01.04.2011 року.

Summary
Lublin V.D.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**SOME PROBLEMS OF LANDUSE FOR AGRICULTURAL PRODUCTION
(EMFITHEVSIS) AND LAW OF CORREGATION OF LAND FOR BUILDING
PURPOCES (SUPRFICIJ)**

*In the article some problems of landuse for agricultural purpose and
production for building purposes from the law inforcement position are considered.*

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК:338.439.5

Сафронська І.М., к.е.н., доцент[©]*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва***СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ**

На основі визначених тенденцій споживання продуктів харчування населенням та аналізу виробництва сільськогосподарської продукції, визначені основні напрями стратегічного розвитку збалансованого регіонального продовольчого ринку.

Ключові слова: стратегія розвитку, продовольчий ринок, раціональні норми, самозабезпечення продуктами харчування

Постановка проблеми. Харчування є однією з основних біологічних функцій життєзабезпечення організму, його росту, збереження здоров'я людини, високої працездатності всіх вікових груп населення, попередження виникнення та успішного лікування хвороб.

Сьогодні занепокоєність світової спільноти викликає незадовільний стан харчування у більшості країн на фоні стійкої тенденції зростання населення та його потреб у продуктах харчування. Україна також належить до країн, в яких спостерігається порушення повноцінного харчування і продовольча проблема далека від розв'язання як за кількісною, так і за якісною та економічними складовими. Це означає, що середньостатистичний мешканець нашої країни не споживає в достатній кількості основні продукти харчування; енергетична та білкова цінність харчових раціонів, унаслідок порушення структури харчування, далека від науково-обґрунтованих норм, а витрати на харчування в сімейних бюджетах занадто великі [1].

Аналіз останніх досліджень. Різноманітним аспектам розвитку продовольчого ринку, проблемам продовольчої безпеки та самозабезпеченості країни продуктами харчування приділяли увагу такі вчені, як М.В. Зубець, Т.М. Лозинська, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, М.М. Федоров, В.В. Юрчишин та інші [1-4].

Мета статті. Визначити основні напрями стратегії розвитку продовольчого ринку регіону.

Виклад основного матеріалу. Рівень продовольчого забезпечення населення є однією з найважливіших складових національної безпеки держави, що повинна гарантувати соціально-економічну стабільність у суспільстві, всебічний розвиток нації. Проведені дослідження свідчать, що Харківська область не є виключенням і наявний стан продовольчого споживання у ній можна охарактеризувати, як критичний і загрозливий щодо життєзабезпечення населення тому, що фактичне споживання низки найважливіших видів продовольства на душу населення області нижче від рекомендованих Інститутом

харчування Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України мінімальних медичних норм споживання продуктів харчування. Окрім того, споживанню продуктів харчування населенням Харківської області характерна невідповідність нормам, незбалансованість і незабезпеченість власним внутрішнім регіональним виробництвом, тому, проблема тенденції формування продовольчого ринку є актуальною.

Рівень споживання продуктів харчування однією особою у 2009 році перебував на критично низькому рівні за такими видами продукції: м'яса - 51 кг (61,4% від норми), картоплі - 76,3 кг (61,5% від норми), яєць - 208 шт. (71,7% від норми) та хлібних продуктів 85,3 кг (84,5% від норми). Критично небезпечний рівень споживання (половина від обсягу науково обґрунтованого згідно раціональних норм) мав місце по споживанню плодів, ягід та винограду - 34 кг (37,8 % від норми), молока та молочних продуктів - 175,6 кг (46,2% від норми) і овочей та баштанних продовольчих культур - 95,0 кг (59,0% від норми).

У 2009 р. порівняно з попереднім роком підвищився рівень споживання однією особою риби та рибних продуктів на 2,4 кг, а рослинної олії на 4,2 кг. Однак, при цьому, по всіх видах продовольства, крім м'яса, споживання було нижче, ніж у середньому по Україні. Споживанню населенням продуктів харчування властиві такі негативні явища, як нераціональна структура споживання населенням продуктів харчування та їх низька якість і висока вартість.

Основним джерелом для формування фонду більшості основних видів продовольства в регіоні є сфера виробництва. В 2009 р. щодо попереднього року, обсяги продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005 року) скоротилися на 11,3%, у т.ч. по галузі рослинництва - на 18,1%, тваринництва, навпроти, зросли на 4,0%.

Однак ці обсяги виробництва продукції сільського господарства в області не забезпечують і половини основних видів продуктів харчування регіональним аграрним виробництвом, особливо продуктів тваринного походження.

Власне виробництво у Харківській області у 2009 році спроможне було задовольнити нормативну потребу населення: в плодах і ягодах - на 26,2%, м'ясі та м'ясопродуктах - на 35,4%, молоці та молокопродуктах - на 45,6%. При цьому, експортно-орієнтоване виробництво пшениці перекриває фактичне споживання та нормативну потребу населення Харківської області в хлібобулочних продуктах відповідно у 10,1 та 9,9 раза, а соняшника в олії - у 4,6 та 6,7 раза [5].

Таким чином в агропромисловому комплексі Харківської області склалися структурні диспропорції між виробництвом сільськогосподарської продукції та нормативними потребами населення щодо раціонального харчування.

У 2009 році виробництво м'яса у регіоні відносно 1990 року скоротилося у 2,4 раза. Тенденція скорочення виробництва м'яса спостерігається у всіх категоріях господарств області, але найбільше - у 5,8 разів - припадає на сільськогосподарські підприємства. Головна причина зниження виробництва

м'яса у регіоні – стійка тенденція скорочення поголів'я худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах. Так порівняно з 1990 роком, станом на початок 2010 року по усіх категоріях господарств поголів'я ВРХ зменшилося у 6,6 раза, у т.ч. корів – у 4,2 раза, свиней – у 4,4 раза, овець і кіз – у 4,6 раза, птиці – у 1,8 раза.

Низькі обсяги виробництва м'яса призводять до його хронічної збитковості за останні 20 років (у 2009 році по Україні - 32,8%) і, як наслідок, незацікавленістю виробників. Головною причиною такого стану залишається низька купівельна спроможність основної маси населення, відсутність дієвої державної підтримки галузі, згортання великотоварного виробництва. Так, у галузі дуже низька питома вага сільськогосподарських підприємств, які ведуть великотоварне виробництво. Господарства, які мають поголів'я ВРХ понад 2000 тварин, за станом на початок 2010 р. становлять усього 1,3% загальної кількості господарств. При цьому найбільшу питому вагу (понад 60 %) мають підприємства, в яких утримується до 200 голів ВРХ. Така ситуація може негативно позначитися на конкурентоспроможності галузі, адже національні товаровиробники не витримують конкурентної боротьби з європейським м'ясом, насамперед за ціною. Тому необхідно знижувати собівартість виробленої продукції шляхом збільшення продуктивності на основі впровадження передових технологій утримання й годівлі худоби, що до снаги лише великим комплексам. Тільки раціонально організовані відгодівельні комплекси можуть бути конкурентоспроможними в глобальному масштабі й стати джерелом стабільних доходів для національних сільгоспвиробників в умовах лібералізації світової торгівлі.

В умовах глобалізації та членства України в СОТ кількість господарств, які ведуть великотоварне виробництво, збільшуватиметься, а дрібних — скорочуватиметься, тому що собівартість м'яса в перших значно нижча. Великотоварні виробництва зможуть конкурувати з імпортним м'ясом за рахунок вертикального інтегрування: виробництва власних кормів і комбікормів, глибокої переробки власної тваринницької продукції, організації фірмових мереж із продажу м'яса. Що ж стосується особистих підсобних господарств населення, які виявилися найбільш пристосованими до специфіки перехідного до ринку періоду і які без значних розмірів капітальних вкладень збільшували виробництво тваринницької продукції, то їх можна вважати стабілізаційною формою господарювання, яка стримувала спад виробництва продукції та в умовах безробіття забезпечувала повну або часткову трудову зайнятість селян. Проте в умовах СОТ шансів у них зберегти свою частку на ринку тваринницької продукції немає.

Невідповідність сільськогосподарського виробництва потребам населення в продуктах харчування визначає зростання його імпорту. У 2009 році за даними Державного комітету статистики України імпорт м'яса по Україні становив 23 % від власного виробництва [2].

Таким чином, кризові явища в галузі виробництва м'яса викликані як внутрішніми - низький рівень продуктивності тварин, постійне зростання витрат

на виробництво продукції, розрив та дезінтеграція господарських зв'язків у сформованій системі взаємин сільгоспвиробник - переробник - сфера реалізації - споживач", так і зовнішніми факторами: низька платоспроможність населення, імпорт високодотованої м'ясної продукції, неврегульована діяльність вільних економічних зон, через які в Україну безмитно ввозиться імпордне дешеве низькоякісне м'ясо.

Серед пріоритетних галузей тваринництва в Харківській області - молочне, проте воно теж перебуває в глибокій кризі: рівень виробництва молока перебуває на стабільно низькому рівні: 481,4 тис. т у 2009 році. Одним із головних факторів, які слугували причиною падіння виробництва молока, є зниження поголів'я корів у суспільному секторі виробництва. Наслідком такого зниження поголів'я корів є той факт, що в Україні практично відсутні великі молочні комплекси, до яких можна віднести підприємства з поголів'ям понад 1000 корів. У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що в умовах членства в СОТ, необхідно на державному рівні створювати умови і стимулювати перехід галузі молочного скотарства до великотоварного виробництва, оскільки лише такі господарства зможуть конкурувати з європейськими виробниками як за якістю молочної сировини, так і за ціною.

Негативну роль у формуванні цін і рівня рентабельності сільськогосподарської продукції відіграє деформована структура сільськогосподарського виробництва (63,7% займає продукція галузі рослинництва), недосконалість ціноутворення (значну частку прибутку одержують переробники, торгівля), порушення еквівалентності обміну всередині агропромислового комплексу, ціновий диспаритет між його сферами, (зберігається восьмикратний диспаритет цін між продукцією сільського господарства і промисловості), застаріле обладнання, відсутність налагодженої системи збуту продукції, відсутність дієвої державної підтримки. Крім того, у результаті непомірного зростання цін на матеріально-технічні ресурси, насамперед енергоносії, істотно підвищилася собівартість молока, що, однак, не завжди відбивається в підвищенні закупівельних цін на сировину, попри те, що ринок готової молочної продукції в Україні за своїми якісними показниками розвивається значно швидше, ніж ринок молочної сировини.

Для формування збалансованого продовольчого ринку необхідно розвивати програми підтримки дрібнотоварного скотарства в особистих селянських господарствах; оптимізувати структуру сільськогосподарського виробництва шляхом створення ферм по відгодівлі свиней у господарствах з розвиненим виробництвом зерна. Для забезпечення цінового паритету виробник-споживач і підвищення купівельної спроможності потрібно створити систему великооптової торгівлі через організацію продовольчих ринків з гарантованим збутом продукції на економічно вигідних умовах. Для подолання негативних явищ у серії споживання продуктів харчування у регіоні потрібно підняти купівельну спроможність населення шляхом збільшення його доходів за рахунок розвитку економіки та збільшити виробництво якісної і відносно дешевшої сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки.

Стратегією сталого розвитку Харківської області до 2020 року визначена така пріоритетність вирішення проблем компоненти «продовольства»: несамозабезпеченість продуктами (рибою та рибопродуктами, м'ясом та м'ясопродуктами, фруктами та виноградом) у 1-чергу; недоспоживання продуктів харчування (молока та молочних продуктів, овочів та фруктів) у 2-чергу. Відповідно до стратегії сталого розвитку у Харківській області ідентифіковано регіональний кластер «Виробництво й переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування», якому притаманна модель випереджаючого розвитку і зорієнтований він на зовнішній і внутрішній ринок збуту, модель побудови – італійська (модель кластеру складається з великої кількості невеликих фірм, які поєднуються у різні асоціації для підвищення своєї конкурентоспроможності).

Висновки. Для вирішення поставленої задачі регіоні планується розробити та реалізувати регіональні цільові програми зі збільшення виробництва свинини, молока, плодів та ягід, переробки сільськогосподарської продукції, у першу чергу тваринництва, та випуску продуктів харчування до 2020 року. Реалізація наведених програм включає такі інвестиційні проекти: національний проект «Село майбутнього» (поселення фермерських господарств) з повним циклом переробки продукції тваринництва у Ізюмському та Первомайському районах; індустриальне виробництво свинини та молока з повним циклом не менше, як у двох районах; реконструкцію свинарських та молочнотоварних ферм із залученням зовнішніх інвесторів або кредитних ресурсів.

Література

1. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації:[Монографія]/Т.М. Лозинська – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. – 272 с.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В.Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. - К.: ННЦ ІАЕ, 2011.-1008 с.
3. Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. Продовольча безпека України/ П.Т.Саблук, О.Г.Білорус, В.І. Власов // Економіка АПК. - 2009. - №10.- С.3-7.
4. Юрчишин В. В. До проблеми розвитку продовольчої (аграрно-продовольчої) доктрини України / В. В. Юрчишин // Економіка України. - 2001. -№10. - С. 4-11.
5. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року, затверджена Рішенням Харківської обласної ради від 23.12.2010.№27-VI.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.oblrada.kharkov.ua>.

Summary

Safronska I.M.

Kharkiv National Agrarian University named after V.Dokuchaev
FOOD MARKET DEVELOPMENT STRATEGY

On the basis of certain food consumption trends and population analysis of agricultural production, has been elaborated basic directions of strategic development of sustainable regional food market.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 658.821:637.1

Тивончук Я.О., аспірант[©]*Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ***ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО
МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА
І МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ У ФРАНЦІЇ**

У статті розглянуто тенденції і закономірності розвитку ринку молока і молочних продуктів Франції.

Ключові слова: *Європейський Союз, ринок, Спільна аграрна політика ЄС, регіональний ринок.*

Вступ. Ринок молока і молочних продуктів у Франції, як і в Європейському Союзі, загалом, не одне десятиріччя характеризується стійкою тенденцією його розвитку. Франція є провідним гравцем на Європейському ринку молока і молокопродуктів, яка розвиває тісні зв'язки у світовому співтоваристві у пошуках нових ефективних сегментів світового ринку.

Постановка проблеми. Це зумовлює необхідність проведенню дослідження щодо передумов формування, особливостей та аналізу функціонування, прогнозування тенденцій і визначення основних напрямів організаційно-економічного механізму конкурентноспроможного розвитку ринку молока і молочних продуктів у Франції та його адаптування до умов України.

Серед напрямів організаційно – економічного механізму розвитку ринку молока та молокопродуктів у Франції важливе місце відводиться розробленню методичних підходів щодо налагодження взаємовигідних взаємовідносин підприємницьких структур даного ринку з врахуванням істотних особливостей в залежності від розмаїття ринків, які набули розвитку у Франції.

На макрорівні функціонує загальнодержавний ринок молока і молокопродуктів, який базується на цивілізованих загальнодержавних ринкових взаємовідносинах на основі відповідних законодавчої бази, системи оподаткування, системи державного регулювання через економічні важелі макрорівня.

Розвиток функціонування регіональних ринків молока і молокопродуктів формується на мезорівні з застосуванням засобів і методів регулювання економічних взаємин загальнодержавного порядку з одночасним доповненням регіональними особливостями та можливостями регіонального характеру перш за все фінансового і адміністративного характеру.

На мікрорівні здійснюється побудова взаємовідносин безпосередньо між підприємствами, що виробляють і переробляють молоко, а також

* Науковий керівник – д.е.н., професор, академік НААН України Шпичак О.М.

© Тивончук Я.О., 2011

підприємствами, що їх обслуговують [1]. Загалом організаційно-економічний механізм ринку молока і молокопродуктів у Франції відображає особливості наявної різноманітності ринків, організаційно-правових форм їхніх підприємницьких структур та сукупності цінових, податкових, фінансово-кредитних важелів і методів, які у Франції тісно корелюються з спільною Європейською сільськогосподарською політикою. При цьому слід зазначити, що якщо вибір організаційно - правових форм підприємницьких структур є внутрішньою справою самих товаровиробників, тобто відноситься до сфери саморегулювання ринку, то перераховані вище економічні методи і їх застосування на практиці в складних умовах сучасної ринкової економіки в значній мірі є одним з напрямів державного регулювання економіки, державного аграрного протекціонізму, які у Франції корелюються з єдиною сільськогосподарською політикою Європейського Союзу.

Особливу роль серед інструментів, методів та важелів організаційно – економічного механізму розвитку ринку молока і молокопродуктів підприємницькі структури молокопродуктового підкомплексу Франції відводять механізму формування попиту та пропозиції, оскільки це невід'ємні категорії ринкових відносин у сфері господарювання, що виражають об'єктивні економічні відносини товарного виробництва.

Під впливом ряду факторів попит, який визначає сукупну суспільну чи ринкову потребу в товарах (послугах), яка зумовлена платоспроможністю і виражена в грошовій формі і пропозиція, яка акумулює результати господарської діяльності (виробництва), що набувають товарного вигляду і можуть бути доставлені на ринок у певному обсязі і в певний час, мають властивість змінюватися.

У країнах Західної Європи зі становленням сучасного постіндустріального інформаційного суспільства особливо помітно урізноманітнюється попит на ринку молока і молокопродуктів. Швидкий розвиток фундаментальної науки і принципово нові технологічні рішення, помітне зростання реальних доходів населення зумовлюють розширення пропозиції нових товарів та послуг на ринку, поглиблення суспільного поділу праці, підвищення її продуктивності.

Як свідчать наші дослідження, у бездефіцитній економіці чітко виявляється стимулюючий вплив на співвідношення ринкового попиту та пропозиції на основі контролю над розміром витрат виробництва і цінами на ринку. Виробники під тиском обмежень платоспроможності споживачів і з метою підтримання конкурентоспроможності вимушені дбати про зниження витрат виробництва і, зрештою, цін.

Урівноваження стихійних сил при формування попиту – пропозиції у Франції здійснюється за допомогою двох основних складових економічного механізму – державного регулювання та інструментів ринкової системи, що керують його спрямованістю та визначають ефективність функціонування молокопродуктового підкомплексу. За допомогою державного регулювання, яке проявляється в соціальній, економічній, податковій, інвестиційній та

зовнішньоекономічній політиці, здійснюється безпосередній вплив на дію цінового механізму і через нього на стан ринкової рівноваги, тобто на взаємодію попиту та пропозиції. Нині державне регулювання у Франції спрямоване на помітні зміни щодо інвестиційної привабливості галузі, соціального захисту населення, розвитку окремих товарних ринків та ринкової інфраструктури, а також підвищення ефективності використання сировини, зміни руху сировинних потоків. Завдяки зазначених інструментів ринкової системи формують якість споживчих ринків молока і молокопродуктів, взаємовідносини на них та їх наповненість [2].

Ціноутворення – ключевий напрям організаційно-економічного механізму щодо проблем, що стосуються еквівалентного обміну, поєднання інтересів, пропорційності і ритмічності функціонування ринку молока і молокопродуктів. У Франції цінова політика базується на різних методичних підходах, з використанням цінових інструментів, які спрямовані на забезпечення ефективної міжгалузевої координації успішного функціонування молокопродуктового підкомплексу та врахування типу ринку, на якому діють підприємницькі структури. У загальному процес ціноутворення проходить шість етапів: встановлення цілей цінової політики; оцінка попиту на товар/послугу; аналіз витрат; вивчення цін і продукції конкурентів; вибір методу ціноутворення; встановлення ціни на товар.

Формування ціни на сільськогосподарську продукцію у Франції загалом, і на молока і молочні продукти, зокрема, тісно пов'язано з Єдиню аграрною політикою (Politique agricole commune – PAC), яка передбачає перехід до національного регулювання сільського господарства в рамках ЄС. Регулюванням цін у Франції займається Департамент по конкуренції, Міністерство економіки, фінансів і бюджету, підприємницькі структури ринку молока і молокопродуктів, як і загалом у країнах ЄС.

Вся цінова політика будується на основі поставлених цілей, які визначаються ухваленими рішеннями стосовно відбору цільових ринків і позиціонування на них товарів. Частіше за інших зустрічається постановка таких цілей ціноутворення, як утримання позицій на ринку, максимізація поточного прибутку, лідерство по частці ринку, лідерство за якістю товару.

При встановленні цін здебільшого беруть до уваги, насамперед, обставину, що ціни знаходяться в зворотній залежності від попиту, а відповідно попит на продукти є в залежності від його еластичності.

У основі ціни лежать витрати, пов'язані з виробництвом товарів, оскільки ціна повинна забезпечувати як мінімум їх покриття, тому, якщо попит визначає максимальний рівень ціни, то витрати визначають мінімальний розмір.

У процес встановлення ціни вносить свої корективи аналіз цін продуктів конкурентів. Завдання фірми зводиться до того, щоб забезпечити успішну реалізацію своїх товарів за допомогою встановлення в цінах додаткових в порівнянні з конкурентами збутових стимулів. Але при цьому потрібно залишатися в межах, обкреслених попитом і власними витратами.

До найбільш поширених методів ціноутворення, які використовують компанії Франції, можна віднести: середні витрати плюс прибуток; на основі аналізу беззбитковості і забезпечення цільового прибутку; на основі цінності товару, що відслідковується; на основі рівня поточних цін; на основі закритих торгів.

Узагальнюючи методичні підходи ціноутворення на молоко і молочні продукти у країнах ЄС і зокрема, у Франції, найбільш поширеною і ефективною є система формування закупівельної ціни на продукт з врахуванням його якісних показників споживчої цінності, які відповідають Державному стандарту Франції.

Система ціноутворення в сучасних умовах здебільшого залежить від кон'юктури ринку. Кон'юктура ринку молока і молокопродуктів в країнах Європейського Союзу, в тому числі і в Франції за останні два роки характеризується істотними змінами. Після рекордного зростання ціни на молоко до другого півріччя 2007 року, переробники молока поступово стали знижувати ціну. Ця тенденція збереглася аж до березня 2010 року. Ціни зменшилися з 0,30-0,40 євро за 1 літр молока до 0,24 євро за літр в середньому по ЄС, при цьому в ряді країн ціни становили 0,20-0,21 євро за літр. Падіння цін спричинило зменшення прибутків виробників молока, ряд масових акцій протесту виробників молока [3]. У третьому кварталі 2010 року сільгоспвиробники молока і представники індустрії переробки і реалізації цього продукту Франції нарешті прийшли до згоди щодо цінової політики. Закупівельна ціна за тонну реалізованого фермерами молока підвищилась на 31 євро і досягла відмітки 330-ти євро, що відповідає вимогам сільгоспвиробників[4]. Це свідчить про те, що в сучасних умовах функціонування компаній Франції, які спеціалізуються на виробництві молокопродуктів головними чинниками, що зумовлюють рівень конкуренції та її напрями, є ціни постачальників сировини і тиск споживачів. Вплив постачальників на ефективність роботи галузі здійснюється через підвищення ціни, зміну якості сировини, матеріалів, коливання в обсягах постачання, а вплив споживачів - від рівня їхнього попиту.

Посилення розвитку процесів спеціалізації і концентрації у молокопродуктовому підкомплексі, яким в сучасних умовах розвитку агропромислового виробництва Франції приділяється особлива увага, як обов'язкової умови підвищення ефективності виробництва є важливим напрямом організаційно – економічного механізму розвитку ринку молока і молочних продуктів. Для з'ясування впливу рівня спеціалізації і концентрації на фінансово – економічну діяльність молочнопереробних компаній, нами проведено дослідження результатів фінансово - економічної діяльності за 2007-2008 роки 21 компанії Франції, які спеціалізуються на виробництві різних видів молокопродуктів (сирів; масла і сухого молока, а також продуктів не тривалого використання (питного молока, кефіру, йогуртів тощо) з різним обсягом продаж (від 150 млн. євро до 750 млн. євро і більше).

Результати наших досліджень засвідчили про те, що загалом, фінансово-економічні показники діяльності компаній, які спеціалізуються на виробництві різних видів молокопродуктів у 2008 році помітно знизились, водночас вони є різновеликими в залежності від напрямів спеціалізації і рівня концентрації виробництва молокопродуктів. Компанії, які спеціалізуються на виробництві сирів і які мають обсяг продажу 750 млн. євро і більше, у 2008 році досягли найвищих фінансових показників.

Для успішного функціонування на ринку молока і молочних продуктів компанії Франції здійснюють глибоке вивчення та прогнозування кон'юктури на внутрішньому і зовнішньому ринках, ємності прогнозних показників збуту продукції, проведення аналізу поведінки споживачів і конкурентів, а також конкурентного середовища в цілому, як важливих компонентів організаційно-економічного механізму, які створюють умови успішного позиціонування компанії на споживчих ринках.

Успішне просування компаніями Франції молочних продуктів на нові зовнішні ринки протягом останніх років, як свідчать наші дослідження, зводяться до трьох основних підходів:

- «копіювання» - виведення вже існуючого асортименту продуктів без якої-небудь адаптації на нові ринки;
- «традиційний підхід» – пропозиція застарілого асортименту продуктів на нові ринки;
- «особливий підхід» - розробка спеціальної пропозиції для окремих нових ринків.

Найбільш часто використовується підхід “копіювання”. Компанії при цьому підході при необхідності можуть змінити навіть ціну, але у жодному випадку не змінюють комунікацію. Вони намагаються скористатися тими сегментами ринку, що вже освоєні.

Другий підхід – “традиційний” спрямований на те, щоб продати продукцію застарілого асортименту шляхом зниження ціни.

Третій тип стратегії “особливий підхід” - крупні компанії прагнуть розробити універсальний метод “один для всіх”, який підходить на всі сегменти ринку, змінюючи лише рівень цін, але майже не змінюють продукт, намагаючись при цьому адаптуватися.

Ключовим напрямом організаційно-економічного механізму розвитку ринку молока і молочних продуктів компанії Франції вважають визначення високооплатних сегментів ринку. Адже сегментація ринку спрямована на те, щоб знайти для певного товару однорідні групи споживачів, що володіють деякими загальними характеристиками, з метою використання їх в своїй торговій практиці. За допомогою сегментації компанія визначає потенціал продажів, конкурентів і за рахунок чого буде забезпечена її конкурентоспроможність. При просуванні продукції на світові ринки, як свідчить досвід компаній Франції, слід проводити сегментацію ринку на двох рівнях. На першому рівні проводиться сегментація світового ринку в цілому,

тобто оцінюється його порівняльна «привабливість», на другому рівні здійснюється диференціація характеристик потенційних споживачів продукції.

Оцінивши потенціал своєї компанії за критеріями сегментації світових ринків, зокрема: кількісні параметри сегменту; істотність сегменту; прибутковість сегменту; сумісність сегменту з ринком основних конкурентів; ефективність роботи на вибраному сегменті світового ринку, компанія ухвалює рішення щодо того, підходить чи не підходить даний сегмент ринку для її позиціонування. Мистецтво маркетингу компанії полягає в тому, щоб підібрати для конкретного виду продукту ту комбінацію простих показників, за якими можна буде встановити сегмент ринку, який в найбільшій мірі відповідає специфіці зовнішньоекономічної діяльності компанії. Після визначення укрупнення сегментів проводиться по кожному сегменту техніко-економічне обґрунтування і визначається вірогідність ефективного входження на міжнародний ринок.

В умовах ринкової економіки занадто складним є опрацювання діючої моделі державного регулювання і підтримки аграрного виробництва і, зокрема, розвитку підприємницьких структур молочнопродуктового підкомплексу. Розглядаючи питання державного регулювання функціонування ринку молока і молокопродуктів у Франції слід зазначити, що концепція "незримі руки" А. Сміта не втратила своєї значущості і нині, однак реальна дійсність значно відрізняється від спрощеної теоретичної конструкції А. Сміта. У нинішній ринковій економіці можна виділити ряд "провалів", коли механізм ринку не спрацьовує і причиною цього є невідповідність форм і методів державного регулювання економічним процесам, умовам господарювання.

Державне регулювання в аграрному секторі у розвинених західних країнах, в тому числі і у Франції, в сучасних умовах спрямоване на не стільки стимулювання виробництва, скільки на вирішення соціальних завдань – підтримки рівня доходів фермерів, постачання населення доступними продуктами харчування, розвиток сільських територій та аграрної інфраструктури, проведення природоохоронних заходів. У цьому є основний зміст сучасної Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу, яка була започаткована в 1957 р. Римським договором [5].

Як базові інструменти державної політики захисту національних сільгоспвиробників застосовується митні збори й компенсаційні платежі, які покривають різницю між внутрішніми й імпортними цінами, а також компенсаційні платежі експортерам сільськогосподарської продукції, які дозволяють вивозити сільськогосподарську продукцію з цих країн на світовий ринок, де склалися більш низькі ціни. Наведена система створила умови країнам ЄС стати провідними експортерами основних продуктів харчування.

Спільною аграрною політикою ЄС з метою недопущення надвиробництва, збереження високого рівня внутрішніх цін, а також зниження витрат з бюджету ЄС, передбачено використання для регулювання аграрного ринку такий інструмент, як квотування. Квотування у молочнопродуктовому підкомплексі Франції яке введено у 1984 році стабілізувало виробництво

молока з одночасним пришвидшенням феномену зменшення дрібних господарств.

Правова основа розвитку національного ринку молока і молокопродуктів Франції спрямована на впровадження європейських стандартів і вимог, які безпосередньо зачіпають інтереси підприємницьких структур ринку молока і молокопродуктів. Взаємовідносини між підприємницькими структурами молочнопродуктового підкомплексу тісно корелюються Міністерством сільського господарства Франції, яке визначає загальні напрями розвитку ринку молока і молочних продуктів, реалізує національну політику і політику Європейського Союзу (доведення квот, експортні реституції тощо), встановлює і реалізує ветеринарно-санітарну політику. Визначені напрями національної політики і спільної аграрної політики ЄС реалізує також Спілка асоціації професіоналів, яка має свої філії майже у всіх департаментах Франції.

Регулювання взаємовідносин підприємницьких структур підкомплексу спрямовується на вирішенні проблем пов'язаних з дотриманням передбачених законодавством ЄС санітарно-гігієнічних вимог щодо виробництва молочної сировини. У відповідності до положень затверджених Регламентом (ЄС) № 853/2004 Європейського Парламенту і Ради від 29 квітня 2004 у Франції діють вимоги до гігієни приміщень і устаткування, гігієни під час доїння, збору і транспортування молока і гігієни персоналу.

Основоположним елементом формування внутрішнього ринку молока і молокопродуктів Європейського Союзу є вільне пересування товарів.

Реалізація даного принципу вимагає загального регуляторного середовища, а також заборони на формування тарифних або нетарифних обмежень. Технічні стандарти, сертифікати і методологічні визначення є ідентичними для всіх країн Союзу. Правила, які регулюють дані питання, можна розділити на дві категорії, товари, на які були прийняті гармонізовані, тобто єдині стандарти і товари, які не мають таких єдиних правил.

Головний принцип відношення до продуктів, що не мають єдиних стандартів, полягає в тому, що вони можуть легально продаватися в одній країні Союзу, а потім перепродуватися в інші країни Союзу. Існує багато виключень з цього правила. Статтями 28-30 Договору про утворення Європейського співтовариства забороняється країнам - учасникам Союзу встановлювати кількісні обмеження на імпорт і експорт всіх товарів, окрім деяких виключень.

Отже, основні напрями організаційно-економічного механізму формування і розвитку ринку молока і молочних продуктів у Франції, які вище змодельовані на основі результатів наукових досліджень за своєю структурою, методичними підходами прогнозування та системою функціонування, забезпечують стійку тенденцію конкурентоспроможного розвитку даного ринку.

Висновки. Організаційно-економічний механізм формування і розвитку ринку молока і молокопродуктів у Франції супроводжується дією об'єктивних

економічних законів, які управляють товарним виробництвом і ринком через систему ринкових відносин і державного регулювання. Суб'єктивна сторона цього механізму представлена діяльністю всіх суб'єктів ринку (виробників і споживачів, домогосподарств, підприємців, професійних спілок, держави), які діють на основі своїх потреб і інтересів.

Адаптування основних організаційно-економічних інструментів, важелів, методичних підходів формування і розвитку ринку молока і молочних продуктів Франції до умов України сприятиме прискоренню виходу з кризи молокопродуктового підкомплексу України, підвищенню конкурентоспроможності ринку молока і молочних продуктів.

Література

1. Сельское хозяйство Франции: традиции и проблемы. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.revolution.allbeet.ru/agriculture/00013511>.
2. Сельское хозяйство Франции в Европейском пространстве. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ambafrance-ru.org/france/spip.php?rubrique220>
3. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eunews.unian.net/wel/detail/191606>
4. Европейский Союз: Факты и комментарии. Выпуск 57, Москва, октябрь 2009.
5. The European Union's Common Agricultural Policy: Pressures for Change. United State Department of Agriculture. International agriculture and trade reports. WRS-99-2 / October 1999.

Summary

Tuvonchuk Ya.O.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

MAIN WAYS OF ORGANIZATIONAL AND JURIDICAL MECHANISM OF FORMING AND DEVELOPMENT OF DAIRY MARKET IN FRANCE

In the article the main tendencies of development dairy market thorough the context of CAP in the EU are considered.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

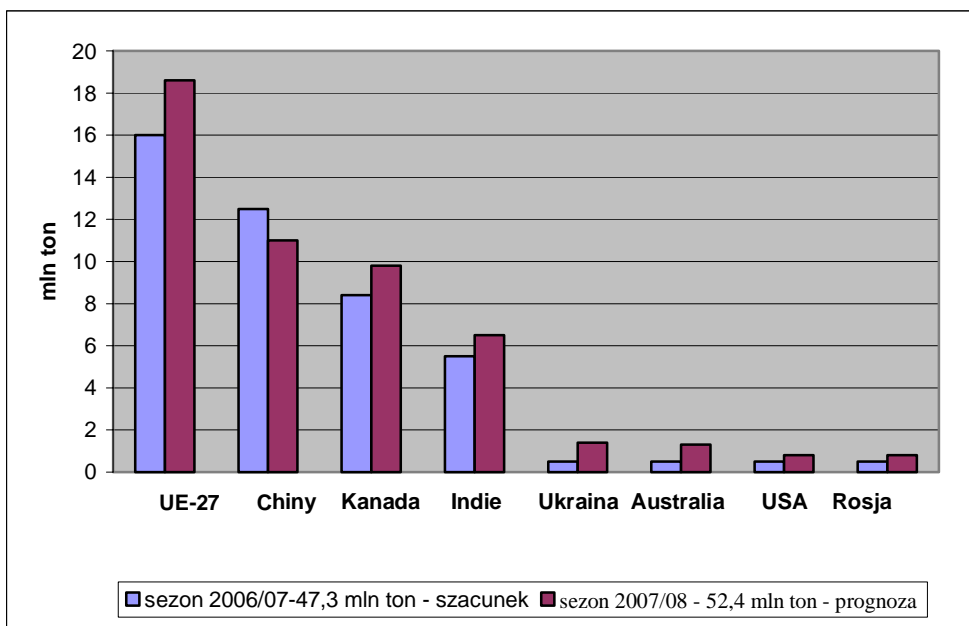
Ewa Rosiak[©]

*Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Zywnosciowej,
Państwowy Instytut Badawczy, Polska*

SWIATOWY RYNEK RZEPAKU: PERSPEKTYWY ROZWOJU

Rozwoj swiatowego rynku rzepaku i możliwi perspektywy wzrostu w krajach UE

W sezonie 2007/2008 produkcja soi - najczęściej wykorzystywanej przemysłowo rośliny oleistej w skali świata - będzie niższa niż w sezonie poprzednim. Możliwy wzrost produkcji w krajach Ameryki Południowej nie zrekompensuje przewidywanego bardzo dużego spadku zbiorów soi w Stanach Zjednoczonych, największego jej producenta. Amerykańscy farmerzy ograniczyli znacząco areał uprawy soi na rzecz kukurydzy, wykorzystywanej coraz szerzej w produkcji etanolu. Przewiduje się też spadek światowych zbiorów słonecznika. Zbiory rzepaku będą natomiast znacząco co większe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Oil World* nr 21/2007

Rysunek 1. Światowe zbiory rzepaku (wg producentów)

Według oceny *Oil World* przeprowadzonej pod koniec maja, zbiory rzepaku w sezonie 2007/2008 wyniosą 52,4 mln ton i będą o ponad 5 mln ton większe niż w sezonie poprzednim. Wzrost zbiorów spodziewany jest u wszystkich jego producentów (z wyjątkiem Chin), w tym bardzo duży w UE-27, Kanadzie i Australii. Duży wzrost zbiorów przewidywany jest także w Indiach, Rosji i na Ukrainie. W tych dwóch

ostatnich krajach rolnicy znacznie zwiększyli areat uprawy rzepaku, głównie kosztem słonecznika.

Główną przyczyną rosnącej produkcji rzepaku jest dynamiczny rozwój światowej produkcji biodiesla, która spowodowała wzrost cen rzepaku i oleju rzepakowego. W ślad za tym nastąpiła poprawa opłacalności produkcji rzepaku w stosunku do innych upraw i wzrost jego zasiewów pod tegoroczne zbiory.

Unia Europejska nie jest dużym producentem nasion oleistych w skali świata. Udział Wspólnoty w światowej produkcji dziesięciu najważniejszych nasion i owoców roślin oleistych wynosi tylko ok. 6% (sezon 2006/2007), z czego ok. 4% przypada na „stare” i ok. 2% na „nowe” kraje członkowskie. Jednak biorąc pod uwagę produkcję rzepaku i słonecznika, dwóch podstawowych upraw oleistych w krajach Wspólnoty, udziałyte te są znacznie wyższe i wynoszą odpowiednio 34 i 21%.

Tabela 1

Światowy bilans rzepaku (w mln. ton)*

Wyszczególnienie	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	Zmiany %
Zapasy początkowe	2,67	3,14	6,39	7,18	5,10	-29,0
Zbiory	39,15	46,35	49,40	47,26	52,40	10,9
UE-27	11,13	15,45	15,67	16,16	18,62	15,2
Chiny	11,42	13,18	13,05	12,70	11,00	-13,4
Kanada	6,85	7,73	9,66	8,80	9,80	11,4
Indie	6,15	6,20	6,90	5,80	6,50	12,1
Australia	1,62	1,43	1,44	0,51	1,30	154,9
Ukraina	0,05	0,15	0,28	0,60	1,37	128,3
USA	0,69	0,61	0,72	0,63	0,83	31,7
Rosja	0,19	0,28	0,30	0,53	0,83	56,6
Pozostate kraje	1,05	1,32	1,38	1,53	2,15	40,5
Zasoby	41,83	49,49	55,79	54,44	57,50	5,6
Zużycie	38,68	43,10	48,61	49,34	52,40	6,2
Zapasy końcowe	3,14	6,39	7,18	5,10	5,10	0,0

*źródło: opracowanie własne na podstawie *Oil World* nr 21/2007.

Daje to aktualnie UE-27 pierwszą pozycję na świecie w produkcji rzepaku i drugą, po Rosji, w produkcji słonecznika. W 2007 roku zbiory rzepaku w UE-27 będą prawdopodobnie bardzo wysokie; wyniosą 18,6 mln ton i będą o 2,5 mln ton większe niż przed rokiem oraz 7,5 mln ton większe niż przed czterema laty. Areal uprawy szacuje się na ok. 6 mln ha, 0,7 mln ha więcej niż przed rokiem i o 1,9 mln ha więcej niż przed czterema laty. Większe też będą prawdopodobnie plony, z

uwagi na dobre przezimowanie rzepaku i małe straty u wszystkich kluczowych jego producentów. Największy wzrost zbiorów przewiduje się we Francji, po ich znaczącym spadku w roku poprzednim; duży w Niemczech i Polsce.

Mimo wysokich tegorocznych zbiorów, ceny rzepaku na europejskim rynku będą wysokie. Zdecyduje tym przewidywany dalszy rozwój europejskiego rynku biopaliw i w ślad za tym wzrost zapotrzebowania na olej rzepakowy zużywany w produkcji biodiesla.

Umocnieniu cen rzepaku będzie także sprzyjać obniżenie produkcji i wzrost cen konkurencyjnej soi.

Tabela 2

Powierzchnia uprawy, plony i zbiory rzepaku w Unii Europejskiej (27)*

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	Zmiany %
Powierzchnia uprawy (mln ha), w tym:	4,16	4,56	4,86	5,39	6,09	13,0
Niemcy	1,27	1,28	1,34	1,43	1,53	7,0
Francja	1,08	1,13	1,23	1,40	1,56	11,4
Polska	0,43	0,54	0,55	0,62	0,70	12,9
Plony (w t/ha)	2,68	3,39	3,22	2,99	3,06	2,3
Zbiory (w mln t), w tym:	11,13	15,45	15,67	16,16	18,62	15,2
Niemcy	3,63	5,28	5,05	5,34	5,60	4,9
Francja	3,42	4,00	4,53	4,13	5,26	27,4
Polska	0,79	1,63	1,45	1,65	1,82	10,3

*źródło: opracowanie własne na podstawie *Oil World* nr 12 i 21/2007.

Poprawa plonowania wynikała nie tylko z wyjątkowo korzystnych dla uprawy rzepaku warunków pogodowych, ale także ze wzrostu nakładów na jego produkcję i coraz większego udziału w zasiewach wyżej plonujących odmian mieszańcowych.

Tabela 3

Bilans rzepaku w krajach UE-27 (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	Zmiany %
Zapasy początkowe	0,31	0,25	1,31	1,32	1,05	-20,5
Produkcja	11,13	15,45	15,67	16,16	18,62	15,2
Import	0,21	0,08	0,41	0,50	0,83	66,0
Eksport	0,12	0,20	0,30	0,09	0,20	122,2
Przerób	10,41	13,25	14,66	15,79	17,80	12,7
Pozostałe zużycie	0,88	1,02	1,10	1,05	1,10	4,8
Zapasy końcowe	0,25	1,31	1,32	1,05	1,40	33,3

*źródło: opracowanie własne obejmujące okres lipiec-czerwiec na podstawie *Oil World* nr 21/2007.

Duże zasiewy wynikały głównie z utrzymania się wysokiej opłacalności produkcji rzepaku względem pszenicy oraz przewidywań wskazujących na utrzymanie się dobrej koniunktury na rynku rzepaku. W sezonie 2007/2008 przewiduje się bowiem dalszy rozwój krajowego rynku biopaliw i wzrost zużycia oleju rzepakowego w produkcji biodiesla, sytuacja podażowo-popytowa na rynku krajowym, ale także na rynku europejskim. Jak wynika z powyższego, osiągnięcie zalecanego przez UE udziału biopaliw w rynku paliw płynnych (5,75% w 2010 roku) wymaga, w porównaniu ze stanem dotychczasowym, kilkrotnego wzrostu ich produkcji i zużycia, i w ślad za tym wzrostu produkcji surowców roślinnych, głównie zbóż i rzepaku do 2010 roku.

Summary

Rosiak E.

Institute of the Agriculture and Food Economics, Poland

WORLD RAPESEED MARKET: PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT

The article describes the world rapeseed market development. The main modern tendencies of rapeseed market are considered and perspective forecast are conducted.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011р.

ЗМІСТ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ АПКMAIN DIRECTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF AGRICULTURAL MANUFACTURING AND AIC
PRODUCTION PROCESSING

1.	Березівський П.С. РЕГІОНАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ У РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	3
2.	Березівський Я.П. ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЯК КОРПОРАТИВНА ФОРМА АГРАРНОГО БІЗНЕСУ	11
3.	Бричка Б.Б. МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	16
4.	Брус В.Х. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ	21
5.	Липчук Т.В. МЕТОДИ ОЦІНКИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	26
6.	Лисецька Ю.М. ПЛЕМІННА СПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	31
7.	Лукаш С. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	36
8.	Людвенко Д.В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	42
9.	Макаренко П.М., Васильчак С.В., Іванченко І.М. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ І АУДИТУ ПОТОЧНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ	47
10.	Майданевич П.Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ КЛАСТЕРОВ	54

11.	Максим В.Л. СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	60
12.	Мартин О.М., Москва М.Г. ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ	66
13.	Матковський П.Є., Твердохліб В.В. ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО І ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	75
14.	Мегедин Н.Р. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	81
15.	Ментей О.С. ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	88
16.	Миценко Н.Г. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЛОКАЛЬНИМИ ІНТЕГРОВАНИМИ СИСТЕМАМИ	93
17.	Минів Р.М., Батюк О.Я. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ НА РИНКУ М'ЯСА	101
18.	Музика П.М., Душка В.І. ВПЛИВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АПК НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	106
19.	Музика Т.П. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ОРГАНІЗАЦІЙНО - ПРАВОВИХ ФОРМ АГРОПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРИКОРДОННОМУ РЕГІОНІ	113
20.	Назарова О.П., Гергец А.И. КОГНИТИВНИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ СИСТЕМИ РЫЧАГОВ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	118
21.	Овсяннікова Н.М. СТАН ФУНКЦІОНУЮЧОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	123
22.	Оленич І.Р., Душка В.І., Михайловський В.І., Харів І.І., Гутий Б.В., Сенів Р.В. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАРУБІЖНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ВИРОБНИКІВ	127
23.	Олексів І.Б. АНАЛІЗУВАННЯ МЕТОДІВ ЗБАЛАНСУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ГРУП ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ВИХОДІ НА ЗОВНІШНІЙ РИНОК	132
24.	Остапенко Р.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ	137

25.	Ощипок І.М., Наконечний В.В., Кринська Н.В., Ромашко І.С. ЗАСТОСУВАННЯ КОРЕЛЯЦІЙНОГО МЕТОДУ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ	143
26.	Павленчик А.О., Скупейко В.В. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В АПК: ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ	148
27.	Пашутина Е.Н., Белецкая А.В. СОХРАНЕНИЕ, ВОССТАНОВЛЕНИЕ ПЛОДОРОДИЯ ЗЕМЕЛЬ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ	156
28.	Пеняк Ю.С. СТРУКТУРА ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	165
29.	Перезовова І. В. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ВИРІШЕННІ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ УПРАВЛІННЯ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ	169
30.	Півторак Я.І., Гордійчук Н.М. ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ВАЖЛИВІ ФАКТОРИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	179
31.	Поперечний С. І., Клебан О. Л. МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В АПК	182
32.	Поперечний С. І., Бабич Л. В. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	188
33.	Посилясв В.В. МОДЕЛЮВАННЯ СУМІСНОСТІ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНАЛЬНОГО М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК З ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧИНИ	192
34.	Посилясва К.І., Посилясв В.В. ЗАСТОСУВАННЯ ІНДЕКСІВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ЦІН В М'ЯСОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК	198
35.	Рибалко С.В. СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ АПК НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ	204
36.	Рудий Т.В., Ганич І.М., Нечепуренко А.В. ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДРОЗДІЛІВ МВС	212
37.	Самойлик Ю.В. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У М'ЯСОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ	218

38.	Сачук Р.М. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ КРОЛІВНИЦТВА	223
39.	Сватюк О. Р., Назаркевич М.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПИТУ СПОЖИВАННЯ ХЛІБОБУЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ	228
40.	Сендецька С. В. ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ ТОВАРОПРОСУВАННЯ КОВБАСНИХ ВИРОБІВ	233
41.	Сергійчук О.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АГРОТУРИЗМУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ АПК	238
42.	Сердюк О.І., Мирна О.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	242
43.	Смолинець І.Б. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	251
44.	Соколова А.О. ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ	257
45.	Солтис М.В. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ	261
46.	Соломонко Д.О. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА У ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	268
47.	Степанюк Н.А. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ	276
48.	Стецюк Н.М. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ В ПЕРІОД АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ	281
49.	Стручок Н.М. ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА	285
50.	Тарасов А.О. ПОСЛІДОВНІ МЕТОДИ КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	290

51.	Тимоць М. В. ЕКОНОМЕТРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПЛОЩ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ОСНОВНИХ ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ ЯК СПОЖИВАЧІВ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ У КАРПАТСЬКОМУ МАКРОРЕГІОНІ	296
52.	Томчук В.В. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КОНКУРЕНТІВ	304
53.	Томчук О.Ф. РОЛЬ ДІАГНОСТИЧНОГО АНАЛІЗУ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	310
54.	Урбан І.Р. ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	319
55.	Федишин Р.С. ОПТОВІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І ФОРМУВАННЯ	324
56.	Харенко А.О., Бурляй О.Л. МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	328
57.	Ходаківський В.М. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІНВЕСТУВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	336
58.	Чемерис В.А., Франчук І. Б. РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ	341
59.	Черевко В.Д., Желізняк А.М. ІННОВАЦІЙНИЙ ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПРОЦЕС ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АПК	345
60.	Чмуленко Н.І. РАЦІОНАЛЬНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ: СУТНІСТЬ, ФАКТОРИ, ПРИНЦИПИ	349
61.	Чорнопищук Т.І. ОСНОВНІ УМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У АГРАРНИЙ СЕКТОР ВІННИЧЧИНИ	356
62.	Швець Т. В. ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ	361
63.	Шеленко Д.І. ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	366

64.	Шибунько В.В. ОЦІНКА ЗАЛЕЖНОСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ВІД ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	372
65.	Шульський М.Г. АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО ЛЬВІВЩИНИ В ЗАГАЛЬНИХ ПОКАЗНИКАХ РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ	377
66.	Шульський А.М. СУТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЙОГО ФУНКЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМЦЯ	383
67.	Шувар Б.І. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ	389
68.	Шувар І.А. АБІОЛОГІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА – ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ СТАЛИХ АГРОЕКОСИСТЕМ НА ЛОКАЛЬНОМУ І ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНЯХ	393
69.	Щурик М.В. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	400
70.	Яворська Т.І. МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА РІЗНИХ ФОРМ МАЛОГО БІЗНЕСУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	408
71.	Якубів В.М. АГРАРНІ ПІДПРИЄМСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІЛЬСЬКОГО ЗРОСТАННЯ	415
72.	Яценко О. М. МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА	421
73.	Дадак О.О., Гачек Т.С., Дудяк Р.П. СТАН МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	426
74.	Квасній Л.Г., Щербан Т.Й. РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ	433
75.	Кіт В.Г., Гримак О.Я. ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА	436
76.	Люблін В.Д. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТРЕБ (ЕМФІТЕВЗИС) ТА ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ ЗАБУДОВИ (СУПЕРФІЦІЙ)	441

77.	Сафронська І.М. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ	447
78.	Тивончук Я.О. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА І МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ У ФРАНЦІЇ	453
79.	Ewa Rosiak SWIATOWY RYNEK RZERAKU: PERSPEKTYWY ROZWOJU	461